Rob Bijlsma

Liber Amicorum

Rob Bijlsma

Liber Amicorum

Rob Bijlsma

Rob Bijlsma

70

Liber Amicorum

L’Indépendance

Colofon

Copyright 2025: Rob Bijlsma

Grafische vormgeving: Dennis Haar, !pet ontwerp-druk-sign
Vormgeving omslag en assistentie: Ulco Glimmerveen
Drukker: Ipskamp Printing, Enschede
Afbeelding omslag: Siemen Dijkstra
Gebruikte letter en papier: Sitka, 120 grams biotop
Gedrukte oplage: 150, ook als pdf beschikbaar

Technische voorbereiding: Leo Zwarts
Coördinatie en eindredactie: Maria Quist

ISBN 9789090401010

Wijze van citeren:
Quist M. (red.) 2025. Rob Bijlsma 70 Liber Amicorum.
Eigen uitgave, Dwingeloo

Voor eventuele vragen: independance@kpnmail.nl

De inhoud van dit Liber Amicorum bestaat uit de bijdragen van vrienden, collega's, familieleden en bekenden die met enthousiasme aan dit project hebben meegewerkt, zowel in geschreven vorm als door middel van foto's, tekeningen en afbeeldingen.

Marit Hendriks van de Weem

Hawk roosting

I sit in the top of the wood, my eyes closed.
Inaction, no falsifying dream
Between my hooked head and hooked feet:
Or in sleep rehearse perfect kills and eat.

The convenience of the high trees!
The air's buoyancy and the sun's ray
Are of advantage to me;
And the earth's face upward for my inspection.

My feet are locked upon the rough bark.
It took the whole of Creation
To produce my foot, my each feather:
Now I hold Creation in my foot

Or fly up, and revolve it all slowly -
I kill where I please because it is all mine.
There is no sophistry in my body:
My manners are tearing off heads -

The allotment of death.
For the one path of my flight is direct
Through the bones of the living.
No arguments assert my right:

The sun is behind me.
Nothing has changed since I began.
My eye has permitted no change.
I am going to keep things like this.

Ted Hughes, 1960

Lijst van deelnemers

Aaldrik Pot 343
Agnes van de Vijver 166
Albert Henckel 396
Allard Bijlsma 79
Almut Schlaich 350
André van Roon 205
Anne-Marie & Jacob Joosten 334
Annet Knol 69
Arend van Dijk 96
Arnold van den Burg 291
Ate Dijkstra 102
Begijn le Bleu 336
Ben Hoentjen 144
Bennie van den Brink 82
Bert Dijkstra 318
Carol Bennett-Stouthamer 31
Caspar Janssen 148, 486
Christiaan Both 232, 384
Corinne+Claire Stouthamer 468
Daan Bos 382
Danny Ellinger 360
Eddy Wymenga 276
Eef Arnolds 260
Elena Kappers 402
Els Klomp 130
Eric van der Bilt 136
Fedde van der Ploeg 424
Frank Saris 122
Frank van den Brink 12
Fred Hustings 110, 482
Fred Nordheim 342
Frits van Beusekom 366
Froukje Klomp 190
Gerard Ouweneel 113
Gerrit Dolsma 328
Guus van Duin 41, 224, 428
Han ten Seldam 132
Hanna van Hilten 423
Hanneke Sevink 248
Hannie Jippes 188
Hans Govers 332
Hans Hasper 333
Harry de Rooij 348
Hay Wijnhoven 358
Hedzer Sietsma 456
Helen Goote 274
Henny Radstaak 273
Henk Castelijns 138
Herman van Oosten 411
Hero Moorlag 340
Ian Newton 341
Ilco van Woersem 426, 456
Jan Allex de Roos 346
Jan de Jong 10
Jan Grotenhuis 105
Jan Schipperijn et al 206
Jan van der Kamp 150
Jan van Diermen 46, 49, 296, 298, 447
Janco Mulder 194
Janne Ouwehand 433
Jannes Santing 464
Jantien de Boer 376
Jeroen Helmer 93
Johan Bekhuis 75
Johan Bos 261
Joop Kamp 426
Joost M. Tinbergen 161
Jouke Prop 156
Kees Camphuysen 15
Kees Schreven 210
KNVvN 335
Koos Dijksterhuis 62, 98
Koos van Zomeren 168
Lenze Hofstee 37
Leo Zwarts 171
Lieuwe Dijksen 228
Lydia Barkema 167
Marcel Rekers 115
Maria Quist 454, 489, 495
Marieke Berkvens 364
Marit Hendriks v.d. Weem 400
Marjan van Dijk 314
Martijn de Jonge 458
Martin Melchers 410
Mathijs van Overveld 418
Meindert Swart 217
Nico de Haan 143
Noah, Willem, Quinten Quist 488
Olaf Klaassen 375
Peter Meininger 64
Peter van Geneijgen 268
Petra de Goeij 176
Piet J. van den Hout 179
Pieter Bogaers 378
Pieter de Haan 236
Raymond Klaassen et al. 403
René Riem Vis 351
Richard Stouthamer 21
Richard Ubels 232, 437
Rob Buiter 94
Rob Chrispijn 461
Romke Kleefstra 278
Ru Bijlsma 34
Rypke Zeilmaker 466
Sake de Vlas 227
Siegfried Woldhek 147
Siemen Dijkstra 316
Sil Oostendorp 197
Simon Bijlsma 287
Simon van Hilten 472
Simon Verhulst 451
Stef van Rijn 430
Stef Waasdorp 354
Theo van Lent 409
Theunis Piersma 198
Ulco Glimmerveen 330
Ultsje Jellema 186
Valentijn van Bergen 284
Wender Bil 369
Wiebe Witteveen 178
Willem Bouten 235
Willem van Manen 152, 474
Wim C. Mullié 20
Ysbrand Galama 142
Yvonne Verkuil 218

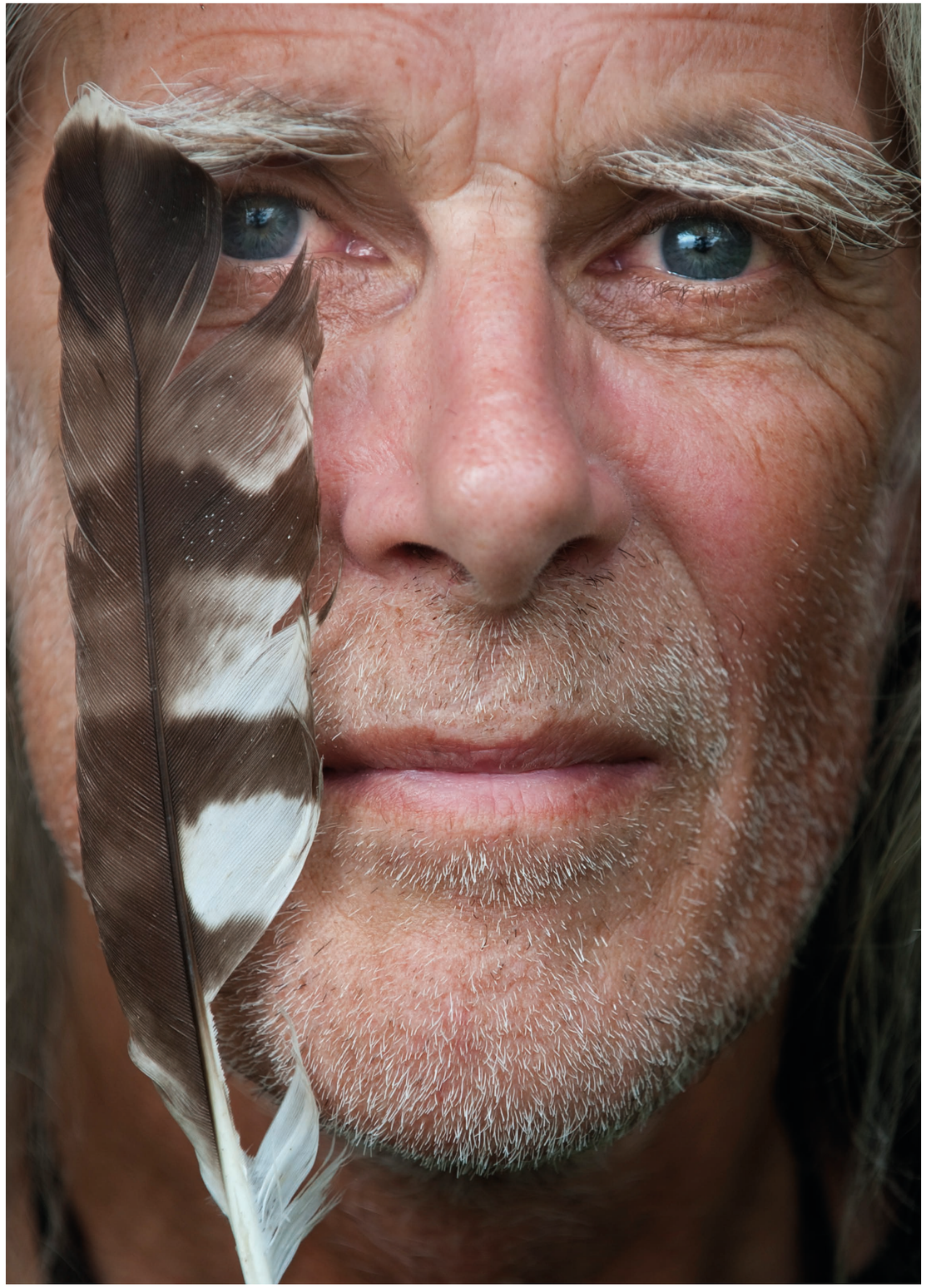

Foto Sake Elzinga, Wapse, 18 mei 2012

Voorwoord

De kluizelaar van de Bokkenleegte

Het was een mooie aanleiding om even aan mijn schoonfamilie te ontkomen. Die was neergestreken in Doldersum, of meer preciezer: rond de mooie buik van de hoogzwangere Wendy. Een zwoele augustusavond in 2003, en ik dacht dat ik mijn geluk eens ging proberen bij Rob, die daar in de buurt moest wonen. We kenden elkaar een klein beetje, en misschien moest daar maar eens verandering in komen. Aangekomen bij dat sprookjeshuis/bibliotheek/studieobject had ik pech. Ik liep om het huis heen, gluurde door de ramen, maar er was niemand. Ik wilde al weer terugfietsen toen ik uit een bovenraam Rob naar beneden zag gluren. “Hé, hallo, wie is daar?”[1]

Aha, hier woont dus nog een echte Kluizelaar! Gelukkig gedraagt hij zich vrijwel identiek als de Kluizelaar van de Hasselerwaard uit Pluk van de Petteflet[2], hoewel die vanuit de hoge bomen een bord liet zien waarop stond geschreven: “Ik ben niet thuis”. Maar veel dingen in het leven zijn niet zoals ze in eerste instantie lijken. Dat hele idee van een schuwe, teruggetrokken, wereldvreemde man viel al heel snel in duigen.

En hier gaat het verhaal over van een ik naar een wij.

Het idee voor dit boek kwam uit de koker van Maria, die graag iets wilde doen voor jouw 70-ste verjaardag. Een verrassing. Maria vroeg Leo, Theunis en Christiaan om een klein team te vormen om hier iets moois van te maken. Dat is ergens een wat precair proces, want van wat voor soort boek word jij nog blij? Het moest geen dweperig boek worden, waarin iedereen probeerde op zijn/haar eigen manier te verwoorden wat een geweldig voorbeeld jij bent geweest. Dat hoeft niet meer te worden opgeschreven, want dat is na ruim vijf decennia vogelonderzoek in Nederland en daarbuiten wel duidelijk. Het liefst zou het een boek moeten worden met inspirerende verhalen over de natuur en vogels, geschreven door vrienden en bekenden waarmee je op allerlei manieren hebt samengewerkt en contact hebt onderhouden, en die je altijd met goede raad (en heel veel artikelen) een stukje verder hielp. Misschien een boek waarvan zelfs jij ook nog gewoon wat van zou kunnen leren.

Toen zijn er lijsten gemaakt om iedereen aan te schrijven en uit te nodigen. Lijsten die langer en langer werden, want ja, die persoon mocht toch ook echt niet ontbreken. Het is een bont gezelschap geworden van jachtopzieners en stropers, jeugdbondsvrienden, WRN-ers, wetenschappers, kunstenaars, journalisten en nog veel meer. Een deel al aardig op leeftijd, maar ook zijn er de nodige jonge honden die opnieuw aan de boom schudden van de ornithologie. Er zijn vast personen die we gemist hebben, want dat netwerk bleek natuurlijk nog veel omvangrijker dan we eerst hadden bedacht. Het is mooi om te zien hoe jij voor velen een inspiratie bent geweest in het waarnemen, het schrijven, het kritisch nadenken, zonder daarbij jezelf te sparen. Door je zelfrelativering en (zwarte) humor ben je gelukkig geen orakel geworden, hoewel je door sommigen graag zo wordt weggezet. Niet bang om vijanden te maken, maar ook betrokken bij een grote schare vrienden. Geen kluizelaar dus, want voor een kluizelaar hadden nooit zoveel mensen zich willen inspannen.

[1] Waarschijnlijk was de werkelijkheid wel anders, maar ik hou van een dergelijke versie.

[2] Het is moeilijk voor te stellen dat jij een klassiek boek niet kent, maar of dat ook geldt voor kinderboeken is de vraag.

Christiaan Both, mede namens Maria Quist, Leo Zwarts en Theunis Piersma

Jan de Jong

Canned Heat en Monika Sauwer

Ik leerde Rob kennen op de kleuterschool. Ik weet niet wanneer vriendschap begint (Google geeft slechts enkele *hits* voor ‘bevriende kleuters’), maar het duurt toch al zo’n 65 jaar. De foto is genomen in de tuin achter Robs ouderlijk huis (dat was voor mij een attractie – wij woonden in een galerijflat). De foto is niet scherp genoeg om te zien wat ik voor me heb, maar inzoomend zie ik dat Rob een stripalbum uit de reeks ‘Bessy’ leest. Ik lees op internet dat de reeks zich later (later dan wij) ging interesseren voor natuurbescherming, onder de titel ‘Bessy Natuurkommando’. Activistische strip, kom er nog eens om.

In onze schooltijd zagen Rob en ik elkaar vaak (zo niet dagelijks). Ik was ietwat ziekelijk en als ik daardoor thuis moest blijven kwam Rob steevast aan het eind van de schooldag langs. We speelden dan soms stratego of schaak (ik was een uitblinker in het herdersmat – lees: ‘slachtoffer van…’), maar beluisterden vooral veel muziek. Ik had een bandrecorder en nam op wat ik kon – platen geleend van de bibliotheek en radioprogramma’s (VPRO vrijdag, Jazz & Blues, soms ook Superclean Dreammachine). Onze leidsmannen waren legendes als Wim Noordhoek, A.J. Heerma van Voss, Rik Zaal, Jan Donkers en Michiel de Ruijter. Zij ontsloten een schatkamer aan muziek. Voor ons telde een tijdlang bij uitstek de blues – bij voorkeur in z’n meest authentieke vorm (denk aan Lightnin’ Hopkins, zie: *De geur van het bos*, p.94). Toen ik nadacht over die voorkeur, bedacht ik dat ik ooit een stapeltje nummers bemachtigde van het tijdschrift *Jazzwereld*. Al bladerend vallen me daarin nu vooral de stukken over blues met de signatuur A.J.H.v.V. op. Heerlijke lectuur. Veel recensies van archiefopnames (want authentiek!) en hier en daar een tirade over epigonen die niet deugen (met categorieën als ‘FOLKLORISTISCH NAMAAK-ANTIEK’ of ‘WEZENLOZE NAMAAK’ – de hoofdletters zijn van H.v.V.). Een uitzondering wordt gemaakt voor Canned Heat, door hem gekarakteriseerd als ‘bluesologen (…) in een wereld waarin toch aardig wat mensen met blues aan het scharrelen zijn’. Zo kom ik te denken aan onze favoriete dubbel-LP *Hooker’ n Heat*, met een tweede helft waarop Canned Heat John Lee Hooker begeleidt. Eindeloos samen beluisterd in mijn kamer in het souterrain van onze flat. Het was de allerlaatste plaat van bandlid Alan Wilson (A.J. schrijft in een recensie over zijn ‘bedremmelde stemmetje’; zie *Mijn Roofvogels*, p. 116; *De geur van het bos*, p. 239). Die discussie over authenticiteit en epigonen voerden wij ook.

Het is goed te bedenken waar die zucht naar cultuur vandaan kwam. Rob en ik hadden literatuur en muziek niet van huis uit meegekregen en er viel het nodige in te halen. Er moest een eigen smaak worden ontwikkeld. De zoektocht viel chronologisch samen met onze CJN-tijd. Ik was weliswaar een vogelaar van likmevestje – slecht in het herkennen van vogels (zowel visueel als auditief) - maar de club paste me goed: gelijkgezinden, anders dan op school geen pikorde. Het afdelingsblad *De vliegende krodde* werd bij ons thuis gestencild op de machine die mijn vader gebruikte voor de gymnastiekvereniging waarvan hij penningmeester was. We lazen *Het Vogeljaar* trouw en op een of andere manier kwamen we ooit thuis bij de administrateur van het blad, die ons allerlei bladen cadeau deed. Die administrateur had een niet vlekkeloos oorlogsverleden, hoorde ik later. Ik vraag me af of de ingebonden jaargang 1937 van *Aus der Heimat* die ik bezit ook uit zijn collectie afkomstig is.

Goede schrijvers zijn lezers, zonder uitzondering. Rob is een goede schrijver, ‘literair’ goed en hij leest veel (en snel, in tegenstelling tot mij). We lazen een hele reeks schrijvers simultaan – we verslonden hele oeuvres (we zijn dan beland in onze twintiger jaren). Omdat Rob zo nu en dan bij drukkerij Veenman werkte (*Mijn roofvogels*, p. 111) kon ik meeprofiteren van de korting op de aanschaf. Enkele van de belangrijkste namen: Brouwers, Krol, Komrij – in Robs geval ook Vroman. Ze komen stuk voor stuk in de personenregisters van Robs boeken terug. Van de polemieken van Brouwers en Komrij kenden we hele passages uit het hoofd. Vooral Brouwers: ‘Kof is koud, toostebroodje is taai geworden, chocoladen hageltjes zijn tot pasta verpapt’. De polemist die Rob soms ook is, heeft van ze geleerd. Lees de ‘Verklarende woordenlijst’ met Komrij’s ‘Vergeetregister’ uit *Horen, zien en zwijgen* als model (*Mijn roofvogels*, p. 188, lemma ‘communicatiemedewerker’). Herken de verwijzing in de hoofdstuktitel ‘Horizontale bossen en ergher’ in *Kerken van goud, dominees van hout*.
In Robs literaire canon hoort ook Monika Sauwer thuis – ‘Grootvuilophaalbedrijf van Waveren!!!’ Het alter ego van Monika woont bij mij op de hoek en we zagen haar ooit samen in het wild – *celebrity spotting* op buurtniveau. Wij zijn misschien wel haar trouwste fans, maar er is vast geen fanclub – dat past niet bij Monika en we houden haar graag voor onszelf.

Ik had er aardigheid in hierboven royaal pagina-verwijzingen in te voegen naar Robs boeken, zoals hij op zijn beurt graag refereert aan (niet-ornithologische) literatuur. Ik weet niet of er andere vogeldeskundigen zijn die zoveel literatoren in hun teksten opnemen. Rob doet dat veelvuldig en de verwijzingen zijn betekenisvol voor hem. Hoe dingen worden opgeschreven telt voor hem, ook als het om schrijven over natuur gaat. Lees: zijn mooie eerbetoon aan A.B. Wigman (*De geur van het bos*, p. 142). Ik denk dat die voorliefde een echo is van de gretigheid waarmee we ons de literatuur vroeger eigen maakten. Culturele autodidacten als we zijn, blijft dat ons referentiepunt.
Sinds mijn studietijd zien Rob en ik elkaar niet meer zo frequent als daarvoor. Hij in het bos, ik in de stad. Maar dat maakt niks uit: de referentiepunten zijn altijd dezelfde gebleven (zoals dat gaat met oude vrienden). Daarover wilde ik schrijven. Ik wil Rob geen sentiment aandoen (‘WEZENLOZE NAMAAK’), maar de vertrouwdheid van de foto hierboven is dezelfde als nu, ook aan de telefoon of op het bankje voor zijn huis in Wapse.

‘Ik groet u allen. Vriend. Hoog. Enzovoort.’

Frank van den Brink

Mozes Mina!

“Mozes mina!! Mozes mina!!” klonk het luidkeels boven het geroezemoes uit van de groep druk pratende en lachende mensen die zich hadden verzameld bovenaan de holle weg bij het Wageningse Arboretum, toen ik aan kwam fietsen om deel te nemen aan mijn allereerste excursie met de Ede-Wageningen-afdeling ‘Geitenmelker’ van de CJN. Het was zaterdagmiddag 2 oktober 1971 en ik kwam in een hele nieuwe en spannende wereld terecht. “Mozes mina!!” Een lange, langharige, baardige jongen uitte luidkeels zijn ongenoegen over een mede hem betreffende verlovingsaankondiging die zojuist was verschenen in de laatste editie van het 2-maandelijkse, gestencilde afdelingsblad “de `Vliegende Krodde”. Een wat voorbarige vrijpostigheid, zoals later bleek, van redactrice Coby Kraaijpoel. De langharige, baardige jongen, in parka en rubberlaarzen gehuld met een licht subversieve uitstraling, was Jan de Jong, na zoveel jaren nog steeds een goede vriend en, heel toevallig, buurman in Amsterdam. Iedereen daar trouwens droeg een parka en rubberlaarzen, allemaal hadden ze een wat activistische, subversieve uitstraling en allemaal droegen ze lang haar, de mannen bovendien allemaal zo baardig ook als ze maar konden, op een leeftijd van ca.16 jaar. Ik was 11 jaar oud en krap 1 meter 50.

Vijf maanden voor deze omineuze middag had ik op mijn uitdrukkelijk verzoek een vogelgids op mijn verjaardag gekregen, de Bruun en Singer, die ik inmiddels geheel uit mijn hoofd kende. Verdere studie was gewenst kortom, en daarom had ik de stoute schoenen aangetrokken en me telefonisch vervoegd bij de secretaris van de afdeling, Kees van Frankenhuijzen, die me ondanks zijn imponerend diepe stem vergeefs het idee van een lidmaatschap uit het hoofd probeerde te praten. Er was een ledenstop, ik was te jong, er werd heel hard gefietst, etc. Na een lang en lastig gesprek besloten we dat ik één keer mee mocht. (Dat zou me wel leren…) Tegen half drie was het gezelschap compleet en

werd verdeeld in 4 groepen van zo’n man of 7, 8, elk met een andere bestemming. Onder de hoede van excursieleider (e.l.) Adjan de Jong stak mijn groepje met de pont de Rijn over, fietste door de Betuwe, om na een uurtje aan te komen bij de bossen rond Slijk-Ewijk. Het zorgvuldig afspeuren van iedere horizon, het aandachtig stilhouden bij ieder uit het gebladerte opstijgend geluidje, het eindeloze einden fietsen en lopen, de alle kanten op meanderende gesprekken over de meest uiteenlopende onderwerpen, dit alles onder een diepgrijze hemel waaruit het onafgebroken motregende. Aan het eind van die middag was ik ‘hooked’! Jarenlang heb ik geen zaterdagmiddagexcursie meer overslagen.

De absolute spil en het zwaartepunt van deze groep van zo’n 25-30 fanatieke vogelaars en botanisten, insecten- en zoogdierenkenners was in mijn bewonderende ogen zonder enige twijfel Rob. De langste van allemaal, met het langste haar, de langste pluisbaard; ook toen al meestentijds geheel in het zwart gekleed (schutkleur!) was ie een indrukwekkende verschijning, een type jager-verzamelaar, soeverein. Daarbij spreidde hij een encyclopedische vogelkennis ten toon en was hij uitgerust met ogen en oren van een Havik, en dito opmerkingsgave. Mét Rob zag je altijd meer.

Ook op vele andere terreinen dan de vogelkunde, zo bleek al snel, legde hij een enorme feitenkennis aan de dag. De met grote stelligheid gebrachte, en met grote vreugde beleden inzichten aangaande andere wetenschappelijke disciplines, de wereldliteratuur, de muziek waar we naar luisterden, over een ideale staatsinrichting voor Nederland en hoe deel te nemen aan de wereld en toch geen slaaf te worden van een 9-5 bestaan, het was allemaal even inspirerend voor mijn jonge oortjes. Waar ook Rob zijn hand aan waagde, zijn licht op liet schijnen, het was altijd met eenzelfde ongereserveerde nieuwsgierigheid en overtuiging. Al snel tikte ik dezelfde vogelboeken en literatuur op de kop, gebruikte ik dezelfde opschrijfboekjes om alle waarnemingen in en buiten CJN-verband gedaan in te noteren, bezat ik ook een Rotring pen (Rob 0.3, ik 0.2) om mijn vogelverslagen mee te schrijven. Want ook ik begon, in navolging van Rob, Kees, Richard Stouthamer, Jan van Diermen en anderen, al snel een hele waaier aan onderzoeksprojecten. (Want die derivate vorm van vogelen, het ’soortenjagen’, daar keken wij met minzaamheid op neer, dat was meer iets voor het verwaten geteisem der geautomobiliseerde N.O.U.-ballen, telescoop uit het raam.)

Ik deed broedvogel-inventarisaties op de Eng, de Wageningse Berg en de Dorschkamp. Meeuwen-slaaptrektellingen in de uiterwaarden van Dodewaard, zeetrektellingen op Texel, Vlieland en de Hondsbossche Zeewering. Voedselanalyses van Rans-, Kerk- en Velduilen middels het uitpluizen van hun braakballen. Ik vervaardigde een verrassend goed functionerende tabel ter determinatie van de gevonden slagpennen en staartveren van de Scholekster. En zo meer. De resultaten verwerkte ik in onderzoeksverslagen die, naar ik hoopte, net zo indrukwekkend oogden (quod non) als de verslagen die Rob publiceerde in de Vliegende Krodde, met lange titels, zorgvuldige methodiek en ingewikkelde hoofdstukindelingen (‘Hfdst. 4.1.2.5b’).

Niet veel later kwam Rob vlak bij mijn ouderlijk huis te wonen op Wageningen-Hoog aan de Hindelaan 5. Een prachtig romantisch oud, rietgedekt huis, beschut gelegen in het bos, met een grote tuin en afgeschermd van de wereld door een haag van immense Rododendrons. Naast CJN-ers Richard en Adjan (van wiens moeder het huis was) en diens vriendin Marjan, woonden daar ook Joop, met indrukwekkende platenkast, en Doeke, student voedselwetenschappen. Dat leidde weer tot een aanzienlijke verdieping van mijn popmuziekkennis, en ook tot het jarenlang bakken van eigen brood - op de Hindelaan was altijd wel meel en gist te halen. Meerdere keren per week kwam ik er binnenvallen, om me te laven aan de levendige gezelligheid, aan de met vuur gevoerde discussies over waar het heen moest met de wereld, over de laatste Jeroen Brouwers, dat je de Russen beter - en goedkoper - in Duitse vertaling kon lezen, of de merites van het laatste Dylan-album (Before the Flood). De Castaneda’s werden er door iedereen in rap tempo (en natuurlijk in het Engels) doorheen gejaagd en becommentarieerd, Nietzsche was een lieveling. Ik herinner me nog goed Robs bulderende lach terwijl hij de hoofdstuktitels van Ecce Homo opsomde: “Waarom ik zo wijs ben. Waarom ik zo knap ben. Waarom ik zulke goede boeken schrijf. Waarom ik een noodlot ben”.

Alle muren van Robs kleine maar hoge kamertje op de Hindelaan waren geplaveid met boeken (“Wat wil je Frank, 15 per week lees ik er, die moeten allemaal ergens blijven”). In zijn Hindelaan-achtige boshuis in Wapse is het nu niet anders, behalve dat er veel meer muren zijn, een deel ervan uit noodzaak bijgemaakt om alles te herbergen, en je er tot mijn groot genoegen ook een staalkaart aantreft van 4-5 eeuwen klassieke muziek, de hartstocht waar ik me nu al zoveel jaren met overgave aan wijd.

Och, met hoeveel genoegen denk ik terug aan die lange, lome, zwoele zomeravonden dat we ons, na een fietstocht van de Hindelaan naar het Renkumse Beekdal, uitstrekten op het gras van een spoorwegtalud, en ons vervolgens, tabel in de hand, zetten aan het determineren van sprinkhanen, bijzonder talrijk dat jaar. Zoet verglijdende, grenzeloze uren. Rob, Adjan, Marjan en ik, de zon langzaam rood kleurend, en de sprinkhanen. O, dierbare dagen van Halcyon..! Een Roodpootvalk vliegt rakelings langs; in de verte de azuren flits van een IJsvogel...

De jaren voor mijn toetreden tot de CJN wisselde ik ongeveer ieder half jaar wel een keer van hobby. Het inrichten van een scheikundelaboratoriumpje om proefjes te doen, leren schaken. Dan weer het vervaardigen van een volgende editie van Asterix, tekst en tekeningen. Klarinet spelen, piano spelen, het uitvlooien van de beginselen der sterrenkunde. Dat ik vervolgens jarenlang 3,4 keer per week op excursie ging en geheel door vogels gebiologeerd was, heeft denk ik alles te maken met die betoverende kring van mensen met, ik zeg het nog maar eens, Rob als stralend middelpunt.

Naar ik inmiddels weet komen zulke constellaties van bijzondere mensen maar enkele keren in je leven langs. Het was denk ik de overgave, de onvoorwaardelijkheid, nooit het halve werk, waarmee alles aangevlogen werd die, naast alles wat ik leerde, naast alle keet en lol, de grootste aantrekkingskracht vormden en misschien de grootste invloed op het verdere verloop van mijn leven werd. Er is niets om voor terug te deinzen!, je kunt het allemaal inrichten zoals je zelf wilt!

Adjan en Marjan vertrokken niet veel later -op de fiets- naar Zweden, om daar een nieuw, autarkisch bestaan op te bouwen. Jan van Diermen zocht en vond zijn heil in Roemenië, terwijl Richard na verloop van tijd afreisde naar de V.S. om daar een gewaardeerd onderzoeker en hoogleraar te worden. (Op tournee in Californië heb ik hem daar onlangs, na zo’n 40 jaar, bezocht. Nog geen 10 seconden van onwennigheid, daarna brak de lach door en gingen we verder waar we gebleven waren.) Simon van Hilten, ook zo’n bijzondere vogel, begon een biologisch dynamisch boerenbedrijf in de heuvels boven Bologna. En Rob vervolgde onversaagd het ingeslagen pad van hardcore ornitholoog en inspirerend schrijver, zijn werkgebied steeds verder uitbreidend tot zelfs de Afrikaanse savannen, met de regelmaat van de klok publicerend, een schier eindeloze reeks artikelen in alle vakbladen die er toe doen, en een kleine plank vol boeken, daarmee een legacy creërend waarvan de omvang nauwelijks is te overzien.

Meest van al was het de eigengereidheid denk ik, dat vrolijke dwarse denken en die onbekommerde onafhankelijkheid van geest waar ik naar dorstte, en die ik in die gezegende kring van Rob en zijn getrouwen vond. In overvloed.

Kees Camphuysen

Van zeerob naar zandhaas

Witte stipjes over zee - Bij aankomst in Camperduin, op de fiets vanuit Amsterdam, 14 oktober 1973, om deel te nemen aan een herfstkampje van de Christelijke Jeugdbond voor Natuurvrienden (CJN), was de ontvangst in de kampeerboerderij wonderlijk. Zulke kampen stonden in het teken van natuurstudie, in de praktijk met elke dag veldexcursies, georganiseerd voor en door meestal 30 of 40 jongeren uit alle hoeken van het land [1]. Er leek echter helemaal niemand op het kampeeradres aanwezig te zijn. Er lagen wel wat slaapzakken op de hooizolder, er stonden een paar fietsen, maar verder was er niemand te zien. “*Ha! Ik ben Wim, jij bent .....? Bijlsma ligt al op de dijk, ik zou maar gauw gaan!*” klonk het ineens vanuit een schemerige hoek. Wim Mullié stapte tevoorschijn, een toen negentienjarige ‘jeugdbonder’ uit Zeeland met half lang vlassig haar en een voorzichtig baardje. Wim bleek belast te zijn met de technische leiding van dit kamp. Wie Bijlsma was ontging me en het was vreemd dat deze figuur met alleen een achternaam werd aangeduid. Ook dat ‘op de dijk liggen’ frappeerde me. Als jonge vogelaar was ik vertrouwd met roeien in veenweidegebieden, lange einden fietsen, wandelingen in bossen of door de duinen. Ik begreep dat er op die dijk (de Hondsbossche Zeewering) een stapel basaltblokken was waarop die Bijlsma te vinden zou moeten zijn. *“Aan de zuidkant van de dijk. Ga nou maar, we eten toch pas over vijf uur!”*

Het bleek de opmaat voor wat ik al heel snel als een sensatie ervoer, ‘zeetrektellen’: het tellen van langs de kust voorbij vliegende zeevogels die, onder invloed van barre weersomstandigheden op zee, zo dichtbij passeerden, dat ze niet alleen kort zichtbaar maar zelfs met enige moeite herkenbaar waren. Tot mijn verbazing vlogen er soorten langs die van het Zuidelijk Halfrond afkomstig waren, op weg naar huis (grauwe pijlstormvogels bijvoorbeeld), maar tegelijkertijd kwamen er ook vogels uit het noordpoolgebied voorbij, afkomstig uit Siberië, Canada of Groenland (jagers, vorkstaartmeeuwen, drieteenmeeuwen), op weg naar wintergebieden voor de Afrikaanse of

Zuid-Amerikaanse kust. Gelukkig waren er anderen bij die wisten wat we zagen, of die althans deden alsof ze dat wisten. Ik had ze niet kunnen tegenspreken. Vooral die centrale figuur, liggend op de steenhoop ontpopte zich als een Orakel van Delphi. We telden al die langstrekkende vogels en noteerden dat per ‘waarnemingsuur’. Ik ontdekte dat Bijlsma eigenlijk Rob heette en dat hij de verzamelde informatie ’s avonds met een dunne Rotringpen op kleine voorgedrukte systeemkaartjes noteerde in een griezelig volwassen handschrift. Voor elk uur kijken een apart kaartje, een ‘uurtotaalkaart’. Maar het mooiste van alles was, dat het toen voor iedereen nog iets heel nieuws was, dat zeetrektellen. Grauwe pijlstormvogel, ‘dwaalgast (3x) in Nederland’ stond er in de toen toonaangevende veldgids[2]. Er vlogen er die dag maar liefst acht voorbij. We *ontdekten* dus dingen. En ik leek deel te kunnen uitmaken van die ontdekkingstocht.[3]

Zeekoeten, niet veel meer dan langsvliegende witte bolletjes aan de horizon, hadden toen maar weinig indruk gemaakt. Ze werden bovendien als “alk/zeekoet” omgeroepen en genoteerd, omdat het op die afstand meestal onduidelijk bleef om welke van de twee soorten het ging. Met een natgeregende 7x50 prismakijker leken die racende witte stipjes over een donkergrijze zee op satellieten aan een nachtelijke hemel, maar dan sneller en laag boven het water. We konden toen maar een fractie van die alkachtigen op soort determineren en dat maakte ze minder aantrekkelijk dan al die andere zeevogels[4]. Doortrekker werd de gekozen term, omdat verondersteld werd dat ze onderweg waren naar hun overwinteringsgebieden, maar waar die alk/zeekoeten in het najaar vandaan kwamen en waar ze naartoe vlogen wist toen eigenlijk geen mens[5].

Dit allereerste contact met zeevogels heeft veel meer teweeggebracht dan ik me toen realiseerde. Het werd een breekpunt zoals je dat maar een enkele keer in je leven meemaakt. Het duurde een jaar, IJmuiden - vanaf mijn woonplaats de meest nabijgelegen plaats aan zee - had inmiddels een enorme aantrekkingskracht op me gekregen. Op een goede dag in de herfst van 1974, met vrienden opgepropt in de luwte van het vuurtorentje aan het uiterste puntje van de zuidpier, kijkers in de aanslag en op zee gericht, hadden er ineens twee wat oudere heren achter ons gestaan. Storend dichtbij eigenlijk en ze zeiden niet veel, ze leken te kijken naar wat we daar uitvoerden. Soms klonk er wat gemompel. Ineens vroeg een van beiden naar mijn naam. *“Zou je niet mee willen doen en je gegevens op onze uurkaarten willen invullen?”* Het bleken Jelle van Dijk en Frank de Miranda te zijn, oprichters van de ‘Club van Zeetrekwaarnemers’, de organisatie die het protocol had opgesteld voor het systematisch registreren van vogeltrek langs de Nederlandse kust, en …. de uitgevers van die kleine witte voorgedrukte systeemkaartjes van ‘Bijlsma’. Ik groeide twee meter, gloeide van trots, nam me in gedachten voor onmiddellijk zo’n Rotringpen te kopen en stamelde dat ik er wel over wilde nadenken. Het betekende het einde van een veelbelovende middelbare schoolcarrière. Zeevogels werden een missie.

[Uit: De Zeekoet - voorpublicatie, **Atlas Contact 2025/26]**

Die week in Camperduin in 1973 werd het startpunt van een levenslange ontdekkingsreis. Het waren voor mij misschien wel niet eens de zeevogels zelf die aanleiding waren geweest voor een nieuw begin, maar die systematische aanpak. Dat sprak me aan, iets wat ik me overigens pas veel later realiseerde. Noteren wat je waar en wanneer doet, en *dan* pas opschrijven wat je daar ziet of aantreft. Het werd een leidraad voor zo goed als elke vervolgstap in latere jaren. Het was dus misschien niet eens zo zeer de verdienste van Rob zelf, maar zijn charismatische persoonlijkheid en schijnbare alwetendheid, gekoppeld aan al die nieuwe dingen die te zien waren geweest, het geploeter op wrakke fietsen door de storm richting dijk, een wilde zee, de heftige windvlagen, zware slagregens, zonder dat er ergens beschutting was …. gevolgd door het dezelfde avond nog uitwerken van de gegevens. Of, liever gezegd, wij aan tafel toekijkend hoe Rob die cijfertjes in die kleine vakjes van die kaartjes kriebelde. Een opeenstapeling van indrukken die onvergetelijk bleek te zijn. Allemaal opgedaan in een tijd dat computers nog helemaal nergens aan de orde waren. Lange cijferreeksen werden met hoofdrekenen opgeteld, grafieken met de hand getekend, statistische toetsen waren eenvoudig, maar daarmee wel begrijpelijk. Zelfs de eerste *zak*rekenmachines (nu al weer sterk verouderde attributen) kwamen pas jaren later, maar die systeemkaartjes waren in feite hun tijd ver vooruit. Dat bleek toen de genoteerde cijfertjes in een handomdraai konden worden ingevoerd voor geautomatiseerde verwerking. Waar het eerste meerjarenverslag nog helemaal met de hand moest worden uitgewerkt[4], werd het tweede al gemaakt met behulp van een computer[6]. Uiteindelijk werden computers zo populair en wijdverbreid dat veel biologen zich nu veel minder vaak in het veld vertonen, of daar tenminste een hand (plus hun aandacht) kwijt zijn aan hun smartphone.

Dit alles gaat voorbij aan iets essentieels, waarmee Rob door de jaren heen een inspirator is gebleven, daarmee zelf staande op de schouders van illustere voorgangers zoals Luuk Tinbergen - om er maar eentje te noemen - : een diepe interesse in het beestje *en* zijn omgeving. Het de laatste jaren enorm gegroeide legioen van vogelaars in ons land bestaat helaas steeds nadrukkelijker uit ‘consumenten’, sleutelend aan een zo lang mogelijk soortenlijstje en natuurlijk met allemaal dezelfde foto weer naar huis[7]. Dat mag, zeer zeker, maar het heeft iets suffigs. Interessante publicaties over de context van al die veldwaarnemingen, over de *achtergronden* van gedrag, voedsel, rui, migratie, oorzaken van sterfte, noem maar op, worden in ons land door steeds hetzelfde handjevol auteurs geproduceerd. Auteurs die ook nog eens gediskwalificeerd worden door een wetenschappelijke elite, die publicaties over langjarig veldonderzoek hooghartig bejegenen met de vernietigende term ‘beschrijvend’, een ander woord voor ‘overbodig’. Veranderende aantallen vogels (en wanneer veranderen die niet), verpakt als ‘trends’, worden daarom veel te vaak met snelle speculaties omlijst en dan vaak ook nog eens gestuurd door de waan van de dag, zonder dat er verklarend (veld-) onderzoek wordt uitgevoerd. ‘Geen onderdeel van de verkregen subsidie’, luidt het veelgehoorde antwoord op de vraag om opheldering. Zonder pegels geen,…. Ja wat eigenlijk niet? Interesse?

Is dit dan een ode? Ja, waarom niet. Iedereen maakt het hooguit een paar maal in zijn of haar leven mee: een ontmoeting met een persoon waarna er als het ware een wissel lijkt te zijn omgezet. Het verdere leven verloopt op een ander spoor. De boosdoener is zich van geen kwaad bewust en heeft stellig nooit die intentie gehad.

Onze wegen liepen al snel uiteen. Wat betreft habitatkeuze wel te verstaan. Rob trok zich terug in de bomenplantages op onze diluviale zandgronden, afgewisseld met frequente uitstapjes naar de zuidrand van de Sahel op de grens van Noord- en Centraal Afrika[8]. Talloze notitieboekjes zijn daar volgekrabbeld, de publicaties regen zich aaneen. Zelf bleef ik proberen de zeevogels te begrijpen en daarvoor bestond maar één oplossing, zeer vergelijkbaar: *'Johoo, johoo, het zeegat uit'*. Jaren achtereen, ettelijke maanden per jaar op zee, op het brugdak van schepen, de sceptische blikken van de bemanning trotserend, op mijn beurt onverschillig bekeken door op korte afstand voorbijzeilende genten, jagers of stormvogels, met soms tientallen dolfijnen voor de boeg. Hoe wonderschoon bleek het daar te zijn! Al snel kwam de betekenis van zeezoogdieren, vis en visserij om de hoek kijken, alles greep in elkaar. Wie een beest wil begrijpen moet weten wat hij eet, wie hem eet, maar ook *met wie* hij eet en, met dat laatste samenhangend, waardoor en waar zo'n beest ergens überhaupt kan eten. Het leidde tot belangstelling voor de zee zelf, anders vielen de schaarse puzzelstukjes niet te combineren. Gradiënten in saliniteit, thermoclines, fronten, eddies, zelfs hoogteverschillen op zee[9]; wat een homogene plas had geleken bleek een divers landschap en alles had betekenis voor de daar levende vogels, die relevante verschillen kunnen zien, proeven of ruiken.

Dat Rob zich na enkele seizoenen op Noord-Hollandse steenblokken of de Vlielandse duinen terugtrok op de Veluwe en een paar jaar later in Drenthe (van zeerob naar zandhaas), was dus goed te begrijpen. Diepgang vereist aandacht, aandacht kost tijd. Toch heeft hij, ongewild of onbewust, in een paar jaar wel degelijk de kiem gelegd om zeevogels in Nederland serieuzer op de agenda te krijgen, en niet alleen bij mij. Het gaat om meer dan aantallen alleen. Zijn inspirerende houding bleef gelukkig ook behouden en merkbaar, ondanks dat hij zelf steeds liever in een boomkruin zat dan op een duin aan het strand. Zijn nooit aflatende, kritische, belangstelling voor iedereen die erop uittrekt en in het veld om zich heen kijkt, stemde en stemt altijd weer tot vrolijkheid, gedeelde verbazing en dieper nadenken, maar vooral tot verder, langer en beter kijken, want verrast worden we dagelijks.

[1] Eijk A. van der, B. Neumann, L. Hofstee, M. van Roon & S. Oosterhof 2006. Jeugdbond 60 jaar - CJN KJN ACJN JNM. Stichting Natuurinformatie, Groningen.
[2] Peterson R.T., G. Mountfort & P.A.D. Hollom 1955. Petersons Vogelgids. Tweede druk, Elsevier, Amsterdam/Brussel.
[3] Bijlsma R.G. 1974. VWG Hekaka Hondsbossche 15-19 oktober 1973. CJN-Jaarboek 1973: 1-30, Christelijke Jeugdbond van Natuurvrienden.
[4] Camphuysen C.J. & J. van Dijk 1983. Zee- en kustvogels langs de Nederlandse kust, 1974-79. Limosa 56: 81-230.
[5] Goldberg E.D. (ed.) 1973. North Sea Science. Papers presented at a 1971 NATO Conference on the the state of the North Sea. Mit Press, Cambridge.
[6] Platteeuw M., N.F. van der Ham & J.E. den Ouden 1994. Zeetrektellingen in Nederland in de jaren tachtig. Sula 8: 1-203.
[7] Bijlsma R. 2020. Allemaal dezelfde foto. De Scharrelaar 2020(2): 29-39.
[8] Zwarts L., R.G. Bijlsma, J. van der Kamp & E. Wymenga 2009. Living on the edge: wetlands and birds in a changing Sahel. KNNV Publ., Zeist.; Zwarts L., R.G. Bijlsma, J. van der Kamp (eds) 2023. Sahel special. Ardea 111: (speciaal nummer)
[9] Voor wie er nog nooit op zee urenlang heuvelopwaarts gevaren is, en daarna vanaf de top weer naar beneden, zie '*Where two oceans meet*', op basis van systematische vogelwaarnemingen langs de rand van 'Agulhas' ringen ter hoogte van Zuid-Afrika. Agulhas ringen zijn bellen water (doorsnede honderden kilometers, 4000m diep) afkomstig uit de Indische Oceaan, die daar de Atlantische Oceaan binnen komen drijven om langzaam richting Brazilië 'over te steken' (als ze niet aan een 'Seamount' blijven hangen). De verschillen in watermassa's binnen en buiten die bellen zijn op zeeniveau nauwelijks meetbaar, maar vanuit satellieten kan gemeten worden dat het centrum van zo'n (warme) bel water meters hoger is dan de rand. Vale stormvogeltjes hadden er geen enkele moeite mee, die wisten de randen van die bellen niet alleen naadloos te vinden, maar er ook van te profiteren, tot grote frustratie van de verantwoordelijke oceanograaf aan boord. Camphuysen C.J. 2007. Where two oceans meet: offshore interactions of Great-winged Petrels *Pterodroma macroptera* and Leach's Storm-petrels *Oceanodroma leucorhoa* off southern Africa. J. Orn. 148: 333-346.

Texel, 25 februari 2025

Wim C. Mullié

Hoe Rob Bijlsma in Afrika verzeild raakte

Ik zat in mijn jonge jaren bij de Christelijke Jeugdbond van Natuurvrienden (CJN), tussen 1965 en 1976[1], waar ik in de latere jaren Rob leerde kennen. Ik woonde in die tijd in Middelburg en Rob op de Veluwe, dus we zagen elkaar niet zo vaak, het meest nog in kampjes van de Vogelwerkgroep van de CJN of tijdens een bezoek op z'n stek in de Sysselt (Sieselt) bij Ede waar hij de stuwende kracht was van een groep leden van de plaatselijke CJN afdeling "Geitenmelker" om ongestuwde (roof)vogeltrek te tellen[2]. Hierbij was de plaats vanwaar geteld werd herkenbaar aan het "tapijt" van mensenhaar op de grond…

Rob was een bosmens en zeer verknocht aan zijn geliefde Veluwe waar hij dagelijks veldwerk deed en ik was dat niet. Hij ging er dan ook prat op dat hij, uitgezonderd een ooit - bij vergissing- gemaakte oversteek van de Belgische grens, nooit in het buitenland was geweest.

Welnu, dat zou snel gaan veranderen. Het moet in of rond 1980 geweest zijn dat Peter Meininger, Rob en ikzelf spraken over spectaculaire roofvogeltrek bij Suez, Egypte, en de wenselijkheid van het uitvoeren van een najaarstrek dekkende telling in het kader van ons "Birds of Egypt"[3] project. Rob was toen al een autoriteit op het gebied van roofvogels en met onze verhalen over de duizenden, zo niet tienduizenden, arenden en ooievaars die daar langs kwamen kostte het niet al teveel moeite om hem over te halen daarheen te gaan[4]…

Dat smaakte naar meer, en in de ruim 40 jaren nadien heeft Rob een indrukwekkende internationale carrière opgebouwd.

[1] Mullié WC. 2022. Intermezzo. Herinnering aan de jeugdbond in Zeeland van 1965-1976. p. 72-73 in Meininger PL (redactie). *Avifauna Zeelandica. Vogels, vogelaars en vogelonderzoek in Zeeland*. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

[2] Bijlsma RG. 1976. *Ongestuwde trek van roofvogels in het binnenland*. Rapport in eigen beheer. Wageningen-Hoog.

[3] Goodman S, Meininger PL (Eds.). 1989. *The Birds of Egypt*. Oxford University Press, Oxford.

[4] Bijlsma RG. 1983. The migration of raptors near Suez, Egypt, Autumn 1981. *Sandgrouse* **5**: 19-44.

Dakar, Senegal, 10 februari 2025.

Vlieland VoTeKa 1976, Lenze Hofstee.

Richard Stouthamer

Avonturen met Rob

Hindelaan

Toen we op de Hindelaan woonden, beweerde je vaak, heel stellig, dat je niet ouder wilde worden dan 30 jaar. Meestal zijn jouw stellige beweringen gebaseerd op een lange reeks gegevens die duidelijk laten zien dat je gelijk hebt. Dit keer had je het goed mis, en ondanks je poging om de 70 niet te halen is het je nu toch overkomen dat je 70 geworden bent.

Ja , die Hindelaan was iets speciaals, ik arriveerde daar na één jaar Chemie studeren in Delft. In Wageningen ging ik Milieuhygiëne studeren. Ik kende Adjan's broer en moeder en had de mazzel om daar een kamer te krijgen. Niet lang daarna kwam Doeke, die ik uit Delft kende, naar Wageningen, en trok ook in op de Hindelaan. Jouw verblijf startte pas nadat jij besloten had dat de studie Sociale Geografie je echt niet schikte, en je je volledig op de studie van vogels ging richten.

We aten goedkoop in de Hindelaan, ik weet niet meer precies hoe we het regelden, maar ik denk dat iedereen in een gezamenlijke pot geld stopte en wie er dan boodschappen ging doen het geld uit de pot gebruikte. Goedkoop eten lukte omdat we geen vlees aten en we onze etenswaren in grote hoeveelheden aanschaften. Grote zakken met volkoren meel, en kiloblokken gist werden gebruikt om elke dag brood te bakken. Iedereen nam zijn beurt, het was niet jouw favoriete bezigheid, je gooide veel water in het meel en een grote hoeveelheid zout, kneedde kort, en zeker niet meer dan één keer. Het natte mengsel plaatste je in de vorm, na enig rijzen werd de vorm in de oven gezet. Wanneer jouw brood uit de oven kwam zakte het vervolgens weer in. Jouw baksels waren altijd te herkennen aan een concave top. Eén jaar hadden we een grote zak bonen gekocht die in de kelder ook ontdekt was door kevertjes die er zich te goed aan deden. Dit weerhield ons er niet van om de bonen te eten en de kevers uit de pan te vissen. Op een bepaald moment in de 70er jaren werd het populair om muesli te eten, dat leek ons wel wat omdat we veel yoghurt gebruikten. De goedkoopste havervlokken die we vonden in de molen in Bennekom, waren havervlokken die verkocht werden als paardenvoer. Havervlokken zijn havervlokken tenslotte. Dat bleek toch niet het geval te zijn, in de havervlokken voor muesli is het kaf verwijderd, terwijl de paarden blijkbaar het kaf ook te eten krijgen. Na enige weken havervlokken in de muesli kreeg ik pijn in mijn darmen van dat spul en besloot ermee te stoppen. Ik denk dat de rest van de consumenten in ons huis er minder last van had want de zak is leeggegeten. Een tijdje later bleek onze beerput verstopt en toen we hem openmaakte dreef erboven op het water een 20 cm dikke laag onverteerd kaf. Te ruw voer blijkt tot verstopping te leiden.

Elk jaar verzamelden we vlierbessen aan het einde van de zomer, en soms werkten we enige weken in de appel- en perenoogst in het Binnenveld, uit de boomgaarden mochten we het gevallen fruit meenemen. 's Avonds werd iedereen ingeschakeld om de appels, peren en bessen schoon te maken en te wecken. De rest van het jaar aten we dit fruit in onze yoghurt.

Eén keer had Pieter, die in de Biodynamische winkel Pé Pastinakel werkte, een hoeveelheid olijfolie mee genomen die ranzig aan het worden was. Die olie was zelfs voor ons te ranzig en stond in een grote kom bedekt met een bord in het raam van de keuken. Het huis inclusief de keuken werd in het najaar door muizen als winterverblijf beschouwd en de keuken was hun favoriete onderkomen. Dit leidde ertoe dat ze met name de broodplank bezochten om daar de broodkruimels te eten en soms ook de nodige uitwerpselen achter te laten. Aangezien we ook veel hagelslag aten was het nogal moeilijk om de hagelslag op de plank van keutels te onderscheiden. De vaste bewoners van de Hindelaan wisten van het mengsel, maar losse bezoekers verzamelden soms de hagelslag om dat zo te eten. Het is niet bekend of het nadelige gevolgen heeft gehad.

Claire en Corinne met elk een jonge bosuil, vlak na onze terugkomst in Nederland rond 1992

Maar terug naar de kom met olijfolie die blijkbaar soms door muizen besprongen werd, waarna het bord kantelde en de muis in de olie gleed. Het bord nam vervolgens zijn oude positie weer in. Wij hadden niet in de gaten dat dit een bijzonder efficiënte muizenval was. Toen we uiteindelijk de olie wilde weggooien ontdekten we meerdere in olijfolie verzopen muizen. Lijk me een idee dat iemand commercieel moet uitbuiten.
Jij hebt levenslang problemen gehad met autoriteiten, en jij deed absoluut geen water bij de wijn in interacties met hen. Toen wij een keer om een uur of acht 's avonds vanuit Wageningen de berg opreden, deden we dat, zoals gewoonlijk, zonder licht. Toevallig had Adjan die avond enige tijd ervoor vanuit het huis geweerschoten gehoord en had de politie gebeld. De daarop reagerende agenten vonden geen spoor van een eventuele schutter maar kwamen ons wel tegen. Wij werden erop aangesproken dat we zonder verlichting reden, en een mens die wil voorkomen dat hij een bon krijgt, zou met de agenten mee praten en beterschap beloven, maar zo zit jij niet in elkaar. Jij ging in discussie met de agenten, en wist ze te overtuigen dat jij in de toekomst weer gewoon zonder licht zou rijden, met als gevolg dat we beiden een bon kregen.

Op de Hindelaan lazen we wat af. Boeken en strips. Ik meen dat jij degene was die me, *Andermaals kraaide de haan" van Karl Heinz Deschner te lezen gaf (aangeschaft bij De Slegte). Een geweldig boek over de vroege geschiedenis van het christendom, dat heel duidelijk maakte, wat een grote onzin het kerkgebeuren allemaal was. Voor mij leverde het boek uitstekende argumenten op om duidelijk te maken waarom het geloof niets voor me was. Onder de huidige politieke situatie hier in de Verenigde Staten, heeft de volledige titel van de Duitse versie van het boek iets profetisch: Abermals Krähte der Hahn: eine Demaskierung des Christentums von den Evangelisten bis zu den Faschisten. Verder werden de Russen verslonden (Dostojevski, Tolstoy etc), Celine, en Jeroen Brouwers en Maarten Biesheuvel (de enige auteur waarvan ik weet dat er een Stouthamer in zijn verhalen voorkomt). We hadden ook een flinke stripboekencollectie en soms zaten we in de woonkamer allemaal een stripboek te lezen. Deze gezamenlijke kennis van de inhoud leverde de nodige uitdrukkingen op de wij onderling begrepen. Guust: juffrouw Janny, "en ik zeg nog zo, trouw niet met die etter van een man". Asterix en Obelix: "niet indrukwekkend genoeg". Uit de verhalen van Joop Waasdorp werden de uitdrukkingen "Keiharde sombere Tupperware Harbor" en "Ken U mij verstaan meneer de kolonel" populair. Qua muziek waren we grotendeels op één lijn met Lou Reed en Velvet Underground, daarnaast had jij interesse in de Blues, terwijl ik meer naar Folk luisterde. De kamers op de Hindelaan waren niet echt goed geïsoleerd dus je kon precies horen waar iemand naar luisterde. Gedurende een bepaalde fase luisterde jij constant naar de Blues (John Lee Hooker, Muddy Waters en Canned Heat) wat niet door alle huisgenoten gewaardeerd werd. Dat leidde ertoe dat jij voorzien werd van een koptelefoon. Dat bracht wat verlichting, maar we werden vervolgens blootgesteld aan jouw meefluiten, jij hoorde de liedjes, wij hoorden jouw gefluit.

Op de Hindelaan hebben we veel huisgenoten gehad, Adjan, Marian, Jaap, Joop, Doeke, Els, Pieter en Agnes. Verder nog een aantal zeer tijdelijke bewoners wiens naam ik ben vergeten, maar er was er een die me nog goed bijstaat, hij probeerde een reis te boeken bij het reisbureau Ad Latjes. Het lukte hem maar niet omdat hij steeds een familielid van Ad Latjes aan de telefoon kreeg, die zich introduceerde met de één of andere voornaam gevolgd door Latjes. De makker schoot dan zo in de lach dat het hem niet lukte om zijn reis georganiseerd te krijgen. Het was een komen en gaan van mede CJNers: Frank van den Brink, de Van Hiltens, Agnes, Kees van Frankenhuyzen, Jan de Jong en Jan van Diermen. Er was altijd wel wat gaande in ons huis, de buren dachten dat we nooit sliepen. In het voorjaar en de zomer werd er geïnventariseerd, einde van de zomer naar zomerkamp op Vlieland, najaar roofvogel-trek op de Sijsselt en slaaptrek op de Wageningse Berg, elke maandag eenden tellen in de uiterwaarden, op zaterdagen excursies met de CJN-afdeling, fietsen naar allerlei plekken om daar naar vogels te kijken.

Nadat Ma de Jong haar huis in Zandvoort verkocht had, trok zij bij ons in, wat niet een onverdeeld succes was. Ma de Jong had de "Powers of speech" en kon je voor een lange tijd bezighouden met verschillende

onderwerpen uit de vage sfeer. Ze plaatste zich in de gang waar onze eettafel stond en de kachel die het hele huis verwarmde. Je kon er niet omheen, als je ergens in het huis wilde zijn moest je door de gang. Daar werd je vervolgens onderschept voor een gesprek, dat minstens een kwartier zo niet langer zou duren. Desondanks was ze was een geweldig mens, die het mogelijk gemaakt heeft dat we daar woonden, maar iedere keer die tijd te moeten besteden als je door de gang liep was te veel van het goede. Ik denk dat ze zelf ook doorkreeg dat het geen goede oplossing was voor haar huisvesting. Na een paar maanden vertrok ze weer, volgens mij verhuisde ze toen naar de polder en niet lang daarna verkocht ze helaas de Hindelaan. Ik meen dat Agnes toen geregeld heeft dat we een flat kregen in de Pomona, waar we toen naartoe verhuisden. Ik heb het daar niet lang uitgehouden en ben verhuisd naar een studentensterflat en vervolgens met een groep medestudenten naar Randwijk.

Egypte

Kort daarna ben ik op praktijktijd gegaan naar Californië om daar bij Martin Cody op de UCLA negen maanden te studeren. In Californië leerde ik Carol kennen, en zij kwam rond april 1981 naar Europa met een vriendin om een “European tour” te doen. In het najaar zouden we druiven gaan plukken in Frankrijk. Eenmaal terug van mijn praktijktijd in Californië had ik weinig zin om lang in Nederland te blijven en vatten jij en ik het plan op, geïnspireerd door Wim Mullié en Peter Meininger,, om vogeltrek en –vangst in Egypte te gaan bestuderen. Hoe we het voor elkaar kregen weet ik niet meer, maar we regelden een beurs en zijn toen in augustus van dat jaar met zijn drieën naar Egypte gegaan. Dat was voor jou de eerste keer dat je een langere trip naar het buitenland maakte. Carol ging mee ondanks alle negatieve zaken die ze gehoord had over Egypte van “fellow travellers” die ze gedurende haar reis door Europa had ontmoet. Voor deze reis hadden we onze vlucht naar Egypte via het reisburo van Ad Latjes geboekt, zonder in de lach te schieten. Ad Latjes ging gedurende onze tijd in Egypte wel failliet, wat ertoe leidde dat meerdere toeristen strandden op hun bestemming omdat de luchtvaartmaatschappij niet betaald was. Wij waren daar ook bang voor maar gelukkig hadden we geen probleem om weer uit Egypte te ontsnappen. Aan het einde van onze trip voelde het ook echt zo: ontsnapping uit Egypte. Egypte was een avontuur voor ons, zoveel mensen in Cairo, verkeer dat niet aan regels gebonden leek, toeterfrequentie van meer dan 45 per minuut die we hoorden vanuit onze hotelkamer in het Plaza hotel (aanbevolen door Sargeant Pepper, $2 per nacht inclusief ontbijt met duiveneieren). We moesten een lange tijd - ik denk enkele weken - in Cairo doorbrengen om vergunning te krijgen om samen te werken met de natuurbeschermingsafdeling van de Egyptische regering. Vele bezoeken aan “officials” in het ministerie van Landbouw. Daar werden we op een lage sofa geplaatst voor een enorm bureau van de official, die ons dan vertelde dat de vergunning er nog steeds niet was. Achter de official hing een poster hoe de één of andere Egyptenaar de missing link in evolutie had ontdekt. De official was wel vriendelijk, we kregen dan thee of een flesje Cola (Pepsi!). Soms moesten we mee naar een andere afdeling, waar in een enorme ruimte een groot aantal bureaus stond met mensen erachter die schijnbaar niets te doen hadden. Het bleek dat je gegarandeerd een regeringsbaantje kreeg wanneer je een universitaire studie had afgemaakt. Een flink percentage natuurmedewerkers bestond uit afgestudeerde dierenartsen. Na het bezoek aan de official moesten we de lift naar beneden nemen. De drukknoppen om de lift naar je afdeling te krijgen werkten niet meer, zodoende moesten we op de toegangsdeur voor de lift slaan en ons verdiepingsnummer roepen. Van het vele slaan was de verf op die deur afgebladerd en de deur ingebogen. Vervolgens kwam er dan na enige tijd een lift, die bediend werd door een liftchauffeur die ervoor zorgde dat je terecht kwam waar je wezen moest.

De eerste paar dagen in Cairo brachten we voornamelijk door met het onder de duim krijgen van het vervoer. Je moest b.v. niet, voordat je de taxi inging, proberen de kosten van de trip af te spreken, maar simpelweg de auto instappen, zeggen waar je heen wilde, en nooit meer dan een half pound (uitgesproken als “bound”) betalen. Goedkoper waren de bussen die volgepakt waren met mensen en het duurde ook enige tijd voordat we de moed hadden om die te gebruiken. Een curieuze gewoonte van de passagiers was, dat als de bus stopte bij een halte, zowel de inkomende als uitgaande passagiers zich tegelijkertijd door de deur probeerden te werken. Dit was uiterst inefficiënt, maar zo ging het nu eenmaal. Een keer hadden wij ons door de uitgang geworsteld, maar het lukte Carol niet om tijdig uit te stappen. Wij zijn de busroute gevolgd en gelukkig kreeg ze het bij de volgende halte voor elkaar. De weg vragen was onbegonnen werk, overal werd ‘yes’ op gezegd.

Verder bleek dat in Egyptische w.c.’s toiletpapier niet voorhanden was. Ze reinigden zichzelf met een straaltje water dat via een koperen buisje gericht op je anus, de zaak schoonmaakte. Dit buisje klapte niet weg na gebruik en lag dus in de baan van de geproduceerde uitwerpselen. Wij probeerden dit systeem te vermijden door toiletpapier te gebruiken, maar het was nauwelijks te doen om in Cairo toiletpapier te pakken te krijgen. Kilometers hebben we afgelegd om onze voorraad op pijl te houden.

Na Cairo zijn me met zijn drieën naar Suez gegaan. In Suez verbleven we in de jeugdherberg die vlak naast een slachterij lag. Dit leverde zo nu en dan wat stank op, maar het grootste probleem waren de muggen. Op de één of andere manier had jij een bednet te pakken gekregen. Wij moesten zonder doen. Er waren twee mogelijkheden: een gezamenlijke zaal of een kamer huren. Een keer hadden we zo’n kamer gehuurd en halverwege de nacht was er een klagelijk lawaai, en wakker geworden dacht ik dat jij een nachtmerrie had. Het bleek een ezel te zijn die vlak naast ons gebouwtje stond te brullen.

Jij had een prima plek gevonden om de roofvogeltrek te observeren langs de oever van de Rode Zee. Vlak daarvoor was een groep Egyptenaren een oud schip met blow torches uit elkaar aan het slopen waarbij grote stukken staal soms rakelings langs je heen vielen.

Op je telplek werd je goed verzorgd met thee door Mashemashe die een soort opzichter of bewaker was bij het ontmantelen van de boot.

Gedurende de tijd dat jij in Suez roofvogels aan het tellen was liepen Carol en ik markten af in diverse kustplaatsen om vast te stellen welke vogels werden aangeboden voor verkoop. Je kon er alles vinden, veel kwartels maar ook soorten als boerenzwaluw,

Carol met Mashemashe in Suez in 1981

Carol inspecteert vogellijken op een markt in najaar 1981, Egypte.

reigers en huismussen. Het eten van kwartels was een najaarstraditie voor mensen langs de kust. De kwartels werden gevangen in lange mistnetten die op het strand stonden. Mussen werden ‘s nachts met hagel uit slaapbomen geschoten.

Gedurende de tijd dat Carol en ik in Dumyat de markten bezochten werd Anwar Sadat doodgeschoten. Als veiligheidsmaatregel moesten alle buitenlanders zich op het politiebureau melden en vertellen wat ze deden in Egypte. Wij verbleven in een hotel vlak naast een moskee (’s ochtends vroeg schrok je wakker van een luidruchtige oproep tot gebed) en de eigenaar van het hotel vertelde ons dat we naar het politiebureau moesten. Dat deden we eerst niet maar toen hij de volgende dag erop aandrong, zijn we gegaan. Het politiebureau was gefortificeerd met zandzakken en militairen voorzien van automatische wapens, waar we tussendoor moesten lopen om bij de ingang van het bureau te komen. Daar aangekomen werden we in een kantoor geplaatst op de onvermijdelijk sofa, voor het grote bureau waar een geüniformeerde official zat die onze paspoorten wilde inspecteren. Hij had moeite met het vinden van de pasfoto’s omdat hij gewend was boeken van achteren naar voren te lezen. Toen ik opstond om hem te laten zien waar onze foto’s waren, zag ik dat hij op zijn bureau ook een pistool had liggen voor het geval dat. Nadat we hadden uitgelegd dat we vogelvangst aan het bestuderen waren – ja je kunt het zo gek niet bedenken - mochten we weer weg. De volgende dag besloten Carol en ik dat we bij elkaar wilden blijven en we zijn het jaar daarop getrouwd.

Toen de trek grotendeels over was zijn we weer met zijn drieën rondgetrokken om tellingen te doen op verschillende meren. Eerst Lake Burullus, gevolgd door Lake Nasser en tenslotte Lake Quarun in de Fayum oase. Voor de tocht op Lake Burullus hadden we een zeilboot gehuurd, met een schipper en kok. Een prachtige tocht, maar helaas waren er geen faciliteiten aan boord, dus als je moest was het nogal een probleem. Overboord hangen dus. Rob had daar geen zin in en maakte gebruik van onze voorraad anti-diarree pillen, die je darmen stil leggen, en die we de naam kill-o-gut hadden gegeven. Ze waren erg handig voor lange busreizen en het zeilen op meren.
Na Lake Burullus zijn we naar Aswan gereisd per trein. We hadden plaatsen toegewezen gekregen in het laatste deel van de laatste wagon. De gebrekkige vering maakte die reis tot een angstwekkende gebeurtenis waarbij we door de enorme hobbels de hele wagon doorvlogen. Desalniettemin bereikten we min of meer intact Aswan, alwaar we een Duck Research station bezochten, waar onderzoek werd gedaan aan witte eenden, waarschijnlijk voor de productie van eieren.

Om Lake Nasser te tellen namen we de veerboot naar Abu Simbel. Een flinke boot, helaas zonder slaapcabines, waar we net als veel Egyptenaren op het dek sliepen. Het meer is lang met een aantal bochten, waardoor de boot gedwongen was regelmatig van koers te veranderen. Een zo’n koersverandering vond plaats gedurende het ochtendgebed waarbij vele gelovigen op hun mat zich tot Mekka hadden gericht. De koersverandering leidde ertoe dat het gebed niet meer de gewenste kant opging, en synchroon pakten de gelovigen hun mat, corrigeerden de richting en vervolgden hun gebed.
Op het meer viel het aantal vogels tegen en na een kort bezoek aan de tempels in Abu SImbel besloten we om terug te vliegen naar Aswan.
Onze laatste paar dagen brachten we door in de Fayum oase om daar de vogels op het meer te tellen. Er viel niet veel te tellen en we hadden tijd over. We waren door onze boekenvoorraad heen, het enige ongelezen boek was “Lawrence of Arabia”. Om ons alle drie van leesmateriaal te voorzien hebben we het boek in stukken gesneden, waarbij de gelezen en ongelezen stukken circuleerden. Kort daarop zijn we vanaf Cairo teruggevlogen naar Amsterdam en Carol naar de VS.

Weer in Nederland

Terug in Nederland ging jij in Bennekom wonen in het houten tuinhuisje achter de woning waar Wim de Groot een kamer had. Ik ging terug naar Randwijk en in april naar de VS om te trouwen met Carol die bij mij in

Eind september 1987 op Schiermonnikoog.

Nederland kwam wonen. Ik weet niet precies wanneer het plaats gevonden heeft, maar het is nog steeds een zeer punt bij haar dat jij en ik hebben zitten valsspelen bij Risk. Op een bepaald moment hebben we, onder de tafel, kaartjes zitten uitwisselen zodat niemand kon winnen, en dat ging door tot vroeg in de morgen. Ook zijn we in die periode bij jou op bezoek geweest in Bennekom en was je flink ziek omdat je beschimmeld brood had gegeten, dat je op Planken Wambuis had geoogst van een zwijnenvoederplek. Nadat ik geen promotieplek kon krijgen in Wageningen zijn Carol en ik in december naar de VS verhuisd. Je bent nog een keer op bezoek geweest in Riverside, waar je veel met Chet op pad geweest bent om te vogelen, trips die Chet zich nu nog met veel plezier herinnert. We hebben nog een trip naar Mexico gemaakt in onze Volkswagenbus en naar Morro Bay. Na zo'n tiental jaren in de VS met alleen korte bezoeken aan Nederland (in 1987 samen met jou naar Schiermonnikoog), kwamen we in 1991 weer naar Nederland.

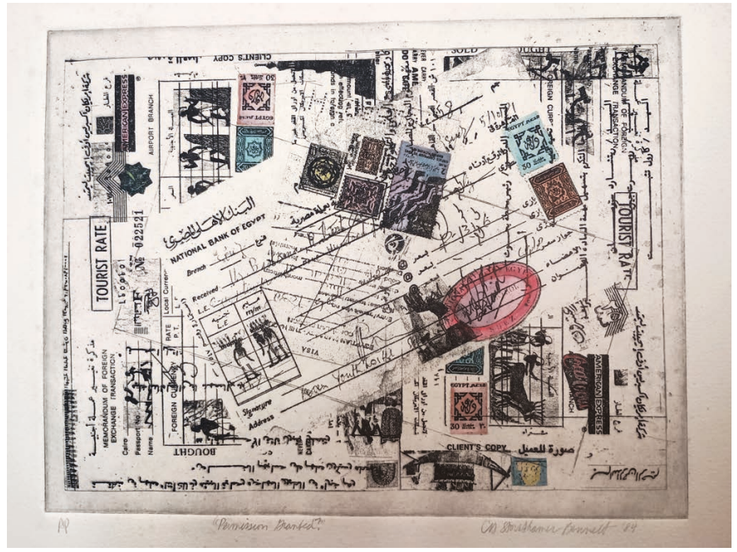
Eerst in Wageningen, daarna Bennekom, vervolgens weer Wageningen en tenslotte naar Zetten. Gedurende die tijd hebben we je vaak bezocht in de weekends in je boshuis in Wapse. Daar hebben we veel plezier gehad en jouw voorbeeld van hoe interessant het kan zijn om de natuur te bestuderen heeft er bij Claire en Corinne aan bijgedragen dat ze allebei een carrière in de biologie hebben gekozen. De bezoeken aan jou waren ook een rustpunt voor mij en Carol toen we in Wageningen nogal moeilijke buren hadden. Opmerkelijke gebeurtenissen bij onze bezoeken, "Hale Bopp", jonge uilen die tegen de meisjes opklommen, Wespendief Warp die zich tegoed deed aan bami en bananen, paaseieren zoektochten voor de meisjes, stapels stripboeken van Maria, vast komen te zitten in de modder op de Doldersummerweg - gelukkig kon je het toen nog goed vinden met de boswachters: ze trokken ons eruit, Chinees halen in Dieverbrug, wijn en soep.

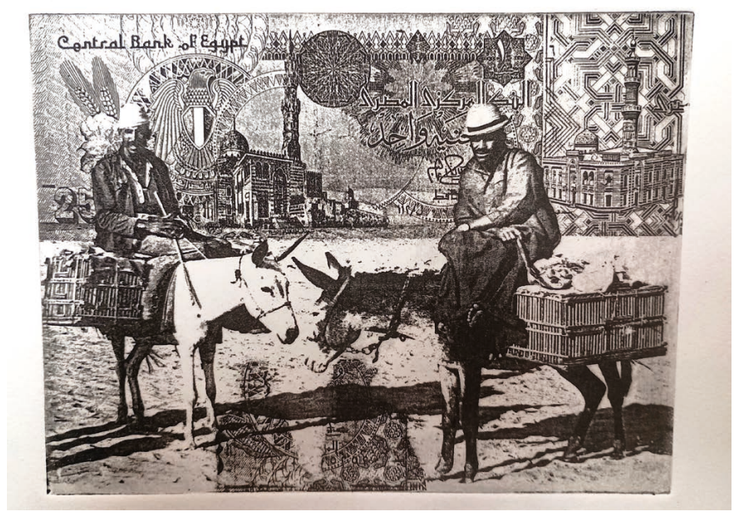
Foto van ons allen vlak voor vertrek naar de VS in 2001.

We hebben vele gesprekken gehad over jouw werk, en één van de vele zaken die ik bewonder over jouw aanpak is de systematiek waarmee je je gegevens verzamelt. Elke maand afval tellen langs het fietspad, dode mestkevers op eenzelfde manier systematisch tellen, je mes in de bomen steken om het rottings-proces te volgen. Ik vind het jammer dat ik zelf ook niet zo'n systematische aanpak gebruikt heb bij mijn veldwerk in de woestijn. Het is nu moeilijk om daar de wespen te vinden die zo'n twintig jaar geleden in grote hoeveelheden te vinden waren. Het zou mooi zijn om te weten of de gastheren van de wespen achteruit gegaan zijn in aantal, hoe zich dat relateert aan de plantendichtheid, enzovoort. Helaas heb ik de Bijlsma systematiek niet gevolgd, en kan ik dus geen stellige bewering maken gebaseerd op gegevens.

Wel broeder, ik hoop dat jij je reeks aan waarnemingen flink verlengt. Carol, Claire, Corinne en ik zijn erg blij dat je niet bij de 30 bent gestopt, ons bestaan zou er een stuk armer door zijn geweest. Ik begin alvast te schrijven aan je boek voor wanneer je 80 wordt, hang in there!

Permission granted (photo etching Carol Bennett Stouthamer).

Donkeys Egypt (photo etching Carol Bennett Stouthamer).

Marit Hendriks van de Weem

Carol Bennett-Stouthamer

Fellow traveler and friend of Rob

I have written many pages of complementary personality traits of Rob, and it is nearly impossible to write a concise narrative. So, turning to the internet, I found this description that summarizes Rob.

“A naturalist, writer, and conservationist who played a key role in exploring and advocating for wild places and wildlife.”

This is an edited Wiki entry of John Muir, but it could be written today about Rob.

However, there is more to Rob than writing about his Roofvogels, trips to Africa, sermonizing against farmers and government policy. He enthralls kids with stories of bird claws, beaks, correlating behavior of catching prey and behavior. Our children, Claire and Corinne were always welcomed by Rob to his fairy tale house to explore the surrounding woods and learn about different habitats. (And upstairs reading comic books and watch Bert and Ernie.) Our most valued family photos are of the girls holding tawny owls Rob brought down from their nests for his research.

His pond helped them learn about frog egg masses and possibility of hearing future singing. All part of the learning of the ebb and flow of nature. Most likely an influence on their careers in science today.

Here is one of many drawings of his pond, a remembrance of one of our many visits to Doldersummerweg 1. And thank you, Rob, for all of our times together..

Claire, Corinne en Carol met jonge bosuilen.

Pastel drawing of Robs pond by Carol Bennett-Stouthamer

Ru Bijlsma

Jeugdherinneringen

Als drie jaar oudere broer van Rob zie ik de eerste tekenen dat Rob belangstelling voor dieren heeft in de tijd dat hij op de lagere school zit. We wonen dan al in Ede. Ik weet niet hoe oud hij was, 4-6 jaar? maar hij is al een tijdje ziek, met hoofdpijn en zo. Op een keer komt de huisarts weer langs, en neemt Rob, gewikkeld in een deken direct mee naar het ziekenhuis. Hij blijkt hersenvliesontsteking te hebben. Ik zie het voor mijn ogen gebeuren en vind het heel beklemmend allemaal. Weg is Rob?

Hoe lang hij in het ziekenhuis heeft gelegen weet ik niet, maar voor mijn gevoel vele weken. Hij ligt mooi bij grote ramen, uitzicht op de tuin aan de spoorwegzijde. Onze ouders gaan regelmatig naar hem toe en één van ons gaat soms mee. Ze nemen dan een kunststof diertje mee. Het zijn prachtige, goed gelijkende dieren, vooral wilde, zoals onder andere een grote, dikke olifant. Rob vindt ze prachtig om mee te spelen. Achteraf gezien zijn dit voor mij de eerste voortekenen van zijn liefde voor natuur.

Vanaf ons 12de jaar, als wij naar het voortgezet onderwijs gaan, krijgen wij een 'echte' nieuwe fiets. Ik neem aan dat Rob ook een nieuwe fiets heeft gekregen. Vanaf toen kon hij zelfstandig eropuit trekken met zijn kornuiten van de CJN.
Wanneer hij precies belangstelling krijgt voor vogels kan ik me niet herinneren. Hij heeft echter al gauw de prachtige vogelgids van Peterson, Mountfort & Hollom, bewerkt door Kist (1954), de gids met een kaft van 'slangenleer'.

Vanaf zijn 12e jaar is Rob aangesloten bij de CJN. Dat betekent zaterdagsmiddags (1x per maand, of elke zaterdag?) excursies. En tussendoor is hij ook vaak weg. Rob volgt de tijdsactiviteiten van vogels.

Dat loopt meestal niet synchroon met die van mensen. Het betekent dat hij voor dag en dauw al met zijn hoofd uit het slaapkamerraam hangt om naar de lucht en eventuele vogels te kijken, of dat hij pas 's-avonds laat thuis komt als iedereen al op bed ligt. Rob, Allard en ondergetekende slapen op één slaapkamer, met balkon. 's-Nachts kan Rob via de regenpijp omhoog op het balkon komen, aan het raam tikken, en dan kunnen wij, wakker geworden, de deur openen om vervolgens weer verder te slapen.

Soms trekken we er als broers ook samen op uit. In mijn dagboeken lees ik onder andere de volgende momenten, de teksten letterlijk uit het dagboek overgeschreven:

27 juli 1968 – "Met Rienk-Jan, Rob en Frank naar Wageningen, in een griend bij de jachthaven vonden we een houtduivennest met 2 eieren. Toen langs de dijk tot vlak bij Lekskesveer. Daar de uiterwaarden in waar we kleivoeten haalden, daar waren kleiafgravingen. Zonnig".

24 november 1968 – "Met Rob naar Doesburgermolen en verder tot aan de spoorlijn".

6 januari 1969 – "Maandagmorgen. Met Jan (van Diermen?) en Robbie naar Doesburgermolen. In het bos plukresten: vleugels, kop en staart van houtduif. Bonte kraaien (3), goudhaantjes. Koud, ZO-wind, kracht 2-3. Droog".

12 januari 1969 – "Zondagmorgen. Op papa's fiets met Rob naar Doesburgermolen. In het bos aan de snelweg: alleen enkele kleine veertjes gevonden van plukrest, geplukt door sperwer".

7 april 1969 – "Maandagmorgen. Met papa, Rob, Rienk-Jan en Allard naar de hei, vlak bij de kogelvangers; hier zijn we ook bij geweest. Gezien: 4 wulpen, verder een diepe rechthoekige kuil met heuvels eromheen waarop bomen. Een klein gedeelte stond onder water en er mondde een soort rioolpijp in uit. Zon, warm, ca. 18 graden, geen wind, zacht uit O-richting. Onbewolkt".

8 april 1969 – "Dinsdagmorgen. Naar Wageningen met Rob, Rienk-Jan en Frank. Via Lekskesveer gefietst naar de haven. Gezien: 2 tureluren, 2 grutto's, kieviten. Schip uit Antwerpen.....zonnig, onbewolkt, warm, zachte O-wind kracht 2-3".

20 april 1969 – "Zondagmorgen. Naar Veldhuizen met Rob en Rienk-Jan. Gezien een torenvalk boven de akker. 's-Middags per auto met papa, Rob, Frank, Rienk-Jan en ik naar het bos. Vele braakballen gevonden van uilen en valken, o.a. van boomvalk want die bestonden helemaal uit bestanddelen van kevers. In de andere gevonden: 2 kromme nagels, 2 recht soort nagels (van 1,5 cm en 1 cm) en vele tanden van een konijn. Er waren circa 15 braakballen. 's-Morgens W-wind, kracht 3, fris, zon".

4 mei 1969 – "Zondag. Met Rob en Rienk-Jan naar Veldhuizen waar we Sjakie ontmoeten. Gezien: 2 tortelduiven met hun spinnend roer-r-r, een gekraagde roodstaart boven in de bomen, ca. 3 gierzwaluwen die vrij hoog waren. Gehoord tjiftjaf en fitis. Gezien; heggemus. Zonnig, warm, NO-wind, 2-3. Ook de tuinfluiter gehoord, bijna net zo'n zang als de merel".

Kortom, regelmatig zien en horen we van alles.

Vanaf juli 1970 vertrek ik voor studie naar Boskoop. Vanaf die datum heb ik de thuissituatie niet meer zo meegekregen.

Rob, een goede tijd gewenst!

Ede, Margrietlaan 15. Datum begin augustus 1962. Indiaantje spelen. Op foto vlnr Ru, Rienk-Jan, Nickie (Canadese jongen die wat verderop in de straat logeerde bij familie en bij ons kwam spelen), Rob in fanatieke schiethouding en Wim.

Ede, Margrietlaan 15. Datum 6 juli 1974. Ter gelegenheid van het 30-jarige huwelijk van onze ouders Gerrit en Bep. Op foto vlnr Wim, Allard (voorgrond), pa, ma, Bart (voorgrond op de bank), Rienk-Jan, Ru (voorgrond) en Rob.

Nijmegen, 7 augustus 1956. Op foto vlnr Ru (1952), Wim (1950) en Rob (1955).

Nijmegen, vlak voor we verhuisden naar Ede, 22 juli 1959.
Op foto vlnr Ru, Rob, Rienk-Jan (1958; voorgrond) en Wim.

Lenze Hofstee

Zandhaas op zee

In de jeugdbond was jij, Rob - een paar jaar ouder dan ik - voor mij sinds mijn 15e een bruisende bron van vogelkennis. Het begon ermee dat jij de waarnemingen van mijn jeugdbondsafdeling, die ik jou elk kwartaal per brief toestuurde, in jouw rol als waarnemingssecretaris van de C.J.N.-VWG van kritisch-opbouwend commentaar voorzag. Na een kaderkamp op Schier in 1973 maakte ik jou pas echt mee tijdens drie 10-daagse VoTeKa's (VogelTentenKampen) op Vlieland (1974 t/m '76).

Elke ochtend om 04.00 uur naar Dam 30, zeetrektellen! Elke avond gegevens uitwerken bij het licht van tilleylampen, tot we omvielen. Elke dag zat bomvol vogels, ruipennen en wadmonsters.

Op die Vlielander vogelkampen leerde ik de stelt-lopers kennen en wat ze eten, en ik leerde grote groepen wadvogels tellen. Later kwam mij dat zeer van pas tijdens acht zomers wadwachtwerk op Engelsmanplaat; en nog steeds, als wadvogelteller in het vaste SOVON-telteam op Vlieland, en als bestuurder van eerst Actiegroep Wilde Kokkels, nu Stichting WAD en de Coalitie Wadden Natuurlijk, de samenwerkende natuurorganisaties rond de Waddenzee.

Hoe jij en jouw huisgenoten/kameraden in de jaren '70 woonden, daar in Wageningen-Hoog, was nieuw voor mij. Ik ervoer dat als super inspirerend. Zoiets wou ik ook! En zowaar, dat lukte al snel. Het groeide uit tot een grote woongroep, Woongroep Bonobo. Ik heb nooit meer anders gewild.

De eerste gezamenlijke ACJN-VWG-bestuurs-vergadering deden we in 1977 te voet, op Schier. Met de veerboot als ijsbreker – een spectaculaire overtocht, op 1 dag heen & weer!

Het eiland was besneeuwd, de ondergelopen paden stijfbevroren. We hebben heel die middag nauwelijks een vogel gezien of gehoord; op 1 prachtig mannetje smient na, dat zich liet vangen. Drie weken logeerde hij in mijn studentenkamer. Op het VWG-ganzenkampje in Friesland dat toen volgde, vloog hij goed doorvoed weer weg.

Jouw onderzoek naar ongestuwde trek van roofvogels mocht ik landelijk helpen organiseren – overal zaten jeugdbondertjes twee voorjaren en najaren lang bizar veel uren de lucht af te speuren, zich bekwamend in snelle herkenning van zwevende stipjes, vaak mijlen ver weg.

Foto 1: Avondeten op Lange Paal, augustus 1974.
Midvooraan Kees de Windt, links van hem Simon van Hilten, dan Nico Beemster, ...?, Richard Stouthamer, Rob Bijlsma, Robert Meulenberg, Arie Voordouw, Klaske van de Berg, Hans Pietersma, ...?

Foto 2: De rest van de kring. Gijs Woldhek, Jan de Jong, Hanna van Hilten, Christine Grabandt, Kees de Windt, Simon van Hilten.

Foto 3: VoTeKa 1974. Rob opent de maag van een dode drieteenmeeuw. V.l.n.r. Hanna van Hilten, Richard Stouthamer, Rob, Jan van Diermen, Werner de Leeuw, ,,,?, ..?.

Foto 4: Ook 1974. V.l.n.r. Lenze, ...?, Christine Grabandt, Nico Beemster (in de tent), Rob. Languit: Richard Stouthamer.

Foto 5: Transect lopen in Bomenland. V.l.n.r. Lenze, Simon van Hilten, Klaske van de Berg, Rob, Hans Pietersma. Foto 5 en 6 uit 1974.

Foto 6: Onderonsje tussendoor. Hanna, Rob, Gijs Woldhek.

Foto 7: De veerboot ploegt moeizaam door het ijs. Rob, Agnes Jansen.

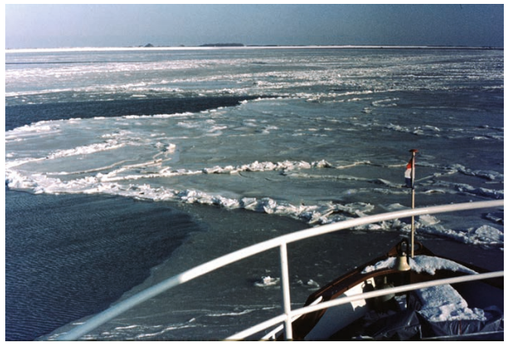

Foto 8: IJsgang op de Waddenzee.

Jij leefde mij voor wat eigenstandig leven is, met afzien en zelfdiscipline; met consequent en compromisloos volhouden. Zelf bedenken wat je doet met jouw bestaan, in volledige focus te werk gaan, veel muziek luisteren, en zoveel lezen als je kunt. Altijd als ik iets deed samen met jou, kwam ik thuis met jouw lijstje ‘Absolute Musts!’ van dat moment, waar ik dan veel aan had; en met een geluksgevoel om jouw oprechte aandacht voor mij en mijn wederwaardigheden.

Als echte zandhaas was het voor jou heel wat om de Engelsmanplaat te bezoeken: natte bende! Kale vlakte rondom, zo ver je kon kijken! Naast onze paalwoning hadden we wat aangespoelde kale takken in de grond gestoken, om voorbij trekkende zangvogels te lokken. Dáár zette jij onze schuiltent neer – om toch nog lekker in je eentje ‘in het bos’ te zijn, met wat zangertjes om je heen.

Foto 9: VWG-vergadervoettocht door het winterse veld op Schiermonnikoog. Rob, Agnes Jansen, Gerwine Wuring, Harmen de Haas.

Foto 10 en 11: Rob op Engelsmanplaat; 1986.

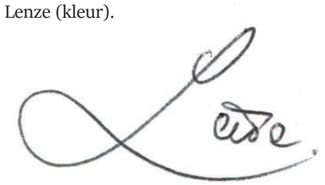
Foto 12: Middenin Rob, met achter zich het bosje.

Foto 13: Bijna diep genoeg om aan boord te kunnen. Links Theo Postma.

Nu ga jij soms mee naar Vlieland voor een wadvogeltelling – die keer dat we de boot misten, en per wadtaxi een ruige overtocht maakten van Terschelling naar Vlieland, vergeten we nooit. Ik hoop je dit najaar weer te horen spreken in 'This Side of Paradise', het Congrestival in De Biotoop. Graag vragen we jou dan ook weer voor het jeugdprogramma: kinderen weet jij totáál te fascineren. En niet alleen hen - elke ontmoeting geniet ook ik van jouw scherpe geest & tong, én je gevoel voor humor!

Foto's: Arie Voordouw (zwartwit, + foto 4) en Lenze (kleur).

Guus van Duin

Een stukje voor Rob Bijlsma, omdat die 70 wordt? Vooruit, een poging in hoofdstukjes.

HET BEGIN

De Appelvink stond op pagina 22 van 'Vogels van Europa' van Meulenhoff Natuurgidsen. Ik kreeg het boekje voor Sinterklaas, op 4 december 1966. Net 13 jaar oud, ik had nog geen verrekijker en vergaapte me aan al die soorten. Alpenheggemus, Sneeuwhoen, Zuidelijke Papegaaiduiker.

Van de Nederlandse vogels sprak vooral die Appelvink mij erg aan. Maar die was onhaalbaar als je in Amsterdam woonde. Dat bleek ook dik tien jaar later toen de verspreidingskaart in de eerste Nederlandse broedvogelatlas - van Ray Teixeira (veldwerk 1973-1977) - in één oogopslag duidelijk maakte dat je voor Appelvinken niet in het westen van het land moest zijn, maar bijvoorbeeld op de Veluwe.

Onder de soorttekst van de Appelvink gaf Rob Bijlsma een verwijzing naar een artikel van zijn hand in *Limosa*. Dat was 18 pagina's lang, uitputtend en prikkelend. Boordevol informatie over veel van wat je moest weten over die fraaie vink. Het was dan ook niet verwonderlijk dat ik op 14 maart 1980 samen met René Stet de trein naar Ede/Wageningen pakte en op een huurfiets in het door Rob beschreven kerngebied op zoek ging. Dat ging voorspoedig, zeker toen wij van een aardige bewoonster van een huis met fraaie tuin toestemming kregen om naar de vogel te zoeken. Die dag ligt vast in een excursieverslag (inclusief treinkaartje) en in een aantekeningenboekje: om 10.16 uur zagen wij de eerste Appelvink van ons leven. De naam Rob Bijlsma was vanaf die dag met gouden letters in mijn hoofd gegrift.

ONTMOETING?

Het vogelaarswereldje was destijds klein en overzichtelijk, maar ik zou niet meer weten wanneer ik Rob voor het eerst ontmoette. Was het in de Blijde Boodschap, het kerkgebouw in Utrecht waar de Landelijke Werkgroep Vogeltrektellen (LWVT) lezingendagen organiseerde? In het archief vind ik niets terug.

Wel was er een keer schriftelijk contact toen wij, studenten uit Diemen, een korte bijdrage voor *Limosa* hadden geschreven over een Boomvalk die in augustus 1982 en 1983 bij de Vijfhoek te Diemen op hoog overtrekkende Zwarte Sterns joeg. Ik herinner me slechts dat redacteur Rob Bijlsma, schrijver van de Kosmos-uitgave De Boomvalk uit 1980, er het woord 'opportunistisch' in wilde hebben. En zo geschiedde.

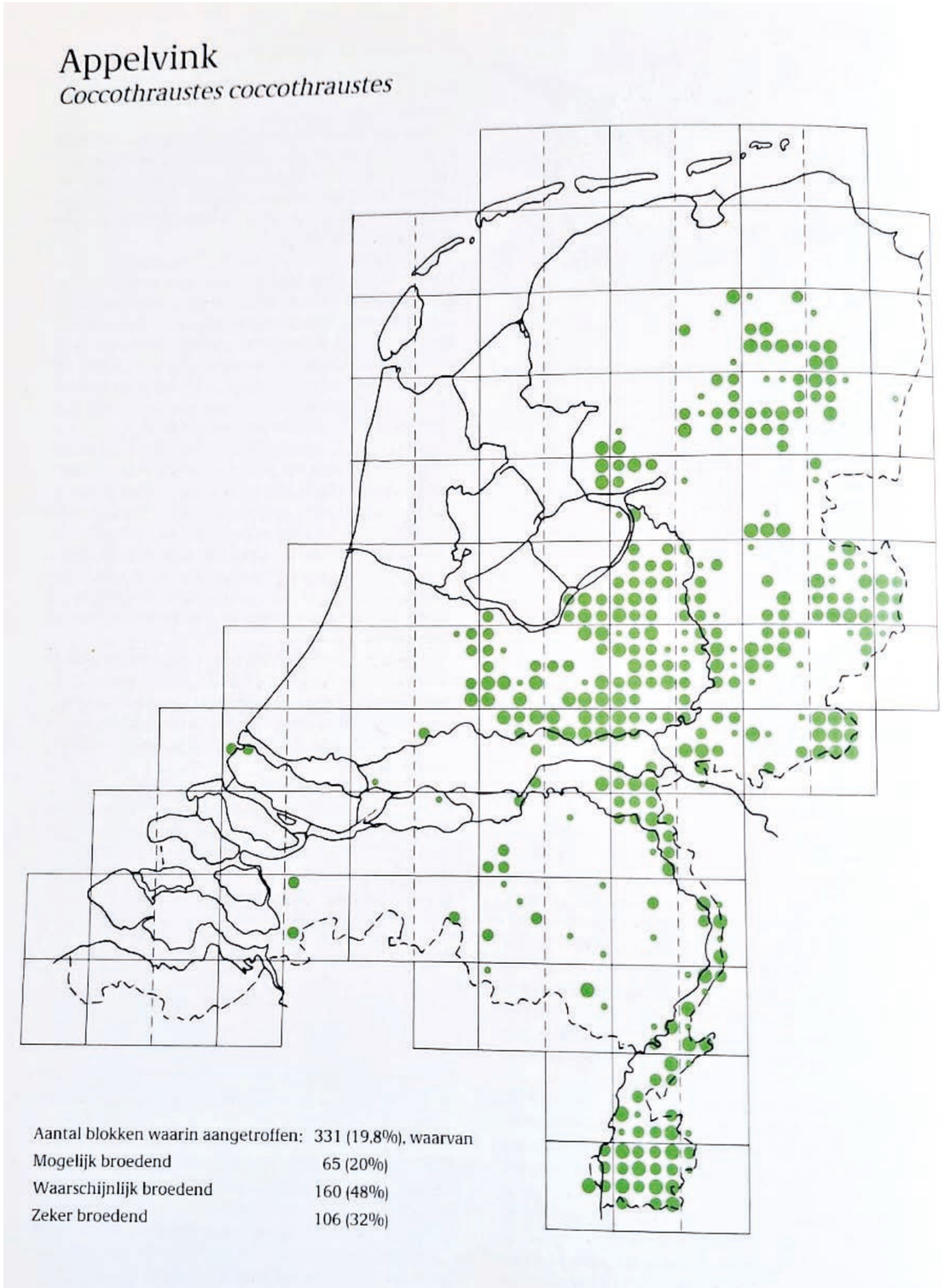
ONTMOETING

Intussen timmerde vriend Bijlsma stevig aan de weg, hij publiceerde zich een slag in de rondte. Zijn magnum opus was de Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels, die op 23 oktober 1993 werd gepresenteerd. Dat was voor mij aanleiding Rob om een interview in *Trouw* te vragen.

Op 21 oktober toog ik vanuit Amsterdam naar de Doldersummerweg 1 in Wapse. Ik moest er om 09.30 uur zijn, zo staat dik onderstreept in mijn agenda. Het werd een verrukkelijke dag met een boeiend gesprek. Toen het stuk twee dagen later met een indrukwekkende foto van Rob, gemaakt door Sake Elzinga, in de krant kwam, regende het reacties. Leuk, zo'n interview met een vogelonderzoeker met een mooi, vaak dwars verhaal, en die nog op Jezus leek ook.

Verguld was ik zelf vooral met Rob zijn genuanceerde mening over jagers:

"[...] de jagers, ik ben bang dat ze niet echt reageren. Ze lezen het boek waarschijnlijk niet. Ze zijn nogal angstig voor wetenschappelijk onderzoek, jammergenoeg. En de controle binnen eigen kring is niet echt groot. Voor mij bestaan er geen stropers. Het zijn jagers. Een stroper is een jager die betrapt is. Een eufemisme kortom. Net zoals een jachtopzichter die door een nest heen schoot in jagerskringen opeens geen jachtopzichter meer werd genoemd, maar denigrerend veldverzorger. Wij kunnen precies de brandhaarden van vervolging aanwijzen: Noord- en Midden-Drenthe. En daar broeden 180

paartjes havik. Het is een aantal die-hards dat er aan meedoet. Een bepaalde jachtopzichter werd eens overgeplaatst. Prompt hield de vervolging in zijn oude gebied op, om op zijn nieuwe standplaats te beginnen. Hij is nu opnieuw verkast, dus afwachten maar of de vervolging weer met hem meetrekt."

Jongeren daarentegen kregen alle medewerking van Rob. Over zijn vroege tijd op de Zuidwest-Veluwe:

" 's Ochtends om drie uur gingen we inventariseren, meestal met wat jongere kinderen erbij. Tot die naar school moesten. Daar haalden ze dan hun slaap in. Zodra ze uit school kwamen, ontmoetten we elkaar weer. 's Avonds opnieuw het veld in, en als het donker werd, gingen we achter de uilen aan. Dan hoorde je opeens 'plof'. Dan was een van die jonge kinderen gewoon naast je in slaap gevallen. Er zijn er wat blijven zitten in die tijd."

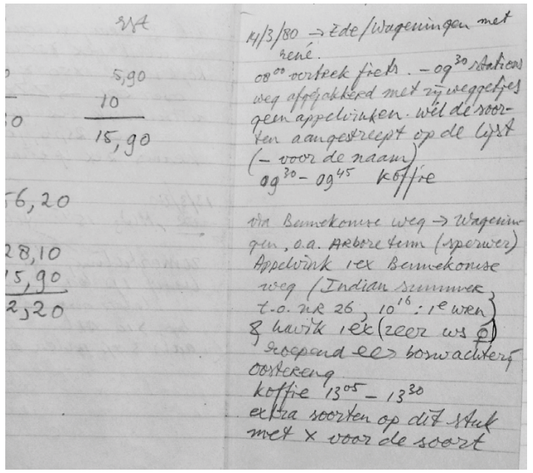
GOUDEN WIMPEL

Op 29 oktober 1998 - een uurtje later dan de eerste keer - was er opnieuw aanleiding om voor de krant naar Wapse te gaan: Rob had de Gouden Wimpel gewonnen, goed voor een geldbedrag van 50.000 gulden. Maar waarom hij de prijs precies kreeg was niet geheel duidelijk.

"De prijs heeft iets te maken met de postcodeloterij, Natuurmonumenten ook. Maar wie me naar voren heeft geschoven? En waarom dat is gedaan? Ik weet het ook niet, ik weet gewoon helemaal niks. Ik weet alleen dat ik die prijs heb gekregen. Waanzinnig blij was ik er mee."

Het leverde een hilarisch verhaal op over de uitreiking door tv-presentator Henny Huisman en Wapser schoolkinderen, en het gaf ook inzicht in de strenge Rob Bijlsma. Want het enorme geldbedrag gaf hem weer wat ruimte:

"Ik heb vaak allerlei klotebaantjes aan moeten nemen, low budget-baantjes van korte duur. Ik heb altijd moeten werken om tijd te kunnen kopen om te schrijven. Ik doe niet aan uitkeringen en dat soort dingen. Ik vind dat ik mogelijkheden te over heb om mijn eigen geld te genereren. Ik ben wat dat betreft een steile calvinist, ik vind dat je moet werken voor de kost."

IN HET VELD

Ik kwam Rob nooit tegen in het veld. Geografische isolatie, zullen we maar zeggen. Hoewel zijn geliefde vogelsoorten nogal eens met die van mij overeenkwamen. Zo zag hij in zeer groten getale Waterpiepers in het Rivierengebied, duizenden naar schatting, terwijl die tot de jaren zestig als zeldzaam te boek stonden. Wij hadden slapende Waterpiepers bij de Vijfhoek, als bijvangst van een roofvogelslaapplaats. Slechts 130 vogels, maar tóch. Leuk om te tellen en geluiden op te nemen. En later om een aantal te laten vangen.

Wespendieven, en het ontrafelen van hun leven, zonder twijfel Robs lust en leven. Waar sommigen slechts wat wegdroomden bij 'Sprookjesvogel: Wespendief' van Frank Wenzel en Rinke Tolman, dook hij helemaal onder in deze geheimzinnige soort. Wie herinnert zich niet Burp en Warp? Wie kent niet de verhalen van Rob en zijn medeonderzoekers, die vanuit de hoogste boomtoppen dagenlang speurden naar sneaky Wespendieven?

Samen een keer op pad gaan leek mij heel leuk, maar je moest wel een goeie reden hebben om Rob voor zijn voeten te lopen. Weliswaar verbleef ik intussen geregeld in de omgeving van Wapse, maar als ik Rob al zag in de verte, liet ik hem meestal maar met rust.

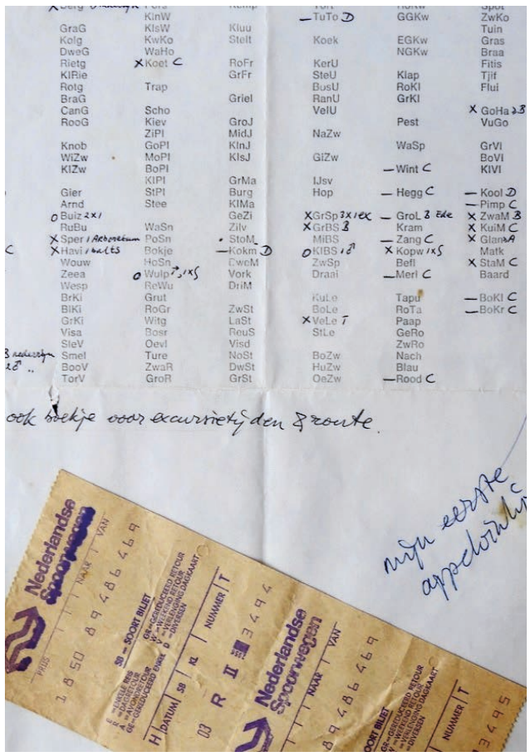
Ik vond uiteindelijk een aanleiding om hem te contacten in mijn wens om eens goed een Draaihals in zijn territorium te zien. Ik was welkom en samen keken we op een groot heideveld van een afstandje

naar een mistroostige dode berkenstam, vol spleten en gaten. Het was een heel getuur. De kunst was om de pijlsnelle Draaihalzen in beeld te krijgen als ze het nest bezochten. Roepen deden ze niet meer, alleen maar zo nu en dan heen en weer vliegen. Rob tipte: “Je moet goed naar het nestgat kijken. Dat is nu donker, maar als het opeens oplicht, weet je dat de Draaihals in het gat zit.” En verdomd, het werkte.

NIET-VOGELS

Fenomenaal is de gedrevenheid van Rob om alles te zien, te noteren en verbanden te leggen. Of het nou gaat om vervuiling (Bijlsma’s Blikjesindex ...) of om de kleinste beestjes die invloed hebben op zijn grote onderzoeksobjecten (mieren, wespen, noem maar op), hij legt het vast. En altijd ook vindt hij tijd en ruimte om vragen te beantwoorden.

Zo kreeg een vriendin uit Havelte vorig jaar een pamflet met een oproep om nesten van Aziatische hoornaars te melden, zodat die vernietigd konden worden. Pardon? Even Rob mailen wat hij daarvan vindt.

“Zoals te doen gebruikelijk bij exoten is er ook rond de Aziatische hoornaar een hetze gaande, die deels wortelt in palaver die opstijgt zodra mensen iets zou kunnen worden aangedaan (dat is ten strengste verboden en dient met de strengste middelen te worden tegengegaan), of iets ‘slechts’ (uitsluitend beoordeeld vanuit mensen) kan worden aangedragen. Dat laatste betreft de foerageerwijze van Aziatische hoornaars die bekendstaan (in Azië) om hun predatie van honingbijen (“volledige volken worden uitgeroeid”). Zoals je zult begrijpen: dat is verboden. Dat bijen daarop een antwoord hebben, namelijk met de werksters om de hoornaar clusteren en hun lichaamstemperatuur verhogen zodanig dat wél de hoornaar doodgaat maar niet de bijen zelf, wordt vergeten/blijft ongenoemd. Die strategie werkt niet altijd (bijvoorbeeld als de hoornaars te massaal tot predatie overgaan), maar vaak wel als de hoornaar niet de kans krijgt om andere te rekruteren. Kortom, wie zijn wij om daar een oordeel over te hebben? Als diersoort zijn wij niet bepaald terughoudend in het uitroeien van planten en dieren, inclusief de eigen soort. In het geval van Aziatische hoornaar is het bovendien een selectieve verontwaardiging, want afkomstig van bijenhouders.”

WAARDERING

Rob mailde me later geregeld, meestal naar aanleiding van mijn interviewreeks in Sovon-nieuws. Vrijwel altijd plaatste hij er een vrolijke kanttekening bij. Maar ook boze, cynische mailtjes kreeg ik te lezen. Werkelijk woedend was hij toen Sovon het in 2018 presteerde om jagersclub KNJV uit nodigen om met een stalletje op de landelijke dag te komen staan. Ook ik was not amused en we lieten dat allebei weten aan de directeur, ongezouten. Ik citeer uit een mailtje dat Rob hem - en in kopie aan wat andere mensen - stuurde.

“Wat is er in godsnaam gaande in dat clubje van jou? Ben je helemaal betoeterd dat je nu ook al jagertjes uitnodigt op het feestje. Ik snap dat de geldwolven bij Natuurmonumenten zich willen inlikken bij jagers, zeker nu daar een marketeer aan het roer staat en opportunisme weer salonfähig is, maar als Sovon dien je je verre van dat volkje te houden. [...] Hoe deze club zo heeft kunnen afglijden, blijft me verbazen. Alhoewel, ook weer niet echt, het is de gang van zaken van elk bedrijf dat groeit en geld het hoogste goed op aarde vindt.”

Hij liet weten na de landelijke dag geen dingen meer voor Sovon te doen.

EPILOOG

In een Liber Amicorum haal je herinneringen op. Je laat ook en vooral je waardering blijken voor degeen voor wie het boek bestemd is. Je laat weten hoe blij je bent dat iemand een rol in je leven speelt en dan noem je zijn of haar verdiensten allemaal op.

Dat is in het geval van Rob G. Bijlsma niet eenvoudig, daarvoor heeft hij gewoon veel te veel gedaan. Zelf is hij waarschijnlijk wars van welke persoonsverheerlijking dan ook, per slot van rekening vindt hij de mens zo’n beetje de minst interessante van alle miljoenen diersoorten op deze aarde. Maar toch, als je het moet doen, valt Rob het best samen te vatten met: eigenzinnig, erudiet, moeilijk, makkelijk, recht door zee, onvermoeibaar, creatief, time manager tot in zijn vingertoppen.

Goede Rob. Ook nu je het wat rustiger aan zult doen, blijft er nog voldoende over om naar uit te kijken. We hebben nog jaren voor ons liggen, maar ouder worden we, hoe je het ook wendt of keert.

In elk geval alvast bedankt voor die eerste 70 jaar...!

Jan van Diermen

Diagnostisch vogelen en solitaire Appelvinken
Diagnostic birding and solitary Hawfinches

Op 12 november 2024 zit ik naast Rob Bijlsma op het bankje voor zijn boekenhuis. Het is een dik half uur lopen vanuit Wapse, bus 20 vanaf Steenwijk, halte Rollestraat. Er staan meer boeken dan in de meeste boekenwinkels, niet alleen over vogels, niet alleen uit nalatenschappen en niet alles op planken. We zitten aan tafel met stapels van zo'n drie tot twaalf op elkaar gelegde, meer recente uitgaven. Meevallers en tegenvallers krijg ik te horen, waaruit blijkt dattie ze allemaal, of dan toch de meeste, reeds las of op gewenste (zeg vereiste) informatie heeft nageplozen. Ik heb hem eens gezegd dat bijblijven mij niet lukt, dat ik met een kast vol half - en ongelezen boeken leef, waarop hij repliekte:

"Ja maar Jan, jij leest ook niet, jij vorscht. Ik lees diagonaal"

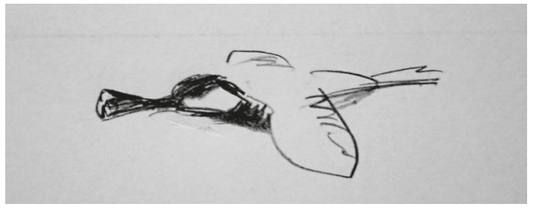
We gaan op dat bankje zitten met onze blik ongeveer op het zuiden, de lage winterzon staat al rechts, waar de beuken vol nootjes hangen en vanzelf begint het observeren en opnoemen van de waarnemingen. De waarneemgeschiedenis van RGB volgde ik vanaf begin jaren zeventig, hij verbaasde mij van meet af aan met zoveel uit zijn zintuigen te peuren en dat tegelijk leesbaar te registreren in een boekje zonder het waarnemen te onderbreken. Hij schreef zonder op het papier te kijken. Hier en nu schreven we geen van beiden en ik doe het achteraf. Ik hoop erbij op 'eenvouds verlichte waters' (dank Lubertus van Swaanswijk) want schrijf soms onbegrijpelijke zinnen.

Uitzicht vanaf de Bokkenleegte, 12 november 2024 (JvD).

We zitten er van ongeveer half drie tot half vier bij vanaf 17 graden dalende temperatuur.
De Bokkenleegte zat boordevol vogels want zat te eten. Rechts beukenbos vol openstaande nappen met nootjes.
Voor ons een grove den met bessenrijke hulst eronder en een jong eikje ervoor, de hulst die vergeleken met de den bescheiden van formaat oogt, was al eens bron van vreugd in Robs lijsters-met-bessen verhaal (Bijlsma 2020).
Links naaldbos, een paar grote Douglasbomen, voorts grove den met van alles ertussen.
Achter de den recht voor ons een ven met heide eromheen, vergrast.

R: heb je die appelvinken?
J: nee, o die halen de nappen leeg, siepen ze steeds? ik hoor ze niet.
R: goudhaan?
J: die hier links? nee hoor ik ook niet, maar ik zag er een bidden onder een tak.
R: en die vuurgoudhaan?
J: ja die wel, is dan zeker ook erg dichtbij, oja daar, kzieum, komt naar omlaag, is dat nog doortrek?
R: ja die zal niet blijven, . . . winterkoning?
J: ja winterkoning rechts.
R: heb ik hier gisteren een poepje van verzameld (wijst naar beneden, DNA onderzoek, Christiaan, RUG).
R: en nu? die appelvinken laag over, gehoord?
J: ja de tikken maar ik hoorde ze pas toen ze hier vlakbij waren, ze piepten zeker gedurig?
R: ja druk piepen, en keep?
J: ja, die zijn al tijdje bezig toch? vinken ook, minder vinken, meest keep, op de beukennootjes laag?
R: ook wel hoog, en die merel?
J: ja luid en duidelijk, in de hulst, twee nu.
en koperwiek ook ja, in de hulst, die zijn met veel, zeker meer dan tien, lijkt toch zo'n kleine struik (het waren er zowat twintig).
R: koolmees?
J: ja zit hoger in de den, o nu ook laag in de hulst.
R: pimpelmees?
J: ja, links, gaan weer weg, ik heb nog geen kuifmees.
R: zijn er ook amper.
J: maar wel als je het erover hebt, zit nu hier links buublebluublulu nouja.
R: roodborst ook wel toch?
J: ja zit hele tijd bij wat ik hoor, rechtsachterin en links, fouragerend op de grond zo te horen.

Wat een profiel! *What a profile! (Great Tit with beechnut upfront)*
JvD

J: wat een profiel! (een koolmees met beukenoot rechtvooruit stekend in de snavel vliegt willens en wetens vanuit de beuken rechts naar de den voor ons)
R: ja hebben scheurtjes in de den om die in open te hakken, liggen allemaal schaaltjes onder.
J: en nu een bonte specht met . . . met een kegel (!) naar links, machtig die toeter aan z'n kop.
R: die heeft daar in die dode tak zijn hakplek (landt een tel later op de aangewezen tak).
J: die buizerd dat zijn er toch echt twee, en gaai ook.
J: geen kruisbekken, jij wel?
R: nee ik ook niet.

Op 2 december ben ik weer de luisterende solist, vogelen doe je met je oren en liefst alleen. Ik ben in Sărata, midden in Roemenië, waar ik in het laatste licht een omgevallen pruimeboom verzaag tot draagbare stukken. Door de pruim- en appelkronen op de boomgaardhelling spoedt zich een troep mees met wat boomklevers; van de zeventien staartmezenpropjes hoor ik alleen hun droge tchrit en de nattere spatjes tschritschrits, niet hoor ik hun - vast en zeker met hun pleinvrees verband houdende en onophoudelijk geuite - ijle contactpiep. Wel de piep van de andere mezen, pimpel (is toch ook een ijle), koolmees en glanskop.

En er komt één appelvink, laagvliegend over de boomtoppen, misschien 14 m hoog, maar in bijna zijaanzicht vanaf mijn positie halverwege de helling, oranje flank in de lage zon, doorschijnende vleugelbanden en oplichtende witte staartveertoppen, zwarte keel, geen piep, geen tik hoor ik.

Vanmorgen 5 december 2024 in de notenboom, te zien vanuit mijn keukenraam, zit weer een appelvink-prop op het topje, is er dagelijks, hoor wel een spattende tshrut of tshrit - dat is anders dan de droge ultrakorte contact-tic van in de vlucht - en ik hoor er geen ijle sieehp tussen. Het is kennelijk een signaal van het type 'hier is al iemand en dat ben ik', ik zie er in ieder geval zelden of nooit eentje bij komen en zo ja dan zat ie eronder.

Weer eens 'vanmorgen', nu 12 januari 2025 ben ik wakker gezongen door een waterspreeuw zeg liever watermerel, plonsvogel, bodempeuteraar: een knarspiepliedje aan de beek voor het huis met - op zeer laag volume - wat aan merel herinnerende binnensmonds gemurmelde frases. Even later nog eens gewekt door een winterkoning z'n geratel, geknetter en een tikkende roodborst die geen lust had in zingen, is een heel dunne tic, maar met meer klank erin dan bij appelvink. Ik doe het met wat ik wèl hoor.

Diagnostisch vogelen in Drenthe, zittend naast de enige persoon waarvan ik weet dat ie een stukje heeft geschreven over zijn éigen zintuigslijtage, de ogen, niet de oren (Bijlsma 2014).

Ik vervolg deze quasi-dagboeknotities met het verslag van een empirisch onderzoekje, aanhakend bij een opmerking van RGB in het al genoemde bessen-lijsters verhaal uit Drentse Vogels in 2020, hier vrijelijk door mij hertaald naar mijn situatie:

langs des vogelaars' pad gebeuren dingen die em categorisch ontgaan tenzij i er gericht naar kijkt en kwantificeert watti ziet

Jan van Diermen

Pitsplijten door Appelvinken *C. coccothraustes* bij Haagbeuk *Carpinus betulus*, Mirabel *Prunus domestica* subsp. *syriaca* en Pruim *Prunus domestica* in midden Roemenië

Splitting nuts/stones from Common Hornbeam Carpinus betulus, Mirabelle Plum Prunus domestica subsp. syriaca and Domestic Plum Prunus domestica by Hawfinch C. coccothraustes in central Romania

Naast de in de titel genoemde *Prunus* soorten zijn ook Zoete kers *Prunus avium*, Vogelkers *Prunus padus* en een reeks gecultiveerde kersensoorten in het studiegebied te vinden, maar er werd geen waarneming aan Appelvink-foerage op die kerssoorten gedaan. Amerikaanse Vogelkers *Prunus serotina* komt er niet voor. Beukennootjes *(Fagus sylvatica)*, bleven buiten beeld wegens een sneeuwdek bij de bezoeken aan beukenbos. De hier bestudeerde voedselplanten van de Appelvink produceren zaad verpakt in napjes of steenvruchten. Pitten en nootjes worden door Appelvinken gespleten of gekraakt en de vrijkomende kern gegeten.

Foto 1ab
Дубонос / Diepe Neus / Appelvink C. Coccothraustes mannetje pauzerend op tak in Zoete kers, januari 2025, Kaliningrad, Kaliningradskaja Oblast, Rusland. (foto Tatiana Vinogradova).

Het is primair wintervoedsel en zaden van de bestudeerde kersen- en pruimsoorten worden op de grond gezocht en gegeten nadat ze er vaak al maanden liggen. Dit artikel beschrijft het splijten van de nootjes en pitten, niet door directe visuele waarneming aan appelvinkfoerage maar op basis van op de grond aanwezige schil- of schaalresten op plekken waar Appelvinken regelmatig hoorbaar (je hoort af en toe het kersepit-knappen) foerageerden. Het is dus gebaseerd op indirect bewijs. Harde pitten eten kan niet zomaar, het behoeft fysieke eigenschappen verkregen door evolutiegestuurde anatomische aanpassingen. Ziswiler (1965) bestudeerde de specifieke anatomie van snavel en gehemelte (Gaumen) van vink- en gors-soorten (Fringillidae, Emberizidae) met het oog op soortspecifiek geconsumeerde zaadtypen. Voor de Appelvink reiken alle maten en verdikkingen aan het snavel-mondgebied voorbij die van andere Palearctische soorten (zie foto 1ab en 2ab voor de indrukwekkende maat). De Appelvink heeft bovendien een unieke diepe groef in het verhemelte om pitten stabiel op de plaats te houden. Volgens Cramp & Brooks (1994) en Krüger (1982) is het regel dat de Appelvink de pit van een steenvrucht op de naad splijt. De vogel manipuleert nootje of pit met de tong in de juiste positie vooraleer de relatief hoge snavel dicht te knijpen (met 50 kg puntdruk, Cramp & Brooks 1994). Het ligt voor de hand dat deze bewering o.a. stoelt op kwalitatieve waarnemingen aan gekooide vogels, ik vind geen vermelding van steekproefgrootte naar eventueel verschillende openingswijzen en als enig vermelde zaadsoort zonnebloempitten. Van appelvinkfoerage op de relatief makkelijke zonnepit kun je op internet legio foto's vinden omdat iedere voedertafel er vol mee ligt. Daaronder ook foto's waarop te zien is dat het splijten van een zonnebloempit mislukt, vooral bij jonge vogels (ik deed hiernaar geen betrouwbaar onderzoek als dat al mogelijk is).

Foto 2ab
Snavel van Appelvink verzameld op sperwerprooiplukplaats, Millingerwaard Gld, 20 juni 2008. De snavel is 23 mm lang en 20 mm breed, maar met vingers erbij spreken die maten meer (JvD).

Studiegebied, bestudeerde foerageerlocaties en analyse van etensresten

De waarnemingen en het verzamelde nootjes- en pitten-materiaal stammen uit district Sibiu, centraal in Roemenie, Transylvanie, benoorden de zuidelijke Karpaten (Făgăraș gebergte). Observaties zijn uit de late wintermaanden van 2013 en 2016-2025. Foerage op haagbeuknootjes *Carpinus betulus* werd geobserveerd in februari-maart 2017 te Sebesu Olt en Talmaciu in hellingbos van Beuk *Fagus sylvatica*, Zomereik *Quercus robur* en Haagbeuk met lokaal Es *Fraxinus excelsior*, Esdoorn Acer *pseudoplatanoides* en Zomerlinde *Tilia platyphyllos* op agglomeraties van zand, gesteente en leem. Dat was tijdens een appelvinken-influx waarbij groepen van ca 400 exemplaren bij sneeuwbedekking samen in de kronen op (bloem-)knopjes aasden en op zonbeschenen sneeuwloze zuidhellingen de bodem afzochten op nootjes. De influx werd gevolgd door een indrukwekkende exodus met 29.939 getelde exemplaren naar noord op 38 ochtenden (periode 11-2 t/m 20-3) te Sărata (Foto 3).

De zaadjes werden ook gegeten en verzameld door bosmuis (*Apodemus sylvaticus*) en rosse woelmuis (*Clethryonomys glareolus / Myodes glareolus*). Daarnaast werd door Appelvinken benut haagbeukzaad

Foto 3
Voor het betreffende jaar modale trek naar het noorden op 22 februari 2017 tegen een sneeuwlucht boven Sărata. Van 7-9 uur AM 582 getelde exemplaren naar Noord, maximum was op 14-2 met 4086 naar Noord in 1:40 (JvD).

geïnspecteerd langs een onverhard pad aan de dorpsgrens van Sărata in 2017, 2018 en 2025. De Mirabel werd onderzocht in en bij de dorpen Sărata en Scoreiu. Het betreft stuiken of boompjes met zowel rode als gele vruchten. Hier foerageerden Appelvinken meestal solitair (17 van 18 bewust gecontroleerde gevallen, alle in 2024-25), één keer werden twee exemplaren bij een struik gezien, maar niet simultaan foeragerend. De vogels wisselden perioden op de gond af met rusten of verteerden in het boompje zelf of vaker in een struik of boom dichtbij. Sporen van foerage op pitten van de gecultiveerde pruim werden in boomgaarden en langs de (in 2013 nog onverharde) dorpsweg in Sarata gezocht. Pruimenpitten zijn en waren primair het domein van bonte spechten en mogelijk Boomklever (*Dendrocopos major, D. syriacus, D. medius en Sitta europea*). Kenmerkend zijn de achterblijvende halve schalen geklemd in schorsspleetjes op nog geen twee meter hoog en een hoopje schalen eronder. Met behulp van camerabeeld werd foerage op de pitten van de Mirabel door de ware muizen Brandts muis en Grote bosmuis vastgesteld (*Apodemus agricola, A. flavicollis*). Door muizen aangebroken pitten met ronde opening en knaagsporen aan de spitse punt werden geteld, maar onbekend bleef het werkelijk aandeel van muizenvraat omdat ze pitten meenamen voor opslag.

In februari 2013 zocht ik voor het eerst uit hoe dat pittensplijten in zijn werk ging (Foto 4). Omdat halve schalen meteen opvallen, lijken op het eerste gezicht de meeste pitten in twee gave helften gespleten. Bij secuur verzamelen en uitzoeken van het materiaal inclusief pitschalen reconstrueren uit fragmenten (≈ 3.2 per niet gespleten pit, afgezien van splinters <2 mm). Van het totaal aantal door Appelvink geconsumeerde pitten, bleek toen maar 42% op de naad gespleten. Dat op basis van twee boompjes met in totaal 236 pitten. In de winter van 2024-25 herhaalde ik deze exercitie. Bemonstering van de boompjes uit 2013 kon in 2025 wegens kap en vertrapping door mensen en een ezel niet meer.

Resultaten

Haagbeuk *Capinus betulus*

Op sneeuw liggende etensresten in haagbeukenbos middenfebruari 2017 betroffen knopschubben en beschadigde knopjes, geen herkenbare schaalresten van in de boom geconsumeerd zaad. De haagbeukvruchtjes hingen sporadisch in de kronen en lagen kennelijk onbereikbaar onder het sneeuwdek. De geconsumeerde knopjes waren van Esdoorn, Haagbeuk en Zomerlinde, mogelijk goeddeels embryonale bloemknoppen al is bloemknopfoerage vooral een hebbelijkheid van de Goudvink *Pyrrhula pyrrhula* (Newton 1960). Op sneeuwvrije bosbodem waarvan honderden Appelvinken werden opgejaagd, lagen volop pitschaaltjes van Haagbeuk (heterdaadjes), maar tellen was wegens ca 30% muizenvraat en uiteenlopende versheid bewerkelijk. Op basis van turflijstjes in het veld en later geprotocolleerde foto's (Foto 5) leken verse en gave halve zaadschaaltjes herkenbaar van Appelvink afkomstig (n= 192, *i.e.* 96 zaden). De minstens 39 zaden die herkenbaar aan muizen ten prooi waren gevallen hadden een afgeknaagde punt. Ik kan niet uitsluiten dat fijnere resten onopgemerkt bleven. De Haagbeuken aan de dorpsgrens droegen weinig, maar er lagen wel verse halve schaaltjes onder (n=25, ≥13 zaadjes).

Foto 4
Protocol: 68 split en 91 kraak, dat maakt 159 pitten waarvan 41.9% gespleten (monster 2-2-2013, Mirabel in dorp). Flink minder dan de 50.5% op het totaal van 2013-2025 (n=919) (JvD).

Foto 5
Haagbeuk zaadschaaltjes, op de naad gespleten door Appelvink, Talmaciu 15-3-2017 (JvD).

Mirabel *Prunus domestica* subsp. *syriaca*

Acht bemonsterde Mirabelstruiken leverden tussen 28 december en 14 februari 962 geopende pitjes waarvan 919 door Appelvink. Daarvan per struik 40-72% in twee helften gespleten door Appelvinken en 23-54% in meer fragmenten gekraakt. Van 4.5% was goed te zien dat ze door muizen aan één pool waren aangeknaagd en vervolgens leeggegeten. Over het geheel berekend was 95.5% door Appelvinken geconsumeerd, daarvan 51.1% op de naad in tweeën gespleten, de overige 48.9% was in meer dan twee stukjes gekraakt met breuklijnen in verschillende hoeken ten opzichte van de naad. Tabel 1 geeft de uitkomsten van verwerkte bemonsteringen weer.

Van de door Appelvink gekraakte 919 pitten uit 2013-25 was 50.5% in twee helften gespleten. Muizenvraat kwam pleksgewijs voor: bij vier van de acht struiken lagen met tandjes aan de spitse kant aangevreten pitten (4-24% van de geopende pitjes per struik). Gebaseerd op wat er nog lag, was op diverse verzameldata naar schatting 45-80% van de nootjes geconsumeerd. Een verloop in de tijd werd in de geringe steekproef niet gevonden maar was ook niet te verwachten omdat de struiken niet tegelijk onder handen werden genomen. Welk deel van de kersenpitten door muisjes werd afgevoerd en gehamsterd is niet achterhaald. Foto 6 laat zien dat de bemonstering aandacht vergt gezien de ongelijkmatige ondergrond, foto 7 toont het resultaat van haastwerk.

plek	datum	N gespleten	N gekraakt	N muis	som	% split	% gekraakt	% muis
location	date	N split	N crushed	N mice	sum	% split	% crushed	% mice
dirt road	2 02 2013	68	91		159	42.6	57.4	
yard nr 13	14 02 2013	31	33	13	77	40.2	42.9	16.9
field road	28 12 2024	26	20		46	56.1	43.9	
dike road	6 02 2025	228	243		471	48.4	51.6	
dike large	8 02 2025	35	12	2	49	71.6	24.3	4.1
dike mod.	8 02 2025	24	10	11	45	53.0	22.8	24.3
dike small	8 02 2025	41	34	17	91	44.4	37.0	18.6
dike / pole	9 02 2025	12	12		23	49.2	50.8	
		464	455	43	962	48.2	47.3	4.5

Tabel 1 Protocollen naar wijze van openen van verzamelde schaalresten van door Appelvink geopende Mirabelpitten en schalen met muizenvraat. Sărata en omgeving, Sibiu Roemenië.

Foto 6
Mirabelpitschalen in situ na appelvinkfoerage, Sărata, 2 februari 2013. De halve schaaltjes vallen meteen op, de gekraakte rest vergt nauwkeurige bemonstering en reconstructie (JvD).

Foto 7
Snel verzamelen, de intuïtieve handeling om eerst alleen gave halven [sic] op te rapen, voedt makkelijk een 'eerste indruk' wat kan leiden tot oppervlakkige misvattingen. Sărata, 16 februari 2025 (JvD).

Foto 8
Solitaire Mirabel aan veldweg, dit lijkt geen primair appelvinkhabitat en in dit soort struiken zaten meest solitaire vogels (17 uit 18 waarnemingen). Sărata 16-1-2025, 16:30, laatste uur zonlicht. Bij storing doken ze in de met riet begroeide greppel rechts in beeld (JvD).

Pruim *Prunus domestica*

Foerage op pruim zag ik in de maanden maart-april van 2013-24 omdat ik er bij afwezigheid van sneeuw op lette en er foto's van nam, zodat kwantificeren achteraf mogelijk was. Ik vond de geopende schalen verspreid liggend, kersvers (*excusez le mot*) geopend, bij uitzondering netjes op de naad en dan steeds met één intacte en een gekraakte helft als resultaat. Door Boomklever (?), Grote Bonte Specht en Syrische Specht geopende pruimenpitten lagen in dezelfde boomgaard steeds gegroepeerd onder een 'smidse', meest aan voet van een stam waarin ze op <2m hoogte in een spleet waren geklemd om te kunnen openhakken. In de meeste winters waren 4-5 smidses tegelijk in gebruik op ca 0.3 ha.

Dat was steeds in de enige perenboom en geschikte pruimenbomen met mooie overlangse groeven. Herhaald gebruik was de regel, bij aankomst met een nieuwe pit werd oude schaalrest eerst verwijderd. In de peer werd ook hogerop gehakt en lagen wat gave pitschalen meer verspreid. De appelvinkenpitresten lagen meest willekeurig verspreid onder pruimenbomen, de delen van één pruim min of meer bij elkaar liggend. Omdat pruimen van de helling rolden lagen pitten op sommige plekken gegroepeerd maar waren toch door Appelvink aangevallen. Daarbij zat bij uitzondering een perfecte naadsplijting (foto 9). Soms was er één recht doormidden gekraakt maar dan over het midden van de schaal.

Foto 9
Door Appelvink gekraakte pruimepitten, 19 mm lang, 11 mm breed en 5 mm dik, zelden gespleten op de naad. Sărata, 20 maart 2013 (JvD).

Foto 10
Sporen van (bloem-?) knoppenfoerage door Appelvink bij door sneeuw bedekte grond, in ieder geval op Esdoorn en Haagbeuk, 17-2-2017 in gemengd loofbos met Carpinus, Fagus, Tilia, Acer, Fraxinus en Quercus te Sebeş-Olt, Sibiu (JvD).

Discussie

HAAGBEUK

Zaad van Haagbeuk wordt in het studiegebied aanvankelijk in de boom en later op zuidhellingen op de bodem bemachtigd omdat sneeuwbedekking daar vanwege de vele zonuren tijdelijk is en op noordhellingen semi-permanent tot in de lente. De betrekkelijk kleine en vrijwel ronde nootjes (4-6 mm) worden op de grond meestal gespleten, nootjes die er al langer liggen hebben een zachter schilletje en worden stukgekauwd. Hangende zaden worden uit het trosje gegeten en het nog stevige schaaltje vaak stukgekauwd en met de tong naar buiten gewerkt (ik kan niet zeggen in welke mate want kwantificeerde dit niet). Volgens Glutz & Bauer (1994), die Axelsson c.s. Kallander & Nilson (Anser 16, 1977) citeren, heeft een Appelvink er 75 per dag nodig, maar dat zal afhangen van welk type dag. Het nootje heeft een driedelige schaal met twee grote 'bijna helften' en een nageltje. De bosbodem bij Talmaciu lag medio februari 2017 bezaaid met haagbeukzaadjes tot 640/m² onder Haagbeuken want ze dwarrelen niet zo ver.

Op stukken met sneeuwdek ging medio februari 2017 een deel van de vogels 's-morgens vroeg en na de middag knoppen eten (Foto 10), maar te oordelen naar het aantal vogels op de grond, was foerage op gevallen haagbeukzaad en beukennootjes nog erg lucratief. De opmerking van Bijlsma (1998) over Appelvinken in de Flevobossen: 'In de winter wordt voornamelijk op de grond gefoerageerd' gaat in streken met langdurig sneeuwdek niet op.

Kers

Het formaat van de pitten van Mirabel, Zoete Kers en Vogelkers verschilt onderling weinig (lengte = 12 à 13, breedte = 8 à 9, hoogte = 5 à 6 mm), wel heeft de Mirabel naar verhouding weinig vruchtvlees. Appelvinken benutten de struiken waaronder de pitten liggen in het studiegebied zeker al vanaf oktober, maar pas in januari valt het splijt- of kraakgeknap op. In februari bereikt dit een hoogtepunt en lijken solitaire vogels (buiten bos) de voorraad struik voor struik uit te putten en zijn dagen aaneen solitair present. De pitten worden zowel gespleten als gekraakt (51 om 49%), mogelijk ook struikbepaald door verschillen in dikte en maat van pitten tussen struiken. Niet belicht is hier de consumptie van pitten van Zoete Kers *Prunus avium*. Zoete Kers vormt enorme bomen in de Transylvaanse hellingbossen met een imposante stam van >20 m hoog en 40-50 cm doorsnede met een pruik erbovenop die in het voorjaar witte bloesembollen in de kroonlaag vormt. Vanuit de riviervallei van de Olt een betoverende aanblik en ongetwijfeld is deze kers een belangrijke voedselbron voor Appelvink. Omdat de zoetekerspitten in de ordegrootte van mirabelpitten vallen kan het haast niet anders of ook deze pitten worden voor de helft gespleten en de helft gekraakt. Amerikaanse Vogelkers *Prunus serotia* komt in het studiegebied niet voor en heeft kleinere pitjes. Mogelijk dat het percentage gespleten pit daar hoger ligt: ‘De grond is er “*na winters bezoek van foeragerende Appelvinken”* bezaaid met overlangs gespleten pitten’ schrijft Bijlsma (2020) over Amerikaanse vogelkers te Berkenheuvel (Dr), maar zijn zegswijze verraadt dat dit geen gekwantificeerde waarneming is.

Pruim

De manier van pruimenpitten openen is bij Appelvink zelden splijtend en meestal door kraken/pletten. Soms vallen ze wel in tweeën maar langs een andere breuklijn dan de naad. Dit lijkt bepaald door hun maat: de pitten zijn waarschijnlijk te breed (11 mm) om, eenmaal op de naad rustend in de opengesperde bek gepositioneerd, nog voldoende momentum te kunnen genereren met een dichtknappende snavel. Plat liggend zijn ze zwakker door het relatief grote oppervlak en indien beheerst gedaan heb je de pit er toch schoon uit. Naar de oogstdatum te oordelen zijn deze pitten voor Appelvinken relatief lastig en daarom het laatst aan de beurt. Krüger (1982) vermeldt in diens Tabel 18, op basis van een vermelding van Schacht in Naumann (1905) en citerend uit zijn eigen dagboeken, het consumeren van pruimenpitten in maart-april en zelfs mei. Dat komt overeen met de bevindingen in dit onderzoek.

Conclusies

De manier van pit- of nootje openen door Appelvinken is gerelateerd aan de maat en bouw van het nootje of de pit. Haagbeukzaad wordt op het naadje gesplitst of stukgekauwd waarna de schaalresten met de tong naar buiten worden gewerkt. Het is een serieuze voedselbron, maar je hebt er de appelvinksnavel niet echt voor nodig. Mirabelpitten en Europese kersenpitten in het algemeen (elkaar nauwelijks ontlopend in maat) worden voor ca de helft perfect gespleten en pruimenpitten vrijwel nooit. Pruim wordt ook pas aan het einde van de winter benut of misschien beter gezegd: zo lang mogelijk gemeden. De evolutionaire verworvenheid van de dikke snavel met morfologische aanpassing aan de pittenkraak heeft, gezien de variatie aan kraakwijzen, geen absolute vorm aangenomen. Appelvinken hebben hun snavel ook voor andere zaken nodig. De vermelding in ‘de literatuur’ (men schrijft het van elkaar over) van het typische of kenmerkende op de naad splijten van pitten door de Appelvink behoeft de nodige nuancering.

Foto 11 abc
Kaliningrad Kaliningradskaja Oblast, Rusland, 28-11-2023, bij sneeuwdek in loofbos. Foerage van Appelvink op Haagbeuk Carpinus betulus zaden in de boomkroon, reikend gepakt, dan met schaal en al stuk kauwen en de schaalrestjes met de tong uit de bek te duwen. Respect voor Tatiana Vinogradova die dit foerageergedrag in beeld bracht.

Summary

Hawfinches are supposed to have evolved their beak size and morphology to make seeds from plum and cherry stones available by splitting the stones. Yet this small study shows only half the cherry stones are split in halves and opening plum stones is a far cry from sophisticated splitting: it rarely works. Apart from splitting and cracking the Hawfinches’ beak serves many other functions: processing smaller and less solid seeds and nuts, clipping fresh seeds from green plant tissue, extracting caterpillars, picking up small invertebrates and plant material from the soil, preening, nestbuilding, etcetera. These functions are held indispensable and so could prevent the evolution of the ultimately perfect seed-splitting beak. The beak works well as it is now and as long as seeds in stones can be reached in due time, the way of cracking (to a limited degree) may be of secondary importance.

Literatuur

Bijlsma R.G. 1998. Broedbiologie en aantalsontwikkeling van Appelvinken *Coccothraustes coccothraustes* in Flevoland. *Limosa 71: 137-148*.
Bijlsma R.G. 2014 Stippen in de lucht: invloed van veroudering op de trefkans van roofvogels. De Takkeling 22: 232-246 **Bijlsma R.G. 2020.** Het leegeten van besdragende bomen en struiken door lijsters *Turdus* spp. Drentse Vogels 34: 103-121 **Cramp S. & D. J. Brooks (eds.) 1994**. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, The Birds of the Western Palearctic Volume 8, Oxford University Press. **Glutz von Blotzheim U. & Bauer K. 1994.** Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 14/II Passeriformes. Fringillidae. Aula Wiesbaden. **Krüger S. 1982**. Der Kernbeißer, Neue Brehm-Bücherei. Wittenberg Lutherstadt. **Newton I. 1960**. The Diet and Feeding Habits of the Bullfinch. Bird Study 7: 1-9, DOI: 10.1080/00063656009475955
Ziswiler V. 1965. Zur Kenntnis des Samenöffnens und der Struktur des körnerfressenden Oscines. J. Ornithol. 106: 1-48.

Vrijwaring

Bij meer observatiedagen, in een jaar met magerder zaadopbrengst dan 2024, 2017 of 2013 en zonder de druk van een massale Appelvinken-influx van 2017 (om maar enkele variabelen te noemen), zou bij mijn waarnemingen aan appelvinkfoerage in bos in 2017 vast en zeker een ander beeld zijn ontstaan. Dat zou de appelvinkwaarnemingen buiten bos dan ook anders hebben bepaald.

Disclaimer
I 've seen too many times how things evolve differently depending on moment and place - relating to local history and a wealth of developments- as to be stupid to state that my findings reliably describe C. coccothraustes and its winter food choice, exploitation and processing. Moreover, my findings are true within the limits of my perception. For some of my observations I didn't find the proper words to name them.

Appendix

Ogenschijnlijk niet of spaarzaam door Appelvink benutte zaden die objectief gezien in een aanlokkelijke vorm worden aangeboden: zaad in berepoep (Ursus arctos).
Bij Porumbacu de Sus vormen Vuilboom *Rhamnus frangula* en Zachte berk *Betula pubescens* samen pionierbos, de bessen van Vuilboom geven prachtige berenpoep. Eén vrucht bevat 2-3 zaden (n=10, 2.7 gemiddeld.). Ik heb berekend dat een beer ongeveer 1600-3300 bessen eet voor een maaltijd (één ontlasting), afhankelijk van de grootte van de beer. Die poep ligt overal, ook langs de randen van het dorp en in de boomgaarden achter de huizen, maar dan met appel- & peerzaad en pruimenpit. Ik heb *C. coccothraustes* maar één keer op of bij een beer-hoop gezien, maar zonder dat ik hem eruit zag eten. De beerhopen verder van de bebouwing bevatten meer zaad van struweelsoorten. Van de 27 poephopen die ik bijvoorbeeld op 13-09-2020 vond, hadden 24 alleen *Rhamnus*, één *Rhamnus* en grassen/kruiden, één *Rhamnus* en appelzaden, één rozenbottel èn appel- èn braamzaden.

Foto's 12 a b c d
Eén uitgeknepen vuilboombes Rhamnus frangula met drie zaden en een beer-hoop met >5400 zaden. Elke vuilboombes-ontlasting van een beer telt 4000-9000 zaden, één bes heeft er 2-3 (n=10), één trosje telt er gemiddeld zes, dus een beer zal 330-660 bessenclusters oogsten en 1600-3300 bessen per maaltijd verteren. 13 september 2020, Porumbacu de Sus, Jud. Sibiu, Roemenië (JvD).

Foto 13 a b. Ieder type vruchtenzaad kan in berenpoep gevonden worden en alles op een hoop geserveerd voor het uitzoeken, het is snel verteerd.. Sarata 12-09-2012 (JvD).

contact

Jan van Diermen,
van 't Hoffstraat 55,
6706 KH WAGENINGEN
diermenjan@gmail.com

De Blikjesindex

Laat niet als dank voor ’t aangenaam verpozen de eigenaar van ’t bos, de schillen en de dozen

Op de drie kilometer lange Doldersummer(zand)weg door het Drents-Friese Wold telt Rob Bijlsma sinds dertien jaar de hoeveelheid weggegooide blikjes. De index vertoont een stijgende lijn, van 18 in 1993 tot 224 in 2005. De index kartelt op en neer, dalend in de winter, piekend in de zomer. In de zomer zijn er meer recreanten en is de dorst verzengender. In het begin vond Bijlsma ’s winters helemaal geen blikjes, tegenwoordig vind hij ’s winters evenveel blikjes als destijds in de zomer. De zomerpiek steeg in dertien jaar van 8 naar 53 weggegooide blikjes per maand. ‘Let wel’, maant Bijlsma, ‘dan raap ik ze nog op ook. Waar ik dat niet doe, is de toename nog veel sterker.’

Hij kan uit zijn blikjesindex afleiden welke drankjes in de mode zijn, maar heeft zelf nog nooit een breezer geproefd. De samenstelling van het afval blijkt flink veranderd te zijn. ‘Vond ik in 1993 uitsluitend blikjes, later kwamen plastic flesjes op’, vertelt hij. ‘De laatste tijd raken drinkkartonnetjes in de mode.’ Plastic flesjes zijn in 2005 goed voor 72 procent van de afgedankte drankverpakkingen langs de zandweg. De pakjes nemen 16 procent voor hun rekening, de blikjes nog maar 12 procent. Toen Bijlsma laatst in tijdschrift de Levende Natuur over het afval schreef, reageerde iemand uit de verpakkingsindustrie daarom gepikeerd op de term ‘blikjesindex’. Blikjes zouden zelfs goed zijn voor het milieu, omdat je ze kunt recyclen. Nu kan dat met flesjes ook, maar het probleem is dat dat niet gebeurt. Mensen gooien ze immers in het bos, zoals Bijlsma aantoont.

Dat komt vooral doordat het aantal recreanten fors is toegenomen. Gedurende tien jaar telde hij iedere maandag het aantal mensen dat de hond uitliet in het Drents-Friese Wold. Dat verzevenvoudigde in die periode van 24 tot 172 per maandag. Het aandeel van hen dat de hond laat loslopen waar dat verboden is steeg van 67 naar 94 procent. Dat bewijst dat ook de mentaliteit van de bezoekers is veranderd. Waren bos en hei ooit het domein van natuurliefhebbers, tegenwoordig zijn het volgens de blikjesverzamelaar lieden die ‘willen onthaasten tegen een decor van bomen. Mensen die net zo lief naar de Efteling gaan. Al zou slechts één procent van de bezoekers de natuur verstoren, en dat is voorzichtig ingeschat, dan zou je met honderdduizend bezoekers per jaar al duizend verstoorders binnenhalen. Het hier vlakbij gelegen Nationaal Park Dwingelderveld trekt twee miljoen bezoekers. Het bezoekersaantal schiet ook in het Drents-Friese Wold omhoog sinds dat een Nationaal Park is. Mensen denken dat natuur er is om te consumeren. Ze jakkeren er in felgekleurde pakjes op mountainbikes doorheen. Het gebied raakt vergeven van de wandel-, fiets-, huifkar-, ruiter- en ATB-routes.’ Op doorschijnende sheets heeft Bijlsma bestaande en geplande paden door het bos getekend. Op elkaar gestapeld slibt de plattegrond van het natuurgebied inderdaad dicht met paden. De 51-jarige natuurkenner houdt sinds zijn vijftiende alles bij wat hij tegenkomt in het bos. Vogels, planten, dieren, maar ook ingrepen en verstoringen.

Drie jaar lang probeerde de verpakkingsindustrie via de campagne Nederland Schoon de burgers op te voeden tot mensen die hun afval in de vuilnisbak gooien. De sector had daar drie miljard euro voor over, op voorwaarde dat het ministerie van VROM statiegeld niet verplicht zou stellen. Dat leidde tot het derde Convenant Verpakkingen met als doel: 80 procent minder zwerfvuil. Ondertussen bleef het afval zwerven. Afgelopen januari was de termijn voorbij. Sindsdien is er veel vergaderd over de kwestie en verschenen er plannen, rapporten en zelfs impulstrajecten. En het afval zwierf. Bijlsma: ‘Over statiegeld heeft niemand het meer. De meest concrete voorgestelde maatregel is een boete voor afvaldump, van maximaal vijftig euro. Maar wie deelt die boete uit? De natuurbeherende organisaties houden nauwelijks toezicht. Ze plaatsen zelfs geen vuilnisbakken, al juichen ze het toerisme toe. Ze zeggen dat recreatie de natuur niet schaadt en nodig is voor het draagvlak: twee broodjes aap. Hoe meer voorzieningen en bezoekers er komen, des te minder natuurliefhebbers de natuur in gaan, want die willen rust, zijn niet bang voor moddervoeten en laten belangen van plant en dier voorgaan.’

NRC, Koos Dijksterhuis, 28-12-2006
Foto’s: Sake Elzinga

Peter Meininger

Droomvlucht

Iwik 5 oktober 1988. Het is ruim een uur sjouwen van ons basiskamp naar de vangplek Ebelk Aiznay. We zijn beladen met aluminium palen, misnetten, zakjes, ringen, meet- en weegmateriaal, eten en drinken; vooral veel drinken! De route loopt pal zuid-noord, deels door duintjes met mul zand, deels over een vlakte met harde zoutkorsten (‘*sebkha*’). Hier en daar een stekelig bosje, halverwege een heuse boom – met grote leerachtige bladen – die ook als oriëntatiepunt dient. We hebben een basiskamp in en om het biologisch station bij Iwik op de Banc d’Arguin in Mauritanië en mogen gebruikmaken van de faciliteiten van dit station: de keuken, elektriciteit voor de draagbare computer (destijds een peperdure noviteit) en van het licht brakke drinkwater, geproduceerd door de ontziltingsinstallatie. We slapen ieder in ons eigen tentje, opgezet halverwege de gebouwen van het station en het strand. Wassen vindt plaats in zee, met speciale zoutwaterzeep.

Ruim een uur lopen tussen basiskamp en vangplek in de baai Ebelk Aiznay (foto Rob Lensink).

Rob Bijlsma, Rob Lensink en ik proberen zo veel mogelijk vogels te vangen, vooral steltlopers en sterns, om informatie te verkrijgen over rui, leeftijdssamenstelling, condities en geografische herkomst [1]. Als gepassioneerd roofvogelonderzoeker wil Rob B. daarnaast gegevens verzamelen over predatie van steltlopers door valken [2]. Anne Marie Blomert en Leo Zwarts vormen een paar apart: ze storten zich vooral op het gedrag van wenkkrabben in relatie tot maan en getijcyclus, waarbij ze met behulp van een vouwtrap, een plank en een tennisbal kijken naar de reacties van de krabben [3]. ’s Avonds worden de waarnemingen op de computer verwerkt met behulp van het programma Lotus-123 (‘Klotus’, aldus Leo), waarbij Leo haarfijn de volgende dag nog op te vullen gaten in de puntenwolk bepaalt.

Struik We zijn nu een week aan het klooien op de Banc d’Arguin: de Waddenzee van West-Afrika [4]. Met recht klooien. Pogingen vogels met mistnetten te vangen leveren aanvankelijk nauwelijks iets op. Met kippengaas hebben we enkele inloopkooien gefabriceerd, maar in een situatie met getij zijn die eigenlijk onbruikbaar. Overdag gaan we naar het dorp Iwik, waar de Imraguen (nog niet lang geleden slaven – oh nee, slaafgemaakten tegenwoordig…) wonen in schamele houten hutten. Het op het strand gedumpte afval van dit dorp, vooral visresten, trekt nogal wat drieteenstrandlopers, steenlopers en dunbekmeeuwen. Het zijn dan ook vooral deze soorten die we vangen met behulp van ons slimme elastieknet. Het lokvoer bestaat uit de inhoud van overjarige, ronde blikken ‘Struik’, vooral bonenschotel met spekjes en hutspot.

We zijn de laatsten van een heel bataljon expeditiedeelnemers dat – verdeeld over vele teams – het afgelopen half jaar allerlei onderzoek heeft gedaan in dit gebied. Er is een volle zeecontainer met onderzoeksmateriaal en proviand verscheept naar Mauritanië. Wij mogen als laatste groep de restjes nuttigen! Dankzij een strenge rantsoenering van alle voorgaande groepen, kunnen wij ons nu klem eten aan chocolade en pudding. ‘Scheepsbeschuit’, een soort grote en minder zoete ‘knappertjes van Verkade’ vormt ons stapelvoedsel. Het assortiment ovale blikken ‘Struik’ (nog niet over de datum) is echter beperkt: bami en nasi zijn snel op, boerenkool niet te (vr)eten, maar jagerschotel redelijk te pruimen. Soms krijgen we in het dorp een harder, die we bakken, met als toetje een door Rob B. bereide chipolatapudding. Er was nog genoeg, dus hij had maar vier tot vijf maal de voorgeschreven hoeveelheid poeder gebruikt. De lepel was nauwelijks meer uit de verstijfde massa te trekken.

Nouadhibou Een week eerder zijn we, na een overnachting in Las Palmas, Gran Canaria, per Air Mauritanie naar Nouadhibou gevlogen. De combinatie van bestemming en maatschappij voldoet precies aan de verwachting: tweemotorig propellervliegtuig, vertraging, volgepakt met Mauritaniërs, het gangpad onbegaanbaar door opgestapelde bagage. Bij het opstijgen wordt het kabaal van de motoren overstemd door het sonore stemgeluid van Rob B. Hij zit naast Anne-Marie en oreert of er niets aan de hand is! Het geeft me vertrouwen… Het neerstorten van Rob B. lijkt me onmogelijk. Hoewel, ik realiseer me plotseling dat er toch een aantal fameuze zangers en zelfs hele voetbalteams… Na een uurtje blauwe oceaan verschijnt een oneindige zandbak met daarin plotseling een smalle strook asfalt. In het houten kantoortje wordt ons visum gestempeld door de douane, hoewel het Anne Marie enige moeite kost drie teveel gedeclareerde nullen bij haar peseta’s uit te leggen. Tom van Spanje, door het project als regelaar ingehuurd en inmiddels bijna ingeburgerd, lost alles op! Na een overnachting in Hotel Sabah varen we bijna de hele dag met een forse motorboot van Nouadhibou naar Iwik. Zon, dolfijnen, vliegende vissen, brilsterns…

Grafkuil We willen meer vangen dan steenlopers en hebben een potentieel geschikte vangplaats gevonden in een gebied genaamd Ebelk Aiznay, door ons aangeduid als de ‘Noordwestbaai’. Het is inderdaad een soort baai van een kilometer lang en een paar honderd meter breed, die met eb vrijwel leegloopt en waarvan het slik dan grote aantallen foeragerende steltlopers herbergt. De baai wordt van de zee gescheiden door een smalle zandbank. Daar komt ons tijdelijke kamp. We sjouwen diverse malen heen en weer tussen biologisch station en Noordwestbaai. Dan staat er een vangklare rij mistnetten. Het is pas ruim na middernacht hoogwater en we moeten dus nog vele uren wachten. Overdag loop de temperatuur op tot een graad of 40, ‘s nachts wordt het echter fris. Bovendien staat er wind en we krijgen het behoorlijk koud op de zandbank. De enige oplossing is: graven! We graven alle drie onze eigen kuil, gaan daar in liggen en vallen uiteindelijk zowaar in slaap. Slapen in je zelf gegraven grafkuil, onder een verpletterende sterrenhemel: daar gaan wel enige gedachten aan vooraf! Maar dan: een natte kont. Door het opkomende water is de kuil vochtig geworden; het water klotst aan alle kanten rond de zandbank. Bij het controleren van de netten, met korte broek en op gympies, zie je overal voor je uit oplichtende wolken zand in het ondiepe water. Wegschietende pijlstaartroggen die ‘zeevonk’ activeren. De vangsten vallen niet tegen en tijdens meerdere nachten vangen we in totaal een paar honderd vogels. ’s Nachts vangen, overdag proberen te slapen in je tentje onder de brandende zon. Het is tamelijk uitputtend.

Peter, Rob en Rob wachtend op hoog water aan de rand van het Mauritaanse wad in de baai van Ebelk Aiznay, oktober 1988 (foto Rob Lensink).

Sprinkhanen De ochtend van 5 oktober is het al vroeg drukkend warm. Er staat een met woestijnstof verzadigde aflandige wind, die ook tienduizenden distelvlinders meevoert: in een constante stroom vliegen ze richtng noordoost. Aan het einde van de ochtend valt de wind vrijwel weg, de bewolking neemt toe en in de verte rommelt onweer. De distelvlinders worden geleidelijk vervangen door grote sprinkhanen (*Schistocerca gregaria*). Eerst verschijnen er tientallen, dan honderden. Boven die honderden treksprinkhanen vliegen er plotseling duizenden, en daarboven tienduizenden! Een bijna psychedelische ervaring: letterlijk miljoenen sprinkhanen vliegen als kleine helikopters in een breed en hoog front over, zover het oog reikt. Als een invasie van buitenaardse wezentjes in een slechte film, maar dan echt! Zonder enige twijfel een van de meest indrukwekkende door mij waargenomen natuurverschijnselen ooit. Dan valt er een beetje regen, de wind trekt aan en de stroom sprinkhanen stagneert.

De mistnetten, vandaag geplaatst nabij het basiskamp, hangen vol. Niet met vogels, maar met sprinkhanen. Er zijn twee typen te onderscheiden: kleinere gele en grotere bruinrode. Aanvankelijk proberen we de sprinkhanen er ‘netjes’ uit te halen, zoals je met vogels gewend bent. Dat lukt natuurlijk niet en het wordt routine de nog levende sprinkhaan in stukken uit het net te rukken: het sprinkhanenstruif druipt over onze handen… In onze tenten zijn door de – letterlijk overal gestrande – sprinkhanen gaatjes geknaagd.

Leo heeft al vier dagen diarree, en niet zo’n beetje ook. Anne Marie vertroetelt hem. Anne Marie en Leo weten dan nog niet dat ze ‘later’ de trotse ouders van een zoon en een dochter zullen worden. De voeten van Rob B. zijn dermate opgezwollen dat zijn schoenen niet meer passen en hij heeft blaasjes op rug en schouders, de opengehaalde teen van Rob L. wil maar niet genezen.

Gestrande Woestijnsprinkhanen Schistocerca gregaria (foto Rob Lensink).

Gedurende de volgende weken maken we onder andere een meerdaagse tocht naar Cap Timiris, waar we veel steltlopers en sterns vangen en een boottocht met overnachting per zeilboot. Een tocht per motorboot voert naar Arel: een eenzaam rotseiland met een hoogwatervluchtplaatsen waar letterlijk honderdduizenden vogels rond hoogwater verblijven. Dit eiland vormt het toneel van het dramatische einde van Koos van Zomerens meesterwerk *Otto’s oorlog*.

Retour Op 22 oktober staan we klaar om te vertrekken naar Nouadhibou. Dan komt een bericht binnen per radio. De landrover die ons zou ophalen is eergisteren op een mijn gereden. Drie Franse biologen en de Mauritaanse chauffeur, zijn omgekomen…[5] De volgende dag verschijnt de ‘privé’ landrover van de directeur van het Nationale Park. We rijden zwijgend een paar honderd kilometer ‘piste’, ieder met zijn gedachten. Niemand weet immers waar de mijnen liggen. Vogelaantekeningen van deze tocht ontbreken. We overnachten weer in Hotel Sabah. Dat geeft ook gelegenheid voor een bezoek aan de lokale nachtclub *La Petite Sirène*. Na een maand zonder alcohol, smaken bier en whisky weer heerlijk. Het hek is van de dam en zowel Rob Lensink als ik zwichten na een ‘shag’-loze periode voor een pakje Marlboro. De nachtclub blijkt ook een voorlopig eindpunt voor talloze Afrikaanse gelukszoekers onderweg naar Europa, waaronder veel vrouwen. De aanbiedingen van Ghanese, Liberiaanse en Senegalese dames slaan we echter beleefd af.

Noten:

1. Lensink R. & Meininger P.L. 1990. Measurements, weights and moult of waders on the Banc d'Arguin, Mauritania, October 1988. *Wader Study Group Bull.* 58: 35-48.
2. Bijlsma R.G. 1990. Predation of large falcons on wintering waders on the Banc d'Arguin Mauritania. *Ardea* 78: 75 - 82.
3. Zwarts L. & Blomert A.M. 1990. Selectivity of Whimbrels feeding on Fiddler Crabs explained by component specific digestibilities. *Ardea* 78: 193 - 208.
4. Tijdens het klooien zien we ook nog wat bijzondere soorten voor het land. Meininger P.L., Duiven P., Marteijn E.C.L. & van Spanje T.M. 1990. Notable bird observations from Mauritania. *Malimbus* 12: 19-24.
5. De biologen Didier Marchesseaux (een zeehond-enspecialist), Gérard Vuiguier, Alain Argiolas en gids Elye Ould Etimine waren op slag dood toen de landrover nabij Cap Blanc op een 'vergeten' mijn reed. Patrice Francourt raakte zwaargewond.

Woestijn bij Tabrenkout in Mauritanië, ruim 200 km ten oosten van Iwik, 30 januari 2017 (Foto: Rob Bijlsma). Kiezelvlakte met schaars begroeide wadi, tegen achtergrond van stuifduinen.

Annet Knol

Woord vooraf

Natuurlijk draag ik graag iets bij aan dit vriendenboek ter ere van jouw 70e verjaardag. Zeventig! Een leeftijd waar we vroeger als dertigers om moesten lachen, dan was je toch wel echt bejaard. Die leeftijd was gelukkig ver weg en dat moest je eerst nog maar es zien te halen, ha-ha. Nou dat laatste is je gelukt, al is er op je 69e wel een forse medische ingreep aan te pas gekomen; je bent er nog! Dat geldt helaas niet voor Frank, de verbindende schakel tussen jou en mij. Hij zou anders dit jaar dezelfde leeftijd bereikt hebben. Helaas, helaas.

Het was vooral in de laatste twee decennia van de vorige eeuw dat we veel met elkaar optrokken. Het was de bloeiperiode van mijn relatie met Frank evenals van jullie vriendschap. De tijd met Frank voelt voor mij als een vorig leven nu ik na 10 jaar Hilversum alweer twee jaar in Dieren woon met Paul. Voor dit boek ben ik in oude fotoboeken en mijn verstofte dia-archief gedoken op zoek naar beeldmateriaal. In tegenstelling tot jouw gewoonte om alles, (vooral ook cijfermatig) vast te leggen, moet ik naast het beeldmateriaal uit mijn geheugen putten. De herinneringen die al mijmerend boven komen drijven betreffen vooral onze gemeenschappelijke reizen naar Turkije en Afrika. Samen met Frank uiteraard.

1986

Het was in januari 1986 dat Frank en ik verkering kregen en als snel daarna leerde ik jou kennen als één van zijn beste vrienden. Jullie kenden elkaar van de Jeugdbond voor Natuurstudie en de gemeenschappelijke fascinatie voor vogels. Eenzelfde gevoel voor (absurde) humor vormde een vruchtbare bodem voor een hechte levenslange vriendschap. Wij woonden toen nog in Arnhem en jij in een primitief tuinhuisje bij een autohandelaar (Louis), in Bennekom. Het hutje was nauwelijks warm te stoken en 's winters zat je met je jas aan achter het bureau met daaronder een elektrische stoof om je voeten op temperatuur te houden. Koken deed je niet, een menu van bruinbrood met kaas, yoghurt en fruit weggespoeld met liters koffie volstond om de nodige calorieën binnen te krijgen. Je leefde er als een soort Walter de Rochebrune, wars van elke vorm van comfort. De normen en waarden uit je calvinistische opvoeding waren stevig ingeprent. En hoewel je al lang van God los was, kon je je helemaal vinden in de moraal van hard werken, discipline en soberheid.

Na de HBS had je een blauwe maandag op de universiteit rondgelopen maar dat studentikoze wereldje beviel je totaal niet en je besloot als autodidact je eigen weg te gaan binnen de wereld van de wetenschap. Het was wel sappelen om aan de nodige minimale pecunia te komen maar je ging liever in het slachthuis werken dan dat je een beroep deed op een uitkering. Op alle fronten en zeker ook financieel wilde je volstrekt onafhankelijk zijn. Daarbij had je een duidelijk doel voor ogen; onderzoek doen naar de evolutie en het gedrag van vogels in relatie tot hun leefomgeving. Dat is jouw levenswerk geworden.

Turkije

In het voorjaar besloten we gedrieën om een reis door de vogelrijke binnenlanden van Turkije te maken. Frank kocht een aftandse Lada voor ca. 800 gulden(!). Een oersterke auto maar berucht vanwege zijn benzineverbruik, dus lieten we er voor deze reis van duizenden kilometers een LPG-tank inbouwen. Er ging weinig bagage mee, jij had sowieso nauwelijks iets bij je behalve een tentje, een verrekijker en een klein rugzakje.

Je installeerde je op de achterbank en moest drie dagen hels motorlawaai (met als gevolg hoofdpijn) trotseren voordat we bij Edirne Turkije binnenreden. Wat een vrolijke kleurrijke boel na het sombere grauwe Bulgarije. In Istanbul bezochten we de Hagia Sofia en andere moskeeën en maakten een boottocht over de Bosporus. Ik genoot van alle nieuwe indrukken in dit prachtige land met zijn gastvrije bevolking. Het was mijn eerste reis buiten Europa en Frank en ik waren smoorverliefd op elkaar. Het voelde als één groot feest. Voor jou moet ons gekoer bij tijd en wijle vreselijk zijn geweest maar jullie hadden samen ook een heel eigen Bert&Ernie-achtige manier van converseren. Daar werd ik dan weer supermelig van.

Regelmatig ging je alleen aan de wandel en ik herinner me dat je een keer serieus in de problemen kwam omdat je in de bloedhitte, in *the-middle-of-nowhere* uit de auto was gestapt met slechts één literfles water bij je. Die was binnen een uur op en je bent toen van de uitdroging gered door bedoeïenen die zich over je ontfermden. Het risico was volkomen verkeerd ingeschat maar we waren jong en bij tijd en wijle nogal overmoedig.

Er staan me veel anekdotes bij van die reis. Dat we in Ankara volkomen verdwaald waren en onder politiebegeleiding de stad uit zijn geëscorteerd. Dat Ankara ook de grens was waarna de mentaliteit van de bevolking veranderde en het gedaan was met de sympathie voor westerlingen. Er werd soms met stenen naar de auto gegooid. Een vrouw achter het stuur met twee mannen als passagiers kon al helemaal niet. We gingen regelmatig van de verharde weg af en reden dan *cross country* over braakliggend akkerland. De auto kon er tegen en we kampeerden overal en nergens in het wild. Toen jij eens je hoofd uit de tent stak stond je onverwacht oog in oog met zo'n enorme hond, die schaapskuddes tegen wolven verdedigt. Maar ook dat heb je goed doorstaan. Regelmatig werden we uitgenodigd bij mensen thuis waarbij de vrouwen dan onmiddellijk de keuken in gedirigeerd werden om voor eten en drinken te zorgen. Ik ben een keer flink ziek geworden van warme melk die vast niet voor het eerst opgekookt was. Het veroorzaakte in ieder geval hoge koorts en vreselijke diarree. Ik herinner me hoe ik in mijn tentje beroerd lag te zijn terwijl Frank en jij een kippetje aan het spit roosterden en het grootste plezier hadden. De volgende dag hebben jullie me naar een lokaal ziekenhuisje gereden waar het vreselijk smerig was en overal gebruikte verbandmiddelen rondslingerden. Er werd een dokter van zijn bed gelicht, die in pyjama verscheen en mijn buik onderzocht. Hij constateerde een *medium-sized darminfection* en voorzag me van een flinke voorraad antibiotica. Toen Frank op zijn pijnlijke keel wees kreeg hij ook een zwik pillen mee. Na een paar dagen in een hotelbed te hebben doorgebracht, waar jullie mij zorgzaam emmertjes yoghurt serveerden, konden we onze reis vervolgen retour Nederland. Bij thuiskomst bleek dat we 9000 km hadden gereden en kon de afgeragde Lada meteen door naar de sloop.

Verhuizen

Eind 1988 verhuisden Frank en ik naar een landarbeiderswoning in de Noordoostpolder. Ook jij verhuisde niet veel later naar een huurwoning in Doldersum. Dat was een enorme vooruitgang qua huisvesting en een tussenstap op weg naar het prachtige houten huis in Wapse waar je nog steeds woont. Dat alles dankzij Maria en haar connecties bij Natuurmonumenten. Van je vrienden moet je het hebben.

Om je enorme boekenvoorraad te kunnen plaatsen moesten er tientallen Billy-boekenkasten bij Ikea worden gehaald en in elkaar gezet. Je bibliotheek bevatte niet alleen wetenschappelijke werken maar ook heel veel literatuur. Je verzamelde de Russische bibliotheek van uitgeverij Van Oorschot evenals de boeken uit de Privé-Domein serie. We lazen allebei graag het werk van Jeroen Brouwers en wisselden ook andere boeksuggesties uit. Dankzij jouw deeltijdbaantje bij een uitgeverij kon je boeken met 40% korting aanschaffen en je liet je vrienden daar royaal van mee profiteren, totdat de uitgeverij er een stokje voor stak.

We woonden in de jaren '90 dus allemaal in het Noorden des lands en kwamen regelmatig bij elkaar op bezoek. Frank had als boswachter inventarisaties geregeld waarbij jij ook karteerwerk voor SBB kon doen en jullie trokken veel samen op.

Een voor mij onvergetelijke gebeurtenis was de dag dat ik tijdens het schoffelen in mijn moestuin een nest grondwespen verstoorde. De beesten vielen me massaal aan en ik rende voor mijn leven. Maar jij zag er meteen een gelegenheid in om een experiment te doen met de wespendief die je thuis in asiel had. Het dier werd opgehaald en bij het wespennest gezet maar taalde niet naar het voedselaanbod.

Er werden ook de nodige uren doorgebracht op de ringbaan aan de overkant van het Zwarte Meer op het Kampereiland. Dat was het domein van Jan Nap, Frank en Symen en er zijn talloze vogels gevangen en van een ring voorzien. Behalve een vogelringstation was het ook een geweldige plek om te picknicken. Dat gebeurde op mooie zomeravonden als er zwaluwen werden gevangen voordat ze massaal het riet indoken om te gaan slapen. Na het opzetten van de mistnetten werd de wachttijd gevuld met smakelijke hapjes en drankjes. Frank deed niets liever dan zijn vrienden culinair verwennen. Tijdens expedities nam hij altijd graag de rol van kok op zich.

Jullie zijn heel wat op expeditie geweest samen, vaak naar Afrika. Een keer mocht ik een weekje mee zwaluwen vangen in Ghana omdat Frank en ik daarna onze vriend Niko in Benin gingen opzoeken. Ik werd van het vliegveld opgehaald door chauffeur Boet en

naar een kampement aan een meertje gebracht waar Frank, jij, Bennie vd B. en Eric M. verbleven. Een echt mannenkamp, heel relaxed en veel onderling geouwehoer en plezier. Ik vond het allemaal geweldig en prijsde mezelf gelukkig dat ik, in de luxepositie als “vrouw-van”, de kans kreeg hierbij te zijn.

De laatste keer dat we samen op reis gingen was in de winter van 1997-1998 naar Zuid-Afrika en Namibië. Hier was Willem als vierde reisgenoot bij aanwezig. Het begon vreemd omdat we in Londen op het vliegveld bleven steken, vanwege een brand en we naar het Hilton hotel werden gebracht voor overnachting. De volgende dag vlogen we naar Johannesburg waar we in plaats van een personenauto een volkswagenbusje meekregen van de verhuurder. Dat was super royaal met twee achterbanken waar je lekker kon liggen slapen terwijl er gigantisch veel kilometers gemaakt werden, bij het doorkruisen van dat immense land. Van Johannesburg naar The Fish River Canyon in Namibië en via de eindeloze Karoo weer oostwaarts naar de Drakensbergen. Natuurlijk hebben we behalve vogels ook groot wild gespot. Giraffes, leeuwen, gnoes en neushoorns etc. Jij en Willem sliepen vrijwel altijd buiten onder de sterrenhemel, behalve toen die keer dat er tijdens de schemering opeens overal schorpioenen uit hun holletjes tevoorschijn kwamen. Toen toch maar in een dichtgeritste tent. Het was in hetzelfde park waar een jakhals ’s nachts mijn sandalen uit de voortent had gestolen.

We vonden ze honderden meters verderop terug, helemaal aangevreten. Dikke pret. In Pretoria brachten we een bezoek aan dr. Gerhard Verdoorn, de voorzitter van de Endangered Wildlife Trust waar jij contact mee had gelegd. Achter zijn huis stond een asiel voor gieren en roofvogels.

Toen Willem op zijn zelfgemaakte vuvuzela begon te toeteren bij een gier die net gegeten had, braakte het dier alles meteen weer uit van de stress. We lagen dubbel van het lachen. Ook dit was een heerlijke reis, vol plezier en avontuur.

Nawoord
Het zijn slechts een paar maanden geweest dat jij en ik reisgenoten waren.

Hoewel lang geleden staan sommige gebeurtenissen me nog levendig voor de geest. Beeldmateriaal helpt natuurlijk bij het oproepen van herinneringen.
Met Frank heb je uiteraard veel meer ervaringen gedeeld. Ook jou heeft zijn treurige levenseinde veel verdriet gedaan. Toch hoop ik dat je, net als ik, vooral terugdenkt aan wie hij was in de vele goede jaren daarvoor en het plezier dat jullie samen beleefden.

Maar op je 70e ga je natuurlijk niet te veel zitten terugkijken op het verleden. Er is nog zoveel te beleven en onderzoeken, ook dicht bij huis als reizen er niet meer in zit. En natuurlijk op te schrijven! Af en toe pak ik een van je boeken, die je me cadeau hebt gedaan. Steeds ben ik weer onder de indruk van de kennis die je hebt vergaard en hoe enthousiast en toegankelijk je het opschrijft. Rob, ga vooral door met alles wat je deed, doet en plezier in hebt. Voor je het weet ben je zomaar een taaie tachtiger. Ha-ha! Ik geef je het motto van Jules Deelder mee, dat ook van jou zelf had kunnen zijn: Liever opbranden dan uitdoven!

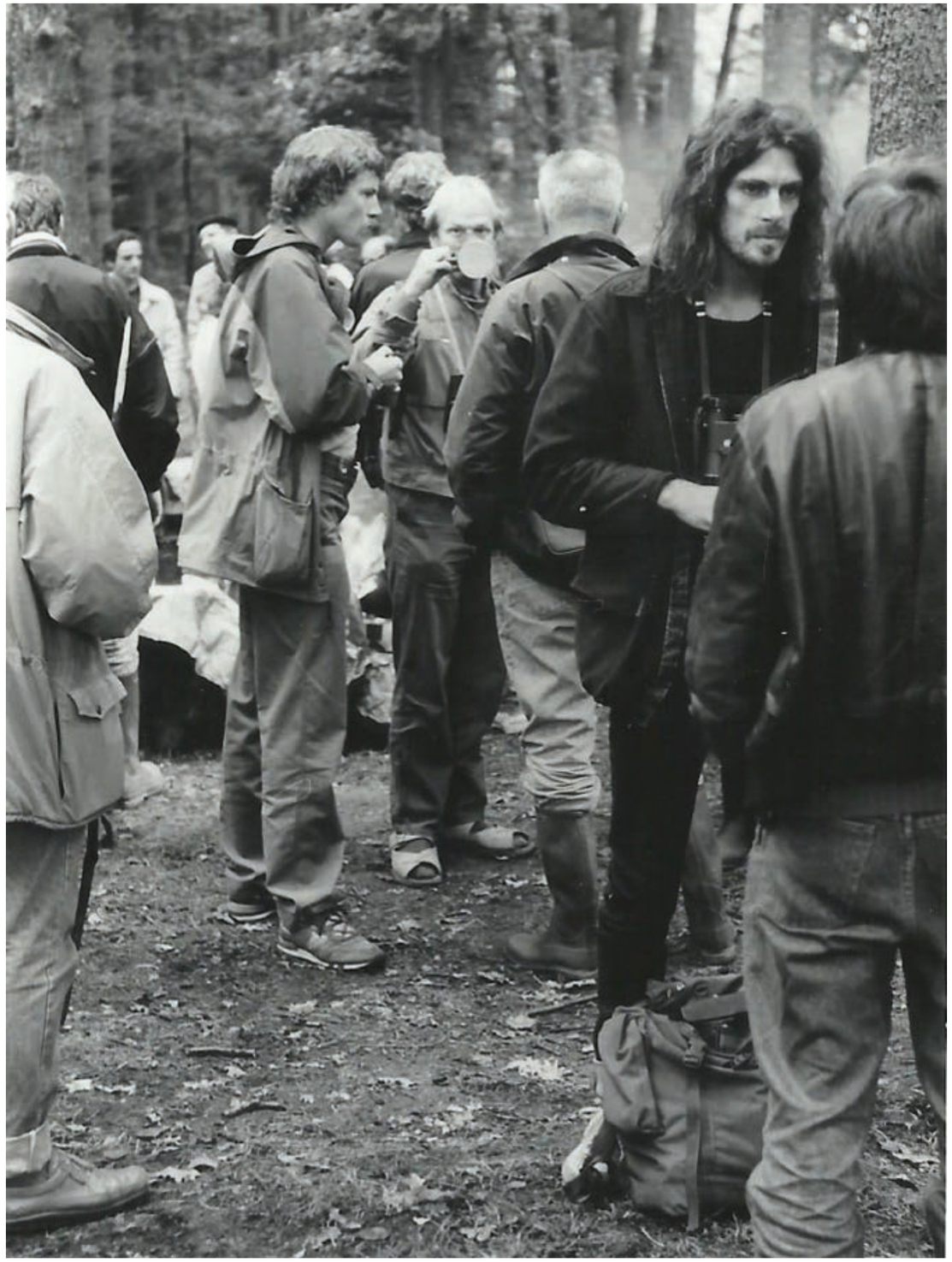
Johan Bekhuis

Rob Bijlsma 70 jaar, van harte Rob

Zo'n getal 70 is maar een onbetekenend feitje. Waarom zou je daar heisa over maken. In mijn beleving ben je forever young. Ik associeer je met veel grotere getallen. Aanvankelijk was je de man van de miljoen afwrijfstippen in de broedvogelatlas. Eindeloos geduld, ijzeren discipline, stipje voor stipje, duizend-en-duizendvoudige perfectie. Al snel had ik door dat je alles wat je doet grondig aanpakt. Met eindeloos geduld, enorme toewijding, ijzeren discipline, ontembare energie, diepe concentratie, oneindig vakmanschap. Miljoenen stipjes telde je overvliegend op haast onzichtbare hoogte en in de verste verten. Er is niks mis met je netvlies en trommelvlies, net zo min als met je hersentjes en geheugen. Wat zeg ik, hier is sprake van een uitzonderlijke, ruigbehaarde hersenpan waar zelfs een veelkoppig instituut niet aan kan tippen. Onder die wilde haardos vloeit alles samen en zoekt nieuwe kennis een uitweg naar tijdschriften en boeken. Hoezo een *wild and frightening appearance*? Misschien schrikt de leek van jouw zorgvuldig gecultiveerde buitenkant. Natuurlijk help je zelf graag om die frightening schijn op te houden. Het helpt ook dat je soms flink van leer trekt en geen moeite doet om je boodschap diplomatiek te verpakken. Want in die hersenpan zit, of je dat nou leuk vindt of niet, een onafhankelijke geest. Da's voor de meesten pas *wild & frightening*.

Op pad met Ludwik Tomialojc in Bialowieza, mei 1989.

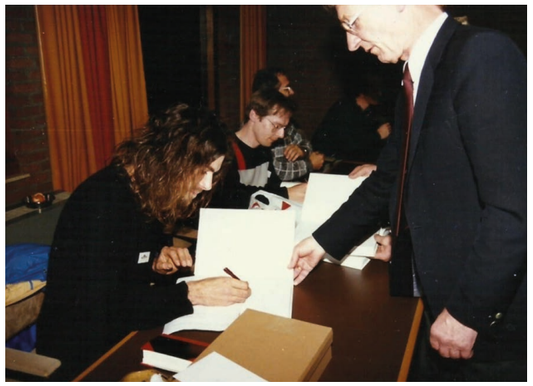

Excursie tijdens IBCC/EOAC-congres in Praag, augustus 1989.

Maar in mijn werkelijkheid ben je totaal anders. Ik ken weinig mensen die zo aimabel, vriendelijk, zachtmoedig, gul en lief zijn. Ik prijs me gelukkig dat ik in de jaren tachtig met een paar prachtige en leerzame trips meekon en zo de mens Rob beter leerde kennen. Je zachte karakter en warme vriendschap bleken nog indrukwekkender dan je vakkennis. Ik herinner me de tochten naar de Hondsbossche, Vlieland, Polen, Istanboel. Lachen om de Bert&Ernie dialogen of de Duitse Bonanza-teksten, die door de auto galmden. *Du Dreckskerl, gib mir ein anstendiges Pferd*, aldus Jan Grotenhuis. Met good old Frank de Roder in de Drentse veenkoloniën was je het perfecte Bert&Ernie-duo. Those were the days...

Het bijzondere is dat je nooit uit mijn hoofd weg was/bent, ook niet toen later de fysieke afstand groter werd. Ik denk altijd met veel warmte aan je en tegelijkertijd met de zekerheid dat het contact altijd weer opgepakt kan worden waar we het vorige keer pauzeerden.

Ik heb door wat oude foto-albums gebladerd om nog even te glimlachen met *good old* zwarte Robbie en andere makkers. Dat het je nog heel lang goed mag gaan Rob, dat wens ik je toe. En, zoals Voous ooit tegen Arend zei: vooral nog veel plezier met uw vogelhobby...

Signeren Vogelatlas in december 1987, met Piet Fuchs.

Robs kennismaking met de groene maffia.

Onderweg naar Bialowieza in mei 1989 met Jan Grotenhuis.

Op de camping bij Kylios, Turkije, september 1990. Naast Johan Bekhuis, Rob in de pose van zijn grote voorbeeld, Luuk Tinbergen (naar foto op pagina 493 in In de ban van vogels van K.H. Voous).

Roofvogeltrek langs de Zwarte Zeekust bij Kylios, Turkije, met de SOVONers, september 1990 (foto's op pagina 78: Fred Hustings)..

Allard Bijlsma

Rob op pad door de buurt Veldhuizen

Opgegroeid in een groot gezin, als één van de jongsten, heb ik allerlei herinneringen aan wat mijn oudere broers buitenshuis deden. Mijn oudste broers Wim en Ru waren veel bezig met techniek. In 1970 was ik acht jaar oud en mijn broer Rob was toen al 16. Met verbazing zag ik hem jaar in jaar uit in zijn vrije tijd op de fiets vertrekken, met altijd een verrekijker mee. Waar zou hij heen zijn en wat zou hij daar aan het doen zijn? Ik had eigenlijk nooit een idee. Ik hoorde wel over de CJN en dat ze helemaal naar de 'Knardijk' reden, maar Rob sprak niet met zijn jongste broertjes, dus veel bleef mij duister. Heel soms kwam er een fotograaf aan huis en daar hebben we dan foto's van. Aan mijn oudere broers heb ik maar weinig herinneringen.

Een paar jaar later hielp ik mee Rob te verhuizen naar Utrecht, waar hij sociale geografie ging studeren. Ik hoorde niet veel meer van Rob, al kwamen we later wel bij zijn tuinhuis aan de Bovenweg in Bennekom en de flat aan de Pomona in Wageningen, waar hij een tijdje woonde. In Ede zag ik hem nooit meer. Legendarisch zijn de twee gezinsfoto's die wij hebben van toen mijn ouders 25 en 40 jaar waren getrouwd. Bij de eerste kwam Rob aangefietst voor de foto en was daarna direct weer weg. Bij de tweede liet hij zich door broer Wim in zijn 'pooierbak' (een Honda CRX) vervoeren naar de gelegenheid waar we samen gingen eten.

Later studeerde ik sociale geografie en geschiedenis en werd ik docent in Groningen. In die tijd moest je eerst nog proeflessen geven. Toen ik in 1985 per trein aankwam op station Groningen-Noord, naar de school liep en het plein opkwam, kwam een kleine man op mij toegelopen (de directeur) en die zei enkel: 'Zo, Allard Bijlsma? Broer van Rob Bijlsma?'. De moed zonk me in de schoenen, want het betrof hier een christelijke school. En dan zou het zijn van een broer van Rob toch niet gaan helpen? De proeflessen gingen goed en ik werd aangenomen. Na een paar weken vroeg ik de directeur, Sipke van der Veen, waarom hij direct had gevraagd of ik een broer van Rob was. Hij was daar heel simpel over: 'Ik dacht direct, ok, die komt uit een goed nest en als hij net zo fanatiek bezig is als Rob, dan hebben we daar een goede aan'. Sipke bleek een fervent vogelaar te zijn, die bijna dagelijks om 5 uur in het bos zat en zijn inventarisaties deelde met het SOVON. Later mocht ik wel met Sipke mee, vaak naar de wadden, waar hij eindeloos naar de vogels zat te kijken. Ik zag nooit wat hij zag. En altijd had hij het over Rob. Heel soms zag ik Rob nog, meestal als ik mijn ouders een paar uurtjes bij hem thuis mocht brengen in Wapse, voor een kop thee. Eén keer had ik mijn zoon Joost mee, toen net geboren. Rob keek ernaar en zei iets als 'ze zouden moeten stoppen met dit fokprogramma'. Never a dull moment with Rob. In 2014 verhuisde ik

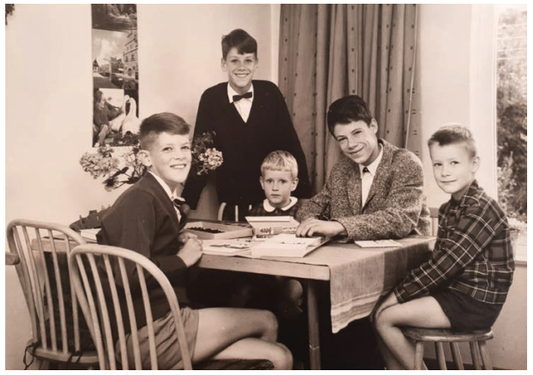

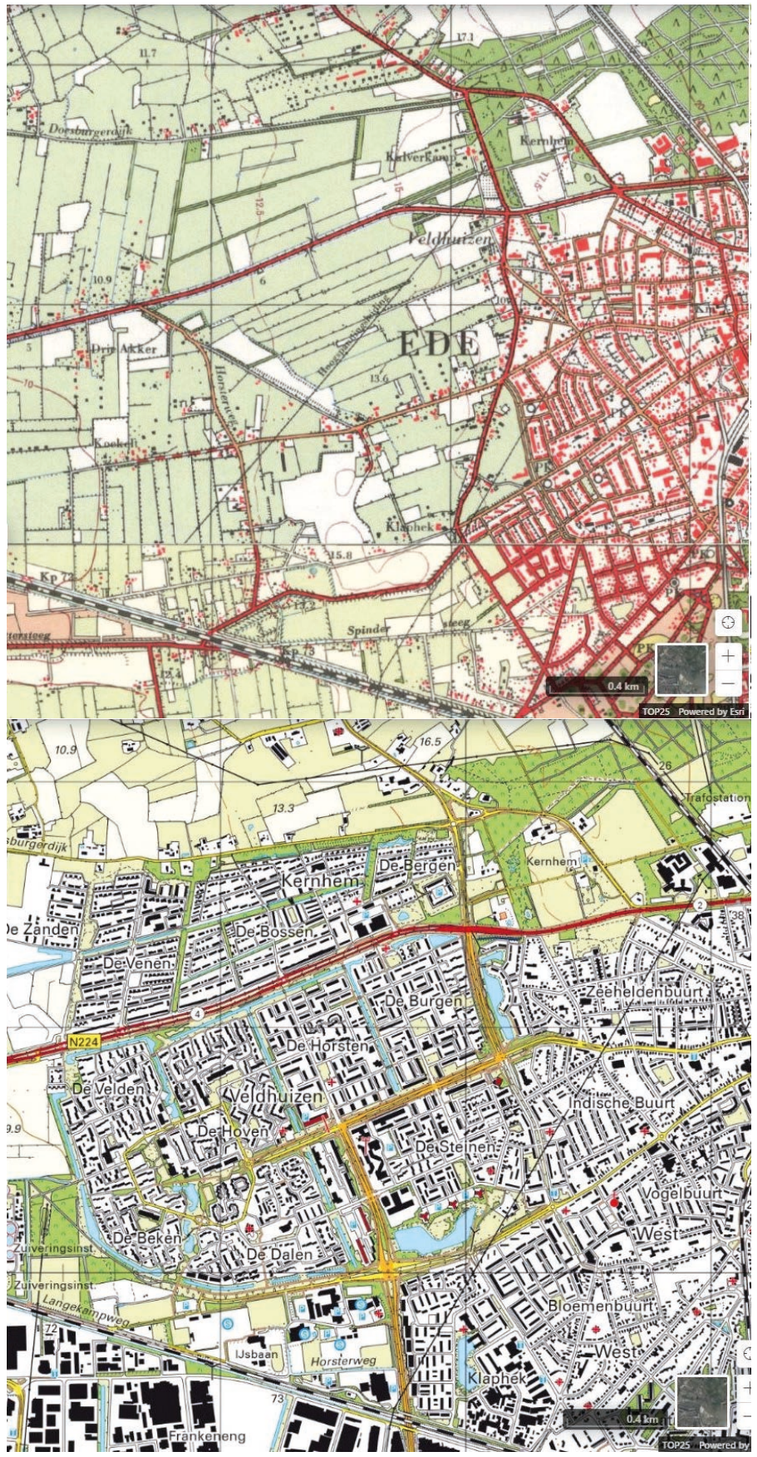
Foto boven: Rob staat | foto onder: Rob staat rechts.

na 30 jaar Groningen, terug naar Ede. Wat was daar veel veranderd! Rob kwam in die tijd jaarlijks één keer bij mij thuis, als onze moeder jarig was. Vaak kwam Maria mee. Eén keer dacht ik hen op te moeten halen bij station Ede-Wageningen (wat in Ede is); stonden Rob en Maria in Wageningen (echt een heel eind van Ede), terwijl ze per trein op Ede-Wageningen waren aangekomen. Rob kwam niet vaak meer in Ede, dat was duidelijk. In 2020 overleed onze moeder en ik vond in de boedel de bundels met columns van Koos van Zomeren. Die ging nogal eens met Rob of (nog een broer) Rienk Jan het bos in en kon daar dan mooi over schrijven in het NRC. Als lezer van een andere krant, had ik de meeste stukjes gemist. Erg mooi die alsnog te lezen.

In 2021 stuurde ik hem vlak voor 7 april een kaartje voor zijn verjaardag. Dat doe ik elk jaar, al krijg je nooit een kaartje terug. Op de kaart had ik de url gezet van een website die ik over Ede aan het maken was: www.atlasvanede.nl. Een site over de geografische en historische achtergrond en met de nodige aandacht voor de uitbouw van de wijk Veldhuizen. Leek me leuk voor Rob, te kunnen zien hoe het zijn geboortedorp was vergaan de aflopen zestig jaar. Tot mijn verbazing kreeg ik een tijdje later per post een tijdschrift toegestuurd, met daarin het artikel 'Requiem', over Rob zijn inventarisaties in het gebied Veldhuizen, samen gemaakt met Jan de Jong en Jacky Groefsema. Eindelijk kreeg ik een beeld van wat hij tussen 1968 en 1970 aan het doen was geweest. Hun kartering van 1970 leverde 52 broedvogelsoorten op. Anno nu is Veldhuizen één grote betonnen verzameling van flats, drive-inwoningen, woonerven en (prachtige) modernistische schakelwoningen. Het Veldhuizen van voorheen was van een kleinschalig boerenland verworden tot een uitgestrekt woongebied, dat inmiddels ter hoogte van De Klomp het Utrechtse Veenendaal aanraakt. Een jaar later was 'Requiem' als hoofdstuk opgenomen in het boek 'De geur van het bos'. Dankzij zijn boeken ben ik toch her en der wat te weten kunnen komen over mijn broer Rob.

70 jaar … het ga je goed Rob!

Het gebied Veldhuizen in 1970 (boven) en in 2021 (onder). Bron: Topotijdreis.nl.

Bennie van den Brink

In Afrika met Rob

In de afgelopen decennia heb ik verscheidene reizen naar zuidelijk Afrika gemaakt met het doel meer aan de weet te komen over de daar overwinterende boerenzwaluwen. Tijdens een zestal reizen maakte Rob deel uit van het onderzoeksteam. Enkele herinneringen van deze reizen volgen hieronder.

Kennismaking met Rob
In 1992 had ik een reusachtige slaapplaats van boerenzwaluwen gevonden in Botswana in de rietvelden van de Boteti River, bij Maun aan de rand van de Okavango Delta. In 1993 werd mij een onderzoeksvergunning toegekend van het Department of Wildife and National Parks te Gaborone om gedurende 3 jaar boerenzwaluwen te mogen vangen en ringen in Botswana. De periode was van 1993/1994 t/m 1995/1996. Daartoe had ik natuurlijk helpers en vrijwilligers nodig.

In het tweede jaar zocht collega-zwaluwringer Frank de Roder (overleden in januari 2017) contact en bood zich aan als vrijwillige ringer om mee te gaan. Zijn vriend Rob Bijlsma had ook wel zin in een reis naar zuidelijk Afrika.
En zo stonden in de zomer van 1994 Frank en Rob voor de deur in Noordeinde waar ik toen woonde. We waren beiden nieuwsgierig naar elkaar en het avontuur lonkte.
Er kwam nog een vierde deelnemer bij: Kees Terpstra, gedreven vogelringer en mijn leermeester, die ook wel een reis naar Afrika wilde maken om zwaluwen te ringen. Kees was als beroepsmilitair eerder commandant van de militaire basis op Vlieland geweest, daar gegrepen door het ringvirus – want overal toegang op het hele eiland – en woonde nu in de bossen bij 't Harde. Een wat merkwaardige combinatie: Kees als luitenant-majoor en Rob als pacifist en afgekeurd op S5. Maar beiden met een gemeenschappelijke passie: bezig zijn met vogels. Na de reizen zei Kees over Rob: ik heb er een vriend bij.
Zo gebeurde het dat we met z'n vieren de tickets boekten naar Gaborone met Swiss Air. Kees keurig in pak met een reiskoffer en Rob in een versleten zwarte spijkerbroek met oude rugzak en paraplu annex parasol. Bij het overstappen in Zürich was ik benieuwd wat de nauwgezette Zwitserse douanebeambten zouden doen. En zie: Rob kon gewoon doorlopen en Kees moest alles uitpakken.

Botswana 1994 - 1996
We verbleven in een riethutje op het terrein van de Xyga Fishcamp aan de rivier, een paar kilometer van onze vangplek. Het seizoen 94/95 was zeer succesvol en alle 10.000 ringen raakten op. Tijdens een van die avonden vingen we een red-necked falcon (Falco chiquera), een valkje dat elke avond een zwaluwtje kwam snacken. Dat was een kolfje naar Robs hand. De volgende ochtend gingen we hem in alle rust ringen, meten en wegen.
Rob stak zijn hand in de bewaarzak en gelijk hing de valk aan zijn hand. Eenmaal buiten de zak ging de vogel als een gek tekeer: hij fladderde wild, krijste, schreeuwde, beet en klauwde alles tegelijk. Zelden zo'n fel roofvogeltje gezien. Rob had er zijn handen vol aan. Maar bij het loslaten keek hij zeer voldaan en tevreden met bebloede handen de wegvliegende valk na.

In december 1995 togen we alle vier vol goede moed opnieuw naar die vangplek. Helaas; door enorme droogte was de rivier veranderd in een stoffige gebarsten bedding en het riet was afgebrand. We volgden met onze 4wd de rivier en vonden zo'n 30 km verderop een plek met nog wat diepe poelen en randjes riet. Ook de laatste hippo's en een paar krokodillen hadden er hun toevlucht gezocht. We zetten ons kampement op onder een boom aan de oever. Het was een afgelegen plek en we waren helemaal op onszelf aangewezen.

Na de vangst nog de zwaluwen wegen. Xyga Fishcamp, Boteti River, januari 1995. Foto: K. Terpstra.

Netten opzetten op de ringplek aan de Boteti River, Botswana. Daoga, januari 1996. Foto: Frank de Roder.

Een uur voor zonsondergang zetten we een paar netten op aan de binnenrand van de rietkraag. Er waren niet veel zwaluwen maar toch vingen we er wat. Toen het donker werd kwamen ook de nijlpaarden het water uit en volgden de rietkraag onze kant op. We konden niet snel genoeg de netten bergen en besloten ze dicht te doen en hoog op de stokken te schuiven. Dan konden de hippo's er onderdoor lopen. En inderdaad, de volgende ochtend stond alles er nog onbeschadigd. Het was elke avond baggeren door de blubber en na een paar dagen zagen we er uit als varkens en stonken als bunzings.

Als we klaar waren met ringen gingen we in het donker naar een klein poeltje dichtbij om onze benen en voeten een beetje af te spoelen. Op een avond liepen we erheen en zagen in het licht van onze lampen twee oranje ogen vanuit het water ons aanstaren. Voorzichtig liepen we langs de rand om te kijken wat dat was en opeens sprong met veel gespetter een flinke krokodil uit het poeltje en rende terug naar de rivier. Blijven uitkijken dus!

Ook overdag zetten we wat netjes op langs het water en tussen de acaciastruiken op de oever om zangvogels te vangen. Erg leuk was een grauwe vliegenvanger die we een jaar later op precies dezelfde plek terugvingen. Ook karekieten en rietzangers konden we ringen.
Onze acties trok ook de aandacht van een paar ongewenste gasten. Een stelletje Senegal coucals (*Centropus senegalensis*) had al snel door dat er wat te halen viel. Senegal coucals behoren tot de koekoekenfamilie en het zijn kraaigrote vogels met een zwarte agressieve kop met felrode ogen, bruine vleugels en een lange bruine staart. Verder hebben ze sterke poten met lange nagels en een gebogen scherpe snavel. Ze liepen als deftige heren onder de netten door, waren daar absoluut niet bang voor, en als er een vogeltje invloog waren ze er als de kippen bij om met een snavelhouw de prooi te doden en te proberen het slachtoffer uit het net te halen. Ze waren er zo handig in dat ze zelf nooit in het net geraakten. Het waren net een paar louche autohandelaren. Kwamen we hun richting uitgelopen dan stapten ze rustig naar het volgende netje een eindje verder en gingen braaf naar insecten zoeken op de grond. Rob noemde ze Jakobse en Van Es, naar het louche criminele duo van Koot en Bie.

Een paar dagen later zaten we in de schaduw van onze boom wat te prutselen toen er een Afrikaanse visarend kwam langszeilen. Terwijl we keken kwam hij opeens met aangelegde vleugels als een baksteen in stootduik naar beneden. Alles vloog in paniek op, zelfs de goliathreiger. Hij plofte in het riet maar we konden niet zien wat hij gevangen had. Pas toen hij even later weer opvloog zagen we wat hij had gegrepen: een coucal! Was het Jakobse of Van Es?

Het bleef heet en droog tot midden januari. We vingen weinig zwaluwen en die we vingen waren broodmager en in zeer slechte conditie. Op de middag van 17 januari regende het voor het eerst. De lucht betrok en even later daverde het uit de lucht en alles was ondoorzichtig grijs. Het werd een echte tropische hoosbui met heftige rukwinden waarbij we aan de tentstangen hingen om wegwaaien te voorkomen. Na een half uur was het over. De wind draaide echter en alles kwam nog eens voorbij.
Tegen zessen was het weer droog en tot onze verrassing zagen we een groep zwaluwen langsvliegen. Even later een nog grotere groep! We besloten alvast het lokgeluid aan te zetten om ze hier te houden. Na een kwartier waren het er al meer dan 500. We schoven snel de netten uit en om 19 uur vlogen er een paar duizend zwaluwen boven ons. Een schitterend gezicht, en wat frappant zo vlak na de regen. We ringden er 166 en dat gaf weer een ouderwets goed gevoel.

Zo nu en dan maakten we uitstapjes, zoals op 18 januari. We hadden op het vliegveldje van Maun bij een kleine maatschappijtje met de toepasselijke naam 'Swamp Air' een rondvlucht van een uur geboekt. Konden we vanuit de lucht in de Okavango Delta wild en vogels bekijken en een indruk krijgen van de wirwar van poelen, meren, stroompjes en met palmbomen begroeide eilandjes. De piloot deed nogal stoer en als we iets zagen, zoals een groep giraffen, maakte hij zo'n scherpe steile zwenking om van dichterbij en laag nog eens over de dieren te vliegen dat onze magen bovenin onze kelen schoten. Gelukkig hadden we kotszakjes. Maar we zagen veel dieren en prachtige groepen lelkraanvogels en zadelbekooievaars. Nadat we inkopen hadden gedaan in Maun reden we terug naar ons kamp. Halverwege stopten we langs de weg want

Rob zag iets bijzonders. De hele lucht was vol vogels. In extase keek Rob omhoog want letterlijk overal vlogen wouwen. Duizenden! Op sommige plekken waar thermiek was zagen we dichte kolommen van roofvogels die als rookpluimen omhoogcirkelden. Ook honderden steppebuizerds vlogen mee. En vanaf de horizon bleven ze maar komen, niet te geloven zo veel. Rob telde en schatte en kwam uiteindelijk op meer dan 15.000! Waarschijnlijk na de regen stroomde Botswana nu vol. Wat heeft de regen toch een enorme uitwerking.

Op de vangplek zetten we de netten op en hielpen eerst nog een paard overeind dat kennelijk van plan was daar dood te gaan. Het magere scharminkel slaagde erin op te staan, stond toen 5 minuten te hijgen en strompelde vervolgens een eindje van ons af.
Hier vlogen ook veel vogels. Veel gierzwaluwen kwamen langs en Rob en Frank zaten vol opwinding te kijken naar de prachtige roodpootvalken die achter de overal zwermende termieten aanzaten. Gelukkig bleef ook een mooi groepje boerenzwaluwen hangen waarvan we er ruim 150 ringden. De zwaluwen waren duidelijk zwaarder en vetter dan voor de regen. Vanavond hadden ze een feestmaal want ze hadden zich letterlijk tot aan de strot volgegeten met de zwermende termieten. Bij de meeste zwaluwen staken nog pootjes en vleugels buiten hun snaveltjes uit. Voor heel Botswana is de regen een zegen.

Nigeria. Februari 2001
Eerst hadden we – Rob, Frank en ik en ook Symen Deuzeman – in januari 1998 een vruchteloze poging gedaan om in Ghana te zoeken naar een slaapplaats van daar overwinterende boerenzwaluwen. Ook kwam het oprichten van een eerste Afrikaanse Constant Effort Site voor overwinterende trekvogels niet van de grond.

In 2000 kreeg ik van de contactpersoon van de Italiaanse ringcentrale Pierfrancesco Micheloni een uitnodiging om mee te werken aan hun boerenzwaluw

Het dorpje Ebakken met op de achtergrond de hellingen begroeid met olifantsgras waarin de miljoenen boerenzwaluwen sliepen. Nigeria, februari 2001. Foto: B. v.d. Brink.

ringproject in het oosten van Nigeria. Zij zouden begin februari terugkeren en dan konden wij nog een aantal weken doorvangen. Ik zag dat wel zitten: zwaluwen ringen op de miljoenenslaapplaats bij het dorpje Ebakken in oost Nigeria, dicht bij de grens met Kameroen. Frank had andere dingen te doen maar Rob had er ook wel zin in. Niet in de eerste plaats omdat hij dol was op het ringen van boerenzwaluwen maar omdat de vangplek aan de rand van een stuk regenwoud lag en dit een 'prime overwinteringsplek' was voor wespendieven! Er waren niet of nauwelijks gegevens over dit gebied en Rob wilde graag de leemte aan kennis aanvullen.

De reis was vanaf het begin een chaos. Het voert te ver om alle details hier te beschrijven, daarom zal ik een paar voorvallen noemen.
We konden via Philip Hall, hoofd van de Nigeriaanse Vogelbescherming, in Lagos een busje met begeleider huren die ons naar Ebakken zou brengen. We hadden nog 2 helpers mee: Balasz en Erica, twee Hongaarse biologiestudenten die zich hadden opgegeven voor deelname aan het project. Ze hadden nul ervaring en waren nog nooit in Afrika geweest.
Onze begeleider in het busje was Babatunde, een grote brede en norse Nigeriaan die weinig zei. Het leek alsof hij helemaal geen zin had in deze rit van 700 km van Lagos naar Oost-Nigeria. De chauffeur was een maniak die alle auto's met een rotgang wilde inhalen, waarbij het soms maar net goed ging. Er gingen nog 2 mannen mee, maar wat hun betrokkenheid was wisten we nog niet.
We moesten door verschillende provincies en bij elke overgang naar een volgende provincie was een controlepost. We hadden papieren die golden voor het hele land. Het bleek dat we bij elke overgang toch een fiks bedrag moesten betalen. Babatunde maakte zich daar erg boos over, schold de dienstdoende politieman uit en gaf de chauffeur opdracht gas te geven. Een paar honderd meter verder kwamen opeens een paar mannen uit de berm en gooiden lange stokken met rechtopstaande grote spijkers op de weg. Er was geen ontkomen aan: betalen of terug.

Het tanken was ook een avontuur. Nigeria is een olie-exporterend land maar in het land zelf zijn grote tekorten. Je kon precies zien waar een tankstation was waar ze nog benzine hadden: een rij van een paar kilometer lang met auto's en veel motoren en brommers. Nu zagen we waar die 2 extra mannen voor waren. De chauffeur reed de hele rij voorbij, bij het tankstation boorde hij zich een weg door de wachtende rij en de 2 mannen verdwenen met 2 lege jerrycans naar achteren. Een poosje later kwamen ze weer terug met 2 volle jerrycans. Boze en scheldende mensen alom natuurlijk. Wij zaten stilletjes achter in het busje en hoopten dat de volkswoede zich niet op ons blanken zou richten.

In Ebakken werden we ontvangen door chief Francis, die ons een gastvrij en veilig verblijf beloofde. De slaapplaats van de zwaluwen bevond zich op een steile berghelling, begroeid met olifantsgras. Daarin sliepen meer dan een miljoen boerenzwaluwen. Sommige schattingen gingen tot meerdere miljoenen. De helling lag een kilometer of 3 buiten het dorp en alles moest lopend gedaan worden. De originele vangplek bevond zich bovenop de berg, maar de vangsten vielen tegen. Daarom besloten we te kiezen voor een andere vangplek, onderaan de berg gelegen. Daar zagen we veel meer zwaluwen invallen.
Een paar jongens uit het dorp gingen aan de slag met machetes en kapten een paar lange baantjes in het 4 meter hoge olifantsgras. Ook kapten ze bamboe stokken die ze met boombastrepen aan elkaar vlochten en zo kregen we een tafel en 2 bankjes. Ook werd er voor onze 2 tentjes een open ruimte gekapt.

Gelukkig hoefden we niet elke dag voor water naar het dorp te lopen. Vlakbij onze kampeerplek borrelde water uit de grond. We groeven de plek dieper en breder uit en zo kregen we een eigen bron waarin we onze lege colaflessen weer konden bijvullen.
En het loonde: elke avond bij het arriveren en elke morgen bij het vertrekken ringden we enkele honderden zwaluwen.

Zo'n slaapplaats trekt natuurlijk ook predatoren en elke avond stond Rob met zijn notitieboekje in de hand te noteren welke roofvogels 's avonds een zwaluwtje kwamen snacken, hoe laat ze kwamen en of ze wel of niet succes hadden. Voor mij waren het onleesbare

Slaapplaats boerenzwaluwen en ringbaan. Ebakken, februari 2001. Foto: B. v.d. Brink.

hiëroglyfen maar Rob creëerde er weer thuis een mooi artikel van: Bijlsma, R.G. & van den Brink, B. A Barn Swallow *Hirundo rustica* roost under attack: timing and risks in the presence of African Hobbies *Falco cuvieri*. 2005. Ardea 93(1), blz. 37-48.
Als we de vogels van de ochtendvangst hadden geringd en afgehandeld vertrok Rob naar boven op de berg. Daar had hij een uitkijkpunt en op een steen gezeten kon hij zo de wijde omgeving afspeuren naar rondzwevende en langsvliegende roofvogels.
En zijn inschatting kwam uit; het was een 'prime' gebied voor wespendieven. Aan de hand van kleedvariaties en ruipatronen kon hij tenminste 26 verschillende wespendieven onderscheiden die dit gebied als overwinteringsgebied gebruikten. Zo net na de middag daalde hij weer af en met een bezwete en verbrande kop kon hij weer afkoelen in de schaduw van ons kampement.

Tussen onze vangplek en het dorp lagen allemaal akkertjes waar de bewoners yams, pepers, papaya's en allerlei andere zaken verbouwden. Deze akkertjes werden in de droge tijd in januari – februari ontdaan van onkruid en struiken. Die werden op de grond een paar weken te drogen gelegd en daarna in de fik gestoken. Door te weinig toezicht ontsnapte regelmatig zo'n vuurtje en dan verbrandde er iets wat niet de bedoeling was.
Op een middag toen we in het dorp waren om cola en fruit te kopen en te baden in de beek zagen we opeens dikke zwarte rookwolken bij onze vangplek opstijgen. Shit!!! Onze spullen en netten! Met een noodgang haastten we ons naar onze kampeerplek. Inderdaad stond de helling met het droge olifantsgras in brand. Het vuur had de netten nog niet bereikt en zo snel als we konden braken we alles af en namen het mee naar ons kamp. Daar zagen we van een afstandje dat een groot deel van de helling afbrandde en dat het vuur deels ook over onze baantjes was gegaan. Alles was zwart en overal lagen verbrande delen en as van het riet. Dat zou het einde betekenen van onze vangexpeditie. Op een paar plekken stonden nog wat rietrestanten en daar maakten we een paar baantjes bij. De eerste dagen vingen we nog wel wat maar na

een dag of 5 was de slaapplaats verlaten. We hadden niet veel dagen meer over en besloten toen maar het vangen te beëindigen. Door het sjouwen over al die verbrande stengels zagen we er uit als roetveegpieten. Onze huid was nauwelijks meer zichtbaar door alle zweet en vuil. We gingen een bad nemen in de beek halverwege het dorp waar we al het vuil van onze lijven losweekten. We waren nog witter dan we dachten.
Van de bewoners hoorden we dat op een berghelling bij het naburige dorp Enji nu een enorme slaapplaats was ontstaan. De bewoners waren daar enthousiast begonnen met het oogsten van de zwaluwen voor de pot.

Uiteindelijk hebben we tijdens ons verblijf 7362 boerenzwaluwen geringd. En nog de nodige Afrikaanse vogels en ook overwinteraars zoals fitis, nachtegaal en tuinfluiter. We vingen 39 geringde zwaluwen, met ringen uit Spanje, Italië, Duitsland, België, Zwitserland, Frankrijk, Engeland en 1 uit Nederland. Deze vogel bleek op onze slaapplaats in Elburg te zijn geringd door … Kees Terpstra.

Zambia, 2008

In 2005 had Vogelbescherming Nederland aan hun Afrikaanse Birdlife Partners een onderzoeksproject toebedacht waarbij de boerenzwaluw de verbindende vogelsoort was om te onderzoeken. Het project was ook gericht op het betrekken van scholen waarbij de natuurgroepen op de diverse scholen konden meedoen. Ze moesten lesprogramma's doen en een poster maken hierover. Het Zambiaanse voorstel werd als beste beoordeeld. Daarna werd ik gevraagd het project in gang te zetten en te leiden. En daar hoorde bij presentaties te geven op de diverse scholen en onderzoek te doen naar boerenzwaluwen in Zambia. Dit in samenwerking meet de ZOS (Zambian Ornithological Society) en de ZAWA (Zambian Wildlife Authority).
In oktober 2007 hadden we in Zambia tijdens een vier weken durende zoektocht 4 geschikte locaties gevonden om boerenzwaluwen te vangen. En daar er weer vrijwilligers nodig waren vond ik Rob en Frank opnieuw bereid me een maand lang te helpen. Gedurende de maand maart, de laatste periode van het project, genoten we met z'n drieën van onze bezigheid, de vogels en de natuur in Zambia. Waarvan hier een paar herinneringen.

Een van beste vangplekken was op de farm van Donald en Debbie Burton, iets noordelijk van Kabwe. Donald vond het erg leuk en interessant en stelde zijn huis en erf en landerijen geheel te onzer beschikking. We konden overnachten in de logeerkamers en mee-eten met de familie. Op zijn land (ca. 2400 ha) bevonden zich een paar dammen met stuwmeren waarvan bij de middelste een mooi rietcomplex stond. Het was afgeschermd zodat er geen vee kon komen, anders was het riet weggevreten geweest. Er was daar een leuke slaapplaats van boerenzwaluwen van enkele duizenden tot wel meer dan 10.000 vogels. Toen we in november daar begonnen met vangen stond het water mooi laag. Toen echter eind december de regentijd losbarstte moesten we de netten hoger opstellen en in maart waadden we tot onze navels door het water.
In de vier opvolgende jaren ringden we hier steeds opnieuw en vingen we zelfs na 4 jaar nog door ons hier geringde zwaluwen terug. Deze vogels bewezen ook in Afrika plaatstrouw te zijn aan hun eenmaal gekozen overwinteringsplek. Samen met Rob werd dat een leuk artikel in het bulletin van de African Bird Club: Site fidelity and recurrence of Barn Swallows *Hirundo rustica* in Zambia." (Bull ABC 28 no. 2 (2021) 213-224).

In National Park Kasanka vlak bij de grens met Congo was ook een door ons gebruikte slaapplaats. In november december sliepen er tot wel 100.000 zwaluwen, daarna liep de slaapplaats geleidelijk leeg. Ex-Sovonner Frank Willems was daar werkzaam en was een uitmuntende gids en vogelkenner en hij hielp 's avonds graag mee met ringen. Maar als we daar vingen waren we elke avond getuige van een wereldwonder. Een paar kilometer verwijderd van onze vangplek bevond zich een slaapplaats van miljoenen straw-coloured fruitbats, grote vruchtenetende vleermuizen ofwel vliegende honden. Als we een uur voor zonsondergang onze netten hadden opgezet vulde de gehele lucht zich met de vertrekkende vleerhonden, tegelijk als de boerenzwaluwen aan kwamen. De dagploeg arriveerde om te gaan slapen, de nachtploeg vertrok om te gaan eten. Zeer indrukwekkend!
Toen Rob en Frank op 4 maart arriveerden waren ze helaas bijna allemaal weer vertrokken naar hun volgende verblijfplaats ergens in Congo. En ook liepen de aantallen boerenzwaluwen sterk terug. Kennelijk waren veel vogels al aan de voorjaarstrek begonnen.
Ook andere vogels waren bezig met de trek. Op 9 maart zagen we rond de middag grote aantallen roofvogels overkomen. Rob was heel enthousiast en telde in een korte tijd ruim 850 exemplaren in 13 verschillende soorten. Zwevend op thermiek kwamen ze hoog over en we lagen op onze rug naar de hemel te turen. Het waren vooral steppebuizerds op voorjaarstrek richting noord naar Rusland en Azië.

Omdat we in een nationaal park werkten met allerlei wilde dieren kregen we elke avond een gewapende bewaker mee. Dit om ons te beschermen tegen eventuele boze krokodillen, nijdige nijlpaarden of olifanten die daar ook leefden. We lieten meestal de onderstokken staan, totdat we een keer 's avonds de vangplek opliepen en alle onderstokken in een hoek van 45 graden stonden. Er was een olifant langsgekomen en had ons pad gebruikt om over te steken.

Evenals in Kabwe stond eind februari na de vele regens het water zo hoog dat we tot ons middel door het water moesten lopen om de vangplek te bereiken. En als we in het donker de netten hadden afgebroken en we door het water terugliepen schenen we met onze hoofdlampjes goed in het rond om te zien of we geen grazende nijlpaarden tegenkwamen of dat er oranje lichtjes in het water opgloeiden…

Ons voorlaatste weekend in Zambia besteedden we aan het zoeken naar de legendarische schoenbekooievaar. In de Bengweulu moerassen (de naam betekent: "waar het water de hemel raakt") in het noorden van Zambia bevindt zich in de papyrusmoerassen een broedgebied van deze illustere soort. Frank Willems was onze gids en reisleider. In het dorpje Gibson, gelegen vlakbij de plek waar ontdekkingsreiziger David Livingstone was gestorven, stapten we in een polyester bootje, een zogenaamde bananaboat, plus een aanhangkano voor alle bagage. Er was geen buitenboordmotor maar we hadden 2 'polers', mannen die met een lange bamboestok ons vooruit boomden door het

Waden naar de vangplek. Kasanka 7 maart 2008. Foto: B. v.d. Brink.

Punteren naar Shoebill Camp. Bengweulu moeras. 20 maart 2008. Foto: B. v.d. Brink.

onafzienbare moeras. Ons doel was het Shoebill Camp dat we na 9 uur varen bereikten. De hele dag hadden onze ‘polers’, een voorop en een achterop de boot, afgezien van een uurtje lunchen op een klein eilandje, ons vooruit geduwd. 40 km nonstop punteren! Wat een kerels!

De volgende ochtend gingen we op zoek naar de schoenbekooievaar. Met 2 polers en een gids voeren we het moeras in. Hier en daar groeiden nog wat struiken maar dat werd snel minder en schoven we tussen metershoge papyrusvelden door. Daarin broeden de schoenbekken. Hun broedtijd is april – mei, dus eigenlijk waren we nog te vroeg. Waar het water te ondiep of onbevaarbaar was stapten we uit en in onze lieslaarzen sleepten we dan de boot over drijftillen en ondieptes heen. Rond de middag hadden we behalve allerlei leuke vogels nog geen schoenbek gezien. Toen we weer de boot een stuk moesten slepen zag Rob een schoenbek boven in een struik zitten! Heel apart, dat silhouet met die dikke klompsnavel. We probeerden dichterbij te komen, maar hij vloog op en ging een eind verder voor een grote pol papyrusriet zitten. Daar konden we hem goed zien en fotograferen. Zeer voldaan keerden we terug naar Shoebill Camp. Dat we een shoebill hadden gezien en kunnen bekijken was heel bijzonder voor ons.

Frank was op elke reis onze kok en dat deed hij met overgave en creativiteit. Elke dag aten we een heerlijke maaltijd. Hij had nu een kip besteld en een van de helpers kwam hem brengen: een levende haan. Dat was geen probleem voor chefkok Frank en hoewel deze haan minstens 10 jaar oud moest zijn smaakte hij prima met rijst en een witte-bonen-en-rozijnensausje.

Tijdens ons laatste verblijf bij de Burtons in Kabwe zag Rob dat er een 50-tal gele kwikstaarten bij de grote dam rondvlogen. We besloten de volgende ochtend een vangpoging te wagen. Het was een heerlijke ochtend maar de gele kwikken waren er niet. Tegen 9 uur kwam Donald een kijkje nemen terwijl we net bezig waren een boterham met pindakaas te eten. “That is prisonfood” zei hij en hij zou voor ons een ontbijt

Schoenbekooievaar. Bengweulu moeras, 21 maart 2008. Foto: B. v.d. Brink.

Vangen bij de grote dam op Mafundzela Farm bij de Burtons. Kabwe 16 maart 2008. Foto: B. v.d. Brink.

halen. Een half uur later was hij terug met Debbie en de drie kids. Hij laadde twee gasbarbecues uit met tafels en stoelen en in no time hadden we gebakken aardappelen, gebakken tomaat, bonen, worstjes, roerei, toast en koffie. Ongelooflijk genieten! En wat een gastvrijheid!

Tijdens al die reizen met Rob en ook Frank heb ik erg genoten van hun gezelschap. Rob was een fijne medereiziger, hij stelt weinig eisen, weet veel, heeft goede ideeën en is creatief. En we konden veel lachen om allerlei kleine en domme dingen. Ook na afloop van de expedities heeft Rob onmisbare hulp verleend bij het uitwerken en aanvullen van de gegevens. Zijn kennis van literatuur is onuitputtelijk. En zijn ervaring en inbreng bij het schrijven van artikelen over onze inspanningen was onmisbaar. Als ik een concept had geschreven en het opstuurde naar Rob kreeg ik het achterstevoren en binnenstebuiten terug. Maar wel heel veel beter.

Dank je Rob, voor al je fijne gezelschap en hulp!

Rob en Frank met Afrikaanse havik. Kasanka, 29 maart 2008. Foto: B. v.d. Brink.

Jeroen Helmer

“Wat een leuk idee om Rob met een vriendenboek te eren.
Natuurlijk krijgt hij de plaat van de eik van mij, bij deze.”

Met al die woeste grazers rest het roofvogelgilde niets anders dan in de laatste boom samen te hokken.

Rob Buiter

In de hoogte, op de hoogte of uit de hoogte?

In het groene metier wordt wel eens gegrapt dat je pas wat voorstelt als je tenminste één keer de toorn van Rob over je hebt afgeroepen.

Ik mocht het genoegen smaken als hoofdredacteur van het oudste natuurtijdschrift van ons land, De Levende Natuur. Dat wij het in ons hoofd hadden gehaald om een wetenschappelijke evaluatie te publiceren van de experimentele jacht op steenmarters ter bescherming van weidevogels, dat was in zijn ogen toch onbestaanbaar. Hoe woedend de reactie ook was, hij was wel omkleed met inhoudelijke argumenten. Wie door de toorn heen kijkt, kan daar linksom of rechtsom dus toch zijn of haar voordeel mee doen.

Uiteindelijk is de kritiek dan ook niet ‘uit de hoogte’, al kan Rob het je wel duidelijk laten weten als je niet ‘op de hoogte’ bent van belangrijke zaken.

De beste manier om hem te interviewen is dan ook ‘in de hoogte’, daar waar hij zich thuisvoelt. Gezekerd in een boomtop, gewapend met kijker en notitieboek!

De plek voor de interviewer is dan per definitie in de boomtop ernaast, op enige afstand. Het is een kwestie van je recorder op die afstand zó af te stellen, dat de verre ruis uit de omgeving gefilterd wordt en het verhaal alsnog luid en duidelijk overkomt voor wie het wil horen.

Houd het vuur brandend, Rob!

Warme groet van Rob (die andere)

Arend van Dijk

Zwarte Robbie, 70 jaar

Je kwam in 1990 in Berkenheuvel wonen. Dat was in het begin wennen, want voor het eerst streek er een goede vogelaar neer in ‘mijn’ gebied, Zuidwest-Drenthe. Dat loste zich vanzelf op onder andere door het verschil in werkwijze, genoeg te doen zonder doublures, en dat jouw gebied zich grotendeels uitstrekte buiten mijn gebied.

Ik heb nog korhoenders weg zien vliegen van de graslanden en akkers bij de boerderij in het dal van de Vledder Aa waar jij, beginjaren 1990, een tijdje gewoond hebt voordat je op de Bokkenleegte terecht kon. Was op bezoek bij boer Nijland die daar toen woonde tussen de grutto’s, wulpen en patrijzen (geen paapjes!), want hij wilde meedoen aan het atlasproject in 1974.

Bij het niet al te vaak tegenkomen in het veld, dat kan daar nog, terwijl we er beiden elk voorjaar honderden uren rondbanjeren, bleef het de ene keer bij zwaaien op afstand, de andere keer hadden we uitgebreide gesprekken over van alles en nog wat, maar toch vooral vogels.

Volgens mij heb ik je in 1973 voor het eerst gezien bij de Herdershut op Schiermonnikoog, waar je met

September 1990 roofvogeltrek bij Istanbul, met onder andere tienduizenden Schreeuwarenden, een paar Vale Gieren en Steppearenden.
Vlnr Ward Hagemeijer, Willem van Manen, Turkse bewoner, Rob Lensink, Rob Bijlsma, Anne-Marie Blomert, Arend van Dijk, Johan Bekhuis, Turkse bewoner en Henk Nijmeijer.
Onweerstaanbare souvenirs op vliegveld Istanbul, Rob met Rob Lensink en Willem van Manen (z’n bril) en rechts Rob met een schare nieuwsgierige kinderen (foto’s Fred Hustings).

een clubje CJN-ers langskwam en veel vragen stelde. Jij was de jongen met die merkwaardige blik in zijn ogen. Daarna talloze ontmoetingen in het veld, in de Bokkenleegte, bij overleggen of bijeenkomsten, zoals op door Frank de Roder en jou georganiseerde kampjes, af en toe binnenstuiterend op de Sovon-burelen etc. maar heb daarvan geen bewijsplaatjes. Die plaatjes doken pas op bij een bezoek aan Istanbul en omgeving in september 1990.

Je bent een fenomeen, hoe jij vogelonderzoek doet, alsof je in die vogel zit, bijna die vogel bent.
Bovendien heb je een jaloersmakend stel hersens en een geheugen van heb ik jou daar. Verder natuurlijk je altijd kritische blik, waar ik veel van heb opgestoken (maar er ook wel eens moe van werd). Ik heb veel waardering voor al je onderzoek, registraties en hoe je daar schijnbaar gemakkelijk en meestal prettig leesbaar over schrijft. Wat een werklust en voor mij onbegrijpelijk waar je al die tijd vandaan haalt met zo’n gigantische output, ik ben bepaald ook geen stilzitter. Altijd behulpzaam, je wist artikelen in de maak flink op te krikken, maar liet de auteur in zijn waarde, stuurde gevraagd of ongevraagd (Sutherland 2006) allerlei literatuur op enz.

De ene keer is Rob de aardige, innemendheid zelve, de andere keer stuit je op woedende uitlatingen waarna je wat bedremmeld het pand verlaat. Dominee Bijlsma is nooit ver weg, altijd op z’n qui-vive, maar dat geeft ook een zeker vertrouwen, iets van zekerheid.

Ik kan een heel eind meegaan in je tirade tegen de verloederde natuurbescherming en menige herinrichting met nieuwe natuur, maar uiteindelijk heeft het in ZW-Drenthe, zoals in het dal van de Vledder Aa, een voor mij acceptabel landschap opgeleverd en zeker beter dan wanneer het was overgelaten aan de intensieve landbouw, recreatiehuisjesbouwers (het Vroomeveld) en snelwegaanleggers (Amsterdam-Groningen). Wetende wat natuurbeschermers en terreinbeheerders anno 1970 allemaal uit de kast moesten halen om gebieden voor de poorten van de hel weg te slepen, zoals het Doldersummerveld (de diepe ontginningssloten waren al klaar), aankoop Berkenheuvel in 1969 en ‘inspecteur afbraak’ die boerderijen liet afbreken bij Wateren enz., vind ik het resultaat overwegend positief in het dichtslibbende en alle-jezus-drukker-wordende Nederland. En terreinbeheerders kunnen het in feite nooit goed doen, want het had vanuit een bepaald oogpunt of discipline altijd anders gemoeten (lees: vaak kregen ze hun zin niet). Belangrijk dat beheerders zich houden aan hun gestelde doelen en zich niet te veel van de wijs laten brengen door allerlei modieuze ideeën.

Ga nog maar een flinke tijd door met je onderzoekingen, daarover vertellen en publiceren en we zien elkaar wel weer in het veld of in de Bokkenleegte.

Koos Dijksterhuis

Ollekebolleke en snelsonnet

Toen ik eind jaren ’70 als eenzame woudloper mijn redding vond bij de ACJN-Amersfoort, bleek jij daar reeds een legendarische status te hebben. Ik leerde jeugdbonders uit Ede kennen en die wisten meer. Twee maanden per jaar fabriekswerk bij Riedel of Enka en daar tien maanden van leven in een boshut. In de lente twintig uur per dag vogelen. Want ’s morgens vroeg gebeurt het en ’s nachts zijn er nachtzwaluwen en uilen. Duizenden uren liggend het zwerk afspeuren op roofvogels – ik zou na een half uur wegdommelen. ’s Winters veel lezen en schrijven. Dit alles geschiedde op een dieet van brood met pindakaas.

Het is een mythe, zij het een geloofwaardige mythe. Maar toen ik me voor het eerst vervoegde aan de Doldersummerweg werd ik onthaald met koffie en stroopwafels. Ook kreeg ik eens, toen ik er verpieterd uitzag, een dikke rozijnenboterham met een nog dikkere laag boter erop in handen gedrukt, met de toevoeging: ‘je moet goed eten’.

Enfin, ik ben vaker geweest, meestal voor een of andere reportage of interview in dagblad of boek. Nu vroeg Maria een bijdrage aan een *Liber Amicorum*, een vriendenboek. Het is ongeveer twintig jaar geleden dat ik voor het laatst in een vriendenboek schreef. Toen mijn twee kinderen naar school gingen, waren vriendenboeken in. Daarin beantwoordden familie en vrienden de vragen op één of twee bladzijden, over allerlei persoonskenmerken. En waarschijnlijk mocht je ook iets aardigs pennen over de boekanier zelf. Het vriendenboek greep weer terug naar het poeziealbum, zonder trema, uitgesproken met de oe van poes. Daarin schreef je niet-zelfbedachte korte rijmpjes. Nu zou ik een ollekebolleke schrijven. Dat is een door drs. P bekend gemaakte versvorm uit het Engelse taalgebied. 8 korte regels in het metrum van ollekebolleke-rebusolleke. Regel 1 kondigt het thema aan, (en moet in het Engels een naam bevatten). Regel 4 en 8 rijmen. Regel 6 bestaat uit 6 lettergrepen met de hoofdklemtooon op de vierde lettergreep (zeslettergrepigheid, zeventigjarige). De bij-klemtoon valt op de eerste lettergreep, en ook regel 1, 2, 3 , 5 en 7 beginnnen met een klemtoon:

Bijlsma wordt 70!
Veluwse vogelaar
Lang al in Drenthe
Idyllisch behuisd

Drenthe deed mee aan een
Boswachterswedstrijdje
Uiteraard won het
Dat is het hem juist!

Ik correspondeer met enkele lieden in ollekebollekevorm, en zodoende schreef ik er duizenden. Maar liever is mij het snelsonnet, een korte versie van het sonnet, ideaal voor een opbouw in 4 regels en een ontknoping in 2:

Drenthe wint

Wanneer provincies strijden om de eer
In snelheid, schoonheid of behendigheden
Blijkt Drenthe uit het fijnste hout gesneden
Want Drenthe wint de wedstrijd elke keer

Geheid als allerbeste uit de test
Want Drenthe is nou eenmaal wingewest

Ik herinner me dat ik voor De Takkeling een vers schreef over de terrorbuizerd die hardlopers van achteren aanviel. Ik kan het zo gauw niet vinden maar het zoekwoord ‘buizerd’ diept één van mijn eerste gedichten op uit de krochten van mijn computer:

Nadat de gids van ons gezelschap alles had gezegd
was er maar weinig dat ik niet in kleur had vastgelegd
zelfs heb ik voor die vogel uit het blikveld was gewiekt
een buizerd als een flitslicht met mijn camera gekiekt
En toen mevrouw De Jager aan een hartaanval bezweek
was ik het die standvastig door mijn zoeker naar haar keek
haar handtas was heel kort daarvoor gepikt door een piraat
dit alles heb ik uiteraard vereeuwigd op de plaat
Eén van de mooiste foto’s is toch wel het slotdiner
daar eindig ik mijn diapresentatie, denk ik, mee
of nee, natuurlijk niet, dat wordt de ondergaande zon
geen mens toch die het opvalt van die scheve horizon
Nu haastig met mijn filmpjes naar de klaar terwijl u wacht
Maar hé, ik heb nog eentje, als u even naar mij lacht?

Want de natuur is mooi, maar je moet er iets bij te lachen hebben, nietwaar? Te lachen heb jij wellicht iets minder, sinds je gevloerd werd door hart en hersenen. Man, man, hoe krijg je het voor elkaar. Wat een schrik, wat een pech. En natuurlijk helemaal onterecht. Dat zo’n betreurenswaardig haatdragend type als Trump met zijn vadsige lijf dat nog nooit ook maar een dwergwilg heeft beklommen kerngezond de 80 passeert, na ja… Gods motieven benne ondoorgrondelijk, daarin lijkt Hij op moderne (dicht) kunst.

We komen allebei uit een gereformeerd nest en we houden beiden van alle levensvormen behalve de mens. Hoewel ik veel prachtige mensen ken. De individuele mens is vaak best te pruimen, maar de mensheid als geheel is zonder meer de grootste mislukking sinds het ontstaan van het leven.

Je hebt je laatst opgewonden over het weg raggen van Amerikaanse vogelkers. Je kunt ook woedend spreken over andere ingrepen in de natuur. De laatste of een-na-laatste keer dat ik je sprak, begon je ook razend, maar dat veranderde snel. We zijn toen draaihalzen en klauwieren gaan bespieden, waarbij een mens niet boos kan blijven. Maar goed ook, woede lijkt me slecht voor hart en hersenen en daarbij denk ik dat het meestal een vermomming is van verdriet. Bij mij wel tenminste. Aldus drs. Dijksterhuis, psycholoog van de permafrost.

Maria laat de lengte van ieders schrijven over aan de schrijvers zelve, een hachelijk redactioneel beleid. Laat ik me dus beperken tot twee pagina’s. Al zal dat afhangen van de opmaak – ook nog een beste klus, lijkt me zo.

Welaan, ik hoop zeer en wens je toe dat je nog jaaaaarenlang buiten kunt struinen, onderzoek doen, en genieten van alles wat groeit, bloeit en ons altijd weer boeit, en dat je je kennis en gegevens op papier weet te krijgen.

Hartelijk gefeliciteerd met je 70e, oldtimer!

PS: buizerd gevonden! Maar dan overschrijdt ie de magische grens van 2 bladzijden wel…

Hardlopers van katoen

Natuur is er in Nederland om spelletjes te doen
Te fietsen of te wandelen of hard doorheen te lopen
Dan gaan de spieren los en de verstopte neuzen open
Te midden van de frisse lucht en het ontspannend groen

Op vrije dagen als de zon schijnt rent een legioen
De paden op, de lanen in, men moet het soms bekopen
Met ongemak, men zwikt een voet, wordt door een teek beslopen
Soms kleeft er modder aan dat dure paartje hardloopschoen

Nu hebben renners voorkeur voor des buizerds biotopen
Die onbesuisde rovers, buizerds kennen geen fatsoen
Zodat reeds menig renner bloedend huiswaarts is gekropen

Want ziet zo’n beest een renner en hij viert het broedseizoen
Dan stort hij zich erop, de klauwen open om te stropen
En geeft hij de sportieveling van achter van katoen

Vroege vogels

Het achterbakse bos

De afgelopen eeuwen is ons landje ontgonnen en ruilverkaveld. En dat in het kwadraat. Vooruitziende geesten wisten nog wat snippers te vrijwaren van vernietiging. Op de allerarmste grond werd naaldbos aangeplant. Die snippers en dat bos zijn het leefgebied voor duizenden soorten die in de rest van het land niet meer aan de bak komen. Alle reden om daar voorzichtig mee om te gaan, zou je denken. Maar dan heb je buiten de huidige beheerder gerekend.
Die vindt namelijk dat die gebieden zijn volgelopen met de verkeerde natuur. In de woorden van Anton Dingeman, de stripheld van Pieter Geenen: ik wist niet dat een bos zo achterbaks kon zijn.

En dat zal het weten ook. De beheerders zijn een kruistocht tegen de bestaande natuur begonnen, daarin gesteund door scheepsladingen geld en een oeverloze brei van flutrapportjes. Een werkverschaffingsproject van megalomane omvang. Deze jongens pakken het grondig aan. Overal klinkt geronk en gezaag. Timberjacks, motorzagen, graafmachines, vrachtwagens, traktoren, kiepkarren, bulldozers, hakselaars, houtversnipperaars... Ja, elke dag een snipperdag, dat is het devies. Hoezo saai, die natuur. De beheerders slaan het tevreden gade. In hun jaarverslagen verschijnen vierkleurenfoto's waarop ze trots poseren naast een graafmachine die hun natuurgebied aan het herstellen is tot natuur zoals die hoort te zijn.

Deze heilige oorlog heeft echter ook schaduwkanten. Bijvoorbeeld: alles wat je vernielt ten faveure van een utopie, gaat ten koste van de bestaande werkelijkheid. De achteloosheid en minachting waarmee de huidige beheerder bestaande leefgebieden met de erbij behorende planten en dieren naar de knoppen helpt, is shockerend. Het doel heiligt de middelen. Ze komen ermee weg omdat ze geen idee hebben van wát ze vernielen. Wetenschap is namelijk een vies woord in natuurbeschermingskringen. Van de

28.000 diersoorten in Nederland kent de gemiddelde beheerder er misschien 100 van naam, en van geen enkele de ecologie. Dus, als je een herfstvuurspin wilt redden, of een ... invullen naar gelang de waan van de dag, kun je zonder wroeging het leefgebied van mossen, varens, paddenstoelen, reptielen, you name it, om zeep helpen. Een Culturele Revolutie avant la lettre, met keurmerk van de overheid en begeleid door vierkleurenonzin en kretologie op kleuterniveau. Als het niet werkt, en dat doet het nooit want natuur kent geen doeltypen, verzin je toch gewoon wat anders. Of ga je opnieuw hakken en graven om die achterbakse natuur alsnog in het gareel te schoppen.

Voor roofvogels, een groepje dieren waar redelijk wat kennis van voorhanden is, ontpopt de ruilverkaveling van natuurgebieden zich als een drama bovenop andere problemen. De natuurboeren hebben de afgelopen jaren willens en wetens zoveel broedgebied van roofvogels opgeruimd en ongeschikt gemaakt, dat ze daarmee de activiteiten van traditionele roofvogelvervolgers ruim voorbij zijn gestoken. Waar de gifmengers en schieters nog geen deuk in een pakje boter konden maken, elke omgebrachte roofvogel werd immers vervangen door een andere, zijn natuurbeheerders veel effectiever in uitroeien. Ontneem roofvogels hun leefgebied, en ze gaan vanzelf de pijp uit zonder dat vervanging mogelijk is. De sterke afname van roofvogels in bossen, oplopend tot halveringen en meer, kan voor een deel op conto van terreinbeheerders worden geschreven. Het zijn de roofvogelvervolgers nieuwe stijl. Niet dat ze daar wakker van liggen. Aan hun horizon gloort immers een schitterende wereld, namelijk het beoogde doeltype. Wat kan ons die paar roofvogels schelen, die vreten toch maar weidevogels op. Kortom, de beuk in het bos. Maar ook weer niet teveel beuk, want we hebben eigenlijk liever zomereik. En die boom daar moet een beetje meer naar links.

Rob Bijlsma, 22 februari 2015

Ate Dijkstra

Groeten van ‘Downunder’

Foto: Mossman Gorge. 5 mei 2019

Wat Australië betreft ben ik meer geïnteresseerd in de 60.000 jaar oude geschiedenis van de eerste echte bewoners van Australië, met hun mythen over de droomtijd, dan die van de eerste Europeanen die in Australië voet aan wal zetten. Nieuwsgierig naar die cultuur? Dan kan ik het boek “Gezongen Aarde (Songlines)” van de Engelsman Bruce Chatwin aanbevelen. Meer weten over de kolonisatie van Australië? Dan is het boek van Robert Hughes, met de titel “De Fatale kust”, een aanrader.

In een inmiddels grijs verleden zag ik, volgens mij in het televisieprogramma Zomergasten van de VPRO, de indrukwekkende documentaire “Road to the Stamping ground” van de balletchoreograaf Jiri Kilian. In 1980 kwam een groot aantal Aboriginalstammen bijeen op het verder onbewoonde eiland “Groote Eylandt” voor de kust van Arnhemland en voerden daar hun spiritueel geïnspireerde dansen uit. Iedere stam heeft zijn eigen manier van dansen. Het ritmisch op de grond stampen met de voeten vormt een wezenlijk onderdeel van die dansen. Voor Jiri Kilian was die ontmoeting de inspiratie voor zijn moderne ballet “Stamping Ground” dat in 1983 voor het eerst werd uitgevoerd door het Nationaal Danstheater.

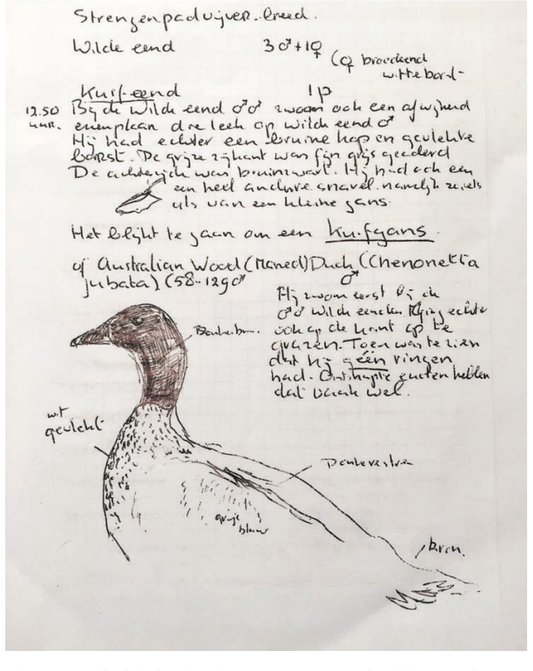
In Nederland was ik een trouw bezoeker van het Aboriginal Art Museum (AAMU) aan de Oude Gracht in Utrecht. In dat museum werd vooral aandacht besteed aan de moderne Aboriginalkunst. Helaas is dat museum in 2017 vanwege onvoldoende financiële ondersteuning gesloten. Gelukkig heb ik de posters en catalogi nog.

Tijdens een reis, die wij in 2019 naar het regenwoud van Noordwest Australië maakten, bezochten we o.a. het natuurpark Mossman Gorge. Op een erg toeristische locatie in dat park liep een Aboriginal man rond die steeds riep “Miss you” en de aanwezige toeristen aansprak. Die reageerden wat meewarig en lacherig. Ik deed een poging tot gesprek. Maar behalve een regelmatig uitgesproken “Miss my Mother” kon ik hem niet volgen. Hij bleef echter vriendelijk en toen ik vroeg of ik een foto van hem mocht maken kreeg ik zijn toestemming (zie foto).

Met zijn “Miss you” en “Miss my Mother” formuleerde hij voor ons echter bewust of onbewust niet alleen de tragiek van de oorspronkelijke bewoners van Australië maar ook van andere oorspronkelijke bewoners van de verschillende continenten, zoals de Indianen van Amerika, namelijk marginalisering of vernietiging van hun cultuur en verdrijving en verwoesting van hun woongebieden. Het besef dat in een nog niet zo’n lang verleden Aboriginal kinderen mee werden genomen en nooit meer hun vader of moeder terugzagen, maakte achteraf de ontmoeting des te schrijnender.

Door selectief branden werd door de oorspronkelijke bewoners van Australië voorkomen dat er een opeenhoping van organisch materiaal plaatsvond. Tegenwoordig is van selectief branden geen sprake meer. Het resultaat is dat door het blijven liggen van dood materiaal en de klimaatverandering het aantal bosbranden in Australië duidelijk is toegenomen. De bosbranden van eind 2019 en begin 2020 namen zelfs catastrofale vormen aan. Liefst 11 miljoen hectare natuur ging in vlammen op, 34 mensen werden slachtoffer van het vuur en er verkoolden naar schatting 3 miljard dieren.

In diezelfde periode, namelijk op 21 januari 2020, liep ik langs een vijver evenwijdig aan het Strengenpad in de wijk Peelo in Assen. Daar zag ik, in linie, drie mannetjes Wilde eend (*Anas platyrhynchos*) zwemmen. Direct achter die drie eenden zwom een wat afwijkende eend die ik niet kon thuisbrengen. Wat opviel was de wat tengerder bouw. Hij had verder geen eend- maar een gansachtige snavel. De dag erna trof ik die vreemde vogel opnieuw aan. Hij was nu uit het water gekomen en graasde op de kant. Dat was ook de gelegenheid om hem te tekenen en wat andere zaken te noteren (figuur 1). Doordat hij uit het water was kon ik zien dat hij geen ring of ringen had. Bij vogels die in gevangenschap worden gehouden is dat meestal wel het geval. Thuisgekomen werd natuurlijk eerst de Europese vogelgids geraadpleegd. Zonder resultaat. Ook een Noord-Amerikaanse en Chinese vogelgids leverden geen positief resultaat op. Een wat simpel maar handig vogelboek ”Vogels van de Wereld” (Hvass, 1963) bracht uitkomst. Op een van de platen herkende ik de mij onbekende eend. Het bleek, volgens dat boek, te gaan om een mannetje Kuifgans *(Chenonetta jubata)* inheems in Australië. De officiële Nederlandse naam bleek echter geen Kuifgans maar Manengans te zijn. Die naam heeft hij te danken aan het gegeven dat het mannetje verlengde nek-en halsveren heeft. De Nederlandse naam is wel verwarrend. Hoewel gansachtig is de Manengans geen gans maar een eend. De Engelse namen voor onze Manengans, Maned Wood Duck (Delacour 1959) en Australian Wood (Maned) Duck (Simson & Day 1996) zijn, wat naamgeving betreft, wel correct.

Figuur 1. Bladzijde uit mijn waarnemingsboekje met de tekening van de Manengans.

Mijn laatste waarneming van deze gansachtige eend is 31 januari 2020. Mijmerend over mijn Manengans kwam de volgende gedachte boven. Kan het niet zo zijn niet dat mijn Australische boomeend gevlucht is voor de hevige bosbranden in Australië en uiteindelijk in Nederland is terechtgekomen. Onwaarschijnlijk? In 2019 bezocht ik mijn broer die in de omgeving van Auckland in Nieuw Zeeland woont. Ten zuiden van Auckland ligt het natuurreservaat Miranda, een waddengebied in de Firth of Thames. Toen wij dat gebied bezochten vertrokken daar net de laatste Rosse grutto's (*Limosa lapponica baueri*) om via China naar hun broedgebieden in Alaska te vliegen. Een tocht van liefst 16.800 kilometer. Verbazingwekkender is echter de omgekeerde reis die van Alaska naar hun overwinteringsgebied in Nieuw-Zeeland. Uit zenderonderzoek blijkt dat sprake is van een rechtstreekse vlucht van Alaska naar Nieuw Zeeland, zonder dat er sprake is van een tussenstop. Dat is een nonstopvlucht van 11.680 kilometer. Die afstand betekent 8 dagen dag en nacht vliegen (Woodley, 2009). Vogels blijken dus tot onwaarschijnlijke dingen in staat te zijn dus waarom zou dat niet gelden voor mijn Manengans.

In 1864 ontving de Londense Zoo de eerste Manenganzen voor Europa. Wanneer de soort voor het eerst in Nederland is geïntroduceerd is onbekend. Wel vond ik de opmerking dat in ons land in 1905 een zekere F. E. Blaauw een succesvol broedgeval meldde (Delacour, 1959). F.E. Blaauw was een landgoedeigenaar, vogelkenner en vogelkweker. Op zijn landgoed Gooilust in s'Gravenland bouwde hij een hele dierentuin. Hij publiceerde, in o.a. gerenommeerde Britse tijdschriften, veel over zijn toentertijd opzienbarende fokresultaten met bijzondere vogelsoorten. Zijn waterwildcollectie was van internationale allure (Voous 1995).

De Manengans is ook nu nog een geliefde siereend. Op ca 4 kilometer van de locatie waar ik mijn Manengans zag, ligt de Sentonahoeve waar exotische ganzen en eenden worden gehouden. Verder worden er in Nederland jaarlijks een wisselend aantal uit gevangenschap ontsnapte Manenganzen gemeld (waarnemingen.nl). Desondanks blijf ik bij de overtuiging dat mijn Manengans is gevlucht voor de bosbranden in Australië. Niemand kan bewijzen dat ik ongelijk heb tenslotte. Uiteraard ga ik niet naar de Sentonahoeve om te vragen of zij soms een Manengans missen…

Literatuur

Chatwin, B. 2003. De gezongen aarde (the songlines) Ooievaar Pockethouse Amsterdam

Delacour, J. 1959. The Waterfowl of the World volume three. Country Life Limited London

Hughes, R. 1988. De Fatale Kust. Uitgeverij Balans

Hvass, H. 1963. Vogels der Wereld. Moussault's Uitgeverij NV Amsterdam

Simson, K & N. Day.1996. Field Guide to the Birds of Australia. Penguin Books Australia Ltd

Voous, K.H. 1995. In de ban van vogels. Uitgeverij Scheffers

Woodley, K. 2009. Godwits. Penguin Group (NZ), Rosedale, North Shore

Jan Grotenhuis

Ervaringen met Rob

Mijn bijdrage is vooral gebaseerd op het gezamenlijk ondernemen van allerlei tellingen en beleefde avonturen. Grotendeels uit mijn geheugen en vaak met steun vanuit mijn waarneemboekjes.

Eerste kennismaking

De eerste keer was toen wij een PiKaKa (Pinkster Kader Kamp) hadden vanuit de Combi-jeugdbond Oriolus in Nijmegen. Het PiKaKa was in de Ooypolder en op hetzelfde moment organiseerde de CJN ook een kamp in hetzelfde gebied. We zaten op verschillende locaties en kwamen elkaars groepjes tegen in het veld. Het moet ergens begin juni 1973 zijn geweest. Rob was als waarnemer al wat "berucht", een imponerende verschijning. In het zwart gekleed, wilde manen en een ongelooflijke grote en lange verrekijker. De jaren daarna bleef dat zo, er kwamen Vogelwerkgroepen en er werd gewerkt aan avifauna's en aan het eerste atlasproject. Rob publiceerde artikelen die bij sommigen (toen vooral de oudere vogelaars) vragen opriepen. Zoals in Watervogels en in Limosa. In de avifauna Vogels van de Grote Rivieren waren er soortbeschrijvingen van Zwartkopmeeuw en Waterpieper. Zeldzaam en bijzonder. Rob schreef er al over, zelfs tellingen met slaapplaatsen. Volgens mij is dat genegeerd en niet opgenomen.

In 1976 en 1977 ging ik met Kees van Scharenburg vogels inventariseren in de Provincie Overijssel in opdracht van de provincie Overijssel. Vogelkarteringen vonden op dat moment in veel provincies plaats. In het Noorden van het Land in het kader van het Integraal Structuur Plan (ISP). In die periode correspondeerden we met Rob o.a. over zijn roofvogelrapport van de ZW

Veluwe. Zijn inventarisatiewerk en publicaties waren imponerend. In 1981 kwam ik in Drenthe terecht en telde ik een aantal jaren voor de Provincie Drenthe. Ook verrichte ik veel inventarisatiewerk in het Winterswijkse.

Samenwerking

Na in 1981 te hebben samengewerkt met Wim van der Zande en Ben Hoentjen werd ik in 1982 aan Rob gekoppeld. Ik vond mezelf best een redelijke vogelaar, maar dat bleek al snel relatief. De eerste echte kennismaking was in Bennekom. Rob woonde in een klein huisje in de achtertuin van een villa. Een soort Walter de Roche Brune, bekend van Koot en Bie. Het was koud, hij had geen kachel en we spraken en overlegden tussen de stapels boeken. We zagen het samen erg zitten om Noordoost-Drenthe te karteren. Met daarin mooie gebieden als de Drentse Aa en het Zuidlaardermeer. Rob kwam ook bij mij in Winterswijk en daar gingen we samen rond. Hij had niet zoveel met dat kleinschalige cultuurlandschap. Rob was van de grote uitgestrekte bossen. In Drenthe waren de boswachterijen voor hem nog enigszins aanvaardbaar. Kortom mooi voer voor allerlei discussies. Daaruit bleek dat Rob erg belezen was, dat hij daar ook nog tijd voor vond. Niet alleen vogelliteratuur, maar ook literatuur en poëzie. Ik heb toen de sociale kant van Rob ontdekt (die heeft hij wel degelijk). We woonden in een huisje van de familie Moek aan de Hullen. Rob was alleen al lyrisch over de naam en het adres. We inventariseerden ons eigen gebied, verder deden we alles samen. Maar we vonden het ook leuk om samen nachtonderzoek te doen. Rob zette een wekker, was na 1 seconde klaarwakker en op en zette vervolgens thee voor mij. Hij dronk zelf niet te zuipen sterke zwarte koffie. Ik had die wekker wel gehoord, maar het kostte me toch wat meer moeite om uit mijn bed te komen. Na 20 of 30 seconden kwam hij me vertellen dat ik er nu toch wel snel uit moest. Bij onze avondmaaltijd ging er steevast een lading zout bij zijn eten. Nadien uitwerken, muziekje (o.a. blues) op en ook vaak een glas wijn. Ik wilde er vaak op tijd weer in, want in de ochtend weer vroeg op. Rob niet, die las nog, was aan het uitwerken en had kennelijk aan enkele uren slaap genoeg. In mei en juni kwamen we in de loop van de middag bij het huisje en zaten in onze tuinstoelen de dag door te nemen en werkten ons materiaal uit. Maar Rob hoorde en zag in de tussentijd alles: Leuk dat bij die Kauwtjes hier op het park ook triootjes zijn. Hij maakte daar altijd weer aantekeningen bij. Ik heb daar veel van opgestoken. Hoezo geen tijd opgeschreven bij die overtrekkende Buizerd? Alles werd genoteerd: voedsel, foerageertijd, gedrag etc. Op zijn verjaardag trakteerde hij in Annen op pannenkoeken. Ik zie de eigenaar nog kijken dat hij er twee bestelde met kaas en ik vervolgens ook. De eigenaar maakte duidelijk dat een pannenkoek met kaas heel machtig was en we er daarna best nog één konden bestellen. Nee hoor, doe direct maar twee.

In mijn telgebied lag de zuidkant van het Zuidlaardermeer. Dat was lastig inventariseren, de oeverzone was best breed. Maar ik kon een roeiboot huren (met boerenzwaluwnesten in de botenloods). Rob zei: ik ga mee, ik roei en jij tekent in en zo roeide Rob mij rond de Oost- en Westoever. Op een gegeven moment kwam er een beest aanzwemmen en dat bleek een mol te zijn. We vielen bijna uit onze boot van het lachen, wat een koddig gezicht. We hadden veel lol, we lazen strips en hadden het erg gezellig. En er werd keihard gewerkt.

Naar Polen en de Pyreneeën

Inmiddels had ik een baan gekregen in Drenthe en me in Assen gesetteld. We kwamen op het idee om samen naar Polen te gaan, toen nog een communistisch regime. Ik was in 1980 ook in Polen geweest met Robert Kwak, Jan Bengevoord en Alex Schotman. In 1983, ik had inmiddels een grote (station)wagen, gingen we samen met Frank de Roder en Ben van Os. Rob had veel correspondentie met Poolse onderzoekers, zoals Tomasz Wesolowski. Mede daardoor veel gezien en beleefd. Verplichte uitgaven/dag in de vorm van zloty's ingewisseld voor Duitse Mark of Dollars. Maar je kon er bijna niets voor kopen. Ook stonden we uren aan de grens. Tomasz ging mee, had diverse studenten rondlopen in Bialowieza en we ontmoetten Rob Fuller. Een prototype Engelsman, al vond hijzelf van niet. Hij zat er al maanden en ontbeerde van alles, zoals real tea en real choclat. Wij hadden de gids Vogels van Europa, Rob Fuller had dezelfde gids, alleen deze heette Birds of Britain and the continent... Reden

om hem daar steeds weer aan te herinneren. De 2e Polenreis ging naar het zuidoosten en was wederom fantastisch. In een oerbos ontdekten we een groot nest en daar staken zwarte veren overheen. We dachten een Raaf en trapten tegen de boom en zowaar vloog er een Zwarte Ooievaar af. Willem klom de boom in (toch zeker 30 meter) en maakte dia's van het nest. Op één van de Polenreizen moesten we onze overtollige zloty's kwijt, we hadden er tienduizenden. We togen naar de universiteitsboekhandel in Warschau en kochten daar bijna alle aanwezige (drie dozen!) Neue Brehm-Bücherei deeltjes op. In Nederland peperduur (alleen verkrijgbaar bij de communistische boekhandel Pegasus in Amsterdam) en daar een schijntje. Soms driedubbel, maar dat maakte niet uit. We kenden genoeg liefhebbers voor deze boekjes.

In 1986 zouden we weer naar Polen, maar de kernramp in Tsernobyl gooide "roet" in het eten. We hadden snel een alternatief en dat werden de Pyreneeën. De reis erheen was memorabel. We waren nu met Henk Nijmeijer en Ben van Os. Allen met lang haar en dat werkte bij de Franse douane argwaan op. Mijn auto werd letterlijk gestript, maar we mochten verder met een stempel in ons paspoort. Op de terugweg zagen de Fransen dat en werden we aan de kant gezet. We moesten ons uitkleden tot onze onderbroek. Rob mocht als eerste. Ik zie nog de douanier in zijn geitenwollen sokken pluizen (die waren uiteraard niet gewassen) en na die behandeling mochten wij onze sokken aanhouden. Een fraaie trip. Kamperen op het voetbalveld, tegenover een Oehoewand. In het donker de tenten op en vlak voor het licht werd weer opbreken. De Guardia Civil patrouilleerde nog laat.

Werken in Drenthe

Rob inventariseerde nog steeds in Drenthe voor de provincie Drenthe, met onder andere Frank de Roder en Henk Wessels. We zagen elkaar regelmatig en wisselden veel ervaringen uit. Voor het eten ging hij nog even voetballen met mijn oudste zoon. Bij de afwas ruimden de heren zelf op en verstopten bijvoorbeeld de gebruikte stamper in het vriesvak.

In 1990 ging ik bij de Provincie Drenthe werken als beleidsmedewerker. Rob had helemaal niets met dat soort termen (en vaak ook met beleidsmensen). Maar het wederzijds respect bleef. Rob Buiter van Vroege Vogels wilde een item doen over natuurontwikkeling. Rob had daar een eigen opvatting over (kort gezegd: weggegooid geld). Buiter kon geen counterpart vinden bij de natuur- of beleidsmensen en toen zei Rob, we kunnen altijd Jan vragen. En dat gebeurde, ik moest alleen nog even toestemming hebben van mijn Gedeputeerde. Het werd een leuke en gezellige middag. En dat voor 8 minuten uitzending. Allebei een nuchtere insteek. Ik herinner me nog dat Rob zei dat het onnodig was om in het beekdal te graven. Ik was het met hem eens, maar gaf ook aan dat we die brede watergang van 12 meter breed en drie meter wel wilden dichtgooien. Grond van elders zou kapitalen kosten en als we de bovengrond wat afschraapten dan kon de kwel meer in het maaiveld komen. En in het maaiveld was het helemaal bruin gekleurd van de roestverschijnselen. Maar Rob was nog niet klaar. Het was half werk, de weg die er doorheen liep zou dan een voorde kunnen worden. Mijn tegenwerping was dat dan de gemeente ook zou worden betrokken, het project jaren langer zou duren en de uitkomst zou vervolgens zijn dat er niet zou worden meegewerkt. Ik herinner me ook nog de verbazing van Rob Buiter dat we de discussie op die manier samen voerden.

Ik had in het verleden ook wat aan Boerenzwaluwen gedaan en die later (op aandringen van Rob) ook op nestkaarten verwerkt. Rob ging met onder andere Bennie van den Brink naar Afrika en zag daar mega slaapplaatsen. Rob heeft veel gezien op tal van reizen en benaderde dat op zijn kenmerkende kritische en onderzoekende manier. *Living on the edge* als prachtig voorbeeld. Een ware ambassadeur voor vogels en natuur. In De Takkeling lijsten van recensies van artikelen van roofvogels in tal van boeken en bladen. En natuurlijk de eigen boeken van zijn hand met daarin kritische geluiden naar natuurbeheerders. Dat is niet veranderd. Er kwam van alles langs, zoals de obesitasfactor van boswachters. Maar ook de blikjesindex. Zijn artikelen in vele vogeltijdschriften zijn talrijk en die mag ik altijd graag lezen. In Drentse Vogels schrijft hij over de Raaf. Op zo'n aanstekelijke manier die me altijd treft. "Die Raaf kent me en volgt me al kilometers". De fascinatie voor die vogels spat eraf.

Ik schrijf het louter uit mijn eigen ervaring op, al zal ik het nodige vergeten. Ik ben ook nog werkgever van Rob geweest. We verzonnen een onderdakconstructie bij SOVON. Ik was voorzitter van de Werkgroep Avifauna Drenthe. We hadden een begroting gemaakt en Rob zou daarvoor diverse bronnen uitzoeken en op een rij zetten. Hij kon daarbij ook reiskosten opvoeren. Daar begon hij niet aan, maakte hij me al snel duidelijk. Maar omdat het geld dan weer zou teruggaan naar de subsidiegever, heb ik hem een kerstgratificatie laten uitbetalen. En bij de Provincie Drenthe vulde Ben Hoentjen volgens mij zijn declaratieformulier in. Allemaal tijdverdrijf en wat levert het op… Rob ten voeten uit.

Ik was ook erg verguld dat Rob op mijn afscheid van de Provincie Drenthe was. Dat deed me veel meer dan alle bestuurders, teamleiders en directeuren die aanwezig waren. Vanuit die betrokkenheid wens ik je het allerbeste en hoop dat je nog vele jaren je goede en gedegen werk kunt voortzetten. Houd je taai!

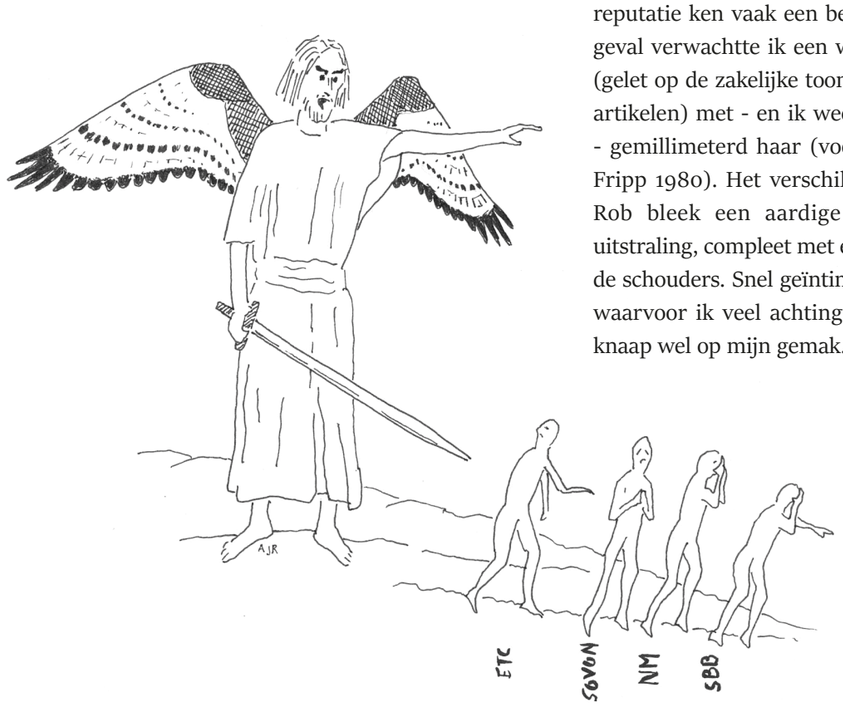

Natuurbeheer op zijn Nederlands, Berkenheuvel, 16 juli 2019 (Foto: Rob Bijlsma). Klaas is geen familie.

Fred Hustings

Die Rob…

Begin jaren zeventig zat ik regelmatig aan de voet van de hoge steenberg (afvalhoop) van de staatsmijn Wilhelmina in Terwinselen, diep in Zuid-Limburg. Geïnspireerd door een artikel van lokale vogelaar Jan Bais speurde ik de hemel af op trekkende roofvogels. Volgens de theorie van Jan werden die aangetrokken door de thermiek die de zwarte mijnsteen genereert. Het was vele uren turen voor weinig stippen, want de roofvogelstand was op een dieptepunt. Een dag met 22 buizerds in zes uur tellen (29 oktober 1972) omschreef ik als 'sterke roofvogeltrek'. Enkele jaren later, ik was gaan studeren in Nijmegen (nee, geen biologie), hoorde ik van een rapport over roofvogeltrek op de Zuidwest-Veluwe, een geheimtip. Er werd weinig ruchtbaarheid aan gegeven en er was niet gemakkelijk aan te komen. Maar een telefoontje naar een studentenhuis in Wageningen leverde me, behalve een gesprek met een lieve mevrouw ('Nee, Robbie is er niet, die is altijd buiten') een rapport op waarvan ik steil achterover sloeg. Liefst 197 pagina's, keurig uitgetypt, voorzien van tientallen grafieken en een eindeloze literatuurlijst; ik was ervaren genoeg om te beseffen hoeveel werk dit was. (Ik weet overigens nog steeds niet wat ik van die zwarte-wouwenpiek midden september moet denken…) Een overdonderend visitekaartje van de jongeheer Bijlsma, een collectors item dat ik nog steeds koester.

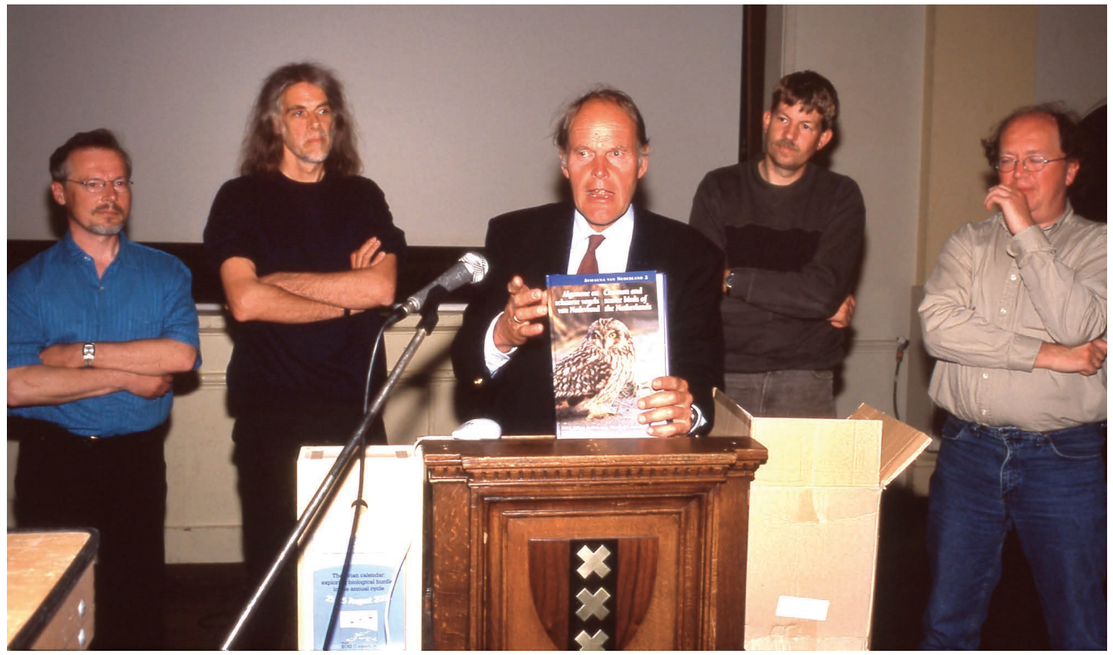

Niet heel lang daarna kwam enige correspondentie op gang. Dit naar aanleiding van de nakende broedvogelatlas van Teixeira (1979), waar Rob vele teksten voor schreef. Een spontaan opgestuurd stukje proza over Europese Kanaries in Zuid-Limburg leverde bijna per ommegaande een verzoek op aan de Geachte Heer Hustings om ook wat op te rakelen over Appelvinken en Boomvalken. In een met rotringpen geschreven brief (wat decennialang het handelsmerk zou blijven) en inclusief postzegel voor het antwoord. Rond die tijd maakte ik het fenomeen ook voor het eerst live mee. Ik stel me bij iemand die ik alleen van reputatie ken vaak een bepaalde persoon voor. In dit geval verwachtte ik een wat streng ogend heerschap (gelet op de zakelijke toon van het rapport en diverse artikelen) met - en ik weet niet hoe ik daarop kwam - gemillimeterd haar (voor de kenners: type Robert Fripp 1980). Het verschil kon niet groter zijn, want Rob bleek een aardige vent met hippie-achtige uitstraling, compleet met enorme baard en haar tot op de schouders. Snel geïntimideerd zijnde in gezelschap waarvoor ik veel achting heb, voelde ik me bij deze knaap wel op mijn gemak.

De correspondentie intensiveerde tijdens werk voor het in 1985 verschenen Handboek Vogelinventarisatie. Opgestuurde concepten werden vlot door Rob van rood voorzien en geretourneerd. Hetzelfde was het geval bij het zwoegen voor de Vogelatlas van 1987 van Sovon, waarbij we zelfs enige tijd betaalde collega's werden. Niet zelden was ik onder de indruk van zijn fenomenale veldervaring en literatuurkennis en voortreffelijke, persoonlijke schrijfstijl ('voedselbonanza' vind ik nog steeds een woord dat alleen Rob mag gebruiken). Gaandeweg babbelden we, live of via de post, ook over andere zaken, zoals Russische boeken en andere literatuur. Grappig, die keer dat we elkaar tegenkwamen in een bioscoop in Wageningen, waar Paul Opdam en ik naar een film gingen die ik vergeten ben. Dat Rob voor de (minimaal?) vijfde keer naar Woodstock ging, weet ik nog steeds.

Rob is altijd een bron van inspiratie geweest, in velerlei opzicht. Het vermogen om systematisch en volhardend origineel veldwerk uit te voeren en dat te publiceren in een erudiete en briljante schrijfstijl; wat voelde ik me vaak een kleine jongen als ik het zoveelste prachtige artikel had gelezen. Maar het bracht ook wat teweeg, bijvoorbeeld broedbiologisch onderzoek. Rob is natuurlijk een nestenzoeker par excellence en laat niet na de goegemeente te bezweren in de nesten te duiken en zo meer over vogels te leren. Het sloeg bij mij lange tijd niet aan. Ik was vol bewondering over zijn nestonderzoek aan 'onmogelijke' soorten als Duinpieper, Appelvink en Kruisbek maar zelf – aangetast door de 'een gevonden nest is een verloren nest' cultuur – achtte ik mij niet in staat zoiets te doen. Totdat Rob een handleiding zou maken voor het Nestkaartenproject van Sovon. Toen vond ik het aan mijn stand verplicht om ook een bijdrage te leveren.

De eerste maanden waren enerverend. Voor, tijdens (pauze) en na kantoortijd zocht ik me rond kantoor (en elders) suf om erachter te komen waar toch die vermaledijde Tjiftjaffen zouden nestelen. Een soort die me haalbaar leek voor een beginnende maar al relatief oude (38 jaar) nestenzoeker. Eindelijk kreeg ik het een beetje in de gaten, de gedragingen en de kansrijke plekken. Tot mijn grote frustratie gingen echter de meeste nesten half mei verloren.

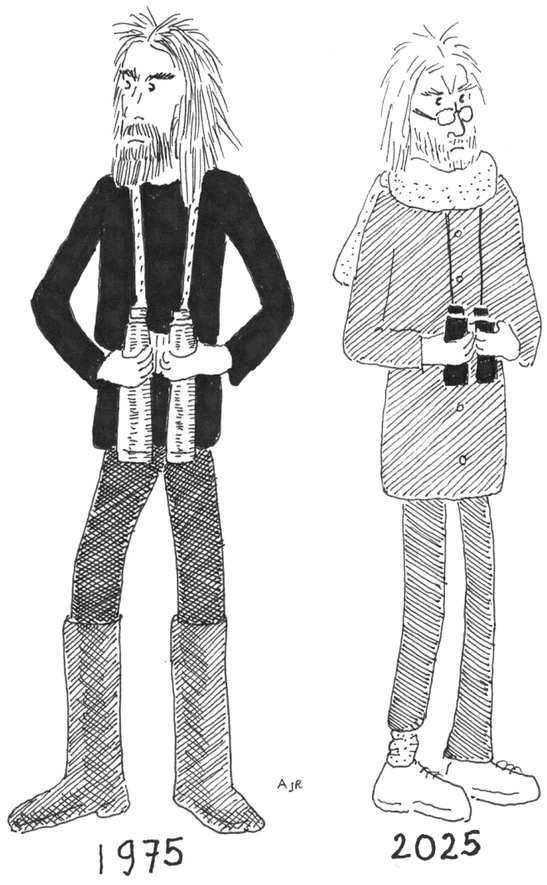
Rudi Drent houdt de Avifauna deel 2 ten doop, met achter hem van links naar rechts Fred Hustings, Rob, Hans Hut en Kees Camphuysen, de schrijvers en fotografen van het boek. Amsterdam, 12 mei 2001.

Bevestiging voor de ‘een gevonden nest….’ theorie!! Gelukkig weerhield ik me van een bozig telefoontje (‘helemaal niet ongevaarlijk!’) richting Rob en kamde ik voor de zekerheid bospercelen uit waar ik nog niet geweest was. En zie: volop mislukte nesten, niet mijn schuld dus. Een geduldige Rob legde het uit. Koud, regenachtig weer? Dan gaan de Gaaien plunderen. ‘Wacht maar tot de weersomstandigheden verbeteren’. En zo was het ook, met de komst van warm en droog weer bereikten de opnieuw begonnen nesten een prima resultaat en was ik blij dat ik dit meemaakte. Wat heb ik in de jaren erna nog een plezier gehad aan al die Tjiftjaffen, Zwartkoppen, Kneuen, Kleine Karekieten, Bosrietzangers enzovoort en wat heeft het me veel geleerd. Jammer dat het amper tot publicatie is gekomen, als schrale troost leven de data voort in de computers van Sovon.

À propos Sovon. Mijn loopbaan daar begon met een handgeschreven briefje van Rob, namens het Dagelijks Bestuur (dat hij daarin zat…), om te melden dat mijn sollicitatie in genade was aangenomen. In de bijna 37 jaar dat ik er werkte, kruiste Rob heel wat keren mijn pad. Een enkele keer als medeauteur (die Avifauna uit 2001, man man wat een werk…en wat was ik blij met werkpaarden Rob en Kees, al ging niet alles over rozen), verschillende keren als uitgenodigd auteur (de tekst over de Stadsduif in de broedvogelatlas van 2001 vind ik nog steeds de beste van het boek: scherp, beetje provocerend) en ook via de brandbrieven.
Heel wat keren belandde er een epistel op kantoor waarin Rob luid en duidelijk verkondigde wat er niet deugde aan Sovon (veel, zo niet alles) en wat er diende te gebeuren om op fatsoenlijk niveau te komen (de strekking daarvan komt overeen met het ‘Voorstel’ in ‘Kerken van goud, dominees van hout’). Dat was altijd schrikken, al merkte ik in de loop der tijd dat de brandbrieven minder impact kregen op (citaat Rob) de ‘bureaucraten en kantoorsnuffels van Sovon’. Ze hielden op zeker moment ook op, vermoedelijk toen Rob Sovon voorgoed afschreef. Maar, zoals ik in mijn afscheidspraatje op kantoor het gehoor voorhield, kritiek van Rob moet je nooit zomaar naast je neerleggen. Tussen de schimpscheuten in zitten waarheden die minimaal mogen leiden tot momenten van bezinning.

Mocht nu de indruk ontstaan dat Rob een keiharde jongen is zonder enige empathie voor anderen die minder monomaan (‘calvinistisch’ noemt hij het zelf) met vogels/natuur bezig zijn, dan klopt dat niet helemaal. Ikzelf heb althans de ervaring dat Rob ook wel eens met zelfkennis zijn eigen rigiditeit kan relativeren, nou ja soms dan, niet al te vaak. Maar bovenal is hij iemand die contacten onderhoudt, ook waar anderen wel eens verzaken. Na desastreuze ontwikkelingen in je leven hoor je soms verrassend weinig van bijvoorbeeld sommige naaste collega’s, van Rob echter wel. Gedoseerd en op zijn Robs (‘hoe is het daar, lou loene of te doen?’) en dat is ook helemaal goed.

Rob, dank voor een halve eeuw inspiratie, stimulans, (meestal) vruchtbare discussie, muzikale tips (Johnny D!), kopietjes, boekjes en een soort van vriendschap op afstand.

Gerard Ouweneel

‘De leeftijd der sterken’

Er zijn mensen die menen te kunnen signaleren dat aan het ouder worden leuke zaken verbonden zijn. Welke zaken vermocht ik tot dusver niet te ontdekken. Integendeel. Vermoedelijk jij evenmin Rob, zeker na het akkefietje dat je vorig voorjaar overkwam.

Bij degenen die reformatorische bagage meekregen staat ‘zeventig jaar’ te boek als ‘de leeftijd der sterken’. Of dat fysiek dan wel psychisch is bedoeld, of beide, is mij onbekend. Mocht dat psychisch bedoeld zijn dan voldoe je royaal aan die titel. Trouwens, wellicht en hopelijk fysiek na de ondergane APK-beurt ook.

Rob, denkelijk ruim veertig jaar geleden ontmoetten wij elkaar voor het eerst. Begin tachtiger jaren was door de Europese Sectie van de ICBP, de voorloper van BirdLife, een meeting georganiseerd in Doorn voor vogelbeschermingsbonzen. Waarbij ook van over de grenzen afkomstige lieden. Met ’s avonds een receptie waarop tevens de hoogheid Bernhard zou verschijnen. Voorafgaand aan die happening had Siegfried Woldhek van Vogelbescherming bedacht met de leden van de ‘European Committee for the Prevention of Mass Destruction of Migratory Birds’ bijeen te komen. Omdat er niet zo gauw vergaderruimte was te vinden en de heren vanaf Schiphol toch naar Doorn moesten, had Siegfried een luxe vergaderbus gehuurd, eentje van Amerikaanse makelij.

Als jong, veelbelovend aanstormend ornithologisch talent was jij ook uitgenodigd. In die bus zat je erbij met een gezicht van wat heb ik nu aan m’n fiets hangen. Thans, ruim veertig jaar later en jouw statements gevolgd hebbend, weten we dat jij ten aanzien van vogelbeschermingskwesties niets moet hebben van salonoverleg. Stellig omarmde je toen in die vergaderbus ook al die mening, een afwijzing van het gebureaucratiseerde landschaps- en natuurbeheer, gedoe gericht op weer een nieuw rapport, welk product het einddoel is. Waarbij de kwaliteit van dat rapport afgemeten wordt aan zowel het aantal functionarissen dat eraan heeft gewerkt als aan de dikte. Hoe voluptueuzer hoe fraaier! Jouw adagium is – en was waarschijnlijk toen evenzeer -- met je poten in het veld of in een boomtop, registreren en naar bevinding handelen. Deze lijn loopt als een rode draad door je bestaan als ‘Vogelman’.
Onnodig te stellen dat jij op die bewuste receptieavond in Doorn ontbrak.

Toen al had je met ornithologisch onderzoekswerk ruimschoots je sporen verdiend. Zo was er in *Limosa* een doorwrochte studie verschenen over broedende Bergfluiters op de Zuidwest-Veluwe. Nadien viel over dat fenomeen niet veel meer te vernemen. Dat kan twee oorzaken hebben. Of er is na je verhuizing naar Drenthe niet meer met Bijlsmasiaanse grondigheid gespeurd. Of er was wellicht (ook) sprake van jeugdige overmoed. Dat laatste komt voor, o.a. recent nog bij contribuant. Ik kreeg een vijfenzestig jaar geleden verhaal toegeschoven, ook in *Limosa*, waarin ik toen stelde dat, op de Rotgans na, de Grauwe Gans waarschijnlijk de meeste eisen stelt aan het biotoop….! Hoe nu die bewering uit te leggen aan iemand die verwijst naar flottieljes Grauwe Ganzen met kuikens navigerend door Rotterdamse stadssingels. En daar wedijverend met honden bij het deponeren van hoeveelheden ontlasting op gazons.

Geboren zijnde op 7 april betekent dat je astrologisch een Ram bent. Op jouw geboortedatum in 1955 was ik in het veld, zoals vaak in die tijd op de opspuitterreinen rond Pernis op IJsselmonde. In mijn dagboek lees ik daar op die datum o.a. te hebben gezien tien Zomertalingen, een Slechtvalk, de eerste Kleine Plevier, twee Gele Kwikstaarten, al circa vijfentwintig Boerenzwaluwen en nog een Bonte Kraai. Bij de waargenomen Veldleeuweriken geen notering. Al bij al zo gek nog niet, zij het dat jij ongetwijfeld kritisch zal signaleren dat ik te weinig opschreef. Schuldbewust beaam ik dat.

Echtgenote Els verschafte in jouw Wapser onderkomen je al eens inzicht in karakterkenmerken die aan de Ram-status worden toegeschreven en die dus in je schuilen. Uit dat rijtje pik ik er eentje: ‘recht voor zijn raap’. Inderdaad, in woord en geschrift is diplomatie je vreemd. Met daarbij de eigenschap dat je overkomt als compromisloos. Beide kenmerken zijn zonneklaar terug te vinden in je literaire oeuvre en al helemaal in je boek over houten dominees en gouden kerken. Die laatste hartgrondige uiting van misnoegen over natuurbeheer in dit land bezorgde je kritiek maar veel meer instemming – mogelijk vooral ook van lieden die het met je eens zijn, maar die zich schuldig voelen omdat ze zich bewust zijn te collaboreren met een samenleving die onze natuur en landschap in een miserabele staat brachten. Jij bent in staat je emoties van je af te kunnen schrijven. Felicitaties en complimenten daarvoor. Stel je voor Rob dat je het zonder die gave zou moeten doen!

Eind vorig jaar waren wij met zijn vieren in Wapse. In dat gezelschapje bevond zich Jaap Deelder, een van je supporters. Als hommage kreeg je een door hem ontworpen en vervaardigde houtsculptuur van een Wespendief, een van je favorieten. Het was een alleszins memorabel bijeenzijn in je Wapser schuilhoek. Hopelijk

was het niet voor de laatste maal. Hetgeen geldt voor ons beiden. Tot slot, houd alsjeblieft die haarlengte. Bij ‘recht voor zijn raap’ en ‘compromisloos’ is het een van je identificatiekenmerken.

Maasdam, 28 januari 2025

Marcel Rekers

Voor Rob vanwege zijn 70 jaarringen

Van 2007 tot en met 2022 was jij jaarlijks gastspreker tijdens de veldweken van de 3de jaars studenten van Hogeschool Van Hall Larenstein Leeuwarden, van de opleiding Diermanagement, major Wildlife Management Leeuwarden. Dit zijn de studenten die later als ecologisch medewerker bij adviesbureaus, NGO’s of overheden aan de slag kunnen. Of ze studeren door.

Van 2008 tot en met 2017 vond de veldweek 2x per jaar plaats, vanaf toen 1x per jaar. De eerste keer moet in september 2007 zijn geweest met mijn voorganger Bob Jonge Poerink. Vanaf september 2008 heb ik alle veldweken meegemaakt en was ik verantwoordelijk voor gastsprekers. De logistiek en begeleiding van de studenten in het veld deed ik samen met Ans Schoorlemmer en collega’s in wisselende combinaties. Onze basis was in de eerste helft van de jaren de groepsaccommodatie de Schaopedobbe, en daarna de Boscamping.

De studenten moesten in de 9 weken durende periode een wetenschappelijk onderzoekje voorbereiden en uitvoeren, er over rapporteren en presenteren; een diersoort werd gegeven. En ook moesten ze een inrichtings- en beheerplan maken voor 1 vierkante kilometer Aekingerzand.

De deal was dat ik je met de auto ophaalde van je huis en terugbracht. Als het even kon ging Ans ook mee, voor de gezelligheid. Van tevoren hadden we kort e-mailcontact over de inhoud van de presentatie. Dat ging heel gemakkelijk. We kregen wat we wilden en altijd meer. En je hebt maar 1 keer willen afzeggen omdat je het erg druk had (maart 2017).

Behalve jou nodigden we voor gastlezingen natuurlijk ook boswachters uit, SBB districtshoofden, Natura2000 beleidsbiologen, vertegenwoordigers vanuit recreatie, Stichting Woudreus, wildbeheer, specialisten op gebieden als amfibieën en reptielen, vleermuizen, etc, tot en met buurvrouw Heilien. Het was een beetje spannend hoe de studenten zouden reageren als jij op maandag was geweest en ze de avond erna de boswachter gingen horen, en omgekeerd ook. Leuk was dat.
Als jij losging, zag je het in de studenten hun koppen knetteren, en het was dan muisstil. Er kwamen kritische vragen en geluiden van hoe en wat maar ook instemming maar als je eenmaal klaar was, kwam er altijd (ALTIJD!) een heel vet applaus. En daarna steevast een groepje studenten dat zich bij je verzamelde om verder te vragen. Beter kun je het niet krijgen.

Je was zo’n inspirerende verteller. Je woede over natuurvernietiging door wanbeheer bracht je zo onversneden over, maar ook hoeveel je van alle wilde schepselen houdt en hun natuurlijke huis. Ons huis. Wat hebben we veel van jou geleerd. Behalve de studenten zaten wij docenten telkens bij een masterclass ecologie, onderzoek en natuurbeheer. Maar wat doen wíj met je goede raad?

In die jaren hebben veel studenten en wat minder docenten jou gehoord (tabel 1). Het gaat dan om 538 studenten in de jaren waarvan de studentaantallen bekend zijn. En uitgaande van een voorzichtige schatting van 25 studenten per veldweek voor (12) jaren zonder studentaantallen komen er daar nog eens 300 bij, dus in totaal tegen de 840 studenten.
Hieronder heb ik herinneringen verzameld van studenten en docenten aan jouw spreekbeurten. Ik vond het leuk om een aantal biotische factoren bij je presentaties te turven. Van mooie grafieken en analyses die ik er dacht mee te maken is het niet meer gekomen. Maar ik denk het spreekt voor zich.

Beste Rob, het was mij al die jaren een groot genoegen je mee te maken. Dat je nog veel mag onderzoeken en ontdekken en resultaten met ons delen. Op je eigen wijze. Ik zoek je graag weer ’s op.

Vraag gesteld aan 10 ex-studenten VHL Diermanagement met veldweekDFW-ervaring (9 hebben gereageerd):
Kun je je Rob Bijlsma nog herinneren van je schoolcarriere? Die was gastspreker in alle WM-veldweken in het Drents Friese Wold. Als je enige vorm van herinnering hebt aan zijn presentatie of voorkomen zou ik het graag van je willen weten. Mag heel kort zijn, een paar steekwoorden is al mooi. Ik vraag dit aan pak weg 10 oud-studenten die hem hebben aangehoord. Ik verzamel deze feitjes ten behoeve van een vriendenboek voor Rob in verband met zijn 70ste verjaardag binnenkort. Als je niets weet of je herinnert hoor ik het ook graag.

“Natuurlijk kan ik me hem nog herinneren, hij is zelfs een tijdje co-auteur geweest van ons artikel (maar heeft daar later toch vanaf gezien). Hij is erg direct maar heeft ons wel geleerd om dingen vanuit een ander perspectief te bekijken. Los daarvan is het eerste wat mij te binnen schiet als ik aan die presentatie denk de uitspraak “what the fuck is going on here” (zoiets in ieder geval). Dit is nog lang door veel studenten overgenomen) (medewerker ecologisch adviesbureau; DFW 2020).”

“Ik kan hem nog goed herinneren! Zijn presentatie tijdens de veldweek vergeet ik niet meer en ik denk dat dit voor veel studenten geldt. In eerste instantie overviel het me wel, maar in de loop van de tijd ben ik me gaan realiseren dat zijn presentatie een kritische blik creëert op natuurbeheer en wat natuur nou eigenlijk is, en bewonder ik hoe hard en vooral nauwkeurig hij werkt. We hebben de afgelopen jaren ook nog contact gehad met Rob over zijn recreanten-data, die essentieel is geweest voor het succes van ons afstudeeronderzoek. Rob is inderdaad direct, maar op een goede manier. Ik herinner me nog goed dat we bij de eerste feedbackronde op ons artikel een boekwerk (16 pagina’s!) aan opmerkingen van hem terugkregen. Dat had ik niet aan zien komen, maar eigenlijk laat dat ook zien hoeveel tijd en energie hij steekt in het waarborgen van de kwaliteit van het onderzoek.” (Master Forest and Nature Conservation WUR; DFW 2020).

“Er staat mij wel iets van Rob Bijlsma bij inderdaad, was dat niet die een ietwat sterke mening had over natuurbehoud en hoe dat aangepakt moet worden? Volgens mij was hij een van de eerste mensen die mijn ogen open deed gaan, dat niet alles wat de overheid qua bescherming bepaalt even goed is. Volgens mij was zijn mening dat men de natuur gewoon met rust moet laten en niet alles op alles zetten om maar die ene soort naar een gebied te halen bijvoorbeeld. Hij heeft in ieder geval mijn kijk op natuurbescherming/soortenbescherming veranderd, met voorbeelden en punten die ik zelf nog regelmatig gebruik!” (Projectmedewerker Bijengezondheid & Biodiversiteit Van Hall Larenstein, DFW 2019).

“Tot mijn grote spijt kan ik mij Rob Bijlsma niet meer herinneren.’ (ecologisch adviseur gemeente; DFW 2017)”.

“Ik kon me de naam herinneren, en na wat googelen komen er wel wat herinneringen op 😊. Ik weet nog dat hij zijn presentatie gaf tijdens de veldweken in het Drents Friese Wold. Wat ik herinner is dat hij een groot voorstander is van bossen zonder mensenbemoeienis. En dat er ergens in het Drents-Friese Wold een plek is waar dat nog bestaat; een mini natuurreservaatje waar geen beheer of betreding van mensen plaatsvindt! Over de locatie was hij vaag haha 😊. Ik weet ook nog dat hij gekscherend (of misschien wel bloedserieus) zei: we kunnen het beste overal borden bij de ingangen van het bos plaatsen met: betreden op eigen risico, hier wonen teken. Dat zal al heel wat dagjesvolk afschrikken!” (stadsecoloog gemeente; DFW 2015).

“Natuurlijk kan ik me Rob nog herinneren, ik denk dat elke student die in DFW geweest is hem nog kan herinneren. De lezingen die hij gaf waren uitdagend en studenten/leraren kregen altijd een reality check. Zijn verhalen zijn inspirerend en laten zien dat langlopende monitoring projecten heel belangrijk zijn voor ecologie en populatie trends. En dat je dit ook in je eigen achtertuin of natuurgebied kan doen. Het enigste is dat je naar buiten moet en dit niet lukt als iedereen achter een bureau rapporten schrijft.” (PhD Veelvraat Noorwegen; DFW 2013).

“Ik heb aan Rob Bijlsma maar 1 herinnering en dat is dat een klasgenoot en ik beide de slappe lach hadden, waar we ons voor schaamden! Ik heb geen herinnering er aan, en mijn klasgenootjes ook niet. Wel wie hij was, maar verder geen geheugen aan.” (medewerker game park Zambia; DFW 2013).

“Bijzonder excentrieke man met enorm veel ervaring waar je als student met voorliefde voor veldwerk enorm tegenop keek. Als hij een lezing kwam geven bleef de jas aan en de verrekijker om de nek, want stel je voor dat de verwarming uitviel of er nog een verdwaalde uil door het gebouw vloog. Veelal was de boodschap niet positief en werden er drastische maatregelen voorgesteld. Alles moet wijken zodat de natuur zijn vrije gang kan gaan. Uiteraard had hij helemaal gelijk maar helaas ook veelal utopische oplossingen. Rob is een groot voorbeeld voor mij persoonlijk toen en nu nog steeds, hij heeft enorm veel betekend voor de wetenschap.” (ex-student en ex praktijkdocent / DFW veldweekbegeleider Diermanagement VHL (2012-2016), tegenwoordig ecologisch adviesbureau gespecialiseerd in zenderonderzoek; DFW 2007).

“Ik ken Rob niet persoonlijk, ben wel eens naar een lezing of twee van hem geweest. Volgens mij was hij nog geen spreker toen ik DFW deed (in september 2006). En anders kan ik me hem niet herinneren van toen. Ik heb hem in 2016 getroffen op This Side of Paradise en ik dacht ook eens op een Sovondag. Ik kan

(dia 56 van Rob’s presentatie in maart 2013, dia 45 in maart 2016)

me wel herinneren dat hij ooit een lezing begon met de vraag: “Wie hier heeft een relatie?” Dus driekwart zaal steekt zijn hand op. “Ja,” zegt hij, “dan laat maar, jullie worden nooit goede onderzoekers. Je moet je volop op je werk kunnen storten zonder afleiding.” Markant figuur.” (Ecologisch adviseur en Ex-student Diermanagement VHL; DFW 2006).

Ergens in de jaren 80 bezocht ik Rob en Frank de Roder[1] toen ze broedvogels karteerden in Drenthe. Op een van hun geleende fiets heb ik toen de hardheid van een verkeersdrempeltje getest. Ik werd liefdevol verzorgd[2] (zie dia). Wat een verrassing en eer vond ik het toen ik mezelf na jaren terugzag in Robs presentatie, en dan ook nog zo functioneel. Tijdens mijn biologiestudie had Rob mij al eens gezegd; ‘Marcel jij bent een halfgare ecoloog’. Maar hier heb ik mezelf duidelijk overtroffen. De les is duidelijk: je moet doen waar je goed in bent (als het maar niet ten koste gaat van natuur).

Enquete gestuurd op 18-2-2025 naar 14 docenten met veldweekDFW-ervaring, waarvan 7 ex-studenten. 7 van de 14 hebben de enquete ingevuld en teruggestuurd voor 1-3-2025.

Beste collega met Veldweek Drents-Friese Wold ervaring,

Ik kreeg van een vriendin van een zekere ‘Rob Bijlsma’ de vraag of ik een bijdrage wilde leveren aan een vriendenboek ter ere van zijn 70ste verjaardag. Rob Bijlsma was vanaf dat ik bij VHL ging werken (2008) een vaste gastspreker in de 3de jaars veldweek in het Drents Friese Wold. Ik vind het leuk wat collega’s tevens (ex-)studenten die Rob in zo’n veldweek meegemaakt moeten hebben een paar vragen te stellen; daar horen jullie ook bij. Met de antwoorden hoop ik een eenvoudige staafdiagram oid te maken om Rob geheel naar zijn eigen aard enigszins plat te slaan in een wetenschappelijk verantwoorde figuur met bijbehorende beschrijving en analyse.

(meerdere antwoorden mag; geef een 1x als het antwoord klopt, onderstreep als het dubbel klopt, en maak cursief als het 3-dubbel klopt).

(Hun antwoorden heb ik hieronder op elkaar gestapeld in 1 enquete. Niet zo netjes natuurlijk. MR).

1. Rob Bijlsma wie is dat?
    a. nooit van gehoord/ken ik niet (1x)
    b. roepende in de woestijn (2x)
    c. brako (kotsende reiger) (0x)
    d. jezus christus! (1x)
    e. zelfverklaard vogelkenner (1x)
    f. talking head (0x)
    g. witkopzeearend (0x)
    h. (Zelf invullen) 1. Oei, ik moest diep graven voor een vage herinnering… maar een kleine google search gaf mij beeld materiaal waar ik een soort van herkenning op ervoer 😉; 2. *échte ecoloog;* 3. Wespendief; 4. *Iemand die blikjes verzamelt en het voor elkaar krijgt daarover te publiceren.*

2. Rob Bijlsma presentatie-basisemoties (Ekman, 2003)
    a. Boos (2x)
    b. Minachting (1x)
    c. walging (2x)
    d. angst (0x)
    e. vreugde (2x)
    f. verdriet (0x)
    g. verrassing (1x)
    h. (Zelf invullen) 1. Euhhh… it’s complicated; 2. Gedreven; 3. Verwondering; 4. *Passie.*

3. Rob Bijlsma beoordeling inhoud presentaties
    a. zwaar onvoldoende (0x)
    b. onvoldoende (0x)
    c. voldoende (0x)
    d. goed (0x)
    e. zeer goed (3x), en *zeer goed (1x)*
    f. (Zelf invullen) 1.Tot in de vergetelheid geblazen goed!; 2. gossie, is minimaal 12 jaar geleden, hoe schat je mijn hersen-cellen in Marcel?… *Maar volgens mij zeer goed en interessant!*

4. Is er nog iets wat je zou willen toevoegen?
    1. “Anekdote; Na een presentatie van Rob in het Drents-Friese Wold, heb ik enkele studenten gesproken die zwaar onder de indruk waren. “Zo wil ik ook worden” zei een studente, die dezelfde dag na een paar uurtjes veldwerk vond dat ze genoeg buitenlucht had gehad.”

    2. “Prachtig hoe hij alles meet, maar dan ook echt alles. Zo zie je maar, ook de fitheid van je collega’s kun je scoren en het gebrek eraan heeft blijkbaar wetenschappelijke consequenties. Mooi. Als vrouw (zonder kinderen), lang zo gek niet als meneer Bijlsma natuurlijk, kan ik ook wel hard lachen om zijn visie op wetenschappelijk succes versus maatschappelijke gelukspeilers (geld, gezin, etc). Kritisch op de hele wereld maar wel onderbouwd, die man weet waar hij het over heeft. En ook het voorbeeld van de wespen en de vrouw van de groenteboer zal ik niet vergeten, gewoon opmerkzaam zijn en waarnemingen opschrijven. Alles is interessant.”

    3. “Spijker op de kop, het voorbeeld van een kritisch denker die niet standaard met de stroming mee gaat!”

    4. “Rob is altijd bevlogen, (erg) kritisch en gewapend met een schat aan veldkennis en ervaring. Hij is een voorbeeld onderzoeker, een vorm die menigeen nooit zouden kunnen bereiken, al zouden ze dat willen. Echter met een klein beetje meer tact heeft hij een groter bereik en krijgt hij meer voor elkaar….. “

    5. “Beste Rob, Van harte gefeliciteerd en dat je minstens 100 jaar mag worden zodat je nog maar heeeeel lang de (volgens mij zelfbenoemde) luis in de pels mag blijven van al die hoge pieven en anderen die moeten leren hoe het echt werkt 😊”

    6. “Rob Bijlsma, mijn herinneringen: een markant figuur met lang zwart/donker haar* en die heel veel wist. Alleen de inhoud van de lezing ben ik helaas vergeten. Toen ik enkele jaren geleden bij het natuurmuseum op Ameland was is ook nog naar hem verwezen bij informatie over de roofvogels.”

De 7 reagenten:

1. Docent Diermanagement VHL en voorheen neushoornvogelonderzoeker; betrokken bij veldweek DFW 2019-2022.
2. Docent en ex-student Diermanagement VHL; DFW sept 2014 en betrokken bij veldweek DFW 2019-2022.
3. Docent en ex-student Diemanagement VHL; DFW sept 2012 en betrokken bij veldweek DFW 2017-2022.
4. Docent en ex-student Diermanagement VHL en hazenonderzoeker; betrokken bij veldweek DFW 2007-2022
5. Docent en ex-student Diermanagement VHL; DFW sept 2011.
6. Docent en ex-student Diermanagement VHL; DFW sept 2007.(*)
7. (zonder toevoeging) Docent en ex-student Diermanagement VHL; DFW sept 2010

Assen 2-3-2025

Tabel 1. kenmerken van presentaties van Rob Bijlsma in veldweken Drents Friese Wold van Van Hall Larenstein Leeuwarden van 2011-2022

presentatie nr	jaar	# students	# slides	# soorten	onderzoek	hoe & wat	NL Natbeh	Gumbahh	'fokoff'	& of course	thema
1	2011-2	0	81	11	80	0	0	0	1	0	Wat drijft de wespendief?
2	2012-2	39	70	20	48	22	0	0	0	0	Onderzoek als noodzaak
3	2013-1	27	56	4	34	1	18	1	1	1	Blowing bubbles (NL natuurbeheer)
4	2013-2	46	65	16	52	5	1	6	1	0	De wereld verandert
5	2014-1	23	56	29	48	0	8	0	0	0	The ever changing world
6	2014-2	46	65	22	38	7	18	1	1	0	Natuur moet je vermarkten
7	2015-2	35	40	5	33	3	4	0	0	0	Zoogdieren in het wild
8	2016-1	24	45	7	19	3	22	0	0	1	Seek and Destroy (NL Natuurbeheer)
9	2016-2	40	61	3	48	12	1	0	0	0	Het ABC van de beheerder
10	2017-2	17	62	10	57	5	0	0	0	0	Over muizen
11	2019-2	45	69	19	29	6	34	0	0	0	Seek and Destroy
12	2020-2	43	47	7	29	0	16	1	0	0	Seek and Destroy
13	2021-2	79	52	7	28	8	15	1	0	0	Seek and Destroy
14	2022-2	74	61	7	43	16	0	1	1	0	Onderzoek als noodzaak
		538									

presentatie nr	12 presentaties ontbreken, namelijk uit de jaren 2007 (2), 2008 (1&2), 2009 (1&2), 2010 (1&2), 2011 (1), 2012 (1), 2015 (1) en 2018 (1&2). Willem van Manen viel maart 2017 (2017-1) in voor Rob.
# students	het aantal studenten in 2011-1 is niet teruggevonden.
# soorten	het aantal diersoorten of groepen die in de presentaties getoond en genoemd werden in toelichting bij onderzoek en/of beheer.
onderzoek	aantal slides over eigen of ander onderzoek aan vogels.
hoe & wat	aantal slides over wat nodig is voor onderzoek aan natuur (incl. inspanning, materialen, maatschappelijke randvoorwaarden, de goede bronnen, etc.).
NL natbeh	aantal slides over Nederlands natuurbeheer (incl. wetgeving, beheeringrepen, en effecten daarvan op landschap, dierpopulaties, buikomvang beheerders, etc.).
Gumbahh	cartoons bv Kamagurka of Gumbahh over lastige natuur.
'fokoff'	foto van opengesperde bek van raaf of havik om af te schrikken, wakker te schudden of pauze aan te kondigen.
& of course	foto van uit boom gevallen man want ook in gedegen onderzoek zit het wel eens tegen ('And of course: a non-office life full of unforeseen events and trends').
thema	het thema van de presentatie.

(Gedicht Elk moment van Leo Vroman; op de laatste dia van Robs presentatie in september 2013)

(met bijdragen van: Beau Strijker, Desiree Thesing, Estella Ebbinge, Fraukje Sportel, Ilse van der Beek, Jeroen Breidenbach, Jolanda Hokwerda, Kira Rokx, Marcel Rekers, Martijn van de Wetering, Martijn van der Ende, Merel Zweemer, Nynke Sijtsma, Ralf Mullers, Rianne van Toor, Rick Heeres, Rutger Boersma)

1. Tijdens mijn biologiestudie in Wageningen ging ik begin jaren 80 op stage in Portugal bij het Centro de Estudos de Migrações e Proteção de Aves (Cempa) in Lissabon. Daardoor konden Rob Bijlsma, Rob Vogel, Frank de Roder en ik gebruik maken van biologische stations in de monding van de Taag en bij Castro Marim in de Algarve. Toen werd mij duidelijk dat je bij vogelaars hoog- en laagvliegers had, en van alles daartussen in. En tot welk gilde ik behoorde. (MR)

2. Daarentegen werd Rob liefdevol verzorgd door mij en mijn huisgenoten Wim, Yvonne, Richard (Stouthamer), Harry en Marie-Louise in onze ‘antikraakboerderij’ in Randwijk onder Wageningen. Rob woonde toentertijd in een lekke, koude houten keet in Bennekom. Hij kwam ongeregeld bij ons douchen en mee-eten en educatieve televisieprogramma’s meekijken zoals Mijnheer de Uil, Sesamstraat, Bert en Ernie, Ronflonflon met Jacques Plafond, Monty Python etc. (MR)

Ekman, P. (2003). Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life. New York: Times Books.

(Alle afbeeldingen op de eerste bladzijde van deze bijdrage zijn afkomstig uit DFW presentaties van Rob Bijlsma.)

Frank Saris

“Biodiversiteit is levenskwaliteit”: Herman Klomp 1920-1985

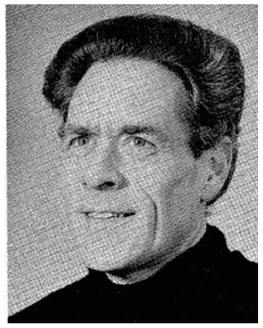
Deze tegeltjeswijsheid uit huize Klomp zou de rode draad vormen in het leven van Herman (1920-1985). Heel klassiek werd hij op de Goudse HBS door zijn gedreven biologieleraar Scheygrond enthousiast gemaakt voor de beesten in zijn natuurlijke omgeving.

Begin 1940 valt voor al die jonge Goudse NJN-vogelaars en daarbuiten het eerste enthousiaste nummer van Tringa in de bus, van secretaris Herman Klomp, van de Burg. Martenssingel 21 te Gouda. Deelname is allerminst vrijblijvend, *‘wie niet tijdig de contributie betaald heeft, krijgt het tweede nummer van Tringa niet toegestuurd! […] Tot slot nog een vriendelijk verzoek om medewerking voor het volgende nummer. Grasduin je geest eens af met het voornemen er een stukje inhoud voor de pietjes krant te vinden. De proeven van schrijfvaardigheid worden voor 3 mei aanstaande verwacht. Doe je best! […] Lokvinkjes: elk nieuw lid betaalt 50 cent over 1941.’*

De ambities blijken niet gering – ook in oorlogstijd - want ‘er zijn toch werkelijk wel meer dan 180 mensen met belangstelling voor het vogelwaarnemingencentrum in de bond! […] Afdelingsbesturen! Vergeet niet dat Tringa een reuze propagandamiddel zal worden, maak dus je afdeling lid. Opgave met naam en adres aan Herman Klomp.’

Oorlog

In een volgend nummer van Tringa wordt de bezetter op de hak genomen (*Vogels ‘in overtreding’* Alblasserwaard, 23 maart ’41): *Een Torenvalk staat biddend boven het land, waarin een troep spreeuwen druk bezig is voedsel te zoeken. Plotseling zakt de valk snel en ploft neer. Hevig gekrijs zegt genoeg over het resultaat. Bijna gelijktijdig strijkt er een Zwarte Kraai neer en gaat op de valk af, die de prooi loslaat en wegvliegt. De spreeuw uit een hoge kreet en vliegt wat stuntelig, maar toch nog vrij goed op. Op hetzelfde moment vliegt de kraai ook op, pakt de spreeuw in de vlucht met zijn poten en gaat hem een eindje verder op zitten eten.*

Herman Klomp

Kraaien, Aalscholvers, zwarte vogels werden in oorlogstijd vaker in een soort geheimtaal gebruikt om het ongenoegen met een meedogenloze bezetter te uiten. Herman was ‘principieel tegen de oorlog’, hij was vòòr zijn studie biologie, daar tekende hij voor en vooral was hij de hoeder, de ridder voor/van zijn geliefde Jeanne, verpleegster in opleiding.

Biologiestudent Klomp ontmoet in het veld en correspondeert met alle vooraanstaande natuurbeschermers van dat moment. Hij bezoekt zelfs Jac. P. Thijsse in Bloemendaal, op de terugweg van een voedseltocht vanuit de Wieringermeer, samen met zijn toenmalige vogelvriend, Hans Warren met wie hij later die oorlog peulvruchten ruilt voor Verkade albums (zonder erotische bijbedoelingen). Handelaar in de dop.

Hij doet examen controleur vogelwet, bij de hoogste ambtenaar ten departemente. Samen met officiële ontheffingen, getekend door voorzitter NOU, heeft Herman zijn *Ausweisz*. Daarmee wandelt en vooral fietst hij door heel het land, tussen alle linies door. Het helpt hem zijn regelmatig geconfisqueerde fiets en verrekijker van ‘SS-mannetjes’ terug te eisen: hij doet immers *onderzoek*, een tak van sport die ook de bezetter wel ‘goed’ dunkt. Net als de NJN beleeft de ‘wetenschappelijke vereniging’ NOU gouden oorlogsjaren, getuige de grote ledenaanwas.

Om tijdens de oorlog toch wat om handen te hebben, voelde hij zich haast gedwongen om in het voorjaar van 1943 het kievitenwerk bij Sluipwijk serieus op te pakken. Door bemiddeling van de Stichting Vogeltrekstation Texel, i.c. Luuk Tinbergen, werd het hem mogelijk gemaakt gedurende de periode van ‘maximale treksterkte’ een week lang dagelijks te vangen en eerdere vangsten nauwkeurig te doen behandelen: ‘Toen ik in 1943 mijn taak aanvaardde, begon ik de werkzaamheden met een enigszins vaag programma’, schreef hij later over deze voor hem inspirerende periode. De oorzaak van de betere voorjaarsvangst werd door zijn voorgangers gezocht in de grotere dichtheid van de voorjaarstrek: ‘Stellig is de vangst afhankelijk van het aantal doortrekkers, maar ook andere factoren spelen een rol [….] De voorjaars vangst is tot nu toe inderdaad beter, om dit echter uitsluitend toe te schrijven aan de dichtheid van de trek lijkt mij onjuist,’ zo fileerde Klomp verder. ‘Het zeer onregelmatig verloop van de frequentie curven die uit de cijfers te construeren zijn, vindt stellig zijn oorzaak in de heterogeniteit van het materiaal. Immers de kieviten zijn afkomstig uit heel Noordwest Europa, dus uit een groot aantal populaties en mengen zich in West Nederland. Een regelmatige frequentie curve kan men alleen verwachten wanneer men met een zuivere niet vermengde populatie te doen heeft.’ Het bewijs voorzien van de eerste statistische toetsen in het ornithologisch toptijdschrift van dat moment, tegelijk voor de Hollanders een heel nieuw vakgebied duidend.

Bij al zijn volgende activiteiten zou dit zijn stijl blijven, duidelijk onderscheidend van iedere voorganger. Zijn affiniteit met wiskunde en basale statistiek was hem goed bijgebleven dankzij zijn vooroorlogse studie wiskunde aan de rijkskweekschool te Schoonhoven. Later levert dat in Ardea zijn eerste literaire hoogstandjes: *‘De toepassingsmethode van de rankcorrelatie van Kendall toont aan dat de kansen op het verkrijgen van de gevonden uitkomsten kleiner zijn dan 0.1%. Onder de hypothese dat er geen verband is tussen de vangst en de hoeveelheid maanlicht. Deze kansen zijn zo klein, dat we de hypothese dienen te verwerpen. We accepteren dus het alternatief: de gemiddelde dagvangst wordt groter bij een toenemende hoeveelheid maanlicht.’* Met dit soort geheimtaal konden de ornithologen nu voor het eerst hun veldwerk wat systematischer vorm geven.

Vogelbescherming

Op de Reeuwijkse en Sluipwijkse plassen werd vroeger de vangst van kieviten voor de consumptie als seizoenbedrijf uitgeoefend, vertelde Herman regelmatig voor wie het maar wilde horen. Hoewel deze vangst reeds lang wettelijk verboden was, tierde zij omstreeks 1920 nog welig daar het niet gemakkelijk was de vangers te betrappen. Jaarlijks werden 1000-en kieviten gevangen en verkocht tegen prijzen van 15 à 20 cent per stuk. Het merendeel werd onder de naam Dutch plovers naar Engeland uitgevoerd.

Tussen 1920 en 1930 is mede door de bemoeiingen van Vogelbescherming aan dit bedrijf een einde gemaakt. Deze vereniging stelde ‘*de plaatselijke rijksveldwachter die slechts in het bezit was van een roeiboot, een buitenboordmotor ter beschikking, waardoor het mogelijk werd de illegale vogelvangers die over het water de politieambtenaren steeds konden zien naderen, aan te houden en te verbaliseren. Voordien was dit meestal onmogelijk na de voorsprong der vangers roeiende bijna nooit in te halen was. Pas veel later heeft ook de regering haar medewerking verleend door te bepalen dat In de gemeente Reeuwijk voor de vangst van waterwild niet van netten gebruik mocht worden gemaakt. Hierdoor was tevens het vervoer van deze netten verboden, zodat ook de vangst van kieviten die niet tot het waterwild, doch tot de beschermde vogels behoren nog meer bemoeilijkt werd.’* Dit was zijn eerste kennismaking met Vogelbescherming.

Tijdens de landing van de geallieerden in Normandië, hebben Herman en zijn geliefde een onvergetelijke vakantie in de Biesbosch, het enige dan niet bezette stukje Nederland. Onderweg windt hij zich op over het ‘geklooi met half tamme Kwakken’, later door Lebret teruggevonden als kolonie in diezelfde Biesbosch. Decennia later zou hij zich opnieuw opwinden over dit soort ‘praktijken’, dan als voorzitter van Vogelbescherming, met de Ooievaar als lijdend voorwerp.

Veldwerk en wetenschappelijke publicaties

Met zijn prof Raven schrijft hij zijn eerste wetenschappelijke publicatie, over slakken; niet zijn geliefde onderwerp, meer om de bezetter tot zwijgen te brengen. Tussen de verschillende voedselstruintochten door schrijft hij aan de eerste avifauna van Gouda e.o.

Met zijn vogelvriend Warren wordt de avifauna van Goes inclusief de Kaloot in de verf gezet.

Zijn veldwerk gebeurde steeds op voorspraak van diverse hoogleraren, met vergunningen getekend door de hoogste ambtenaren, toch wordt hij na de oorlog ‘gestraft’ voor al zijn veldwerk, vanwege het ‘tekenen’ als student! Behalve in het continueren van zijn docentschap, wordt deze straf omgezet in … nog meer interessant en betaald veldwerk, in een periode dat biologen over het algemeen niets te zoeken hadden in de betaalde wereld. En nog steeds niet afgestudeerd, het is zelfs (nog steeds) de vraag of hij zijn kandidaats eigenlijk wel heeft gehaald.

Luuk Tinbergen als inspirerende vriend

Opnieuw op voorspraak van Tinbergen gaat hij aan de slag met de uitwerking van de ringgegevens van Sluipwijk, nu als sollicitatie voor de vacature Tinbergen bij het VT. Het mag hem echter niet verteld worden, dat hij in de plaats zou kunnen komen van Tinbergen. Ondershands had deze hem hierover echter allang ingelicht, sterker, hij had hem bij brief de hele procedure en gehoopte uitkomst uitgetekend.

Herman moest hierbij concurreren met een wat oudere student, die wel was gedwongen af te reizen voor de Arbeitseinzats (voor Herman duidelijk en principieel een brug te ver): deze was na een jaar gevlucht en door Tinbergen illegaal aan het werk gezet in Leiden. In het bestuur van het VT gaf dit Tinbergen een lastig dilemma, dat echter soepel werd opgelost omdat Hermans concurrent een andere, hem nog meer passende baan kreeg aangeboden, in een heel andere sector. De notulen leveren wel interessante inkijkjes in het naoorlogse ornithologische krachtenveld. Een krachtenveld dat Herman eerder tijdens de oorlog in de zgn. vogelbeschermingskamp Hoge Veluwe had leren kennen.

Tinbergen was in opdracht van Vogelbescherming en TNO al in 1939 begonnen met onderzoek naar de biologische en economische betekenis van de Sperwer als predator van vogels, waarop hij met veel genoegen en cum laude in 1946 zou promoveren. Eerder prees hij zich gelukkig niet bij de Plantenziektekundige Dienst te hoeven werken, in het kader van onderzoek aan bestrijdingsmiddelen (DDT e.d.). Deze afkeur werd na de oorlog gedeeld door Klomp, voor wie hij in vele opzichten zijn wenkend voorbeeld was, ook tijdens de oorlog.

Na bijzondere afwegingen in het voltallige algemeen bestuur van het VT, wordt Klomp uiteindelijk verkozen, voor een laag jaarwedde. Hij moet dan nog wel zijn ‘straf’ afronden, het soort straf (continuering van o.a. een docentschap) dat een paar decennia later onder de noemer ‘erkend gewetensbezwaarde’ opgeld zou doen, zeker binnen het natuuronderzoek. Tussendoor en van jongs af aan had hij wel aandacht voor zijn unieke eierverzameling, die als referentie helaas in de naoorlogse verloren is geraakt.

Dankzij zijn eerste baantje, kan hij eindelijk wel met zijn grote liefde Jeantje trouwen. Hun huisvesting bleef lange tijd nog wel een probleem. Het jonge paar weet echter in een paar jaar tijd drie zeer eigengereide dochters op de wereld te zetten. Enig oorlogstrauma lijkt hem (hen?) vreemd, of toch niet? Zo werd de naoorlogse schraperigheid Herman net niet noodlottig. Hij slaagt er zelfs in zijn doctoraal en aansluitend zijn promotie af te ronden. Dit zou gaan, hoe kan het anders, over de Kievit.

Bosbouw, Bupalus en ITBON

Tussen VT en promotiebedrijven door, wordt Herman betrokken bij een opdracht vanuit de bosbouw/ TNO rond de vraag naar de populatiedynamische achtergronden van insectenplagen in de bosbouw. Dit concentreert zich aanvankelijk vooral op de Dennespanner (*Bupalus piniarius*).
Daarom verlaat hij na een paar intensieve jaren het VT, dat prompt de meer oecologische vraagstelling vaarwel meent te moeten/kunnen zeggen.

Bij het ITBON is het m.n. Voûte die hem hierin trekt. Door een zetbaas van de familie Kröller Muller was aan zoon Voûte een goedbetaalde baan in het vooruitzicht gesteld als ‘directeur’ van de Hoge Veluwe, onder voorwaarde dat moeder en zoon Voûte hun familiebezit (400 ha) aan De Hoge Veluwe zou verkopen. Daarbij werd hen als een soort premie beloofd dat er een biologisch laboratorium op het landgoed zou worden gesticht, waarin universitaire studenten onder Voûte’s begeleiding veldwerk zouden kunnen doen. Er werd een ‘reglement’ opgesteld, met als hoofddoel: ‘het toegepast-biologisch onderzoek van bossen en andere houtopstanden en niet voor land- of tuinbouw bestemde terreinen’.
Als uitvloeisel hiervan besloot het bestuur van de Hoge Veluwe een vrijgekomen opzichterswoning in Hoenderloo beschikbaar te stellen om als veldlaboratorium te worden gebruikt. Maar door de oorlog werd de huisvesting voor Itbon en het insektenplagen comité een voortdurende en lastige kwestie. Ook na de oorlog kwam aan de stoelendans met verschillende gebouwen geen eind, tot de Hoge Veluwe het koetshuis van het afgebroken landhuis Kemperberg ter beschikking stelde in plaats van ‘Hoenderloo’. Onder de benaming: ‘Veldlaboratorium Kemperberg’.

Hier zou Herman samen met een enkele assistent en tot einde jaren ’70 met diverse veel belovende studenten werken aan het voedselweb rond en de populatiedynamica van de Dennespanner, nog steeds op verzoek van de Veluwse bosbouwers: echte natuur, met echte ‘toegepaste’ oecologische vraagstellingen waren niet beschikbaar.

Hoogleraar Dieroecologie, of niet?

Na decennialang gedraal werd begin jaren ’50 door de senaat en het college van curatoren van de LH Wageningen besloten tot de instelling van een leerstoel Zoölogie. Vanwege de ingebouwde concurrentie met het hoofd van het entomologisch lab en het aanvankelijk ontbreken van passende huisvesting, werd al voor de instelling ten departemente besloten tot een start als lector. Niet tot genoegen van de enige geschikte kandidaat Klomp.

Herman zou dat najaar (1955) nog meer voor zijn kiezen krijgen: hem bereikte namelijk in september 1955 het verzoek van de Groningse senaat een hoogleraarschap aldaar te aanvaarden. Dit zou gaan om de vervanging en opvolging van de overleden hoogleraar, zijn zeer gewaardeerde vriend Tinbergen, die kort daarvoor onder raadselachtige omstandigheden om het leven was gekomen.

Er was de Groningse senaat aanvankelijk veel aan gelegen om de leerstoel van Tinbergen net zo oecologisch in te vullen als voorheen. Toch verschijnt er kort daarna in de dagbladpers een mededeling over de benoeming van een lector in de vergelijkende physiologie aan de Universiteit van Groningen, op de plek van Tinbergen. Klomp zou, tegen aller verwachting in toch voor het lectoraat in Wageningen hebben gekozen. Daarna werd het, gek genoeg, in Groningen ook een lectoraat in de vergelijkende physiologie. Deze raadselachtige gang van zaken - gelijk een vlucht naar achteren - gezien vanuit de positie van de ambitieuze Herman Klomp.

Het wordt een onuitwarbare kluwen wanneer we lezen in kort hiervoor verschenen notulen van het VT bestuur dat men, naast het voorzien in vacatures van andere overleden bestuursleden, in het bestuur worstelde met de aankondiging van Tinbergen zijn secretariaat neer te willen leggen. Hij stelde voor de heer Klomp te vragen dit in 1956 van hem over te nemen, om persoonlijke redenen. Was deze chaotische zeteloverdracht dus door Tinbergen zelf zo bedacht? Het zou vooralsnog bij geruchten blijven.

Hoe dan ook, indachtig de wens van zijn overleden vriend zelve, neemt Klomp daarna het secretariaat van het VT op zich en rond een paar wetenschappelijke artikelen die op de tafel van Tinbergen waren gevonden alsnog naar behoren af. Onder beider naam, deels postuum.

Met uitnodigingen op zak om prof te worden in Utrecht, in Nieuw Zeeland en in Groningen, weet Klomp onder droeve omstandigheden, dankzij universitaire spelletjes, waar hij geen deelgenoot van wilde worden, zijn later betreurde keuze voor Wageningen te doen. Daar weten ze hem te strikken, zelfs met een lege dop. Want alle beloftes over faciliteiten zouden jarenlang met voeten worden getreden. Wel koos de senaat onder de Groningse druk toch schielijk voor een hoogleraars benoeming, zodat Klomp kon beginnen aan zijn inaugurale rede ‘de oecologie te midden der zoölogische differentiatie.’

Het mag geen oecologie heten
Ondanks alle tegenwerking ging Klomp toch enthousiast van start, met een z.i. heel beperkte vraagstelling en mandaat. Wel mocht hij zijn dan al unieke onderzoek reeks rond de Dennespanner, vanuit het houten huisje op de Veluwe blijven voortzetten, onder eigen vlag en op advies van wijlen Tinbergen. Hij slaagt er ook in om als eerste een soort populatiemodel op te stellen, als mogelijke verklaring bij de door hem gevonden reeksen.

Zijn ouders worden bij tijd en wijle in stijl bijgepraat: 'Mijn bos is nog niet verbrand en ik kan mijn onderzoek dus nog voortzetten. Overigens gaat er heel wat aan hier, nou ik meen in hoofdzaak door moedwilligheid. De hele Veluwe is vergeven van Zomergasten, voor een flink deel blagen, grieten en blaaskaken die je het liefst tijdens de vakantie in een kaal afgerasterd deel zou opsluiten. Ik denk als je er maar gemengde kampen van zou maken met gelegenheid, dat ze het dan nog goed zouden vinden ook. Het is ontzettend wat er langs de wegen trekt en snort en stinkt aan spijkerbroeken, shorts, petjes…., rooie hemden, gele boezeroenen, slippers, blote poten, dikke billen, werkelijk ontzettend. Op die hete dagen liggen ze overal voor lijk langs de wegen zomaar plat voor de wereld. Pas tegen 5 uur, bij daling van de zonne, weten ze het slome vakantielijf weer te activeren en zoeken de eerstvolgende ijstent weer op. Recreatie in gods vrije dreven overigens de uitzonderingen bevestigen ook hier de regel! Gelukkig maar! […] Wat is die Chroestjef toch eigenlijk een rare schreeuwer, waardeloos zo een regeringshoofd.'
Het geheel voorzien van een plaatje, een soort blikjesindex (avant la lettre). Afrondend: 'Jeaantje en ik zijn nog steeds gek op elkaar'. Herman, met een naschrift van Jeaantje: … 'nog een krabbel van mij erbij. Dit is wel een mooie brief voor het familie album!'

Zijn benadering van de nog niet gekende werkelijkheid via modellen was in die tijd voor velen een ogenopener en voor vele anderen een reden om zijn colleges te volgen: de werkelijkheid teruggebracht tot enkele parameters die via wiskundige vergelijkingen de gehoopte werkelijkheid konden beschrijven, misschien zelfs voorspellen. Maar naarmate de reeksen langer werden en er van méér parameters (dan reproductie en overleving) data werden verzameld – van parasieten tot superparasieten - werd het voedsel web steeds ingewikkelder en de uitkomsten meer ongewis. Uiteindelijk bleken zijn type modellen alleen toepasbaar in uitgeklede landbouwmonoculturen en is het nog steeds de vraag of de Dennespanner zich wel biologisch laat temmen, anders dan door de dominante alomtegenwoordige milieuverontreiniging (als achtergrondruis). Maar dat liet zich dus niet meer onderzoeken, in Nederland anno 1985.
Na 15 jaar met volle collegezalen, wetenschappelijke artikelen en veel tegenwerking besluit hij rond Natuurbeschermingsjaar 1970 te vertrekken als medewerker van de LH Wageningen. Hij wordt als een bijzonder soort hoogleraar hoofd entomologie bij het dan juist opgerichte RIN, een samenvoeging van zijn zo geliefde ITBON en Rivon. En ook hier kan hij aan zijn tijdreeksen blijven doorwerken, nog steeds onder eigen vlag. Met een stevige uitsmijter sluit hij zijn Wageningse 'periode' af, geheel passend bij de toenmalige activistische tijdgeest:

'Internationaal denkt men nagenoeg uitsluitend in termen van macht en exploitatie:
een groot deel van de zogenaamde ontwikkelingshulp bestaat uit wapen leveranties,
de laatste 3 jaren werd op Zuid-oost Azië een hoeveelheid van 3,5 miljoen ton explosieven geworpen,
zonder dat de mensheid hoegenaamd protesteerde.
Het is de politiek van de ontwikkelde landen waar de controle op de milieuverontreiniging de industriële kosten opdrijft, de verplaatsing te bevorderen van zware industrieën naar ontwikkelingslanden waar de zwaarste verontreinigers worden ondergebracht in grote, schaars bevolkte gebieden. Dit zijn zo een paar grepen uit het complex van problemen.'

'Jullie jonge mensen spreken tegenwoordig van 'omturnen'. Welnu dit omturnen zal op grote schaal, met rede, maar ook met protest, demonstratie en buitenparlementaire actie moeten geschieden. Ik wens jullie toe dat je hiermee veel, zeer veel succes zult hebben. Maar ik waarschuw jullie wel: de behoudende machten en krachten zijn diepgeworteld en zeer groot', aldus de hooggeleerde Klomp in zijn afscheidsrede in 1972 voor een bomvolle collegezaal.

Hij heeft zich hiermee afgewend van de 'zuivere' wetenschap, zijn actie-oproep is indrukwekkend, voor wie daarbij aanwezig was. Waar tijdens de oorlog zijn kijker bungelde, hangt nu prominent het Ban de Bom kleinood. In een andere (Amsterdamse) collegezaal wordt dan juist door de Club van Rome, 'Grenzen aan de groei' gepresenteerd, met vergelijkbare modellen en met nog meer parameters. Die inmiddels behoorlijk accuraat de nieuwe werkelijkheden zouden blijken te beschrijven.

Met de kijker in de hand…
geeft Herman vervolgens leiding aan een clubje divergerende krachten in de ornithologie, om convergerend met elkaar tot de eerste vogelatlas te geraken. Dat gevoel van samen iets moois te kunnen maken, naar goed Engels voorbeeld, maakt nieuwe energie los, vooral van nieuwe generaties. Eindelijk worden de oudere ornithologische mannen bij elkaar geveegd onder een nieuwe noemer, met veel blokken op de kaart en met Klomp als de eerste door iedereen gepruimde voorzitter.

Dit SOVON-atlasproject is amper gestart, of hij denkt met het CBS alvast na over een heus meetnetachtig vervolg. Maar welke referentie kies je dan, op het dieptepunt van de milieu-impasse? Een onoplosbaar dilemma dat echter voor Klomp geen reden is om bij de pakken neer te zitten.

Integendeel, hij wordt in 1978 gevraagd als voorzitter van het al lange tijd in existentiële crisis verkerende Vogelbescherming. In zijn eerste bestuursvergadering als voorzitter pakt hij een 'slepende' kwestie rond de weidevogels bij de kop, met speciale aandacht voor het Friese (kievit)eierrapen. Met een knipoog naar zijn naoorlogse proefschrift, is de achteruitgang van de Kievit en de andere weidevogels vervolgens het onderwerp in het eerste symposium onder regie van Vogelbescherming, met de eerste oproep tot mestmatiging gericht aan het ministerie van Landbouw.

Klomp heeft het grote geluk tegenover een dominante jagerscoupe zijn vereniging overeind te mogen houden. Gesterkt door rechterlijke uitspraken, ledenraadplegingen, Telegraafgrote lastercampagnes, weet hij de club te redden en in rustiger vaarwater te brengen. Met nieuwe vergezichten, wel met minder Kieviten, maar meer Zeearenden.

De blik omhoog!
Veel te vroeg komt hij in 1985 te overlijden. Vanwege zijn grote verdiensten wordt in 1986 de Herman Klomp prijs ingesteld door de drie verenigingen – NOU, SOVON en VBN - waar hij lange tijd en op cruciale momenten een bepalende rol heeft gespeeld. Aan Rob Bijlsma wordt de prijs in 1986 als eerste overhandigd: als laudatio had voor Rob een haast vergelijkbaar verhaal kunnen worden verteld, want als hij een halve eeuw eerder geboren zou zijn, zou hij dan niet grotendeels dezelfde stappen hebben gezet, dan met de bezetter als afzetpunt (en zonder statistiek en professorale ambities)?

Rob blijkt echter de natuurbescherming en andere dominees als zijn afzetpunt gekozen te hebben, om weer andere, soms net zo onbegrijpelijke, tegelijk traumatische redenen:
zwarte kousen blijven hem helaas achtervolgen. Of wil hij de brenger van de zwartste boodschap blijven?

Paramaribo, februari 2025

Verantwoording[1]**:** Dit is slechts een geparafraseerde epiloog, misschien wel een tendentieuze impressionistische samenvatting uit de biografie van Herman Klomp (1920-1985), mogelijk te verschijnen ter gelegenheid van een toekomstig jubileum of bij gelegenheid van de uitreiking van de laatste Herman Klompprijs en de instelling van een Rob G. Bijlsma-award, bij het overschrijden van zijn 70e levensjaar, dan wel zijn veldpensioen.

[1] Bij elke regel kan ik uiteraard de bron vermelden. Dat lijkt me gegeven het doel van het geheel niet nodig, het maakt het onnodig lang: ik zou het dus graag bij deze frasen willen laten.

Siemen Dijkstra, Diever veld

Els Klomp

Bezoekjes aan Felixoort te Oosterbeek

Nu kan ik je vertellen lieve Rob, dat de ontmoetingen met mijn moeder (Jeanne Klomp-Kerper) haar altijd veel vreugde gaven.
Het was nog een verbinding met Herman. Je was de jongere versie van hem, het delen van het kijken naar de wereld, het niet aflatende verlangen om buiten te zijn, die haar nog even terugbrachten aan de waterkant van de vijver in de tuin op het Heidepark.
En natuurlijk haar scherpe blik op de politiek, leven en de dood, met niemand kon ze dat delen, nou met mij natuurlijk, maar dat is toch wat anders.
Het boekje dat je haar gaf van Bert Keizer “Het refrein is Hein” staat nu bij mij in de kast.
En zo leeft de mens voort in elkaars herinneringen.

Jeanne Klomp - Kerper, Heidepark, datum onbekend

Hindelaan

(Uit: Mijn roofvogels, Rob Bijlsma, 2021)

Hindelaan 5 was het tweede huis van de moeder van een van mijn jeugdbondvrienden en werd bewoond door een wisselende groep studenten en drop-outs, waaronder diverse vogelaars. In tegenstelling tot wat de buurt dacht (lang haar, dus drugsgebruik) werd er hard gewerkt: naast studie of uitzendwerk had ieder er nog diverse andere interesses naast, veelal gelieerd aan vogels of natuur. We hadden niet eens tijd voor drugs, onze geest was al ruim genoeg.

Dag en nacht was er activiteit, waar sommige studenten bij voorkeur ’s nachts studeerden, moesten anderen vroeg opstaan voor veldwerk. Daartussendoor wisselende aantallen aanwaaiers, die voor korte of langere tijd introkken of op verhaal kwamen na een desastreuze schooldag of ruzie met ouders. Weer anderen, onder wie ikzelf, studeerden niet maar werkten in fabrieken om aan de kost te komen, bij voorkeur ’s nachts en ’s winters, om zoveel mogelijk tijd over te houden voor veldwerk.

De Hindelaan was een geweldig stimulerende omgeving. De stencilmachine stond er zelden stil, de gezamenlijk gekochte boeken werden gelezen en druk besproken met Canned Heat, John Lee Hooker en Joan Baez op de achtergrond. Controverses in de biologie en natuurbescherming werden serieus genomen en tot op het bot gefileerd: aantalsregulatie, opkomst en ondergang van vogelgemeenschappen, sociobiologie, eilandtheorie, optimalisatie van gedrag, de jacht, eieren rapen enzovoorts.

De bibliotheek van de landbouwhogeschool vond dankbaar afzet in ons groepje. Interessante artikelen werden samengevat op archiefkaartjes. Wat niet aanwezig was, lieten we aanrukken, alles om onze leeshonger te stillen. We zaten niet alleen te lezen, er vonden ook op allerlei terreinen onderzoekjes plaats: broedvogel- en sprinkhaankarteringen, zeetrek-, watervogel- en slaapplaatstellingen, beschrijven van balts- en slaapgedrag, nachtelijk vangen van muizen met lifetraps, opmeten van huisjesslakken, opsporen van (roof)vogelnesten enzovoorts, niets was te gek. En we volgden allemaal het college populatiebiologie van Herman Klomp, een strenge wetenschapper die een broertje dood had aan vage praatjes en pseudowetenschap.

Daarbovenop onderhielden we een volkstuintje, plukten vlier- en bosbessen en zochten appels, paddenstoelen en achtergebleven aardappels.

De twee jaar dat ik op die formidabele, inspirerende plek mocht wonen, legden de basis voor mijn verdere ontwikkeling en beklonk vriendschappen voor het leven.

Han ten Seldam

Planken Wambuis

Van harte gefeliciteerd met je 70-ste verjaardag beste Rob! Ik vergeet je verjaardag nooit, omdat wij maar 1 dag in leeftijd verschillen.

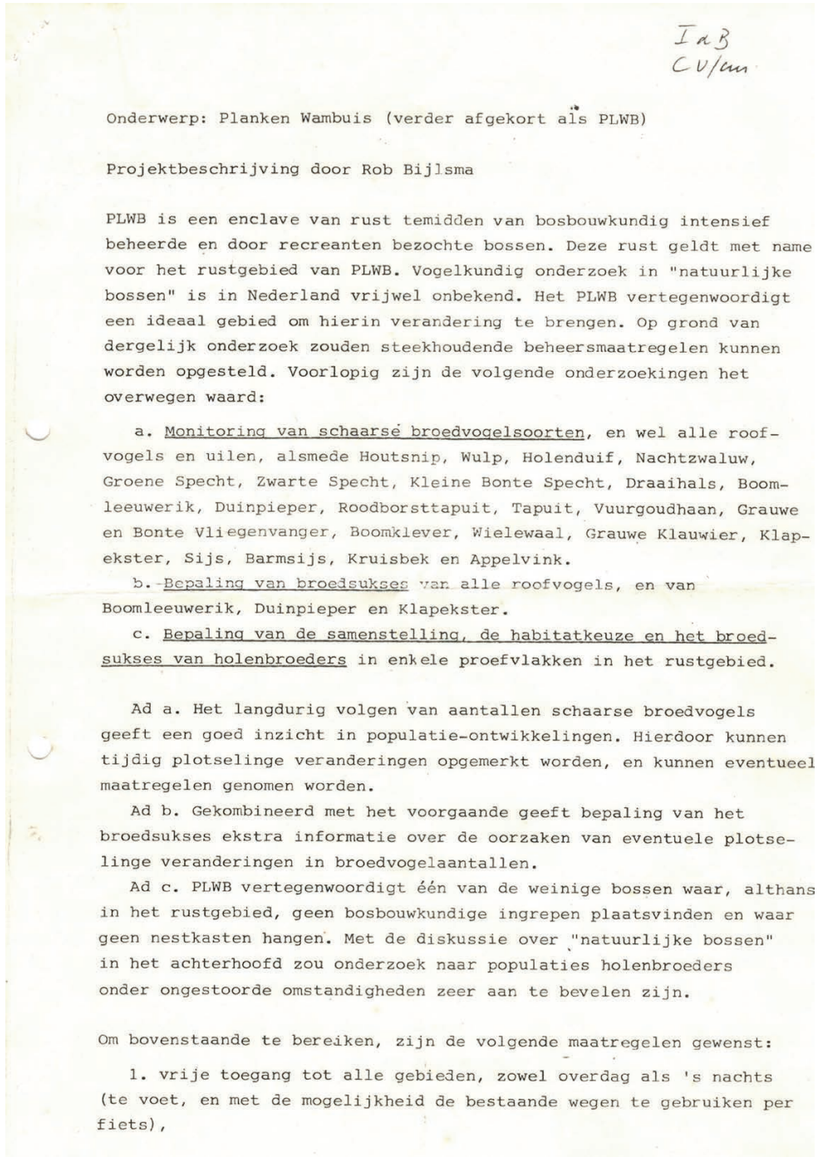
Wij kennen elkaar meer dan 40 jaar. Toen ik in 1979 met mijn werk startte op Planken Wambuis, liep jij er al een paar jaar te struinen. Ik trouwens ook, maar toen zijn we elkaar niet tegengekomen. Het exacte moment dat wij elkaar ontmoet hebben kan ik me niet meer herinneren. Ik was destijds nog niet in dienst van Natuurmonumenten, maar werd wel op de hoogte gehouden over allerlei zaken. Dus ook over Rob Bijlsma.... Men wist dat je vogels inventariseerde, maar ook dat je geen vergunning had. Dat moest maar eens veranderen! Jij vond dat maar niks, maar het moest er toch van komen. Ik ben eens in mijn archief gedoken en heb een paar documenten gevonden. Ik heb ze bijgevoegd. In 1984 heb je een projectbeschrijving gemaakt en je kreeg de eerste officiële vergunning. De buitendienst twijfelde aan je waarnemingen en een veldbezoek van Cees de Vries moest er aan te pas komen. Zie zijn notitie die hij destijds gemaakt heeft. In het begin was onze verstandhouding nog niet zo goed. Jij bepaalde wanneer je kwam, ook als dat mij niet goed uitkwam, bijv. omdat er op die dag een roodwildtelling gepland stond. Dan zag ik jouw fiets in het rustgebied staan en deed ik een briefje tussen de fietsbel. Of je kwam op een dag met “druk recreatief bezoek”, bijvoorbeeld met de Pasen of op Hemelvaartsdag. Ooit zag een collega je fiets op zo’n dag in het rustgebied staan en nam hem op zijn dienstauto mee. Woest was je... Gelukkig is het allemaal goed gekomen. Ik heb heel veel van je geleerd en jij bleek toch ook wel in het “grofwild” geïnteresseerd te zijn. Dankzij jou ben ik op een andere manier naar de natuur gaan kijken.

Volgens mij ben je rond 1990 naar Drenthe verhuisd, maar gelukkig ben je de veldbezoeken op Planken Wambuis blijven doen. Je kwam met de trein naar Wolfheze en ik kwam je meestal daar ophalen. Toen de werkschuur op Oud Reemst beschikbaar was, kon je daar overnachten. Jarenlang heb je mijn eerste “ATB fiets” gebruikt om door het terrein te crossen. Je bezocht met regelmaat het kantoor van Machiel, vooral als er weer eens een ingreep in het bos geweest was die jouw goedkeuring niet kon krijgen: plannen om het rustgebied te verkleinen of om er een wandelroute doorheen aan te leggen. Mede dankzij jouw artikel in de “Levende Natuur” in 2006, is het rustgebied er nog steeds!

In 2015 vond je dat het wel mooi geweest was en besloot je te stoppen met de inventarisaties. Volgens mijn administratie was je allerlaatste terreinbezoek op 4 en 5 augustus 2015. Jammer, maar ik denk dat het een verstandige beslissing is geweest. Na de reorganisatie in 2016 is er veel veranderd. In 2020 ben ik met pensioen gegaan en volg ik het op afstand vanuit de voormalige dienstwoning. Ik ben elke dag dankbaar dat we er zo lang wonen. Jij zult hetzelfde hebben in Drenthe.

Ik ben je “lijntje” met de Veluwe, zoals je zelf zegt. Ik hou je op de hoogte van het reilen en zeilen hier en stuur je af en toe nog een doos met braakballen...

Rob, heel veel dank voor onze vriendschap, ook namens Marjo. Het ga je goed!

IaB
CV/cm

Onderwerp: Planken Wambuis (verder afgekort als PLWB)

Projektbeschrijving door Rob Bijlsma

PLWB is een enclave van rust temidden van bosbouwkundig intensief beheerde en door recreanten bezochte bossen. Deze rust geldt met name voor het rustgebied van PLWB. Vogelkundig onderzoek in "natuurlijke bossen" is in Nederland vrijwel onbekend. Het PLWB vertegenwoordigt een ideaal gebied om hierin verandering te brengen. Op grond van dergelijk onderzoek zouden steekhoudende beheersmaatregelen kunnen worden opgesteld. Voorlopig zijn de volgende onderzoekingen het overwegen waard:

a. Monitoring van schaarse broedvogelsoorten, en wel alle roofvogels en uilen, alsmede Houtsnip, Wulp, Holenduif, Nachtzwaluw, Groene Specht, Zwarte Specht, Kleine Bonte Specht, Draaihals, Boomleeuwerik, Duinpieper, Roodborsttapuit, Tapuit, Vuurgoudhaan, Grauwe en Bonte Vliegenvanger, Boomklever, Wielewaal, Grauwe Klauwier, Klapekster, Sijs, Barmsijs, Kruisbek en Appelvink.

b. Bepaling van broedsukses van alle roofvogels, en van Boomleeuwerik, Duinpieper en Klapekster.

c. Bepaling van de samenstelling, de habitatkeuze en het broedsukses van holenbroeders in enkele proefvlakken in het rustgebied.

Ad a. Het langdurig volgen van aantallen schaarse broedvogels geeft een goed inzicht in populatie-ontwikkelingen. Hierdoor kunnen tijdig plotselinge veranderingen opgemerkt worden, en kunnen eventueel maatregelen genomen worden.

Ad b. Gekombineerd met het voorgaande geeft bepaling van het broedsukses ekstra informatie over de oorzaken van eventuele plotselinge veranderingen in broedvogelaantallen.

Ad c. PLWB vertegenwoordigt één van de weinige bossen waar, althans in het rustgebied, geen bosbouwkundige ingrepen plaatsvinden en waar geen nestkasten hangen. Met de diskussie over "natuurlijke bossen" in het achterhoofd zou onderzoek naar populaties holenbroeders onder ongestoorde omstandigheden zeer aan te bevelen zijn.

Om bovenstaande te bereiken, zijn de volgende maatregelen gewenst:

1. vrije toegang tot alle gebieden, zowel overdag als 's nachts (te voet, en met de mogelijkheid de bestaande wegen te gebruiken per fiets),

Projectbeschrijving PW Rob.

VERENIGING TOT BEHOUD VAN NATUURMONUMENTEN IN N

Stefels
Segers
Hartevel
Seldam
O&B

Schaep en Burgh
Noordereinde 60
1243 JJ 's-Graveland
Telefoon: 035-62004
Postgiro: 32391
Bank: Bank Mees en Hope N.V.
te Amsterdam
Rek. nr.: 21.37.08.620
IdB

de heer R. Bijlsma
Bovenweg 36
6721 HZ BENNEKOM

's-Graveland, 13 april 1984

Hierbij hebben wij het genoegen u vergunning te verlenen om in het aan onze vereniging toebehorende natuurmonument

Planken Wambuis (incl. rustgebied)

wetenschappelijk onderzoek te verrichten inzake:

ornithologie

Deze vergunning wordt verleend onder de algemene toegangsvoorwaarden zoals vermeld op pag. 10 en 11 van het handboekje van de vereniging (indien het handboekje niet in uw bezit is kunt u dit ter inzage verkrijgen bij de opzichter). In afwijking daarvan is het u toegestaan, doch slechts voor zover het onderzoek dat nodig maakt en onverlet eventuele uit andere hoofde vereiste vergunningen,

- zich buiten wegen en paden te begeven, ~~in groepjes van maximaal personen~~, behalve tijdens druk recreatief bezoek en met uitzondering van door de opzichter aan te geven gedeelten of perioden;
- ~~planten of dieren in kleine aantallen te verzamelen voor zover dat voor het onderzoek noodzakelijk is~~;
- Het is toegestaan incidenteel een introducé mee te nemen.
- Het is toegestaan bomen te beklimmen, voor zover dat nodig is voor het goede verloop van het onderzoek.

Mede in verband met het bovenstaande dient u tijdig vóór het eerste bezoek een afspraak te maken met de opzichter van de vereniging ter plaatse,

de heer A. Harteveld, Planken Wambuis 1, 6718 SP Ede, tel.:08308-1250,

teneinde (kennis te maken), instructies te ontvangen en afspraken te maken, die uiteraard stipt moeten worden opgevolgd. Ook geregeld contact nadien is zeer gewenst.

Deze vergunning verliest haar geldigheid, behoudens tussentijdse intrekking, op 31 december 1984.

z.o.z.

INGEKOMEN 18 APR. 1984

Vergunning Rob 1984.

natuurmonumenten

Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland

fc Prins
fc Hs
fc O. de Bruin

aan Stefels, Segers, Harteveld, ten Seldam

van Cees de Vries (O+B)

betreft Planken Wambuis + Rob Bijlsma datum 29/5/85

Op 22.5.85 heeft ondergetekende samen met O. de Bruin (medewerker O+B, gestationeerd in Twente) een uitgebreid bezoek gebracht aan het Planken Wambuis.
Aanleiding hiertoe waren de berichten vanuit de buitendienst over de onbetrouwbaarheid, resp. ongeloofwaardigheid van de door Rob Bijlsma in het verleden (en ook in 1984) verzamelde gegevens over de fauna.

Ik ben tot de conclusie gekomen dat er geen enkele aanleiding is te twijfelen aan de door Bijlsma verzamelde gegevens.

Groeten
CV

nm-800

INGEKOMEN - 1 JUNI 1985

Antwoord Cees de Vries.

Eric van der Bilt

De schim in het bos

Enigszins verbaasd ontving ik een uitnodiging om bij te dragen aan het Liber Amicorum ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van Rob Bijlsma. We weten namelijk al wel decennia van elkaars bestaan, maar we hebben elkaar eigenlijk nauwelijks ontmoet.

Al maak ik deel uit van de bureaucratische kaste van terreinbeheerders, toch voel ik verwantschap met de diepgroene wereld van Rob. Hoewel ecoloog ben ik geen onderzoeker, iets te dik, een beetje lui en hou er best een bourgondische levensstijl op na. Reden genoeg om mijn bijdrage in deze met enige reserve tegemoet te treden.

Ergens in de jaren tachtig werd ik gewaar van het bestaan van Rob; één van de groene broeders Bijlsma. Een ranke harige schim in het bos van Berkenheuvel die tot op heden als een aap in bomen klimt om ondermeer de pullen van roofvogels te ringen. Vanuit een niet te stillen honger naar kennis onderzoekt hij alles van en in de hem omringende natuur en heeft zich op vele facetten van de veldbiologie als deskundige ontwikkeld. Een talent dat in onze tijd niet genoeg op waarde kan worden geschat. Ik hoef hem trouwens geen veren in de bekende plaats te steken want waardering krijgt hij genoeg.

Rob leeft sober in zijn bos en heeft uitgesproken opvattingen over mensen en onze decadente samenleving. Veel te veel mensen overlopen, niet zelden op uitnodiging van allerlei terreineigenaren, de spaarzame natuur. Rob zou deze overvallers het liefst het bos uitjagen maar ik geloof niet dat dit ons veel verder brengt. In een overvol land met eindeloos veel belangen is draagvlak, zeker bij de huidige gure politieke wind, ook van belang. Strenge zonering en een veel minder actieve marketing van terreineigenaren lijkt me een betere benadering. “Natuur heeft de mens echt niet nodig en de wereld zou zonder mensen beter af zijn”. Een veel gebruikt credo maar persoonlijk zou ik het wel wat ongezellig vinden.

Onze onderzoeker heeft het niet erg voorzien op terreinbeheerders en ventileert daar regelmatig, niet geheel onterecht, verwoestende kritiek over. Opmerkingen over de kwaliteit van het beheer kan ik vaak wel plaatsen. Maar als liefhebber van oude natuurrijke cultuurlandschappen zou ik het wel betreuren om deze via het staken van alle beheer te zien verdwijnen. Ook museale cultuurlandschappen als heidevelden, weidevogellandschappen en landgoederen horen thuis in ons land.

De afhankelijkheid van overheidssubsidies, de jacht op ledenaantallen en de drift om de massa tegemoet te komen, vertroebelen niet zelden de keuze voor het echte natuurbelang. Waar blijft het principiële verzet tegen kwaliteitsverlies van de natuur? Waarom moet een kleine club als de MOB van de eerzame milieustrijder Johan Vollebroek de kolen uit het vuur halen? Ik ben blij met het onbesmuikt activisme van Rob, ondermeer tegen de giftige verwoesting die de landbouw in onze wereld aanricht.

“Natuurbeleid en -beheer zijn onzin”. Een standpunt dat vanuit de radicaal-groene visie van Rob best te plaatsen is. Zijn stellingname verbreedt de discussie over de natuur in Nederland op wenselijke wijze en staat gelukkig diametraal tegenover de wijdverbreide opvatting dat de natuur er uitsluitend voor de mensen is.

Naast bestaande natuur hebben we de afgelopen jaren ook nieuwe natuur zien ontstaan. Bij het vergroten en verbinden van bestaande natuur maar vooral via natuurontwikkeling. In natte situaties als moerassen en beekdalen, zoals de Hunze of het Oude Diep, zijn er duizenden hectares bij gekomen.

Er zijn best kanttekeningen te plaatsen bij de gevolgde werkwijze of de uiteindelijke betekenis van deze natuur maar voor mij geldt dat elke hectare die niet in maïs gelegd wordt winst is. In onze samenleving biedt eigendom van de natuur nog altijd de beste bescherming tegen ongewenste ontwikkelingen. De bereidheid om compromissen te sluiten en met meerdere belangen samen te werken heeft in deze context in mijn ogen best veel opgeleverd.

Rob hield mij soms op pijnlijke wijze de spiegel voor. Zoals bij de ‘vernieuwing’ van de weg dwars door het Wapserveld en het Doldersumse Veld waar ik overigens niet de initiator van was. Waarbij voor passanten de bestaande weg door een prettig kronkelende klinkerweg werd vervangen. Iedereen blij dus! Tot Rob aangaf dat door de herrie van het verkeer dat de klinkers veroorzaakte en de rondzwaaiende koplampen van de auto’s de verstoring van de fauna fors was toegenomen. De door de Gemeente geëiste absurd diepe bermsloten bevorderden daarnaast verdere verdroging alleen maar.

De verwondering over de schoonheid en de complexiteit van de natuur is voor mijn gevoel de brandstof waarop Rob leeft. Dat geldt denk ik voor veel natuurbeschermers. Net als de terreinbeheerders streeft Rob naar een groen Arcadië alhoewel de beoogde wegen er naartoe nogal verschillen. Ik betreur het wanneer we om die verschillen elkaar verdoemen, hetgeen voor mij als het bevuilen van het eigen nest voelt. Lange tijd geleden stelde Midas Dekkers dat het fantastisch gaat met de natuur. Kijk maar hoeveel spreeuwen er zijn. Inmiddels zijn die er niet meer, maar ik voelde dat vanaf het begin als een contraproductieve opmerking richting de inzet van de natuurbescherming. Verandering hoort weliswaar fundamenteel bij de natuur maar de huidige razendsnelle vernietiging niet. Elkaar de spiegel voorhouden is wat anders dan elkaar marginaliseren.

Rob is een gewaardeerd en opmerkelijk mens die veel bijdraagt aan de groeiende kennis over onze natuur. Ik feliciteer hem met zijn zeventigste verjaardag en wens hem vele betoverende momenten en nog vele jaren onderzoek in goede gezondheid toe. En hoop dat hij niet, door mildheid overmand, al te redelijk wordt!

Foto: Drentse Aa bij Oudemolen.

Henk Castelijns

Van Philippine tot Wapse

Op 23 maart 1994 werd de WRNON omgedoopt tot WRN.[1] Dat WRNON stond voor Werkgroep Roofvogels Noord en Oost-Nederland. Rob noemde het zelf een ‘onmogelijke naam’[2]. Na een oproep voor de landelijke werkgroep, meldde ik me aan als coördinator voor Zeeland.

In het tweede nummer van De Takkeling uit 1994 wordt op pagina 43 het dorp waar ik woon ‘Philipinen’ genoemd. Kennelijk is het dorp waar ik woon voor de redactie ook een ‘onmogelijke naam’, het dorp heet namelijk Philippine. Dat men in Appelscha of Wapse onwetend is, vooruit! Maar ook in Den Haag wist men toentertijd niet van het bestaan. Zo kwam drie (!) jaar op rij, de door André Bourgonje een vanuit onze hofstad verzonden nieuwjaarskaart pas begin maart aan. Op de envelop stond telkens ‘Missent to Manilla’ (hoofdstad Filipijnen). Nu maar hopen dat de zending van woensdag 12 maart 2025 vanuit Manilla niet het stempel ‘Missent to The Hague’ krijgt.

Samen met André Bourgonje en Jan Willem Vergeer organiseerde ik op 8 november 1994 in Goes voor de Zeeuwse vogelaars een avond over roofvogelonderzoek. Rob G. Bijlsma was een van de sprekers.[3] Het was feitelijk het startsein voor de Werkgroep Roofvogels Zeeland. Jan-Willem nam de ‘vervolging’ op zich, ik de ‘inventarisaties’ en André was onze Haagse coach.

Om de Zeeuwse watervogeltellers om te turnen tot roofvogelaars, werden cursussen gegeven. Een cursus zonder degelijke handleiding is natuurlijk niks. Helaas, in 2013 was de Handleiding Veldonderzoek Roofvogels niet meer verkrijgbaar. Dan maar een e-mail naar Rob met de vraag of hij er ergens nog wat op de plank wist liggen? Dat was niet het geval, maar hij had geen bezwaar tegen het maken van een kopie. Een van de cursisten, Jan Janssens uit Aardenburg, had een drukkerij, hij ontbond een boek en maakte met de losse bladen een pdf. Later heb ik die pdf naar de WRN gestuurd en deze werd het de basis voor de herdruk

Foto 1. Genomen bij het Grote Gat Koewacht tijdens het ringen en wingtaggen van een van de twee jonge Bruine Kiekendieven op 1 juli 2023. Op de foto Henk Castelijns (ringer) en Eveline D’Hoore (assistent). De jonge kieken werden (want taggen is in 2023 gestopt) uit het nest gehaald en vervoerd in een PVC-buis, zie voorgrond. De foto is gemaakt door Johnny du Burck. Ik heb hem ook nog om een foto gevraagd van de habitat van de Bruine Kiek. Zelf heb ik alleen wat oudere. Tegenwoordig gebruik ik mijn telefoon en niet mijn camera. Wel makkelijk, maar minder van kwaliteit.

van de handleiding, uitgegeven door de KNNV met de waarschuwing; “Let op! Dit is een POD-uitgave (HC: POD staat voor *Printing on Demand*). Het boek heeft een goede scan- maar geen ultrahoge drukkwaliteit.” Nou ja.

Het eerste jaar na het landelijk gaan, leek het Maria Quist een goed idee dat elke regio verslag deed in De Takkeling. Het eerste nummer van jaargang 4 bevatte daarom 110 pagina’s en was 7,9 mm dik.[4] Dat is sindsdien niet meer vertoond, dik vier millimeter was voortaan het maximum, onder andere omdat vanaf 1996 Rob de provinciale verslaglegging zelf ter hand nam. Het ging ten koste van de diversiteit, maar was en is een zegen voor de kwaliteit.

In het begin had ik veelvuldig contact met Maria Quist. Het mondde uit in een midweeks verblijf met mijn vogelvrienden Jean Maebe, Jaap Poortvliet en André Bourgonje in Maria’s vakantiewoning ‘De Dwaalgast’ bij Appelscha met als doel onder andere ganzen kijken in Friesland en Groningen. In die week, op 26 november 1998, regelde Maria een bezoek aan Rob in Wapse. We hadden het onder andere over ganzen, roofvogels en Afrika. Ik heb onthouden dat ganzen niet tot Robs meest favoriete vogels behoren en zijn passie voor Afrika groot is. Ook herinner ik me de vele boekenrekken in zijn kamer. Als je hem iets vroeg, ging hij met een paar kordate passen naar het juiste rek om vervolgens uit het boek te citeren. Ik heb Rob daarna nog een paar keer bezocht, maar op het laatste bezoek na heb ik dat niet meer zo helder voor de geest. Wel herinner ik me dat hij op een bepaald moment een huisdier had: een Wespendief die voortdurend voor het raam zat. Het bleek om een asielvogel te gaan die door hem werd uitgewend en tevens onderwerp van onderzoek was.[5]

De laatste keer dat ik bij hem was, was ik met mijn vrouw Marlies. Het was op 6 april 2022. Zijn kamer stond inmiddels propvol boeken. Aan een hoekje van een tafel was net wat ruimte om thee te serveren. Rob vertelde dat het ook boven vol stond. Daar zo zei hij staan de avifauna’s, de voor hem minst interessante categorie. Laat ik nou net drie winters binnen gezeten hebben in verband met de kort daarvoor - 21 maart 2022 - verschenen Avifauna Zeelandica…

Buiten de bezoeken om heb ik regelmatig met Rob contact over roofvogels. Dat verloopt steeds per e-mail. Bij een vraag laat een antwoord zelden lang op zich wachten. Het wordt vaak ondersteund met de nodige literatuur in de vorm van pdf’s.

[1] De Takkeling 2 (2): 2.
[2] De Takkeling 2 (1): 4.
[3] De Takkeling 3 (1): 78
[4] De Takkeling 4 (1): 1-110.
[5] De Takkeling 6 (3): 186-214.

Foto 2. Op de voorgrond riet, broedhabitat van Bruine Kiek. Op de achtergrond populieren, broedplaats van Buizerd en Boomvalk. Spui ligt bij Terneuzen.

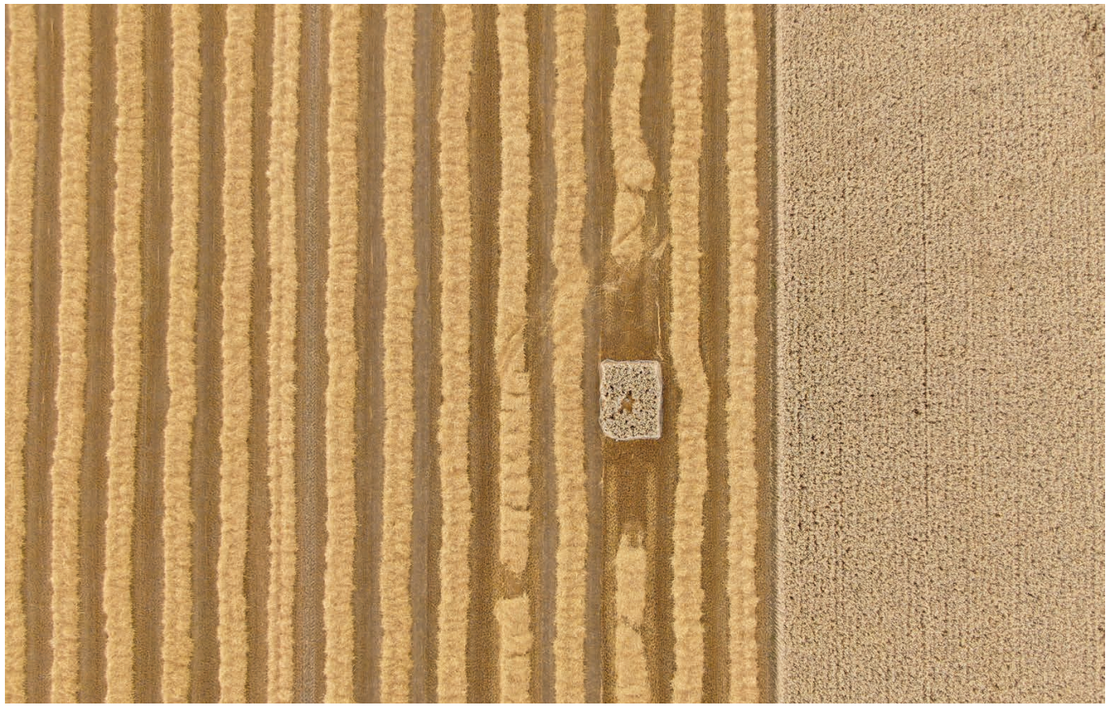
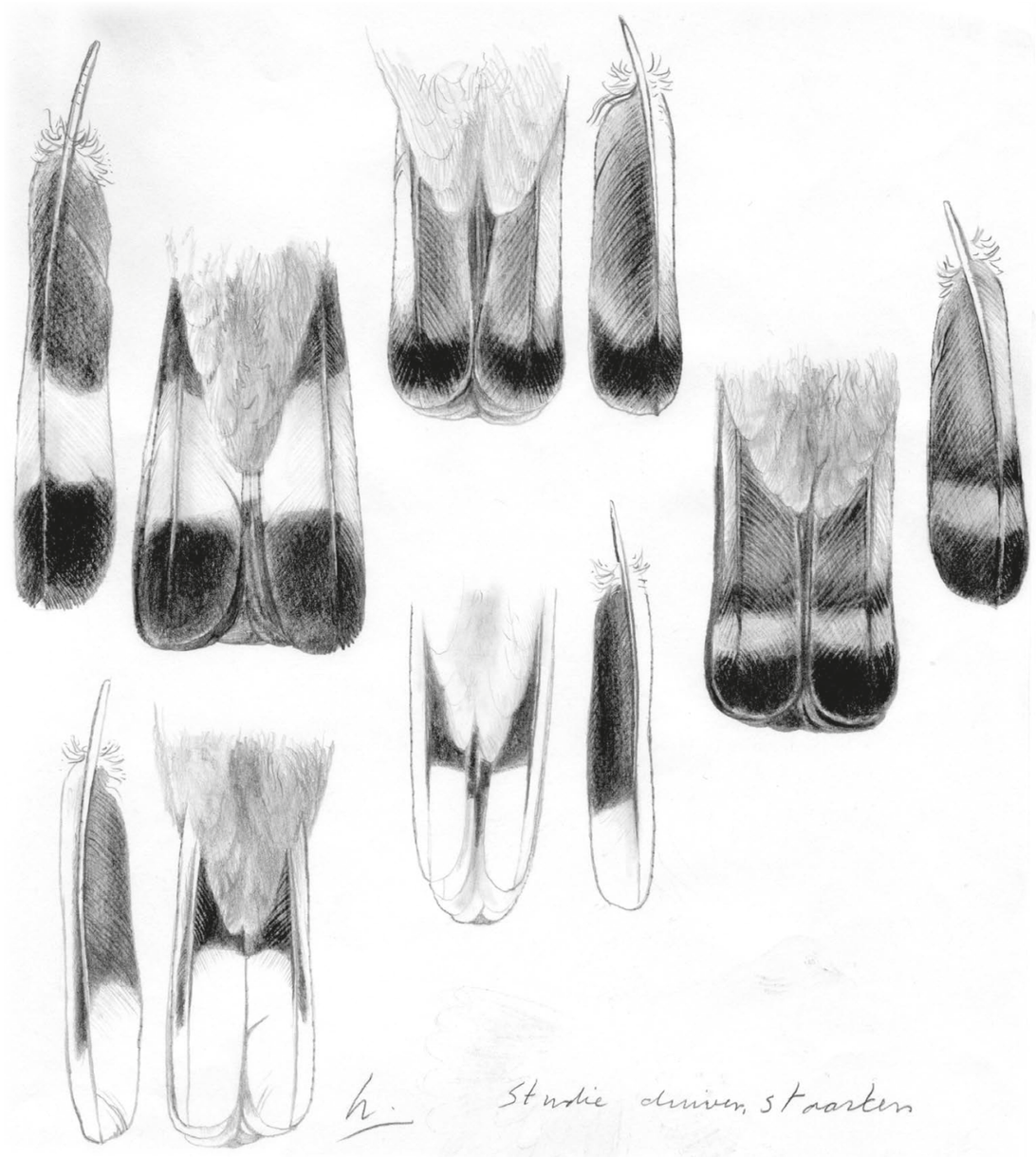

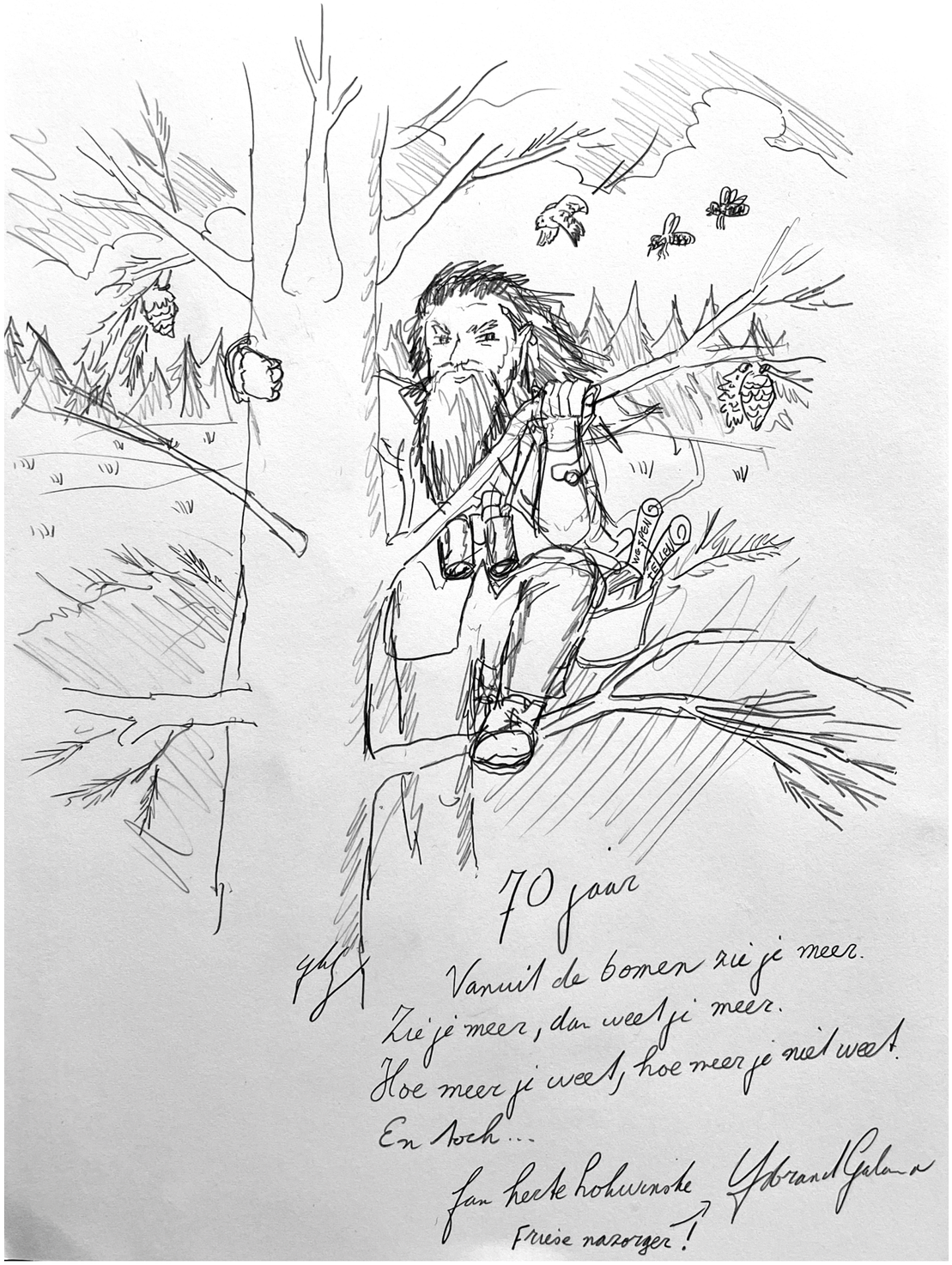

Foto 3 en 4. Gemaakt met een drone van een beschermd bruine kiekennest in wintertarwe door Eveline D'Hoore nabij IJzendijke, Zeeuws-Vlaanderen.

Hay Wijnhoven

Ysbrand Galama

Nico de Haan

Ambassadeur Vogelbescherming Nederland

Foto van internet

Wij waren de Vogel- en roofvogelbeschermers van het eerste uur. Op de ledenvergaderingen van Vogelbescherming was je af en toe ook duidelijk aanwezig! Met name toen duidelijk werd dat er sprake was van een structurele roofvogelvervolging hadden we frequent contact. Toen Vogelbescherming in 1982 de Werkgroep Roofvogels oprichtte was jij een van de deelnemers en trekkers van het eerste uur. Onze samenwerking was altijd heel plezierig en ik bewonderde je (en nu nog) om je enthousiasme en enorme veldkennis.

Jij deed onder andere onderzoek in het natuurgebied de Sijsselt van het Gelders Landschap. In dat zelfde gebied joeg destijds C. de Bruin, jager en directeur van Vogelbescherming en tegelijkertijd mijn baas. Ook hij sprak altijd heel lovend over je! Ooit heb ik je nog eens opgezocht in je “Drentse hut” en hebben we samen een heel plezierige dag gehad.

Maar...allemaal lang geleden. Ik heb jou en je vele publicaties steeds met belangstelling gevolgd en we kunnen zonder meer stellen dat jij een zeer belangrijk bijdrage hebt geleverd aan de Nederlandse natuurbescherming in het algemeen en de roofvogelbescherming in het bijzonder. Rob, gefeliciteerd en het ga je goed!

Ben Hoentjen

Zeventig!

Graag wil ik ook een kleine bijdrage leveren aan dit boek ter ere van je zeventigste verjaardag. Zeventig! Voor mij was je for ever young.

Onze eerste kennismaking dateert alweer uit voorjaar 1982, toen je samen met Jan Grotenhuis voor de provinciale broedvogelkartering NO-Drenthe inventariseerde. Het is nu niet meer voor te stellen, maar bij de afdeling Ecologie van de PPD konden toen jaarlijks vier tijdelijke medewerkers aan de slag, twee voor het vogelonderzoek en twee voor flora- en vegetatie. Er was toen zelfs een hydrobiologische afdeling met een eigen lab dat beken en vennen onderzocht.
Gedurende het broedseizoen gingen we met zijn allen het veld in, langs een aantal gebieden die op dat moment geïnventariseerd werden of waarvoor plannen in de maak waren. En we begonnen zoals het hoort voor zonsopgang bij jullie voor een vroege ochtendronde.

Tot en met broedseizoen 1988 bivakkeerde je met Jan, Frank de Roder of Henk Wessels in een huisje ergens in jullie onderzoeksgebied en vrijwel elk jaar mocht ik mij daar een ochtend, ook heel vroeg, bij jullie aansluiten. De herinneringen aan het samen met jou op pad te gaan en je speciale Drentse inventarisatiemethode, om met een handvol zand toch nog een broeder tot alarmeren te brengen, zal me altijd bijblijven. En ik leerde er zelf ook veel van. Bijzonder was tijdens zo'n leerbezoek (in 1983 of 1984) een zingende Klapekster te horen in de rand van het Bargerveen: de eerste en enige in

Excursie PPD-afdeling Ecologie, voorjaar 1987: bij de vloeivelden van Oranje, fluiten op een stukje rietstengel met Han de Boer, Anton Koot en Frank.

25 april 2014. Rob verzorgt een afscheidsspeech ter gelegenheid van de pensionering van Ben Hoentjen (Provincie Drenthe). Ben verzorgde voor Rob in de jaren '80 de weekrapporten van de uren besteed aan vogelinventarisaties; dit werk deed Rob samen met enkele andere vogelaars zoals Frank de Roder (overleden) en Jan Grotenhuis in opdracht van provincie Drenthe. Het weekrapport kon alleen maar ingevuld worden met uren tussen circa 8-5 uur. Omdat Rob veel vroeger of veel later dan die tijden inventariseerde moesten zijn uren in het reguliere systeem van 8-5 uur gebracht worden. Dat vertikte Rob. Dankzij Bens hulp, die de uren omzette, kreeg Rob toch zijn geld.

Locatie: de schaapskooi in het Dwingelderveld aan het zandpad Achter 't Zaand, bij Lhee. Op de foto zie je Rob aan het speechen, en het groepje van drie is vlnr Jan Grotenhuis, een mij onbekende, en Ben van Os. Ben van Os was indertijd Robs opdrachtgever voor de vogelinventarisaties in het kader van de provinciale milieukarteringen. Foto gemaakt door Ru Bijlsma.

mijn leven. Ook had ik het voorrecht jullie altijd goed verzorgde rapporten, met ook uitstapjes naar kleine onderzoekjes, bijvoorbeeld over het foerageergedrag van Gele kwikstaarten in de Veenkoloniën, klaar te maken voor de drukkerij. Die verslagen ademden onmiskenbaar jouw vaardige schrijfstijl.

Na je jaren bij de provincie Drenthe heb ik nog meer bewondering gekregen voor al je veldwerk, niet alleen in Drenthe, op de Veluwe, in de Oostvaardersplassen maar ook in Afrika. En me vaak afgevraagd hoe je dat allemaal in de 24 uur van een dag voor elkaar kreeg en volhoudt: je prachtige boeken, aanstekelijke en inspirerende presentaties, de Takkeling met in elk nummer een lange lijst recent verschenen roofvogelliteratuur, Drentse vogels, Ardea-artikelen en -redactie en dan ben ik vast nog van alles vergeten.

Je bij tijd en wijlen snoeiharde kritiek op ‘de natuurbescherming’ raakt(e) me soms ook wel, omdat ik ervan overtuigd ben, dat alle integere oud-collega’s, ecologen en beheerders met kennis van zaken, proberen te redden wat er te redden valt. Daarbij zijn (en worden) zeker fouten gemaakt, maar in veel voormalige agrarische gebieden zijn, door het op de schop gaan, hoe ingrijpend soms ook, de omstandigheden voor flora en fauna beslist vooruitgegaan. Maar je rol als luis in de pels van het natuurbeleid, zoals Jan Grotenhuis dat altijd noemt, houdt dat werkveld zeker scherp.

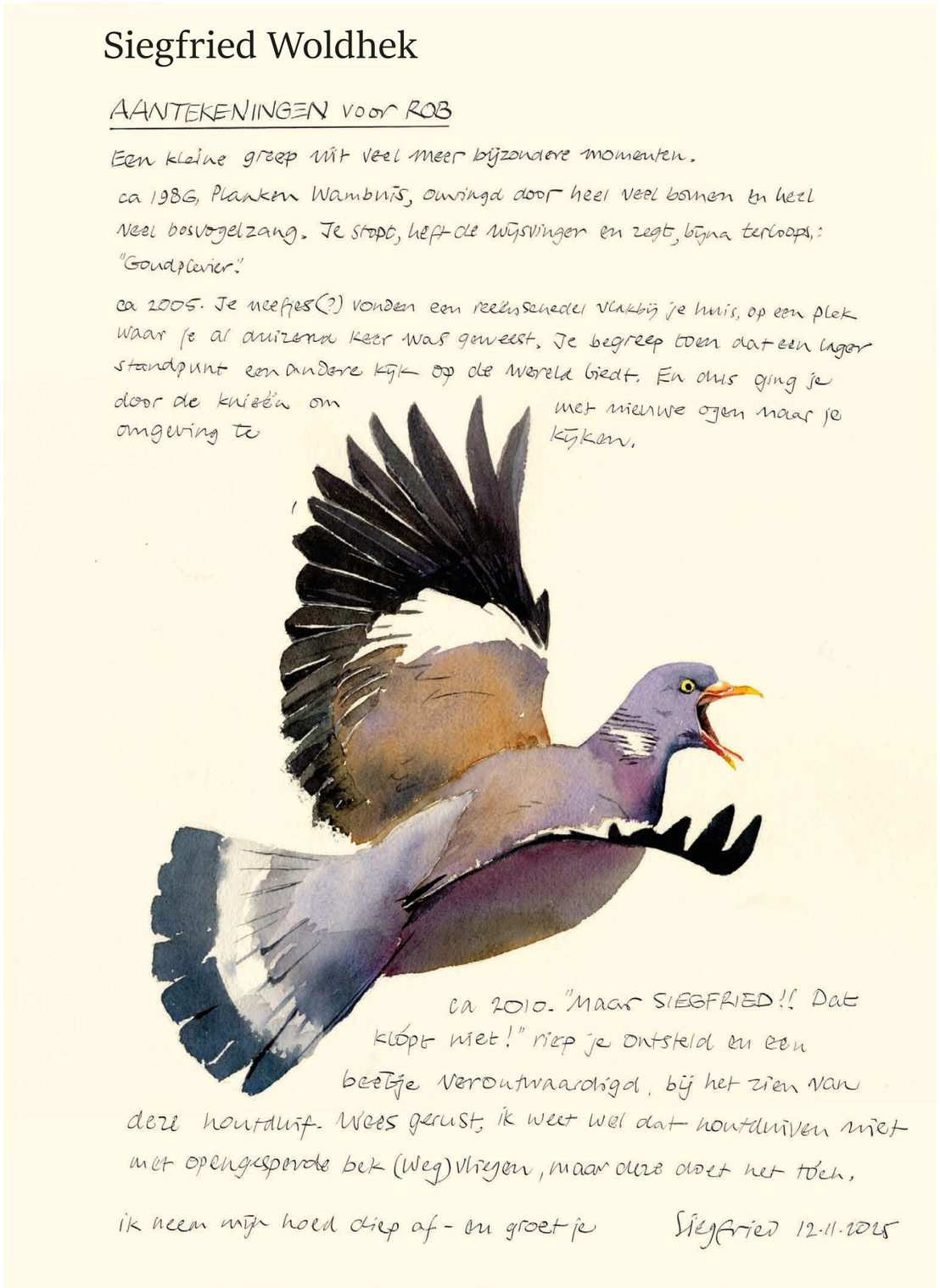
Het deed me goed je in de uitzending van Vroege vogels eind februari samen met Henny Radstaak te horen, op zoek naar Boomklevers. Niet zomaar in een bosje, maar in een bosje met 74 beuken, ongeveer 60 jaar oud: hoe illustratief voor je ongelooflijke kennis van Berkenheuvel en wat je daarvan allemaal hebt opgetekend, los van wat er jaarlijks broedt. Met een kritische noot richting de positieve SOVON-trend van de Boomklever, die in dat bosje en ook elders in Drenthe juist achteruitgaat.

In de bijna voorbije winter, verbeeldde ik mij nog steeds Goudhaantjes te horen in de Zwarte dennen voor ons huis. Onvermijdelijk komt dan jouw sceptische oordeel over het gehoor van die grijze koppen boven, die nog steeds denken dat ze niks missen. Maar zolang ik kan, ik blijf toch nog maar mijn MAS-punten tellen....

Ik kijk ernaar uit je in de komende tijd nog weer eens ergens tegen te komen.

Onnen, 28 februari 2025

Siegfried Woldhek

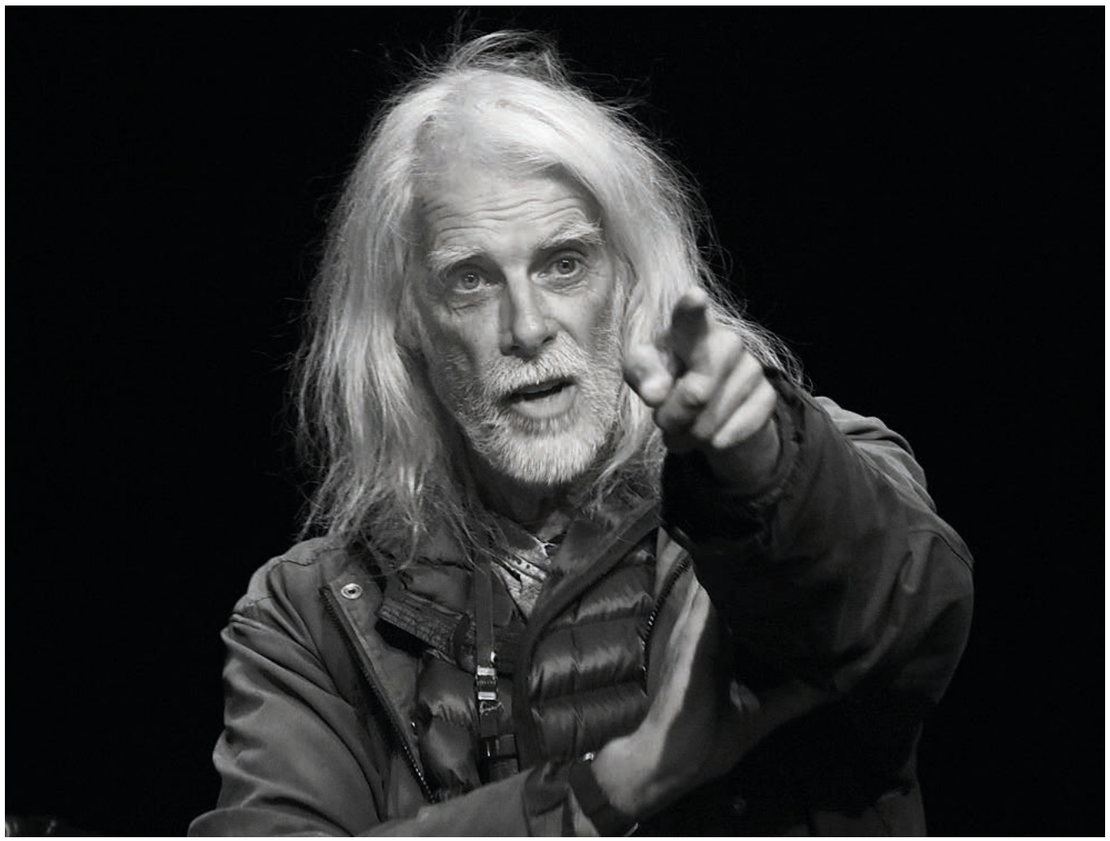

Caspar Janssen

Langswapperen in Wapse

De mens is niet de favoriete diersoort van Rob, hoor je vaak, niet in de laatste plaats van hemzelf. En als je de mens onderverdeelt in beroepsgroepen, dan verdienen vooral natuurbeheerders alle hoon, als zijnde een ‘verderfelijk volkje’, niet geremd door kennis. Nou ja, ter nuance, in de woorden van Rob: ‘Zelfs in het anaerobe moeras van de groene clubjes zwemmen nog puntgave sprotjes rond…’ Journalisten staan ook hoog in de lijst beroepsgroepen die alle verachting verdienen, al is het maar omdat ze doorgaans ‘lui’ zijn en hun oren laten hangen naar vertegenwoordigers van eerstgenoemde groep. Nou ja, ter nuance, in de woorden van Rob: ‘In de oceaan van drab zwemmen hier en daar nog blanke kabeljauwtjes rond, maar het houdt niet over.’

Je verhouden tot Rob, als journalist, is niet altijd eenvoudig. Aan de ene kant is het een voorrecht om je af en toe te kunnen laven aan zoveel in één persoon samengebalde kennis en bevlogenheid, aan de andere kant is de aard van het vak dat ook standpunten en perspectieven van andere mensen, mindere goden, aan bod komen. Hoe onwetenschappelijk die geluiden soms ook zijn. Daarnaast kan het voorkomen dat je als journalist - in de vrije rol van columnist of rubriekschrijver - soms eigen observaties doet.

Landelijke Roofvogeldag, Meppel, 18 februari 2017 (Foto: Martijn de Jonge).

In de dertig jaar dat ik Rob nu ken - ik interviewde hem voor het eerst in 1993, meen ik, voor HP/De Tijd, veel fotografen hebben sindsdien de foto (van Jos Lammers) van Rob als boomtopper in een boom willen namaken - heeft Rob niet nagelaten me te wijzen op mijn fouten, of op meningen die hem niet zinden. Soms weet ik al van tevoren dat ik de toorn van Rob zal opwekken. Zoals die keer dat ik me tamelijk kritisch uitliet over de actievoerders die zich keerden tegen bomenkap in een deel van de Schoorlse duinen. En jawel, daar kwam hij dan, de reactie, scherp als altijd, over ‘beheersdoelen’ die natuurlijk nooit gehaald worden en over ‘botte ingrepen’ en ‘dikke praatjes’ van de ‘pipo’s’ van Staatsbosbeheer, die daarop afgerekend zouden moeten worden.

Of die keer dat ik vanuit het perspectief van de wandelaar in een stukje constateerde dat het toch best saai was, zo’n dennenbos, ergens op de Sallandse heuvelrug. ‘Ga je lekker in die achterbakse bossen van Overijssel? Zag dat je de beheerdersmythe van ‘saai’ had overgenomen… Hoezo saai.’

Het is mensen eigen, denk ik, om dit soort oorwassingen te onthouden, maar toch is dit niet de kern van de mails van Rob. Het bijzondere is juist dat zelfs tussen die scherpe teksten altijd wel ergens een aardige zin staat. Veel vaker nog komt er spontaan bericht uit Wapse als Rob iets gelezen had wat hem wel zinde. Sterker, als ik het zo teruglees is het overgrote merendeel van zijn berichten vooral hartelijk en genereus.

Vooral, altijd, is Rob behulpzaam als je hem iets vraagt. Per ommegaande komt hij met relevante onderzoeken, namen en andere suggesties. Met daarbij fraai geformuleerde updates over het leven van de fluiters, draaihalzen of andere diersoorten in zijn leefgebied.
En als de ‘ongezonde leefomgeving in de stad’ me naar het hoofd steeg, moest ik maar eens ‘langswapperen’.

Als ik dat dan weleens doe gaat het - zo staat het mij tenminste bij - volgens een vast patroon. Na een half uur uitpakken over de non valeurs van allerhande pluimage, gaat het al snel weer over de fluiters, de mieren, de houtduif, de draaihals etc… Ik heb hem weleens gezegd - in het kader van zijn strengheid jegens mensen - dat hij een calvinist is, in mijn ogen niet per se iets om na te streven. Waarna Rob glunderend uitriep: ‘Nou en of!’

Ik denk dat Rob voor veel mensen uit de natuurwereld, uit de wetenschapswereld en het kleine wereldje van de natuurjournalistiek, de rol van geweten heeft. In mijn geval gaat het soms ook wel op. Ik verzet me ertegen, maar ik denk toch vaak, als ik weer ergens in het land naar sta te kijken of te luisteren: wat zal Rob hier van vinden?

Goed, zijn toorn wordt in sommige kringen wel gevreesd, maar een mensenhater? Welnee. Oké, een hekel hebben aan domme dingen die mensen doen en zeggen, dat zeker. Maar alleen al het bestaan van dit flink uitgedijde vriendenboek bewijst dat je zelfs Robs uitspraken niet altijd voor waar aan moet nemen. Ergens is er toch ook iets goed gegaan in de menselijke sfeer.

Ik hoop nog eens langs te wapperen in Wapse.

Jan van der Kamp

Sahelpal voor het leven

Rondwarend in de grijze massa onder mijn schedeldak kom ik je tegen op de trans van het reddingshuis aan de kop van de Vliehors, augustus 1967. Jij bedeesd ogend, je naar de verwaterende normen van toen nog netjes geknipte hoofd - met al wel een Beatle pony - tussen je schouders, als een roofvogel op de uitkijk. Een foto die ik graag terug had gezien in dit Liber Amicorum, maar die ik niet op tijd wist op te snorren. Hoop dat ie er later als plakplaatje nog bij kan.

Gaat ineens door me heen: was het wel 1967? Je was toen nog maar twaalf en moest een jaar ouder zijn om lid te mogen worden van de CJN. Zelf heb ik twee keer een CJN-VWG kamp op Vlieland meegemaakt en het kan dus bijna niet anders dan dat de foto in 1969 is geschoten. Vond wel een foto van dat kamp met de wiekelende jongeren Arend Timmerman, Toon Croes, Joan D.D. Hofman, Chris Rey, Peter Bervoets, Luit Buurma en ik; jij staat er niet bij, maar je was ook niet zo van het zingen geloof ik.

We zijn elkaar sindsdien maar sporadisch tegengekomen; in kampjes bij mijn weten nooit, corresponderend mogelijk toen ik een blauwe maandag ingezonden waarnemingen mocht beoordelen bij de VWG. We probeerden later, beiden op onze eigen manier, een plek in de biologie te vinden, en dat was niet via school en universiteit maar in het veld.

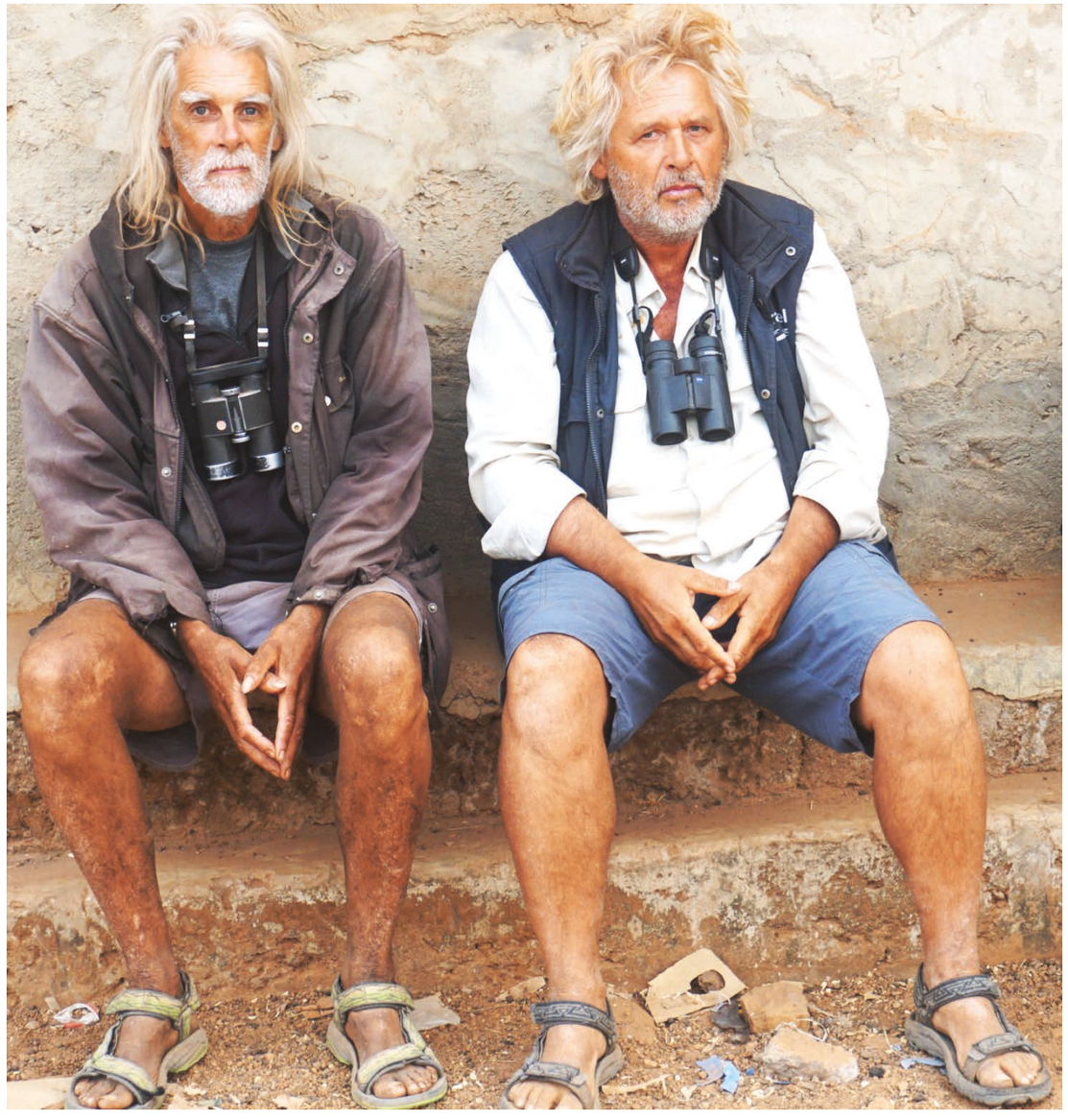
Las natuurlijk veel over je werk in bos en hei, hoorde over de losgeslagen bende in Ede-Wageningen en je baantjes om jezelf draaiende te houden. En misschien pikte jij wel es wat op over mijn eerste uitstapjes naar Afrika, met Gerard van Dijk, Siegfried Woldhek, Adjan de Jong , Wim Mullié, Peter Meininger e.a. En je hield intussen vol dat je never nooit de grens over wilde: er lag nog oneindig veel onderzoek in eigen land te wachten op resultaat.

Inmiddels weten we beter. Je volgde de roofvogels tijdens hun reis naar en in Afrika, verzeilde met Bennie van den Brink in de boerenzwaluwen die ook die kant opgingen, en je zult je realiseren dat ik je omzwervingen wel erg bondig samenvat, waarschijnlijk ook omdat ik die niet allemaal ken.

We kwamen elkaar eindelijk weer es tegen toen ik rond de eeuwwisseling in Mali woonde. De vogeldichtheidstellingen die we in de Binnendelta uitvoerden konden wel wat extra werkvolk gebruiken, en zo banjerde ik ineens met Leo, Willem en jou door de bourgou bij vallend rivierwater. Jullie waren niet altijd bedacht op de haaklijnen en dat hebben jullie geweten…

In Living on the Edge staat een plaatje dat het verband tussen habitat en soortverspreiding visualiseert, naar een idee van Leo. Dit plaatje is de aanzet tot verder werk op grotere schaal dat uitgroeide tot een Sahelbrede aanpak. Een klus waar we met grote voldoening op mogen terugkijken, toch? Wat waren we goor, kijk maar naar de foto waarop we ons werk na een Harmattan dustbowl lijken te overdenken, en wat kun je je schoon voelen na een afspoelbeurt met een keteltje water. En de baltsende Brilgrasmussen boven de bloemenzee in een Mauretaanse oase, de Vale Spot - Baardgrasmus – Bergfluiter hiërarchie in de Faidherbia's, de trappen, zandhoenders, grielen, tegelijk "Oostelijke" roepen na lang wachten op het geluid van een Bergfluiter in Oost-Tsjaad, zo goed als verdwenen Zwartkoppen in de westelijke Sahel, de bergen in Tigray, alles was goddomme even mooi en interessant.

We konden het goed met elkaar vinden, veel gelachen en er was altijd dat ouwe vertrouwde gevoel van common ground.

Na een velddag gezandstraald door de Harmattan, Benin (9.11.54.6113 Noord, 2.15.49.9099 Oost), februari 2016 (Foto: Leo Zwarts).

Willem van Manen

De complete vogelaar

Magister artis, ingenique largitor, venter[1] *(Persius).*

Heb je als ingetogen natuurminnaar net een nest met vier jonge haviken geringd op de flank van de Amerongse berg (5 juni 2006), ontsnapt je een boertje vlak voordat je, je een weg banend tussen de krentenstruiken, voet zet op het pad. Uiteraard niet gezien hebbend dat over ditzelfde pad een ruiter stapvoets tot minder dan tien meter was genaderd. Steigeren, gebries en een ruiter die zich ternauwernood in het zadel weet te houden, en dat vanwege het lozen van een beetje lucht. De poging om met een opmerking over zijn verwijfde uitrusting de schuld naar hem te verleggen, is te veel voor de hand liggend. Als de boel een beetje tot rust is gekomen, lacht hij tot mijn stomme verbazing. Niet alle vooroordelen over ruiters zijn kennelijk waar.

Je kunt hieruit de conclusie trekken dat boeren niet OK is en ongelukken kan veroorzaken, maar uiteraard zat het probleem in de timing. Had ik mijn aanwezigheid bij wijze van spreken een halve minuut eerder kenbaar gemaakt, dan waren paard en ruiter gewaarschuwd geweest en de kans op ongelukken juist kleiner. Ook geruisloos opdoemen voor een paard is niet zonder risico.

Met een volume tot 112,4 dB (Suggitt 2024), in sterkte ergens tussen een popconcert en een kettingzaag, is de boer een van de meer imposante prestaties van het menselijk lichaam. Indrukwekkend is niet alleen de sterkte van het geluid, meer nog het gemak waarmee dit wordt voortgebracht. Voor een boer hoef je niets te doen, hooguit te laten. Vrouwen behalen hetzelfde volume als mannen, waarmee boeren onder de meer genderneutrale communicatie valt. Boeren kunnen ontstaan door gasvorming in de maag, maar ook door het delicaat innemen van teugjes lucht bij inspanning (McNally *et al.* 1964). Tijdens wandelen of het beklimmen van bomen bouw je zo steeds voldoende lucht op voor een al dan niet subtiele ontlading. Zonder veel aandacht voor timing kan de eenzame wandelaar er zo onbewust voor kiezen zijn/haar aanwezigheid kenbaar te maken in de wijde omtrek. Toen de westerse etiquette de boer in de ban deed, is de commercie hier handig op ingesprongen door introductie van de *bear bell* in berenrijke gebieden.

Bij absentie van beren en ruiters vormen boeren een niet te onderschatten aanvulling in de gereedschapskist van de vogelonderzoeker. Wie heeft niet meegemaakt dat na een acceptabel exemplaar op een zomernamiddag een bosrietzanger begint te zingen, er in de ochtendkou een paar houtduiven wegklapperen of zelfs een horde waterrallen begint te gieren. Nog groter is de bonus wanneer, vaak minuten later, er een bosuil begint te huilen op de plek waar jij je emoties losliet of er een wintertaling van haar nest onder een braamstruik wegfladdert (echt gebeurd). En waarom zou je op de stam kloppen om een roofvogel van zijn nest te doen vliegen als het ook op afstand kan?

Via een korte zoektocht op internet blijkt dat je met boeren negatieve energie en dito emoties kwijtraakt, je chakra's met elkaar in lijn brengt, in het moment terecht komt, je zelfreflectie bevordert en zelfs kan communiceren met de geesten van je voorouders.
Voor wie niet zo goed is in boeren door remmingen of conditionering staan er op youtube legio instructievideo's om je van je remmingen te verlossen en zo een completere vogelaar te worden, die bovendien klaar is voor de komst van de Bruine Beer naar Nederland.

Summary: The complete birdwatcher
With a volume of up to 112.4 dB (Suggitt 2024), in strength somewhere between a pop concert and a chainsaw, the belch is one of the more imposing feats of the human body. Women burp just as loud as men, which means that belches are among the more gender-neutral means of communication. Burping can be caused by gas formation in the stomach as well as by delicately ingesting breaths of air during exercise (McNally et al. 1964). While walking or when climbing trees, you always build up enough air for a subtle burp. Without much attention to timing, the lonely walker can choose whether or not to make his/her presence known for miles around. When Western etiquette banned the belch, commerce cleverly responded by introducing the bear bell in bear-rich areas.

In the absence of bears and horsemen, belches are a powerful addition to the bird researcher's toolbox. Who has not experienced that after a particularly loud belch a Marsh Warbler bursts into song, a few Wood Pigeons flap away or even a bunch of Waterrails starts to scream. The bonus is even greater when, often minutes later, a Tawny Owl starts howling in the place where you released your emotions or when a Common Teal flutters away from its nest under a bramble bush (as has happened!). And why knock on the trunk of a tree to make a bird of prey fly off its nest when it can also be achieved from a distance?

A short search on the internet shows that burping relieves you of negative energy and emotions, aligns your chakras, gets you 'into the moment', promotes your self-reflection and can even be used to communicate with the spirits of your ancestors! For those who are still not so good at burping due to inhibitions or conditioning, there are countless instructional videos on youtube to free yourself, and thus become a more complete birdwatcher, who is also ready for the arrival of the Brown Bear in the Netherlands (or elsewhere).

Gummbah

Literatuur

McNally E.F., Kelly J.E. & Ingelfinger F.J. 1964. Mechanism of belching: Effects of gastric distension with air. Gastroenterology 46: 254-9.

Suggitt C. 2024. Loudest burp record broken for first time over a decade. Guiness World Records.

[1] De buik is de leermeester van alle bedrijven en kunsten

Gummbah

Volkskrant
12/3/05

het Betoog 7B

Gummbah

Gummbah is geweldig. In kringen van roofvogelaars is de tekstballon 'Ja hoor, daar heb je het gedonder al: een hert!' een gevleugelde kreet geworden.

Wapse **Rob Bijlsma**

Hilarisch

De heer Groeneveld ergert zich aan Gummbah (U-pagina, 5 maart). Van harte hoop ik dat u hem laat kletsen. Graag voor mij en de vele andere fans een dagelijkse aflevering, bij voorkeur groter en vooral dikker gedrukt (dat kopieert makkelijker). Ondanks de harige blote billen en andere merkwaardig vormgegeven lichaamsdelen, ervaar ik de tekeningen nooit als platvloers. Ze zijn hilarisch, mild en komisch en doen van zich spreken. U heeft de allerbeste cartoonist van Nederland in dienst. Geef hem opslag en wees er zuinig op!

Appelscha **Maria Quist**

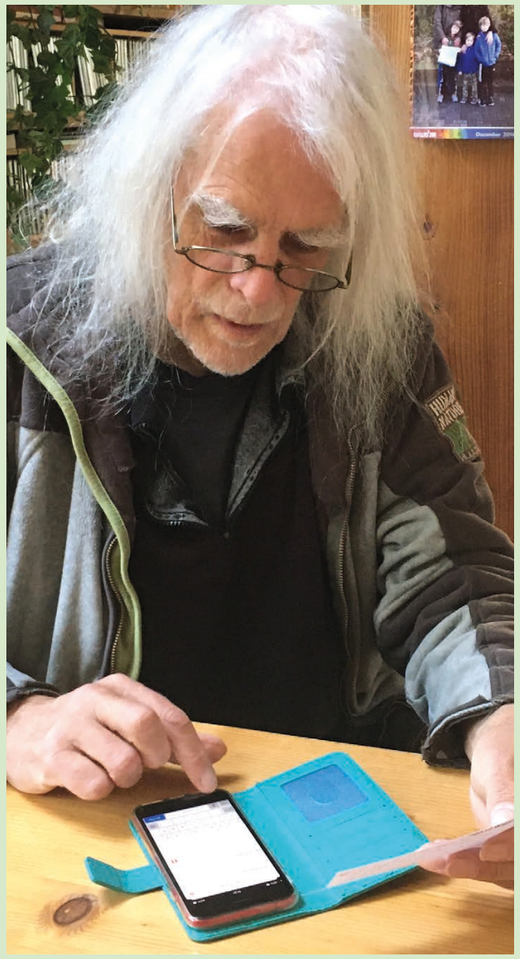

Jouke Prop

Verhaal voor Rob Bijlsma

Foto 1. Landschap Spitsbergen in avondlicht (11 juni 2017) (foto Jouke Prop)

De gezamenlijke ervaringen met Rob gaan terug naar de tijd dat ik actief was voor Ardea, ons NOU tijdschrift. Ik heb daar erg goede herinneringen aan, en dat is niet in de laatste plaats door Robs voortdurende steun, en niet te vergeten de nooit opdrogende stroom aan boekbesprekingen!

Het is alweer jaren geleden dat ik als redacteur van Ardea gestopt ben, en de reden daarvoor waren de lange onderbrekingen om aan Ardea te werken. Dat kwam door de lange periodes van veldwerk op Spitsbergen (geen internet, amper telefoon), nog eens versterkt door de tijd die verwerking van de verzamelde waarnemingen innam. Het is daarom misschien toepasselijk nu iets te vertellen over wat ik op Spitsbergen zocht. Niet dat ik het gevoel heb dat Robs interesse specifiek uitgaat naar noordelijke gebieden. En het is helemaal niet mijn bedoeling zijn belangstelling voor het Noorden op te wekken. Integendeel, er lijkt een trend op gang te zijn gekomen om mensen, ofwel als toerist of als onderzoeker, te verlokken naar Spitsbergen, IJsland of Groenland te reizen.

Ik doe niet mee aan die Nordic-propaganda. Laat ik schetsen hoe het er vroeger aan toeging als je als onderzoeker op Spitsbergen terecht kwam. Voor mij was dat bijna 50 jaren geleden, toen ik met drie collega studenten met een vrachtboot aankwam in de haven van het mijndorpje Longyearbyen. In die tijd werd er nog volop steenkool gedolven, inmiddels zijn bijna alle kolenmijnen op Spitsbergen gesloten. We meldden ons bij de Gouverneur, die zetelde in het enige statige huis van het dorp. De overige bebouwing bestond hoofdzakelijk uit onooglijke barakken waar mijnarbeiders werkten, aten of sliepen. De Gouverneur ontving ons hartelijk, met de mededeling dat zijn schip gereed gemaakt werd om ons naar ons gebied te brengen. Tot het vertrek kregen we verblijf aangeboden in het “Vitenskapenshus”, een gebouwtje op het erf van de Gouverneur. Er zal een politieke reden gespeeld hebben om ons zo ter wille te zijn, maar er speelt ook mee dat voorwerk was verricht door de grote mannen op de achtergrond, Rudi Drent en Myrfyn Owen.

Tegenwoordig is van toeschietelijkheid en hulpvaardigheid geen sprake meer. Om de stroom onderzoekers op Spitsbergen in goede banen te leiden is er een bureau opgericht. Onderzoekers zijn letterlijk en figuurlijk een nummer geworden, en de regelingen waar onderzoekers mee te maken krijgen neigen in onbehouwenheid naar de aanpak van de huidige Nederlandse overheid om migrantenstromen in te dammen. Wil je in mei beginnen met veldwerk, dan graag de aanvraag voor vergunningen voor 15 januari indienen, valt je veldperiode in de maanden juni, juli of augustus, dan is de deadline 1 maart. Ook op andere gebieden slaat de bureaucratisering toe. Alle artefacten ouder dan 1945 zijn automatisch beschermd als cultureel erfgoed. Daar valt alles voor te zeggen. Dankzij het relatief droge klimaat blijft hout lang in goede staat, en talloze oude hutten (van pelsjagers) zijn goed bewaard gebleven. Van bewoning van meerdere eeuwen oud, zoals die van het Russische jagersvolk Pomoren, zijn vaak alleen de fundamenten bewaard gebleven.
Op zeker moment zijn grote delen van Spitsbergen geïnventariseerd op dergelijke overblijfselen. Daarbij is ook een houten hutje, dat wij als onderkomen van aangespoeld hout hadden gebouwd, op deze lijst terechtgekomen. Het hutje lijkt misschien oud, maar was het niet. Het gevolg was dat we het onderkomen niet meer mochten gebruiken of er zelfs maar een spijker aan mochten veranderen…
Maar laat ik niet doorslaan naar de negatieve kant van het Noorden. Ga bijvoorbeeld kijken bij een van de fjorden die ver het binnenland indringen. De bergen die aan zo’n fjord grenzen zijn ideale broedplekken voor zeevogels. Eindeloze slierten van kleine alk, dikbekzeekoet, en noordse stormvogel die pendelen tussen nest en foerageerplek op zee. Het zijn biologisch rijke plekken die ook weer andere dieren aantrekken, zoals poolvos en grote burgemeester. Tussen de bergketens liggen de gletsjers die uitmonden in het fjord, met op brokken afkalvend ijs de ringelrob en baardrob. En in de nachtelijke uren (van de poolzomer) dat bijzondere licht met zachte pasteltinten. Niets zo mooi als een vaste plek te hebben voor onderzoek, waar je jaar op jaar terugkomt. Een goed uitgangspunt voor onderzoek, maar je leert het gebied elke keer beter kennen. Aan de ene kant de herkenning van wat je eerder had gezien, daarnaast is er altijd iets nieuws dat opvalt. Als je dan ook nooit andere mensen tegenkomt dan die van je eigen groep, kan het niet anders dan dat je je als een koning in eigen rijk voelt. Zo verging het mij op Spitsbergen ook. Toch kwam daar van de één op de andere dag een eind aan.

Het was een mooie zonnige dag geweest, en ’s avonds ging ik op pad om pootringen van brandgans te lezen. Bij zonnig weer zijn ringen beter af te lezen in de nachtelijke uren, wanneer de ringen minder schitteren en het zicht beter is door ontbreken van luchttrillingen. Het meer waar ik naar toe liep lag op een uitstulping van de kust, een brede kaap, op een drie kwartier lopen vanaf het kamp. Aangekomen bij het ganzenmeer, viel me ineens op dat er een lange slurf mist de fjord introk. Dat ging zelfs zo snel dat binnen een mum van tijd ook het land in dichte mist gehuld was. Vervelend want ik had nog geen gelegenheid gehad te kijken waar de ganzen zaten, en de kans om ganzen te vinden en ringen te lezen leek verkeken. Maar ganzen konden mij nu ook niet zien, en ik besloot om naar de overzijde van het meer te lopen waar de ganzen meestal graasden. Daar de schuiltent opzetten leek me een goed idee in de hoop dat de ganzen voldoende dichtbij zouden komen. Ik boog af om een drassig stuk toendra te ontlopen, en achter een hoge rotspartij langs lopend, klom ik over een bult om een valleitje te bereiken dat ik moest volgen om weer bij het meer terug te komen. Bijna bovenaan de bult gekomen zag ik aan de andere zijde ineens een ijsbeer, een beetje gekromd op de zij

liggend, en de poten opgetrokken, met de ogen dicht. Een vredig tafereel, maar de omstandigheden waren er niet naar om ervan te genieten. Met kloppend hart schuifelde ik langzaam achteruit, en onderaan de bult gekomen, draaide ik me om en keerde zo snel mogelijk terug naar het kamp. Had de beer iets gemerkt? De dichte mist ontnam de mogelijkheid te weten of het dier misschien was opgestaan.

De volgende ochtend was het nog steeds mistig, maar toen de mist wat optrok zagen we de ijsbeer onder onze observatietoren. Direct daarna trok de mist weer dicht en vervolgens hebben we geen spoor van de beer vernomen. Bij de toren vonden we later de enorme voetafdrukken in het zand, en het touw dat we gebruikten om rugzakken op te hijsen was kapot getrokken.

Dit voorval veranderde ons leven op toendra ingrijpend. Misschien vergelijkbaar met de mens in Drenthe die zich realiseert samen te leven met de wolf? Van onbekommerd lopen op de toendra was geen sprake meer, zo min als van gaan waar en wanneer je wilt. In plaats daarvan was het altijd alert zijn, het landschap afzoeken op witte objecten, en eerst ruim om rotspartijen lopen voordat je ernaar toegaat. Er was alle reden om voorzichtig te zijn, want na die eerste beer zouden nog vele volgen, in dat betreffende jaar, en in alle jaren daarna.

Voor het brandgansonderzoek betekende de komst van de ijsbeer een grote klap. De beren bleken dol te zijn op ganzeneieren, die in grote hoeveelheden werden verorberd. Het broedsucces van onze geringde ganzen wilden we graag koppelen aan de data die we verzameld hadden aan dezelfde individuen in het overwinteringsgebied, tijdens de trek en rond de broedkolonie. De eerste jaren dat we te maken hadden met ijsberen viel de invloed op ganzen nog mee, want de beren verschenen pas nadat de ganzen hun eieren hadden uitgebroed en met hun jongen de broedkolonie hadden verlaten op weg naar meertjes op de toendra. Maar naarmate het ijs in de naburige fjorden eerder wegsmolt – en dat ging beangstigend rap – kwamen

Foto 2. Vrouwtje ijsbeer in brandganskolonie (16 juni 2016) (foto Jouke Prop)

de ijsberen ook eerder aan land. Tegenwoordig komen de eerste beren al zo vroeg dat de ganzen nog amper een ei hebben gelegd. Kansen om eieren uit te broeden zijn zo goed als verkeken. Zoals veel andere vogels, zijn ganzen plaatstrouw aan hun nestplek, en gaat het broeden een jaar mis, dan volgt een nieuwe kans in het volgende seizoen. Dus, we zagen de ganzen elk jaar terugkeren naar de kolonie, zonder verhuizingen naar veiliger plekken. Dat betekende dat we jarenlang in staat waren de neergang van een vogelkolonie te registreren wanneer die jaarlijks bezocht wordt door ijsberen. Maar het bood ook de mogelijkheid meer te weten te komen over de ijsbeer.

Voor een ijsbeer is het eten van eieren vast niets anders dan een bij-gebrek-aan-beter, maar je kunt wel verwachten dat ze dit op een ‘slimme’ manier doen. Op dat gebied stelden de beren ons voor raadselen. De dieren waarmee wij te maken hadden kunnen niet meer terecht op zee-ijs, en daarmee is hun voedsel (zeehonden) onbereikbaar geworden. Als ze een alternatieve voedselbron vinden in de vorm van een vogelkolonie vol met eieren, kun je verwachten dat ze hun kans grijpen en eieren eten tot alle nesten leeg zijn. Of totdat de opbrengsten niet meer opwegen tegen de moeite van het zoeken. Het gebeurde wel eens dat een beer bijna alle eieren vond (en opat), maar dat waren uitzonderingen. In die gevallen zaten we soms dagen achtereen in ons schuilhutje van een kubieke meter op de observatietoren te kijken wat de beer deed. Maar in veel gevallen vertrok de beer plotsklaps, terwijl er nog volop eieren te vinden waren. Soms hadden ze nog maar enkele nesten leeggegeten, en dan gingen ze alweer op pad. Het kwam zelfs regelmatig voor dat een ijsbeer langskwam lopen zonder de moeite te nemen naar de kolonie te gaan.

Kortom, de meeste ijsberen bleven korter in de kolonie dan we zouden verwachten, en dat bleek vooral te gelden voor vrouwtjes. Hoe was dat te duiden? Kunnen we misschien uit de positie van de beren ten opzichte van elkaar afleiden dat er “iets sociaals” speelt, en dat ze elkaar beïnvloeden? Om daar achter te komen keken we naar de onderlinge afstand tussen ijsberen: daarvoor namen we de tijd die verstrijkt tussen het vertrek van een beer en de komst van de volgende. De lengte van dat interval zou misschien kunnen vertellen of ijsberen op elkaar reageren of niet. Daarvoor vergelijken we de waarnemingen met rekenkundige simulaties waarbij dieren at random bewegen. Vrouwtjes kwamen gemiddeld zes dagen na hun voorganger. Dit komt overeen met een random patroon, dus dat wijst erop dat vrouwtjes zich onafhankelijk van andere beren bewegen.
Voor mannetjes ligt dat heel anders. Die komen tweemaal zo snel als vrouwtjes, drie dagen na hun voorganger. Dit is absoluut geen random patroon, en het wijst erop dat mannen sterk reageren op de aanwezigheid van andere beren. Sterker nog, vrijwel altijd nadat een vrouwtje in de kolonie is geweest, volgt er binnen een paar dagen na haar vertrek een mannetje. Dus, mannetjes volgen snel op vrouwtjes.
Maar brengt dit ons nu dichterbij de oplossing van het probleem waarom ijsberen minder eten dan we verwachten? Kijken we naar het verband tussen de consumptie van de beren en de afstand tot hun voorganger dan komt daar voor mannetjes een sterk positieve trend uit. De veeleters onder de mannetjes zijn de individuen die een grote afstand tot hun voorganger hadden, en hoe dichter ze een ander beer op de hielen zitten hoe korter ze in de kolonie blijven. En ze blijven vooral kort als hun voorganger een vrouwtje is. Dit wijst erop dat een ijsbeer in de buurt van een ander alle moeite doet om de nabijheid te bewaren, en hij geen tijd “verdoet” met eten. Oftewel, het lijkt erop dat de nabijheid van anderen zo belangrijk is dat ze zelfs de opname van energie opofferen. Voor vrouwtjes geldt dit verhaal niet, en voor hen bestaat geen verband tussen de tijd in de kolonie en het interval ten opzichte van de voorganger.

Vatten we de waarnemingen samen dan komen we op het volgende:
Ten eerste dat ijsberen niet uit lijken te zijn op een maximale opname van energie. Dat is verrassend, want je zou denken dat dat juist een hoofddoel is in de zomer. Ten tweede dat mannetjes vrouwtjes volgen. Ten derde dat vrouwen een korte tijd eten in de kolonie, wat erop wijst dat ze mannetjes ontlopen. Dit alles is een aanwijzing dat mannen en vrouwen tegengestelde belangen hebben.

Een mogelijke verklaring voor botsend gedrag is het optreden van infanticide, waarbij mannetjes jonge beren die nog met de moeder optrekken doden. Maar wij hebben dit gedrag nooit in ons gebied gezien, en bovendien volgen mannetjes vrouwen ongeacht of ze wel of niet vergezeld zijn van jongen. We hebben nog geen sluitende verklaring voor het gedrag van de beren, en kunnen op het moment alleen speculeren. Als plausibele verklaring denken we aan de waarde van het creëren van een netwerk van bekende individuen. De betekenis daarvan kan liggen in de lange duur van paargedrag in het voorjaar. Wil een copulatie succesvol verlopen – voor beide – moet er best wat gebeuren. Het mannetje moet het vrouwtje overtuigen dat hij een geschikte kandidaat is. Het kan uren, of zelfs dagen duren voordat de vrouw toestemt om te paren. Dit met het risico dat er andere mannetjes verschijnen die paraat staan om te paren. Daarbij moeten we bedenken dat de ijsbeervrouw gedurende meer dan twee jaren een topprestatie levert door haar jongen groot te brengen. Maar voor een man is de paring de enige inbreng in de voortplanting. Dus voor hem is dit een extreem belangrijk moment. Het is dus van het grootste belang dat de paring vlot verloopt. Een goede voorbereiding is dan essentieel, iets wat er door de evolutie ingeramd moet zijn. Waarom wachten met kennismaken met een partner tot het moment suprême? Nee, het is speculatief, maar het zou kunnen zijn dat ijsberen de hele zomer bezig zijn zich warm te lopen voor de paartijd – maanden later - door te “netwerken”. Kennismaken met anderen, en je eigen bestaan kenbaar maken aan anderen. Aan vrouwen, maar net zo goed ook met je concurrenten, andere mannen. Dat voorkomt verloren tijd en verloren energie in de paartijd.

Literatuur
(met een knipoog naar Robs vermogen om bibliografische data te ontsluiten)

Drent, R. H., & Prop, J. (2008). Barnacle goose *Branta leucopsis* survey on Nordenskiöldkysten, west Spitsbergen 1975-2007: Breeding in relation to carrying capacity and predator impact. *Circumpolar Studies*, *4*, 59–83.

Prop, J., Aars, J., Bårdsen, B.-J., Hanssen, S. A., Bech, C., Bourgeon, S., de Fouw, J., Gabrielsen, G. W., Lang, J., Noreen, E., Oudman, T., Sittler, B., Stempniewicz, L., Tombre, I., Wolters, E., & Moe, B. (2015). Climate change and the increasing impact of polar bears on bird populations. *Frontiers in Ecology and Evolution*, *3*, 33.

Prop, J., Black, J. M., Aars, J., Oudman, T., Wolters, E., & Moe, B. (2024). Land-based foraging by polar bears reveals sexual conflict outside mating season. *Scientific Reports*, *14*(1), 20275.

Prop, J., Oudman, T., van Spanje, T. M., & Wolters, E. H. (2013). Patterns of predation of pink-footed goose nests by polar bear. *Ornis Norvegica*, *36*, 38–46.

Prop, J., Staverløkk, A., & Moe, B. (2020). Identifying individual polar bears at safe distances: A test with captive animals. *PLOS ONE*, *15*(2), e0228991.

Prop, J., Aars, J., Strøm, H., van Spanje, T. M., Wolters, E., & Moe, B. (2025). Land-based polar bears face self-induced declines in foraging opportunities in bird colonies. Submitted.

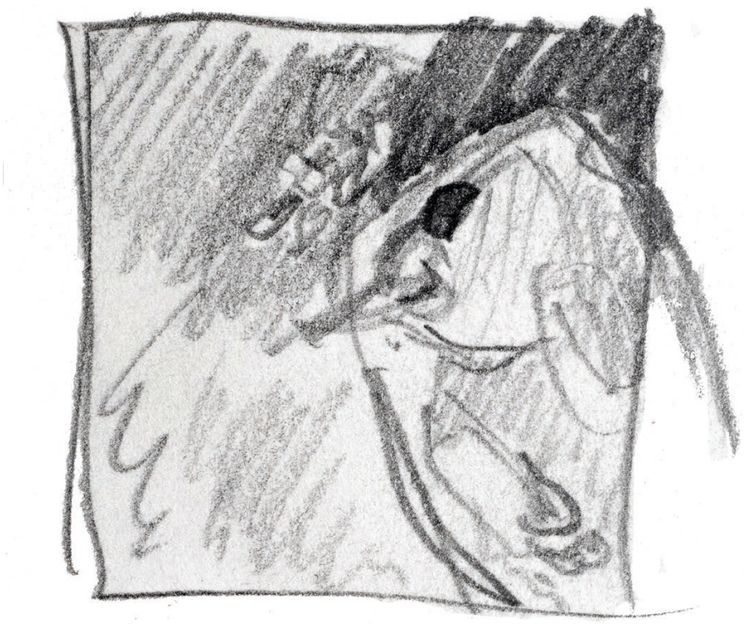
Joost M. Tinbergen

Vliegenvanger in de tuin of niet?

Op paaszondag (16 april 2017) ontdekten we een man Bonte Vliegenvanger (BVL) zingend in de tuin, naast het atelier. Ik keek er al verlekkerd naar, maar hij concentreerde zijn zingen in de loop van de week op een lullig klein kastje bij Eli (de buurman) aan zijn kersenboom. Ik dacht dus jaloers: dat is verkeken.

We hebben dit jaar pech met onze camerakasten. De Spreeuw is er gelukkig wel, broedt nu op 5 eieren, maar de mezen hebben besloten om niet in onze camerakasten te gaan. Geen Pimpel naast het atelier en geen Koolmees (K) in de twee andere kasten, hoewel er wel nesten begonnen waren. In de schuurkast kwam zelfs 1 ei, maar op een onaf nest, en dat is niks geworden. De Koolmezen bleken uiteindelijk in de twee kasten te gaan broeden die ik vorig jaar extra opgehangen had om de BVL te lokken nadat de mezenkasten bezet waren. In de keukenkast sliep tijdens het bouwen geen mees, maar nadat het bouwen daar ophield kwam er ’s nachts weer een slaper, die gewoon bovenop het nieuwe nest poepte. Dat was rond het moment dat in de buurkast het eerste ei gelegd werd. We hebben nu vastgesteld dat de slaper een man is, waarschijnlijk de man van de buurkast. Die kast is van hem, maar zijn vrouw heeft voor de buurkast, 8 meter verderop, gekozen. Waarom kan ik alleen maar gissen.

Twee dagen later
’s Ochtends gaat bij ons, na het openen van de gordijnen en het opzetten van water voor de thee, eerst de MeesTV aan. Op ons TV scherm hebben we vier bewakingsbeelden van onze nestkasten: schuur, atelier, keuken en nok. De camera’s hangen in de nestkast hoog aan de deksel en kijken recht naar beneden, naar de plek waar het nest moet komen. De nokkast is de Spreeuwenkast (50 mm), atelier is de selectieve Pimpelkast (27 mm vlieggat) en de andere twee zijn Koolmeeskasten (32 mm). Alleen de Spreeuwenkast is, zoals gezegd, bezet. Aan de koffie zien we alles wat er gebeurt, en tot onze grote vreugd was er opeens een BVL in de keukenkast, die de poep van de Koolmees stukje bij beetje ging ruimen (zie tekening). Ik dacht daarom dat het een vrouwtje was. Ik heb de indruk dat

bij Koolmezen vrouwen dat meer doen dan mannen, net zoals in ons eigen gezin trouwens. Ook lijkt een vogel in de kast door het infraroodlicht valer dan daarbuiten. Ik dacht dat de BVL een vrouw had en dat die vrouw een voorkeur voor onze keukenkast had! Bingo, het zou zo kunnen zijn dat we voor het eerst een BVL in een camera kast zouden krijgen!
Een en ander wordt via internet natuurlijk direct kortgesloten met mijn naaste collega's. Richard, die aan BVL's werkt maakte mij, op basis van de foto van de vliegenvanger in de kast, erop attent dat hij dacht dat het een man was, gezien de grote witte vlekken op de vleugel, en de koplichten, twee witte stippen op het voorhoofd. Een teleurstelling voor mij want dat betekende helemaal niet dat er een paar was, maar dat deze man gewoon druk doende was een vrouw aan te trekken, en inderdaad uit alle macht zong, een teken dat hij nog niet gepaard was.

De volgende dag (21 april 2017)
Toch een vrouw bij de kast! Ik had de sekse inderdaad verkeerd geïnterpreteerd! Mannen BVL maken dus kasten schoon! Maar nog leuker: we hebben nu een paar BVL met interesse in onze keukenkast, die je zoals de naam al suggereert vanuit de keuken heel goed kan zien, zodat ik mijn achterstallige kennis over BVL's mooi bij kan spijkeren. Heb mijn waarnemingsplek achter het fornuis ingenomen vanwaar ik kan zien (en door de geluidsinstallatie binnen kan horen) hoe de man steeds boven de kast zingt, dan bij de kastingang, dan naar binnen gaat en hoe hij de vrouw met zijn zang ook steeds naar binnen lokt. Zodra zij over de drempel is en binnenkomt, vliegt hij eruit en zingt buiten. Misschien wil hij kijken of het haar bevalt. Vaak gaat zij weer heel snel de kast uit! De man vliegt dan naar haar toe, en soms ziet dat er gewoon agressief uit, maar misschien is het ook wel hun manier om elkaar liefde te bewijzen! Rond half tien brengt de vrouw haar eerste nestmateriaal binnen en begint ze met nestelbewegingen. Die zijn echt van plan om in deze kast te gaan broeden! En direct biedt zich een levensgroot probleem aan. Wat gebeurt er als de Koolmees vanavond weer in de kast wil slapen?

Ik let extra goed op en zie een paar felle interacties tussen BVL's en de buurman Koolmees. Beide partners BVL zijn bijzonder fel en voeren duikvluchten op de Koolmees uit die in één geval op de grond terecht komt en weinig verweer tegen deze snelle vliegers lijkt te hebben. Maar het is ook bekend dat in de nestkast BVL's slachtoffer van Koolmezen kunnen worden en we houden ons hart vast voor vanavond. Gisteravond viel ons op dat de Koolmees twee keer naar buiten ging nadat hij al was gaan slapen, een uitzonderlijk gedrag. Ik kon zo wel mooi zien dat het een mannetje was.

's Avonds, samen met Margje en Rienk die op bezoek waren, hoorden en zagen we de BVL's alarmeren, maar toch kwam de Koolmees eraan en ging, 10 minuten later dan gisterenavond, en nog steeds onder luid protest van de BVL's, de kast in en stak al gauw zijn kop in de veren! Ook het protest van de BVL's verstomde daarna snel.

22 april 2017
's Ochtends vroeg op, en de bewaking aan. Koud, maar wel wat zonnig met af en toe een buitje. De man zingt veel minder en de vrouw brengt grote bladeren en strootjes aan als nestmateriaal, waarvan de man weer een klein deel naar buiten brengt. Ze heeft nu overduidelijk nestelgedrag. Gedrag dat veel holenbroeders, maar ook bv steltlopers en meeuwen hebben. Ik heb geleerd dat dat 'kuitje draaien' heet. Met de vleugels gespreid drukt ze haar borst naar beneden, steunt met haar kin op de te vormen nestrand en tegelijkertijd trappelt ze met haar poten gedurende een korte tijd naar achteren. Dan draait ze een stukje en herhaalt hetzelfde gedrag. Op die manier ontstaat al in een halve dag een keurige nestkom.

De man zingt af en toe, minder dan gisteren, en gaat nog regelmatig voor de nestopening zitten met een typisch roepje, terwijl de vrouw in het nest een soort knorrend geluid laat horen. Degelijke geluiden zijn vast geschikt om later met de eieren te communiceren. Ik verwacht dat ze dat ook bij de jongen zal laten horen! We hebben dus een serieus nestelgeval van de BVL maar hoe loopt dat af met de Koolmees? Vandaag heeft zijn vrouw 6 jongen gekregen, en zijn er nog 4 eieren die op uitkomen staan. Komt er vanavond tussen wat ik denk dat haar man is en onze BVL's een echt gevecht? Of gaat dat pas gebeuren als het eerst ei van de BVL er is, of pas als ze begint te broeden en ook 's nachts aanwezig moet zijn? 20:34 mees erin, 20:53 BVL man weg.

Bij ons ontstaat een levendige discussie of we de man Koolmees weg moeten proberen te jagen. Het zou immers fantastisch zijn als we een heel broedsel van de BVL hier hadden! Dat hebben we nog nooit gehad. Aan de andere kant is het ook heel spannend om te zien hoe het verder gaat. Dan leer je meer over het functioneren van de competitie tussen deze twee soorten. Blijft de mees komen, en hoe gaat dat dan als de vrouw BVL wil broeden? Grijpt de BVL man in? Loopt hij geen grote risico's? Wordt de man steeds feller als het broedproces nadert? Agnes is voor ingrijpen, Jet niet, Joost ook niet. We zullen zien wat er gebeurt als het moment der waarheid is gekomen.

23 april 2017
Vandaag heel veel bouwen door de vrouw, 's ochtends en 's avonds vooral voor zover ik kan beoordelen. We waren ook even naar de expositie van Tjibbe Hooghiemstra in het gebouw van de gasunie waar Agnes terloops de Slechtvalk (ik denk de vrouw, zo groot) spot die daar broedt.
De BVL man roept regelmatig (hoge toon herhaald) voor de kast en als de vrouw erin zit maakt zij een chuck geluid, morgen misschien opnemen. Vanavond hebben we vast een hele mooie nestkuil. Hij zingt ook regelmatig maar veel minder dan gisteren.

De vrouw komt nu binnen met materiaal, waarbij ze minder vaak te grote stukken meeneemt (bladeren, strootjes) of ze wordt veel handiger met het naar binnen halen daarvan. Dan gooit ze het materiaal op het nest, schikt het een beetje met de snavel en gaat kuiltje draaien. Nu het kuiltje dieper is zie je dat ze haar vleugelboegen tegen de binnenrand van de kom houdt, haar borst tegen de zijkant en ondertussen trappelt tegen de overkant. Dat laatste kan je nu niet meer zien omdat het in de nestkom plaatsvindt onder de vleugels en de staart. Maar je hoort het wel! Ze doet dat in een aantal uitbarstingen per bezoek, ieder ongeveer een halve tot een seconde lang en steeds in een wat andere richting zodat de nestkom mooi cirkelvormig wordt neem ik aan.

's Avonds komt de Koolmees onder protest van beide BVL's, duikt de kast in en gaat slapen. De man BVL kijkt voorzichtig door het vlieggat in de kast waar de mees al in zit. K dreigt, BVL druipt af!

24 april 2017
Rotweer, nat, je zou verwachten dat de BVL de wacht houdt om de man K te pakken. Maar niets is minder waar. BVL is weinig te zien. 20:36 is de K voorzichtig bij de kast op takken in de buurt. 38 weer weg en 39 terug. Weer voorzichtig, en omhoog en weg! Hij is niet in de kast gegaan. Had dat te maken met de dreiging van de BVL gisteren? Of kwam het doordat Agnes door de voordeur gekeken heeft en daarmee ongewild toch ingegrepen heeft? Ook dat zullen we nooit weten!

25 april 2017
Opnieuw slecht weer. Relatief koud ook. Weinig te zien van man en vrouw. Maar de Koolmees man gaat wel rustig bij de kast op een tak zitten, gaat weer weg en komt weer terug en gaat dan toch gewoon de kast in en wurmt zich in de voor hem kleine nestkom en stopt zijn snavel tussen de veren. Hij slaapt in zijn kast! Verliezen de BVL's dan toch…?

26 april 2017
Vandaag bouwt het vrouwtje niet zo veel en de man zingt weinig. De vrouw bouwt een of ander lelijk plastic sluitersliertje in dat er heel donker uit ziet in infrarood, blauw waarschijnlijk. We kijken ook minder. Joost is met zijn nieuwe computer bezig (wel met video viewer waarmee je de BVL in de kast kan volgen), brengt de auto naar de garage en haalt hem weer op. 's Avonds de wekker gezet, om op tijd (20:15) in de keuken te zitten, weer gewapend met kijker en elektronische tijd en MeesTV.
Ik zie de man en vrouw eerst nauwelijks maar dan veel vaker dan gisteren, vooral foeragerend in de esdoorn verderop bij Ge en Nicky, waar ook de Tjiftjaf foerageert en de Winterkoning kleine prooien onder de jonge bladeren wegpikt. De Roodborst komt af en toe langs. Het is 9 graden C om 20:01. Ik zie de man regelmatig, en ook poetsen voor het eerst op een tak in de buurt van de kast. De Grote Lijster zingt. Om 20:29 is het 7 graden. Eerst denk ik even dat de BVL het erbij laat zitten maar dan begint de man om 20:39 behoorlijk

fanatiek te zingen en laat hij af en toe alarm horen. Hij zit achter iets aan maar ik weet niet wat. Omdat het donkerder wordt is het steeds minder makkelijk te zien. Wanneer komt de mees? Agnes en ik vinden het loei spannend. Hij zingt tot 20:55 flink door. Plots om 20:55 speert hij weg en om 20:56 is er een enorme explosie. We zien man en vrouw BVL met veel misbaar steile felle duikvluchten maken op de Koolmees man, die weer naar de grond gaat waar we hem niet goed kunnen zien. Minstens 3 aanvallen van man en vrouw BVL op de K, gepaard gaande met enorm alarm van beide BVL's. Dat windt alle vogels in de buurt op. De Roodborst komt eraan, Merels, de tjiftjaf en de Grote Lijster komen kijken. En zelfs de Spreeuw komt uit zijn kast. Een echt opstootje! Iedereen heeft door dat er iets ernstigs aan de hand is kennelijk.

Om 21:00 stopt het alarm, en de K zit niet in de kast! Man en vrouw BVL zijn nog aanwezig. Om 21:02 gaan ze naar achteren, en raken ze uit zicht. Ze zijn stil. Hebben de BVL's gewonnen?

Ik naar de wc, en Agnes hoort weer opwinding bij de kast (9:09 via MeesTV) en ze ziet uit het keukenraam dat er nu een enorme clash voor het vlieggat van de kast is, 2BVL's en de K man. 4 Merels komen er weer op af en alarmeren.

Om 21:10 (al behoorlijk donker!) zingt de BVL man weer bij de kast, tot 21:12. Om 21:14 gaat hij naar achteren, en is de BVL stil. Het is bijna donker. En de Koolmees zit niet in de kast! Was dit de grote confrontatie? Komt er morgen een ei van de BVL? Komt de K man nog terug om in de kast te slapen?

27 april 2017
's Ochtend beide BVL bij de kast, vrouw poetst op takje, maar later weinig activiteit bij de kast. Wel bezoek van een man BVL in de schuurkast wat verderop, schoonmaken als we eerder zagen en later 12:10 ongeveer, komt de vrouw ook langs. Onze vrouw en man of een nieuw stel?

's Avonds foerageert onze man BVL hoog in de esdoorn (20:39), later zingt hij af en toe (20:40) en daarna op wacht, vrouw weinig te zien. Man zingt weinig maar houdt de zaak wel in de gaten. Om 20:55 zien we hem het laatst. Er slaapt vanavond geen K in de kast!

28 april 2017
Vanmorgen bouwt de vrouw regelmatig en de man zingt af en toe. 's Middags weinig activiteit bij de kast. Nu 20:32 is het stil. Vrouw 20:37-20:43 aanwezig boven kast. Terug op 20:56, vrouw vliegt naar achteren in sparretje. 20:59 Man komt ook boven kast. COPULATIE vlak boven kast. Twee keer contact. 21:02 man nog een keer een copulatie/ niet goed gezien. Daarna rust. Morgen dan een ei? Richard denkt dat er zondag een ei komt. Dan wordt het ook warmer.

29 april 2017
's Ochtends bouwt de vrouw een poosje flink en komt de man een enkele keer kijken. Weinig zang. Maar het valt me wel op dat de vrouw nu in de kast een soort hoge roep produceert die op de eerdere roep van de man lijkt. Maar geen ei! In de loop van de dag nauwelijks activiteit gezien, ik was ook een deel van de dag weg om de Zwarte Specht in Gieten te horen en misschien zelfs te zien. Ik zit braaf op mijn post achter het fornuis. 's Avonds gebeurt er helemaal niks bij de kast. En dan om 21:08 zitten plots man en vrouw BVL vlak bij de kast op een tak, en vliegen even later weer weg. Dat is alles wat ik van ze zag. En geen slapende Koolmees. Maar hebben de Bonte Vliegenvangers nog wel goesting? Ik hoop dat het goed gaat!

30 april 2017
Om half acht ontdekt Agnes het eerste ei van de BVL! Zij hebben gewonnen!
Voor de BVL was het erop of eronder, anders was het een verloren broedseizoen. Consistent met het feit dat zowel de man als de vrouw BVL keihard meevochten toen het uiteindelijk tot een confrontatie kwam. De man Koolmees verloor geen nest met het opgeven van zijn slaapplaats. Hij moest alleen op een andere plek gaan slapen. Overdag voert hij zijn jongen. De prioriteiten liggen daardoor bij hem misschien anders. Maar je kan je voorstellen dat, als de BVL zich op een bezette Koolmeeskast had gericht, het verhaal anders was afgelopen voor de BVL. We zien uit naar het verdere verloop een broedseizoen met de Bonte Vliegenvangers!
's Avonds zit ik vanaf 20:34, niks gezien, maar om 21:03 plots een copulatie boven de kast, daarna vliegen ze naar achteren. Om 21:05 zie ik de vrouw nog even in de boom naast de kast. Dan zijn ze uit zicht. Morgen weer een ei!

1 mei 2017
Inderdaad. 6:05 vrouw in 07 uit, 15 in 17 uit, 20 in 40 uit 2ei
19:55 copulatie net achter de kast, 19:59 in kast, 2000 uit.
2 mei 2017: 6:20 vrouw op nest, 6:25 beweegt, ei? Broedt, 6:40 uit, 3 ei, 6:55 weer in en uit
Voor het eerst in de nacht in de kast op de eieren

3 mei 2017
6:20 op eieren, 6:45 4 ei vrouw uit…
Uiteindelijk heeft de BVL 6 eieren gelegd, en 5 jongen zijn uitgevlogen! Ook de Koolmees had een succesvol broedsel.

Dit is mijn bijdrage aan Robs liber amicorum. De beschrijving van een reeks waarnemingen die ik heb gedaan in onze tuin, die mogelijk werden nadat er meer ruimte in mijn tijdsbudget kwam. Ik heb daar veel lol aan gehad en hoop dat anderen die lol zo mee kunnen beleven. Een van de spannende aspecten van waarnemen is dat je tegelijkertijd naar een verklaring voor de gebeurtenissen kan zoeken, naar de logica, naar de oorzaak, naar het doel. Maar het begint altijd met waarnemen en vastleggen, iets waar Rob een meester in is, en waarvoor ik diepe bewondering heb. Een belangrijk deel van de motivatie om de waarnemingen te doen heeft ook te maken met de schoonheid van de omgeving, de vogels en hun gedrag. Vandaar ook illustraties toegevoegd!

Agnes van de Vijver

Rob, heb veel goeie herineringen aan je tijd bij onze afdeling ecologie
jullie waren erg inspirerend
en dat ben je gebleven!

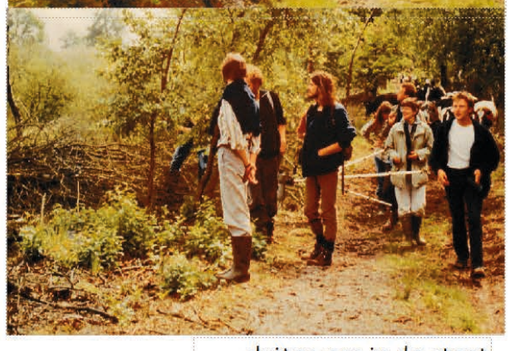
1987 diependal

nieuwsgierige koeien . . .

1985 dwingelderstroom

. . . sluiten aan in de stoet

Hartelijke groeten van agnes van de vijver

Agnes

norgervaart 15

2024

en vanmorgen zelfs een zwarte specht in een boom!

Lydia Barkema

Inspirator

Het was Rob die mij enthousiast maakte voor roofvogels. Mijn kinderen waren nog klein, ik denk 6 en 7 toen ze al meegingen om de eerste buizerds te laten ringen door Appie Bles.

Spannend, achterin de cadillac zonder riem op een ladder zittend en er even later overheen klimmend over de sloot om bij de nestboom te komen. Dat staat ze nog bij, mij vooral de dierbare herinnering van het kunnen overbrengen van de liefde voor de natuur aan mijn kinderen.

Rob speelde en speelt daarin een belangrijke rol. Hij was en is mijn grote voorbeeld. Zijn onverzettelijkheid, strengheid, rücksichtslosheid en liefde voor de natuur zat altijd in mijn hoofd. Ik was me dan ook wild geschrokken toen hij vorig jaar een hartinfarct kreeg, gelukkig was hij op dat moment, bij uitzondering, niet alleen in het bos. Zijn geliefde bos wat hij successievelijk zag veranderen door de nutteloze ingrepen van Natuurmonumenten. Toch bleef hij zich verwonderen over alles wat de natuur te bieden heeft. Hij vertelde mij dat als hij nooit meer zou kunnen klimmen, oud zou zijn, hij de mieren vanaf zijn stoel gezeten voor zijn huis nog zou bestuderen en zich nooit zou vervelen. Niet gedacht dat dit al zo snel zou gebeuren. Hij neemt het leven zoals het is, dat zouden meer mensen moeten doen. Ook ik heb daar soms moeite mee, maar dan hoor ik hem weer relativeren en denk ik ach het valt ook wel weer een beetje mee. Gedegen veldonderzoek heb ik als ringer van hem geleerd, nooit opgeven, lange reeksen maken enz. enz. Kortom een grote inspirator voor mij en nog steeds.

De foto is genomen op 23 april 2024 in Noord-Friesland. Er waren 4 jonge raven die ik geringd en opgemeten heb samen met Gerrit Krottje. Het jong was plm 6 weken oud en heeft ook een kleurring gekregen.

Deze jonge raaf is de oudste van de 4. Ze zijn allemaal succesvol uitgevlogen.

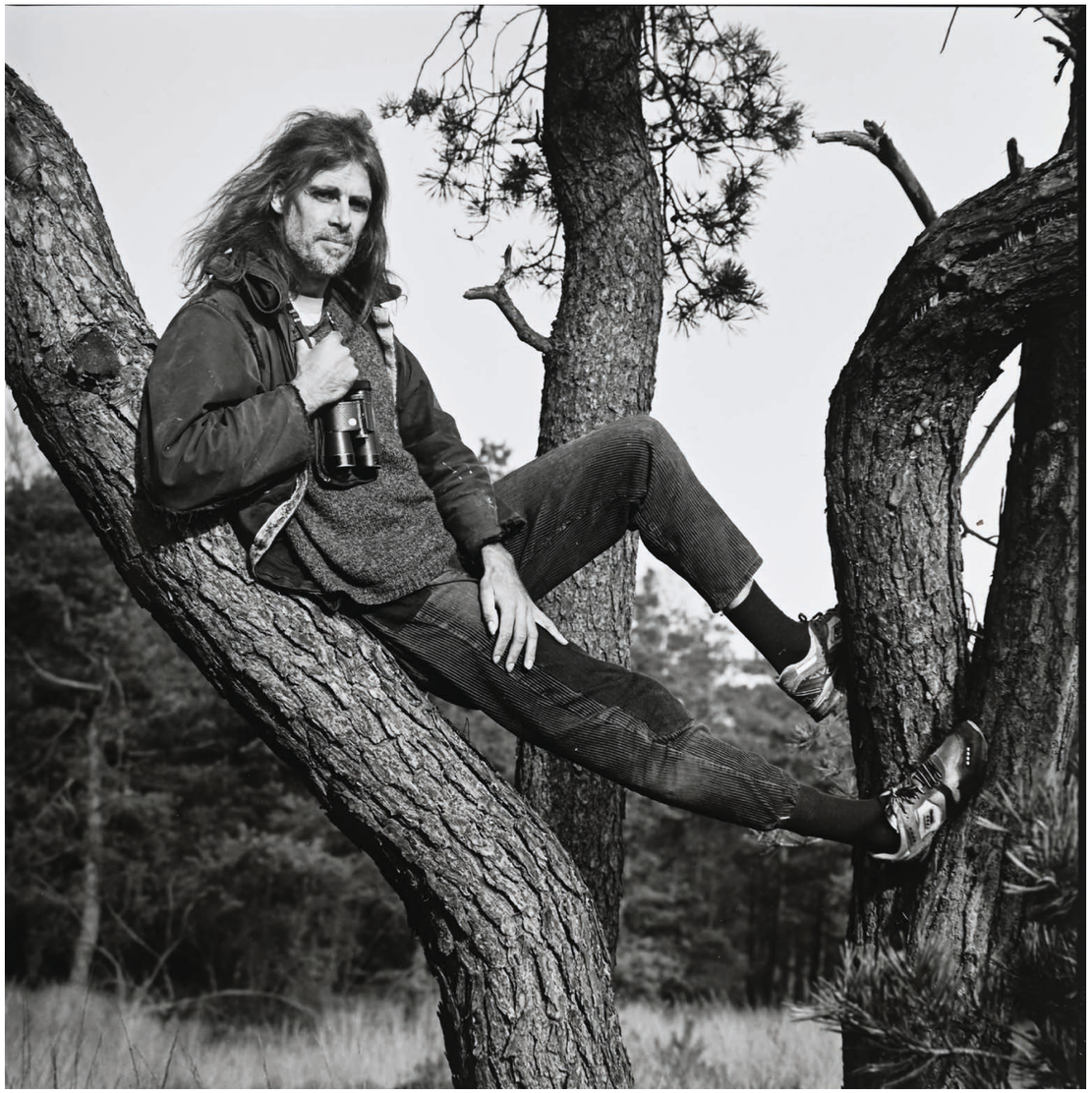

Foto Jos Lammers, Wapse 11-11- 1994

Koos van Zomeren

Voorwoord in de Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels (1993)

Korte toelichting door de redactie: Toen Theunis vroeg of Koos een bijdrage wilde leveren voor Rob zijn boek, schreef hij: "Ik heb zoveel met en over Rob geschreven, ik zou niet weten wat nog meer". We mochten het voorwoord dat hij schreef voor de 'roofvogelatlas' in dit boek opnemen en hij gaf enkele aanwijzingen, aangevuld door Rinse Wassenaar, waar hij in zijn boeken schrijft over zijn wederwaardigheden met Rob, zie onderaan. De lijst is verre van compleet.

Een woord vooraf

In het kader van een algehele rehabilitatie van roofvogels is ooit geprobeerd deze dieren ook letterlijk een betere naam te bezorgen. Want roof, dat klonk naar geweld, naar criminaliteit. En laten we wel wezen, een havik die zich meester maakt van een lijster, is geen haar slechter dan een lijster die zich meester maakt van een huisjesslak. Zodoende moesten we in plaats van roofvogels stootvogels leren zeggen. We deden ons best.

In september 1978 was ik, toen nog werkzaam bij Nieuwe Revu, samen met Siegfried Woldhek, toen nog ambteloos natuurbeschermer, in Arhavi - aan de Turkse kant van de Kaukasus. Het regende dag aan dag en Siegfried riep een beeld op van het dilemma voor trekvogels.

Het bewegen van vleugels kost energie, het bewegen van grote vleugels veel energie. Uit zuinigheid maken grote vogels zoveel mogelijk gebruik van thermiek. Bij slecht weer hebben ze de keus: wachten en misschien verhongeren of op eigen kracht verder vliegen en misschien omkomen van uitputting. Siegfried sprak over vogels alsof ze beslissingen namen. Er ging een wereld voor me open.

Op een ochtend beklommen we een heuvel. We keken naar beneden. De Zwarte Zee lag in nevelen. De druipende naaldbomen op de hellingen onder ons waren afgeladen met sperwers. 'Here,' kreunde Siegfried, 'wat een stoot vogels!' Daarna sloegen we onze ogen op naar de volgende heuvel en toen duizelde het ons pas echt. Van links naar rechts bewoog een eindeloos lint van stippen langs de hemel. Elke stip een wespendief. Vijfhonderdvijftig wespendieven in drie minuten. En dat was zo te zien al uren gaande. Dat ging in elk geval nog uren zo door. Die dag stroomde heel het Russische achterland leeg. Tienduizenden wespendieven hadden besloten tot vliegen.

's Avonds tekende Siegfried een stootvogel voor intern gebruik: een bijna mythologisch wezen met veren en vleugels, met haaksnavel en grijpklauwen en het lijf van een prachtige meid, zo een die een stoot wordt genoemd.

Dat met die stootvogels, dat is dus uiteindelijk niets geworden. En gelukkig maar, want als consequentie hadden we wespendief moeten veranderen in honingbuizerd, kiekendief in cirkelvogel en slechtvalk in dwaalvalk. Waarmee we van een paar van onze welluidendste vogelnamen zouden zijn beroofd.

Het mooie van de taal is haar lenigheid. Een moordgriet moordt niet, een luie stoel luiert niet, een roofvogel rooft niet.

De taal kent een aanstekelijk gevoel voor overdrachtelijkheid. Ze creëert nieuwe begrippen uit oude woorden. Desnoods wijzigt ze een scheldwoord in een eretitel. Dat heet dan een geuzennaam.
Woldhek heeft me, jaren geleden alweer, in contact gebracht met Rob Bijlsma, de schrijver van dit boek. Ik ken hem enigszins. Ik heb hem meegemaakt in verband met klapeksters, jonge raven en nachtzwaluwen. Ik heb hem aan de telefoon gehad over bijzondere verrichtingen van een buizerd. Ik heb hem in bomen zien klimmen - ja, ik heb hem vooral in bomen zien klimmen. In de onwaarschijnlijkste bomen werkt hij zich omhoog, als een vogel maar zo goed is geweest er een nest in te bouwen.

Hij denkt dat hij in bomen klimt om onderzoek te kunnen doen. Ik denk dat hij onderzoek doet om in bomen te kunnen klimmen. En wat roofvogels betreft: ik denk dat Rob ze bewondert. Ik ken niemand anders die zo'n bewondering voor roofvogels weet te wekken.

Uit het werk van Koos van Zomeren:

Naar de natuur (2011): blz. 138 – 140; blz. 224 – 232
Scheepsorkest (1989): Een helder moment op de Veluwe
De levende have (2004): Drama's op de zandgronden
Het verlangen naar hazelworm (2013)
Het dier in het dier (2009)
Het verlangen naar klapekster (2014)

Klimmen is een vast onderdeel van het veldwerk van de roofvogelaar, Berkenheuvel, 25 mei 2012 (Foto: Koos Dijksterhuis).

Leo Zwarts

Alle dagen waren hetzelfde

Jan van der Kamp met Rob ontbijten met koffie om het oude brood weg te spoelen. Senegal, 28-2-2015.

Alle dagen waren hetzelfde. Opstaan met zonsopkomst, koffie maken, haastig spullen inpakken en ontbijten met oud brood of wat BISKREM biscuitjes, het eerste plotje lopen, tien km rijden, volgende plotje, tien km rijden, volgende plotje, enz., tot de avondschemering, een snelle warme hap (macaroni, een blik groente en een blik vlees voor de carnivoren onder ons), slaapzak uitrollen, naar de sterrenhemel kijken en meestal al heel gauw moe in slaap vallen. Op die manier hebben we gedurende 489 velddagen tussen oktober en maart 2007 – 2019 onze metingen verricht op meer dan 2100 plekken verspreid over de Sahel in een gebied zo groot als heel Europa.

Al deden we elke dag hetzelfde, toch was het elke ochtend weer spannend wat de dag ons brengen zou. We kwamen weliswaar op plekken die we al jaren goed kenden, maar meestal reden we door gebieden waar we nog nooit waren geweest en het maar de vraag was of de uitgestippelde route berijdbaar zou zijn. Als de zon 's ochtends stralend opkwam wisten we al dat het 's middags tergend heet zou worden, maar er waren ook kille stofdagen waarbij de zon zich niet liet zien. Soms was het te warm om te kunnen slapen, maar meestal lagen we 's nachts te rillen van de kou. Nu en dan werkten we in vogelrijke, paradijselijke plekken, maar we liepen ook, soms dagen lang, door monotone, vogelloze landschappen om, zoals we tegen elkaar zeiden, nulpunten te verzamelen.

Tijdens het veldwerk beperkten de onderlinge gesprekken zich meestal tot losse, noodzakelijke mededelingen als "heb jij die bergfluiter?", "hé, nog een tweede baardgrasmus in die *Acacia tortilis*!" of "moet die *Balanites* nog gebeuren?", maar als de ondergaande zon ons dwong om te stoppen en een

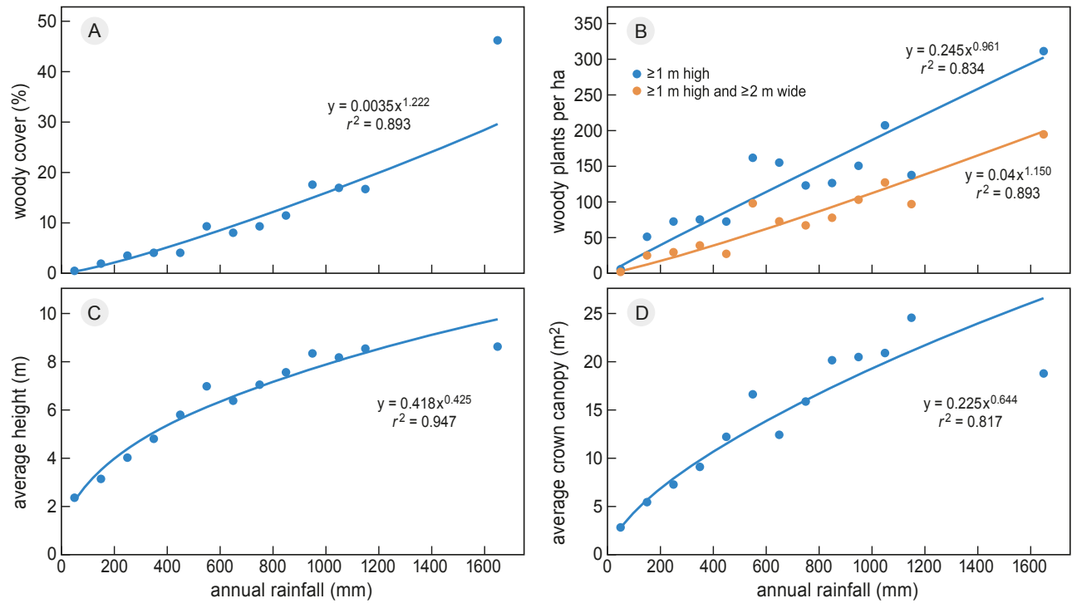

Veldwerk in Sudan; 11-1-2019

slaapplek te zoeken, hadden we 11 uur de tijd tot de volgende ochtend, dus ook tijd genoeg om de dag nog eens door te nemen, van alles te bespreken of zo maar wat te kletsen. Maar meestal waren we daar te moe voor en kropen na het eten in onze slaapzak. Iets lezen deden we dan overigens ook bijna nooit, want we durfden vaak geen zaklamp te gebruiken om niet op te vallen in een wereld die met het jaar onveiliger werd. Maar toch, in al die jaren bij elkaar, hebben we in die honderden nachten, door maanlicht feeërieke verlicht of pikdonker onder een spectaculaire sterrenhemel, heel wat uren gepraat over werkelijk van alles en nog wat.

Een van de gespreksonderwerpen was wat we nu aan het ontdekken waren. Eén onderwerp kwam regelmatig terug: waar overwinteren in de Sahel onze zangvogels die aan bomen zijn gebonden? “In de noordelijke Sahel” vond ik. “Nee”, zei Rob, “in die verspreide savannebomen zitten wel veel vogels, maar er staan maar zo weinig bomen, dat de bulk van de trekvogels toch echt moet zitten waar de savanne overgaat in bos en in de natte bossen verder naar het zuiden”. “Natuurlijk staan daar veel bomen”, zei ik, “maar er zitten bijna geen trekvogels in, dus dat kunnen er totaal nooit veel zijn”. Maar Rob had een ander tegenargument: “Als je kijkt naar de populatiegrootte van de diverse trekvogels en waar die in Afrika overwinteren, moet toch echt de bulk van onze trekvogels in Afrika in het bos zitten en niet in de savanne”. Daar had ik niet van terug. Er overwinteren in Afrika 500 – 900 miljoen fitissen, die de Sahel alleen gebruiken tijdens de doortrek, maar iets verder naar het zuiden overwinteren, net zoals andere soorten als fluiter en tuinfluiter. Als we de wereldpopulaties van alle Sahelgangers *pur sang* (bergfluiter, grasmus, baardgrasmus, gekraagde roodstaart, draaihals, enz.) optellen, komen we bij lange na niet tot zo’n enorm aantal. Zou Rob dan toch gelijk hebben, al zagen we nauwelijks trekvogels in de natte bossen die we tot dusver hadden bezocht en wisten we van andere onderzoekers dat ze nog verder naar het zuiden, in het tropisch regenwoud, zelfs vrijwel ontbraken? We kwamen er niet helemaal uit, wat op zich al een reden was om er weken later toch weer op terug te komen. We kwamen ook niet veel verder, want onze gegevens hadden we toen slechts gedeeltelijk uitgewerkt. Een ding wisten we wel zeker: dat zoeken we uit, maar we hebben nu nog te weinig data en gaan nog een paar jaar door met ons veldwerk. Zoals voor zovelen, nam de Corona-epidemie voor ons de beslissing dat het tijd was om te stoppen. Dat was ook verstandig, want het werd met het jaar in steeds meer landen te onveilig. Met deze dataset moesten we het doen als we alles op een rijtje wilden zetten. En dat is gelukt. Vier jaar later kwam een speciaal Ardea nummer uit geheel gewijd aan het Sahel werk.

Rob had natuurlijk gelijk: het aantal bomen en struiken neemt toe met de regenval, van bijna niks bij minder dan 100 mm regen per jaar, tot 300 per ha bij

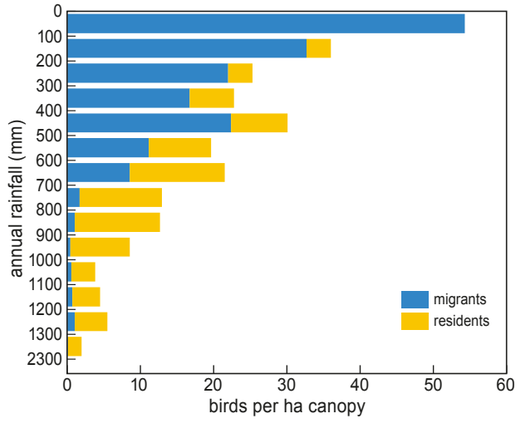

Figuur 1. (A) Totale bedekking van alle bomen en struiken (%), (B) Aantal bomen en struiken per ha, (C) gemiddelde hoogte van de bomen en struiken en (D) gemiddelde kroonoppervlak (m²) uitgezet tegen de gemiddelde jaarlijkse regenval in Afrika tussen 7 en 22 °N. (uit: Ardea 111, p. 174).

een jaarlijkse regenval van 1600 mm/jaar (Fig. 1B), in de droge wereld zijn de bomen ook kleiner (Fig. 1C), hebben ze een kleiner kroonoppervlak (Fig. 1D), met als gevolg dat de totale kroonbedekking van alle bomen en struiken samen van droog naar nat toeneemt van minder dan 1% naar bijna 50% (Fig. 1A).

Maar ik had ook gelijk: in de woestijnbomen zitten 50 trekvogels/ha boomkroon en dat neemt af tot minder dan 1 per ha in de zone met meer dan 800 mm regen/jaar (Fig. 2). De grafiek laat ook zien dat in de natte gebieden de trekvogels worden vervangen door lokale vogelsoorten, maar slechts in beperkte mate. Savannebomen zijn dus niet alleen voor trekvogels, maar ook lokale soorten, veel vogelrijker dan bomen die in tropische bossen staan.

Zo’n uitkomst verwachtten we al tijdens ons veldwerk, maar waar zat de bulk van de trekvogels en wie had

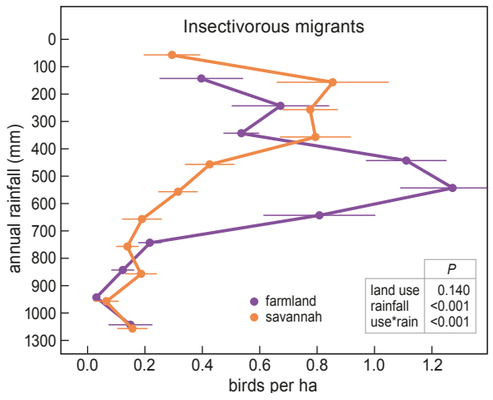

Figuur 2. De dichtheid van trekvogels en lokale vogels die in bomen foerageren berekend voor verschillende regenzones in Afrika tussen 7 en 22 °N. De grafiek laat zien in welke dichtheid de vogels in de bomen foerageren en is dus onafhankelijk van het aantal bomen dat ergens staat. (uit: Ardea 111, p. 184).

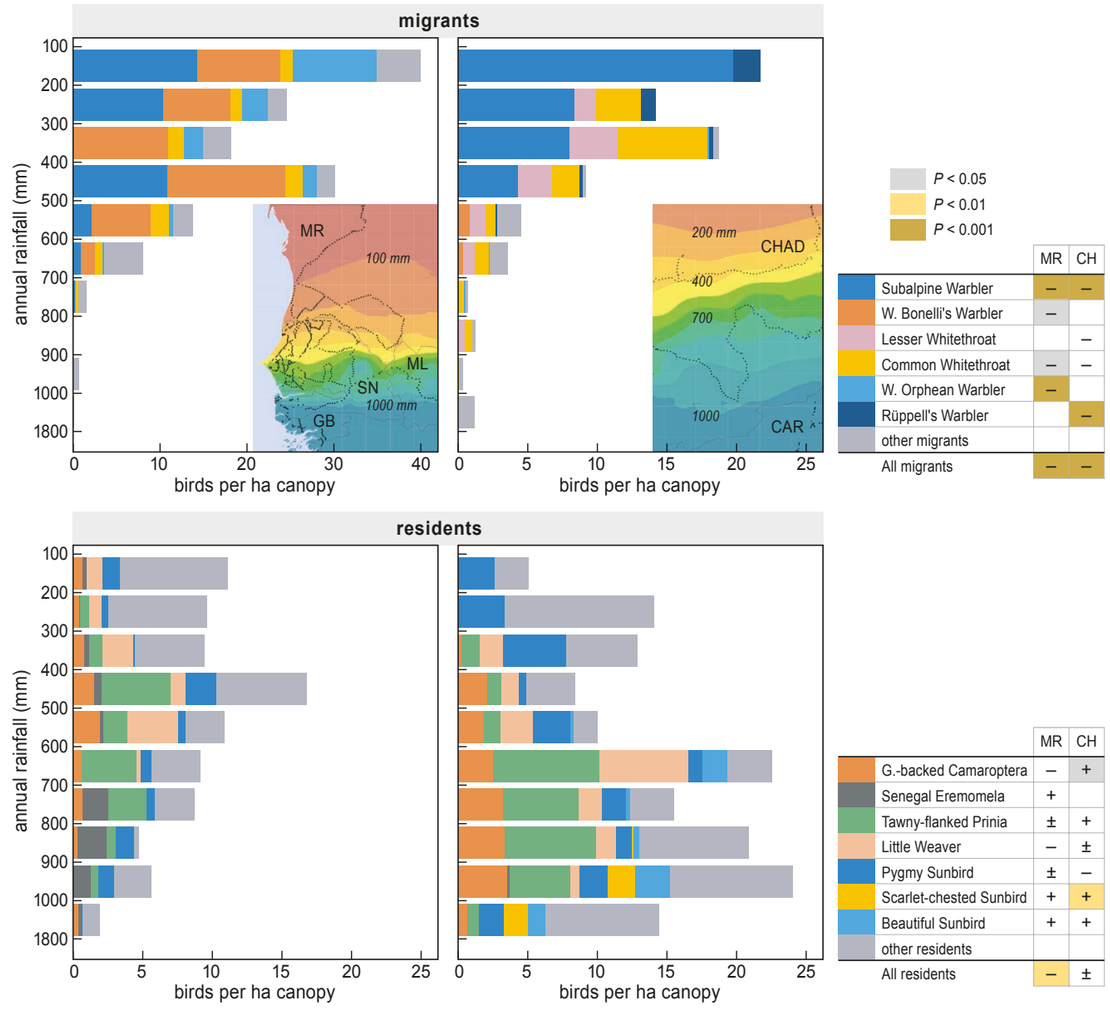
dus meer gelijk, Rob of Leo? Dan moet je uitrekenen hoeveel zangvogels er per ha voorkomen in de diverse regenzones. De uitkomst was, dat de meeste trekvogels die aan bomen zijn gebonden niet in de woestijn te vinden zijn, ook niet in de natte bossen, maar in de overgangszone van 100 tot 400 mm regen (oranje lijn in Fig. 3). Dat is echter alleen zo in het oorspronkelijke, natuurlijke landschap, weliswaar zwaar begraasd door een miljard koeien, geiten en schapen, maar nog steeds een overgangszone van zo'n 1000 km breed tussen de droge Sahara in het noorden met verder naar het zuiden open savanne, geleidelijk overgaand in savanne met meer bomen en uiteindelijk bossavanne en tropisch bos. Op boerenland daarentegen vinden we de meeste trekvogels verder naar het zuiden waar jaarlijks 400 – 700 mm regen valt (paarse lijn in Fig. 3).

De honderden miljoenen mensen die in de Sahel wonen, hebben in de loop van de jaren de helft van de savanne omgezet in akkers waar meestal gierst wordt verbouwd. In de zone met 100 – 400 mm regen/jaar, is de vogeldichtheid op boerenland ietsje lager dan in de savanne, maar verder naar het zuiden (400 – 700 mm regen/jaar) is het boerenland véél rijker dan de savanne. In de Ardea-special wordt uitgelegd waarom dat zo is, maar dat de massale omzetting van savannes in akkers zo'n groot, deels ook positief, effect zou hebben op de trekvogels, was voor ons een verrassing. Maar die fitissen, fluiters, tuinfluiters dan? Hebben we die gemist? Natte bossen kenden we tot 2017 alleen van West-Afrika. Een groot deel van de natuurlijk vegetatie in de bossavanne is daar omgezet in boerenland met een monocultuur van één boomsoort die heel vogelarm is. Verder naar het zuiden zijn de bossen grotendeels omgezet in plantages met Teak en vooral Cashew, ook al zeer vogelarme bomen. Pas in 2017 hadden Jan van der Kamp en ik de kans om in de Centraal Afrikaanse Republiek (CAR) veldwerk te doen. Daar liepen we rond in een wereld zoals wij die niet kenden in West-Afrika. De afgelopen jaren is in de CAR het (nog niet eens zo lang geleden zeer talrijke) grootwild volledig uitgeroeid, maar verder lijkt het gebied ongerept, mede dankzij de extreem lage bevolkingsdichtheid. In de bossavanne troffen we daar redelijk wat fitissen aan en ook een enkele fluiter, weliswaar niet in dichtheden zoals we die kennen voor de fitis in oostelijk Afrika, maar in ieder geval zaten ze er, in tegenstelling tot de (aangeplante) bosvegetatie in dezelfde regenzone in West-Afrika (Fig. 4). Uit de dichtheidsmetingen in de CAR (en later ook in Ethiopië) moeten we concluderen dat slechts een heel klein deel van de totale fitispopulatie net ten zuiden van de centrale en oostelijke Sahel de winter doorbrengt. Maar waar zouden dan de meeste overwinteren? Ietsje zuidelijker? Of zou het merendeel van de fitissen in Oost-Afrika overwinteren? Of is de wereldpopulatie van de fitis domweg veel kleiner dan we nu denken?

Rob, wij hebben, zwetend in de Sahel, samen met Jan en Marten Sikkema, ons steentje bijgedragen aan het kennisgebouw van de wetenschap. We mogen ons gelukkig prijzen als ons werk nieuwe onderzoeksvragen op zou roepen leidend tot nieuw veldonderzoek in de Sahel, al vrees ik, met jou, dat dit laatste voorlopig niet zal gaan gebeuren.

Figuur 3. De dichtheid per ha van trekvogels en lokale vogels die in bomen foerageren berekend voor verschillende regenzones in Afrika tussen 7 en 22 °N, apart gegeven voor natuurlijke vegetatie (savanne) en voor boerenland. De grafiek laat zien in welke dichtheid de vogels in het terrein foerageren en wordt dus bepaald door de aanwezigheid van bomen en struiken (Fig. 1) en de dichtheid die ze in de bomen zelf bereiken (Fig. 2). (uit: Ardea 111, p. 259).

Figuur 4. De vogeldichtheid van in bomen en struiken foeragerende trekvogels en lokale vogels in de diverse regenzones, apart gegeven voor de westelijke en centrale Sahel (uit: Ardea 111, p. 79). De grafiek laat de dichtheid zien per boomkroon (als in Figuur 2). De grijze balkjes in de bovenste twee grafieken ("other migrants") betreffen voor de zone met >900 mm regen/jaar hoofdzakelijk bonte vliegenvangers en orpheusspotvogels in het westen en fitissen in de CAR.

Petra de Goeij

Lauwers

Figuur 1. Lauwers maakt een landing in het Lauwersmeer op 3 maart 2016, twee maanden voordat hij een UvA-BiTS logger kreeg. Foto van Ap Berg.

Op 3 mei 2016 vingen we, op een nest aan de rand van de Oosterkwelder op Schiermonnikoog, een lepelaar. Het was een man die op 19 juli 2006 als groot kuiken op dezelfde kwelder kleurringen had gekregen: links een witte ring met L7 en rechts een blauwe L7 (Fig. 1). Toen we bij hem ook een UvA-BiTS logger (nummer 6287) aanbrachten was hij dus tien jaar oud, een lepelaar van middelbare leeftijd. Met die logger hebben we hem nog zeven jaar lang in groot detail kunnen volgen. We noemden hem Lauwers.

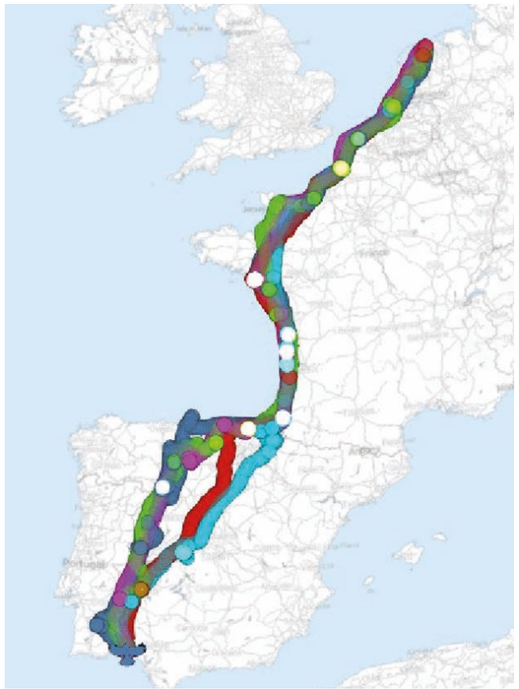
Na zijn uitvliegen werd de gekleurringde Lauwers voor het eerst gezien in de zomer van 2008, op het Balgzand. In 2011 en 2012 werd Lauwers 's zomers in het Lauwersmeer gezien, maar nog niet op Schiermonnikoog. Pas in 2014 zag ik hem op een nest in de Oosterkwelder, op de plek waar hij twee jaar later zijn zender kreeg.
Lauwers bleek een ongelooflijk plaatstrouwe lepelaar. Niet alleen broedde hij ieder jaar op dezelfde plek op de kwelder, vlak bij het wad op een hoge richel, maar na het broedseizoen ging hij altijd naar het Lauwersmeer. Lauwers overwinterde steevast in de 'Odiel marshes' onder de rook van Huelva in Zuid-Spanje, om in het voorjaar via een vrij variabele route over Spanje, en een vastere route langs de Franse kust, in Noord-Nederland terug te keren (Fig. 2).

Voor het uitlezen van de gegevens van de UvA-BiTS zenders, daar moest je, zeker in het geval van Lauwers, voor op pad, met losse antennes of met opstellingen van antennes die elkaar als netwerk konden bereiken. Omdat Lauwers in het Lauwersmeergebied nogal verstoppertje speelde in de rietlanden in het zuiden (Fig. 3), heeft hij veel mensen beziggehouden.

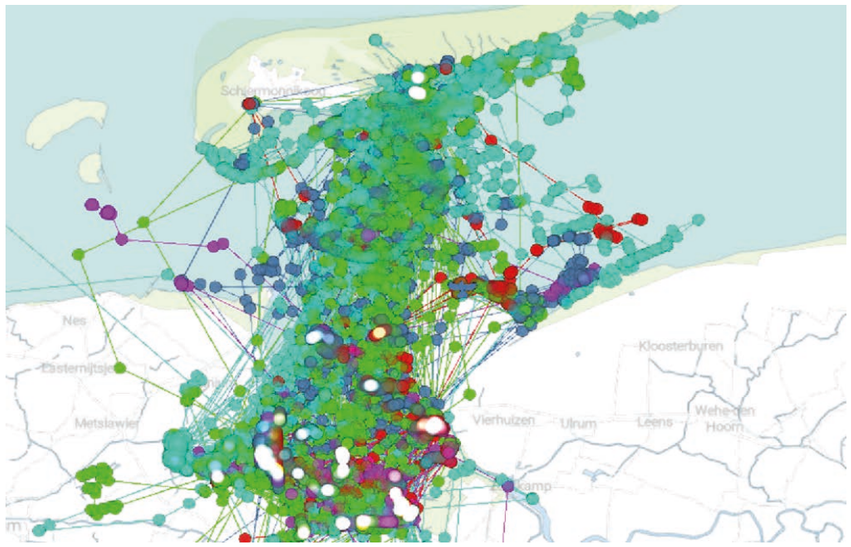
Een flink aantal mensen vonden het maar een gedoe met die antennes, maar ik hield ervan. Ik denk omdat het je dwong heel veel buiten te zijn, uit te puzzelen hoe je een antenne in de buurt van de vogel kon krijgen, waar het basisstation te zetten, waar de verbindingsantennes te zetten. En dan de 'ploejnk' te horen en al die gegevens binnen te zien stromen. Zooooo spannend of de verbinding het dan een tijdje zou blijven doen. Uitrekenen hoeveel gegevens we binnenkregen per minuut, per uur, per twee uur.... en dan uitrekenen hoeveel dagen het zou kosten om de hele trekroute te downloaden.

Lauwers hield ons in het veld. Enorm veel mensen deden mee met het opzetten en afbreken van de antennes. In de Lauwersmeer zat hij op een plek waar we nog nooit lepelaars hadden gezien, op een eilandje waar je alleen bij kon komen door een half uur door menshoog riet te sjouwen. We liepen door riet dat hoger was dan wij, kregen op onze kop van de boswachter in de Lauwersmeer dat het gevaarlijk was in dat riet: "willen jullie dood soms?" En dan zo gelukkig zijn met de 'ploejnk'. Om vervolgens Odiel te bezoeken om de logger van Lauwers daar 'uit te lezen'. Het ontmoeten van de aardige beheerders daar, en het samen ritueel beleven van het neerzetten van de antennes.

Ik voelde me heel vaak een beetje 'Rob': doorzetten, volhouden, en zo genieten als het dan lukt!

Figuur 2. Kaart van de voorjaarstrek van lepelaar Lauwers in 2017 (blauw), 2018 (groen), 2019 (rood), 2020 (turquoise) en 2021 (rose).

Figuur 3. De bewegingen van lepelaar Lauwer in de zomers van 2016 (blauw), 2017 (groen), 2018 (rood), 2019 (turquoise) en 2020 (rose). De witte plekjes zijn de hotspots in het zuiden van het Lauwersmeergebied, plassen met ondiep open water tussen de rietvelden waar Lauwers na het broedseizoen veel gebruik van maakte.

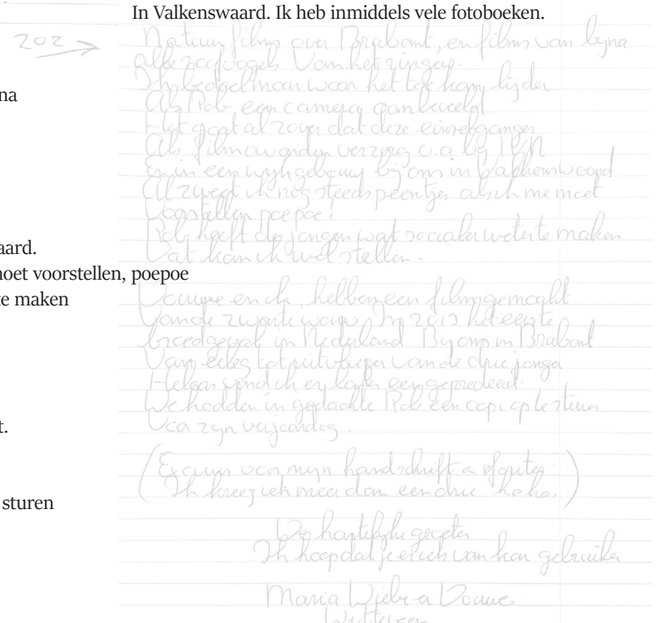
Wiebe Witteveen

Ter gelegenheid van Rob zijn 70ste verjaardag

Op de achtergrond staat de originele brief, hieronder de getypte versie,
die in overleg met Wiebe nauwelijks geredigeerd is: “Ik schrijf zoals ik ben”. Zo is dat Wiebe!

Ja, Rob is een man met vele titels, o.a.
Goeroe, advocaat, vertegenwoordiger, woordvoerder,
bewogen en bevlogen, dus niet zomaar iemand.
Hij beoordeelt en veroordeelt niet zomaar.
Hij ontvangt je zonder aanziens des persoons.
Groot hart voor onze mededierssoorten.
Maar zijn zwakke kant is wel zijn handschrift.
Daarvoor zal hij nipt een drie voor op zijn rapport
hebben staan!!
Vooral met brieven, dat waren ware hoofdbrekers.
En gezellige puzzelavonden, met een borrel.
Alle vragen werden promt beantwoord.
Zo heb ik tientallen anzichtkaarten
Met duidelijke antwoorden (na het gepuzzel)
Ook wordt er humor in verwerkt
Wat een woordenschat heeft die man.

Hoe ik bij de WRN kwam.
Na een half leven van stropen, en stoute dingen doen
Zei deze ateist Het is wel welletjes geweest.
Broertje Douwe kwam om de hoek kijken
En zei ik weet een havik te zitten ga eens mee.
Daarna ben ik 360 graden gedraaid En ging ik in sommige
gevallen met Politie en boswachter het veld in
Rob rade ons aan om altijd een camera mee
het veld in te nemen. Nou dat heb ik geweten.
Ik zette alle jaargetijden op de foto.
Ik hield fototentoonstellingen o.a. bij Toon en Mary
De Smit van vogelasiel Someren. En in het wijkgebouw
In Valkenswaard. Ik heb inmiddels vele fotoboeken.

Veel later gingen Douwe en ik filmen.
Resultaat een koffervol
Natuurfilms over Brabant, en films van bijna
alle roofvogels van het ringen.
Ik bedoel maar waar het toe kan lijden
Als Rob een camera aanbeveeld.
Het gaat al zover dat deze einzelgänger
Al filmavonden verzorgd o.a. bij IKN
En in een wijkgebouw bij ons in Valkenswaard.
Al zweet ik nog steeds peentjes als ik me moet voorstellen, poepoe
Rob heeft deze jongen wat socialer weten te maken
Dat kan ik wel stellen.

Douwe en ik hebben een film gemaakt
Van de zwarte wouw. In 2013 het eerste
broedgeval in Nederland Bij ons in Brabant.
Van eileg tot uitvliegen van de drie jongen.
Helaas vond ik er later een gepredeerd.
We hadden in gedachte Rob een copi op te sturen
Voor zijn verjaardag.

(Excuus voor mijn handschrift en fouten,
Ik kreeg iets meer dan een drie ha ha)

Piet J. van den Hout

Ongeziene paden

Het was natuurlijk tegen beter weten in dat ik Rob uitnodigde voor een aflevering van *Vogelen in De Balie*, over de slechtvalk. Hij reageerde per e-mail. ‘Zoals je begrijpt mijd ik de stad als de pest, niet vanwege griepjes of wat, maar de te grote mensenmassa. Als je in een boshuis woont, vervreemd je vanzelf van de wereld.’

Maar Rob hoeft zich niet tussen de mensenmassa’s te begeven om met mensen in contact te komen. Daar heeft hij zo zijn eigen kanalen voor. En via die kanalen kwam ik hem door de jaren heen dikwijls tegen.

Het begon al bij mijn promotieonderzoek, waarin ik zou gaan verkennen hoe overwinterende steltlopers met roofvogels omgaan. ‘Je moet maar eens met Rob Bijlsma contact opnemen’, had Theunis gezegd.

Vooral op de Banc d’Arguin zou ik veldwerk doen. Honderdduizenden overwinterende steltlopers kregen daar tegen wil en dank te maken met lannervalken, Barbarijse valken en slechtvalken. Rob was daar al eens geweest en had erover gepubliceerd in Ardea[1]. Hij had jachtmethoden, territorialiteit, jachtsucces van de valken en identiteit en conditie van hun slachtoffers haarfijn in kaart gebracht. Hij liet onder meer zien hoe de valken de kwetsbaarheden uitbuitten van ernstig verzwakte, vermoedelijk net gearriveerde jonge bonte strandlopers. Rob gaf me al direct een duwtje in de rug.

Tijdens mijn NIOZ-jaren op Texel ging ik er – vooral ‘s avonds – geregeld op uit. In 2006 vlogen er nachtzwaluwen in het Duinpark bij De Koog. Dat was iets bijzonders, want sinds 1959 waren er op Texel maar 12 waarnemingen van deze ratelaars gedocumenteerd. Zekere broedgevallen stamden van de laatste helft van de negentiende eeuw. Na een paar avonden kijken en luisteren had ik geconstateerd dat er slechts één paartje rondvloog. Dat gaf me de kans om hun gedragspatronen te observeren zonder interferentie van soortgenoten.[2] Hoe zeer ik ook genoot van mijn promotieonderzoek, tijdens die avonden voelde ik mij een amateur, in de letterlijke zin van het woord: een liefhebber, alleen met de nachtzwaluwen, genietend van hun balletvoorstellingen in kwijnend avondlicht, met witte wieven boven de duinvallei en het ruisen van de zee in de verte. Ik moest dan vaak aan Rob denken, want hij is net zo’n liefhebber – wat hem een vrije vogel maakt.[3] Ik las in die tijd zijn artikel in *Het Vogeljaar*, een uitvoerige inventarisatie van nachtzwaluwen die hij als tiener en twintiger deed in het zuidwestelijke deel van de Veluwe.[4] Aan het slot ervan bedankt hij een aantal jonge vogelaars die hem hielpen in het veld: ‘Het vergt nogal wat moeite om naast je werk, school of inventarisatiebezigheden overdag, ook ‘s nachts op pad te gaan’. Maar dat is wat liefhebbers doen, dat snapte Rob als geen ander.

Zelfs in de Waddenzee, ver van het bos, kwam ik Rob tegen. Het waren de postduiven die de verbinding tot stand brachten. Die vlogen in de weekenden over de Drentse bossen en werden daar wel eens te grazen genomen door haviken. Wel eens? Dat zijn mijn woorden. Rob had natuurlijk zo nauwkeurig mogelijk uitgeknobbeld hoeveel duiven er vlogen en hoeveel er gesnaaid werden. Terwijl de trektellers de postduiven links lieten overvliegen, telde Rob ze stuk voor stuk. Daar was alle reden toe want de postduif bleek een van de talrijkste vogelsoorten (als we de gedomesticeerde rotsduif een soort mogen noemen) in Nederland en door het krimpen van populaties van houtduiven en andere half- tot eenponders onder de vogels waren ze onmisbaar voedsel geworden voor havik en slechtvalk. Met Peter van Geneijgen had hij berekend dat havik (2100 paar) en slechtvalk (200 paar) in 2015 samen 187.000 postduiven in een broedseizoen verschalkten. Duivenmelkers schreeuwden in die tijd moord en brand. Moord vooral, want dat is waarmee de ‘zeer snel groeiende populaties’ van ‘sperwers, haviken en slechtvalken’, geholpen door mensen, de postduivensport de nek om zouden draaien.

Terwijl journalisten de klacht kritiekloos echoden, zette Rob de kwestie in perspectief. Om te beginnen deden die sperwers niet mee want die pakten geen postduiven. De slechtvalken namen al nauwelijks meer toe en de haviken gingen zelfs fiks in aantal achteruit. Net als de duivenmelkers zelf. En daar zat de angel: steeds minder duivenmelkers betekende steeds minder postduiven, de hoofdprooi van de havik. Niet de duivenmelkers werden in hun bestaan bedreigd door de haviken, maar haviken door gebrek aan postduiven. En die 187.000, dat leek heel wat, maar was hoogstens 9% van het aantal beschikbare postduiven. Bovendien werd verreweg de grootste selectie door de duivenmelkers zelf tot stand gebracht, want duiven die niet genoeg presteerden werden zonder pardon uit de wedstrijd gehaald.

Vele postduiven vlogen verder, naar de Waddenzee bijvoorbeeld. En de slechtvalken wisten het. Uren en dagen hield ik de slechtvalken in de kijker toen ik op Richel was. Ik zag hoe ze in de weekenden overschakelden van steltlopers op postduiven, die doorgaans in of vlak voor het weekend waren gelost. Op een dag at een slechtvalk ter plekke een van de borstspieren op en verstopte de prooi, met de andere borstspier als appeltje voor de dorst, zorgvuldig onder een pol helmgras (hij zou hem de volgende dag weer ophalen). Dat gaf mij de gelegenheid om het ringetje van het slachtoffer af te lezen. Daar stond een telefoonnummer op, beginnend met 071. Ik kreeg meteen de duivenmelker aan de lijn en vertelde hem dat het met een van zijn vogels niet zo goed was afgelopen. Ik geloof niet dat hij het als een groot verlies beschouwde: 'Ach, dat beest had naar Leiden moeten vliegen en was waarschijnlijk met wat Duitsers meegelift en zo op onbekend terrein verzeild geraakt. Ik had hem sowieso de nek omgedraaid.' Precies wat Rob bedoelde. Die duivenmelkers moesten de roofvogels dankbaar zijn: die droegen ten slotte bij aan de wedstrijdselectie.

In een e-mail schreef Rob me eens dat hij zich altijd heeft verbaasd dat er onder natuurliefhebbers zo weinig belangstelling voor wetenschap bestaat. 'Eigenlijk is alles wat je tegenkomt een raadsel totdat je je verdiept in dat raadsel en je op ongeziene paden terechtkomt, die op hun beurt weer leiden tot andere paden, und so weiter ad infinitum.' Dat neemt niet weg dat Rob wel eens moeite heeft met bepaalde wetenschappelijke methoden. Vooral als wetenschappers oplossingen in dichotomieën gieten. Dat kunnen nullen en enen zijn, bijvoorbeeld in een model over speltheorie, maar ook gedragsopties, zoals vluchten of verdedigen bij gevaar waar een scala van reacties denkbaar is. Weliswaar zijn discrete categorieën handig voor de statistiek, maar ze verdoezelen wel een werkelijkheid met een continuüm aan opties. Juist die variatie in gedrag maakt natuurlijke selectie tot zo'n aantrekkelijk idee, aldus Rob. Ook liet hij me eens weten dat hij met het angstlandschap, een gangbaar concept bij predatiestudies, niet zoveel opheeft. Hij vindt het te menselijk. Bewegen door een landschap met gevaren ziet hij (mijns inziens terecht) als 'fietsen op een drukke weg waar tientallen auto's evenzovele levensbedreigende gevaren vormen, misschien eventjes versnelde hartslag bij keuze hoe en wanneer over te steken, en weer over tot de orde van de dag, alert maar geen moment in stress. Het opletten is zó'n automatisme dat het vast geen energie-slorpende toestand is. Dat wordt het pas als het erom gaat. Dit veld van studie lijkt [hem] ook bij uitstek iets waar voornamelijk bevestigende studies over worden gepubliceerd.' Rob vindt het allemaal te bedacht. 'Maar dat geldt natuurlijk voor alle biologie zoals wij die zien en denken getoetst te hebben.' Rob slikt niets voor zoete koek.

Nadat ik de academische wetenschap had verlaten, werd de Regte Heide (bij Tilburg) mijn *local patch*. In eerdere jaren kwam ik daar ook wel, maar lang niet zo vaak. Urenlang kon ik daar dwalen, genietend van het alleen-zijn, van de kwetterende veldleeuweriken boven de hei, jodelende wulpen boven het beekdal en fluitende zwarte spechten in het bos. Ik moet nog vaak denken aan die avond van 22 april 1996 waarop ik hier mijn laatste korhoen zag. Het was een mannetje. De zon scheen, ik noteerde 22 graden Celsius, wat warm was voor de tijd van het jaar. Ik zag hem twee keer die avond. De eerste keer werd hij door een jogger verjaagd. De tweede keer, het schemerde al, werd hij wederom door een wandelaar verjaagd. Hij vloog het bos in, zijn duistere toekomst tegemoet. Nooit meer zouden korhoenders hier gedijen.

Een jaar of tien later liep ik langs de met doeken afgeschermde hokken waar korhoenders in zaten. De beheerders dachten dat de situatie nog wel te redden was met vogels uit gebieden waar ze nog wel aan hun trekken konden komen. Maar daar zat hem nu juist de kneep. Deze leefomgeving was verziekt en dat loste je niet op met een serie nieuwe korhoenders. Rob schreef erover. Het uitzetten van korhoenders (op veel plekken nog steeds een jachtvogel) deed hem denken aan het uitzetten van fazanten en ander gevederd of behaard wild waar dan vervolgens op kon worden geschoten. Ik kende dat maar al te goed uit mijn jeugd toen ik tegen de polders van de Biesbosch aan woonde. Op een prille najaarsochtend kwam ik op de grens van dijk en griend een groep fazanten tegen die met zovele waren en zo dicht op elkaar liepen dat klip en klaar was dat ze even daarvoor waren uitgezet. Later zag ik hoe een sectie van groene jagers diezelfde fazanten uit het struweel moesten jagen teneinde ze in de vlucht te kunnen neerschieten. Ik weet nog hoezeer ik mij erover verbaasde hoe vaak ze van zo dichtbij toch mis schoten (met hagel nota bene), zodat de fazanten gewoon doorvlogen, zij het vaak met een lichte kramptrekking die aankondigde dat ze mijlen verder alsnog zouden neerkwakken.

Het korhoen werd nu niet als schietobject uitgezet maar als icoon van het heidelandschap. Rob had die pogingen gadegeslagen, ook dichter bij huis, op de Sallandse heuvelrug. Met ironie beschreef hij hoe het korhoen van jachtvogel onbedoeld tot symbool van natuurbescherming was uitgegroeid. Hoe de natuurbeschermers met hun 'introducties, translocaties en bijplanting' de methode van jagers hadden overgenomen. Een symptoombestrijding die voor de Nederlandse populatie van korhoenders kansloos was, want het verdwijnen van de korhoenders was 'voorafgegaan door habitatvernietiging (kap van bos ten faveure van heide), bekalken van heide, aanleg van akkertjes, bejaging van vossen en kraaien, wegvangen en verplaatsen van haviken die zich niet aan de regels houden (in casu ervan verdacht worden zich te vergrijpen aan hoenders), afsluiting van wegen, plaatsen van ruiters, aanleg van verbindingszones op Nederlandse schaal, bevorderen van recreatie, kleinschalige plaggen en branden, frezen, schapenbegrazing, omklappen...'. En na afloop kon een korhoenproject, zoals project 3307, alsnog als succes worden gepresenteerd omdat de beheerders ('je moet het maar uit je pen krijgen') de goede hoop hadden dat het positief zou bijdragen aan natuurdoelstellingen voor andere soorten.[5]

Ook dat laatste verschijnsel, soortbeschermingsplannen die altijd wel ergens goed voor zijn, kwam me bekend voor. In de tijd dat ik aan mijn dagboek *Op de huid van de heide*[6] schreef, had ik af en toe een gesprek met mijn redacteur Caspar Dullaart. Ik vertelde hem over de verwoede pogingen om de grutto terug te halen naar het beekdal dat aan de Regte Heide grenst en over de bomen die daarvoor moesten verdwijnen (uitvalsbasis voor kraaien en roofvogels). Hoe planten en dieren steeds minder te kiezen hebben, hoe sommige een streepje voor hebben, andere het nakijken.[7] Hoe al die ingrepen in dit stiltegebied vrijwel dagelijks met geronk van motorzagen en landbouwmachines gepaard gingen (elke dag een snipperdag, zou Rob zeggen). Caspar herkende deze gevoelens. Daar had Rob over geschreven; zijn boek zou aanstonds verschijnen.[8] Ik vertelde hem dat ik me in mijn boek zou beperken tot emoties, zonder teveel te oordelen. Ik kwam in dit gebied tenslotte net kijken en had er geen systematische onderzoeken gedaan. Rob had recht van spreken, ik niet. Bovendien streefde ik ernaar om de schoonheid van het gebied en het plezier dat ik daaraan ontleende niet teveel te besmeuren met beschrijvingen van deze ongemakken. Daar kon ik Rob als voorbeeld nemen. Rob schrijft als een liefhebber, bij zijn zwaarste kritieken doopt hij zijn pen nog in humor en ironie.
Door alles stroomt bezieling. Lezend in *De geur van het bos* zie ik hem zitten, hoog in een reuzenzilverspar, met weids uitzicht over de bossen. Het heeft hem zweet en adrenaline gekost; durf deed de rest. Maar hij weet waarvoor hij het doet, want 'vanuit de boomkruin oogt en ruikt de wereld anders, de geest waait, zijpaden worden hoofdpaden of omgekeerd, herkauwen van waargenomen patronen krijgt vorm in nieuwe ideeën, plannen ontstaan. Je leeft!'[9]

Op mijn vrije en vrolijke tochten op de Regte Heide raakte ik in de ban van spreeuwen. Een ervan ontpopte zich tot protagonist in mijn verhaal, omdat hij zich door

Siemen Dijkstra, Oosterzand

een bijzonder zangmotief (de nachtelijke voorjaarsroep van de meerkoet) liet kennen. Ik wist inmiddels wat routines van deze meerkoetspreeuw en wachtte hem op vroege herfstmorgens op als hij terugkwam van zijn slaapplaats. Hij landde altijd in dezelfde boom en vertrok dan na een paar minuten met wat maatjes naar de velden voor het ontbijt. Vooralsnog wist ik niet waar de meerkoetspreeuw overnachtte.

Ook Rob had gezien dat spreeuwen buiten trektijden vaak in kleine groepjes optrekken. Hij had ontdekt dat zijn spreeuwen niet ver van hun zangposten sliepen, in nestbomen waar ze in de zomer hadden gebroed.[10] In mijn gebied kende ik een aantal van die nestbomen. Bij een ervan zou ik eens gaan posten. Hoewel ik inmiddels wist dat spreeuwen rond zonsopkomst opstaan, nam ik geen enkel risico en ging in het aardedonker op mijn driepootje zitten wachten. En jawel, in het halfdonker bespeurde ik enige beweging in het hol. Tien minuten voor zonsopgang gebeurde het: de vogel kwam naar buiten. Een grote bonte specht… Ach, ik had een fantastische ochtend gehad. En later ben ik er toch nog achter gekomen waar mijn meerkoetspreeuw de nacht doorbracht.

Toen ik het najaar van 2019 bovengemiddeld veel kruisbekken tegenkwam in de bossen die grenzen aan de heide, ging ik op zoek naar wat informatie over influxen en broeden van kruisbekken. Natuurlijk moest ik daarvoor bij Rob zijn. Die wist hun nesten te vinden. Ik lees: ‘Niets mooiers dan door een ogenschijnlijk uitgestorven grove dennenbos te sjouwen en de mummelzang van het mannetje te horen dat zijn partner begeleidt tijdens de nestbouw. Of nog indrukwekkender: het ‘frrrrr-frrrrr’ van de vleugels te horen als het vrouwtje, op de voet gevolgd door haar mannetje, het nest verlaat om nieuwe takjes op te halen.’[11]

En dan, in 1984, ziet Rob dat het mis gaat. De kruisbekken gaan in maart en april eieren leggen. Te laat, snapt hij meteen. Het zaad van de grove dennen is al gevallen. Terwijl vinken en kepen zich volproppen, weten de kruisbekken met hun gespecialiseerde snavels niet wat ze met de zaden aanmoeten. Waarom ze laat gingen broeden blijft een raadsel, maar dat ze de kosten van hun specialisatie ervoeren staat vast.

Zo’n observatie doe je alleen als je met alle luiken open leeft. En alles vastlegt.
Rob legt uit wat je moet doen en wat je ervoor terugkrijgt: ‘Kortom, nesten zoeken, daar komt het op neer. Het aardige is: wie dat ooit heeft gedaan, kijkt opeens heel anders naar kruisbekken. Wat zeg ik: die verandert op slag in een onderzoeker die geïnteresseerd is in het waarom der dingen, iemand die vragen stelt. En voordat je het weet zit je tot over je nek in de zaadzetting van naaldbomen…’.

In het datzelfde artikel over kruisbekken toont Rob een foto van een plasje. Heel belangrijk zijn die plasjes voor zaadeters, meldt hij erbij (die moeten immers veel drinken). ‘En nee, beste fotografen’, gaat Rob verder, ‘nu eens niet een schuiltentje plaatsen bij zo’n plasje. Probeer in plaats daarvan maar eens een foeragerende vink of keep te knippen die een zaadvlag uit de snavel heeft steken, liefst met veel omgeving erbij. Kijk, daar hebben we wat aan, dat vertelt in ieder geval een verhaal. Op nóg meer nietszeggende close-up portretten zitten we niet te wachten.’[12]

Rob is een leermeester die inspireert, maar wel een lesje bijvoegt, met wat humorvolle speldenprikjes; die als het moet een vlammend betoog houdt met scherp geslepen pen. Alles met een onverwoestbare blijdschap. Sterke verhalen, letterlijk, die vele ongeziene paden hebben geopend. Alles stevig gestut met feiten. In virtuoze taal. Chapeau!

[1] Bijlsma, R.G. 1990. Predation by large falcons on wintering waders on the Banc d’Arguin, Mauritania. Ardea 78: 75-82.
[2] van den Hout, P.J. 2008. Nachtzwaluwen op Texel in 2006. Limosa 80: 102-107.
[3] Bijlsma, Rob 2022. De geur van het bos, Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen.
[4] Bijlsma, R.G.1989. Nachtzwaluwen *Caprimulgus europaeus* op de Zuidwest-Veluwe. Het Vogeljaar 37: 274-285.
[5] Zie het hoofdstuk ‘Hee, een korhoen!’ in: Bijlsma, Rob. 2021. Kerken van goud, dominees van hout. Over de verwording van de Nederlandse natuurbescherming. Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen.
[6] Van den Hout, Piet J. 2023. Op de huid van de heide. Een natuurdagboek. Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen.
[7] Van den Hout, Piet J. 2023. Op de huid van de heide. Een natuurdagboek. Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen.
[8] Bijlsma, Rob. 2021. Kerken van goud, dominees van hout. Over de verwording van de Nederlandse natuurbescherming. Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen.
[9] Bijlsma, Rob 2022. De geur van het bos, Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen.
[10] Bijlsma, R.G. 2013. Paarsgewijs en solitair overnachten van spreeuwen *Sturnus vulgaris* buiten de broedtijd. Drentse Vogels 27: 101-108.
[11] https://pub.sovon.nl/pub/publicatie/18332. Ook gepubliceerd als ‘Mastgestuurde kruisbekken’ in: Bijlsma, Rob 2022. De geur van het bos, Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen.
[12] Dat bijschrift staat alleen in de versie van de SOVON-website: https://pub.sovon.nl/pub/ publicatie/18332.

Spreeuw voor nestholte, in volle zang en wapperend met de vleugels, Midzomer bij Diever, 1 april 2024 (Foto: Rob Bijlsma).

Ultsje Jellema

Rob Bijlsma: De Onverbiddelijke Ooggetuige van de Natuur

Toen Rob Bijlsma zich in Wapse vestigde, ging er onder ons duivenmelkers bezorgdheid rond. Als dé autoriteit op het gebied van roofvogels kon zijn komst voor onze duiven niet veel goeds betekenen. De schaduw van de havik, een van zijn meest bestudeerde vogels, leek plots dichterbij te komen. Zouden onze duiven een geliefd studieobject worden – of erger nog, een frequente prooi?

Maar Rob benaderde deze zorgen met zijn kenmerkende nuchterheid en diepgewortelde kennis van de natuur. Hij legde uit hoe wij zelf strategieën konden toepassen om de predatiekans te minimaliseren. Zo adviseerde hij ons om de duiven niet op een vast tijdstip los te laten, zodat roofvogels geen voorspelbaar patroon konden herkennen en benutten. Dit was een treffend voorbeeld van zijn vermogen om de natuur niet alleen te beschrijven, maar ook om mensen te laten inzien hoe je er pragmatisch mee kunt omgaan.

Wat mij in het bijzonder intrigeerde, is hoe Rob in zijn boeken de rauwe realiteit van de natuur blootlegt. Vooral *Mijn Roofvogels* en *De Geur van het Bos* hebben een onuitwisbare indruk op mij achtergelaten. Zijn schrijfstijl is compromisloos, zijn waarnemingen messcherp en zijn kennis diepgeworteld in jarenlang veldwerk. Hij kijkt niet slechts naar de natuur, hij ondergaat haar, analyseert haar, en zet zijn bevindingen om in literatuur die zowel wetenschappelijk als meeslepend is.

Een van de meest fascinerende ervaringen die ik met Rob heb gedeeld, was het wegen van duiven en het bestuderen van hun gewichtsverlies na een vlucht. Voor vertrek maten we nauwgezet hun gewicht en bij terugkomst deden we dat opnieuw. De verschillen waren opmerkelijk en boden een fascinerende blik op de fysieke inspanning die de duiven leverden. Wat in eerste instantie een eenvoudig experiment leek, groeide uit tot een inzichtelijke en leerzame methode om de prestaties van onze duiven objectief te meten.

Daarnaast haalden we in Limburg en Brabant de slechtvalkkasten leeg om te onderzoeken hoeveel duiven door de slechtvalk waren gegrepen. Tussen de kadavers die in de kasten lagen, telden we de ringen van de duiven – tastbare bewijzen van hun herkomst en lot. Door deze systematisch te registreren, kregen we inzicht in de impact van de slechtvalk op de duivenpopulatie. Deze gegevens stuurden we naar Rob, die ze verwerkte in zijn database—een schatkamer van waarnemingen waarmee hij predatiepatronen gedetailleerd in kaart bracht.

Rob Bijlsma heeft mijn kijk op de natuur onherroepelijk veranderd. Zijn werk dwingt je tot scherpte, tot een ongefilterde blik op de werkelijkheid. Hij leert je niet alleen om te observeren, maar om te begrijpen, om verbanden te leggen en bovenal: om de natuur te accepteren zoals ze is—onverbiddelijk, ingenieus en oneindig fascinerend.

Foto's: Annet Knol

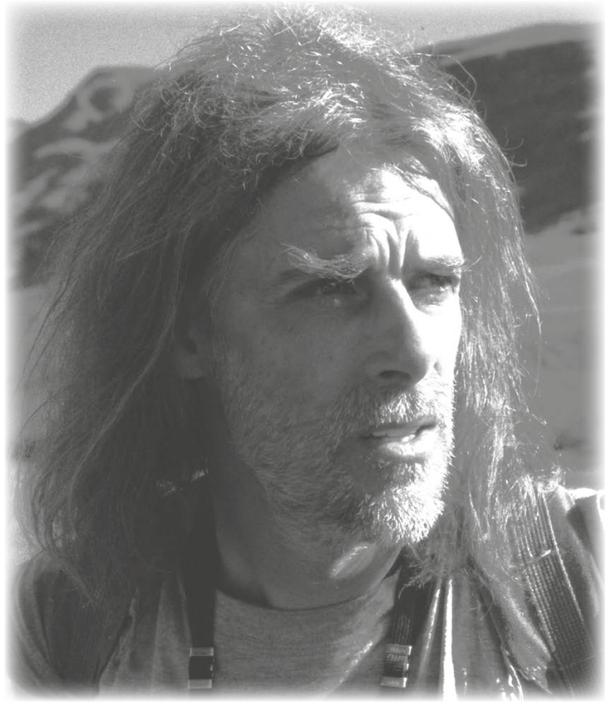

Foto: Koos Dijlksterhuis, 28-9-2010

Hannie Jippes

AMICA OBSCURA

Precies dertig jaar geleden bezocht ik in Groningen een concert van…jawel… mijn held Bob Dylan. En natuurlijk vergeet ik nooit de staat van opwinding die ik toen voelde door zo dicht bij Hem te zijn, om hem écht te zien en te horen. Een soort extase: nu adem ik dezelfde lucht in als Bob Dylan!!

Een enigszins vergelijkbare ervaring had ik jaren geleden in de tuin van Maria en Rien in Dwingeloo. Maria had reden om een feestje te geven: was ze jarig? Was er een boek van haar verschenen? Was de roofvogelclub….? Ik weet het niet meer. Natuurlijk was Rob er ook. Ik kende hem al jaren uit wat ik las van en over hem, en hoorde van Maria. Dat Maria en ik bevriend raakten was, eh.. was het toeval?

Maria was destijds coördinator van de roofvogelwerkgroep en woonde nog in Appelscha. Ik was journalist en voorzag onder meer ons nationale persbureau het ANP van nieuws uit Groningen en Drenthe. Hoewel wij journalisten graag volhouden dat we puur en objectief feiten melden waren mijn berichten naar Den Haag over dit onderwerp redelijk gekleurd, zowel inhoudelijk als in aantal. Wat alles te maken heeft met mijn hart voor beesten, en de natuur. Ik kreeg er maar geen genoeg van te melden hoeveel vergiftigde vogels er waren aangetroffen, hoe een dode vos met aangehechte dreigbrief op de stoep in Appelscha was gelegd, en hoe, ja hoor, weer een jager was betrapt op stroperij. De wereld moest wakker geschud!

Vanaf de eerste kennismaking was er een klik met Maria. Wat zij allemaal heeft gedaan en doet voor, laten we het beperken tot vooral de roofvogels, is ongelooflijk. En bij belangstelling daarvoor stuit je natuurlijk onmiddellijk op de persoon van Rob Bijlsma. Ik weet zeker dat hij een heldenstatus bezit voor het soort vrouwen waartoe ik ook mezelf reken. Ik bedoel maar: een lange knappe man met donkere (intussen zilveren) manen die in z'n eentje in het bos woont, in bomen klimt, vogelnesten onderzoekt, vogels redt, statistieken bijhoudt, wetenschappelijke reizen maakt, boeken schrijft. Over groots en meeslepend leven gesproken…

Ik kende hem al goed en wist veel van hem. Alleen had ik hem nog nooit ontmoet. Tot die keer dus jaren geleden in Dwingeloo. Ik heb 'm aangesproken, en iets gevraagd over muizen voor de uilen in onze schuur, en hij heeft me vriendelijk uitleg gegeven. En na dat paar-minuten-gesprek ontstond dat gevoel dat ik achteraf vergelijken kan met toen bij Bob Dylan. Ik had met 'm gesproken, hij had me gezien!

En nu de eer om aan dit boek te mogen bijdragen. Waaruit de hoofdpersoon mag leren dat hij tussen alle amici tenminste ook één amica obscura kan vinden.

Froukje Klomp

Daar gaan we dan. Op weg naar een bijdrage voor het vriendenboek voor Rob, ter gelegenheid van zijn 70ste verjaardag, op 7 april 2025.

Een opstel over waarneming

Determinering is het begin van alle waarneming. Ter adstructie daarom een korte anekdote betreffende het waarnemen van vogelsoorten. Op een kaartje, geadresseerd aan mijn vader Herman Klomp, schreef mijn moeder Jeanne op 8 december 1943:

L. H.
Waargenomen, vanmorgen om 10 uur in de tuin van ’t Huis: een pestvogel. Ik wilde ’t je dadelijk vertellen, zóó trotsch was ik er op. Ik hoop dat ’t een mooie waarneming is. Hoe of ik het weet? Dat zeg ik lekker niet. Je moet me nou maar ’s vertrouwen en ’t in je agenda noteeren.

Jongen, tot schrijfs, Jeanne.

Het waarnemen van levensverschijnselen is toebedacht aan de biologie. Een tak van de wetenschap die zich toelegt op het kennen en verklaren van de levende organismen op de Aarde, de enige planeet die, voor zover wij weten, biologisch levende schepselen voortbrengt. Dit wetende, doet zich de vraag voor wat is biologie. En wat is volgens die leer, een levend schepsel. Over het algemeen zal die vraag worden beantwoord met dat is natuur. De natuur leert ons mensen wat levend is, waaruit zou kunnen worden geconcludeerd dat datgene wat niet leeft, mutatis mutandis, ook geen natuur is. Dat wat niet leeft, is in de biologie derhalve ook geen object voor interesse. Wat niet leeft, bestaat niet, of, met andere woorden, wordt buiten beschouwing gelaten. Zo geredeneerd lijkt de biologie een armzalige wetenschap. Het volledige repertoire van menselijke beweegredenen en de historische ontwikkelingen die eigen zijn aan de menselijke soort, wordt daarmee buiten spel gezet, als zijnde voor de biologie een samenspel van niet ontvankelijke factoren.

Die wetenschappelijke tweedeling tussen mens en dier heeft mij altijd gefascineerd. Als bioloog is het blijkbaar moeilijk om de lens van het vergrootglas op de eigen soort te richten, die handeling trekt de eigen objectiviteit in twijfel. En de twijfel dat is het terrein van de subjectiviteit, en de metafysica.
Voor biologen gespecialiseerd in de levende natuur zijn het vooral de biotische factoren zoals flora en de fauna die de aandacht trekken, terwijl de abiotische factoren, klimaat en weersomstandigheden, vooralsnog min of meer als stabiele en dus “dagelijkse” verschijnselen worden gewaardeerd. Gespecialiseerd kun je worden in dierkunde en plantkunde. En binnen die vakken staan dan nog meer wegen en onderwerpen ter beschikking om van het algemene naar het bijzondere te navigeren, of omgekeerd, zodat een helder vastomlijnd studiebeeld ontstaat. In de ornithologie, het vakgebied van Rob, wordt van oudsher op diverse soorten gevogelte gejaagd, en gewerkt aan de herkenning van levende en verschillende vogelsoorten in het vrije veld van de biotoop.

Een bekend aspect van die bezigheden is het doen van waarnemingen: de vogelaar is een waarnemer, zoals ieder mens en, bij nadere ondervinding, ook ieder dier dat lijkt te zijn; fytofage dieren nemen bladgroenten waar, roofdieren voornamelijk het vleesgerecht. Mijn stelling is dat waarneming, en daaraan gelieerd het onderzoek, de fundamentele eigenschap is van alle levende wezens: een complexe onderneming van zowel het menselijk als het dierlijk en het plantaardig vernuft, die behalve feilloos, ook doelmatig en controleerbaar moet zijn en derhalve in eerste instantie is gericht op communicatie, en secundair op reflectie. Want zonder reflectie, de vastlegging van het waargenomen in het geheugen, is kennisoverdracht onbestaanbaar, tenzij we de geheugenkaart uitbreiden naar het genetisch materiaal, waar, door middel van lichamelijke voortplanting, kennis is opgeslagen in erfelijke vorm. Maar dan en daar begeven we ons op het evolutionaire traject, waar de relatieve grootheden tijd en ruimte en materie domineren.

Tijdens het waarnemen van gebeurtenissen in de natuur op dagelijkse basis, komt het aan op kortstondige waarnemingen met behulp van parate kennis, meer of minder geavanceerd, al naar gelang de persoonlijke ontwikkeling en ervaring. Deze vorm van waarnemen berust op de functie van het kortetermijngeheugen, dat werkt op basis van indrukken. Waaronder geluiden, kleuren en vormen alsmede enige kennis betreffende de levensomgeving en gebruiken van vogels, andere dieren en planten een rol spelen. Zien is nog niet kennen. In veel gevallen is het juist gedrag dat de sleutel vormt tot herkennen. En dat vereist geduld en observatie.

Ethologie was een tak van natuurbeschouwing die in de eerste helft van de vorige eeuw in Nederland wetenschappelijk aanzien verkreeg, door het werk van Niko Tinbergen. De man waarvan mijn vader, tijdens zijn propedeutische fase, in Leiden les heeft gehad. En die invloed is in de biologie van mijn vader nog steeds heel herkenbaar. In de wetenschap is het zwaartepunt in de biologie geleidelijk aan verlegd naar ecologie, maar in de jaren vijftig was de studie naar het gedrág van dieren het toonaangevende gesprek in mijn ouderlijk huis. Gedrag, zo begreep ik van mijn aangevers, werd in belangrijke mate geactiveerd onder invloed van het instinct. Een aangeboren faculteit van dierlijk bewustzijn, een spontane, impulsieve reactie van het dier op een prikkel, een voorval, uitgelokt in de omgeving van het dier, zijn normale habitat, of, zoals de Tinbergens dat formuleerden, de “woonomgeving” van het dier, dat toentertijd nog geheel autonoom verbleef “in zijn eigen wereld”. Althans, voor wat betreft de algemeen menselijke perceptie. De gangbare houding ten aanzien van het dier kan, gedurende de 19e en de eerste helft van de 20ste eeuw worden gekarakteriseerd als zijnde non existentieel, het dier was of nuttig of schadelijk, en dat was het dan wel. Onder invloed van moderne biologen die zich bogen over de intrinsieke waarde van het dier, als levend fenomeen; als ware het dier een volwaardig lid van onze eigen menselijke beschaving, is het landschap en de wereld waarin wij mensen ons bewegen, voor altijd en voor goed veranderd.

Het vermogen van de mens om zich geestelijk, en wie weet ook lichamelijk, maar dat is een ander verhaal, te verplaatsen in de wereld van het dier, behoort tot de meest opzienbarende cultuur verleggende menselijke ervaringen. Wie weet staat het vermogen zelfs aan de basis van de menselijke cultuur, die primair teruggaat op de geschriften van de eerste natuurfilosofen, zoals geboekstaafd in de literatuur, van wat gemakzuchtig wordt genoemd de “dode talen”. Wat mij betreft verdienen die dode talen een scherpzinniger opmerkingsvermogen, want een dode taal lijkt sterk op de taal der dieren, waarvan het aanbeveling zou verdienen om die taal te leren, teneinde elkaar beter te kunnen verstaan. Dat zou de verstandhouding tussen mens en dier in hoge mate verbeteren.

Helaas is de ethologie, het geduldig observeren van gedrag, en ook de bijbehorende verwondering over dat gedrag, niet langer in de mode, ecologie is in zwang. Daarvan vond mijn vader destijds dat je er beter niet over kon uitweiden, omdat mensen in hoge mate van elkaar verschillen wat betreft hun opvattingen jegens de natuur. In feite biedt ecologie, de leer van de levensgemeenschappen, een voortreffelijk handvat tot de bestudering en de beleving van levende natuur. Althans voor zover ons druk bevolkte landje die tijdsbesteding nog toestaat. Want het is dringen geblazen, op iedere vierkante centimeter is de natuur in het geding: overal zijn mensen waar te nemen. En dat is ecologisch beschouwd, een culturele gedaanteverwisseling. De ecoloog is zelf object van contemplatie en waarneming geworden. En die ommekeer heeft gevolgen, de aandacht van de biologische waarnemer richt zich, bij gebrek aan natuur, noodgedwongen op het gedrag van de mensen om hem heen. Ecologie is een populaire manier van sportbedrijven geworden. In het natuurbeheer zelfs een dominant verdienmodel. Je kunt het zo gek niet verzinnen, of bij iedere gelegenheid in theaters, of in uitingen van literaire of muzikale aard, wordt de beleving van natuur aangeprezen met ecologische natuurmetaforiek. Ecologie is het Ei van Columbus,

in het embryo waarvan de zuivere waarheid tot werkelijkheid kan worden uitgebroed: ecologen zijn echte, eerlijke mensen, terwijl boeren beulen zijn geworden. Zo is de stemming van de tweedeling in ons land en die is politiek.

Toevallig kreeg ik een boek toegestuurd, getiteld Gewilde Dieren, over herintroducties van wilde dieren in Nederland. Na oppervlakkige lezing, onder tijdgebrek dat geef ik toe, was mijn al aanwezige indruk dat ons land in een dierentuin is veranderd, uitsluitend versterkt. Voor al het werk dat deze mensen verzetten, en de intentie waarmee dat wordt gedaan, kan ik niets anders dan lof verzinnen. Maar dat neemt niet weg dat veel uitdrukkingen onder clichés in proza van ecologisch jargon gebukt gaan, die in de jaren zestig van de vorige eeuw opgang maakten. Een van de meest ergerniswekkende daarvan is ‘De wisent, de grazende beheerder van Nederlandse natuur’. Daarin komt eigenlijk alles samen wat ons land tot dierentuin maakt. De ideële component, waarin de Nederlandse natuur tot eigendom van het Nederlandse volk en de Nederlandse natie wordt uitgeroepen en verkoren. De heimelijk trots die spreekt uit het innovatieve karakter van de “sector” natuurbeheer, die zichzelf zelfs feliciteert voor het doen herleven van een vrijwel uitgestorven rundersoort. Dat komt neer op applaus voor de ongekende capaciteiten en toekomstvisioenen van de fokprogramma’s in de veehouderij. En die houding verraadt Nederlandse trots en bewondering voor veterinair ingrijpen. De idee fixe van het confessionele vertrouwen in de overheid, die door middel van artsenij het uitsterven van planten en dieren, en ultimate ook mensen, zou kunnen voorkomen. Deze ontwikkeling beschouw ik, als dochter van Herman Klomp, als zuiver nationalisme.

Het toverstokje van de technologie, dat is toch eigenlijk het enige waarin de mensen vast geloven. In tandem met het ondernemerschap in de productie van spullen en dieren en mensen. En daarboven dan het dirigeren: met het stokje in de hand, manend vanuit de wolken, bezwerend het ganse land.
In dit land, in het hart van de mensen, heerst een grenzeloos optimisme, dat geen grenzen kent. En toch lopen we op tegen grenzen. Dat is een vorm van verdwazing. In het wereldbeeld van de ecologische mens spelen afhankelijkheden een rol. Heersend zijn voorstellingen van voedselpiramides zoals die in de kringloop van de levende natuur kunnen worden aangetoond. Op de apex van een dergelijke verbeelding staat in het relaas betreffende het wel en wee van dierenpopulaties, steevast het roofdier uitgebeeld, het dier dat groot en krachtig is maar ook ten zeerste kwetsbaar, omdat het bij afwezigheid van prooien sterft, en daarmee van de aardbodem verdwijnt.
Mijn inschatting is dat de mens zich meer en meer verbeeldt aan de top van de levenshiërarchie te staan. Van zowel mensen als dieren en dingen. Het is de mens die zich van gereedschap bedient. En zich daarmee vanaf de Oude Steentijd heeft laten kennen als onbedwingbaar, en onoverwinlijk: de hamer en de sikkel, tot voor kort nog de symbolen van supermacht. Evenals de befaamde knots waarmee de prehistorische mens in strips wordt uitgebeeld. In de fabel komt de weliswaar primitieve maar ook ongeëvenaarde verbeeldingskracht van mensen tot uitdrukking. De vuistbijl als universeel wapen, symbool van macht.
Historisch en prehistorisch gezien vecht de menselijke soort zich ten koste van de natuur naar een onoverwinlijke positie. Naar ik vermoed op een niets en niemand of ook maar iets ontzienend vernietigingstraject. En conform de voorspellingen in de tragedies van de Ouden, slepen de hij en de zij van dit verhaal zichzelf in die ondergang mee. Zo is ons lot.

Het eigenaardige van mijn verhaal is dat het ook een voorspelling inhoudt, die ik niet kan verhelen. Roofvogels speelden in de oudheid een belangrijke rol bij het voorspellen van de toekomst. Evenals de lever van een offerdier dat bijvoorbeeld deed. Nou treft het dat ik enige dagen geleden een sperwer (waarschijnlijk juveniel? Man of vrouw?) waarnam, die een spreeuw of merel sloeg op mijn armzalige boerenerf, waar het een vogeldrukte van belang was, in verband met strooivoedering. De hele vertoning, inclusief het vakkundig ontleden en verorberen van de prooi nam een klein uur in beslag. En de enig mogelijke vorm van verstoring, waarop de vogel constant was verdacht, dat was ik zelf, op circa 25 meter afstand. Dit was waarachtig waarnemen van gedrag, en het was een zeldzaam mooi gezicht. Eerst werd de prooi in het nauw gedreven tegen de stenen muur van mijn schuur, toen tegen de grond gedrukt en “gemanteld”, en vervolgens verplaatst naar de andere zijde van het planken hek. Daar stonden schapen, die nieuwsgierig werden, waarna de roofvogel zijn prooi verhuisde naar de overkant, aan de voet van een andere heining. Daar verschool het dier zich in het micro-reliëf van achtergelaten boerenrommel en roestig gras. Als je het niet wist, dan was er niets te zien. Maar ik hield hem in het vizier, en kon de prachtige dwarsbandering van zijn roestbruine bovenzijde kop, rug en vleugels bewonderen, hij waande zich onbespied. Of niet? Ik bleef op afstand. Maar maakte omzichtig beweging, door verplaatsing. Pas vanaf de straat, plusminus 25 meter afstand, merkte ik dat hij mij wel degelijk had gezien. Eerst bekeek hij mij door het ene linkeroog, toen met twee ogen recht naar voren borend (ook gij Brutus), en toen met het volgende rechteroog, waarna hij in een flits van een seconde besloot het karkas van zijn prooi, één meter verderop naar achteren te werpen, om vervolgens onder dekking van het hek, rechts om de hoek, het hazenpad te verkiezen en daarbij, voor mij onzichtbaar, onderlangs het hoge hek te verdwijnen. Oorzaak, sequentie en gevolg, waarneming is geduldig. Ondertussen vroeg ik mij af of de laatste handeling met de prooi, het wegwerpen ervan, een instinctieve reactie, was op mijn verschijning. Stelde de vogel zijn prooirestant in laatste instantie toch nog “veilig” voor zichzelf? Waarnemen, het is en blijft een spanningsveld bezet met onzekerheden en bedrogen verwachtingen, en dus vraagstukken.

En waarin verschuilt zich nou de voorspelling? Ik denk in de snelheid, waarmee een leven, vrijwel ongezien en onverwacht, binnen korte tijd geheel van de aardbodem kan verdwijnen, en wel in de maag van een ander wezen. De moraal van het verhaal is gelegen in de transformatie. In het overgankelijk zijn. In de razendsnelle en kortstondige waarneming van de relativiteit van het bestaan. En dat is een vorm van geestelijke bevrijding.

Binnen mijn eigen vakgebied, archeologie en archeologie van de prehistorie en voortijd, staat de geschiedenis van de mens centraal. Vooral in termen van beeldende vorming, zoals architectuur en bouwkunst, ceramiek, sculptuur en maatschappelijke organisatie. Waarbij het in de prehistorie vooral draait om de mate waarin een bepaalde technologie kenmerkend is voor een zekere vorm van ontwikkeling, organisatie en beschaving. Parallel aan die chronologische ontwikkeling wordt veel tijd besteed aan onderzoek naar religieuze gebruiken en symbolische verbeelding. Veelal verbonden met interpretatie van graf- en tempelrituelen, samengebracht onder de noemer cultus. Iedere vorm van cultus, aangetroffen in het veld, of tijdens de opgraving, wordt geclassificeerd en gedateerd. En geïnterpreteerd voor zover mogelijk. De analyse van stijl en gebruik van materialen, vormt daarvan een onvermijdelijk onderdeel.

Evenals in de biologie heeft ook in de archeologie de techniek zich een plaats veroverd in onderzoek. Veel werk en tijd wordt verricht in laboratoria. Onderzoeksprogramma’s voorzien in minutieuze analyse van bijvoorbeeld gebruikssporen op flintartefacten, waarbij aan de orde wordt gesteld of de bewerkte steen is gebruikt voor het een of het ander. Dat is geen sinecure om exact vast te stellen, want net zoals het gedrag van vogels, is het gedrag en handelen van mensen, onderverdeeld in verschillende fasen van betekenis, waarvan iedere stap of verandering is behept met een andere connotatie.

Verandering lijkt daarmee een onveranderlijke eigenschap te zijn van het leven op aarde.

Den Hoorn, 1 maart 2025

Janco Mulder

Huiszwaluw *Delichon urbicum* als broedvogel in Ravenswoud 1984 – 2018

Vanaf 1984 t/m 2018 zijn jaarlijks de bewoonde nesten van huiszwaluwen geteld in Ravenswoud. Het gaat hier om een telreeks van 35 jaar. Ravenswoud is een klein dorp dat rond 1900 is ontstaan in de tijd van grootschalige vervening van de Smildiger venen. Het hoogveengebied was zo'n 10.000 ha. groot. Het dorp telt momenteel 151 woningen en ligt in het uiterste zuidoosten van Friesland in de Gemeente Ooststellingwerf. Van het hoogveengebied is een restant van 1700 hectare overgebleven, dat we nu het Fochteloërveen noemen.

Resultaten

In de periode 1984 – 1996 was het aantal bewoonde nesten van huiszwaluwen vrij stabiel met 32 – 45 (gem. 37). In 1997 daalde de stand ineens met 30% en bleef daarna t/m 2003 stabiel op een laag niveau met 19 tot 26 (gem. 24) bewoonde nesten.

Het dieptepunt in deze periode was 2002 met 19 bewoonde nesten en hiermee ook de laagste stand in de gehele telreeks van 35 jaar. De teruggang ging niet alleen op voor Ravenswoud. In Appelscha werden ook de huiszwaluwnesten geteld in de jaren 1998 – 2009. Hier ging de stand terug van 90 nesten (1998) naar 49 (2002).

In 2004 liet de stand weer een opgaande lijn zien naar 28 bew. nesten (Appelscha 66). De jaren daarna bleef het aantal nesten stijgen, waarbij 2005 het niveau weer haalde van 1984 – 1996.

2010 was een zeer goed jaar met een voorlopig maximum van 84 bewoonde nesten (Appelscha 114 in 2009). Vanaf 2009 t/m 2016 bleef de stand stabiel op een hoog niveau van 69 – 86 (gem. 78) bewoonde nesten.

Gerekend vanaf het topjaar 2013, met 86 bewoonde nesten, ging het aantal t/m 2018 terug naar 54. Dit is een afname van 37,2%.

Foto: Compagnonsbossen rond 1990

Na 2018 zijn er geen tellingen meer uitgevoerd. Het idee is wel dat het aantal huiszwaluwen t/m 2024 nog steeds laag is. Door een snelle wisseling van bewoners in Ravenswoud is er een toename van weerstand tegen deze gezellige zomergasten. Er worden soms nesten uitgestoten en 5 kunstnesten zijn verdwenen. Daarnaast is er op enkele locaties linten en plexiglas geplaatst in de nok van woningen. In Appelscha is zelfs een complete straat met nieuwbouwwoningen voorzien van plexiglas om huiszwaluwen te weren. Deze maatregel stond dus al aangegeven op de bouwtekening.

Tabel 1. Aantal bewoonde nesten van huiszwaluwen in Ravenswoud 1984 – 2018.

jaar	aantal	jaar	aantal	jaar	aantal	jaar	aantal	Jaar	aantal	jaar	aantal
1984	33	1990	36	1996	37	2002	19	2008	61	2014	80
1985	36	1991	35	1997	26	2003	24	2009	73	2015	73
1986	35	1992	32	1998	25	2004	28	2010	84	2016	67
1987	36	1993	36	1999	25	2005	37	2011	76	2017	61
1988	39	1994	45	2000	23	2006	44	2012	69	2018	54
1989	39	1995	33	2001	25	2007	58	2013	86		

Gebruik van kunstnesten

Eind jaren '90 van de vorige eeuw vielen er steeds vaker nesten van huiszwaluwen met eieren en kleine jongen onder de daklijsten van woningen vandaan. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het schaarser voorkomen van goed nestmateriaal. Veel tuinen liggen nu vol met stenen en tegels of zijn ingezaaid met gazongras.

In 2001 en 2002 zijn er daarom 12 kunstnesten geplaatst onder daklijsten van 7 woningen in het dorp Ravenswoud (Roel Keizer en Janco Mulder).

Daarnaast plaatsten Leo Zwarts en Anne-Marie Blomert in 2001 ook nog eens 5 kunstnesten aan hun woning. Hiervan werden er gelijk twee door huiszwaluwen in gebruik genomen. Met dit resultaat besloten ze om dit aantal uit te bouwen naar 12 nesten in 2003 en 28 in 2007. In de periode 2001 – 2018 hadden we hier te maken met een bezettingspercentage van 35,7% tot zelfs 100% (gemiddeld 57,6 %).

Kunstnesten kunnen dus een positief effect hebben op het aantal broedparen van de huiszwaluw. Ze zorgen er ook nog eens voor dat ze veilig hun broedsels groot kunnen brengen. Nesten vallen niet naar beneden en steenmarters *Martes foina* krijgen er minder grip op. Met de komst van de steenmarter worden er geregeld nesten onder daklijsten en met hout afgewerkte dakgoten van woningen en boerderijen weggetrokken. In 2017 ging het zelfs om 23 nesten met jongen op een locatie bij een boerderij in de randzone van het Fochteloërveen. Aan de Lycklamavaart in Ravenswoud gebeurt dit de laatste jaren bij 2 tot 6 nesten (2024 voor het laatst). In het dorp wordt dit ook vastgesteld door bewoners die wakker schrikken in hun slaap. De eerste gedachte bij melders was, dat het ging om inbrekers. Maar bij nader onderzoek bleek het te gaan om een steenmarter die een nest met jonge zwaluwen naar beneden haalde. Vervolgens worden de jonge zwaluwen op de grond verzameld en verdwijnt de marter.

Naast de huiszwaluw worden kunstnesten ook gebruikt door pimpelmezen *Cyanistes caeruleus* en huismussen *Passer domesticus*.

Tabel 2. Gebruik van kunstnesten door huiszwaluwen in Ravenswoud 2001 – 2018.

jaar	Aantal bewoonde nesten				Aantal kunstnesten aanwezig	
	Zelf gebouwd	kunstnest	Totaal	Percentage broedend in kunstnest	Totaal aantal kunstnesten	Percentage kunstnesten bezet
2001	23	2	25	8,0	11	18,2
2002	16	3	19	15,8	17	17,6
2003	18	6	24	25,0	24	25,0
2004	21	7	28	24,9	26	26,9
2005	26	11	37	29,7	26	42,3
2006	28	16	44	36,4	26	61,5
2007	32	26	58	44,8	40	65,0
2008	33	28	61	45,9	40	70,0
2009	46	27	73	37,0	40	67,5
2010	60	24	84	28,6	40	60,0
2011	53	23	76	30,3	40	57,5
2012	44	25	69	36,2	40	62,5
2013	61	25	86	29,1	38	65,8
2014	59	21	80	26,3	35	60,0
2015	47	26	73	35,6	35	74,3
2016	44	23	67	34,3	35	65,7
2017	42	19	61	31,1	35	54,3
2018	38	16	54	29,6	35	45,7

Adres: Meester Lokstraat 22, 8427 RD Ravenswoud

Sil Oostendorp

Boerenland zoals Rob het graag ziet

Zo vaak op de fiets vanuit Diever kom je door de groene woestijn aangereden met een somber gezicht tot je de Bosrand oprijdt en je gezicht opvrolijkt, omdat je plots een koor van sabelsprinkhanen op je af hoort komen.
Of de veldleeuwerik die z'n hoogste lied zingt boven onze akkers, een torenvalk die drie jongen grootbrengt in de kast en de vele molshopen die je in het voorjaar ziet in onze weilanden.

Op de Bosrand waan je je weer in het ouderwetse boerenlandschap waar 'boer Sil' met de paarden de akkers ploegt, gevolgd door tientallen akkermannetjes, gele kwikstaarten en spreeuwen.

We boeren nu reeds tien jaar op de manier zoals (volgens jou) een boer hoort te boeren, met oog en oor voor de natuur, en het kan!! Een boerderij en de natuur die elkaar versterken.

Een prachtig onderzoek van Joop Kleine (Vogeltelling 2018) toont aan dat op 5% van het Dwingeleres-areaal 38% van het aantal getelde vogels voorkomt, waarbij het tevens gaat om 75% van de soorten vogels die wordt geteld. Ook bijzonder dat sommige grote soorten zoals meeuw onze akkers niet bezoeken.
Op deze 5% paradijsgrond telen we ons voedsel voor mens en dier.

Terwijl de grootschalige landbouw in onverminderde vaart doordendert zonder oog voor mens en natuur, blijven wij onze weg volgen naar een mooiere wereld, waarbij sombere gezichten opvrolijken bij het horen van een sabelsprinkhanenkoor.

Van harte gefeliciteerd met je 70ste verjaardag Rob, mede namens Reinier, Meta, Saar en Abel !

Theunis Piersma

De ontdekking van het swelhotel

Rob en ik hebben volstrekt verschillende biotoop-voorkeuren. Hij is van het zand en van de beslotenheid van het bos; hij houdt zelfs van dichte naaldboomakkers! Open landschappen hebben mijn voorkeur, die van het wad natuurlijk, en ik tolereer zelfs het vernaggelde Friese kleiweidelandschap als mijn woonstek. Al is het nu met windturbines, je kunt er de verte zien.

Onze excursies vanuit Doldersummerweg 1, de paden meestal kruisend in plaats van belopen, heb ik beleefd als inwijdingen in een voor mij volstrekt 'vreemde' wereld. Stukje bij beetje kwam Robs bos dichterbij. De fluiters! De lichtzoete geur van een verweesd wespendiefkuiken die plakjes banaan gevoerd kreeg. Een overgebleven Amerikaanse vogelkers. Zelfs de boomstammen die er niet meer liggen - omdat ze zijn vergaan – leven voort in Robs verhalen; en nu in mij. Zo ben ik zelfs van het boslandschap rond Wapse gaan houden.

Meestal hebben we contact door middel van het geschreven woord. Heb je dit gelezen? Heb je dat gezien? En hoe gaat het met de zwaluwen van Gaast? Het was dan ook geen toeval dat uitgever Steven Sterk, Petra en ik op 18 april 2014 in Wapse samen met Rob en Maria het eerste exemplaar van het zwaluwboekje

Figuur 1. In april 2014 brachten we het eerste exemplaar van 'Zwaluwen van Gaast' naar Wapse.

vierden (Fig. 1; Piersma 2014, 2017). Daarin ging het vooral over huiszwaluwen. Maar steeds keek ik met een schuin oog naar gierzwaluwen.

Jarenlang hadden er in Gaast gierzwaluwen onder dakpannen aan de nok van de oostgevel gebroed. En net boven de dakrand met huiszwaluwnesten was ook de bruine kast aan de schoorsteen enkele jaren bezet. In maart 2018 zette onze timmerman, Eize de Vries, twee sets van 12 nestkasten in de spouwmuur van de oostgevel (Fig. 2). Vakkundig boorde hij 24 mooie afgeronde gaten van gierzwaluwgrootte in de rode bakstenen van de buitenmuur. Zo zouden de invliegers de nestkasten kunnen bereiken. Aan de binnenkant plaatste hij plexiglazen kleppen, zodat je goed naar binnen kunt kijken en eventuele kuikens ook nog binnen handbereik zijn om te wegen en te ringen. Eize noemde zijn werkstuk het 'swelhotel': 24 appartementen die, volgens het advies van kenners, heel geschikt zouden moeten zijn voor gierzwaluwen.

Ondanks het afspelen van wat voor goed gier-zwaluwgeluid doorging, gebeurde er in 2018 helemaal niks. Misschien gemist, maar we hebben niet gezien dat ook maar één gierzwaluw belangstelling toonde, door langs het swelhotel te vliegen, bijvoorbeeld. In het voorjaar en de zomer van 2019 was het hetzelfde verhaal. Er zat een mooi aantal broedende huiszwaluwparen aan de oostgevel, maar geen gierzwaluw die langs kwam vliegen. We vroegen ons af of de geboden vlieggaten, die het nodig maken om 'horizontaal' in te vliegen, misschien niet helemaal passend zijn bij de invliegtradities van de Gaaster gierzwaluwen. In nabijgelegen panden broeden gierzwaluwen vooral onder dakpannen, en dat vergt een opwaartse invliegrichting. Bij wijze van experiment lijmden we in begin 2020 daarom halve dakpannen boven 12 van de 24 vlieggaten; keurig 'gerandomiseerd' uiteraard. Die luifels zouden de gierzwaluwen moeten dwingen om schuin-naar-boven-vliegend de vlieggaten te bereiken.

Figuur 2. Begin maart 2018: de 12 appartementen van linkerdeel van het swelhotel zitten als één geheel al in de spouwmuur gebouwd; nu het deel aan de andere kant van de schoorsteen nog, en de vlieggaten boren.

Die luifels leken te werken, want diezelfde zomer zagen we van eind juni tot eind juli voor het eerst 'aanvliegers'; het 'geluid' stond ook nog steeds aan. Het leek erop dat de luifels ertoe deden, want al het aanvliegen was gericht op gaten onder schuine dakpannen. De bezoekjes waren wel van korte duur, maximaal drie seconden. Ook in de daaropvolgende zomer van 2021 waren er geregeld aanvliegers en de inspectietijden liepen op tot wel tien seconden. Toch zagen we nog steeds geen 'invliegers'. Het was nieuw dat de aanvliegers zich niet langer beperkten tot de geluifelde vlieggaten. Slechts de helft van de inspecties betroffen nu vlieggaten met een afdak. In de daaropvolgende zomer van 2022, het laatste seizoen dat we geluid afspeelden, zagen we nóg meer aanvliegers. De geluifelde vlieggaten werden echter volledig gemeden. Een aantal luifelvrije kasten (waaronder Rechts12) werd wel voor het eerst bezocht door invliegers.

In jaar zes van het swelhotel was het dan ook zover! Op 3 juni 2023 lag er een ei in Rechts12, de nestkast rechts onderaan (Fig. 3). Uiteraard ging het om een nestkast zonder luifel boven het vlieggat, dus dit echtpaar vloog horizontaal naar binnen, met een zachte tik terwijl ze de vleugels samenvouwden net voor het doorklieven van de steen. Het eerste ei raakte zoekt, maar eind juni lagen er plotseling twee nieuwe. Eind augustus, de gierzwaluwen van Gaast waren alweer een maand uit zicht, vlogen de twee jongen uit. Bij het ringen in de week daarvoor waren ze prima op gewicht. Deze zomer waren er ook volop aanvliegers. Opnieuw vermeden ze de vlieggaten met de schuine dakpannen. Het was tijd om het luifelexperiment te beëindigen. In maart 2024 maakten we het swelhotel weer luifelvrij.

In de eerste dagen van juni 2024 ontdekten we, glurend door het plexiglas op de donkere zolder, opnieuw gierzwaluwen in kast Rechts12. De bezette kast van het jaar daarvoor was in gebruik! Twee weken

Figuur 3. Het allereerste ei in Rechts12 op 3 juni 2023 (boven); niet-uitgekomen ei en kuiken in Rechts12 op 19 juni 2024 (midden); het ene kuiken in Rechts12 op 14 juli 2024, met het niet-uitgekomen ei dat dan nog rechts naast het vlieggat ligt (onder).

later lieten de twee gierzwaluwen voor het eerst zien wat hen bij onze zolderinspecties steeds zo bezighield: een nog kaal kuiken en een niet uitgekomen ei (Fig. 3). Dat ei belandde uiteindelijk naast het vlieggat. Het enig kind groeide als kool en vloog op 29 juli uit, na daarvoor te zijn geringd, ook dit jaar weer door Henk van de Wetering.

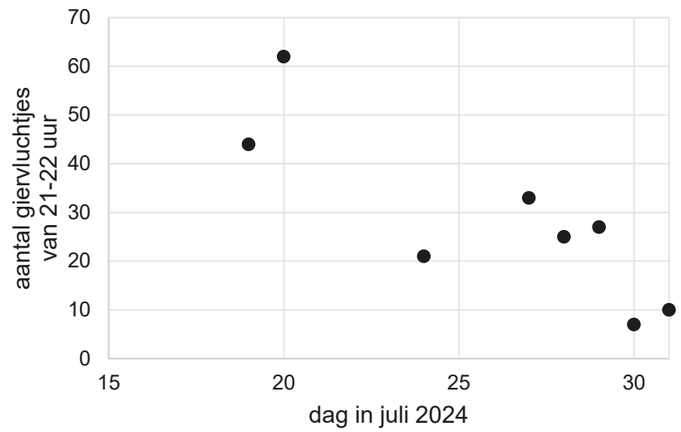
Zo werd het toch wat met het swelhotel, want naast de terugkerende broedvogels in Rechts12 zagen we vanaf half juni 2024 volop aanvliegers en geregeld zagen we ook invliegers. Er ontwikkelde zich een goede gewoonte: als het maar even kon, hielden we 's avonds voor, tijdens en na zonsondergang het swelhotel aan de oostgevel in de gaten (Fig. 4). We probeerden tijdens zulke sessies niks te missen, en kregen handigheid in het tellen van de giervluchtjes.

Zittend in de tuin, met uitzicht op de oostgevel en de westelijke hemel, waren de giervluchtjes zelfs voor een dove waarnemer niet te missen. Groepjes gierzwaluwen vlogen 'al gierend', pal vanuit het oosten en op lage hoogte, recht op de oostgevel af - om op het allerlaatste moment links of rechts de gevel te ontwijken. Soms vlogen de groepjes gierzwaluwen vlak langs de oostgevel, van links naar rechts of van rechts naar links. Een enkele keer maakte zich uit zo'n gierend groepje een vogel los (en soms zelfs twee) om een nestkast binnen te schieten.

Op 19 juli 2024 waren we zover dat we 'kwantitatief' durfden te zijn. Al begonnen we soms wat vroeger en eindigden we ook wel eens wat later, van 19 tot 31 juli hielden we op acht avonden tussen negen en tien 's avonds een uur lang bij wanneer de giervluchtjes langs de oostgevel plaatsvonden, en telden we het aantal gierzwaluwen dat aan ieder van die giervluchtgroepjes deelnam (Fig. 5). Op 19 en 20 juli ging het om gemiddeld één giervluchtje per minuut, maar in de twee weken daarop daalde dat aantal tot een tiental giervluchtjes in dat ene uur. Tegelijkertijd daalde ook het aantal gierzwaluwen dat we tegen tienen de hoge hemel in zagen gaan. In 2024 gierden de gierzwaluwen voor het laatst op 31 juli. Op 1 augustus 2024 moesten we het boven Gaast weer zonder gierzwaluwen doen.

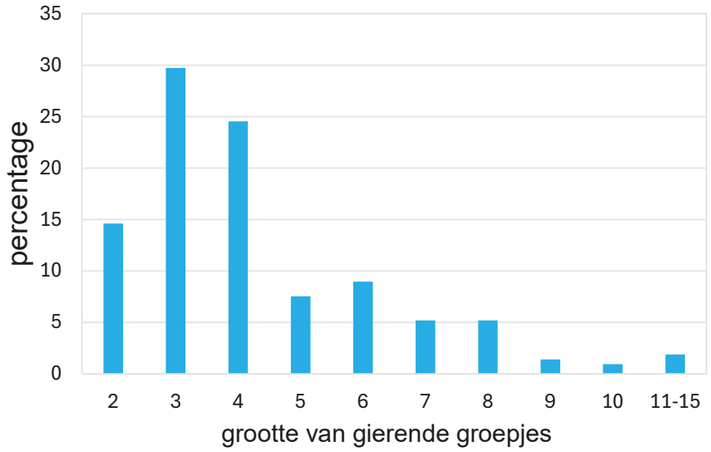
Figuur 4. Uitzicht op de westelijke hemel (en op de oostgevel van de voormalige lagere school in Gaast) 's avonds net na zonsondergang op 20 juli 2024.

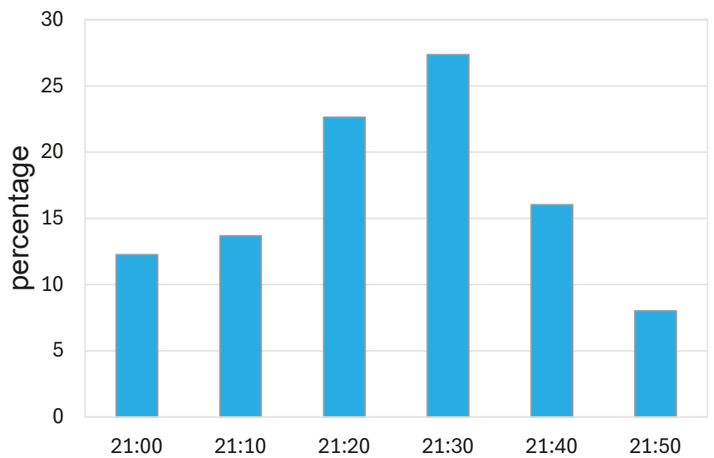
Figuur 5. Aantal giervluchtjes tussen 21 en 22 uur 's avonds van 19 tot 31 juli 2024.

Gieren deden gierzwaluwen niet in hun eentje - samen gieren kwam veel voor (Fig. 6). De meeste groepjes bestonden uit drie of vier vogels, maar dat konden er ook twee keer zoveel zijn. De grootste groep bestond uit een (geschat!) aantal van 14 deelnemers. Hoewel er rond de oostgevel overdag ook gegierd werd, bouwden de giervluchtjes zich tijdens de waarnemingsavonden op van weinig activiteit rond 20 uur tot een gierpiek rond 21:30 (Fig. 7). Rond 22:15, inmiddels in de schemering, was het met de giervluchtjes gedaan.

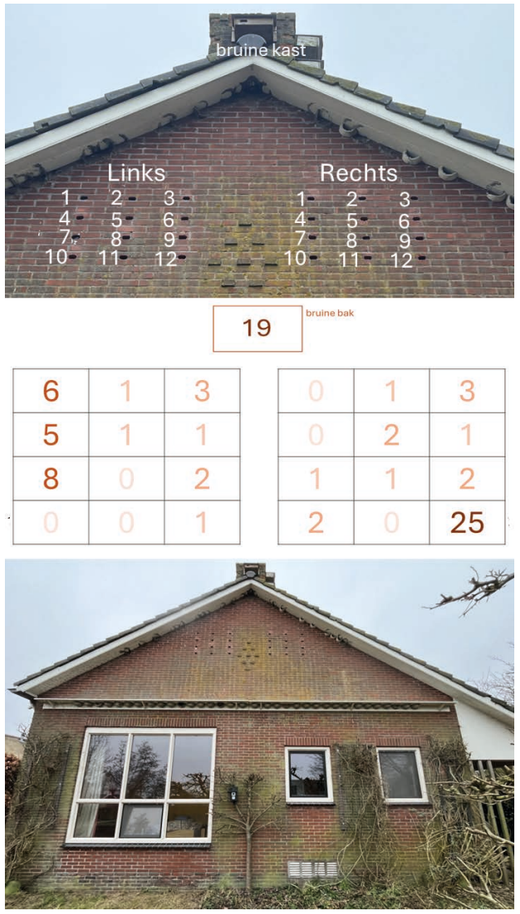
En zo hadden we ineens een eerste kwantitatieve beschrijving van de giervluchtjes bij ons huis in Gaast. Dat biedt de komende jaren natuurlijk een leuke basis voor interessante vergelijkingen, zeker als de bezetting van het swelhotel nog wat zou groeien. Als we Charles Foster (2021) mogen geloven, dan kunnen we over de groei van deze kolonie, en zelfs over de te bezetten nestkasten, op grond van de waarnemingen van het 'invliegen' in 2024, nu al voorspellingen doen voor de komende zomer. In zijn literaire interpretatie van de

Figuur 6. Verdeling van de grootte van 212 gierende groepjes tussen 21 en 22 uur op 8 avonden tussen 19 en 31 juli 2024.

Figuur 7. Tijd van voorkomen van 212 giervluchtjes tussen 21 en 22 uur op 8 avonden tussen 19 en 31 juli 2024

Figuur 8. Aanzicht van het swelhotel aan de oostgevel in Gaast, met nummering van de 24 nestkasten (boven) en aanduiding van de 'bruine kast'; het aantal keren dat we invliegende gierzwaluwen in de verschillende nestkasten waarnamen tussen midden juni en eind juli 2024 (de bruine kast en Rechts 12 waren bezet) (midden); het aanzicht van de oostgevel in februari 2025 in afwachting van de terugkomst van de gierzwaluwen van Gaast die dan nog in Mozambique (of daar ergens in de buurt in zuidoost Afrika) vliegen (Klaassen et al. 2024).

gierzwaluwwetenschap, concludeert Foster dat het bij de gierende groepjes om jonge nog-niet-broeders gaat die hun toekomstige fysieke en sociale zomer-werelden in kaart brengen en opbouwen. Daar hoort uiteraard een verkenning bij van potentiële nestholtes. Door er overdag alvast eens een uurtje in te gaan zitten of er alvast een nachtje in te slapen (en in de zomer van 2024 werd het swelhotel op beide manieren bezocht), inspecteren en evalueren (en reserveren?) deze gierzwaluwen hun toekomstige nestplaatsen.

Op grond van de waarnemingen tussen half juni en eind juli (dus ook die buiten het 21-22 uur interval) kunnen we een kaartje tekenen van het aantal keren dat er een gierzwaluw een bepaalde nestkast binnenvloog (Fig. 8). Dat zagen we uiteraard het vaakst gebeuren bij de twee bezette nestkasten, 19 keer in de bruine kast aan de schoorsteen, en 25 keer in Rechts12. Maar we zagen ook invliegers bij 17 andere kasten; in slechts zes kasten zagen we nimmer een gierzwaluw naar binnen duiken. De drie bovenste linker kasten van het swelhotel werden vele malen bezocht (en in ieder van hen werd meerdere nachten geslapen door één of twee vogels). Links1, Links4 en Links7 zouden dus de kasten moeten zijn waar in 2025 gebroed gaat worden. Rob, wij gaan het volgen, en jij gaat er over horen!

Met dank aan Petra de Goeij en Helen Macarthur voor hun scherpe ogen en de mooie avonden samen.

Verwijzingen

Foster, C. (2021) The Screaming Sky. Little Toller Books, Ford-Dorset.

Klaassen, R., H. Klaassen, A. Berghuis, M. Berghuis, K. Schreven, Y. van der Horst, H. Verkade & L. Kearsley (2014) Trekroutes en overwinteringsgebieden van Nederlandse Gierzwaluwen ontrafeld met geolocators. Limosa 87: 173-181.

Piersma, T. (2014) Zwaluwen van Gaast. Bornmeer, Gorredijk.

Piersma, T. (2017) Zwaluwen van Gaast. Tweede, geheel herziene druk. Bornmeer, Gorredijk.

Foto: Sake Elzinga, 18 mei 2012

André van Roon

De roofvogelaar van de toekomst

Elk jaar plaats ik alle artikelen uit De Takkeling op Natuurtijdschriften.nl. Dit is belangrijk, want zo is deze waardevolle informatie toegankelijk voor alle geïnteresseerden. Zelf val ik ook in die categorie en ben dus een trouwe lezer. Ik heb veel bewondering voor de inspanningen die roofvogelaars leveren. Het is nogal wat: vele uren in het veld, ook uren waarin weinig gebeurt, daarna gegevens uitwerken en analyseren, en tot slot alles netjes opschrijven voor De Takkeling. Rob spant hierbij de kroon.

Steeds vaker lees ik in De Takkeling dat er technologie wordt ingezet. In plaats van zelf te klimmen, gebruiken we drones of camera's op telescopische stokken voor nestcontroles (maar niet altijd!), plaatsen we camera's bij nesten om de vogels het hele broedseizoen te bespieden, en zenderen we vogels om ze te volgen tot in Afrika aan toe. De ontwikkeling van dit soort technologie gaat razendsnel, en dat geldt in nog grotere mate voor de geavanceerde IT-technologie waarmee de data wordt verwerkt en geanalyseerd. Een voorbeeld: Informatica-studenten van Hogeschool Leiden hebben in enkele weken tijd, in samenwerking met Steenuilenoverleg Nederland (STONE), een AI-oplossing ontwikkeld, die automatisch prooien in de snavel van een steenuil identificeert zodra deze de nestkast binnenvliegt. De methode is nog niet perfect, maar het gaat de steenuilenonderzoekers veel tijd besparen. Hanneke vroeg al of de studenten ook zoiets willen ontwikkelen voor het identificeren van vogelveren.

Wat betekent dit voor de roofvogelaar van de toekomst? Heeft Rob geluk dat hij nu leeft en alles zelf mag doen, of zou hij de technologische ontwikkelingen juist omarmen?

Niemand kan voorspellen hoe vogelonderzoek er in de toekomst uitziet, maar we kunnen wel een voorzichtig beeld schetsen van de ontwikkelingen die we de komende vijf jaar kunnen verwachten. Dit op basis van de technologie die nu al bestaat, maar nog niet op grote schaal wordt toegepast. Wat wel duidelijk is, is dat de hoeveelheid informatie die wordt verzameld door onderzoekers en burgerwetenschappers via camera's, geluidsopnameapparatuur, satellieten en slimme zenders op vogels exponentieel toeneemt. Daarbij komt een groeiend aantal mensen, dat via apps hun waarnemingen deelt. Bijna al deze informatie komt terecht in online databases en met AI en Machine Learning kunnen deze gegevens gecombineerd worden, bijvoorbeeld om migratieroutes in kaart te brengen.

Daarnaast kunnen AI en Machine Learning met andere informatie op het internet complexe verbanden vinden tussen het gedrag van vogels en factoren zoals het weer, veranderingen in het landschap, gifstoffen in het milieu en biodiversiteit. Verbanden die je met klassieke data-analyse wellicht zou missen.

Maar terugkomend op de vraag: wat betekent dit voor de roofvogelaar van de toekomst? Ik hoop en vermoed dat roofvogelaars met passie, geduld en boordevol vragen de basis blijven van succesvol vogelonderzoek. Technologie zal een veel grotere rol gaan spelen, maar figuren zoals Rob, blijven in het veld onmisbaar voor het begrijpen en beschermen van vogels. Verbanden die gevonden worden door AI technologie worden hopelijk voorlopig met gezonde argwaan bekeken en eventueel als basis gebruikt voor veldonderzoek.

Er kan ook een nieuw groep roofvogelaars opstaan, jongeren die een combinatie van technologie en biologie interessant vinden. Het zou mij niets verbazen dat één van de Informaticastudenten een verrekijker gaat kopen (uiteraard met automatische soortherkenning). Mijn voorstel is dan ook om vanaf nu de gemiddelde leeftijd van de bezoekers van de Landelijke Dag te monitoren, tenzij Rob dat al doet.

Jan Schipperijn, m.m.v. Rinus Dillerop

Mijn contact met Rob ging over lijken

Inleiding
In de herfst van 1974 verhuisde ik vanuit de stad (Groningen) naar Roden. Daar kwam ik door een collega van de Economische Faculteit in aanraking met het verschijnsel 'controleur vogelwet'. Dat waren vrijwillige opsporingsambtenaren, aangesteld door het toenmalige Ministerie van CRM.
In Roden verzorgde een bevriend kernfysicus een cursus voor dit 'ambt'. Bij die cursus kwam ik in contact met mensen als *Toni Sterken* en *Jan Eitens*; beide fanatieke (roof)vogelaars. *Sterken* inventariseerde roofvogels rond Veenhuizen, *Eitens* deed dat in een groot gebied rond Roden waaronder Steenbergen. Regelmatig stuitten zij in het voorjaar op dode vogels speciaal op plaatsen waar fazanten werden uitgezet. Dat uitzetten gebeurde toen nog legaal met behulp van grote uitzetkooien waarin gekweekte fazanten enkele weken voor aanvang van het jachtseizoen werden gehouden. Daaruit werden ze als de jacht op 15 oktober werd geopend, losgelaten. Dat uitzetten gebeurde vooral bij grote kapitaalkrachtige jachtcombinaties, die vaak ook fulltime jachtopzichters in dienst hadden.

In de grote bosgebieden rond Veenhuizen vonden we zes van deze grote uitzetkooien. Bij een daarvan stond bij een controle eind 1980 een grote (clandestiene) kraaienvangkooi. Dat leidde tot mijn eerste proces-verbaal tegen een van de jachtopzichters van Veenhuizen en inbeslagname en afbraak van de kooi. Overigens gebeurde dat in nauwe samenwerking met de Rijkspolitie van Norg. Een samenwerking die jaren zou duren.

Wie dacht dat dit zou leiden tot enige voorzichtigheid bij de jagers en jachtopzichters van Veenhuizen kwam bedrogen uit. Heel 1981 en 1982 vonden we in Veenhuizen tal van vergiftigde buizerds en haviken; dat was ook het geval in het gebied rond Steenbergen. *Hans Esselink* en ik schreven daarover al in 1984 een artikel in het blad Noorderbreedte (Vergiftigen en afschieten van roofvogels).

Werkgroep Roofvogels Noord-Nederland (vanaf oktober 1982) en de WRN daarna
Over het ontstaan van deze werkgroep is al veel geschreven. De trekkers ervan waren de legendarische *Hans Esselink*, eeuwige biologiestudent en vogelringer, *Bert Takman* van SBB, *Maria Quist*, stafadjudant *Seubring* van de Rijkspolitie Drenthe en ikzelf. Tevens was er een stoorzender in de groep in de vorm van de regioconsulent van de KNJV. Deze probeerde steeds de rol van jagers bij de vervolging van roofvogels te bagatelliseren.

Behalve roofvogels inventariseren, organiseerde de werkgroep ook het opsturen naar en laten onderzoeken van dode vogels door het CDI. Dat heb ik tientallen jaren geregeld en via deze activiteit kwam ik nogal eens in contact met *Rob* en natuurlijk met *Theo Smit*, *Pedro Zoun* en *Peter van Tulden* van het onvolprezen CDI. Het verzamelen en opsturen van dieren vanuit Noord Nederland werd geregeld vanuit het politiebureau in Roden, later vanuit het bureau in Assen. Vervoer ging eerst per post, maar omdat sommige pakketten nogal stonken maakte tante Post bezwaar. Toen werden auto's van de politie gebruikt voor vervoer naar Lelystad. Soms was er zelfs een motorkoerier beschikbaar. De kosten van transport en onderzoek kwamen voor rekening van de AID en de politie.

Voor het eerst werd er ook aan gerichte opsporing gedaan. In de bossen rond Veenhuizen werd er in 1984 door vier wachtmeesters van de Rijkspolitie vier weken lang gepost (camera's waren nog onbekend) bij bekende nesten van roofvogels. *Sterken* en ik mochten de mannen vervoeren en afzetten. Helaas leidde al hun inzet slechts tot een bijna heterdaad. Een van de jachtopzichters slaagde erin twee vergiftigde duiven onder een nest te zetten, bijna naast een postende wachtmeester.
Ook werden er in die periode twee nesten (op de Fledders en bij Banckenbosch) door de technische recherche onderzocht op kogelinslagen. Die waren er, maar de daders lagen op het kerkhof.
Door al die acties werd het op Veenhuizen wel steeds rustiger met de vervolging.

Uitzetten van fazanten
Steeds meer duidelijk werd, dat er een verband was tussen fazantenuitzet bij grote jachtcombinaties, die vaak met relaties jaagden (en dan moest er wat makkelijk te schieten zijn vooral na de lunch) en de vervolging van roofvogels. De veelal beroepsjachtopzichters van die combinaties, vaak onbezoldigden, zaten klem tussen hun ambtseed en de eisen van de betalende baas. Die fazanten-uitzet was overigens eerst met vergunning toegestaan, later is dat helemaal verboden. Uitzet van fazanten op grote schaal werd geconstateerd in de volgende gebieden: Veenhuizen, Westervelde, Peest, Smilde, Beilen, Vorrelveen, Annen, Anloo, omgeving Hoogeveen, Hijkerveld en Ravenswoud.

In de omgeving van Peest/Zeyen werden de fazanten uitgezet in opdracht van Hak kabelwerken. De klanten van dit bedrijf werden op een aantal zaterdagen gefêteerd op een fazantenjacht. Daar werd eens bij de jachttoezichthouder van Hak vlak na zo'n jacht een partij vervoerskooien aangetroffen. Die waren van het vorig jaar, zei hij desgevraagd. Alleen zat er nog een levende fazantenhaan in een kist. "Die heeft het dan knap lang uitgehouden", merkte de controlerende politieman op.

Op het Hijkerveld, nota bene eigendom van het Drents Landschap, was als jachthouder P. L. actief. In rennen achter zijn huis (een oude boerderij op het Veld), fokte hij in de tachtiger jaren patrijzen en fazanten en zelfs korhoenders. Die werden tijdens de jacht losgelaten om direct te worden afgeknald (kleiduiven schieten op levende dieren) door dure relaties. In 1987 werd hij geverbaliseerd wegens het afschieten en illegaal slachten van een koe. Het beest had hoorns en werd voor ree aangezien! Door deze domme actie trok hij de aandacht van de politie, die zijn jachtactiviteiten vervolgens nauwlettend gadesloeg, een keer zelfs vanuit een politiehelikopter. Men vond dat niet proportioneel; wellicht niet geheel onterecht; maar de jacht was die dag over. Per saldo zijn de twee jachtopzichters van L. in 1988, 1989 en 1990 vanwege jachtactiviteiten op de bon geslingerd. Toen was de lol er voor jachthouder wel af.

Ook jachtopzichter De K. van Taarlo is in 1993 en 1994 geverbaliseerd vanwege het gebruik van klemmen en gif-eieren. Dat zelfde gebeurde in 1993 eindelijk ook met de jachttoezichthouder F. van Steenbergen. Die werd toen na veel voorbereidend werk van *Jan Eitens* in het veld betrapt met vergif (parathion).

Op het Witterveld, nota bene militair oefenterrein, opereerde *Rinus Dillerop*. Ondanks veel inspanningen lukte het maar niet om de bekende dader (jachtopzichter S.) op heterdaad te betrappen.

Een jonge Rinus met 4 haviken gedood op het Witterveld

In de omgeving van Hoogeveen werden samen met de politie in een jaar tijd vier(!) fazantenkwekers betrapt en geverbaliseerd.
Waar de Drentse politie erg meewerkend was, werkten beroepsmensen van de AID soms ronduit tegen. De inspecteur G. van deze dienst werd na een tip van buren in Donderen geverbaliseerd wegens het doden van roofvogels en het bezit van een illegaal geweer.
De controleurs vogelwet werden door sommige leidinggevenden van de AID dringend verzocht zich niet met jagers en de jachtwet te bemoeien.
Rond de Compagnonsbossen bij Ravenswoud moesten inventarisatie en controle zelfs stiekem gebeuren omdat een plaatselijke politieman met de jagers samenwerkte.

Milieuteam politie Drenthe/Noord Nederland
In 2008 nam ik op tweeënzestig jarige leeftijd vervroegd afscheid van de Economische Faculteit in Groningen. Om niet achter de geraniums te hoeven plaatsnemen vond ik een aangename tijdsbesteding bij het milieuteam van de politie. Een van de medewerkers daarvan was *Han Kollen*. Een man met een geweldige kennis van de natuur en ook een groot netwerk van jagers. Hij was het ook die, nog voor ik bij dit milieuteam ging werken, al was gestart met het in kaart brengen van gevallen van vergiftiging en het clandestien uitzetten van fazanten. In vier jaar tijd werden zo 46 incidenten in jachtvelden in heel Drenthe geconstateerd. Op basis van die informatie werden daarna door dit milieuteam in vijf jaar tijd vijf grote onderzoeken opgezet tegen illegale jachtactiviteiten.
De onderzoeken startten al ruim voor het jachtseizoen en er werd veel tijd gestoken in vroegtijdige veldverkenningen en contacten met de Officier van Justitie voor milieuzaken, vooral over het inzetten van bijzondere opsporingsmiddelen zoals camera's en telefoontaps. Zelfs werden er in enkele gevallen zenders onder auto's geplakt. Bovendien zocht het team de samenwerking met een aantal boa's van SBB (met name moet hier *Dick de Vries* genoemd worden), *Rinus Dillerop* en enkele betrouwbare jachtopzichters. Aangevuld met enkele leden van de vrijwillige politie kwam er zo vrij veel mankracht ter beschikking. En dat heeft de jachtwereld geweten.

Opgespoord
Al in 2008 werden na onderzoek, de beide eigenaren van een boomkwekerij bij het Oranjekanaal onder Beilen geverbaliseerd, samen met een beruchte jager uit Emmen. Op het terrein van de boomkwekerij werden vergiftigd aas, klemmen en uitgezette fazanten aangetroffen. Dat jaar en in 2009 werd ook geïnvesteerd in het volgen van grote partijen fazanten die met name vanaf de Veluwe naar Drenthe werden getransporteerd. Die werden vooral uitgezet in de omgeving van Orvelte en bij Beilen en Hijken. Ook ging er nog een transport naar het jachtveld bij Peest en Zeyen.
In die tijd mochten fazanten alleen gehouden worden als ze waren voorzien van een vaste voetring. Maar enkele grote fokkers die beweerden de vogels voor de export te kweken hadden ontheffing voor het houden van fazanten zonder ring. Die wilden de Drentse jagers graag kopen, want wie schiet er nu een fazant met ring? Met de inzet van camera's bij de verkeersbrug bij Zwolle en telefoontaps werden enkele transporten gevolgd tot diep in Drenthe. Daar werden ze vervolgens her en der aangetroffen en in beslag genomen.
Maar de grote klappers moesten toen nog komen. Dat begon met het onderzoek 'Bergmees', najaar 2010. In het proces-verbaal van dit onderzoek (5 A-4 klappers) wordt opgemerkt dat: "Uit de jachtverhuurovereenkomsten in het bezit van de regiopolitie Drenthe blijkt dat er jachtvelden van honderden hectares worden verhuurd voor bedragen tot € 10.000,00 per jaar. De jachthouders geven vaak tegen betaling vergunningen af aan andere jachtaktehouders. Die nemen dan weer gastjagers mee. Dat zijn niet alleen kennissen, maar vaak ook zakelijke contacten. Het is dan van belang dat er een plezierige jachtdag wordt beleefd waarbij gasten in de gelegenheid zijn om wild te schieten. Het is de taak van de jachtveldverzorgers om te zorgen voor een goede wildstand. Dit bereiken zij door roofvogels en roofwild te elimineren en fazanten uit te zetten."
Het onderzoek Bergmees richtte zich op een aantal jachtcombinaties in de omgeving van Anloo, Gasteren en de omgeving van Assen, met name op hun twee jachtopzichters, de Boa S. en de ex-Boa B. Na veel voorbereidend werk met camera's en telefoontaps werd S. op heterdaad betrapt op het uitzetten van fazanten vlak voor een jacht bij Eleveld. Daarop volgden huiszoekingen bij S. thuis in Donderen en bij B. in Anloo en ook op het militaire oefenterrein in Witten waar S. werkzaam was. Daarbij werden vergif, vangmiddelen en zelfs verboden munitie en een nachtkijker aangetroffen. Genoeg voor een overtuigende veroordeling. Maar S. kon het daarna nog niet laten; hij had zijn jachtakte nog niet terug of hij slaagde erin bij een reejacht door het dak van zijn eigen auto te schieten. Wederom dag jachtakte.

In 2012 en 2013 was de Jachtopzichter/Boa D. van het Landgoed de Eese aan de beurt. Tot die tijd waren er nooit incidenten uit die omgeving gemeld. Dat werd anders toen *Rinus Dillerop* daar vanwege een werkopdracht mocht rondlopen. Hij constateerde een groot aantal verdachte zaken: fazantenuitzet, dode roofvogels etc. Met inzet van veel mankracht, maar ook technische middelen zoals telefoontaps en een zender onder de auto van D. kon hij uiteindelijk samen met een helper worden betrapt bij het begraven van twee geschoten buizerds.
Huiszoekingen op het landgoed en bij D. thuis leverde voldoende bewijs op voor een veroordeling. Ook hier ging het om een Boa.

Eind 2013, (ik was toen 67 en al bij het milieuteam weggegaan) was het tijd voor een onderzoek nabij Stadskanaal in Groningen. Hier werd een fanatieke jager met technische middelen, maar ook weer met ouderwets posten van de heren *Dillerop* en *De Vries* op heterdaad betrapt bij het schieten van roofvogels.
Toen men de man wilde aanhouden bleek dat hij de dag daarvoor naar de eeuwige jachtvelden was vertrokken. Bij het uit het veld halen van een ree was hij door een hartaanval getroffen. En bij de dood van de verdachte stopt de opsporing.

Tot slot
Waarom zijn al deze verhalen nooit eerder verteld, hoor ik u vragen. De reden is erg eenvoudig.
Het is niet verstandig uit de school te klappen over de manier waarop moeilijke onderzoeken plaatsvinden. Zeker niet als de gevallen nog onder de rechter zijn. Niet zelden heeft een vroegtijdige perspublicatie geleid tot strafvermindering bij de daders; "omdat ze al publiekelijk aan de schandpaal waren genageld".
Maar bijna tien jaar na datum kan publicatie weinig schade meer aanrichten, zeker niet omdat hier zoals het bij echte misdadigers (en dat zijn ze) betaamt, alleen initialen zijn vermeld.

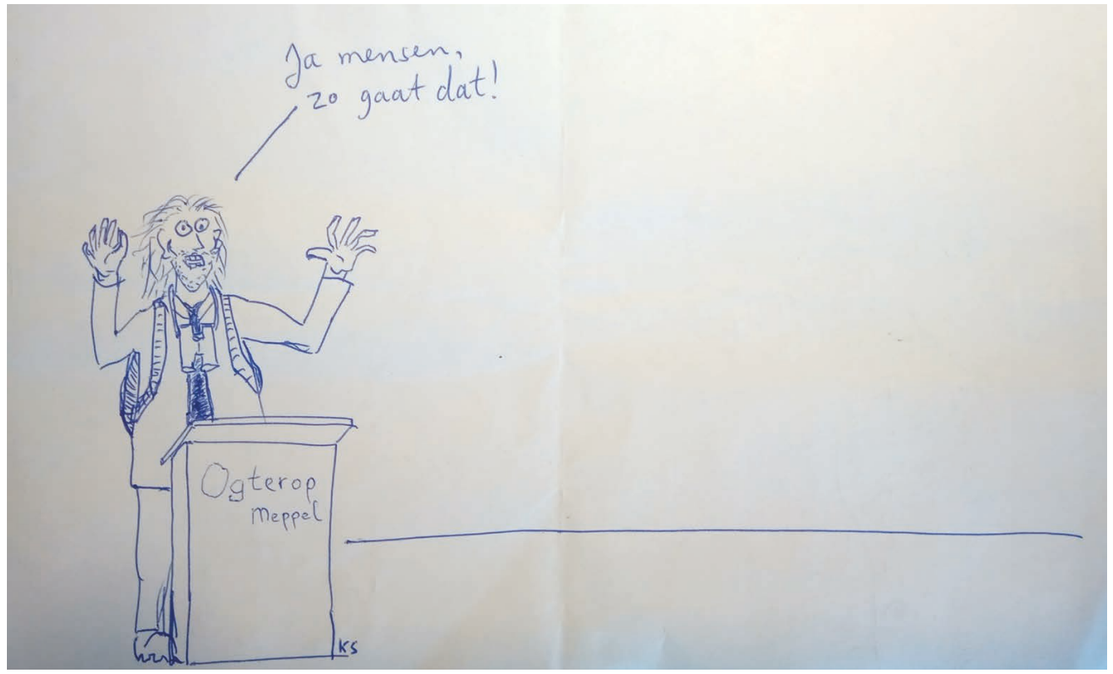
In het kader van dit Liber voor *Rob* leek het me passend om deze bloemlezing van de opsporing van jachtovertredingen in Noord-Nederland samen te stellen. Ik ben ervan overtuigd dat dergelijke inspanningen in het huidige tijdgewricht niet meer kunnen worden geleverd. De politieke wil om iets aan natuurbescherming te doen ontbreekt bijna geheel. Er zijn bij de politie nauwelijks nog deskundige (groene) opsporingsambtenaren. De nog aanwezige mensen van milieuteams worden vooral ingezet voor handhaving van de grijze milieuwetgeving.
Boa's zijn door alle natuurorganisaties zo goed als wegbezuinigd. Opvallend ook is het feit dat er in 2024 bijna geen dode roofvogels meer voor onderzoek zijn opgestuurd naar het CDI in Lelystad. Blijkbaar vindt men het vaststellen van vergiftigingen niet meer belangrijk of te duur. Meer dan ooit hebben kwaadwillenden vrij spel in de natuur. De roofvogels en tegenwoordig ook de wolf zijn de dupe.
Er wordt dus naar mijn mening op dit moment totaal geen grens gesteld aan het geknoei met de natuurbeschermingswetgeving in Nederland; iets waar Hanneke Sevink in het laatste nummer van de Takkeling aan de kaak stelde (De Takkeling 33: 3-4, 2025). Gelukkig zag ik net boven mijn huis zes buizerds cirkelen. Moed houden dus maar.

Roden, 25 februari 2025

Kees Schreven

Van jonge hond aan inspirator

Ik heb Rob voor het eerst gezien op de Landelijke Dag van Sovon, Vogelbescherming en de NOU van 2007, toen deze nog in de Vereeniging in Nijmegen werd gehouden. Ik was toen 16 en had Robs naam al regelmatig gehoord. Kort ervoor had ik hem ook op de radio gehoord: een bijzonder heldere stem. In mijn hoofd had zich een beeld gevormd van een jonge man die op een of andere manier al heel veel had gedaan.
Samen met Henk Klaassen zat ik in de zaal. Henk is de vader van Raymond en wij beschermden en ringden toen al zo'n 5 jaar de weidevogels in Groesbeek[1]. Hij nam mij op sleeptouw naar deze dag[2]. Op een gegeven moment fluisterde Henk tegen mij: daar heb je Rob Bijlsma. Hij kwam net de zaal binnen. Ik zag niet meteen om wie het ging, en de zaal was niet sterk verlicht, maar toen viel het kwartje: o dát is Rob Bijlsma! Rob ging zitten want er was nog iemand anders bezig, maar kort erna begon hij zijn verhaal, onder de titel van zoiets als "het belang van (goed opgezet) amateur-onderzoek". Jas, rugzak en verrekijker hield hij aan. Deze man was zeker van zijn zaak. Het was inderdaad dezelfde heldere stem, dus het moest kloppen. Wat er toen gebeurde, was voor mij fenomenaal. Een paar dia's staan me nog helder voor de geest: de foto's van de uitrusting van een vogelaar. Hoe simpel kan het zijn, maar toch functioneel (bijv. tandartsspiegeltje)[3]. En natuurlijk hoe dit over de tijd veranderde. Grotere verrekijker = betere vogelaar. En dan natuurlijk de lange reeksen: over alles wat los en vast zat, liet Rob een lange-termijntrendje zien. We bleven ons kapot lachen en hadden moeite om bij te komen. We keken elkaar aan en Henk zei: 'dit is toch niet meer normaal?!' Vanaf nu was het voor mij DE Rob Bijlsma. Iemand die een verhaal kan houden met

Afb. 1. Genieten geblazen. De roofvogeldag in Meppel begint en Rob steekt van wal. Hij is snel op dreef (Tekening: Kees Schreven, 2025).

alleen maar plaatjes en grafieken, iemand die de hele zaal meekrijgt op cabaretachtige manier, die – ik meen – zelfs tussentijds applaus kreeg, en die een soort trots gevoel van bewondering bij je creëert waarbij je middenrif omhoog komt. En weg was ie.

Maar ook zijn boodschap bleef hangen. Als vogelaartje schreef ik natuurlijk waarnemingen op, met mijn broer Stijn inventariseerde ik de libellen en juffers in Groesbeek, en op afgeplagde percelen (overigens onderdeel van de ecologische verbindingszone) karteerde ik mijn lievelingsplanten – viltkruiden en droogbloemen, landelijk schaarse soorten maar in onze regio plaatselijk kortstondig 'booming' op dit soort stukjes. Spoedig zou ik ook mee gaan doen met de club van Gerard Müskens. Maar vanaf nú zou ikzelf de dingen beter gaan kwantificeren. Iets wat daaruit voortvloeide was het tellen van verkeersslachtoffers op mijn dagelijkse weg naar school. Het kwartje was gevallen: ik moest mij niet alleen dingen afvragen over die verkeersslachtoffers, maar gewoon beginnen te tellen. Een jaar later begon ik ook de Veldleeuweriken in Groesbeek te inventariseren[4]. En mijn verzameling veren en schedels en (niet uitgekomen) eieren: die moest beter gedocumenteerd worden.

Ik rolde steeds meer in de roofvogels, en zo ook in de jaarlijkse dag in Meppel (Afb. 1). Die dagen begonnen enorm veel voor mij te betekenen. Het werd een soort Oud en Nieuw voor mij. Het nieuwe jaar was nog niet begonnen voordat je bij elkaar had gezeten in Meppel, doorgaans in februari. Inmiddels deed ikzelf tijdens mijn studie een roofvogelplotje in Wageningen (Oranje-Nassau's Oord, later samen met Stefan Sand). Een prachtige tijd, in een gebied waar Rob overigens ook heeft rondgelopen, decennia eerder (maar hij zocht natuurlijk veel meer soorten en in een veel groter gebied). Voor en na college was ik er te vinden. Op de universiteit begon zich een duidelijk golfpatroon in mijn behaalde cijfers af te tekenen: hoge cijfers in de winter, lage cijfers (maar nog steeds genoeg) in de zomer. Ik klom er in ijle sparretjes naar merel- en zanglijsternesten, ringde er zwartkoppennestjes in de brandnetels en varens, leerde de Raven kennen en zij mij ook, vaak al van ver weg. En ik klom er voor het eerst naar roofvogelnesten, met de uitrusting van Stefan. Eerst twee lage buizerdnesten in grove dennen, maar mijn derde boom was een beste douglas waar de Havik op 25 meter zat. Dat was toen een goede postduivenvreter, in 2011. Je leert dat je perceptie van diepte anders is als je omhoog kijkt dan wanneer je omlaag kijkt. Het was een andere wereld, een wereld door de ogen van een Havik. Man, wat is er veel ruimte in een bos als je van bovenaf kijkt. Bij het nest aangekomen (1 jong, 4 ei! Afb. 2-3) merk je dat het eigenlijk een soort duinlandschap is, daar tussen die boomkronen. Eigenlijk is de Havik een grondbroeder maar dan met 25 meter bos eronder. Zo'n boom waait heen en weer maar beweegt ook om zijn as, en voor mijn gevoel zelfs op en neer (al zal dat laatste misschien illusie zijn). Het is een hele klim, maar als je beneden staat, heb je eigenlijk alweer heimwee naar boven. De warme geur van dons en sparrentopjes, het verfrissende windje met een scherp zonnetje erdoorheen, en het meekijken in de geheime wereld van zo'n vogeljager.

De roofvogels van het Reichswald en Nijmegen brachten ons soms gekke fenomenen, zoals het 'egg-capping' bij een Buizerd. Gerard moedigde mij aan om hierover een verhaaltje te schrijven voor de Takkeling. Het was tijd om de stoute schoenen aan te trekken en DE Rob Bijlsma eens een email te sturen. Het was nog in de tijd dat ik mijn emails naar mensen die mij niet kenden ondertekende met mijn leeftijd. Als tiener maakte ik het namelijk wel eens mee dat ik deze mensen later ontmoette, en dat ze niet wilde geloven dat wij emailcontact hadden gehad. "Heb je niet toevallig een oom die ook Kees heet?" werd er dan gevraagd. "Nee, ik was het." Ik weet niet waar dat aan lag. Misschien aan het niveau van de inhoud, misschien aan het taalgebruik (ik had als gymnasiast aan de lopende band Latijnse teksten vertaald en was gewend aan een breed taalgebruik met ongewone voegwoorden en deelwoorden), of misschien was het mijn naam. Kees is namelijk een echte jaren-'40-naam[5]. Fred Hustings was overigens de enige die ooit zo'n mail van mij beantwoordde met zijn eigen leeftijd eronder, maar zijn leeftijd verbaasde mij natuurlijk niet. Hoe dan ook, Rob antwoordde na een week met excuses voor de late reactie ("mijn PC hapert, in het bijzonder mijn email-gerelateerde sectie"). Hij had

Afb. 2 en 3. Het eerste haviksnest waar ik zelf inkeek, zuidrand van Oranje Nassau's Oord, tegen Ritzema Bosweg aan, Wageningen/Renkum, 7 mei 2011 (Foto: Kees Schreven). Het vrouwtje vloog van het nest toen ik één meter eronder stond, en bleef nog een seconde kijken vanaf een zijtak. Van de vier eieren (twee al aangepikt) zou uiteindelijk ééntje niet uitkomen, de rest vloog uit.

– zoals wel vaker zou blijken – allerlei informatie paraat over het fenomeen bij verschillende soorten, invloedrijke factoren, verklaringen voor verschillen tussen soorten, et cetera, en hij had ook meteen drie boeken erop nageslagen. Enorm indrukwekkend. En daar kon ik wel verder mee. Het was even later ook een goede reden om hem voor de eerste keer in levende lijve aan te spreken, deze keer op de Landelijke Dag op de Radboud Universiteit. 'Never meet your hero' zeggen ze wel eens, maar het was toch weer een belangrijke mijlpaal. Toen ik eenmaal uitvond dat het fenomeen in de literatuur egg-capping werd genoemd, was er meer over te vinden en werd het verhaal minder speculatief. Wat was het heerlijk om aan dat verhaaltje te werken, avonden lang op de Wageningen Universiteit, tot sluitingstijd, dag in dag uit, je gedachten laten woekeren en weer bijschaven. Een tijdje later is mijn eerste Takkeling-artikeltje een feit. Rob mailde: "Leuk ook dat je er zoveel omheen bent gaan lezen en vragen: ziedaar hoe wetenschap hoort te werken!" Wow, ik was op de goede weg.

Er volgden meer Takkeling-verhaaltjes van mijn hand, altijd 'n=1 verhalen'. Bij het vierde verhaal stelde Rob voor om het naar de Limosa te sturen. Limosa was namelijk in kleur en de Takkeling in zwart-wit. Dat maakte uit, omdat het artikel over een sperwerjong met een kleurafwijking ging. Wow, Limosa, zou dat kunnen? Ik heb ooit gelezen dat Rob vroeger erg opkeek tegen Limosa en dat gevoel had ikzelf ook wel. Maar als Rob het zegt, dan moet het vast goedkomen. En zo gezegd, zo gedaan. Even later prijkten de sperwertjes op de glossy fullcolour kleurenvellen van de Limosa: vier normale jongen en één met gekke blauwachtige naakte delen omdat het gele pigment ontbrak.

Intussen was ik in Groningen gaan studeren, de vogels achterna. In het eerste vak deden we een kort 'miniprojectje' van twee weken. Met Christiaan Both had ik al bekokstoofd dat ik aan de gang wilde met de geslachtsverhoudingen bij jonge wespendieven. Dat onderwerp had Christiaan namelijk terloops een keertje genoemd en daar sloeg ik meteen op aan. Dit 'miniprojectje' groeide uit tot een heus artikel wat uiteindelijk, na ruim acht jaar, in de Ardea zou verschijnen. Een lang en onderbroken proces, tussen alle andere bedrijven door, waar ik veel van leerde. Prachtig om met Rob te kunnen samenwerken, en daarmee nog beter te zien hoe hij tegen de dingen aankijkt. Zijn commentaar kon soms erg ongezouten zijn. Dat was vooral één keer toch behoorlijk slikken! Maar het was duidelijk en eerlijk, en zolang het dat is, heb ik het graag. Al kreeg ik soms de indruk dat de kritiek meer een projectie was van zijn kritiek op de moderne manier van wetenschap bedrijven, of op de jongere generatie. Maar ook dat is interessant, sterker nog, ik kon me er voor een groot gedeelte in vinden en nadien schreven we onze gedachtes over wetenschap nog regelmatig via de mail heen en weer[6]. Het commentaar van Christiaan was heel anders, en het was een interessante exercitie om als student het getouwtrek vanuit deze twee kanten (universiteit en veldman) te verenigen en te balanceren.

Intussen kwam ook het verkeersslachtofferstuk tot wasdom (we waren 10 teljaren en ruim 500 slachtoffers verder). Deze keer een stuk, en geen stukje, want het werd uiteindelijk twee keer de maximale lengte van een artikel in Limosa. Maximaal is blijkbaar een rekbaar begrip. Ik liet Rob weten dat dit stuk in de maak was en dat het erg interessant was om naar de historische context te kijken. De bezorgdheid, de populariteit en de focus van verkeersslachtofferonderzoek was namelijk over de decennia duidelijk veranderd. Rob antwoordde: "Verschuivende perspectieven, het is een bekend fenomeen waarvan maar weinigen de moeite nemen om dat bij presentatie van gegevens te betrekken. Jouw analyse is alleen al om die reden uitzonderlijk in het snelle wereldje van de wetenschap." Toen het stuk uitkwam, bijna twee jaren later, mailde Rob zijn complimenten: "Hoe dan ook, het stuk met plezier van A tot Z gelezen, wat me niet bij veel stukken meer lukt. Gewoon weg langsfietsen, niet voor eventjes maar dagelijks, jarenlang! (…) Petje af voor jullie beiden." Dat betekent allemaal heel veel voor mij, wat ik hem ook liet weten.

Ruim een jaar later, op de dag van mijn promotie, mailde Rob mij een hart onder de riem: "Succes vandaag, geniet ervan! Denk aan de prachtige voorplaat van je proefschrift, de ruimte, de kleuren, de wind… Het enige dat telt." Geweldig om dat te ontvangen. Ik

zag het pas naderhand, maar het deed me alsnog veel goed toen ik het las! Bart Nolet beschreef tijdens zijn toespraak bij mijn promotie Niko Tinbergen als mijn grote voorbeeld. Een rare uitspraak, want het klopte niet en we hadden het daar ook nooit over gehad. Dan heb ik nu meteen de gelegenheid om dat recht te zetten! Mijn grote voorbeeld is Rob Bijlsma geweest, al heel lang, in combinatie met een wisselend palet van andere figuren. Toen Rob de Edgar Doncker Prijs won, zei de uitreiker dat de jury dacht dat Rob zijn stimulerende effect op de jeugd overschat. Ik kan die opname niet meer terugvinden, maar ik weet nog dat ik het gek vond toen ik dat hoorde. Hadden ze dat aan de jeugd gevraagd? Ik zie dat namelijk heel anders!

Het was een enorme eer voor mij toen Rob mij in Meppel peilde als zijn mogelijke opvolger als redacteur van de Takkeling, want zoals hij zei “ik doe dat nu ook al weer zo’n 30 jaar”. Alleen heb ik het idee dat hij het nog veel te graag zelf doet. En of ik het kan waarmaken zal nog moeten blijken, aangezien ik ook steeds meer wil integreren in Finland, hoewel ik ook merk dat ik eigenlijk geen afscheid kan nemen van mijn voedingsbodem in de Nederlandse vogelwereld. Ik was ook vereerd toen Rob zijn “De geur van het bos” opstuurde met voorin geschreven “Van veldman aan veldman”. Als Rob je een veldman noemt, dan doe je iets goed. Als wederprestatie stuurde ik Rob later mijn proefschrift, met voorin geschreven “Van jonge hond aan inspirator”. Dat ‘jonge hond’ slaat terug op een betoog dat Rob aan het afsteken was tegen Theo Verstrael, tussen de boekenwinkeltjes, wederom op een Landelijke dag, ik dacht in de Reehorst. Juist op dat moment kwam ik de hoek om en zei Rob “kijk, dát is nou een jonge hond!”.

Rob, dat inspireren is je gelukt. Zelfs jouw manier van hoe je een goed verhaal houdt begint een beetje door te echoën, met als gevolg dat Theunis Piersma mij op de Landelijke dag 2023 achterna snelde om te melden dat hij mijn verhaal enorm inspirerend vond. Dank voor al je stimulansen, en met die zo belangrijke Takkeling.
In het eerste nummer legde Maria Quist de symboliek van die naam uit: “Hoewel een takkeling al een eind op de goede weg is, wordt zijn voortbestaan nog door vele factoren bedreigd, waarvan voedselgebrek één van de belangrijkste is. Alleen als het door voldoende belangstelling en inzendingen wordt gevoed, zal het mogelijk uitgroeien tot een levensvatbaar blad.” Ik zie eigenlijk ook een andere symboliek: het biedt een plek aan beginnende schrijvers om te groeien en vertrouwd te raken. Net als takkelingen, individuen die het trucje al wel hebben gezien maar die het eens zelf gaan proberen.

Gefeliciteerd met je verjaardag en speciaal voor jou heb ik mij niet ingehouden met de voetnoten.

Voetnoten

[1] Al onze inspanningen ten spijt, zijn de weidevogels nu bijna uit Groesbeek verdwenen. In het eerste jaar hadden we zelfs nog een Grutto (toen overigens met jongen), de laatste. De dichtstbijzijnde zijn nu nog slechts vier paartjes in de Duitse Duffelt. In 20 jaar daalden de Kieviten sterk op akkerland en verschoven ze richting de nattere natuurstukjes. Waarschijnlijk een voedselverhaal, misschien ook droogte (maïsakkers worden kurkdroog en er is niks te halen, waardoor families ver moeten lopen) en tegen predators kunnen Kieviten alleen een vuist maken als ze met een clubje bij elkaar broeden, wat op den duur alleen nog lukte in de nattere natuurstukjes en op een plantjeskwekerij, maar ook die kwekerij werd opgedoekt (zie Thissen et al. 2017).

[2] Samen met Henk, mijn broer Stijn en andere jonge jongens die meededen aan de Groesbeekse weidevogelbescherming, ging ik ook altijd naar de Weidevogelstartdagen van het Landschapsbeheer Gelderland. Voor jonge knapen zoals ik was het een belangrijke gewaarwording dat je eigen observaties en ervaringen te plaatsen zijn in een provinciaal of zelfs landelijk plaatje van mensen die met hetzelfde bezig zijn, en waarom dan wel (of niet). Enkele jaren later ging ik ook met Gerard Müskens naar een NOU-themadag, destijds een gezelschap van zo’n 30 man (en natuurlijk Janne Ouwehand en Berber de Jong). Het belang van het op sleeptouw nemen van jonge gasten door oudere mensen uit dezelfde regio is denk ik iets wat in het voortbestaan van het verenigingsleven wordt onderschat. Mensen moeten zich thuis voelen bij andere generaties. En bovendien: dan doen er ook weer mensen mee die nog kleur in hun haar hebben!

[3] Er zat een heleboel aan kit in Rob’s rugzakje wat (nog) niet in de mijne zat. Aan de andere kant had ik volgens mij juist meer potjes en zakjes bij me: voor transport van alles wat het waard was om mee naar huis te nemen. Maar misschien was Rob dat stadium al gepasseerd: ik neem namelijk tegenwoordig (ook) steeds minder mee.

[4] Ik begon met een oud boek van Delius uit de lokale bieb om te zien hoe die Veldleeuweriken in elkaar zitten en hoe je die zou moeten tellen. Ik wilde eigenlijk nesten zoeken en jongen ringen maar het bleef uiteindelijk vooral bij tellen. Al na zo’n 10 jaar kon ik mijn aantallen uit de beginjaren nauwelijks nog geloven: had ik die allemaal gezien en gehoord? Was ik niet naïef geweest met het clusteren van waarnemingen? Ik ging terug naar mijn ruwe aantekeningen en het moest inderdaad toch kloppen. Nooit gedacht dat ik zoiets zelf al kon vaststellen (ik ben nog niet oud!), zie Schreven 2022.

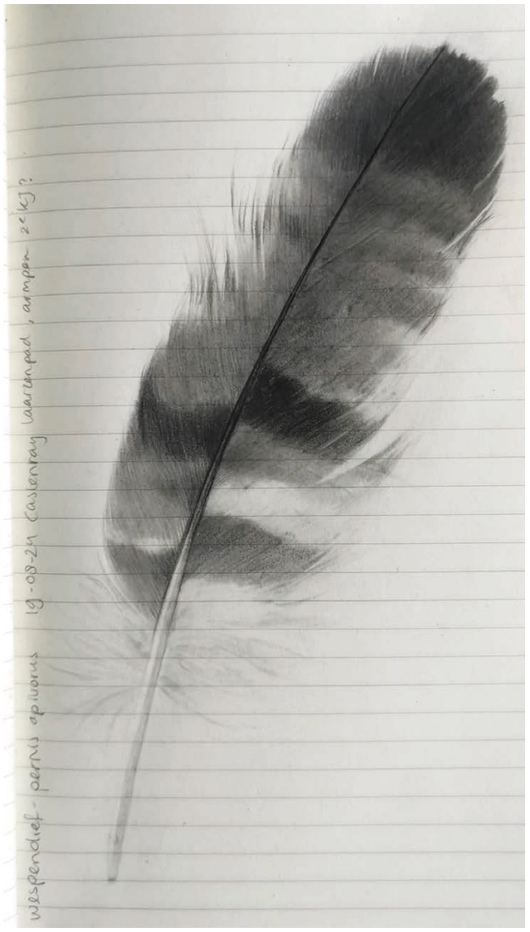
[5] Zie de Nederlandse voornamenbank van het Meertens Instituut (https://nvb.meertens.knaw.nl/). Overigens neemt de populariteit van Kees sinds 2006 weer toe, evenals het gebruik van Kees als volgnaam, wellicht omdat kinderen naar hun opa vernoemd worden.

[6] Het is goed om een spiegel voorgehouden te krijgen en extra scherp te zien in hoeverre ik meedoe aan trends die ikzelf eigenlijk ook niet goed vind. De groter wordende rol van modellen en alles wat daarmee mis kan zijn, het al dan niet vertrouwen van de uitkomsten daarvan, de vervagende relatie met de veldwerkelijkheid, het ‘oplossen’ van schijnproblemen, de hang naar ‘impact’ en nog veel meer onderwerpen. Ik zou die mails eigenlijk eens moeten uitprinten want er staat toch behoorlijk veel in.

Literatuur

Schreven K. 2022. De Veldleeuwerik als broedvogel in Groesbeek in 2009-2022. Groesbeeks Milieujournaal 45(2): 18-24 https://www.wmg-groesbeek.nl/milieujournaal/Milieujournaal187.pdf

Thissen J., van der Horst Y. & Schreven K. 2017. Weidevogelbescherming in Groesbeek 2002-2017. Groesbeeks Milieujournaal 40(3): 8-14 https://www.wmg-groesbeek.nl/milieujournaal/Milieujournaal169.pdf

Marit Hendriks van de Weem

Meindert Swart

Boeken en (roof)vogels

Ons eerste contact (ik schat rond 1970) kwam tot stand doordat jij mijn aanbieding zag van het beroemde, en toen zeer schaarse, complete Handbook of British Birds, in vijf delen. Hierin had hoofdauteur en uitgever H.F. Witherby de platen van vogelschilder M. A. Koekoek overgenomen uit E. D. van Oort's, De vogels van Nederland.

Het Handbook was hét standaardwerk vanaf 1945 tot ver in de jaren tachtig. Hierna stuurde jij mij een verlanglijst van andere (zeer) schaarse boeken. Zo is het begonnen.

Jij woonde op de Veluwe, ik in Drachten. In 1975 kocht ik een zomerhuisje in Doldersum. Al snel kreeg ik van Natuurmonumenten een vergunning om Berkenheuvel te inventariseren. Met name zocht ik naar roofvogelnesten. Ik deed m'n best, zag mooie dingen en genoot zeer. Toen jij, eind jaren tachtig ?, kwam wonen ín Berkenheuvel, kon ik wel stoppen met inventariseren. Tegen jou kon ik niet op! Jij had ook veel meer kennis en tijd, n.l. 7 dagen per week en vele uren per dag. Ik kon niet vaker dan één of twee rondjes en niet eens elk weekend.

Trouwens dat heb ik altijd in jou bewonderd: je bent uiterst sober en snoeihard aan het werk, met inventariseren en rapporten schrijven. Daar kwam je inkomen vandaan, van de Overheid wilde je niets aannemen. Je gunde jezelf geen enkele luxe, op één uitzondering na: boeken. Daar kreeg je nooit genoeg van.

Ik ben vrij geregeld bij jou op bezoek geweest in jouw librarium op een klein plekje tussen hoge stapels boeken. In 2000 heb ik het huisje verkocht, sindsdien krijg ik te horen wat er allemaal veranderd is, veelal ten kwade, soms ook ten goede, b.v. Nachtzwaluwen en Kraanvogel.

Ik wil je bedanken voor onze gesprekken over natuur in het algemeen, vogelboeken en vogels in het bijzonder. Ik herinner me heel goed dat we samen op een bankje gezeten heel het Wapserveld overzagen en in een grasveld op krap honderd meter afstand broedde een Kraanvogel. Heel af en toe kwam haar kopje een beetje boven het pijpenstrootje uit om de omgeving en met name ons in de gaten te houden. Prachtig!

Voor al deze dingen wil ik je heel hartelijk bedanken. Je was uiterst vriendelijk en behulpzaam. Ik hoop dat je nog vele jaren kunt genieten van de omgeving van je prachtig gelegen huis.

Yvonne Verkuil

De fluiters van Rob

Bij Rob in de tuin zitten we rond de tafel. Het is ongeveer 2015, en Rob heeft iets waardevols in zijn vriezer. Dode vliegenvangers. Met scalpels snijden we voorzichtig het darmstelsel uit de vogels. Dan schrapen we heel nauwkeurig eerst de inhoud van de maag, en dan van de endeldarm in epjes met ethanol. Ik ben wild enthousiast, want dit is een cruciale methodologische test voor ons dieetproject. We willen prooi-DNA uit poepjes gebruiken om dieet te onderzoeken, maar willen ook alle mitsen en maren begrijpen. Bijvoorbeeld, gaat er prooi-DNA verloren als de maaginhoud langzaam in poep verandert?

Het antwoord ga ik nu niet geven. Dat kan iedereen nalezen. Okay, tipje van de sluier: de methode werkt in die zin dat we het DNA van insectensoorten kunnen isoleren, identificeren en deels kwantificeren. Het punt is dat Rob mij die middag twee cruciale dingen gaf. Dode vliegenvangers, vermoord in hun nestkast door koolmezen, en dus lekker vers. En levensadvies. Of het was meer een vraag. Wat die vraag was verklap ik niet. En waarom die vraag zo'n groot effect had ga ik nu ook niet uitleggen. Maar ik heb wel een verlaat, of juist tijdig, cadeau voor Rob: prooi-DNA uit fluiterpoep.

Rob was één van de eersten die meteen in 2015 grootschalig gingen verzamelen voor het *DietBank* project. Veel bonte vliegenvangerpoep. Maar ook poepjes van de fluiters die hij onderzoekt. Voordat we goed en wel een archief hadden, stond het doosje 'Fluiters van Rob' al in de vrieskist in het lab. En die liep langzaam vol. En ik dacht steeds, we moeten aan de gang met de fluiters van Rob. Hier zijn ze dan. Het eerste deel van het totaal aantal monsters dat een reeks die 9 jaar beslaat, opgedeeld in drie periodes. Het is dus maar een voorproefje, Rob, maar geniet ervan!

Eerst even wat technische uitleg:

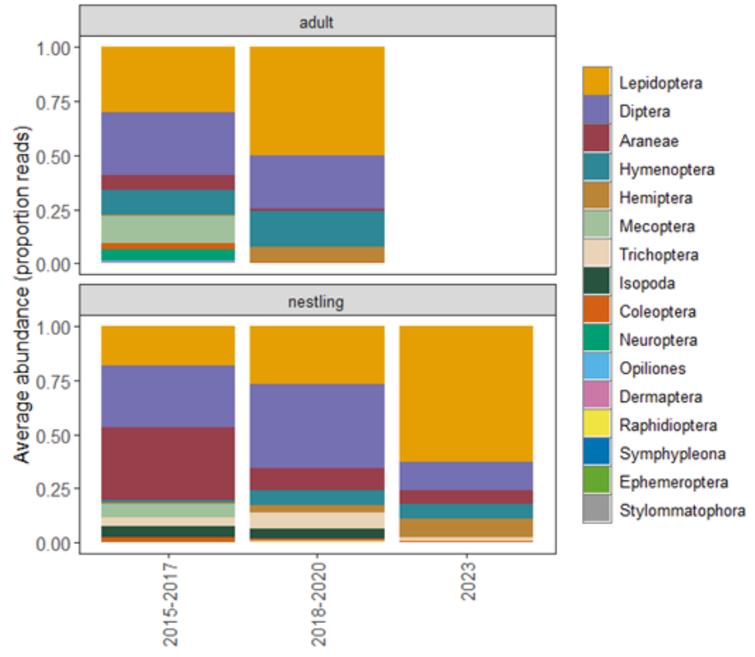
Dataset: De plaatjes zijn gemaakt voor de eerste 53 fluitermonsters die uit ons lab rolden: 42 verzameld tussen 2015-2020 door Rob in Berkenheuvel, Midzomer, Boswachterij Smilde, en 11 verzameld in 2023 in Plot Dwingeloo door Christiaan c.s; 25 van volwassen vogels en 28 van nestjongen. Het labwerk is gedaan door Gerrit Potkamp. De analyses door Gerrit Potkamp en *myself*.

Taxa in het dieet: We visten eerst de unieke DNA-sequenties uit de dataset en zochten in databanken, zoals BOLD en GenBank, de taxonomie op. Die toewijzing was niet altijd mogelijk tot op soortniveau (zie de tabel). Hier laten we alleen de taxa zien die zeer waarschijnlijk, bedoeld of onbedoeld, als voedsel hebben gediend (>95% van de dataset). Dus je ziet wel sluipwespen, maar geen mijten en teken.

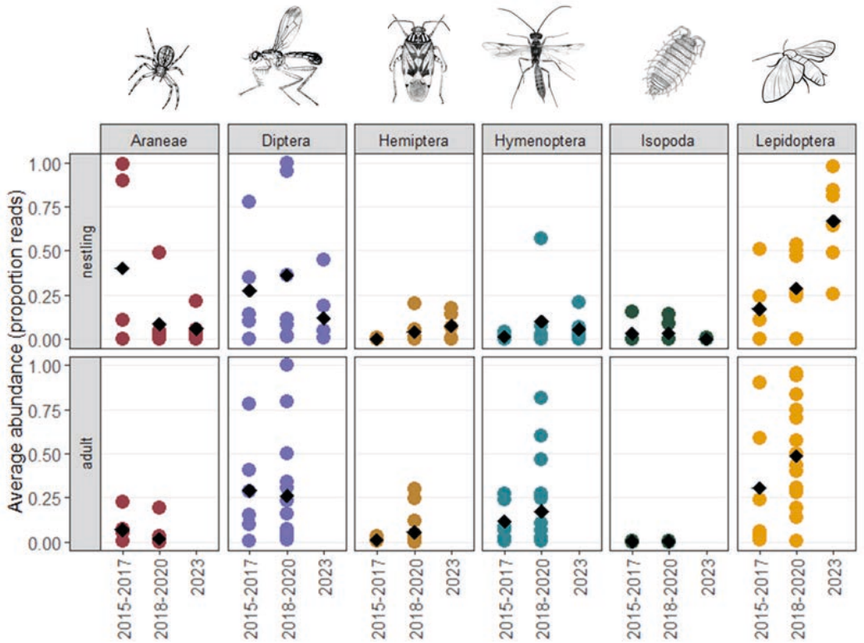
Reads: In deze dataset worden de voedseltaxa vertegenwoordigd door 1,14 miljoen DNA reads. *Reads* zijn het aantal uitlezingen per uniek taxon. Die telden we voor elk monster. Dat leverde een frequentietabel op, met aantallen reads per taxon per monster.

Abundantie: Omdat het totaal aantal reads per monster varieert (hier tussen 2547 en 46155), kunnen we niet rekenen met het *aantal* reads per taxon per monster, in plaats daarvan drukken we abundantie uit in het *aandeel* reads per taxon per monster. Die aandelen middelden we over de monsters, soms per jaar (figuur 1), meestal per velddag (figuur 2-4). Maar ook per taxon (figuur 5) of per levensstadium (tabel 1). Je kunt ook tellen in hoeveel monsters een taxon voorkomt. Dat hebben we gedaan in tabel 1.

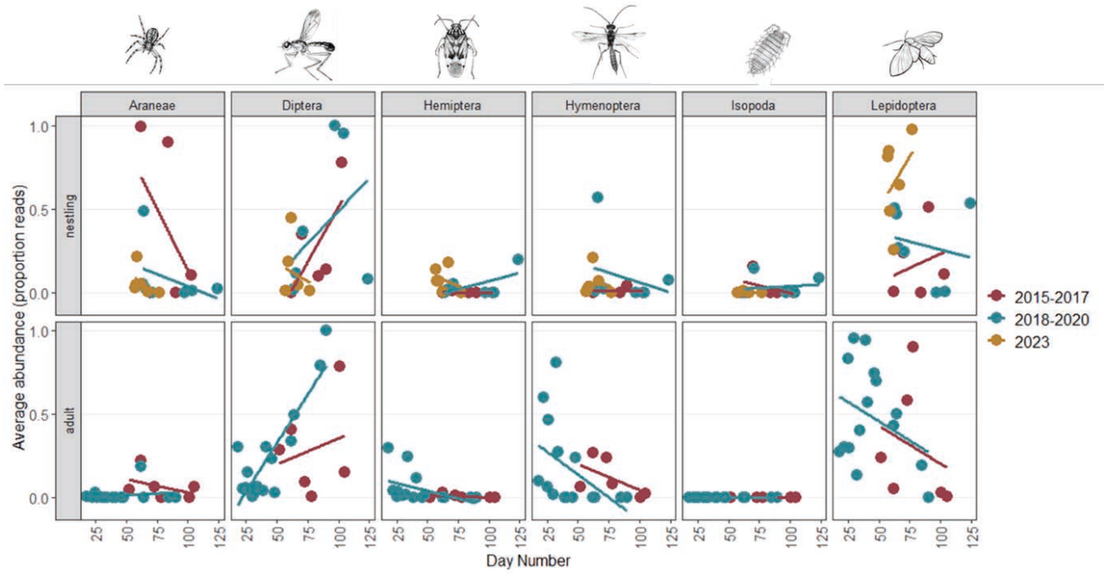
En dit zit er dus in. In de legenda zie je alle voedseltaxa. De proportie is een gemiddelde over alle monsters die in de periode zijn verzameld. De variatie tussen monsters is enorm. De volgende figuren geven een beetje inzicht in die variatie.

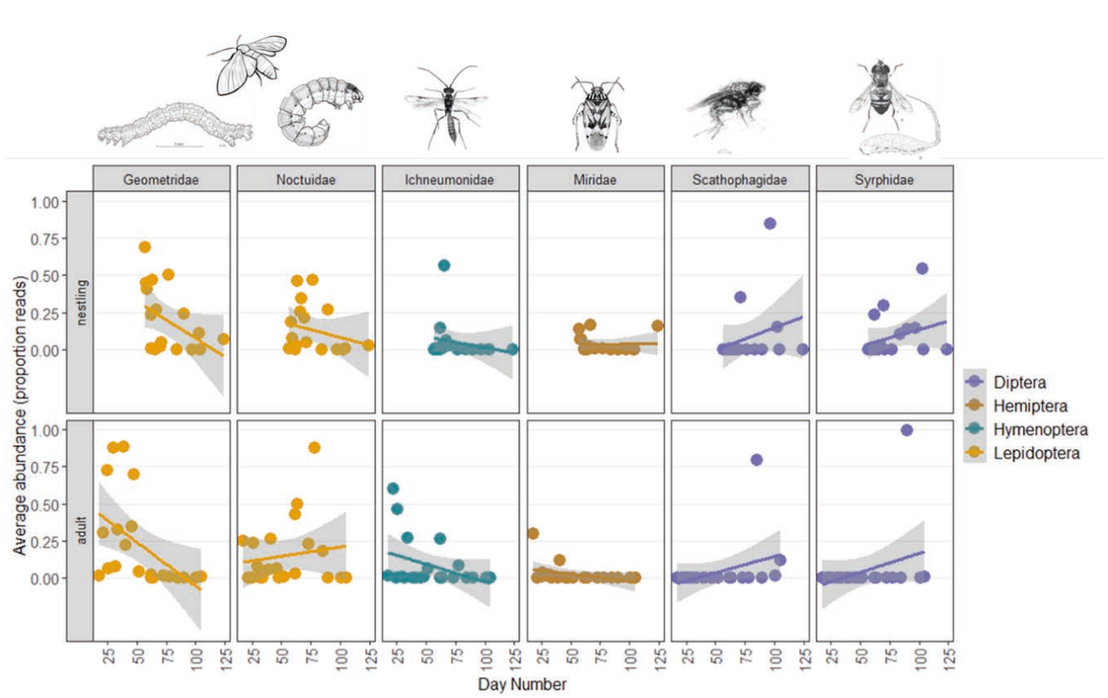
Figuur 1. Overzicht van de ordes die we hebben aangemerkt als dieettaxa. Het aandeel van een orde is het gemiddelde over alle monsters per periode.

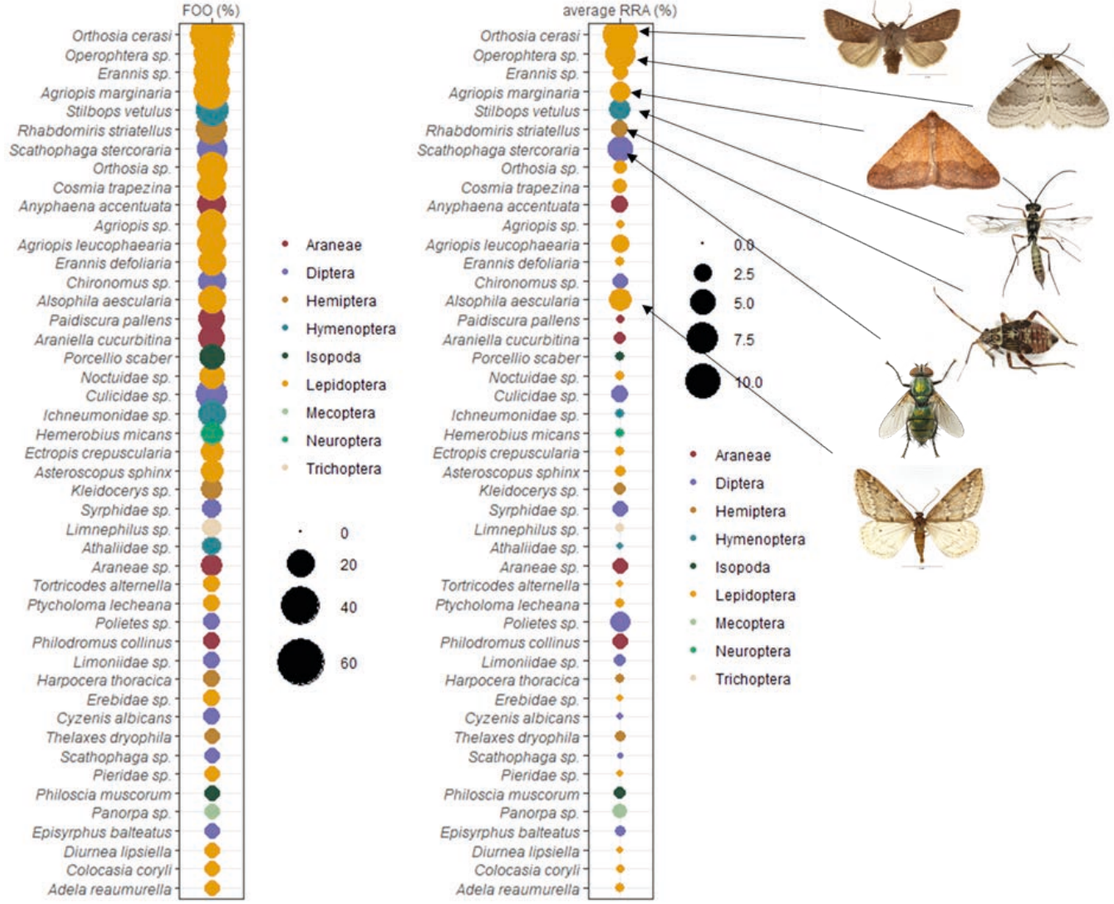
Figuur 2. De patronen over drie periodes in zes ordes die vooral voor nestjongen belangrijk zijn. Elk datapunt is een velddag. De zwarte diamant is het gemiddelde over de periode.

Figuur 3. De patronen per orde per velddag (sinds 1 april), gecodeerd voor de drie periodes.

Figuur 4. De patronen per familie per velddag (sinds 1 april). Nu zijn alle periodes samengenomen. Alleen de zes meest gegeten families worden hier getoond.

Figuur 5. Aandeel van de meest gegeten taxa. FOO (frequency of occurence) is het percentage monsters waarin het taxon voorkwam. De RRA (relative read abundance) is het aandeel van het taxon gemiddeld over alle monsters. De RRA is een benadering van de hoeveelheid DNA van het taxon dat de gemiddelde fluiter in deze dataset heeft binnengekregen, en weer succesvol uitgepoept.

Tabel 1. Overzicht van de 97 belangrijkste taxa in deze dataset en is hoeveel monsters ze zijn aangetroffen.

Arachnida	Araneae	Anyphaenidae	Anyphaena	*Anyphaena accentuata*	3	9
Arachnida	Araneae	Araneidae	Araniella	*Araniella cucurbitina*	2	8
Arachnida	Araneae	Araneidae	Araniella	*Araniella opisthographa*	0	4
Arachnida	Araneae	Philodromidae	Philodromus	*Philodromus collinus*	2	2
Arachnida	Araneae	Philodromidae	Philodromus	*Philodromus rufus*	1	2
Arachnida	Araneae	Tetragnathidae	Tetragnantha	unknown	0	3
Arachnida	Araneae	Theridiidae	Paidiscura	*Paidiscura pallens*	3	7
Arachnida	Araneae	unknown	unknown	unknown	2	4
Insecta	Coleoptera	Curculionidae	Phyllobius	*Phyllobius argentatus*	4	1
Insecta	Coleoptera	Staphylinidae	Tachinus	unknown	3	1
Insecta	Diptera	Bibionidae	Bibio	*Bibio lanigerus*	3	0
Insecta	Diptera	Bibionidae	Dilophus	*Dilophus febrilis*	2	0
Insecta	Diptera	Cecidomyiidae	Contarinia	unknown	3	0
Insecta	Diptera	Cecidomyiidae	unknown	unknown	1	3
Insecta	Diptera	Chironomidae	Anatopynia	*Anatopynia plumipes*	1	2
Insecta	Diptera	Chironomidae	Chironomus	unknown	7	4
Insecta	Diptera	Chironomidae	Glyptotendipes	unknown	1	2
Insecta	Diptera	Chironomidae	unknown	unknown	3	1
Insecta	Diptera	Culicidae	Aedes	unknown	3	2
Insecta	Diptera	Culicidae	Culiseta	unknown	2	1
Insecta	Diptera	Culicidae	Ochlerotatus	unknown	7	7
Insecta	Diptera	Culicidae	Ochlerotatus	*Ochlerotatus punctor*	1	8
Insecta	Diptera	Culicidae	unknown	unknown	6	7
Insecta	Diptera	Limoniidae	unknown	unknown	2	2
Insecta	Diptera	Muscidae	Polietes	unknown	1	3
Insecta	Diptera	Rhagionidae	Rhagio	*Rhagio scolopaceus*	1	3
Insecta	Diptera	Scathophagidae	Scathophaga	unknown	1	2
Insecta	Diptera	Scathophagidae	Scathophaga	*Scathophaga stercoraria*	5	8
Insecta	Diptera	Syrphidae	Chrysotoxum	unknown	0	1
Insecta	Diptera	Syrphidae	Episyrphus	*Episyrphus balteatus*	1	2
Insecta	Diptera	Syrphidae	unknown	unknown	1	4
Insecta	Diptera	Tabanidae	Hybomitra	unknown	0	3
Insecta	Diptera	Tachinidae	Cyzenis	*Cyzenis albicans*	3	1
Insecta	Ephemeroptera	Baetidae	Cloeon	*Cloeon dipterum*	2	1
Insecta	Hemiptera	Aphididae	Phyllaphis	*Phyllaphis fagi*	3	2
Insecta	Hemiptera	Aphididae	Thelaxes	*Thelaxes dryophila*	1	2
Insecta	Hemiptera	Cixiidae	Tachycixius	*Tachycixius pilosus*	3	1
Insecta	Hemiptera	Lygaeidae	Kleidocerys	unknown	3	3
Insecta	Hemiptera	Miridae	Deraeocoris	*Deraeocoris lutescens*	2	1
Insecta	Hemiptera	Miridae	Harpocera	*Harpocera thoracica*	4	0
Insecta	Hemiptera	Miridae	Phylus	*Phylus melanocephalus*	2	1
Insecta	Hemiptera	Miridae	Rhabdomiris	*Rhabdomiris striatellus*	4	10
Insecta	Hymenoptera	Athaliidae	Euura	unknown	0	7
Insecta	Hymenoptera	Athaliidae	unknown	unknown	0	5
Insecta	Hymenoptera	Braconidae	Peristenus	unknown	2	1
Insecta	Hymenoptera	Braconidae	unknown	unknown	1	2
Insecta	Hymenoptera	Ichneumonidae	Adelognathus	unknown	0	4
Insecta	Hymenoptera	Ichneumonidae	Mesoleius	unknown	0	1
Insecta	Hymenoptera	Ichneumonidae	Stilbops	*Stilbops vetulus*	12	3
Insecta	Hymenoptera	Ichneumonidae	unknown	unknown	6	5
Insecta	Hymenoptera	Ichneumonidae	Xenoschesis	unknown	0	1
Insecta	Hymenoptera	Pteromalidae	unknown	unknown	1	3
Insecta	Hymenoptera	Torymidae	Torymus	*Torymus flavipes*	1	1
Insecta	Lepidoptera	Adelidae	Adela	*Adela reaumurella*	3	0
Insecta	Lepidoptera	Coleophoridae	Coleophora	unknown	2	1
Insecta	Lepidoptera	Erebidae	Lymantria	*Lymantria monacha*	4	0
Insecta	Lepidoptera	Erebidae	unknown	*Erebidae sp.*	2	2
Insecta	Lepidoptera	Geometridae	Agriopis	*Agriopis leucophaearia*	8	4
Insecta	Lepidoptera	Geometridae	Agriopis	*Agriopis marginaria*	6	12
Insecta	Lepidoptera	Geometridae	Agriopis	*Agriopis sp.*	7	5
Insecta	Lepidoptera	Geometridae	Alsophila	*Alsophila aescularia*	2	9
Insecta	Lepidoptera	Geometridae	Apocheima	*Apocheima hispidaria*	1	3
Insecta	Lepidoptera	Geometridae	Ectropis	*Ectropis crepuscularia*	3	4
Insecta	Lepidoptera	Geometridae	Epirrita	unknown	4	0
Insecta	Lepidoptera	Geometridae	Erannis	*Erannis defoliaria*	8	3
Insecta	Lepidoptera	Geometridae	Erannis	unknown	11	7
Insecta	Lepidoptera	Geometridae	Eupithecia	*Eupithecia abbreviata*	1	4
Insecta	Lepidoptera	Geometridae	Operophtera	unknown	13	6
Insecta	Lepidoptera	Lypusidae	Diurnea	*Diurnea lipsiella*	0	3
Insecta	Lepidoptera	Noctuidae	Amphipyra	*Amphipyra pyramidea*	2	2
Insecta	Lepidoptera	Noctuidae	Asteroscopus	*Asteroscopus sphinx*	4	3
Insecta	Lepidoptera	Noctuidae	Colocasia	*Colocasia coryli*	3	0
Insecta	Lepidoptera	Noctuidae	Cosmia	*Cosmia trapezina*	4	8
Insecta	Lepidoptera	Noctuidae	Orthosia	*Orthosia cerasi*	10	18
Insecta	Lepidoptera	Noctuidae	Orthosia	*Orthosia cruda*	1	3
Insecta	Lepidoptera	Noctuidae	Orthosia	*Orthosia sp.*	5	8
Insecta	Lepidoptera	Noctuidae	unknown	unknown	2	7
Insecta	Lepidoptera	Notodontidae	Drymonia	*Drymonia ruficornis*	0	2
Insecta	Lepidoptera	Pieridae	unknown	unknown	1	2
Insecta	Lepidoptera	Tortricidae	Ditula	*Ditula angustiorana*	2	1
Insecta	Lepidoptera	Tortricidae	Pandemis	*Pandemis cerasana*	0	3
Insecta	Lepidoptera	Tortricidae	Ptycholoma	*Ptycholoma lecheana*	2	2
Insecta	Lepidoptera	Tortricidae	Tortricodes	*Tortricodes alternella*	3	1
Insecta	Lepidoptera	Tortricidae	Tortrix	*Tortrix viridana*	0	9
Insecta	Lepidoptera	Tortricidae	Zeiraphera	*Zeiraphera isertana*	0	2
Insecta	Lepidoptera	unknown	unknown	unknown	2	4
Insecta	Mecoptera	Panorpidae	Panorpa	*Panorpa germanica*	0	2
Insecta	Mecoptera	Panorpidae	Panorpa	unknown	2	1

Guus van Duin

Vogelatlas pleit: roofvogel is echt onschadelijk

WAPSE – ,,Het was gewoon een kwestie van 'niet weer zo'n rapport'. Die verdwijnen altijd maar in een la is mijn ervaring, na zelf zo'n veertienhonderd pagina's rapport geschreven te hebben. Dus moest het maar een boek worden.''

Rob Bijlsma (38), auteur van 'De ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels' die vandaag uitkomt, vormt samen met andere roofvogelfanaten de Werkgroep roofvogels Noord- en Oost-Nederland (WRNON). ,,Die is in 1982 opgericht om de belangrijkste concentraties van roofvogelvervolging in Drenthe en Friesland in kaart te brengen, en er met de opgedane kennis iets tegen te doen''.
Die vervolging stak de kop op toen het weer wat beter ging met de roofvogels in ons land. Het gebruik van persistente pesticiden in de landbouw was verboden, en de stand van havik, buizerd en sperwer vloog in de jaren zeventig omhoog. Dat leidde tot scheve blikken, later tot een nauwelijks verhulde hetze in jagerskringen en dat terwijl alle roofvogels in ons land beschermd zijn.
Bijlsma: ,,Ik heb tien jaargangen van 'De Nederlandse Jager', het tijdschrift van de georganiseerde jagers doorgelezen, en daarin wordt uitsluitend negatief over de havik geschreven. Impliciet wordt er voortdurend opgeroepen tot het korthouden van de stand: 'Er zijn er te veel. Ze vreten alle zangvogels, fazanten, konijnen op. Zelfs reekalven vallen ze aan'. Dan denk ik: 'Waar hebben jullie het over, laat die gegevens dan eens zien'. Dat kunnen ze niet, terwijl wij kunnen laten zien dat het niet zo is. Alles, vrijwel alles wat we zien, noteren we''.
Dat doet Bijlsma al vanaf zijn jeugd. Als lid van de Christelijke jeugdbond voor natuurstudie (CJN) bracht hij vrijwel al zijn tijd op de Zuidwest-Veluwe door. Hij was waarschijnlijk toen al de fanatiekste natuurvorser die er rondliep.
,,'s Ochtends om drie uur gingen we inventariseren, meestal met wat jongere kinderen erbij. Tot die naar school moesten. Daar haalden ze dan hun slaap in. Zodra ze uit school kwamen, ontmoetten we elkaar weer. 's Avonds opnieuw het veld in, en als het donker werd, gingen we achter de uilen aan. Dan hoorde je opeens 'plof'. Dan was een van die jonge kinderen gewoon naast je in slaap gevallen. Er zijn er wat blijven zitten in die tijd''.
,,Zelf haalde ik gewoon de hele dag door. Vroeg opstaan vind ik geen straf, en ik kan met een paar uurtjes slaap toe. Mijn meest drukbezette jaar was wel 1976: 2300 uur in het veld doorgebracht, 6100 kilometer gefietst, 3920 kilometer gelopen. Ja, dat schrijf ik allemaal op. Het geeft je de mogelijkheid om cijfermatig onderbouwde conclusies te trekken over een reeks van jaren. Veertigduizend pagina's aantekeningen heb ik nu, nog afgezien van de ontelbare ingevulde veldkaartjes''.
Het veldwerk vulde Bijlsma op zijn eigen manier in: ga van de paden af, zoek rustgebieden op, en zoek nesten, álle nesten.
Bijlsma: ,,Ook van zangvogels. Alleen dan kun je ooit iets zeggen over de ingewikkelde relatie prooi-roofvogel. Alleen dan kun je, zoals wij, concluderen dat minder dan vijf procent van de kleine zangvogels door roofvogels wordt weggevangen. Dus al dat gejammer van jagers over slachtpartijen doet wat vreemd aan. In feite zouden ze blij moeten zijn. Ze zijn toch zo tegen Vlaamse gaaien? Welnu, wij stelden onomstotelijk vast dat bijna zestig procent van de jonge gaaien door haviken en sperwers wordt opgevreten. Overigens versmaadt de ene roofvogel de andere niet: ruim een kwart van de sperwers valt ten prooi aan de grotere havik.''
Die gegevens zijn mede gebaseerd op de 14000 prooiresten van alleen al de havik, die Bijlsma onderzocht. Dat kost allemaal nogal wat tijd. Waar haalt hij die vandaan?
,,Ik heb HBS-A gedaan. Daardoor kon ik geen biologie studeren. Sociale geografie werd het dan maar. Dat heb ik een blauwe maandag gedaan. Toen heb ik het besluit genomen om me geheel op het veldwerk te richten. Een kwestie van rekenen: matig levend hoefde ik slechts twee maanden per jaar te werken om in mijn onderhoud te voorzien. Uitzendbureau's of de fabriek in. Ik heb niet veel nodig. Als ik het veld in ga, al is het de hele dag, neem ik alleen wat drinken mee. Geen eten. Soms een appel of een wortel voor als het echt gaat knagen''.
De laatste jaren heeft Bijlsma veel veldwerk gedaan in dienst van natuurbeschermingsorganisaties. En nog zijn er mensen die hem voor 'bureaubioloog' uitmaken.
,,In jagerskringen uiteraard. Hoewel mijn resultaten daar natuurlijk ook wel serieus genomen worden. Maar dan komt er zo eentje naar me toe met de mededeling 'en ik kom hier al twintig jaar'. Waarop ik dan met een gerust hart kan zeggen: 'Ik ook, maar jij weet niet eens meer hoeveel reeën je drie jaar geleden hebt geschoten, terwijl ik weet wat een bepaalde ree twintig jaar geleden in een bepaald terrein heeft gevreten'. Dat is een kwestie van poep onder een microscoop onderzoeken en iets met de resultaten doen. Maar iets opschrijven? En poep onderzoeken?''
Want Bijlsma is niet alleen vogelaar.

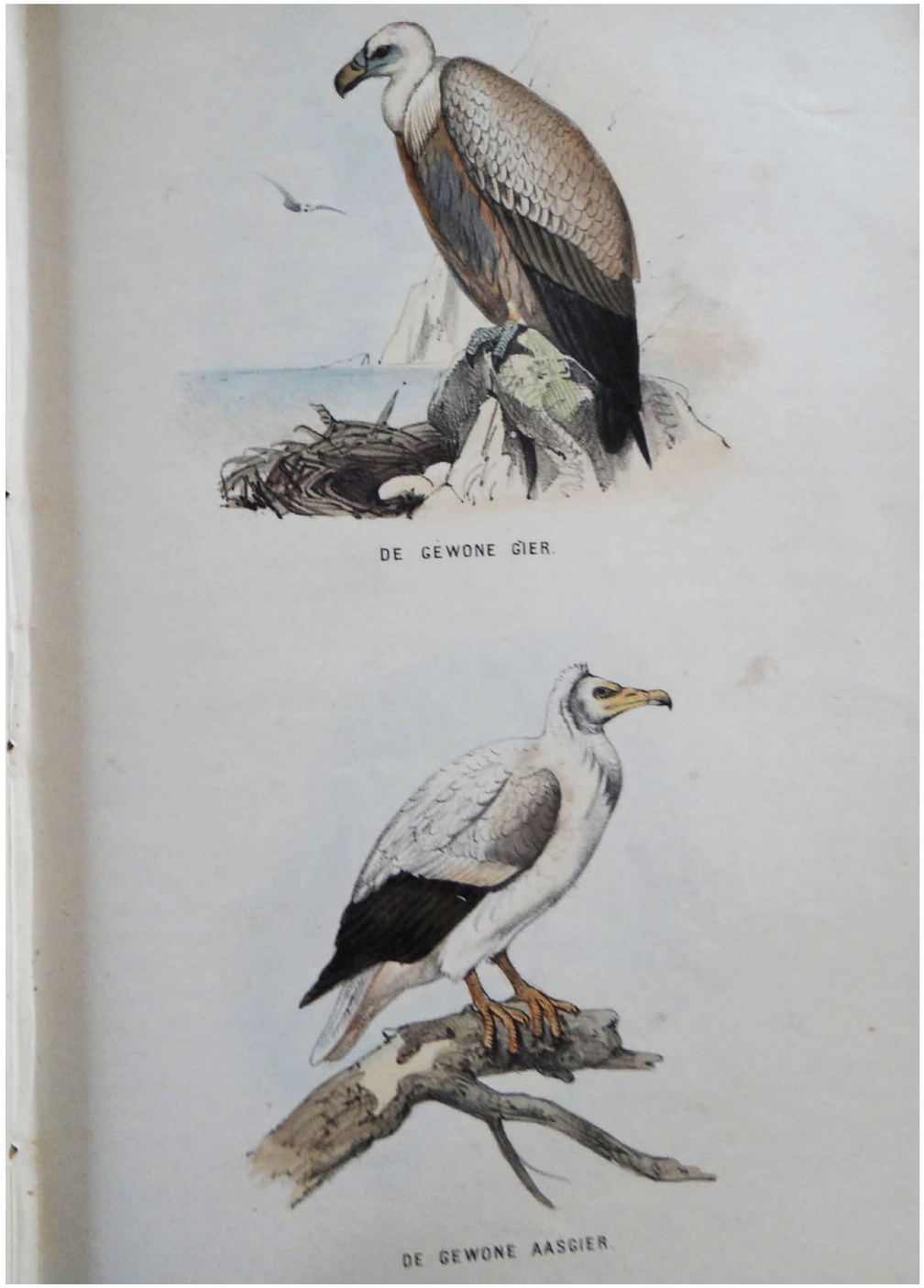
'De Jager is negatief over de havik'

Hij onderzoekt eigenlijk alles, dus ook zoogdieren.
,,Zoogdieren zijn vreselijk belangrijk voor roofvogels. Sommige leven er vrijwel uitsluitend van, zoals de torenvalk, waarmee het evenals met de grauwe kiekendief slecht gaat in ons land. Als je zoals wij alle nesten van roofvogels systematisch inspecteert, kom je nogal eens prooien tegen. Leuk was een dode, jonge boommarter – geen echt lieverdje – op een buizerdnest. Zo merk je ook dat bepaalde zoogdiersoorten achteruitgaan. Wezels bijvoorbeeld. Omdat ik van alle soorten verkeersslachtoffers noteer, kon ik een wezel-index maken over de laatste twintig jaar. Zoveel wezels per honderd uur veldwerk. Daar kwam een afname uit die ik ook vond bij het aantal geslagen wezels op roofvogelnesten''.
De Ecologische roofvogelatlas geeft een prachtig inzicht in het leven van onze roofvogels. Er blijkt weer eens uit, dat roofvogels geheel onschadelijk zijn, ondanks het feit dat het er meer zijn dan ooit. Hoe reageren de jagers daarop?
Bijlsma: ,,Dat het er meer zijn dan ooit is simpel te verklaren: meer bos, meer ouder bos, meer prooisoorten, en op de meeste plaatsen minder vervolging. De gaatjes worden nu opgevuld. En de jagers, ik ben bang dat ze niet echt reageren. Ze lezen het boek waarschijnlijk niet. Ze zijn nogal angstig voor wetenschappelijk onderzoek, jammergenoeg. En de controle binnen eigen kring is niet echt groot. Voor mij bestaan er geen stropers. Het zijn jagers. Een stroper is een jager die betrapt is. Een eufemisme kortom. Net zoals een jachtopzichter die door een nest heenschoot in jagerskringen opeens geen jachtopzichter meer werd genoemd, maar denigrerend veldverzorger. Wij kunnen precies de brandhaarden van vervolging aanwijzen: Noord- en Midden-Drenthe. En daar broeden 180 paartjes havik. Het is een aantal *die-hards* dat er aan meedoet. Een bepaalde jachtopzichter werd eens overgeplaatst. Prompt hield de vervolging in zijn oude gebied op, om op zijn nieuwe standplaats te beginnen. Hij is nu opnieuw verkast, dus afwachten maar of de vervolging weer met hem meetrekt''.
Er worden toch vrijwel nooit mensen gepakt voor het doden van roofvogels. Hoe stelt de werkgroep vervolging vast?
Bijlsma: ,,Wij weten veel vogels, en vooral de broedende vrouwtjes, individueel te onderscheiden op grond van hun specifieke veerpatroon. Dan constateer je dat in een bepaald gebied jaarlijks vrijwel honderd procent van alle vrouwtjes haviken – standvogels bij uitstek – verdwijnt en vervangen wordt door jonge, minder ervaren wijfjes uit het surplus. In gebieden waar geen vervolging is, ligt dat *turn over*-percentage op slechts twintig. Harde gegevens''.

Brengt al dat geklim in nestbomen en het ringen van roofvogels geen gevaar met zich mee?
,,Als je het goed doet niet voor de vogels, dat blijkt uit vergelijkend onderzoek. Voor ons wèl zo nu en dan. Zelf ben ik op de Veluwe zes keer aangevallen terwijl ik in de boom zat. Je hoort dan 'zzzoef' en voor je het weet zitten de klauwen in je schouders of in je hoofd. We hebben ook zo'n wijfje havik, 'de woeste', die valt als een gek aan. Zelfs Willem van Manen, onze beste klimmer, had het daar niet zo op begrepen, zelfs niet als hij een integraalhelm opzette. Uiteindelijk hebben we haar kunnen filmen tijdens zo'n aanval. Ze figureert nu in een van onze voorlichtingsvideo's''.

Rob Bijlsma, mmv Anne-Marie Blomert, Willem van Manen en Maria Quist: Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Uitg. Schuyt & Co, Haarlem. Tot 25 november ƒ 85, daarna ƒ 98,50.

Foto: Sake Elzinga, Wapse, 12-1-1993

Plaat afkomstig uit Dr. L.A.J. Burgersdijk, 1869, De Dieren, afgebeeld, beschreven en hunne levenswijze geschetst, tweede deel Vogels. Noothoven van Goor, Leiden.

Sake de Vlas

Over een schoenendoos van € 400 en andere herinneringen

Medio 2003 werd bekend dat er een reorganisatie zou plaatsvinden bij mijn werkgever. Dat hield in dat alle 56+ werknemers ontslagen zouden worden, een WW-uitkering zouden krijgen met een aanvulling van het concern en een herverzekering van het pensioen. Zeg maar: een gouden regeling. Toen ik dat aan mijn vogelmaat Kees vertelde zei hij dat ik dan mooi de administratie van Rob kon overnemen omdat ik tijd genoeg zou krijgen en “administratief wel goed” was. Dat laatste baseerde hij op het feit dat ik elk jaar opdraaide voor de nestkaarten. Kees had regelmatig contact met Rob omdat hij de webmaster was van de WRN.

Ik heb toen met Rob gebeld en gevraagd hoe dat zat want de administratie was zijn werk niet. Het antwoord was dat “iemand het toch moest doen”. Ik heb toen de ledenadministratie overgenomen, dat was het meest urgent. Met behulp van een bestand dat duidelijk niet onderhouden was. Dat klopte ook wel want het juiste bestand was “zoek”. Het bestand dat ik kreeg was van Ans en die deed de ledenadministratie al een paar jaar niet meer. Met de nodige problemen is het uiteindelijk gelukt en zijn de Takkelingen verstuurd.

Toen kwam de financiële administratie aan bod en dat bleek via een accountant te gaan uit Oosterwolde. De werkwijze was als volgt: Rob ontving de rekeningen, schreef een overschrijving, vervalste de handtekening van de penningmeester en stopte de ondertekende rekeningen in een schoenendoos. Hij had er de minste moeite mee. De schoenendoos en nog wat andere gegevens gingen eens per jaar naar de accountant die het jaarverslag maakte. Dat waren vijf velletjes papier en de rekening was als volgt:

€ 2250,-- voor het jaarverslag en € 400,-- voor het verwerken van de inhoud van de schoenendoos. In een ver verleden heb ik mijn middenstandsdiploma gehaald en met die bijna vergeten kennis ben ik ook de financiële administratie gaan doen.

Maria had mij bezworen om financieel “goed voor Rob te zorgen” want de 50.000 gulden prijs van “de Gouden Wimpel” was in de pot van de WRN gestort. Vrij snel nadat ik penningmeester was geworden kreeg ik een telefoontje van Rob dat zijn gaskachels waren afgekeurd en dat er nieuwe moesten komen. Volgens de onderhoudsmonteur waren ze levensgevaarlijk.

Uiteindelijk zijn alle administratieve en financiële processen van de WRN op de schop gegaan en zijn de contacten met Rob intensiever geworden en we kunnen het goed samen vinden. Voor de Meppeldagen en de vergaderingen bij Hanneke diende ik als taxichauffeur en hadden we onderweg genoeg om over te praten. Voornamelijk ging het over vogels en natuur maar spraken we ook over “de toestand in de wereld” analoog aan G.B.J. Hilterman’s wekelijkse radiopraatje uit een lang vervlogen tijd.

Jij zit nu in de lappenmand en ik heb mijn WRN-taken met een gerust hart overgedragen. Veel zullen we elkaar niet meer zien of spreken. Dat geeft niet want alles gaat voorbij. Goede herinneringen blijven altijd bestaan. Zolang meneer Alzheimer maar op afstand blijft tenminste.

Het ga je goed!

Lieuwe Dijksen

Blauwe kieken en Sahel

Rob, Je schreef een aantal boeken en nu voor ‘jouw boek’ hierbij mijn bijdrage.

Het boek dat ik het meest ter hand heb gehad is je *Handleiding Veldonderzoek Roofvogels* en dan met name de biometrietabellen van Blauwe en ook Bruine Kiekendief. Zou er niet eens een update van de biometriereeksen gemaakt kunnen worden? Of zijn die er al ergens? Hoewel we dat voor de Blauwe misschien niet meer nodig hebben.....

En dan over je ‘gouden kerken’ boek. Vrijwel geheel met de schrijver eens! Wat nu onder natuurbescherming wordt verstaan heeft daar inderdaad maar bitter weinig mee te maken. Hier op Texel gaat het dan met name over de duinen natuurlijk. Bijvoorbeeld, ook hier moeten nu ‘kerven’ in de zeereep worden aangelegd, want duinen behoren te stuiven. Ja, vroeger stoven ze tijdens het ontstaan op een aangroeiende kust en later als gevolg van gebruik door de mens. Pure erosie was het.
Hier op het eiland zijn het, denk ik, alleen mijn broer en ik die kritisch staan tegenover al het getuinier in de duinen. Mijn broer in een rubriek in het blad van onze vogelwerkgroep, ik als lid van een adviescommissie van het Nationaal Park Duinen van Texel. Vaak een frustrerende functie!
De verwording van de natuurbescherming gaat door, met de benoeming van de nieuwe directeur Staatsbosbeheer, een jagende ras VVD-er die al heeft verklaard meer te willen gaan beheren en minder behouden/beschermen. Desnoods wil hij natuurgebieden afstoten. Geheel in lijn dus met de huidige politieke wind die er waait.

Het gouden kerkenboek begint voor mij erg leuk. In het eerste hoofdstuk beschrijf je je periode in Wageningen-Hoog. Ongeveer tien jaar voordat jij daar rondhing,

23 februari. Onderzoek omgeving Ziway, Rift valley, zuid van Addis Ababa.

2 febuari. Ontbijt op de hoogvlakte (>2000 m) noord van Addis Ababa, met Tesfaye en Leo.

7 februari. Ontbijt noord van Lalibela, met Leo en Jan.

15 februari. Ons hotel in Efdera- Danakil depression (110 meter beneden zeeniveau).

zat ik een jaar op kamers bij de Tjallingi's, en liep mee met de NJN, waar toen ook Janneke Makkink en twee dochters van professor Klomp nog bij waren. In jouw tijd waren die al wel uitgevlogen. Eén van de dochters Klomp (Froukje) woont nu hier op Texel en is getrouwd met een broer van Maarten van Rossem. Sorry voor deze dorpsroddel.

Jij en ik hebben regelmatig contact gehad over Blauwe Kieken, maar ik ken je het beste van het Sahel vogelonderzoek van Leo, Jan en jijzelf natuurlijk in Ethiopië. Het was mooi dat ik me daarbij in februari 2019 kon aansluiten. We hebben toen wel geluk gehad dat het nog door kon gaan, hoewel de sfeer toen plaatselijk al niet leuk was. Op verschillende locaties was het zelfs wel wat spannend met stenengooiers en agressieve boeren met kapmessen etc. Leo wilde toen al eerder naar huis. Vanwege de spanningen raadde onze chauffeur,Tesfaye, ons sterk af te kamperen, zoals jullie gewend waren.

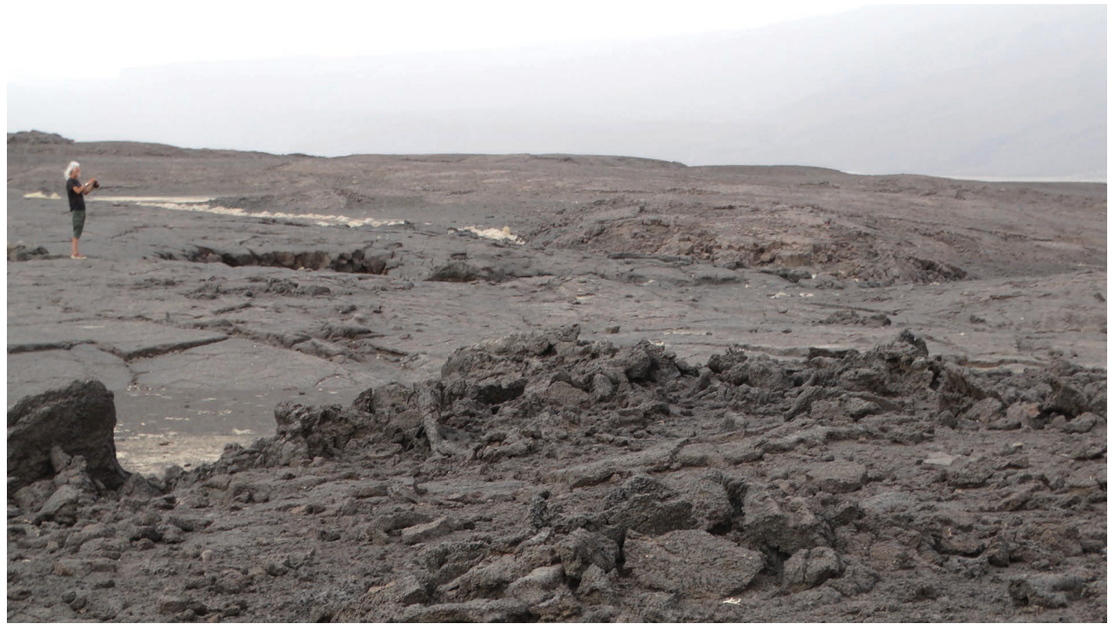
In de herfst van dat jaar was ik er weer met een groepje van Stichting Vogelreizen en toen hebben we, als gevolg van gewelddadige rellen op verschillende plekken, het reisschema geheel moeten omzetten. Een jaar later brak de burgeroorlog uit. En nog steeds is het op veel plekken onrustig. Ook Soedan is nu een no-go gebied als zovele Afrikaanse landen inmiddels.
In Ethiopië heb je ook regelmatig vluchtafstanden van verschillende soorten genoteerd. Ik vraag me af of je die ooit hebt uitgewerkt? En met name of je kunt zien dat er in Ethiopië in het geheel niet gejaagd wordt en sommige soorten dus wellicht minder schuw zijn?
Ik voeg een aantal foto's van jou in het Ethiopische landschap bij.

Rob, het ga je goed en we houden contact!

Foto's Ethiopië februari 2019
(fotograaf Lieuwe Dijksen)

16 februari. En route Danakil.

15 februari. En route Danakil.

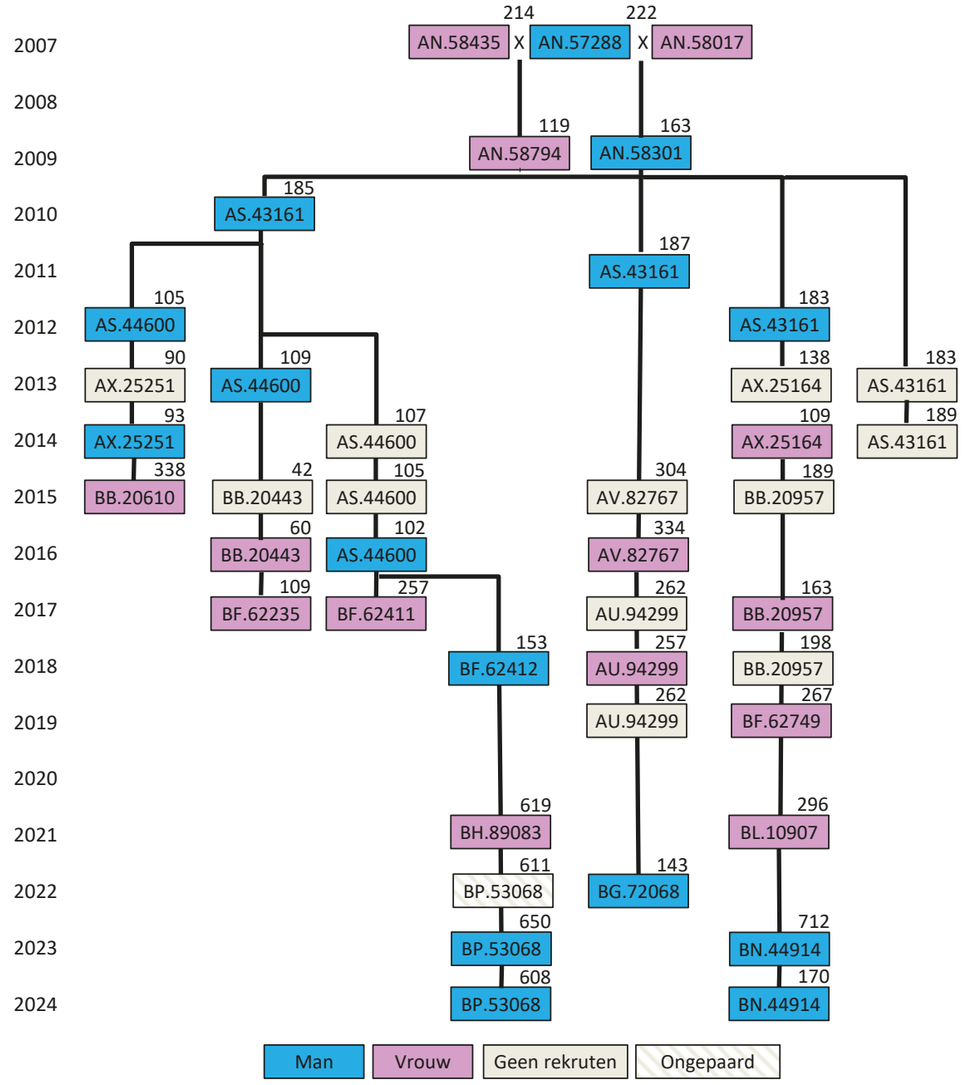
Christiaan Both & Richard Ubels

Prettige anekdotes en de last van veel data

De schoonheid van 18 jaar onderzoek doen aan bonte vliegenvangers is op allerlei manieren te vangen, en een onderstaande stamboom is daar één van. Deze stamboom is waarschijnlijk de langste die we hebben, en bestrijkt de gehele periode van 2007 tot en met 2024. Het begon met een paar in nestkast 222 (Midzomer) in 2007. Zij waren op dat moment ongeringd en begonnen te leggen op 28 april, legden acht eieren, waarvan acht jongen uitkwamen op 18 mei. Zeker vier jongen vlogen uit (van de overige vier weten we het niet zeker, maar vermoedelijk werden zij uit de kast gehengeld door een marter). Van die vier jongen zien we alleen één zoon terug (AN.58301), en dat is de stamvader die uiteindelijk zeven generaties later nog achter-achter-achter-etc- kleinkinderen in 2024 laat uitvliegen. Interessant is dat AN.58301 in 2007 nog een halfzusje heeft die ook als broedvogel terugkeert. Haar vader had immers in nestkast 214 een tweede nest met een andere vrouw, en daar werd het eerste eitje op 7 mei gelegd. Die tak van de familie loopt in 2009 dood: dat halfzusje broedt wel, maar van haar jongen vinden we niemand meer terug. De moeder (AN.58017) is succesvoller, want van haar broedsel in 2008 komen niet minder dan drie jongen als broedvogel terug. Twee van die jongen produceren ook een rekruut, en één van die rekruten (AS.44045) weet in haar leven zelfs vier rekruten te produceren (maar die staan hier niet in deze stamboom vermeld).

Je kan stamvader AN.58301 die in 2007 werd geboren heel succesvol noemen, maar dat komt vooral door zijn zoon AS.43161: hij broedde vijf maal (2010-14) en liet drie overlevende jongen na. Eigenlijk is aan hem in het nest weinig bijzonders te zien: hij wordt geboren op 23 mei 2009, wat zeker niet uitzonderlijk vroeg is. Zijn gewicht is ook zeer gemiddeld op dag 12: 14.0 g. Toch doet hij iets goeds, want ook zijn zoon AS.44600 is uitzonderlijk succesvol. Wederom geen hoogvlieger wanneer je zijn geboorteacte bekijkt: laat geboren op 3 juni 2010, en ook hij lijkt geen topper (13.6 g op dag 12). Maar hij produceert nog op zesjarige leeftijd een rekruut. Het geeft maar aan hoe moeilijk succes te voorspellen is, en dat grote aantallen vereist zijn om iets zinnigs hierover te zeggen.

Je kan op allerlei manieren naar zo'n stamboom kijken. Je kan het indrukwekkend vinden dat we zoveel weten over al deze individuen: 25 bekende individuen die direct zijn te herleiden tot dit ene paar, en dan hebben we het dus nog niet over de nestkastjongen, want dat zijn er veel meer. Maar je kan net zo goed zeggen dat het eigenlijk best tegenvalt dat we maar een enkel geval hebben dat 2007 en 2024 met elkaar verbindt (zelfs door twee individuen!), terwijl we elk jaar toch zo enorm veel vogels ringen. Het valt op dat er veel takken dood lopen, omdat het paar niet succesvol is. Of beter gezegd: dat van die nesten vast wel jongen hebben overleefd, maar dat die hun heil elders hebben gezocht. En we weten dat dit zeer waarschijnlijk is, want ooit berekende ik dat voor een stabiele populatie, we minstens drie keer zoveel overlevende jongen moeten hebben dan wij in onze nestkasten terugvinden (Both *et al.* 2017).

Figuur 1. Stamboom van een niet geheel willekeurig gekozen bonte vliegenvangerpaar in ons onderzoeksgebied in ZW-Drenthe. Voor ieder individu staan alle broedjaren vermeld, en voor jaren dat er rekruten zijn geproduceerd, is de rekruut voor zijn/haar geboortejaar vermeld in kleur. Dus in 2010 is AS.44600 geboren als zoon van AS.43161. Hij kreeg zoon AX.25251 in 2012, en die kreeg in 2014 een dochter (BB.20610, die in 2015 broedde, maar niets produceerde, dus dan loopt de tak dood). AS.44660 broedde ook in 2013 (kreeg dochter BB.20443), in 2014 en 2015 (zonder rekruut) en weer in 2016 (dochter BF.62411). De effen grijze blokken laten zien dat individuen die meerdere jaren broeden, in sommige jaren geen rekruten produceerden. Dus AU.94299 werd in 2016 geboren (moeder AV.82767), kreeg één rekruut (BG.72068 in 2018), maar broedde wel driemaal (2017-19). Door plaatsgebrek staan broedpogingen van AX.25251 en AX.25164 (beide in 2015 en beide leverden geen rekruten op) niet in de stamboom. De nummers boven de ringnummers zijn de nestkastnummers.

Hoe illustreer je nu goed hoe zo'n stamboom zich in de ruimte en tijd manifesteert? We hebben maar gewoon de nestkastnummers gegeven, zodat je zelf kan puzzelen in welke plots de vogels zich hebben opgehouden. Wat opvalt is dat veel van deze stamboom zich beperkt tot het zuidelijk deel van het Drents-Friese Wold. Sterker nog: een belangrijk deel van de vogels broedt steeds langs de Torenlaan, met af en toe een uitstapje naar Berkenheuvel, of naar het Dieverzand. Pas in 2021 vindt de eerste overstap naar het Dwingelderveld plaats: vrouw BH.89083 die in 2018 langs de Torenlaan werd geboren, vinden we broedend in het Lheebroekerzand. Daarna volgt nog een dergelijke opstap: BN.44914 waagt in 2023 een broedpoging in Dwingeloo, om vervolgens in 2024 toch weer het volgende jaar terug te keren naar de Torenlaan. Misschien is de reden voor deze lange stamboom wel dat dit een weinig avontuurlijke familie is, die graag dicht bij de geboortegrond blijft.

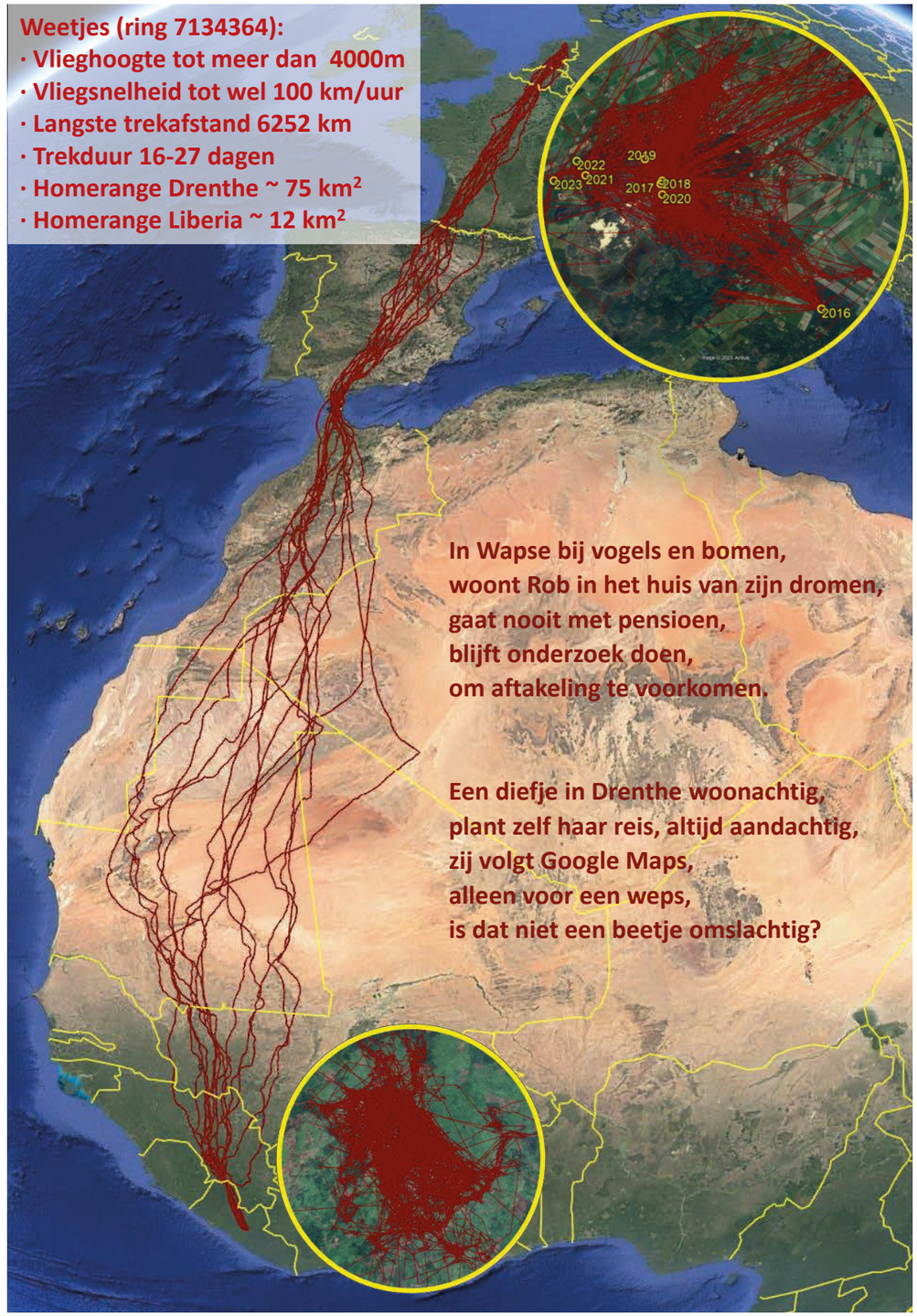
Dit zijn natuurlijk anekdotes, en het is niet moeilijk om je te verliezen in het bekijken van dit soort anekdotes. In het veld kan ik al verlangen naar de avond, wanneer ik de vangsten mag invoeren van bekende vogels, en dit soort anekdotes zich aan me voltrekken. Maar dit grijpt me nu ook wat naar de keel, want al die anekdotes samen, maken niet direct wetenschap. Er is nog zoveel dat bekeken kan, en ook moet worden. Elk jaar komt er weer een bak data bij, maar de tijd om daar voldoende aandacht aan te besteden moet bevochten worden. Deels op het systeem, maar deels ook op mezelf. Het is immers vaak veel fijner om naar buiten te gaan en nieuwe gegevens te verzamelen, dan maar spitten in die steeds groeiende brei data. Je hoofd te verliezen aan statistiek die steeds ingewikkelder wordt, waarna er wel iets uitkomt, maar als je niet uitkijkt, begrijp je dat zelf nauwelijks meer. Data kan soms ook een last zijn (maar geen data nog meer).

En uiteindelijk natuurlijk benieuwd of deze stamboom zich in 2025 nog voortzet. De drie mannen die aan het einde staan, hebben in de jaren 2022-24 nog 30 jongen laten uitvliegen. Met een terugkeerkans van zo'n 7% per uitgevlogen jong, zou dit mogelijk nog twee nieuwe rekruten opleveren. Ik kan niet wachten op het nieuwe broedseizoen.

Both, C., Burger, C., Ouwehand, J., Samplonius, J. M., Ubels, R., & Bijlsma, R. G. (2017). Delayed age at first breeding and experimental removals show large non-breeding surplus in Pied Flycatchers. Ardea, 105, 43–60.

Foto 1. Man BN.44914 (links groen) zat met zijn aankomst op 5 april bij de vroegste mannen in 2024, hier bij kast 173 (in de Kelder) aan de door zijn familie zo geliefde Torenlaan. Hij en zijn vrouw brachten uiteindelijk zes jongen groot die werden geboren op 20 mei. Hij mag AN.57288 en AN.58017 zijn oud-overgrootouders noemen, 8 april 2024.

Willem Bouten

Pieter de Haan (13 januari 1960 – 22 maart 2017)

Junk, schaapsherder, Darwinist, bijna moordenaar, roofvogelbeschermer

Het ledenbestand van de WRN is tamelijk divers, al is liefde en belangstelling voor roofvogels en natuur een gemeenschappelijk kenmerk. Over het algemeen zijn het keurige Nederlanders, jong en oud, mannen (verreweg in de meerderheid) en vrouwen, in meerdere of mindere mate theoretisch of praktisch geschoold. En dan was er Pieter, een memorabele buitencategorie WRN'er waar we veel mee hebben beleefd in positieve en negatieve zin. Hij bewonderde Rob, maar er waren ook diverse fikse aanvaringen waarbij hij van zijn hart geen moordkuil maakte. In dit boek voor Rob krijgt hij via een aantal citaten uit zijn prachtige brieven en mails, weer even een stem.
Het eerste contact met Pieter moet ergens in 1995 zijn geweest: "Met Pieterrr…", met lang aangehouden, rollende rrr. Hij gaf zich op als vrijwilliger, vertelde dat hij aan het afkicken was van drank, heroïne en wiet, en dat de WRN zijn belangstelling voor roofvogels had gewekt. We regelden contacten voor hem in Groningen, hij ging met andere WRN'ers op pad, leerde inventariseren, nesten zoeken en klimmen.
Met zijn karakteristieke hanenpoten schreef hij enthousiaste brieven:

"Ik ben al een heel eind gekomen, sinds de tijd dat ik zonder een tand in de bek, midden in de winter, rillend van kou en afkickverschijnselen probeerde te slapen in zinken afvalcontainers. Ik ben er nog niet maar volgens de C.A.D. arts kan ik nog jaren mee. … En wat is gelukkig zijn? Als je een stuk of zes buizerds met elkaar ziet stoeien, dan ben ik even gelukkig. Dat is het voorrecht van mensen die van de natuur houden."

Via de Wet Inschakeling Werklozen werd Pieter schaapherder op het Balloërveld. Hij was van de heroïne af, maar alcohol en wiet waren een stuk lastiger. De beginperiode als schaapherder was een succes. Hij genoot van de natuur, hield van zijn schapen en zijn hond Max, maar met de dag nam zijn afkeer van toeristen en hondenuitlaters toe:

"… een in C&A kleding gestoken diersoort die het soms leuk vindt om zijn recreatie huishond in de schaapskudde te jagen en vooral op zondag de reeën te terroriseren".

Onder druk van zijn werkgeverscombinatie (gemeente Assen en Stichting Schaapskooi Rolde) ging hij in therapie om van drank en wiet af te komen, omdat hij zich regelmatig agressief gedroeg tegenover het publiek.

"Drank is voorgoed geschiedenis. Ik weet nu dat ik nooit meer één slok bier kan drinken, want dan ga ik gegarandeerd weer op mijn bek. En als ik mijn baan kwijt raak dan is het einde Pieter. Ik wil op de hei staan tot ik daar wegrot! "

"Wat ik beslist aan jou kwijt wil is het volgende. Op een van jullie roofvogeldagen, tijdens een lezing van Rob over havikspredatie op boomvalken, zei hij op het eind als conclusie: HET ZIJ ZO. En dat is voor mij het antwoord geworden dat ik geef op veel dingen waar ik het niet mee eens ben, maar mij toch bij neer moet leggen. Net als de huidige situatie (8.49 uur): zit je als herder op de grote stille heide, met als achtergrondmuziek de Spice Girls vanaf camping Rolde."

Het was hem gelukt om met Refusal van de alcohol af te komen, maar de wiet had hem in zijn macht "*als een konijn in de klauwen van een havik."*
Max werd voor zijn ogen dood gereden, een drama, en hij werd tijdens zijn werk en op straat uitgescholden en werd daar boosaardig en moordlustig van. Niemand had aan zijn verjaardag gedacht.

En toen ging het héél erg mis. 30 januari 2000*: "Maria, het is verkeerd gegaan met Pieter".* Zaterdagmorgen, 22 januari om drie uur 's nachts, na overmatig wietgebruik, stak hij drie mensen neer in Assen die het godzijdank alle drie overleefden.

Acht jaar geëist tegen wraaklustige schaapherder Assen

NvhN 2-6-2000

Assen – Vol met wraakgevoelens tegenover de hele gemeenschap verliet de 40-jarige Assenaar P. de H. in de vroege ochtend van 22 januari van dit jaar zijn woning om met een mes zoveel mogelijk slachtoffers te maken. " Ik wilde een massamoord plegen", verklaarde hij later tegenover de politie. De man stak die ochtend drie toevallige voorbijgangers met zijn mes in hun rug. De slachtoffers, die snel wisten te ontkomen, overleefden de aanslag. Officier van justitie mr. D.T.H. Gerritsen eiste woensdag acht jaar gevangenisstraf en tbs met dwangverpleging wegens drie keer een poging tot moord.

De wraakactiekwam vooral voort uit zijn ervaringen als schaapherder. Vanaf oktober 1998 was de man assistent-schaapherder op het Balloërveld. "Dat werk werd al gauw een grote teleurstelling", verklaarde De H. op de zitting. "Ik wilde op de hei mijn eigen verleden op een rijtje zetten, maar ik wist niet dat het zo'n publiekspoppenkast zou zijn. Dat was mij nooit verteld. Op zondagen kwamen soms wel 500 mensen. Daar kon ik niet tegen." Hierdoor ontwikkelde zich een haat bij De H. tegenover het publiek. Hij zou vaak commentaar hebben gekregen en meermalen zijn beledigd.

De verdachte stoorde zich met name aan loslopende honden en vooral aan een vaste bezoeker met een herdershond. "Die hond dreef steeds de schapen bijeen. Zo werd mijn werk afgepakt. Ik had de pesthekel aan hem. Op een gegeven moment heb ik gezegd: als je nu niet oprot, ga je eraan", aldus de verdachte, die na het stoppen van harddrugsgebruik in 1996 verder ging met het gebruiken van alcohol en wiet. "Ik heb die man wel drie keer weg moeten jagen." Op de bewuste nacht van 21 op 22 januari was de verdachte weer aan het blowen geraakt. "Er kwam toen een boosheid in me op. Ik had me zelf niet meer onder controle. Er was iets in me geknapt en toen ben ik de deur uitgegaan," aldus De H, die zijn hond en een mes meenam. Om wraak te nemen op de gemeenschap wilde hij een 'massaslachting' aanrichten. De eerste persoon die hij zag was een man die voorbij theater De Kolk fietste. Omdat deze te snel reed, besloot de verdachte nog niet toe te slaan. Daarna volgde hij een jongen vanaf hotel De Jonge die via de Torenlaan naar de Beilerstraat liep. Deze stak hij onderweg zomaar in zijn rug. Het volledige lemmet van twaalf centimeter verdween in de rug. Het tweede slachtoffer was een voorbijganger, die eveneens in de rug werd gestoken.Een krantenbezorger was nummer drie. Aanvankelijk had hij het oog ook nog laten vallen op een vierde man, maar liet deze ongemoeid omdat er te veel mensen in de buurt waren. "Hierna werd ik kotsmisselijk van mezelf," aldus de verdachte die zichzelf aangaf bij de politie.

De man verblijft nu in het Pieter Baan Centrum in Utrecht, waar is gebleken .dat hij verminderd toerekeningsvatbaar is. Vanwege de kans op herhaling wordt tbs met dwangverpleging geadviseerd. De officier van justitie vond dat met voorbedachten rade is gehandeld. Mr. W.M. Bierens, advocaat van de verdachte, bestreed dat. Uitspraak volgt over twee weken.

Begin april 2000 kreeg hij zijn vonnis te horen: acht jaar cel met tbs en dwangverpleging.
Door het kleine raampje van zijn cel volgde hij de wisseling van de seizoenen, beschreef de heldere luchten en prachtige wolkpartijen. Zag regelmatig roofvogels voorbijkomen, sperwers, buizerds en een havik in een wolk van duizenden spreeuwen. Een ekster met takjes in zijn bek en ruziezoekende kraaien. Vóór zijn detentie had hij op aandringen van Rob en mij een paar keer een stukje geschreven voor De Takkeling. We stimuleerden hem om daar mee door te gaan. In het derde nummer van 2000 verscheen 'Roofvogels gezien van achter de tralies'.

Na diverse penitentiaire inrichtingen in den lande kwam hij tenslotte in de Mesdagkliniek in Groningen terecht:
"Het is geen pretje in deze therapeutische gevangenis! Maar ik ben assertief genoeg om mij te handhaven tussen het schorem van Nederland."
Hij zat op de houtwerkzaal en timmerde er konijnenhokken, realiseerde zich de ironie van het lot:
"Toen ik herder en vrij was, flitsten de konijnen in vrijheid om mij heen. Nu zit ik vast en bouw ik gevangenissen voor konijnen."
Zag regelmatig roofvogels uit het Sterrebos overvliegen tijdens zijn tuinwerkzaamheden en sloot vriendschap met een rat.
"De tbs is mij een beetje aan het temmen. De storm van opgefoktheid en agressie begint langzaamaan wat te luwen. Hoe moeilijk ook! Ik moet anders! Ik mis de vrijheid en de natuur!"

Na jaren gezeten te hebben werd voor hem begeleid verlof aangevraagd en gehonoreerd. Hij ging allereerst naar zijn moeder en zuster, die hem trouw bezochten en waar hij in de loop der tijd een steeds beter contact mee had gekregen. Zijn vader had jaren eerder zelfmoord gepleegd. Daarna bezocht hij Rob en mij. De eerste keren met een vaste begeleider van de Mesdag, een sympathieke en relaxte jongen die zich wel kon vinden in al dat gepraat over roofvogels en natuur. Met zijn vieren het veld in en na afloop een hapje eten. Later, toen hij meer bewegingsvrijheid kreeg, met zijn drieën. Een onhandige hug bij begroeting en vervolgens toverde hij omstandig en lichtelijk gegeneerd iets uit zijn jaszak, o.a. een minibuxus in een potje, die inmiddels bijna drie meter hoog is. Een perfecte schuilplaats in de winter voor mussen en mezen bij een langs flitsende, hongerige sperwer.

Na vrijlating onder toezicht, stortte hij zich op het roofvogelwerk en probeerde dit een officiële status te geven door middel van een brief aan de burgemeester van Groningen, met als bijlage enkele foto's van roofvogels, een hermelijn en vos:

"Geachte Burgemeester, de hier gefotografeerde dieren zijn ook inwoners van uw gemeente. Ikzelf ben Pieter de Haan geb. 13-01-'60 en werk als vrijwilliger voor de WERKGROEP ROOFVOGELS NEDERLAND. Van 1 november 2011 tot 1 maart 2012 ga ik een roofvogelwintertelling houden in de gebieden A= Zernike/Harnsens, B= oostelijk Kardinge, C= Esserpolder/Stainkoeln. Van maart tot september doe ik roofvogelbroedtellingen aan de west-, noord- en oostrand van de stad tot op ongeveer vijf km daarbuiten. Dit onderzoek gebeurt met toestemming en goedkeuring van TEAM SIGMA van de SOCIALE DIENST. Ik ben namelijk uitkeringsgerechtigde en ik ben teveel einzelgänger om met mensen te kunnen samenwerken en dit soort werk, zonder economische basis, is mij op het lijf geschreven. Doel van dit onderzoek is het verzamelen van gegevens over in de stadsranden levende roofvogelpopulaties, waar ze leven, hoe ze leven, prooionderzoek, de interactie tussen de soorten en hun prooisoorten. Ook wordt het wel en wee van de andere wilde dieren, van reewild tot insecten en alles wat daar tussen zit, meegenomen. ... Mijn vraag aan U is, dat ik van U als gemeente graag een soort van REGISTRATIE BEWIJS zou willen hebben. Kosten zijn hier voor U niet aan verbonden want ik bekostig het onderzoek zelf, en meer dan een verrekijker, fiets, pen en notitieblok is bij dit werk niet nodig (een fotocamera is ook handig). De reden dat ik U hierom vraag is, om op deze manier wat sterker in het veld te staan en mogelijk hier nog eens een baan in te creëren in de toekomst. "
Rob schreef een brief ter ondersteuning van de aanvraag en hij kreeg officieel, via de sociale dienst, een overeenkomst met de WRN voor het doen van minimaal 20 uur roofvogelwerk per week met behoud van uitkering.

Pieter kreeg contacten bij het Groninger Landschap. Inventariseerde weidevogelgebieden en stuitte op neergeschoten vossen en vergiftigde roofvogels in beschermd natuurgebied. Beide soorten werden/worden als de belangrijkste predatoren van weidevogels gezien en legaal en illegaal bestreden ten faveure van weidevogels. Maakte er foto's van en stapte naar de politie en andere instanties. Soms vond hij gehoor, meestal kreeg hij nul op rekest. Hij liet het er niet bij zitten en zocht het hogerop:

"Geachte Kamerleden. Om mijzelf even voor te stellen, ik ben Pieter de Haan en ik ben natuuronderzoeker en werk voor de Werkgroep Roofvogels Nederland en ook voor Natuurmonumenten en de Gemeente Groningen. Het probleem is het volgende: Boeren krijgen grote sommen aan subsidiegeld uit het natuurbeleid van de E.U., via de Provinciale Staten. In de praktijk houdt dit in, dat om nesten van weidevogels te beschermen (hun eigen portemonnee), zij zich in vele gevallen schuldig maken aan illegale, bij de wet verboden stropersprakijken, als vergiftiging van beschermde vogelsoorten. Soms worden hier ook illegale klemmen voor gebruikt en in het voorjaar worden veel nesten van voornamelijk zwarte kraai, buizerd, havik en knobbelzwanen vernield. Eventuele bewijzen hiervoor zijn aanwezig bij Milieu Politie Friesland, Werkgroep Roofvogels Nederland en Knobbelzwanen Werkgroep Groningen. Ook leidt dit tot massaal winters afschot door jagers die in de nachtelijke uren met lichtbakken vossen afschieten, ook in natuurgebieden. Dit geeft grote stress bij alle dieren in de natuur en zeldzaamheden als das en otter lopen hierbij ook kans het leven te laten. Bijkomend effect is dat burgers hierbij in hun nachtrust verstoord worden. Daarom wil ik U de volgende vragen voorleggen: (1) Is het terecht dat de overheid dergelijke obscure praktijken nog langer van subsidiegeld voorziet, vooral in deze crisistijd? (2) Is het terecht dat geld voor natuurbescherming verdwijnt in de zakken van boeren? (3) Wordt het geen tijd voor kamervragen in deze? Deze mail wordt verstuurd aan de kamerfracties van PVDA, SP, D66, GROEN LINKS en PVDD. Hoogachtend, P. de Haan"

Foto: Pieter de Haan

Rob was Pieters grote voorbeeld, hij keek enorm tegen hem op. Desalniettemin kreeg ook Rob zonder pardon onder uit de zak als hem iets niet beviel. Onder andere over zijn aangeleverde bijdragen voor De Takkeling. Rob had hem diverse malen uitgelegd dat niet alles wat hij schreef gepubliceerd kon worden, dat inkorten en redigeren nodig zijn voor de leesbaarheid en dat er niet altijd ruimte was voor ál zijn foto's. Er volgden een aantal protestbrieven.

Oktober 2013
"Rob, je hebt gemerkt dat ik jullie manipulatie met mijn waarnemingen hoog opneem en ik reageer hierop door voortaan geen enkel fotomateriaal meer via de mail naar jou, nog enig ander binnen het natuurbeheer/onderzoek te versturen! Dat is mijn protestactie. En ik overtreed hierbij geen onderdelen binnen de door ons beiden getekende overeenkomst want daar staat niks in over foto's, publicaties, Takkeling noch WRN-site. Ik verstuur jou voortaan 1x per maand de herfst/winter aantallen en het vergelijk met 2011/12, zonder groeten en wederzijds cynisme over maatschappij, Oostvaarders-plassen etc. Ik heb grote waardering voor jou en wat jij bereikt hebt en op poten hebt gezet, maar mijn waarnemingen zijn mijn waarnemingen en die blijven voortaan alleen van mij. Pieter "

Deed vervolgens zijn beklag bij mij*: "Maria, je zal van Rob wel gehoord hebben dat er weer zand in de tandwielen zit. Het struikelpunt is de artikelplaatsingen in de Takkeling en op de WRN-site. Het is zo, dat als je iets instuurt voor de Takkeling dat hij alles overschrijft in zijn eigen taal en eigen interpretaties toevoegt. Dat je jezelf niet terug kent in Takkeling plaatsingen. Ook op de WRN-site is het hetzelfde verhaal. Die site wordt beheerd door een dogmatische doctorandus, Dhr. A. van Roon die vindt dat alles beschreven moet worden zoals Jac. P. Thijsse het destijds voorgeschreven heeft. Ik begrijp die heren niet. Ze vragen om verhalen voor plaatsing, dus je biedt dingen aan die je tegenkomt en vervolgens veranderen ze ongevraagd stukken uit jouw waarneming. Maar laat ik daar nou een uitweg in gevonden hebben: Facebook! Ik heb van mijn account een natuursite gemaakt en er allereerst twee, destijds in De Takkeling verkrachte verhalen, in ere hersteld en op facebook geplaatst. Zodat ik weer kan zeggen dat het mijn waarnemingen zijn. Zo kun je facebook ook positief gebruiken!"*

Ook de webmaster van de WRN, 'De dogmatische doctorandus' A. van Roon kreeg het stevig voor zijn kiezen: "*Meneer van Roon, Ik heb het nog eens goed overwogen, en ik ben niet tevreden over de items die ik U aanbood en wat U er van gemaakt hebt. Bij de myasis hebt U uw eigen interpretatie aan mijn waarneming toegevoegd en mijn laatste woorden in deze weggelaten. Bij de 2de had ik U gevraagd om de vogels met man/vrouw te benoemen en U voegt gewoon Uw eigen aanduidingen toe??!!! Waar haal jij het lef vandaan vriend om met mijn waarnemingen te knoeien??? Ook voor mijn eigen rust, ik donder jou uit mijn bestand en probeer de site te blokkeren. Ik weet nu, dat als je een bijzondere waarneming doet, en ik doe ze regelmatig, dan moet je die absoluut voor jou zelf houden, want als je het laat plaatsen, en je leest het terug, dan denk je bij jezelf, dat ben ik helemaal niet en dat heb ik niet geschreven, en je voelt je even lichtelijk bestolen. Dus meneer van R., tot nooit weer!"*

Antwoord Rob: *"Ha die Pieter, als jij een manier vindt om je ei te leggen zoals jij dat wilt, zoveel te beter. Ik zal je gegevens niet gebruiken, noch je naam noemen. Uiteraard zijn jouw waarnemingen van jou. Als ik je ergens mee kan helpen, zeg het maar. Groeten enzo, moet je allemaal zelf weten. Ik hoop dat je met plezier in het veld blijft lopen. Hoe dan ook, veldwerk is spannend en goed voor lijf en hoofd. Maak er wat moois van! See you, Rob."*

Pieter: "*Rob, you are okay man. Het is nou eenmaal een patstelling. Ik wil mijn verhalen op mijn manier en jij past het aan, dat zal wel gestandaardiseerd zijn in het natuuronderzoek maar het leidt tot verslechtering van het contact, dus niet meer doen. Om jou fotomateriaal te onthouden zou kinderachtig zijn. Ik moet mooi een beetje op de achtergrond blijven dan functioneer*

ik op mijn best. En wat moet ik eigenlijk binnen dat Nederlandse vogelonderzoek wereldje? Ik ben veel meer een Darwinist en heb zo het idee dat jij je daar ook wel in kunt vinden. En die Roofvogels en hun gedrag dat is waar het om draait. In het veld daar moet je zijn."

Het publiceren van zijn ongeredigeerde gegevens op facebook ging niet lang goed. Hij zat hele dagen te modderen en wist het apparaat niet zijn wil op te leggen. Facebook ging er met hém vandoor.

"Hoi Maria! Dat publiceren en dat hele natuurbeheer incluis onderzoek, het is net als in de rest van de maatschappij, het holt achteruit. Ik zie het als de tijdgeest. Ik heb alle foto's en toelichtingen weer van dat feesboek afgehaald, het vraagt je de broek van de kont. Dus ik voer mijn beroep in 'natuuronderzoeker' en lever dan een toelichting bij met een pagina over wat natuur is en krijg daaronder, ongevraagd, een blok met gerelateerde instanties. En wat voor instanties!! Bijbelstudie en meer van die kristelijke sites, en je krijgt het ook niet weer weg!!! En als er iets is waar ik een gruwelijke pest aan heb, is dat wel het kristendom. Dus heb ik alles er weer afgehaald.
Ik heb het, hoop ik, afgeleerd om nog wat openbaar te maken. Genieten van het buiten zijn, de vogels, de dieren, de wind, het water, de bomen en deel het met het handjevol mensen waar je van op aan kunt. En ik lever de telgegevens aan Rob en zo doe ik mijn plicht en werk mee aan het onderzoek. En verder mooi op de achtergrond blijven."

Pieter stuitte op dode roofvogels en vossen. Zag de machines door beschermde natuurgebieden razen en de woede kropte zich op. Hij kaartte alles aan, maar na enige aandacht werd er nauwelijks actie meer ondernomen. Althans niet genoeg in zijn ogen:

Zodra ik misstanden in het veld tegenkom dan zie ik dat als mijn belangrijkste taak om daar optimaal werk van te maken. Waar vossen worden gestroopt is het ook voor roofvogels onveilig. Zolang er in ons landje roofvogels worden vervolgd, zolang moet voor mij het actievoeren binnen de WRN voorrang hebben boven onderzoek. ..... T'is weer een en al laksheid bij de ambtenaren, maar ik bijt mij er in vast als een krokodil in een prooi. Actievoeren houdt ons scherp maar het vraagt ook het nodige van je mentale rust, maar je moet soms wel. Als ik niks aan de situatie zou doen, ben ik ook als roofvogelaar geen knip voor de kont waard.

Zijn brieven waren prachtig: "*Het is overal hetzelfde Maria. Al die boswachters, beheerders en ecologen, het zijn boeren. Knoeien met wilde dieren en zetten natuurgebieden op de kop. Wat NATUUR is?? Dat weet men volgens mij niet meer en ik vraag mij af of men dat wel ooit heeft geweten? Bijvoorbeeld in Nederland kijkt men met NATUUR nooit verder terug dan 1850, alsof dat het jaar van de schepping was. Al die jongens en meisjes die een vaste betrekking en een positie in het NATUURbeheer?!?! hebben, hebben nog nooit van evolutie gehoord. Daarom verkwanselt men bakken vol overheidsgeld aan uitstervende lozers als grutto's, korhoenders en grauwe kiekendieven etc. Men ziet de NATUUR als een en al lieflijkheid. Men realiseert zich niet dat NATUUR een lelijke bitch is, die om de zoveel miljoen jaar met al het leven afrekent (ook met de mens) en geen enkele sympathie heeft voor welke vorm van leven dan ook. Dat het leven op deze planeet ongeveer 3,7 miljard jaar geleden het licht zag, is niet meer dan een gunst van de elementen en de omstandigheden die het bood. Zo bekijk ik het. Olifanten, neushoorns, tijgers, blauwe kiekendieven, korenwolven, tonijnen en nog veel en veel meer soorten, ze gaan allemaal op korte termijn de dino's achterna. En ik kijk veel liever naar b.v. de zwarte kraaipopulatie hier in mijn stadsrandse omgeving. Die passen zich met hun intelligente breintje aan de veranderende omgeving aan en floreren. Zo ook de sperwers die in de drukke stadsranden en buitenwijken van Nederland/Europa hun ideale niche gevonden hebben. Mocht de havik uitsterven, dan kan er in miljoenen jaren, vanuit een ideale biotoop, een nieuw soort havik evolueren. Dat is mijn geloof... evolutie."*

Pieter was een dappere, bewonderenswaardige doorzetter, hij liet het er niet bij zitten. Via de Dierenbescherming, politie en de terreineigenaar kwam hij niet verder, dus stuurde hij zijn aanklacht met foto's naar alle politieke partijen in Nederland.
Alleen de SP reageerde, dat ze de jacht tot het absolute minimum wilden inperken, enz. Pieter was blij dat hij gehoord werd en dat ze de moeite hadden genomen hem terug te schrijven. Werd onmiddellijk lid van de SP. "*De enige partij in Nederland die kritische geluiden uit de maatschappij serieus neemt."*

Correspondeerde nog kort met Emile Roemer over de kwestie Griekenland*: "Beste Emile, ben het in deze helemaal met jou eens. Ik denk dat de Grieken uit de EU en de NATO stappen en onder de vleugels van Rusland terechtkomen. En de EU? Een bende van bloedzuigers met een dubbele agenda, Goldman Sax ed".*

Februari 2014 zegde hij het abonnement op De Takkeling op.

"Rob, jouw landelijk overzicht is voor mij altijd weer een teleurstelling. Ik maak in het broedseizoen per week minimaal vijf lange dagen in het veld, en volg de nestperiode, het uitvliegen en het zelfstandig worden, langer en intensiever dan de meeste WRN-ers. En elke keer als ik dan de resultaten van Groningen zie dan bedroeft mij dat. Bijvoorbeeld er staat niets in over de jonge buizerd die uitvloog met veerverlies, alsof dat niks bijzonders is. En zo heb ik nog wel een aantal voorbeelden. Voor die Takkeling heb ik geen 12 euro jaarlijks meer over. Ik stuur deze mail ook door naar Sake de Vlas voor directe opzegging. Als ik wat van roofvogels wil weten hoef ik maar op de fiets te stappen. En dan is daar nog de boekenkast en het net. De resultaten voor komend jaar stuur ik jou via de mail. Ik ben geen gekke Henkie dat ik een aantal euro's aan frankering voor de nestkaarten naar jou zend waar jij niks mee doet. Een dezer dagen stuur ik jou de eindresultaten van de herfst-wintertelling. Ons contract loopt nog dit hele jaar en daar staat niets in over lidmaatschap en nestkaarten. Dus zo kun jij het krijgen. Groet Pieter"

Die Pieter toch... Rob stuurde hem een kalmerend mailtje met waarnemingen uit het veld en het voorstel om hem De Takkeling in het vervolg per mail te sturen.

"Maria, tussen mij en Rob is de rust weer hersteld. De soep wordt nooit zo heet gegeten als ie word opgediend en ik ben niet geheel verstoken van empatisch vermogen. Communicatie die niet onder vier ogen plaatsvindt wil nog wel eens misgaan en ik realiseer mij ook wel dat Rob enorm veel werk, naast zijn veldwerk, heeft van al die mensen die hem info sturen en vragen aan hem hebben etc. Groeten van Pieter."

Pieter wilde gehoord en gezien, serieus genomen en gewaardeerd worden. Een basisbehoefte voor iedereen trouwens. Zijn verontwaardiging en machteloosheid zette zich om in agressief taalgebruik. Hij had grotendeels geleefd in een wereld van geweld, waar het recht van de sterkste gold, met veel spierballenvertoon. Hij las veel, dacht na en verwoordde het op zijn geheel eigen manier. Prachtig, origineel, ongekunsteld proza.

Beste Rob, Ik weet dat het voor jou een enorme ergernis is hoe die stumpertjes dat Nationale Park daar bij jou naar de kloten helpen. Die mensen hebben een probleem, ze zijn geestesziek. Een volwassen mens is standvastig in het doen en denken, neemt kritiek serieus, kijkt naar zichzelf, erkent zijn nare kanten en is in staat tot relativeren. Die boswachterbavianen daar bij jou, ik neem aan dat het fysiek, hoofdzakelijk volwassen mannen zijn, maar mentaal gezien is hun gedrag en denken dat van meisjes in het begin van de pubertijd. Ze springen van de hak op de tak met hun gedachten over beheersbeleid. Daar zit geen enkele structuur meer in. Neem de politiek: hun gedachtegang is, dat als de economie maar groeit, dat dan de hele toekomst verzekerd is. ... Ze zien niet het gevaar van de enorme bevolkingstoename en de groeiende volksverhuizing in het Middellandsezeegebied. De 3de wereldoorlog is in beeld gekomen, de embola breekt weer uit etc. etc. De mens is het contact met de realiteit aan het verliezen. Mogelijke oorzaak? In een 150 à 200 jaar is de mens veranderd van een wezen dat aan de natuur onderhevig is, naar een digitale fantast die geen besef meer heeft van het echte leven, noch van de basisbehoeften. De mensheid degenereert en evolutionair gezien is degeneratie het doodvonnis voor elke soort. En ik denk dat jij ook wel een aantal soorten weet te benoemen die ons met grote waarschijnlijkheid gaan overleven. Als ik hier om mij heen kijk: zwarte kraai, zilver- en kokmeeuw, stadsduiven, steenmarters, ratten en mollen en zo nog wel een aantal soorten. ... Een aantal miljoen jaar aan evolutie verder, als al onze rotzooi vast ligt in diepere aardlagen, dan kan er vanuit een paar soorten een weelde aan species ontstaan, waar ons de

Tekening Pieter de Haan

bek van open zou vallen van verbazing. De aarde kan waarschijnlijk nog twee miljard jaar geschikt zijn voor leven op koolstofbasis. …

We hadden meestal veel plezier om zijn stevige taalgebruik, maar de agressieve toonzetting in zijn brieven begin 2015 begon verontrustende vormen aan te nemen. Hoewel hij in een aantal zaken volstrekt gelijk had, schoot hij op deze manier zijn doel voorbij en wekte zijn actie weerstand op in plaats van begrip, waardoor zijn woede vervolgens weer toenam. We hadden hem hier al diverse malen voor gewaarschuwd, maar het sloeg niet altijd aan zoals bleek in zijn brief aan de boswachter van Kardinge:

"Vanmorgen *in Kardinge geweest. De twee nesten jonge buizerds zijn ook uitgevlogen. De sperwer heeft vier jonkies half in de veren. Ringwerk is niet door gegaan wegens te druk, zowel bij mij als J. B. En voor een laatste keer over die weidevogelstrontboer. Ik heb er over nagedacht en kom tot het volgende: … als die hufter met roofvogels begint te knoeien dan is de kans groot dat ik met weidevogels ga knoeien. Bij nacht en ontij stropen en vogelnesten vernielen, dat kan ik ook als het moet. En zeker in het Kardinge is dat niet zo moeilijk. Plan is als volgt: Ik breng vanaf volgend voorjaar de weidevogels in Kardinge goed in kaart. Wordt er met roofvogelnesten geknoeid? Dan laat ik dat niet aan jou noch de BOA's weten. En dan pak ik vooral de heilige grutto aan. En gezien de kwetsbaarheid van weidevogels, is het niet zo moeilijk om ze als broedvogels in Kardinge uit te roeien. En ik heb ervaring in het vinden van de nesten. Ik wil zelf absoluut niet tot dergelijke praktijken overgaan, maar roofvogelvervolging in het Kardinge NO WAY. … Je zal die klotenboer toch goed duidelijk moeten maken dat hij van de havik en buizerds in het Kardinge afblijft, want anders wordt Kardinge één grote stroperswoestijn. De bal ligt nu bij jou. Goed weekend, Pieter."*

Wij waren woest, was hij nou helemaal belazerd! Rob mailde, ik pakte de telefoon.

Rob: "*Ik kan niet geloven dat je meent wat je hier zegt. Vogels mogen nooit de dupe worden van wraakacties door mensen. Kan best zijn dat je de pest hebt aan die boer, maar weidevogels kunnen daar niets aan doen. BOA's kunnen bovendien geen ijzer met handen breken."*
Pieter: *"Jouw zachtaardige houding is zeer respectabel Rob, maar daar profiteren de boeren/jagers nou juist van. Daardoor is er geen echte oppositie tegen hen, de handhaving van de wet in het landschap is al jaren kommer en kwel. Over Kardinge: boer E. is bekend van vervolging van roofvogels, knobbelzwaan e.d. Je moet ze een keer bij hun kloten pakken, want anders wandelen ze alleen nog maar over jou heen en lachen je wat in de bek uit. En weidevogels daar krijg je in dit soort gebieden, als roofvogelaar, op een gegeven moment een weerzin tegen. Ik ben altijd blij dat er geen weidevogel in de buurt van roofvogels broedt. Die grutto's zijn te negatief in het veld omdat al het andere onder hen moet lijden. En natuur is veel beter af zonder weidevogels en de bende die dat mee brengt. En kom op Rob, jij houdt ook niet van alle wilde dieren (teken, malariamuggen)."*
Rob:" *Wat heeft die grutto (of kievit) jou in vredesnaam voor kwaad gedaan? Bij de kloten pakken? Wat een kinderachtige en laffe manier om dat via vogels te doen die er niets mee te maken hebben. En voor de goede orde: ik hóud niet van dieren. Ik ben gefascineerd door hoe ze leven. Een mug is voor mij even interessant als een roofvogel of een pissebed. Mijn invloed op hun leven probeer ik tot een minimum te beperken. En geen haar op mijn hoofd die soort x 'bij de kloten wil pakken' ten voordele van soort y. En al helemáááááál niet om een boer een loer te draaien. Denk je nou echt dat je iets positiefs voor roofvogels betekent door weidevogelnesten om zeep te gaan helpen? Ik hoop dat je je verstand blijft gebruiken, in plaats van met een kwaaie kop gekke dingen te doen."*

Hij kalmeerde wat. Had al eerder verklaard dat, mocht de agressie bij hem ooit weer uit de hand dreigen te lopen, hij deze niet meer tegen anderen, maar tegen zichzelf zou richten. Als het leven en alle ongerechtigheid om hem heen niet meer te verteren waren, dan: ajuparaplu…
De woede laaide weer op toen nota bene de grutto door het Wereld Natuur Fonds tot de panda van Nederland werd verklaard. Opnieuw een verontwaardigde brief, waarbij hij alle registers opentrok. Hij kreeg zowaar een uitgebreid antwoord retour. Het contrast tussen

Pieters ruige aanklacht en het formele antwoord van het WNF was buitengewoon vermakelijk:

"Beste meneer De Haan,
Dank voor uw bericht ... Ik begrijp dat u helaas inmiddels al heeft besloten uw donatie stop te zetten. Toch geef ik graag nog een antwoord op uw e-mail. Het WNF pleit voor herstel van biodiversiteit in het agrarisch landschap. De melkveehouderij is de grootste landgebruiker in Nederland en heeft de afgelopen decennia een belangrijke rol gespeeld in de achteruitgang van de biodiversiteit in Nederland. Maar de sector kan nu ook een belangrijke bijdrage leveren aan het herstel van de soortenrijkdom op het boerenland. Om die reden is het WNF een samenwerking aan gegaan met de Rabobank en Friesland Campina. Aan de basis van deze samenwerking ligt een conceptueel kader, ontwikkeld door het Louis Bolk Instituut Biodiversiteit in de Melkveehouderij: Investeren in veerkracht en reduceren van risico's. Het rapport schetst het kader op basis waarvan een business model voor een biodiverse melkveehouderij ontwikkeld kan worden. Het uitgangspunt is hierbij de omschakeling van een controle model (zo hoog mogelijke productie tegen zo laag mogelijke kosten, waar risico's worden ingeperkt door inzet van externe middelen) naar een adaptief model (waarin de draagkracht van het natuurlijk systeem op basis van goed management van bodem en biodiversiteit de productie bepaalt en risico's beperkt). Hiervoor zijn vier pijlers van biodiversiteit gedefinieerd, die onderling met elkaar samenhangen:
1. Functionele agrobiodiversiteit: de kringloop op het bedrijf (bodem, gewas, koe, bedrijf) als basis voor onder- en bovengrondse biodiversiteit, watermanagement, koolstofvastlegging, nutriëntengebruik, etc. De intensiteit van een bedrijf en de grondgebondenheid bepalen in belangrijke mate of kringlopen gesloten worden op het bedrijf;
2. Landschappelijke diversiteit op het bedrijf: invloed van de fysieke omgeving (heggen, hagen, slootkanten, akkerranden, bosschages, waterpeil, etc.);
3. Specifieke soorten: beheer en management (maaien, bemestings-soort, techniek en tijdstip, etc.) voor behoud van specifieke soorten (e.g. weidevogels, grauwe kiekendief, korenwolf);
4. Brongebieden en verbindingszones (landschap): afstemming in een gebied (EHS, beheer, uitwisseling natte en droge gebieden, focus op regionale biodiversiteit, etc.). Op basis van deze vier pijlers zijn we nu bezig een monitoring systematiek te ontwikkelen en testen die als basis kan dienen voor een prikkelmodel voor de sector."

'Businessmodel, controlemodel, adaptiefmodel, conceptueel karakter, functionele agrobiodiversiteit, brongebieden, koolstofvastlegging, monitoring systematiek, prikkelmodel voor de sector, techniek en tijdstip, ...' We zouden ons kunnen voorstellen dat bij dit formele geleuter hem de moed in de schoenen zou zakken. Maar mooi niet. Per omgaande diende Pieter het WNF van repliek:

"Allemaal ambtelijke bla bla, waar uit blijkt dat jullie geen enkele kennis hebben van de huidige Nederlandse natuur, noch van de verhoudingen daarin. 99% van alle veehouders is dit jaar overgegaan naar nog meer vee en meer mest. Op het gehele boerenland kom je bijna geen mol meer tegen. Het wordt steeds intensiever en grutto's nemen alleen maar verder af, zo ook kievit en tureluur. En de scholekster is een plattedaks-stadsvogel geworden. Jullie zijn van die achterlijke stumpers die met een emmer water aankomen als het huis al volledig platgebrand is. Al die plannen voor een goede diversiteit op het boerenland, daar zijn jullie 30 jaar te laat mee. Dat hele plan van jullie is niets anders dan een hoop geld in de sloot gooien. De enigste natuur waar nog leven in zit is bos, moeras in en rond steden.
Ga toch zelf eens in het veld kijken, in plaats van alles aan de vergadertafel te bedenken. Die eerste mail van mij is geen kattenpis. ... Bij weidevogelbescherming hoort standaard jacht op vos en kraai. Dit wordt door provincie verstrekt in een 'predator beheersplan'. In de praktijk houdt dat in dat ook de buizerd en havik hierin mee worden genomen. En dat is stroperij! Want deze zijn beschermd door flora en faunawet. En vooral die kleine natuurboertjes zijn in de praktijk de meest rabiate stropers. Dat jullie met deze in zee gaan, daarmee worden jullie medeverantwoordelijk voor stroperij op roofvogels en knobbelzwanen en barbaarse jachtmethoden zoals de voorjaarsjacht op vossen waarbij de moervos en haar jongen worden verscheurd door Jack Russel terriers. Jullie hebben met dit plan m.i. geen enkel recht meer om stropers op tijgers, rinos en olifanten te bekritiseren, want jullie maken straks zelf deel uit van stropersbendes. Daarom heb ik mijn lidmaatschap opgezegd.
Kijk, die mensen die het jaar rond bos en veld afstruinen op o.a. sporen van roofvogels en daar gegevens van vastleggen, dat zijn de Nederlandse WILDLIVE CRIME FIGHTERS. Dezelfde als de mensen in Congo en Brazilië, zij het veel minder gevaarlijk. En niet die kantoorpiepeltjes met hun protserige boegbeeld plannen en andere kretologische onzin. Die hebben nog nooit vastgezeten tussen de braamstruiken, noch plat op hun smoel in de brandnetels gelegen. Dat soort zachthandjes verdwaald al in 2ha bos. Jullie vragen de verkeerde mensen om advies!"

In 2016 was Pieter minder actief in het veld, zijn actieradius nam verder af, zijn vechtlust leek gedoofd. Er was weinig mailcontact, af en toe een kaart en telefoon. Hij las veel boeken over geologie, fossielen en alles wat er aan de mensheid vooraf ging. Pieter was geen klager maar tussen de regels door begrepen we dat zijn afnemende gezondheid zijn bewegingen belemmerde. Ik verzond een nieuwjaarswens, een kaart met zijn verjaardag. Geen reactie.

22 Februari 2017
"Ik verstuur hier één mail voor jullie beiden omdat ik vaak te moe en lusteloos ben om te mailen. Hoe staat het leven? Ik heb onderzoeken gehad en lijd aan COPD en een steeds vaker voorkomende darmstoornis. Verder steeds verslechterende slijtage aan onderrug, heup en knie. Ik ben na 57 jaar door mijn energievoorraad heen. Natuurbezoek is er al niet meer bij en het doen van boodschappen is al een hele onderneming. Ik neem het vooralsnog maar dag per dag."

Mails werden niet beantwoord, zijn telefoon sprong steeds in de gesprekstand. Toenemende ongerustheid. Terug in Nederland stond een 050 nummer (Groningen) op de nummermelder. Het bleek een hospice. Pieter had uitgezaaide longkanker, was uitbehandeld, twee dagen later zou de arts komen om zijn leven te beëindigen. Hij wilde graag afscheid nemen van Rob en mij, had geen behoefte aan drank of zoute haring, maar wilde nog graag een keer een hond knuffelen.
De andere dag naar Pieter. Voor iemand die nog maar één dag te leven had lag hij er opmerkelijk monter bij. Hoogbejaarde Dirk werd geaaid en geknuffeld en met modderige poten en al aan het voeteneind gevleid. Er was taart en thee. Op zijn nachtkastje een bel waar hij zich overvloedig en met enthousiasme van bediende. Na het forse gerammel kwam een van de vrijwilligers aangesneld om zijn wens uit te voeren: nog meer thee, taart, een lepeltje, taartvorken, een extra stoel. Aan weerskanten dicht bij Pieter gaan zitten. Ondanks de zware pijnstillers was hij bijzonder helder.
Pieter praatte en praatte, afgewisseld door forse halen aan de zuurstofslang. Maakte grapjes met Rob. Vertelde hoe hij tijdens het afkicken de Ecologische Atlas van de Roofvogels van ene Rob Bijlsma in de bibliotheek was tegengekomen. Hij keek er van op dat er in Nederland nog roofvogels voorkwamen. Begon te lezen en er ging een wereld voor hem open. Zoals hij destijds schreef: "*Jullie roofvogelboek heeft mij zo een zes jaar geleden een nieuwe impuls gegeven en er mede toe bijgedragen om een beter leven te beginnen".* Verhalen over zijn dierbare Max. Ja, die Max, als die niet was overreden was het misschien anders gelopen...

Vertelde dat hij de laatste weken, zowel in het ziekenhuis als in het hospice zoveel vriendelijke mensen had ontmoet. Iedereen was beleefd en zorgzaam. Hij hoefde maar te kikken en kreeg koffie, thee en lekker eten. Keek er van op dat mensen zo aardig konden zijn. Hij bedankte ons plechtig en wij bedankten hem. Rob kreeg zijn rugzak en veldschoenen. Hij werd moe, we moesten gaan. Een hug van een ontroerde Rob en mij, een laatste knuffel voor Dirk.
De andere dag het bericht. Pieter was dood. Hij was om half drie rustig ingeslapen. Had samen met de huisarts en de verpleegkundigen de laatste slagroomtaart opgegeten, een sigaretje gerookt en toen was het zijn tijd.
Er was geen kaart, geen uitvaart, zijn as werd verstrooid in de vrije natuur waar hij zo van hield.

Het verhaal van Pieterrr (78 blz.) werd zijn monument en is gratis te downloaden via www.mariaquist.nl

Hanneke Sevink

Het geluk van een boomvalkonderzoeker

De publicatie van de Ecologische Atlas van de Nederlands Roofvogels (Bijlsma 1993) gaf het roofvogelonderzoek in het Gooi begin jaren negentig een boost. Nesten werden gezocht, bomen beklommen, de jongen gewogen, gemeten en geringd. Het was nog vóór de uitgifte van de Handleiding veldonderzoek Roofvogels (Bijlsma 1997) en het hoe en waarom van het ringen riep nogal wat vragen op. Daarop belde ik met 'meneer Bijlsma', ik wilde het exact weten. Bij het uitstappen aan de Doldersummerweg zei Rob meteen: "Als het gaat regenen, dan gaan we niet." Gelukkig bleef het droog en behalve alle ins en outs van het ringonderzoek herinner ik me een ananas en een zakmes zonder punt, alsmaar losgaande schoenveters en de vele aanwijzingen voor veilig klimmen naar de hoge nesten. Bij een opgeraapte prooiveer vroeg Rob of ik wist van welke vogel, maar dat wist ik niet. Meteen verexcuseerde hij zich: "Oh ik dacht dat je dat wist." (anders had hij het vast niet aan me gevraagd.) Het was een veertje Grote lijster. De tocht door de bossen was als een initiatie in het roofvogelwerk, maar vooral ook het begin van een voor mij zeer dierbare vriendschap. In de jaren die volgden deelden we veel, met name over de telefoon. Onze onuitputtelijke belangstelling voor al wat leeft in de natuur en al het onderzoek daar naar. Daar raken we nooit over uitgepraat. Maar ook onze zorgen over wat de mens in die wereld aanricht; we komen daar zo vaak op uit met veel ideeën over hoe het beter zou kunnen. Tegelijkertijd zijn we er beiden van doordrongen dat wij mensen het helemaal niet beter gaan doen. "Doe vooral je eigen ding," zegt Rob vaak als ik weer ergens tegen in het verweer wil komen (werk iets uit en schrijf eens een artikel).

Een geringde man Boomvalk

Wanneer je één broedvogel gedurende een aantal jaren kunt volgen, heb je het als onderzoeker echt getroffen, zeker als het een Boomvalk betreft. Voor mij startte dat geluk in voorjaar 2010 in het Baarnsche bos. Op 21 april van dat jaar zag ik twee stille Boomvalken die direct wegvlogen zodra ik ze in de kijker had. Het duurde tot 15 juni voor ik ze opnieuw waarnam. Tijdens ringen van de Sperwers klinken het bekende pit-pit en zacht gelahn: een prooioverdracht van Boomvalken. De dag erna een cirkelende valk waarbij na landing in een douglastop een zilverkleurige ring aan de rechterpoot te zien is. Deze man wordt na twee minuten door twee andere Boomvalken met duikvluchten verjaagd. Ze willen hem er niet bij. Helaas heb ik niet kunnen zien, of misschien niet genoteerd, of de geringde man een tweede kalenderjaar was. Op 20 juni hoor ik nogmaals een zacht boomvalkgekieuw, en dat is helaas voor dat seizoen de laatste waarneming in dit broedgebied.

1. Geringde man Boomvalk (Foto: Hanneke Sevink).

2. Overzicht van de verschillende bossen waarin de Boomvalk bij Baarn broedt.

In 2011 is het boomvalkpaartje opgeschoven naar het Paardenbos en wederom tijdens het klimmen van Sperwers horen we de Boomvalken, nu alarmerend. Op 9 juli heb ik tijd om langer te observeren en zie ik voedseloverdracht. De dag erna vind ik het nest en hoor ik 'tsjuk tsjuk' tijdens het voeren, een geluid dat boomvalkmoeder alleen bij het voeren van kleine jongen maakt. Door de telescoop zie ik dat ze ongeveer zeven à acht dagen oud zijn en dat vader rechts geringd is. Zou het dezelfde man zijn die vorig jaar nog werd verjaagd door de broedvogels? Het is in ieder geval wel hetzelfde broedgebied. Natuurlijk probeer ik foto's te maken om de ring te kunnen aflezen, maar ik krijg hem niet goed in beeld. Heb ik hem een seconde scherp dan vliegt ie in een flits weer op. Herkenbaar gedrag voor Boomvalken: ze willen niet geobserveerd worden. Wanneer ik op 20 juli het nest controleer is het leeg en verlaten. Behalve de treurnis over het verloren gaan van de jongen, baal ik ervan dat ik geen kans meer heb om de man in beeld te krijgen.

In 2012 is mijn vroegste waarneming op 28 april. Zo op het oog is het de vrouw, ze komt kieuwend aanvliegen, landt vrij laag in een van de sperwerbomen vlak langs de provinciale weg. Daarna enkele pit-pits, waarop geen reactie volgt. Hoog boven haar in een van de douglassen zit een prachtig zwarte kraaiennest. Heeft ze vast al gezien. Begin mei hoor ik tussen rondvliegende Sperwers, Buizerds en een Wespendief één keer pit-pit. Onmiskenbaar de Boomvalk, maar geen verdere actie. Op 11 mei hoort Martine van der Kaa langs de straat de Boomvalken met z'n tweeën. Op 12 mei cirkelt tussen Buizerds en een Havik een stille Boomvalk. Zou het Ringetje zijn? (Ik ben hem inmiddels Ringetje gaan noemen.) Hij/zij landt in een douglas enkele meters onder de top. Na zes minuten vliegt de valk verder nu achtervolgd door een tweede Boomvalk. Ze cirkelen omhoog en vallen hoog in de lucht de Buizerd aan. Exact een half uur later weer twee Buizerds samen met een Boomvalk, alle drie cirkelend op grote hoogte. 21 mei 9.30 uur heb ik hem eindelijk in beeld: man

Boomvalk met een ring om de rechterpoot. Wie weet is dit hetzelfde individu is als vorig jaar. Zijn zitboom is een van de hoogste douglassen met een vrij kale top. Daar houden Boomvalken van en als je zelf hebt geboomtopt weet je waarom: vanaf zo'n kale uitkijkpost heb je het beste uitzicht. Bij de prooioverdracht van een muisje zie ik dat de vrouw ongeringd is. Tijdens die voedseloverdracht is er drie minuten geluid; gekieuw bij aankomst, gelahn en gepit-pit. Na die prooioverdracht denk ik dat de man weg is tot ik een glimp opvang van een vleugelpunt vanachter een stam. Een Gierzwaluw vliegt vlak voorlangs die boom, waarna de Boomvalk die richting opkijkt en meer in beeld komt. 11:12 klinkt er gelahn en later pit-pit en overslaggeluid. Overslaggeluid betekent doorgaans dat er iets aan de hand is, een predator of een vreemde Boomvalk, maar ik kan geen oorzaak vaststellen. Om half twaalf wel, wanneer er een Wespendief over komt zeilen vanuit het Roosterbos. Daarop reageren de Boomvalken echter niet. Acht minuten later keert de Wespendief weer terug, ook nu geen reactie. Tijdens bijna zes uur observatie heb ik slechts enkele flitsen van de geringde man gezien. Tijdens het beklimmen van het sperwernest om eieren te tellen en te meten (6 stuks) laten de Boomvalken zich horen; vaak reageren ze juist op zo'n moment omdat die Sperwers zich door onze bemoeienis anders gedragen dan anders. Op 23 juni zit vrouw te broeden op het nest langs de provinciale weg en op 18 juli zie ik dat ze hoog op het nest zit: er zijn vast jongen. Op 26 juli klimt Fons Langenkamp, zodat we de jongen kunnen ringen. In het nest twee jongen, op de grond de resten van een derde ei. Aan de hand van broedselgrootte en vleugellengte kunnen we bepalen dat op 4 juni het eerste ei is gelegd. Het oudste jong is 20,5 dagen oud (kleurring JL), de jongste 14,4 (kleurring JN). Best een groot verschil voor Boomvalkjes in één broedsel. Het ei op de grond is mogelijk als tweede gelegd. Er kan geen camera bij het nest geplaatst worden omdat deze te dicht op het nest zou komen te staan en de Boomvalken er mogelijk aanstoot aan nemen. Ook zouden de foto's vast niet scherp worden. Tijdens het ringen maakt Michiel de Groodt prachtige foto's van boomvalkman met ring. Het bewijs dat Ringetje weer de broedvogel is. Helaas is de ring niet goed af te lezen. 29 juli observeer ik van 10:10 tot 15:50. Dit boomvalkpaar is een relatief vocaal paar: ze laten zich vaak horen in vergelijking met andere boomvalkparen. Er zijn dan ook meerdere mensen die mij in het loop van het broedseizoen dit broedgeval melden. Vanzelfsprekend gaat elke voedseloverdracht gepaard met gekieuw, gelahn en pit-pit, maar ook op andere momenten laten ze zich horen. Alleen niet wanneer er een Raaf of een Wespendief overkomt. Op 31 juli is het oudste jong 25 dagen als ik in het donker het bos betreedt. Een prachtig duet klinkt.

3. Ringetje gefotografeerd door Michiel de Groodt, 26 juli 2012, Baarn.

Vanuit het Baarnsche bos oehoet een Bosuil. Om achttien minuten na vijf is er beweging op het nest te zien. Om 5:57 laat een Roodborstje een kabbelend gezang horen, een prille rode gloed op de bomen. Het is ijskoud weer, bevroren vingers. De jongen op het nest vervelen zich niet, bewegen voortdurend en poetsen zich een ongeluk. Op 6 augustus één jonkie naast het nest en 14 augustus zijn beide jongen uitgevlogen. Nu wordt wel een langsvliegende Buizerd direct met stootduiken en een achtervolging aangevallen tot zelfs een paar 100 meter van het nest. Vrouw voert een jong in de lucht een libel vanuit haar snavel. Het andere jong krijgt een libel zittend op een tak.

Het jaar daarop, 2013, lijkt het erop dat de Boomvalken weer op nagenoeg dezelfde plek willen broeden. Mijn eerste waarneming is op 21 april wanneer ze met zijn tweeën het luchtruim kiezen, zo hoog dat ze uit beeld raken. Had ik ze alleen zien terugkeren van die hoogte dan had ik vast gedacht dat het hun terugkeer uit Afrika was. In de periode ervoor had ik nog geen Boomvalken gezien. De aandacht van de valken was gefocust op een zwarte kraaiennest in de zitboom van de man van 2012, maar op een laat moment, begin juni, zijn ze plots verdwenen uit het broedperceel (Sevink 2015). Het was al wel verdacht dat de boomvalkvrouw, zittend op het nest, zich niets aantrok van de Zwarte Kraaien die tot een paar keer toe in de top van haar nestboom landden. Had ze op dat moment op eieren gezeten dan had ze dat vast niet geaccepteerd, of nog beter dan hadden de kraaien het wel uit hun koppies gelaten. Pas half juni krijg ik de Boomvalken bij toeval weer in beeld als ik een aanval zie van Boomvalk op Buizerd midden boven Baarnsche bos. Het kost me nog heel wat uren om de exacte locatie te vinden en dan nog dagen samen met Martijn Boonman om de nestboom te lokaliseren. In de fase waarin de jongen al zo groot zijn dat moeder het nest alleen bezoekt voor het voeren, is het extra moeilijk om dat nest te vinden. Boomvalken zijn zeer gewiekst in het buitenbeeld blijven van menselijke waarnemers, zo ook hier. Maar nog voordat we het nest hebben, zien we man met een prooi in zijn favoriete plukboom (want het ligt vol met prooiveren onder die boom): hij is rechts geringd. Helaas is het enige cijfer dat goed is af te lezen de 3 waarmee alle 7 mm-ringen beginnen, maar vooruit. We zijn blij dat Ringetje nog leeft en

4. Nestjonge Boomvalk, Baarn 2024 (Foto: Sjaak Hoogendoorn).

weer broedt. Op 29 juli vind ik het nest en diezelfde dag klimt Harry de Rooij en ringen we twee jongen. Een van de twee zat al buiten het nest, een stukje lager in de douglas. De jongen zijn 23,6 dagen oud (vrouwtje) en 22,7 dagen (waarschijnlijk een man). Het eerste ei is 5 juni (uitgaande van drielegsel) of 6 juni (uitgaande van tweelegsel). De jongen zijn succesvol op weg naar Afrika vertrokken. De ouders uiteindelijk ook, zonder dat het mij is gelukt de ring van de man verder in beeld te krijgen.

Gelukkig is er in 2014 weer een kans. Vanuit het Baarnsche bos zie ik twee Buizerds boven het Paardenbos in gevecht met een Zwarte Kraai waar opeens een Boomvalk zich bij aansluit, en dan zelfs een tweede. De volgende ochtend start ik om half zes met zoeken in het Paardenbos maar na drie uur nog geen enkel boomvalkgeluidje. Teleurgesteld terugfietsend door het Baarnsche bos hoor ik daar een uiterst zacht gelahn: het is hooguit op 100 meter te horen. Hier zitten ze nu dus. Later volgt een paring, vind ik veel prooiveren en ziet het er naar uit dat ze het hier beschikbare kraaiennest willen innemen. Begin mei echter zitten ze alweer in het Paardenbos en op de 17de heb ik het geluk dat ik kan zien dat de man rechts geringd is. Hoera, Ringetje is terug, nieuwe kansen! Wanneer ik op de 23ste het Paardenbos inloop hoor ik meteen Boomvalken, meerdere korte kieuwzinnen. Pardoes laat ik mijn spullen vallen en loop recht op het geluid af. Door dicht bos, pad over, weer door dicht bos, maar de Boomvalken laten zich niet meer horen. Dan maar terug om de spullen op te halen. Voor ik daar weer ben, hoor ik ze alweer. Pit-pit en lahnen. Ik zie niets maar het klonk als een prooioverdracht. Als ik uiteindelijk geïnstalleerd ben, hoor ik ze op de plek waar ik binnenkwam, typisch Boomvalken. Uiteindelijk vind ik op 6 juni het nest in een gedeeltelijk dode boom tussen vele andere dode bomen. 11 juli zie ik iets wits scharrelen op het nest, de waarneming waar ik naar uitkijk en blij van word. Een Buizerd vliegt laag door het perceel, vlak langs de nestboom. Boomvalkman kekkert flink en valt aan, even later de vrouw ook. De Buizerd kiest het hazenpad. De 17de klimt Martijn Boonman naar het nest. Twee prachtige jongen, mannetjes, kleurring NK van 15,9 dagen en kleurring NL 14,1 dagen oud. De nestomgeving biedt een uitgelegen kans voor een camera en die wordt geplaatst. De laatste dag van juli zie ik een jong zijn maidenflight maken, dertig dagen oud. Begin augustus halen we de camera op. Ook al zijn beide jongen al uitgevlogen, de ouders reageren met

5. Boomvalkman bij nest met Gierzwaluw, Paardenbos 2014 (camera geeft foutieve datum en tijd aan).

duikaanvallen op de klimmer. We kunnen ons geluk niet op als bij het uitlezen van de camera blijkt dat Ringetje op de foto staat. Mannen komen bijna nooit op het nest. Drie cijfers zijn duidelijk af te lezen 429. Navraag bij het Vogeltrekstation levert echter geen eenduidige hit op. We gaan ervan uit dat we, omdat we geen indicatie hebben van de leeftijd van de boomvalkman, ook vele jaren terug moeten gaan in de database.

Gelukkig krijg ik in 2015 een nieuwe kans. De Boomvalken zijn terug in het Paardenbos, de eerste aanwijzing is een enkel veertje Groenling vlakbij het oude nest. Boomvalken eten graag Groenling, een steeds schaarsere prooisoort. Wanneer het om een prooi van de Sperwers zou gaan, vind je doorgaans veel meer veren. Boomvalken plukken hun prooien op boomtophoogte waardoor de veren verwaaien en je meestal maar een enkel veertje vindt. Eind april in de ochtendschemering heb ik eindelijk een goede waarneming: ik heb de man in beeld en kan zien dat hij rechts geringd is! Tijdens al mijn observaties probeer ik foto's te maken van Ringetje, maar het zit niet mee. Ik mag dan gehecht zijn aan deze Boomvalk, de Boomvalk is dat zeker niet aan mij. Meerdere keren valt me op dat wanneer ik het broedgebied betreed er een boomvalkgeluidje klinkt en idem als ik vertrek. Zouden ze mij speciaal in de gaten houden? Ik krijg wel de indruk dat ze moeite doen om niet bij mij in beeld te zijn en dat ze daarover met elkaar communiceren, elkaar waarschuwen. 11 juli voert de vrouw tenminste twee jongen, maar helaas vier dagen later is het nest leeg en verlaten. Vanaf de grond gezien lijkt het overhoop gehaald te zijn. Boommarter? Het mislukken van het broedsel betekent natuurlijk dat mijn kansen om de ring beter af te lezen zijn verkeken. Zou ik Ringetje ooit nog terug zien?

14 april 2016 hoor ik het gekekker waar ik de hele winter naar heb uitgekeken: de Boomvalken zijn terug, dit keer in het Baarnsche bos. In de anderhalve maand daarna zijn het vooral de prooiveren (Huismus, Pimpel, Gierzwaluw, Groenling) die de aanwezigheid verraden en slechts af en toe een uiterst zacht gelahn. Maar dan vanaf begin juni is er geen enkel spoor meer van de valken. Tot ik op 26 juni thuis op de bank opeens een sterke aandrang krijg om naar het Roosterbos te gaan en als ik dat bos in fiets hoor ik een Zanglijster die een boomvalk-overslaggeluid nadoet: bingo! Even later is er een prooioverdracht tussen Boomvalken en vind ik de nestboom. Begin juli wordt er op het nest gevoerd, de man landt nadat hij de prooi aan de vrouw had overgedragen in een douglas op zo'n 150 meter en in het zonlicht schittert een ringetje. Hij is terug, Ringetje leeft nog. De 20ste klimt Harry de Rooij naar het nest 30 meter hoog in een douglas met een flinke omtrek. De jongen gaan in een tas naar beneden en worden gewogen, gemeten en geringd (een man 19,1 dagen oud, kleurring PV, een vrouw 16,6 dagen oud, kleurring PX). Tijdens het ringen kunnen we ook aan de hand van de toonhoogte van het geluid van de jongen de sekse vaststellen: het mannetje kieuwt beduidend hoger dan het vrouwtje. Uitgaande van een drielegsel is de eerste eilegdatum 30 mei. 31 juli is PV, het oudste jong, uitgevlogen. Hij zit twee takkenkransen hoger in de nestboom en doet pogingen om naar beneden te komen, maar dat lukt niet zo goed. De volgende dag zie ik beide jongen weer in het nest.

In de directe nestomgeving heb ik meerdere paden door alle brandnetels en bramen geknipt zodat ik de ruimte heb om te observeren en ik maak meerdere filmopnames. Die blijken echter niet geschikt wanneer het om het aflezen van een ring gaat. Een sperwervrouw vliegt cirkelend over en niemand reageert. Ook op andere dagen als volwassen en/of juveniele Sperwers rondhangen (ze hebben hier dichtbij gebroed) wordt er nauwelijks op gereageerd. Slechts één keer zie ik een Boomvalk en Sperwer een beetje met elkaar dollen, zonder geluid. Op 2 augustus is PV weer van het nest. Vanaf 7 augustus zie ik nog maar één ouder, de boomvalkman. Moeder is nergens meer te bekennen. Soms zijn er momenten, kwartiertjes, waarin vader achter elkaar de jongen libellen voert. Jongen die dan ergens op een tak zitten en vader vliegt af en aan. Vaak is dat in de middag (de beste vliegtijd van de libellen?). 18 augustus zie ik moeder weer verschijnen. Ben benieuwd waar zij in die tussentijd is geweest. Hoever zou zij haar omgeving hebben verkend, hebben rondgezworven? In de weken erna verhuizen de valken van Roosterbos naar Paardenbos en de Stulp om daarna naar Afrika af te reizen.

6. Het wegen van een jonge Boomvalk, Baarn 2024 (Foto: Sjaak Hoogendoorn).

Het Paardenbos is weer de favoriete plek in 2017. Na één hele korte waarneming op 15 april is het pas weer op 9 mei dat ik een paartje Boomvalken terugzie op de broedplaats, met herkenbare prooiveren van Huismus en Grasparkiet. Een week later zie ik de man met prooi aankomen, een Grote Bonte Specht, en bij landing is de geringde poot in beeld. Ringetje is weer terug! Het broed loopt niet goed af voor de valken. Het nest in een van de laatste douglassparren en reuzenzilversparren in het perceel (de rest is per ongeluk geveld door een foutje van de aannemer…) blijkt in de loop van juli verlaten. Ik twijfel of er jongen zijn geweest. Tijdens mijn observaties kreeg ik de indruk dat de valken zich aan mij stoorden. Zij ging bijvoorbeeld niet voor de prooioverdracht naar de man of ging niet naar het nest terug zolang ik in beeld was, waarop ik telkens mijn observaties afbrak. Dus helaas niet meer info over de cijfers op de ring. Zou dit de laatste keer zijn geweest dat Ringetje hier broedde?

In 2018 is er eerst in het Roosterbos (half april tot derde week mei) en later in het Baarnsche bos (eind juni tot eind augustus) een Boomvalkpaar, maar nergens komt het tot broeden. Ze laten wel territoriaal gedrag zien en verjagen bijvoorbeeld Buizerds, in het Baarnsche bos lijken ze zelfs wel een nest te hebben uitgekozen. Van de vrouw kan ik vaststellen dat ze ongeringd is, van de man blijft dat onbekend.

In het erop volgende jaar, 2019, zwerven de Boomvalken door Baarnsche bos en Paardenbos en met geluk zie ik op 26 april dat de man rechts geringd is. Ze verblijven er tot half augustus, maar wederom kan ik geen broedgeval vaststellen en is me niet helemaal duidelijk wat er is gebeurd.

Het duurt tot 6 juni 2021 dat ik Ringetje weer terug zie. Het is in het Baarnsche bos bij een prooioverdracht aan een ongeringde vrouw. Diezelfde maand heb ik nog meerdere waarnemingen van Ringetje maar helaas geen betere foto's ter identificatie. Het broedgeval mislukt half juli waarschijnlijk in de eifase. Nu zal het vast de laatste keer zijn dat ik deze geringde Boomvalk als broedvogel hier mag meemaken, denk ik.

In 2022 zijn er meerdere waarnemingen onder andere van Jaap Visser en mijzelf van Boomvalken in de aangrenzende woonwijk. Het jaar daarop 2023 broedt er een paar Boomvalk midden in de wijk, succesvol in een onbereikbare superoude douglas. Beide ouders zijn ongeringd. Er is dan ook een broedgeval achter kasteel Groeneveld, ook beide ouders ongeringd.

In het voorjaar van 2024 zijn de Boomvalken bij Groeneveld eind april weer terug op de broedplaats en ook in mei kunnen we daar volop van ze genieten. Begin juni is het er opeens stil. Inmiddels ben ik bekend met het patroon: vlak voor de eileg verschuiven ze soms naar een andere locatie. Ook dit keer want ik vind ze terug aan de rand van de bebouwde kom van Baarn; ze zitten in een douglas in het Hubertushof, een villatuin met zes hoge douglasbomen. En het is niet geloven maar de boomvalkman is rechts geringd!

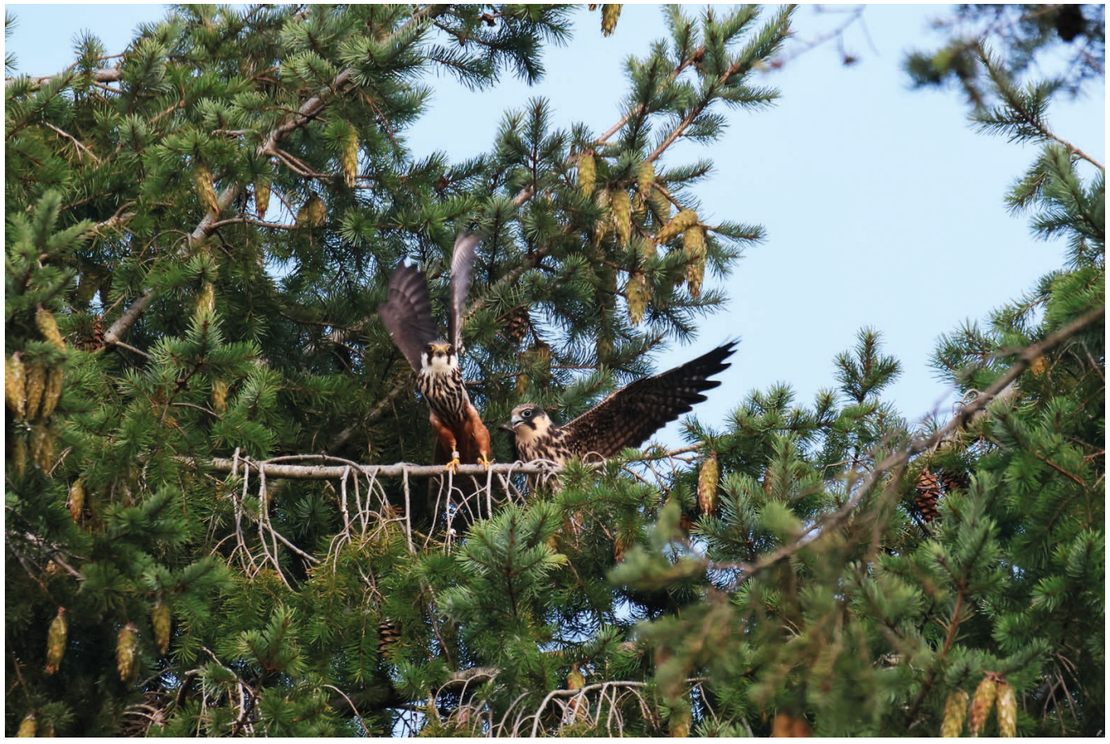
Drie jongen worden geringd op 27 juli, drie vrouwen met kleurring 7W, 7P en 7S. De eerste eilegdatum is 2 juni. Nadat alle drie de jongen goed zijn uitgevlogen, komt helaas 7S om het leven, hoogst waarschijnlijk door een omvallende beuk tijdens een storm.

Ze wordt gevonden door een wandelaar in het bos van Groeneveld. Wanneer ik ter plekke polshoogte neem, ziet dat deel van het bos eruit als een slagveld. Aan de wijze waarop de planten op de grond liggen, lijkt het of er een wervelwind is geweest. Het dode jong is verdwenen, maar gelukkig zijn de beide andere nog in leven. Zij vertrekken later die herfst naar Afrika.

Natuurlijk heb ik toen de jongen nog in het nest zaten foto's gemaakt van de boomvalkman, maar deze bleken van te veraf genomen om de ring te kunnen lezen. Daarom fotograaf Sjaak Hogendoorn gevraagd voor hulp en hij maakte een aantal prachtige foto's.

7. Prooioverdracht van vader aan juveniel, Baarn 2024 (Foto: Sjaak Hoogendoorn).

8. Geringde vader Boomvalk met gekleurringd jong, Hubertushof, Baarn, 6 augustus 2024 (Foto: Sjaak Hoogendoorn).

9 en 10. Groeneveld, Baarn, 26 augustus 2024 (Foto: June Veldkamp).

11. Geringde boomvalkman voert libel, een Paardenbijter aan net uitgevlogen juveniel, 6 augustus 2024 (Foto: Sjaak Hoogendoorn).

12. Idem als boven, maar vergroot.

Het aflezen van de ring blijft lastig, maar we zien wel dat er een 6 voor de 4 staat. Zou het dezelfde ring kunnen zijn en dus dezelfde man? In de loop van de jaren heb ik ook gelet op het uiterlijk en het gedrag van deze Boomvalk. Vooral de tekening op de kop, de baardstreep en het dunne streepje bij het oor kunnen van individu tot individu nogal verschillen. Het zelfde geldt voor de witte vlekken op het achterhoofd, de nekvlekken die wel op ogen lijken (Bijlsma 1980). Mijn indruk over de jaren heen is, dat op grond van het uiterlijk, Ringetje weleens hetzelfde individu zou kunnen zijn. Ook qua gedrag is dat het geval. Het gaat telkens om opvallend vocaal gedrag van deze Boomvalken, ook in 2024 waarbij ik wederom een allergie voor mij meen te herkennen.

We weten niet zeker of het alle jaren hetzelfde geringde mannetje betreft. Wanneer we dat als waarschijnlijk aannemen krijgen we het volgende overzicht:
2010 mogelijke waarneming Ringetje als derde Boomvalk bij een territoriaal paar;
2011 Ringetje als broedvogel in Paardenbos, nest over de kop in de jongenfase;
2012 Ringetje als broedvogel in Paardenbos, 2 jongen naar Afrika;
2013 Ringetje als broedvogel in Baarnsche bos, 2 jongen naar Afrika;
2014 Ringetje als broedvogel in Paardenbos, 2 jongen naar Afrika;
2015 Ringetje als broedvogel in Paardenbos, nest gepredeerd in jongenfase;
2016 Ringetje als broedvogel in Roosterbos, 2 jongen naar Afrika;
2017 Ringetje als broedvogel in Paardenbos, nest mislukt;
2018 Geen broedgeval, onduidelijk of Ringetje aanwezig was;
2019 Ringetje aanwezig, onduidelijk of er een broedpoging is geweest;
2020 Geen informatie over broedgeval alhier;
2021 Ringetje als broedvogel in Baarnsche bos, nest mislukt in eifase;
2022 Geen waarnemingen van Ringetje;
2023 Geen van waarnemingen van Ringetje;
2024 Ringetje als broedvogel bij Hubertushof. Drie jongen vliegen uit, 1 wordt dood gevonden, 2 vertrekken naar Afrika.

Stel dat de aanname klopt, dan heeft Ringetje in de periode 2011 tot 2024 negen broedpogingen gedaan in de omgeving van Baarn, waarvan er vijf succesvol zijn geweest. Van deze vijf nesten zijn elf juvenielen uitgevlogen en tien jongen naar Afrika vertrokken. Als het zo is dat het al die jaren om hetzelfde individu gaat, kan dat betekenen dat Ringetje kort voor 2010, het jaar van de eerste waarneming, of kort voor 2011 het jaar van de eerste broedpoging, geboren is. Dus nogmaals zoeken in de database van het Vogeltrekstation. We hebben de gegevens van de geringde Boomvalken van 2008-2009-2010 opgevraagd met 429 in het ringnummer. Er zijn in die jaren vijf Boomvalken met de combinatie 429 in de ring. Vier zijn in Zeeland geringd en één in Noord-Brabant. Zou het kloppen dat er een 6 aan deze cijfercombinatie vooraf gaat dan zijn er vier ringnummers die kunnen kloppen. We komen dus informatie te kort om met zekerheid te kunnen zeggen om welke Boomvalk het gaat. Gelukkig heb ik van vele jaren veertjes van de jongen verzameld en kunnen we mogelijk aan de hand van het DNA uitsluitsel krijgen over de identiteit van de ouders. Dan kunnen we misschien wel vaststellen of het telkens om hetzelfde individu gaat.

Dat zou dus wel kunnen betekenen dat Ringetje een mooie leeftijd heeft bereikt. Is dat uitzonderlijk? Het Vogeltrekstation meldt dat de oudst bekende Boomvalk in hun archief 13 jaar is en dat betreft een melding van een levende Boomvalk. Ook enkele van de andere meldingen van Boomvalken op leeftijd betreffen nog levende Boomvalken.

Tot slot een foto van hoe Rob en ik, boomvalk-aficionado's, de Boomvalken graag zien: een uitgevlogen jong in een Grove den.

Geraadpleegde literatuur

Bijlsma R. 1980. De Boomvalk. Kosmos, Amsterdam/Antwerpen.
Bijlsma R. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
Bijlsma R. 1997. Handleiding Veldonderzoek Roofvogels. KNNV, Utrecht.
Fiuczynski D. 1978. Der Baumfalke *Falco subbuteo*. Neue Brehm Bücherei 575. Ziemsen, Wittenberg.
Fiuczynski K.D. & Sommer P. 2011. Der Baumfalke. Westarp Wissenschaften, Hohenwarsleben
Sevink H. 2015 Wel of geen vervolglegsel van Boomvalken *Falco subbuteo*. *De Takkeling* 23: 157-168
Strandberg R. *et al.* 2009. Daily travel schedules of adult Eurasian hobbies *Falco subbuteo* - variability in flight hours and migration speed along the route. Ardea 97: 287-295.

13. Juveniele Boomvalk op de Bussumerhei, Hilversum, 23 augustus 2024 (Foto: Etienne Kennis).

Eef Arnolds

Ver weg en toch dichtbij

Rob, ik heb je nooit bezocht in je fameuze boshuis. We hebben elkaar nooit uitgebreid gesproken. We zijn zelfs nooit samen op excursie geweest. Ons contact was voornamelijk beperkt tot het uitwisselen van publicaties en pamfletten.

Toch voelt ons contact voor mij als een warme vriendschap. Als iemand mij zou vragen naar een paar geestverwanten zou ik jou zeker noemen. We zijn allebei wetenschappers die houden van tellen, meten en het te boek stellen van de resultaten. We zijn allebei natuurliefhebbers in de letterlijke betekenis van het woord. We komen allebei op voor bestaande natuur, vooral in bossen. We verzetten ons ertegen dat bestaande natuur alom gemolesteerd wordt onder het mom van natuurbeheer op grond van oneigenlijke bureaucratische, theoretische en financiële motieven.

We zingen allebei ons eigen lied. Samen met andere activisten vormen we een veelstemmig koor.

Het is tragisch dat juist jij als energieke natuuractivist en productief wetenschapper nu door je lichaam in je doen en laten ernstig wordt beperkt. Mede door onze intensieve omgang met de natuur beseffen we intussen maar al te goed dat we niets te zeggen hebben over leven en dood, lot en noodlot. Alles en iedereen is vergankelijk.

Voor mij is de regenboog een mooi symbool van vergankelijkheid in schoonheid.

Moge het veelkleurige licht je pad verlichten!

Holthe, 19 maart 2025

Regenboog boven Schepping, 11 januari 2025.

Johan Bos

De Gaapsnaas

Inleiding

Decennialang roofvogelonderzoek in Nederland heeft een enorme schat aan kennis opgeleverd over verspreiding, dichtheden, broedbiologie, habitat-voorkeuren en dieetsamenstelling (Bijlsma 2025). Ook het ringonderzoek heeft ons veel inzicht gegeven in dispersie, overleving en doodsoorzaken van veel algemene Nederlandse roofvogels. Na al die jaren onderzoek zou je denken dat we vrijwel alles weten over roofvogelpopulaties in de broedperiode. Toch zijn bepaalde aspecten nog onderbelicht gebleven: we weten bijvoorbeeld nog heel weinig over de zogenaamde *surplus-populatie* (Rutz *et al.* 2006). De surplus-populatie wordt gevormd door individuen in de broedperiode die niet deelnemen aan het broedproces (Newton 1979). Deze vogels, soms ook wel *floaters* genoemd, zijn erg lastig in kaart te brengen omdat ze geen nest hebben en daardoor onder de radar van inventarisaties blijven die gebaseerd zijn op het in kaart brengen van nesten.

Dát er een surplus-populatie bestaat weten we (a) uit anekdotes beschreven door vroegere (nu illegale) praktijken waar broedende vrouwtjes werden weggeschoten bij nesten en daarna, op bijna mysterieuze wijze, al spoedig werden vervangen door nieuwe vogels, soms herhaaldelijk (Newton 1979); en (b) door de eigen ervaringen met grootschalige roofvogelvervolging aan het einde van de vorige eeuw, waar vergiftigde volwassen Haviken in de buurt van het nest werden aangetroffen, en het nest en legsel was overgenomen door (vaak eerstejaars) Haviken (Bijlsma 1993). Een fascinerend fenomeen, waarvan we eigenlijk vrijwel niets weten. Hoe groot is deze surplus-populatie, onder welke omstandigheden is ze aanwezig, en wat is de samenstelling ervan? Blijkbaar is er, voor soorten zoals de Havik, een optimale dichtheid aan nestlocaties. Zodra deze is bereikt, kunnen er meer potentiële broedvogels zijn dan broedplaatsen die ze kunnen herbergen, en ontstaat er een overschot – een surplus.

Het is indrukwekkend om te zien hoe snel opengevallen plaatsen worden ingenomen door nieuwe vogels. Het kan bijna niet anders dan dat de surplus-vogels kennis bezitten van bestaande nestlocaties in hun omgeving. En dat niet alleen: dat ze ook regelmatig deze plaatsen controleren om vast te stellen of er een vacante positie is. Een individu die dit gedrag vertoont noem ik een *gaapsnaas*. Een gaapsnaas is niet hetzelfde als een *floater*. Een floater is per definitie een lid van de surplus-populatie. Een gaapsnaas is een vogel die een kijkje neemt op een vreemde nest-locatie. Een gaapsnaas kan een floater zijn (is het waarschijnlijk ook meestal), maar ook een *lokalo*, een lid van de broedpopulatie.

Dus mijn interesse gaat uit naar hoe we roofvogels individueel kunnen volgen zodat we meer over de dynamiek en samenstelling van de surplus-populatie te weten kunnen komen. Dit verhaal is speciaal geschreven voor de 70ste verjaardag van roofvogelaficionado Rob Bijlsma, en grotendeels gebaseerd op mijn lezing op 22 februari 2025 op de Landelijke Roofvogeldag in Meppel, waar Rob helaas niet bij kon zijn. Om het verhaal concreet te maken neem ik de Havik als voorbeeld, bij uitstek een soort waar surplus-vogels aanwezig zijn in een populatie, en bovendien een soort waar Rob een enorme passie voor heeft, want van alle roofvogelsoorten waarover hij wel eens geschreven heeft staat de Havik met stip bovenaan (zie bijlage).

Achtergrond

Er zijn verschillende manieren om Haviken individueel te volgen. Door het ringen van nestjongen krijg je veel informatie omtrent sterfte, dispersie en leeftijd. Maar deze informatie is alleen beschikbaar bij een terugmelding, en deze terugmeldingen vinden doorgaans alleen plaats als de vogel dood gevonden wordt (de Havik heeft een terugmeldpercentage van iets meer dan 11%). Van alles wat er in de tijd tussen

geboorte en sterfte heeft afgespeeld is er helemaal niets bekend, dus het ringen van nestjonge roofvogels geeft ons nauwelijks inzicht over de surplus-populatie.

Een andere methode om individuen te volgen is het gebruik van zenders. Dit kan op vele manieren: met een radio-zender op de staart, met een datalogger op de rug, of met een zender met satellietverbinding (Klaassen & Reneerkens 2014). Radio-zenders hebben het nadeel dat je kruispeilingen nodig hebt en vereisen noest en kostbaar veldwerk. Als je je gezenderde vogel kwijtraakt heb je een probleem, want de radiosignalen hebben slechts een beperkt bereik. Dataloggers slaan GPS-coördinaten met bepaalde tussenpozen op. Maar om die informatie te verkrijgen moet de vogel weer teruggevangen worden (of in de buurt van een uitleesstation komen). De satellietzenders, tenslotte, zijn interessant maar ook duur, en geven niet altijd ononderbroken locatiegegevens door. Bovendien moet je de vogel eerst vangen om te kunnen zenderen. Het is al lastig om broedvogels te vangen, maar surplusvogels vangen is nog uitdagender. Nu zou je een groot aantal nestjongen met een zender kunnen uitrusten. We weten van het ordinaire ringonderzoek dat een groot deel van de uitgevlogen jongen al in het eerste levensjaar sneuvelt, dus dit is alleen een optie voor onderzoekers met een overmaatse portemonnee.

Methode

De methode waarvoor ik pleit is een combinatie van ringen en pro-actief aflezen. Het ringen gebeurt echter niet met de standaardringen maar met kleurringen zodat ze ook met verrekijker, telescoop of goede camera zijn af te lezen. Hierdoor is het mogelijk dat individueel gemarkeerde vogels ook tijdens hun leven worden opgemerkt. En inderdaad, door het gebruik van kleurringen wordt het aantal terugmelding verdubbeld. De methode is relatief goedkoop (een kleurring voor een Havik kost ongeveer één euro), en als je vrijwel alle nestjongen in je onderzoeksgebied met een kleurring uitrust, heb je grote kans dat je ze later weer terugziet vanwege de geringe dispersie die de Havik tentoonspreidt.

Maar dit is nog niet het volledige plaatje. Want uiteindelijk gaat het om de terugmeldingen, en het is dus zaak de kans hierop zo groot mogelijk te maken. Bij Sperwers hebben we hiervoor iets simpels maar uiterst effectief bedacht: plaats een stevige horizontale stok in de buurt van een sperwernest, monteer er een cameraval bij, en je krijgt 90% van de lokalo's in beeld, en de beelden zijn goed genoeg om eventuele kleurringdragende Sperwers te identificeren (Bos *et al.* 2021). Voor de veel grotere Havik zal dit hoogstwaarschijnlijk niet werken: die zal niet erg onder de indruk zijn van zo'n stokje in zijn nestgebied. Maar wat wel kan is een cameraval plaatsen bij het nest (Foto 1). De nesten van Havik zitten vaak in wat oudere bomen, en de takken waar het nest op rust zijn vaak dik genoeg om een cameraval te plaatsen. En niet geheel onbelangrijk: de Havik trekt zich geen snars aan van een cameraval (Bos 2023).

Foto 1. Enkele voorbeelden van cameravallen bij haviksnesten.

Maar het belangrijkste komt nog. De cameraval moet *buiten* de broedperiode bij het nest worden geplaatst. Want dan melden de gaapsnazen zich, en dát zijn de vogels waarover we graag meer willen weten. Als je bovendien de cameraval zo instelt dat er ook een (korte) video wordt opgenomen, krijg je ook nog extra informatie over het gedrag van de vogels, iets wat een zender niet levert.

Resultaten

In 2024 werden er 97 haviksjongen met witte kleurringen met een code van drie cijfers en een letter geringd in de provincie Groningen (door mijzelf) en Noord-Drenthe (door Willem van Manen). In de herfst zijn bij tien haviksnesten cameravallen geplaatst. Op het moment van schrijven hangt een deel van deze camera's nog steeds opnamen te maken, maar enkele zijn al vervangen of opgehaald dus we kunnen hier de allereerste resultaten presenteren.

Het eerste wat opvalt is dat Haviken al in de herfst en winter regelmatig een bezoek aan de nesten brengen, en soms ook al wat nestreparaties doorvoeren. Wat verder verbazingwekkend is, is dat niet alleen Haviken de nesten bezoeken, maar ook andere bezoekers zich melden zoals mezen, vliegenvangers, lijsters, Gaaien, Bosuilen, Buizerds, eekhoorns, marters en Nijlganzen. En warempel, bij de Havik zien we zowel lokalo's als gaapsnazen optreden. Eerstejaars gaapsnazen zijn door hun verenkleed gemakkelijk te herkennen in combinatie met het ontbreken van ringen (dan kunnen we namelijk uitsluiten dat het lokale nestjongen zijn, zie Foto 2). De gaapsnaas vertoont bovendien een ander gedrag dan de lokalo: waar de gaapsnaas op zijn qui-vive een kijkje neemt, laat de lokalo zien wie er de baas is, door met imposante houding al kekkerend op het nest plaats te nemen.

Foto 2: Voorbeelden van gaapsnazen op haviksnesten in de herfst.

Foto 3: Gaapsnaas W-020X komt een kijkje nemen op een vreemd haviksnest.

Als kers op de taart kon één van deze gaapsnazen door een kleurring geïdentificeerd worden (Foto 3). Het was W-020X, een vrouwtje, niet uit Amsterdam maar uit Veendam, en daar als nestjong op 31 mei 2024 geringd, en drie keer (22 augustus, 30 november en 13 december 2024) bezoeker op een haviksnest vier kilometer verderop, waar ook de lokalo's regelmatig door de cameraval werden vastgelegd.

Hopelijk vernemen we in de toekomst nog meer van W-020X, en komen er nog vele vergelijkbare waarnemingen. Het mechanisme om gaapsnazen in kaart te brengen lijkt te werken, en iedere terugmelding vormt een heel klein puzzelstukje dat ons steeds een klein beetje meer inzicht geeft in de werking en samenstelling van de surplus-populatie van, in dit geval, de Havik.

Literatuur

Bijlsma R.G. 1993. De ecologische atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt en Co., Haarlem.

Bijlsma R.G. 2025. Trends, broedresultaten en voedsel van roofvogels in Nederland in 2024. De Takkeling 33: 5-52

Bos J. 2023. Opmerkelijke observaties bij een Haviksnest in de herfst en winter. De Takkeling 31: 226-236

Bos J., Bazuin E. & S. Westerhof. 2021. Een nieuwe methode om de Sperwer Accipiter nisus beter in beeld te krijgen. De Takkeling 29(2): 135–140

Klaassen R. & Reneerkens, J. 2014. Bird tracking. Limosa 87: 58-73

Newton I. 1979. Population Ecology of Raptors. Poyser, Berkhamsted.

Rutz C., Bijlsma R.G., Marquiss M. & Kenward R.E. 2006. Population Limitation in the Northern Goshawk in Europe: a review with case studies. Studies in Avian Biology No. 31:158–197

Bijlage: De favoriete roofvogel van Rob G. Bijlsma

Van de website www.natuurtijdschriften.nl heb ik 193 relevante artikelen waar Rob als auteur of co-auteur genoemd wordt gedownload. Ik heb alleen gekozen voor Nederlandse artikelen uit De Takkeling, Drentse Vogels, Op het Vinkentouw, De Korhaan, en Het Vogeljaar. Vervolgens zijn de artikelen van PDF naar een gewoon tekstbestand omgezet. Dit ruwe bestand, met in totaal niet minder dan een miljoen woorden (1.080.720, om precies te zijn), is daarna automatisch geanalyseerd op voorkomens van alle roofvogelsoorten. In Tabel 1 staan de resultaten en het is dus de *Havik* waar Rob het vaakst over schrijft.

Positie	Soort	Aantal	Frequentie
1	Havik	1.934	10,02
2	Buizerd	1.552	8,04
3	Sperwer	899	4,65
4	Torenvalk	724	3,75
5	Slechtvalk	684	3,54
6	Boomvalk	647	3,35
7	Wespendief	564	2,92
8	Bruine Kiekendief	504	2,61
9	Zeearend	353	1,82
10	Grauwe Kiekendief	197	1,02
11	Blauwe Kiekendief	182	0,94
12	Rode Wouw	151	0,78
13	Slangenarend	147	0,76
14	Visarend	126	0,65
15	Smelleken	124	0,64

Tabel 1. Frequentie van roofvogelsoorten in 193 publicaties van Rob G. Bijlsma (ruw aantal gemiddeld per publicatie).

HET IS EEN VERSCHRIKKELIJK LOT TOT HET MENSELIJK RAS TE MOETEN BEHOREN
WAT JE ZEGT, POEPIE, WAT JE ZEGT
EN DAN NU: IN GESTREKTE DRAF NAAR HET KOFFIEZET-APPARAAT
HOP!

KIJK EENS WAT WE DÁÁR HEBBEN: HET NOODLOT!
DAT IS LANG GELEDEN!

OMDAT HET EEN KOKMEEUW IS!

PLATOOTJE, PLATOOTJE PLATOOTJE TOCH ...

KOM MAAR OP MET DIE GERANIUMS!

RAAD EENS WAT IK HEB UITGEVONDEN!

HIJ VERDIENT HET
SCHOPENHAUER

Peter van Geneijgen

Geduldige eikjes en hongerige wolven

In het Planken Wambuis komen jonge boompjes nauwelijks van de grond omdat ze steeds weer worden afgevreten door edelherten, runderen, pony's, reeën en een enkele haas. Alleen de minder smakelijke soorten grove den en ruwe berk weten zich daar plaatselijk goed aan te onttrekken.

Om toch wat meer eik, lijsterbes en vuilboom van de grond te krijgen zijn deze soorten door Natuurmonumenten aangeplant in een aantal exclosures. Niet lang voordat deze rasters verschenen liep ik achter mijn koetjes aan door de Lange Drift, een oud bos van grove den met wat grazige open plekken. Die plekken waren daar al lang en het viel me op dat er zelfs van berk en grove den geen verjonging kwam. Ook die werd weggevreten. Precies hier kwam in 2020 een van die afrasteringen met aanplant van eik, lijsterbes en vuilboom.

Toen ik daar een jaar later eens ging kijken stonden er tot mijn verbazing veel meer eiken dan er waren geplant. Waar waren die zo snel vandaan gekomen? Ze waren al tot 20 cm hoog, wat een normale kiemplant nooit lukt. Bij naspeuring in de bodem bleken de eikjes er al jaren te zijn. Terwijl ze ieder jaar werden afgegraasd bleven ze in leven en wisten zelfs een stevig wortelgestel te ontwikkelen. Door het wegvallen van de vraat konden hieruit in één groeiseizoen stevige scheuten opgroeien. De eikjes waren naar schatting 10 tot 20 jaar oud en hebben geduldig hun kans afgewacht. In al die jaren waren ze voor mij onzichtbaar!
Ongeveer hetzelfde verschijnsel zag ik laatst in het wild, zonder afrastering. In de hei, net ten zuiden van de Kelderbergen stond een onveranderlijke groep bonsai eiken. Ooit opgegroeid in een periode met minder wild maar nu knie- tot heuphoog en ieder jaar teruggesnoeid naar dezelfde bonsaivorm (Foto 1). In het najaar van 2023 viel het me op dat niet alle scheuten van dat jaar waren weggevreten en in 2024 konden sommige boompjes zelfs een ongehavende pruik opzetten met scheuten van 40 tot 50 cm (Foto 2). Door de komst van de wolf in het voorjaar van 2020 is het relaxte leven voor herten op het Planken Wambuis voorbij. Ze moeten regelmatig rennen voor hun leven en er zijn plekken die ze liever mijden omdat het risico op een aanval groter is. De Kelderbergen lijkt zo'n riskant gebied te zijn waardoor de bonsai eiken na tientallen jaren kaalvraat eindelijk de kans krijgen om boven de hertenbekjes uit te groeien.

Het is me niet duidelijk of de wolven invloed hebben op de aantallen edelherten maar bij wilde zwijnen is er een duidelijk effect te zien. Ze kunnen explosief toenemen in voedselrijke jaren met een worpgrootte van zes biggen of meer. Maar dat explosieve is er af. Ik zie dat niet zozeer omdat ik de zwijnen tel maar omdat ik er aan gewend was dat de 200 ha grasland in het Planken Wambuis ieder jaar in de loop van november, december compleet omgewroet werd. Half december leken ze wel op geploegde akkers. In 2020 was dat ineens voorbij. In het voor- en najaar wordt er plaatselijk nog wat omgewoeld maar daar blijft het bij.

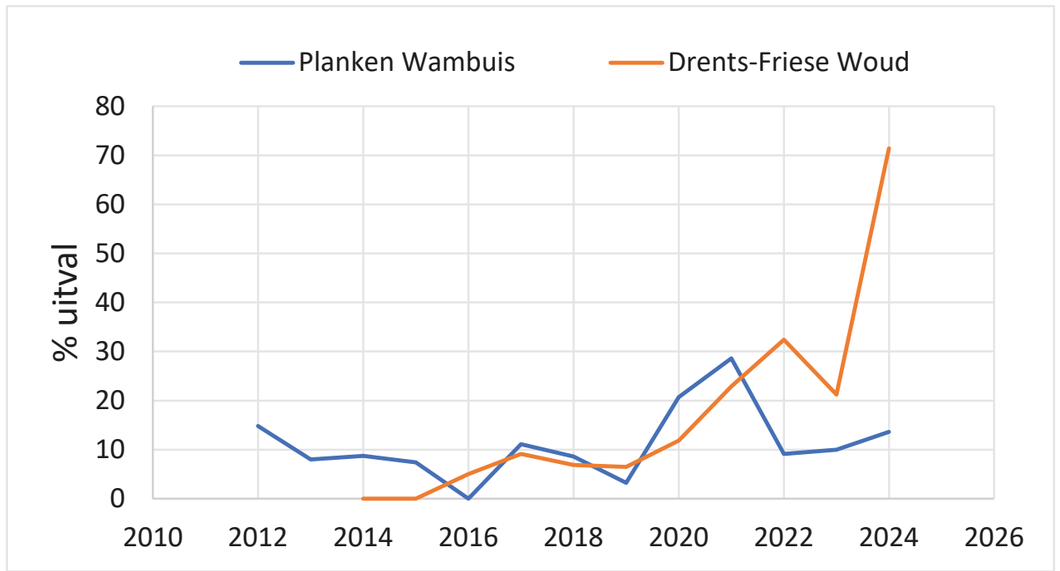
Foto 1. Bonsai eik met al een enkel scheutje dat aan de vraat is ontsnapt. Kelderbergen, Planken Wambuis. 4 maart 2025 (Foto PvG).

Foto 2. Doorgeschoten bonsai eik. Na jarenlang tot dezelfde vorm te zijn terug gevreten is de graasdruk op deze plaats zo afgenomen dat de meeste scheuten van de afgelopen twee jaar zich onbelemmerd hebben ontwikkeld. Kelderbergen, Planken Wambuis. 4 maart 2025 (Foto PvG).

Foto 3: Twee dagen oud Sayaguesa kalf ligt verstopt in hoge bosbes. De moeder houdt de wacht. Dennenkamp, Planken Wambuis. 6 maart 2010 (Foto PvG).

Figuur 1. Op het Planken Wambuis neemt de kalversterfte toe in 2020 en 2021, als er wolven in het gebied komen. Daarna volgt een daling door gedragsaanpassing bij de runderen. In het Drents-Friese Wold komen de wolven een jaar later maar is hetzelfde patroon te zien. Een opvallend verschil is de minder sterke daling na de eerste piek en de enorme toename in het jaar daarna. Waarschijnlijk een gevolg van het karige voedselaanbod voor wolven in Drenthe.

De wolven lijken tot nu toe in staat om ieder jaar het grootste deel van de biggen weg te vangen waardoor een ongebreidelde toename van de zwijnen uitblijft. Dat is gunstig voor mijn Sayaguesa koetjes omdat er nu meer voedsel beschikbaar is in de winter. Ze moeten daar wel tol voor betalen want de wolven pakken ook jonge kalveren. Ik vind ze af en toe als prooirest en zie ook bijtwonden in kalveren die een aanval hebben overleefd. Als een kalf uit de kudde verdwijnt heb ik dat natuurlijk in de gaten maar met pasgeboren kalveren is dat anders. Koeien die op het punt van afkalven staan trekken zich terug uit de kudde en blijven de eerste dagen bij het pasgeboren kalf dat verstopt ligt in lang gras of hoge heide (Foto 3). Na een dag of drie is het kalf zo goed ter been dat de moeder het meeneemt naar de kudde. Vooral in deze eerste dagen is het kalf kwetsbaar voor predatie. Alles hangt af van het gedrag van de koe en vooral jonge onervaren dieren lopen een groter risico om hun kalf te verliezen. Niet alle koeien die zich afzonderen om te kalveren komen dus met een kalf tevoorschijn. Dat is niet in alle gevallen aan predatie te wijten want er kan ook bij de geboorte wat mis gaan waardoor een kalf sterft.

Ik heb daarom vanaf 2012 gekeken hoeveel koeien er waren met een leeftijd waarop ze een kalf zouden kunnen krijgen en hoeveel daarvan er daadwerkelijk met een kalf tevoorschijn kwamen. In de eerste acht jaar voordat er wolven op het Planken Wambuis waren was er gemiddeld een verlies van 7,7%. In 2020, het jaar waarin de wolven zich vestigden, liep dit op naar 20,7% en in 2021 naar 28,6%. Wat er daarna gebeurde is opmerkelijk. Het kalververlies daalde in 2022 naar 9,1%. De kudde heeft blijkbaar een manier gevonden om de overleving weer op te schroeven (Figuur 1). Ik heb twee gedragsveranderingen gezien die daar mee te maken kunnen hebben. De belangrijkste was dat als de kudde wegvluchtte nadat ze ergens voor geschrokken waren, ze zich in een compacte groep samentrokken om vervolgens om te draaien en in draf op de bron van het gevaar af te gaan. Kalveren liepen daarbij in het midden van de groep. Daarnaast probeerden sommige koeien, vooral de jonge onervaren dieren, niet meer in afzondering af te kalven maar liefst zo dicht mogelijk bij de kudde. Op deze manier profiterend van bescherming door de groep. Als het lukt om de kudde bij te houden met een pas geboren kalf is dat een groot voordeel.

In 2023 was het verlies met 10% ongeveer hetzelfde als in 2022 maar in 2024 was er weer een licht stijging naar 13,6%. Zo zullen zowel runderen als wolven steeds iets leren waardoor ze succesvoller kunnen zijn. Nu zijn de lang gehoornde Sayaguesa's weerbare dieren waarbij een wolf risico loopt op ernstige verwondingen. Bij een overvloedig voedselaanbod zoals op het Planken Wambuis met zowel edelherten, zwijnen en reeën is het voor wolven niet echt nodig om gericht achter de gevaarlijke runderen aan te gaan (Foto 4). Het blijft bij het benutten van kansen zonder al te veel risico.

Foto 4. De Mosselkudde op Planken Wambuis. 29 september 2017 (Foto: Judith Zwikker).

Hoe anders is dat op het Drentse Wapserveld waar edelherten en zwijnen ontbreken! De begrazing startte daar in 2013 en tot de komst van wolven was er een geringe uitval van kalveren bij de geboorte, in de zelfde orde van grootte als op het Planken Wambuis. Als de wolven in 2021 verschijnen is er ook hier een zelfde patroon te zien met een toename van de sterfte gevolgd door een daling. Dat de piek met 32,4% iets hoger is en de daaropvolgende daling naar 21,2% minder sterk dan op Planken Wambuis, is wellicht al een aanwijzing voor een kariger voedselaanbod in Drenthe.

Wat er in 2024 gebeurde tart alle verwachtingen; de kalversterfte liep op naar 71,4%! Er waren een aantal jonge wolven van 2023 thuis blijven wonen en nu was er een heuse meute ontstaan. Gijs Bouwmeester kon vanuit zijn huis soms onrustig geloei horen en ging dan kijken. Het betekende onrust door wolven die hij in zulke situaties ook regelmatig te zien kreeg. Een groep van drie tot vier wolven bleek in staat om de kudde aan het lopen te krijgen. Door ze aan de gang te houden raakte het verband uit de kudde en ontstonden er kansen om een kalf te grijpen.

De vooruitzichten voor 2025 zijn wat gunstiger. Er zijn nu 13 kalveren geboren in de periode van 20 december tot en met 17 maart, die nog in leven zijn. Vier van hen hebben bijtwonden en hebben dus een aanval weten te overleven. Voor zover we nu weten zijn er in dezelfde periode slechts drie gepakt. Pas geleden zag Gijs met een warmtebeeldcamera hoe een wolf een kalf probeerde te pakken dat dicht bij de moeder stond. Ze week niet en probeerde de aanvallende wolf steeds verwoed met haar hoorns op te vangen. De aanval mislukte, misschien ook door de aanwezigheid van Gijs maar de koe stond haar mannetje en op de beelden is overtuigend te zien dat Sayaguesa kalveren geen ongevaarlijke kost zijn.

Het zien van sneller groeiende eikjes, minder zwijnengewroet en veranderingen in het gedrag van de kuddes en de wolven zijn wel wat kalfjes waard, ook voor een boertje!

Kraanvogelpaar met twee sayaguesa's, Wateren, 17 februari 2024 (Foto: Rob Bijlsma).

Henny Radstaak

Toen Henny werd gevraagd om een bijdrage te leveren voor het Liber Amicorum voor Rob, mailde hij dat hij het een goed initiatief vond om iets moois te doen voor Rob zijn 70e verjaardag, maar dat hij niet zo'n schrijver was, wel een radiomaker. Hij is naar Wapse getogen om een reportage te maken over de uitbundige zang van boomklevers, en zou proberen om nog iets extra's, portretterends, met Rob op te nemen, niet aangekondigd maar tussen de bedrijven door. Dat is niet gelukt. Rob had alleen maar oog en oor voor de inderdaad uitbundig zingende boomklevers. Geen ontboezemingen, wel mooie verhalen over de kleurige klevers. Het interview was op 23 februari j.l. en is te beluisteren via de website van Vroege Vogels.

Foto van internet, fotograaf onbekend

Boomklevers in Landgoed Vosbergen bij Eelde, 16 maart 2012 (Richard Ubels).

Helen Goote

Luchtkasteel

Van harte gefeliciteerd en welkom bij de club van de zeventigers, waartoe ik zelf inmiddels ook allang behoor. Niets om bij stil te staan, ouder worden gaat vanzelf.

Waar ik wel bij wil stil staan is het prille begin van mijn veldwerk voor de Werkgroep Roofvogels Nederland, alweer ruim 20 jaar geleden. Ik begon in een perceel vol douglasbomen en lariksen, waar hoog bovenin een douglasspar een havikpaartje een flink nest had gebouwd en een drietal jongen grootbracht. Dit havikterritorium ligt in een natuurgebied in het Gooi dat “Luchtkasteel” genoemd wordt. Ooit, in een ver verleden, heeft ergens in dit gebied een zomerhuis op palen gestaan, een “Luchtkasteel” en sindsdien draagt dit broedgebied van de havik de naam Luchtkasteel. Nog altijd is dit havikterritorium waar ik mijn eerste ervaringen als veldwerker opdeed een van mijn liefste broedgebieden. Al heeft de Gooise natuurbeheerder in dit Luchtkasteel de afgelopen jaren zoveel oude, mooie naaldbomen weggekapt, dat het niet meer lijkt op het spannende, dicht begroeide perceel van ruim 20 jaar geleden waar de havik makkelijk dekking en beschutting kon vinden. Open en verminkt is dit Luchtkasteel geworden en het mag onderhand een wonder heten dat de havik er nog altijd broedt.

Maar terug naar het begin toen ik in dit gebied het havikspaartje en hun jongen ging monitoren. Ik viel als beginnend veldwerker van de ene verwondering in de andere. Ik vond ruiveren, hoera! Maar waarom ruide de broedende havik? Kalk lag her en der, de prooiresten die ik vond, soms al oud en soms ook kakelvers, en dan was ik vol van de vraag van welke vogel die prooiresten waren. En, hoe kon het dat terwijl ik zo onopvallend mogelijk het broedgebied binnensloop de havik meteen met luid gekek mijn komst aangaf en bleek mij allang gezien te hebben? Behalve dat ik mezelf leerde hoe te kijken, te luisteren en goed op te letten om te kunnen vaststellen hoe het ging met de havikouders tijdens de eifase en daarna

Helen met sperwerjong.

met hun jongen, was daar jouw boek: ”Roofvogels, handleiding Veldonderzoek”, dat ik gebruikte als een leerboek. Alles wat ik zag en vond probeerde ik terug te vinden in dat boek, overal waar ik niet zeker van was daar zocht ik de juiste antwoorden over op. Daarnaast begon ik ook het ene boek na het andere te kopen over roofvogels en uilen. Ik las me suf en probeerde de kennis die ik opdeed goed te gebruiken in mijn veldwerk. Veldwerk zelf is natuurlijk een goede bron om kennis op te doen, maar het lezen van bijvoorbeeld de publicaties in De Takkeling brachten me weer andere kennis bij. Heel belangrijk was ook jouw tip om niet blind te vertrouwen op iets wat je alleen kort gezien of gehoord hebt om dit voor exacte waarheid aan te nemen. Je eigen gegevens of waarneming toetsen is vaak noodzakelijk. Liever aangeven dat je niet zeker weet hoe of wat er op een bepaald moment in het veld gebeurd is, dan op de nestkaart die onzekere waarneming als een vaststaand feit noteren. Die vaste regel heeft voor mij het veldwerk alleen maar interessanter gemaakt. Je blijft daardoor zoeken naar hoe iets dan wel zit. Ook jouw advies in Handleiding Veldonderzoek om je werkgebied door en door te leren kennen is van belang. Beter 1 gebied grondig en goed observeren dan meerdere werkgebieden op je nemen om daar vervolgens snel doorheen te schieten en zo her en der willekeurige waarnemingen te doen. Jouw boek staat vol met gouden tips en een enorme hoeveelheid kennis waar elke veldwerker zijn voordeel mee kan doen.

Nadat de jonge haviken in het Luchtkasteel waren uitgevlogen was ik zo boordevol indrukken van alles wat ik dat eerste broedseizoen had meegemaakt, dat ik mijn prille ervaringen begon op te schrijven. Heel voorzichtig informeerde ik toen bij jou of zo’n simpel stukje welkom zou zijn in De Takkeling. Ja natuurlijk, antwoordde je. Schrijven, ervaringen delen, waarnemingen doorgeven, jij vindt het allemaal van groot belang. En daarmee was en ben je voor mij altijd een grote stimulans in het veldwerk geweest. Mijn eerste stukje over de haviken in het Luchtkasteel kwam ook in De Takkeling en ik was ongelofelijk trots. En dankbaar dat je mijn ervaringen belangrijk genoeg vond om te delen.

Nadien ben ik meer en meer broedgebieden van buizerds, sperwers en haviken gaan monitoren. Ik heb jou in die afgelopen meerdere malen berichten gestuurd met vragen uit het veld en kreeg altijd antwoorden die me verder hielpen. Ook publiceerde ik later af en toe in De Takkeling over mijn veldervaringen met sperwers of haviken. Voor jou stukjes die altijd welkom waren.

Ik probeer mijn passie voor het roofvogelonderzoek ook weer door te geven aan de volgende generatie. Mijn kleindochter, inmiddels 19 jaar, nam ik mee het veld in toen ze al 4 jaar was. De grote verrekijker kon ze amper vasthouden, maar toch kreeg ze het haviknest dat ik aanwees in het vizier. Ik maakte er een foto van en jij publiceerde deze foto in de Takkeling van 2009. Ze ging later mee met ringen van de jonge roofvogels. Op haar basisschool ben ik ooit begonnen met het geven van voorlichting over de leefwijze van de roofvogels om ons heen en gaf de jongeren vooral de boodschap nooit roofvogelshows te bezoeken. Ga liever het bos in en kijk goed om je heen of je een mooie roofvogel kunt spotten die in de vrije natuur leeft en zijn eigen keuzes kan maken. Veel van wat ik mijn roofvogellessen stopte heb ik geleerd van jou en jouw liefde voor de natuur waar we met z’n allen vooral vanaf moeten blijven.

Dat we nog maar vaak leuke berichten en waarnemingen mogen uitwisselen Rob, dat is wat ik wens. Op het gebied van de broedende bosuilen, waar we ook geregeld onze ervaringen over deelden, is het al een poos stil. Ze lijken vertrokken uit het gebied waar ik woon. Maar wat niet is....

Puck met verrekijker, leren van Daan Buitenhuis tijdens het ringen van jonge sperwers.

Eddy Wymenga

Open en besloten

Nes, mei 1987. We liepen op een vroege zaterdagochtend door het Kwekerijbos op Ameland voor een inventarisatie van broedvogels. We namen beide deel aan een weekend, georganiseerd door de Fryske Feriening foar Fjilbiology, om gegevens te verzamelen voor het boek 'Vogels van Ameland' (dat tien jaar later werd uitgebracht: Versluys *et al.* 1997). Opeens hoorden we een hoge fluittoon. Ik dacht - niet gewend zijnde aan bossen en al te besloten landschappen - eerst even aan een Goudvink. Rob zegt gedecideerd 'Fluiter' en vraagt 'is er al eens een nest gevonden van een Fluiter op Ameland? Volgens mij niet'. Hij loopt met een scherpe blik naar iets verderop toe, zoekt: 'hebbes'. Naast dat het tot me doordrong dat ik nog veel te leren had in het bos, maakte dat flink indruk op mij: om zo doelgericht aan de hand van gedrag en roepjes op een nestlocatie af te gaan, dat vond ik bijzonder en intrigerend. Van vogels van open landschappen en moerassen kende ik dat wel. Opgegroeid met de Friese traditie van het zoeken naar kievitseieren had ik al vroeg geleerd hoe je nesten moest vinden aan de hand van het gedrag van vogels. Ik was vertrouwd met grutto's, tureluurs, watersnippen, slobeenden, veldleeuweriken en een hele trits andere grasland- en rietlandbroeders en kon met enige aandacht de nesten vinden op basis van wat ik zag. Niet dat we de eieren meenamen maar we registreerden het wel. En leerden er veel van. Maar die zangers en andere vogels in de beslotenheid van het bos, dat was een andere wereld. Robs wereld. Maar wat Rob liet zien was meer dan feitelijke kennis van gedrag en roepjes. Hij leek een met die omgeving, alsof hij voelde waar hij moest kijken. Niet uit te leggen. Charles Foster komt voor mijn gevoel dichtbij in zijn onovertroffen '*Cry of the Wild*' en noemt dat '*wild*' (Foster 2023). Een soort kennis en kunde die tegenwoordig zeldzaam is en alleen kan worden opgedaan door heel veel uren in het veld te zijn. Niet voor niets is '*De geur van het bos*' (Bijlsma 2023) één lang en warm pleidooi voor juist dat veldwerk.

Pas jaren later kruisten onze paden weer. Frank de Roder († 2017; Bijlsma's In Memoriam 2017), die ik kende van onze gezamenlijke activiteiten voor de WIWO (Werkgroep Internationaal Water- en Wadvogel Onderzoek), wilde het buitenkaadse deel van de Oostvaardersplassen laten karteren. 'Dat moet Rob doen', ik hoor het Frank nog zeggen. Via A&W omdat het de gewoonte was geworden om dergelijke projecten uit te besteden. En zo geschiedde: in 1997, 2002 en 2007 (Bijlsma 1998, 2003, 2008). Vanwege de schaal een uitdaging en voor Rob een goeddeels open terrein! En in de loop van die jaren van broedvogelinventarisatie werd dat terrein door de hoge graasdruk van konikpaarden, heckrunderen en edelherten allengs opener en kaler. Hij keek z'n ogen uit en bracht die wereld prachtig in beeld. Rob rapporteerde daarover in onverbloemd en scherp taalgebruik. Frank kon dat wel waarderen, maar was er ook aan gewend. Dat gold niet voor iedereen bij Staatsbosbeheer, zo bleek me al vrij snel na het delen van het rapport. Enfin, de boodschap was wel helder, en dat is veel waard. Achteraf was dat recept voor het braden van een Grauwe gans misschien net wat teveel voor een broedvogelrapport.....

Nu, jaren later. Ik denk geregeld aan Rob als ik in mijn omgeving in NO-Friesland boomklevers, groene spechten en appelvinken hoor of zie. Voorheen ondenkbaar, nu gewoon. Natuurlijk de bossen worden ouder maar ook de nivellering slaat toe: ik denk met weemoed terug aan de open landschappen van destijds. Robs wereld komt steeds dichterbij.

Referenties

Versluys M, R. Engelmoer, D. Blok & R. van der Wal mmv. J-N. IJnsen 1997. Vogels van Ameland. Friese Pers Boekerij, Leeuwarden/Ljouwert.

Foster C. 2023. Cry of the wild. Eight animals under siege. Doubleday, Penguin.

Bijlsma R. G. 1998. Broedvogels van de buitendijkse Oostvaardersplassen: een kartering in 1997. A&W-rapport 180. Altenburg & Wymenga, Veenwouden.

Bijlsma R. G. 2003. Broedvogels van de buitenkaadse Oostvaardersplassen. Een vergelijking tussen 1997 en 2002. A&W-rapport 413. Altenburg & Wymenga, Veenwouden.

Bijlsma R. G. 2008. Broedvogels van de buitenkaadse Oostvaardersplassen in 1997, 2002 en 2007. A&W-rapport 1051. Altenburg & Wymenga, Veenwouden.

Bijlsma R. G. 2022. De Geur van het bos. Atlas Contact.

Bijlsma R. G. 2017. In Memoriam Frank E. de Roder (24 december 1955 - 7/8 januari 2017). De Takkeling 25: 102-110.

Een kudde koniks in de buitenkaadse Oostvaardersplassen, 2 juli 2007 (Foto: Rob Bijlsma). De paarden, koeien en edelherten staan garant voor een graasdruk die zelfs in de intensieve veehouderij niet wordt gehaald, met desastreuze gevolgen voor ruige en houtige vegetaties en de vogels die daarvan afhankelijk zijn.

Romke Kleefstra

Monnikenwerk in Midden-Friesland

Het “eerste” inventarisatiejaar. Nog in spijkerjack en Joy Division t-shirt, het haar in een staart en in opleiding als sociaal cultureel jongerenwerker. Selfie in De Warren, Ulesprong, april 1992.

In het voorjaar van 1991 liep ik met Klaas Jager door de Friese veenweiden van de Riperkrite nabij Tijnje. Klaas was er als vrijwilliger gaan inventariseren voor Staatsbosbeheer en wou me de weelde van het rijke weidevogellandschap laten zien. Van jongs af aan had ik een diepe interesse voor vogels, ook al was die ietwat weggeëbd in mijn tienerjaren toen ik de Ramones en talloze andere punkbands ontdekte en muziek de boventoon ging voeren. Ik woonde in Akkrum en rond het dorp was het, net als in zoveel weidegebieden, armoe troef met de weidevogels. Na de ruilverkaveling, met de komst van diepe slootwaterpeilen en monotoon raaigrasland, waren grutto’s, tureluurs, scholeksters en veldleeuwerik stilaan verdwenen, op wat landerijen van enkele biologische boeren na. Hoe anders was dat in de Riperkrite! Ik wist niet wat ik zag in de reservaten van Staatsbosbeheer. In smalle, kruidenrijke percelen, rijkelijk dooradert met kletsnatte greppels, omringd door sloten met helder water tot het maaiveld, moesten we bijna op onze tenen lopen om de grutto- en tureluurnesten te ontzien. Watersnippen maakten er aanhoudend mekkervluchten, veldleeuweriken vulden de lucht met zang en grutto’s hingen als een luidruchtige wolk steekmuggen boven ons. Ik zou jongerenwerker worden, of liefst popprogrammeur in een zaal als Paradiso in Amsterdam. Maar daar in de Riperkrite besefte ik plotseling wat ik altijd wou: de natuur in, iedere dag, onderzoek doen!

Boswachter Pieter Schaper van Staatsbosbeheer bood me een reservaat aan in de Riperkrite om er, net als Klaas, weidevogels te inventariseren. Hij drukte me een rode BMP-handleiding van Sovon in handen met de mededeling “zo moet je tellen”. En zo liep ik in het voorjaar van 1992 zomaar te inventariseren in de Warren, een veenweidereservaat van dik vijftig hectare tjokvol weidevogels, bij het buurtschap Ulesprong. Klaas en ik worstelden de BMP-handleiding door. Droge kost. Ook al was BMP-en vooral zichtwaarnemingen intekenen, we konden het niet laten om toch ook nog stukken af te zoeken op nesten. Sommige percelen herbergden zoveel grutto’s, kieviten en tureluurs dat het op het oog überhaupt lastig was het aantal paren in kaart te brengen. Dan maar nesten tellen. Daar was ik als fervent en voormalig eierzoekertje en eierverzamelaar sowieso goed in. Tijdens dat zoeken stuitten we regelmatig op watersnipnesten, soms die van een wulp en kemphaan. Alsof je daar toen in 1992 25 jaar terug in de tijd ging, toen zo’n rijk weidevogelpalet even normaal was als velden vol dotterbloemen in natte veenweiden en zwarte sterns tussen krabbenscheer. Kom daar nu maar eens om.

Dat inventariseren beviel zo goed, dat ik in 1993 het petgatengebied ‘Lytse Deelen’ naast de Warren erbij nam. In 1994 deed ik hetzelfde met reservaat ‘Frieswykpolder’, direct west van de Warren. Dat jaar gingen Klaas en ik ook stukken broekbos van Staatsbosbeheer bij laagveenmoeras De Deelen op broedvogels inventariseren en even ten noorden van Akkrum nam ik ook het rietland van reservaat ‘Bokkumermar’ onder de loep. Vanaf 1995 deed ik dat ook met het meertje ‘Botmar’, tevens bij Akkrum. In 1997 inventariseerde ik inmiddels bijna heel Midden-Friesland, waaronder ook de eilanden van de ‘Terkaplester Poelen’ en de nieuwe natte natuur van de ‘Kraenlannen’ bij De Veenhoop. Ik was al lang en breed gestopt met school en had tijd zat. De natuur in, iedere dag, onderzoek doen!

Dankzij die rooie handleiding die Pieter Schaper overhandigde leerde ik Sovon kennen. Nooit van

Met een gezellig groepje vrijwilligers uit Grou ringden we jaarlijks een mooie set havik- en buizerdnesten tussen Grou en Earnewâld. Zondagse tochtjes met een Pikmeerkruiser, varend van nest naar nest, dwars door de moerassen van de Alde Feanen. Op de foto ring ik (met pet en bos haar) met broer Jan (schrijver) vier jonge Haviken op It Eilân bij Grou, 10 juni 2004 (foto: Gerrit Jellema).

gehoord. Ik kende de BFVW, maar daar hield het wel mee op. Door Sovon leerde ik de *Fryske Feriening foar Fjildbiology* kennen, een club van gedreven amateur-veldbiologen die met planten, vissen, zoogdieren, paddenstoelen, mossen, wadvogels en wat dies meer zij bezig waren en een club met een prachtig natuurtijdschrift, getiteld 'Twirre'. Een verrijking. Ik werd lid van Limosa en De Levende Natuur, én ik sloot me aan bij de WRN.

Door mijn enthousiasme was ook mijn oudste broer Jan aan het inventariseren geslagen. In de reservaten die we inventariseerden troffen we nesten aan van buizerds, bruine kiekendieven en haviken. Die roofvogels vonden we magnifiek en daarvoor bestond zowaar een heuse werkgroep. Hoe weet ik niet meer, maar Jan en ik kwamen in contact met Christiaan de Vries, gingen een dag met hem op sjouw rond de Duurswouderheide, roofvogelnesten zoeken. Christiaan liet ons zien hoe je de roofvogels in kaart bracht, hoe je ruipennen verzamelde, plukresten op naam bracht, en dat gingen wij ook doen. Rond het dorp Aldeboarn legde ik in 1996 twee grote roofvogelproefvlakken neer, respectievelijk de 'Polders benoorden Aldeboarn' en de 'Polders bezuiden Aldeboarn', gezamenlijk ruim 9000 hectare groot. Daar gingen we aan de slag met roofvogelnesten karteren. In 1997 trommelden we Albert-Jan Brink op om de jonge roofvogels 'bij ons' te komen ringen.

Albert-Jan ringde al wat jaren boombroedende roofvogels, o.a. in de bossen rond Beetsterzwaag. Jan en ik hadden echter nogal wat nesten van bruine kiekendieven in ons gebied rond Aldeboarn. Daar had Albert-Jan wat minder ervaring mee en laten nou net jonge bruine kiekendieven ongenadig fel zijn tegen bezoekers van hun nest. Plus dat het wemelt van de steekmuggen in die rietlanden. En dan had je ook nog bijna vliegvlugge jongen die vanuit het nest over een sloot het naburige weiland in vlogen. Ik zie René Riem Vis nog in zijn onderbroek door die sloot gaan, waarna de jonge kiekendief vanuit het weiland over René zijn hoofd pardoes het nest weer in vloog. Een natte onderbroek voor niets! Albert-Jan was snel klaar met de 'kieken'. Na toegetakeld te zijn bij twee nesten, vond hij het een prima plan dat ik het jaar erop zelf een ringvergunning voor die rotbeesten kreeg.

De mooiste roofvogeljongen die ik me maar kan wensen; een jonge Bruine Kiekendief, volledig in de veren, in een zompige rietkraag, met de geur van watermunt. Wite en Swarte Brekken, 23 juni 2020 (foto: Romke Kleefstra).

Ergens begin 1998 belde Rob Vogel van Sovon me op, of ik nog werk zocht. Sovon zocht iemand voor veldwerk, o.a. op de Waddeneilanden. Ik inventariseerde niet alleen heel wat terreinen op broedvogels en schreef daar netjes rapporten over, ik was inmiddels als districtscoördinator vrijwilligers van Sovon aan het coördineren en ronselen in Friesland en trad op verzoek van Freek Nijland toe tot de redactie van Twirre. Erebaantjes vond ik dat. Dat alles was ze bij Sovon opgevallen en zo lukte het me om van mijn hobby mijn werk te maken. Jongerenwerker of popprogrammeur zou ik nooit meer worden. Bij Sovon werd ik collega van Ben Koks en met enige ondersteuning van hem pende ik een onderzoeksvoorstel om bruine kiekendieven te mogen onderzoeken in terreinen van It Fryske Gea en Staatsbosbeheer in Midden-Friesland, inclusief het ringen van de jongen. Naast de 9000 hectare rond Aldeboarn bracht ik inmiddels ook roofvogels in kaart rond de Terkaplesterpoelen en het Sneekermeer. Albert-Jan besloot helemaal te stoppen met roofvogels ringen, dus kreeg ik niet alleen een ringvergunning voor bruine kiekendieven in 1998; ik mocht meteen ook alle boombroedende roofvogels ringen. En zo breidde het roofvogelwerk jaar na jaar uit. In de polders rond Aldeboarn zochten we alle nesten op, hielden bij welke succesvol waren en wanneer de jongen geringd konden worden. Rond de Terkaplester Poelen en het Sneekermeer spitste ik me toe op bruine kiekendieven en nam na wat jaren ook de Witte en Zwarte Brekken erbij, toen wijlen Jan Hendriksma daar niet meer toe in staat was. Ondertussen was er een gezellig groepje vrijwilligers uit Grou die de roofvogels tussen Grou en Eernewoude in kaart bracht, waarvan we vervolgens ook de jongen gingen ringen. Dat waren zondagse tochtjes met een Pikmeerkruiser, varend van nest naar nest, dwars door de moerassen van de Alde Feanen, met wat koude biertjes na afloop.

Al dat roofvogelwerk was wel een beetje veel van het goeie naast al het professionele en vrijwillige veldwerk wat ik deed. Bovendien kwam ik geen boom in en dus was ik altijd aangewezen op klimmers die voor mij in het spier kwamen. Jauko Dijkstra, Sido Rondaan, Alexander Rozema en Michel Pol waren vaste krachten waar ik altijd van op aan kon. Bij de WRN was echter een lichtend voorbeeld aan wie veel roofvogelaars zich maten, voor wie een dag van 24 uur veldwerk nog te kort was, die me enkele keren "slapen doe je maar als je dood bent" toevertrouwde. Dat lichtende voorbeeld was natuurlijk Rob Bijlsma die ook mij opjutte tot een chronisch slaaptekort in het voorjaar.

Jaar in jaar uit ging dat zo; roofvogelparen in kaart brengen, kijken of ze *ringable* waren, klimmers regelen, ringen en dóór. In de eigen gebieden, bij anderen in de gebieden, geen nee te koop. Dat leverde de nodige stukjes in De Takkeling op over grondbroedende buizerds, over dakbroedende buizerds, over broedzorg voor een gevallen buizerd, over een dodelijk verstrikte buizerd in een braampje, over afwijkende broedsuccessen van buizerds, over de toevallige vangst van een volwassen vrouw bruine kiekendief op een nest, over mogelijke vogelpokken bij jonge bruine kieken, enzovoort. Bij al die stukken kwam Rob dan op de proppen met een stapel pdf's van artikelen uit allerhande buitenlandse tijdschriften. Precies datzelfde deed hij ook als ik voor een tijdschrift als Twirre schreef over de opkomst van de boompieper als broedvogel in noordelijke laagveenmoerassen. Of toen ik mijn eerste stuk voor Limosa maakte over intraspecifiek ei-parasitisme bij purperreigers. Prachtig fenomeen. Ik laafde me maar wat graag aan die kennis, maar vond het bovendien te gek dat die zandhaas van een Bijlsma aansloeg op die onderwerpen van mij uit de laagvenen van Midden-Friesland. Een luxe, zo'n doorgewinterde vraagbaak en inspirator op de achtergrond.

Het waren ook woelige jaren. Terwijl de roofvogels toenamen in veenpolders als die rond Aldeboarn verdwenen de weidevogels er zienderogen uit het boerenland. Ten zuiden van het dorp verschenen borden van 'Nederland Gruttoland'; bescherming van nesten kreeg alle aandacht. Voor ieder uitgekomen gruttonest kon een boer geld vangen, maar niet als zo'n nest vroegtijdig mislukte. En dus werden buizerds en bruine kiekendieven de boosdoeners van het weidevogelleed. Die nesten moesten uitkomen en dus moesten de smerige roofpieten wijken. Twee jonge buizerds op de rand van De Deelen die ik op een vrijdagmiddag ringde met kinderen van de Akkrumer jeugdvogelwacht werden nog hetzelfde weekend "weggemaakt", terwijl hun ouders de maandag erna vergiftigd in het naburige weiland lagen bij een opengereten haas vol gifkorrels. Op de vrijdagavond ervoor was namelijk op een vogelwachtavond in Aldeboarn bekend geworden dat het paar enkele, door Alterra gezenderde gruttokuikens had buitgemaakt. Dat was einde buizerdpaar en einde jongen. Door dat soort strapatsen verscheen de politie in de polder en werd de stemming grimmiger. "Wij redden ons er wel mee", kreeg ik regelmatig van boeren en vogelwachters te horen. Omgezaagde nestbomen, illegaal beklommen nestbomen, doorgeschoten nesten, kapotte eieren onder het nest, kuikens van bruine kiekendieven waarvan de kopjes afgeknipt naast het nest lagen,

dikke sporen door het riet naar leeggehaalde kiekendiefnesten, jonge haviken weggepropt in een bult snoeiafval, vergiftigde buizerds en ga zo maar door. Dreigementen als je bij een boer over het land moest om bij een broedbosje van een buizerd of havik te komen. “Als je die buizerds doodschiet mag je hier over het erf”, herinner ik me eentje nors mompelen. Toen een medewerkster van Altenburg & Wymenga een mol vol gif op een paal van een hek vond, vervolgens de politie inschakelde en de politie daarna verhaal ging halen bij de boer op wiens land nabij Akkrum dat was, ging de betreffende boer door het lint en zou het ongetwijfeld die klootzak van een Kleefstra zijn die hem verlinkt had. Dreigementen waren er wel vaker van lieden die waren aangesproken door politie of andere toezichthouders en die ervan overtuigd waren dat ik als “roofvogelman” ongetwijfeld de boosdoener moest zijn. Dreigementen op het automatische antwoordapparaat als je op Omrop Fryslân of in de Leeuwarder Courant een interview had gegeven over roofvogelvervolging en de waarschijnlijke motieven daarachter. Het inventariseren en ringen werd zowaar een vervelende strijd en zette alles op scherp. Dat kon me niet weerhouden om de roofpieten te blijven monitoren, maar leuk was anders.

Met de bruine kiekendieven ben ik nooit gestopt, maar met de boombroedende roofvogels wel. Dat was een abrupt einde. Op de zonnige pinkstermaandag van 9 juni 2014 pikte Michel Pol me op om wat buizerds te gaan ringen. We begonnen in de Lytse Deelen, waar ook wat kennissen uit de regio aanwezig waren om het ringen gade te slaan. Dat gebeurde zo vaak. We slenterden al keuvelend over de polderdijk naar het erfje van Julia, waar een buizerdpaar een nest in een elzensingel had gebouwd, niet ver van Julia’s houten zomerhuisje. Na wat bijpraten en ouwehoeren met Julia en andere aanwezigen klom Michel de boom in. Ik vestigde me onder bij de zwarte els om de tas met jonge buizerds aan te nemen, die Michel vanuit de kroon zou laten zakken als hij eenmaal bij het nest was. Ik noteerde alvast de maten die ik zou nemen in mijn veldboekje: gewicht, vleugellengte en krop. Ook noteerde ik dat er bij de nestboom een geplukte graspieper lag. *Business as usual*. Maar plots hoorde ik een tak breken en een schreeuw… In amper een tel

Op 7 april 2009, om 8:37, vond ik het tweede nestbouwsel van een Zeearend in Nederland, in het Lauwersmeer. Sindsdien hou ik me bezig met Zeearenden en richtte met een clubje de Werkgroep Zeearend Nederland op. Op 10 juni 2020 ringden en zenderden we dit jonge mannetje in het Lauwersmeer, die in de jaren erna het hele internationale Waddengebied meermalen zou bestrijken. Op 21 januari 2021 overnachtte hij eenmalig in een bosje van Staatsbosbeheer naast mijn huis te Ulesprong (Tijnje). Op 30 maart 2023 gaf de zender aan dat de jonge man dood in een weiland bij Weidum lag. De plek waar hij lag, alsook de dode Meerkoet waarop hij lag, deed me meteen vermoeden dat dit om vergiftiging moest gaan. Dat werd bij sectie van de dode arend ook bevestigd. Lauwersmeer, 10 juni 2020 (foto: Jaap Kloosterhuis).

stortte Michel van twaalf meter hoogte naar beneden en plofte naast me op de grond, onder de els, half in de oever van een slootje, pal naast een stobbe die een 10 centimeter boven de grond uitstak. Michel kermde van de pijn. Luidkeels. Het ging door merg en been. Julia ontfermde zich meteen over Michel en hield hem rustig. Ik zorgde ervoor dat 112 werd gebeld en ijsbeerde op een neer tussen een kermende Michel en de aanwezigen. Althans, dat denk ik, want dat heb ik niet helder meer voor de geest door de *shock* waarin ik verkeerde. Voordat ik het wist landde vakkundig een traumahelikopter op de polderdijk en arriveerde vrijwel gelijktijdig een ambulance. Het traumateam manoeuvreerde Michel zorgvuldig uit zijn benarde positie. De ambulance bracht hem naar het ziekenhuis en ik reed mee. Een verbrijzelde arm, een gebroken rug. De breuk in de rug bleek stabiel, de arm vergde een lange operatie. Door goed medisch ingrijpen en een lange revalidatie kwam Michel godzijdank uiteindelijk weer op de been, maar een boom beklimmen deed hij nooit meer. Tijdens het zekeren, boven in de els, op die zonnige pinkstermaandag, zag hij niet dat de tak waaraan hij zich vasthield dood was… Drie dagen na het ongeluk ging ik met Alexander Rozema nog haviken en buizerds ringen bij De Deelen. Toen Alexander dubbel gezekerd omhoog de boom beklom stond het angstzweet mij dubbeldik op rug en voorhoofd. De lol was eraf en vanaf toen liet ik de buizerd-, havik- en sperwernesten voor wat ze waren. Liever een nest vol chocolabruine, bijna vliegvlugge, felle, jonge bruine kiekendieven in zompig rietland in Midden-Friesland of op de kwelder van Schiermonnikoog. Daar zal Rob het mee moeten doen. Geen dikke stapel nestkaarten meer met van alles en nog wat, maar een bescheiden stapeltje nestkaarten met uitsluitend bruine kieken. Dat neemt niet weg dat ik ieder jaar na het opsturen van dat stapeltje een enthousiaste mail van Rob krijg over hoe waardevol dat kiekenwerk is. En zo plak ik er ieder jaar weer een jaar aan vast. Al was het alleen maar om Rob er een plezier mee te doen en bij te dragen aan zijn jaarlijkse overzicht van broedresultaten van roofvogels in Nederland in De Takkeling. Monnikenwerk.

Vergiftigde zeearend, gevonden bij Weidum in Friesland op 30 maart 2023 (Foto: Peter de Boer). De vogel was als oudste nestjong geringd en gezenderd in het Lauwersmeer op 10 juni 2020 en had in de tussentijd door Noord-Nederland, Noord-Duitsland en Denemarken gezworven maar zich nog niet als broedvogel gevestigd.

Valentijn van Bergen

Voor Rob

Ik vraag me vaak af hoe mijn leven eruitgezien had als Rob niet had bestaan. Al negen jaar werk ik voor de Zwitserse Vogelwarte, waar ik me voornamelijk bezighoud met rode wouwen en wespendieven. Mijn fascinatie voor vogels begon in Friesland, waar ik als klein jochie al gek was op de natuur en warme voorjaarsdagen vulde met het zoeken naar vogelnestjes. In die tijd begon ik ook met het beklimmen van bomen, omdat zich daar eveneens nesten bevonden, zoals die van de gaai en de Turkse tortel.

Toen ik een jaar of tien was, mocht ik een keer mee met René Riem Vis, een „WRN-er“ en destijds een collega van mijn vader. Die dag beklommen we sperwernesten op de Kiekenberg om de legselgrootte vast te stellen. Ik was onder de indruk van de prachtige eitjes en herinner me nog goed hoe enthousiast René was toen we een nest met zes eieren vonden, het maximale aantal voor sperwers.

Enkele jaren later, tijdens mijn zoektocht naar vogelnesten, stuitte ik op een buizerdnest. Toen ik de nestboom beklom om het aantal eieren vast te stellen, zag ik dat er nummers op stonden: een 1, een 2 en een 3. Hierdoor kwam ik opnieuw in contact met René, want hij moest degene zijn geweest die deze had aangebracht. Dit leidde tot jaren van intensieve samenwerking: we karteerde, volgden nesten en ringden jongen. Ik leerde het belang van gegevens verzamelen, vooral omdat ieder voorjaar *De Takkeling*, het blad van de WRN, verscheen met alle broedresultaten van roofvogels in Nederland. Het gaf me een enorme kick om te zien dat ook onze gegevens, soms substantieel voor Friesland, in de tabellen en berekeningen werd meegenomen.

Meten, wegen en raten verzamelen op een wespendievennest bij Neuenegg, Zwitserland, 9 juli 2022 (Foto: Valentijn van Bergen). En even aan de jongen ruiken natuurlijk, het geluk van de klimmer.

Deze passie groeide uit tot een levenswijze. Vrijwel elke zondag van maart tot juli waren René en ik in het bos te vinden. Tijdens het ringseizoen waren we bijna dagelijks op pad, ‚s avonds of zelfs onder werktijd. Pas later, toen ik de *Handleiding veldonderzoek Roofvogels* had en met Rob in contact kwam, besefte ik dat we werkten volgens de methoden die hij had opgesteld. In de jaren die volgden, groeide Rob uit tot een mentor en grote inspiratiebron. Hij is er in grote mate verantwoordelijk voor dat ik iets in het leven heb gevonden wat wezenlijk voor me voelt: het onderzoeken van vogels.

Ik wil niet beweren dat Rob uniek is en dat er maar één zoals hij bestaat. Ik vermoed namelijk dat deze zin in dit boek nog vaker zal opduiken, en misschien klopt het niet eens. Waarschijnlijk worden veel mensen zoals Rob geboren, met een eindeloze nieuwsgierigheid en verwondering voor de natuur. Dat is niet zo vreemd; wij mensen leven nog niet zo lang in betonnen blokken, waar we ons voedsel uit plastic verpakkingen halen. Eeuwenlang observeerden, aanbaden, onderzochten en kwantificeerden we de natuur. Deze natuur was essentieel voor onze overleving als individu en als groep. Hoewel, alom genegeerd, is er wat dat laatste betreft eigenlijk niets veranderd.

Vaak vraag ik me af waarom ik mijn leven in het teken van vogels en natuur heb gesteld. Soms voelt deze nieuwsgierigheid als een afleiding van het ‘echte leven’. Puur biologisch gezien zijn we, net als roofvogels, geprogrammeerd om een paar te vormen en ons voort te planten. Rob heeft zich aan deze drang onttrokken en is daar volledig tevreden mee. Dat fascineert me. Zelf kon ik me er niet aan onttrekken en kreeg iets meer dan een jaar geleden een zoontje. Robs eerste reactie was: „ poe hé, vader worden, gefeliciteerd! Dat wordt een ander leven, maar daar staat continuering van het roofvogelwerk tegenover.“ Hij had natuurlijk gelijk. Ik kan me goed voorstellen dat mijn zoon ooit in bomen klimt en dezelfde nieuwsgierigheid en fascinatie voor de natuur ontwikkelt. Maar hij mag uiteraard helemaal zichzelf zijn en groeien op zijn eigen manier. Toch doet het me deugd dat hij inmiddels elke overvliegende kraai of meeuw enthousiast aanwijst, eindeloos naar duiven op straat kijkt en aandachtig luistert naar vogelgeluiden, zoals de merel die hij al goed herkent.

Als bioloog vind ik mensen minstens zo interessant. Rob fascineert me, niet alleen door de manier waarop hij zijn leven inricht, maar ook door hoe hij met zijn omgeving omgaat. Telkens wanneer ik hem bezoek om eindeloos te praten over vogels, onderzoek, natuur en de wereld, verwonder ik me stiekem ook over Rob zelf en het huis waarin hij leeft. Zijn vaste bureaustoel heeft inmiddels een groot gat in het midden. De duizenden boeken in zijn kasten staan keurig geordend. Op de schoorsteenmantel liggen oude wespennesten, en overal liggen doosjes en zakjes met vogelnesten, nootjes, zaden en besjes en „You name it“, zoals Rob zou zeggen. Alles is geteld, gemeten, gewogen en zowel digitaal in Excel als handmatig in opschrijfboekjes vastgelegd. Zelf sla ik mijn gegevens vooral digitaal op, in de cloud en op harde schijven, maar Rob vertrouwt dat niet. Hij zweert bij papier. Elk opschrijfboekje krijgt een nummer, zodat de digitale data altijd gecontroleerd kan worden aan de hand van de papieren versie. Ik zag toevallig dat hij in 2023 bij boekje nummer 371 was. 371 boekjes vol minutieuze observaties van hoe Rob de wereld dagelijks waarneemt. Ik hoop dat er nog minstens 500 bij komen.

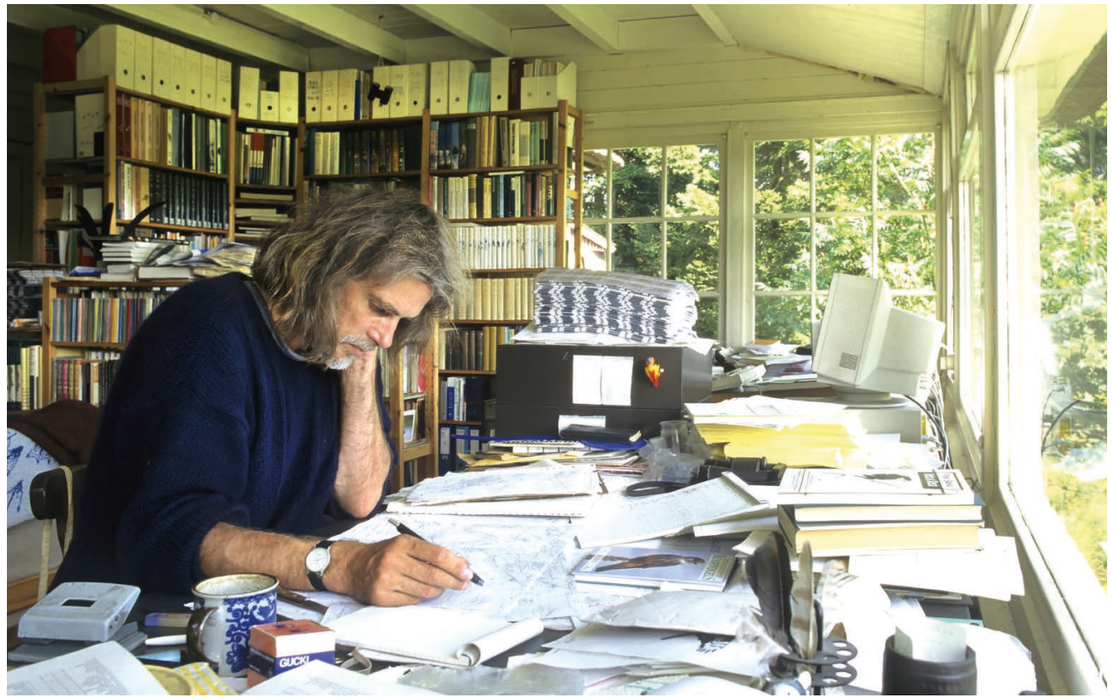
Bedankt, Rob, voor alle inspiratie. Ik hoop nog lang van en met je te kunnen genieten van alles wat vliegt, legt, slaat, grijpt, kekkert, graaft en leeft.

De foto's op deze pagina zijn gemaakt op juli 1997 in Boschoord (bovenste twee) en op de Bokkenleegte (Foto: Simon Bijlsma).

Simon Bijlsma

Beste Rob, beste Roege,

"Bent u dan familie van Rob Bijlsma?"
Hoe vaak is deze vraag niet aan mij gesteld? Velen denken van doen te hebben met dè Rob Bijlsma als ze mij over roofvogels bellen of een email sturen om een lezing of publicatie aan te vragen. Hun droom spat uiteen als ik zeg dat ze met een andere Bijlsma contact hebben, die weliswaar geen Rob heet maar wel gebiologeerd is door roofvogels. Na een korte stilte wordt vrijwel altijd deze vraag aan mij gesteld.

Onze wegen kruisen de eerste keer in 1993 als jij druk bezig bent de laatste hand te leggen aan de *Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels*. Je zoekt voor het boek nog foto's die het gedrag van roofvogels tonen. Gelukkig kan ik je helpen aan een aantal geschikte dia's. Intrigerend vind ik jouw drijfveer om oneindig veel uren te investeren in veldonderzoek, de analyse van gegevens, het maken van overzichtelijke tabellen en figuren én het schrijven van duidelijke, prettig leesbare teksten. Koos van Zomeren maakt in het voorwoord van dit prachtige standaardwerk over roofvogels duidelijk wat jou drijft en ik neig hem te geloven: *"Ik heb hem in bomen zien klimmen – ja , ik heb hem vooral in bomen zien klimmen. In de onwaarschijnlijkste bomen werkt hij zich omhoog, als een vogel maar zo goed is geweest er een nest in te bouwen. Hij denkt dat hij in bomen klimt om onderzoek te kunnen doen. Ik denk dat hij onderzoek doet om in bomen te kunnen klimmen".*

Een paar jaar later in 1997 bel je mij enthousiast over een vreemde kostganger en vraagt of ik met hem wil kennismaken. Het wordt een bijzondere ontmoeting. Hij heet Warp, is een wespendief en revalideert

Warp met voorkeursprooi -een bananenschuitje-, revalidatie Wespendief (Foto: Simon Bijlsma).

bij jou. Hij is bijna verhongerd en met een ernstig ondergewicht uit het nest gesprongen. Je vertelt mij dat zijn naam een verwijzing is naar de warpsnelheid van starship Enterprise vanwege het wonderbaarlijk snelle herstel van zijn gewicht. Even later begrijp ik waarom. Het is goed toeven in revalidatiecentrum Wapse. Jij verwent Warp met zijn lievelingsprooi. Als ik door mijn camera kijk om dit bijzondere schouwspel vast te leggen, zie ik dat dit niet de eerste keer is dat hij deze prooi, een bananenschuitje, naar binnen werkt. Al snel steekt zijn krop uit als een opgeblazen ballon. Als dank voor deze verwennerij biedt Warp jou een unieke mogelijkheid om het natuurlijke (foerageer)gedrag van wespendieven van zeer nabij te observeren als hij opzoek gaat naar zijn prooi van 2e keuze: wespenbroed.

Een jaar later bel je weer. Nu is het de tamme, lichtgekleurde wespendief Burp die jou in staat stelt vanaf de eerste rang nauwgezet te observeren hoe wespendieven het nest van wespen lokaliseren. Zijn naam dankt hij aan de boertjes die hij laat tijdens het eten. Samen lopen we door het bos en dankzij de zender van Burp vinden we hem snel. Wij komen op het goede moment: hij is net bezig met het uitgraven van een wespennest. We staan op ongeveer twee meter afstand en aan de hoeveelheden zand die uit het gat naar buiten vliegen, verwacht je dat er een konijn aan het graven is. Al snel bereikt hij de raten en nemen de aanvallen van de wespen toe. Er hangen wolken wespen rond de wespendief en vele proberen hem te steken. Jij legt mij uit welke aanpassingen Burp heeft om te voorkomen dat hij (vele) steken oploopt. Helaas beschikken wij op dit moment niet over stugge gepantserde kopveren en spleetvormige neusgaten. Als de graver weer bovengronds komt met goed gevulde raten, richten de aanvallen van de wespen zich meer en meer op ons en zijn wij genoodzaakt ons terug te trekken. Wat een ervaring!

Warp met uitpuilende krop na verorberen van bananenschuitje (Foto: Simon Bijlsma).

Burp, één jaar oud, zie gele iris en gele washuid, kenmerkend voor respectievelijk volwassen en jonge Wespendief (Foto: Simon Bijlsma).

Als een tijdschrift graag een artikel over jou wil opnemen bel ik je. Een afspraak is snel gemaakt. Met een notitieboekje, schrijfgerei en camera reis ik af naar jouw huis midden in de bossen van het Drents Friese Wold. We beginnen met het maken van foto's. Vanwege het feit dat jij een aanzienlijk deel van je leven doorbrengt (klimmend) in bomen wil ik van bovenaf een klimmende Rob fotograferen. Dit komt mooi uit want jij wil nog een nest van een wespendief controleren in de nabijheid van je huis. Als eerste klim ik de boom in. Gelukkig hebben we een ladder mee die mij tot aan de eerste takken brengt. Dan volg jij met de klimijzers. Met deze hulpstukken loop jij net zo gemakkelijk verticaal als een gewoon mens horizontaal. Ik moet je dan ook aansporen om veel langzamer de lariks in te lopen wil ik een goede foto kunnen maken. Na het meten en wegen van de jonge wespendief op het nest en het onderzoeken van de prooiresten op de nestrand, dalen we beiden af in ons eigen tempo. In Wapse halen we wat eten bij de plaatselijke supermarkt waar het personeel gewend is aan de man die in het dorp bekend staat als de Roege. Na het eten, het interview en het maken van foto's van jou in en rond het huis, keer ik huiswaarts. Het was een prachtige dag.

In 2010 en 2011 werken we samen met WRN en politie aan de campagne *Roofvogels in Beeld* met als doel de ernstige roofvogelvervolging in Friesland zichtbaar te maken. Mede dankzij jouw inzet Rob, brengen we tijdens deze campagne het topje van de ijsberg in beeld en stellen jaarlijks ruim 120 zekere gevallen van roofvogelvervolging vast onder de soorten buizerd, havik, sperwer, bruine kiekendief, torenvalk en wespendief. Door veel media-aandacht van provinciale en landelijke tv, radio en dagbladen maken we samen deze misstanden zichtbaar voor een groot publiek, met veel reacties van afschuw tot gevolg. Friesland is de koploper in Nederland als het gaat om deze vervolging. De weidevogelbescherming in deze provincie speelt hierin een grote rol. In de pas uitgekomen *Takkeling* (jaargang 33, 2025, nummer 1) valt helaas te lezen dat de opzettelijke nestverstoringen in 2024 nog steeds vooral op het Friese platteland plaatsvinden.

Rob, jij hebt lak aan wat de meeste mensen van jou vinden, dus is het vrijwel zeker nutteloos wat ik nu ga zeggen. Toch doe ik het omdat ik ook graag mijn eigen gang ga. Voor mij ben jij een authentiek persoon met veel humor die zijn eigen lijn trekt en zich niet laat afleiden door wat andere mensen ervan vinden. Ik waardeer dat en bepaalde optredens van jou vergeet ik nooit.

Naar aanleiding van het pas verschenen boek *Mijn roofvogels*, over jouw persoonlijke ervaringen en belevenissen met roofvogels, ben je in 2012 te gast in het VPRO tv programma *Boeken* van interviewer Wim Brands. Jij zit aan tafel met je jas aan en de verrekijker om je nek. Dit valt alle kijkers op schat ik zo in. Ook de interviewer ontgaat het niet. Hij vraagt dan ook waarom je de jas nog aan hebt en de kijker om. Alsof het de gewoonste zaak van de wereld is antwoord jij dat je de jas aanhoudt omdat je zo weg wilt kunnen gaan. De kijker hou je paraat omdat je die altijd en overal nodig kunt hebben. Heel logisch voor jou. Tussen jou en de goed voorbereide Wim Brands ontspint zich vervolgens

een ontspannen en zeer interessant gesprek dat recht doet aan jouw kwaliteiten als bioloog/onderzoeker. Daarnaast laat het interview aan de hand van de opkijk- en opvliegafstand zien, dat jij als onderzoeker als geen ander, heel creatief bent in het bedenken van onderzoeksmethoden om antwoorden te krijgen op de door jouw gestelde vragen. Dit geldt eveneens voor de door jou bedachte onvergetelijke blikjesindex.

Hoewel het voor een bioloog 'not done' is om eigenschappen van mensen met die van dieren te vergelijken, maak ik voor jou een uitzondering en doe het toch. Rob voor mij ben jij de bioloog/onderzoeker met het waarnemingsvermogen van een vale gier, de vasthoudendheid en het uithoudingsvermogen van een giervalk, de kracht en de vechtlust van een vechtarend, het opportunisme van een savannearend en de kennis en wijsheid van een (veld)uil.

We leven helaas in een tijdsgewricht waarin natuur continu onder druk staat en als lastig wordt gezien. Het toepassen en gebruiken van wetenschappelijke ecologische kennis bij het nemen van (politieke) besluiten lijkt verder weg dan ooit. Juist nu zijn onderzoekers zoals jij nodig die de spijker op de kop durven slaan, en hun vinger niet op de zere plek leggen maar op de zere plek drukken.

Tot slot ben ik je nog het antwoord schuldig op de vraag waarmee ik mijn verhaal begon: *"Bent u dan familie van Rob Bijlsma?"* Ja Rob, wij zijn familie van elkaar: geen broers of neven maar wij behoren beiden tot de familie van mensen met een grote bewondering voor roofvogels en bijna al het andere dat leeft op deze aardbol. Rob, ik wens je alle goeds en ik hoop dat je nog heel lang blijft genieten van het leven en je blijft verwonderen over alles wat leeft.

De Bokkenleegte vanuit boomtop naast huis, 6 januari 2024, een zeer nat jaar (Foto: Rob Bijlsma).

Arnold van den Burg

Sperwers van de woeste gronden of verwoeste gronden?

De Veluwe: een woest en bijster geologisch monument, geboetseerd door ijstijden en vervolgens overgelaten aan erosie en, uiteindelijk, aan de 'moderne Mensch'. Gronden die bovenal te droog waren voor grootschalige ontginning ten behoeve van de moderne landbouw en alleen van nut waren voor extensieve gebruiksvormen, zoals jacht, veehouderij, houtteelt en her en der wat kleinschalige akkertjes. Extensief? Dat is relatief: het verwijderen van nagenoeg al het bos en het afplaggen van heide voor de mestproductie in de pre-kunstmest periode is waarschijnlijk al verwoestend geweest voor de meest oorspronkelijke natuurwaarden van het gebied en mogelijk ook voor de kwaliteit van de bodem. Het ontstaan van grote stuifzandgebieden was één van de gevolgen. Het is aannemelijk dat veel meer nutriënten van de Veluwe werden afgevoerd dan er voor (kleinschalige) beakkering werden aangevoerd. Het is dus waarschijnlijk dat de Veluwe in haar oorspronkelijke staat minder woest en bijster was dan wat we er later van gemaakt hebben.

De industrialisatie in Nederland kreeg geleidelijk vorm vanaf 1850. Dit proces, wat in de buurlanden al eerder op gang was gekomen, leidde voor de eerste keer op de Veluwe tot een grote verslechtering van de luchtkwaliteit. De eerste Nederlandse korstmossen die hierdoor het veld moesten ruimen, zoals het Longenmos *Lobaria pulmonaria*, verdwenen al voor 1900 uit de Veluwse bossen. In de eerste helft van de vorige eeuw verdwenen op veel plaatsen nagenoeg alle epifytische korstmosvegetaties, maar in die tijd is dat geen proces geweest waaraan veel aandacht werd geschonken (maar waar een enkeling zich wel over heeft verbaasd: Garjeanne, 1937; DLN).

De industrialisatie heeft doorgezet en bracht uitstoot van zwavel met zich mee, dat als zwavelzuur overal neerdaalde, dus ook op de Veluwe. Op verschillende manieren zorgde dit voor bodemverzuring. In de eerste plaats logischerwijs door de aanvoer van zuur, maar de effecten hiervan werden versterkt door het uitspoelen van sulfaat. Omdat dit een negatief ion is, spoelden positief geladen ionen mee uit, zoals calcium, magnesium, etc. Door de verzuring en uitspoeling ontstond er een nieuwe golf van bodemverwoesting, bovenop de effecten van de oude landbouwpraktijken. Deze golf is uiteindelijk bedijkt in de jaren 1980, door het plaatsen van zwavelfilters op industriële schoorstenen en verbrandingsinstallaties.

Na de tweede wereldoorlog werd de landbouw sterk geïntensiveerd, waardoor de stikstofdepositie evenredig toenam. In den beginne vond dit stikstof zijn weg in het ecosysteem van de Veluwe: veel planten en bomen waren beperkt door stikstof in hun groei, dus de extra stikstof werd aangewend om harder te kunnen groeien. Op plekken die niet al te arm waren en waar dus vooral stikstof beperkend was, is in jaarringen van bomen te zien dat deze inderdaad harder gingen groeien. Zodra er stikstofverzadiging optrad, versnelde echter het verzuringseffect van de stikstofdepositie onder andere door het uitspoelen van nitraat (ook een negatief geladen ion). Hierdoor leidde extra stikstof niet meer tot winst voor de plantengroei, maar ging het juist negatief werken, zeker op een bodem die al een verarmde nutriëntenstatus had. Op de Ginkel (Zuidwest-Veluwe) is aan de eiken te zien dat ze vanaf het begin van de jaren 1970 alweer minder goed begonnen te groeien, tot hun uiteindelijk afsterven wat rond 2010 opvallend grootschalig begon te worden. Tot op de dag van vandaag wordt de grond verder en verder verwoest door de verzurende en vermestende werking van een te hoge stikstofdepositie.

In de jaren 1970, toen de bomen stikstofverzadigd begonnen te raken en er meer nutriënten overbleven voor grassen, werd ik geboren, maar startte het roofvogelonderzoek op de Zuidwest-Veluwe al, met jou als boegbeeld. Terwijl onder botanisten al wel zorgen ontstonden over de effecten van de stikstofdepositie, vormden pesticiden, zoals DDT en Dieldrin, de kopzorgen van roofvogelminnende onderzoekers.

Maar het zag er hoopvol uit! Langzamerhand werden deze pesticiden uitgebannen, werden roofvogels bij wet beschermd en nam de roofvogelstand toe, vlakte zelfs eind jaren 1980 al wat af ten teken dat het gebied 'vol' zat. Dit duurde tot ongeveer 1992, toen je een deel van het studiegebied op de Zuidwest-Veluwe inruilde voor intensiever veldwerk in Drenthe en ondergetekende – aanvankelijk ook met trillende knieën- de klimijzers ter hand nam. De roofvogelstand begon te dalen, wat zowel Sperwers als bij Havik (ook wel 'de roofvijand der Sperwers') optrad. Even bellen met Rob om hem te vragen wat hij er van vindt: 'Die Havik bij Nieuw-Reemst roept wel, maar hij zit niet op één van de bekende nesten en ik kan ook geen nieuw nest vinden'. 'Dat moet wel, je kijkt niet goed! Haviken hebben ALTIJD een nest'... Aldus de prelude wat een 30% teruggang van de Havik inluidde en 50% teruggang van Sperwers gedurende de jaren 1990.

Omdat Sperwers nu eenmaal veel gemakkelijker te onderzoeken zijn dan Haviken heb ik me sinds 1996 vooral op Sperwers gefocust. Na verschillende onderzoeken doorlopen te hebben, bleek rond 2004 dat Sperwers in hun eiproductie beperkt werden door aminozuurtekorten. Dat is gek, omdat aminozuren de bouwstenen zijn van eiwitten en sperwers vooral eiwit (en vet) eten. Er zijn echter specifieke aminozuren die dieren niet zelf kunnen maken en welke ze dus via het dieet moeten binnenkrijgen. Als er hiervan te weinig in het voedsel zitten, kunnen vogels hun borstspier gebruiken om hieraan de juiste aminozuren te onttrekken. We hebben vastgesteld dat 1) de ei-uitkomst een positief verband vertoont met de aminozuurinvesteringen in het ei, 2) sperwervrouwtjes veel gebruik maken van hun borstspier om eileg mogelijk te maken en 3) cysteïne het meest beperkende aminozuur is in sperwereieren.

Cysteïne is één van de twee zwavelhoudende aminozuren die uit het dieet moeten komen. Deze aminozuren kunnen door dieren wel in elkaar omgezet worden, maar voor de Sperwer levert dat geen winst op, omdat door het ene tekort aan te vullen een ander tekort zou ontstaan. Procentueel maken de zwavelhoudende aminozuren maar een heel klein deel uit van de aminozuren in planten. Ze zijn dus relatief zeldzaam en zitten niet in de groep van aminozuren die door stikstofdepositie positief worden beïnvloed, zoals arginine. Het aandeel zou zelfs relatief kunnen afnemen. De veergroei van mezen op de Veluwe is te versnellen door ze met zwavelhoudende aminozuren bij te voeren en het lijkt er dus op dat ook de sperwerprooien een beperking van deze aminozuren hebben, zij het met name voor de snelheid van de veergroei. Deze beperkingen kunnen groter worden hogerop in de voedselketen, omdat er ook verbruik is van zwavelhoudende aminozuren, zoals in onverteerbare bestanddelen van veren en haren, waarin ze veel voorkomen.

In bossen op nutriëntenarme bodems die bovendien sterk verzuurd en vermest zijn (dus de verwoeste gronden van de Veluwe) produceren eikenbomen minder eiwitten dan op rijkere bodems, zoals die van de oude landgoedbossen op de stuwwallen. Dit betekent dat de totale productie van zwavelhoudende aminozuren aan de basis van de voedselketen al verlaagd is op bodems van slechte kwaliteit. Rupsen in eiken overleven veel minder goed in opstanden op dergelijke gronden, waardoor er minder voedingsstoffen de voedselketen ingebracht worden (de vraat lijkt weer toe te nemen als de eikenbomen op sterven na dood zijn, maar ze hebben dan al veel minder blad). Vervolgens komen er ook minder jonge vogels door een gebrek aan voedsel, maar ook door een gebrek aan calcium in de sterk verzuurde bodem, waardoor de ei- en kuikenoverleving sterk afnemen. Ook deze processen vormen een struikelblok voor broedende sperwers.

Rond het bos liggen dorpen, steden, landbouwgebieden en recreatieparken. Van oudsher waren deze van groot belang voor Sperwers als jachtgebieden in het voorjaar en voor bulk-voedsel als er (nog) geen nestjes van bosvogels waren uitgevlogen. Mussen en spreeuwen waren stapelvoedsel. Door veranderde, intensieve landbouwmethoden en afname van nestgelegenheid hebben mussen en spreeuwen in de randgebieden het nakijken en daarmee ook de Sperwer. Tussen de oogharen door naar de data kijkend, lijken mussen en spreeuwen enorm in belang te zijn afgenomen in het dieet van Sperwers. Bosvogels nemen die plaats in, maar dit valt samen met nog eens een (bijna) 50% reductie van de populatie tussen 2010 en 2020. Er is nu dus nog maar ongeveer 25-35% over van de sperwerpopulatie op de Zuidwest-Veluwe in vergelijking met de stand toen ik het stokje overnam in 1992.

Afname van het voedselaanbod levert niet alleen problemen op voor de eileg, maar ook in de jongenfase. Waar voorheen altijd het vrouwtje in de buurt was om de nestcontroleur met hevig alarm te verwelkomen, blijft het nu stil in het bos als de nestboom wordt beklommen. De vrouwtjes blijven nog maar kort na het uitkomen van de eieren bij het nest en helpen het mannetje om voedsel aan te slepen voor het broedsel. Je merkt hierdoor weinig aan de conditie van de jongen, maar de nestpredatie is heel sterk toegenomen. Zelfs tijdens het ringen van de jongen onder de nestboom, komt de buizerd al even naast het nest zitten om te kijken of de jongen al groot genoeg zijn... Kansloos.

De woeste grond van de Veluwe zoals deze is neergelegd in de laatste ijstijden is verwoest door historisch landbouwkundig gebruik, luchtvervuiling, verzuring en vermesting, ontginning en intensief gebruik van de randgebieden. Dit heeft per saldo grote, gestapelde nadelige effecten op Sperwers (maar dit geldt waarschijnlijk onder andere ook voor Havik, Buizerd, Wespendief en Boomvalk). De zuurgraad van veel bossen op de Zuidwest-Veluwe ligt rond de 2.5 (pH-zout) wat betekent dat de totale zuurbuffering weg is. Omdat het droge bossen betreft, komt dit niet zomaar vanzelf terug en zal je iets moeten ondernemen om er nog iets van te kunnen maken. Het is van belang dat in ieder geval basale processen zoals strooiselafbraak weer naar behoren gaan verlopen, dat de vegetatie weer veel kruidenrijker wordt en dat de bomen blijven leven. De condities die hiervoor nodig zijn, vormen de randvoorwaarden voor verder herstel van Veluwse bosecosystemen. Vermindering van stikstofdepositie, herstel van bodemkwaliteit en de reconstructie van intacte landschappen lonken inmiddels aan de horizon.

Gaan we nog meemaken dat de populatie van de Sperwer (en andere roofvogels) weer opkrabbelt? Gaan we het Longenmos terug verwelkomen op de Veluwe? Gaan we de verdere aftakeling van de eikenbossen stoppen? Het beantwoorden van deze vragen is niet meer afhankelijk van nieuw te verwerven kennis – we weten redelijkerwijs wel wat er moet gebeuren. Het is een maatschappelijk probleem en het is aan de onderkenners daarvan om dat als zodanig geagendeerd te krijgen. Van pensioen kan dus geen sprake zijn en ik hoop dat onze paden de komende 20 jaar (dan word ik 70) weer veel meer zullen kruisen dan de afgelopen 20 jaar, met name ook in de hier geschetste context!

Alle goeds!

Jonge sperwerman (Foto: Richard Ubels).

Siemen Dijkstra, Studentenpad

Jan van Diermen

Sperwers *Accipiter nisus* ‘doen’ met telefonische ondersteuning
Doing Sparrowhawks with a telephone support line

Al vogelde ik in een paralelle wereld met Rob vanaf 1971, tijdens onze Veluwse jaren bleef ik verre van roofvogels want die ‘werden al gedaan’. We deden wel meer parallel, onze gezamenlijke gangen naar het ZMA aan de Plantage Kerklaan leidden voor Rob naar de Bibliotheek alwaar Jelle Paul zijn contact was (Bijlsma 2012). Voor mij ging het om de lijkjes en veertjes in de vriezers en om de balgen. Naar Cees Roselaar, Tineke Prins en Jan Wattel (1935-2013) die er vanaf 1973 zijn *Geographical differentiation in the genus Accipiter* in de kast had staan: “kijk hier eens in Jan, misschien interesseert het je”. Ik was 17 en verbluft, oog in oog met de schrijver van hét havikenboek. Ik wou dus taxonoom worden. Dat opengeslagen *differentiation* zorgde ervoor dat ik bij alle Sperwers die ik vanaf mijn 21ste heb opgemeten noteerde of de vleugellengte door P6 of P7 werd bepaald. In het laatste geval heb je een vogel met puntiger vleugels, zeg meer keep en minder vink. Ik beloof er iets over te schrijven.

Mijn eerste sperwernest vond ik rond 20 juni 1981 op Het Hurkske, Erp in Noord-Brabant. Ik dacht eerst dat het een Kauwtje was, dat alarmerende vrouwtje met de straaljagers van Volkel er doorheen maar er toch bovenuit razend. Thuisgekomen meteen Rob gebeld: ik wist niet dat het zo makkelijk was. Drie weken later had ik er 21 en meer werden het er niet dat jaar. Weer bellen: ik heb er nu 21, “hoe groot gebied heb je dan afgezocht?” Ik schat 1500 hectares bos, heb zestien nesten met piepende jongen en overal ruiveren van. “Dan ben je der nu goed in Jan”.

Foto 1
Plantage Kerklaan 36, aanbellen en binnengelaten worden in de oude concertzaal van Artis, vol met reusachtige skeletten, ik meen echte van o.a. walvissen, dan de trappen op naar het domein van Jan Wattel en zijn Taxonomen. Wisten wij veel van de aanslag op het hier gevestigde gemeentelijk bevolkingsregister in 1943.

Het jaar erop was ik echt wat van plan en dan heb je instemming nodig van de Commissie Roofvogels NOU, de ringen kwamen als vanzelf van Burgers en Müskens. Kennelijk zong het rond en ik kreeg Jan Wattel aan de lijn. Hij belde als voorzitter van de commissie Roofvogels en Uilen: “we zijn akkoord, is heel goed, maar kun je wat je wilt doen ook in het geheim en zonder sporen na te laten? Het lijkt ons geen goed idee dat Brabantse bos-bezitters weten wat jij daar doet”. Gevolg: ik herinner me niet ooit ergens toestemming voor te hebben gevraagd, ook niet in de neo-feodale Achterhoek en heb pas na 2008 wat lastige sperwernesten met klimsporen benaderd. In 1992 kom ik Jan Wattel nog eens tegen op de boot naar Engeland, hij kijkt me scheef aan met die blik ‘jij bent het’: “hee Jan, wat ga jij doen?” Ik ga met niet uitgekomen sperwereitjes naar Monks Wood, homogeniseren, analyseren, waarop hij geamuseerd met de hand aan het gezicht iets zegt als “*amazing*, echt iets voor . . . . zoals ik dat noem . . . . *single-species enthousiastics*.”

Ik nam het overal mee naar toe, dat predicaat ‘er goed in zijn’. Begin jaren negentig had ik wel zeven studiegebiedjes van West-Brabant tot Twickel. Een fietstocht langs de Engelse kust in 2004 met Irene (toen 9) bracht er drie, terwijl we toch primair haar lievelingsvogels Noordse stormvogel (vanwege het geluid) en de holbewonende papegaaiduikers zochten. In 2001 begon ik met plakken van VHF-zenders op staarten van inmiddels Gelderse Sperwers bij Zutphen, broedende mannen (nog ongepubliceerd, maar al wel tig keer gepresenteerd). In 2003 wachtte een nieuwe VHF-dimensie; ik wilde sperwers in de winter volgen, want vroeg me af hoe dat man-vrouw verschil er in een gedragsstudie uit zou komen. Dat moest dan wel in een periode dat mannen en vrouwen niets met elkaar te maken hadden.

De eerste man, EEF, bracht me tijdens zijn verorberen van een merel in vertwijfeling. Kennelijk had ik een verwachting over wat ik zou gaan horen en klopte de waarneming er niet mee. Beginnersfout. Het duurde ‘me te lang’ en het signaal bevroor soms voor meer dan twintig minuten in een kraakstand om dan weer in de voor het prooi plukken en eten kenmerkende wisselfrequentie over te gaan. Er stak een dichte mist op en alles begon te druppen in het populierenhoekje. Wapse gebeld, wat zou er mis kunnen zijn Rob, hij komt al meer dan een uur niet van zijn plek, signaal is nu helemaal weg, “draait ie dan niet recht naar je toe?” Goed, ik wacht af. En afwachtend sta ik van 9:56 tot 12:15 met mijn fiets vol spullen te midden van tal van hondenuitlaters die hun hond op minder dan 50 meter van de sperwer het Laakse januari-water in en uit jagen. In die 139 minuten ‘hortend actief signaal’, zat één zuivere rustpauze (denkelijk op een lage tak snavel afvegen, veren schudden, kletsnatte staart beetje opdrogen). Enfin, na die twee uren en negentien minuten kwam ie ineens omhoog. Ik schrijf: *zit op dikke zijtak eik boven fietspad - krop afgeladen vol - steekt weg over naar Tolhuis*. Ik maak een profielschetsje, opgewonden nog eens Rob bellen. Ik: “Hij is vertrokken, het leek wel een Bijlzalm, ken je die? Misschien heeft ie nu genoeg gehad voor vandaag” Rob: “Jan… er gaat niks boven empirisch onderzoek”.

Er volgden er meer, en sperwervrouwen doen dat met Merels heel anders dan mannen.

Jan van Diermen

Sekseverschillen in gewicht, dagritme, prooikeus, prooiconsumptie, jachtstrategie, habitatkeus en ruimtegebruik bij de extreem seksueel dimorfe Sperwer *Accipiter nisus*: een VHF-radiozender studie

De Sperwer, dat zijn eigenlijk twee soorten in één. Afhankelijk van wat je aan ze meet zijn vrouwtjes 15-55% groter of zwaarder dan mannetjes (Newton 1986). Uit alle hoeken van Europa is gepubliceerd over broeden en de rol van de seksen in het broedseizoen, vaak mede met voedsel als onderwerp (Opdam 1975, Ortlieb 1983, Joncour 1986, Newton 1986, Frimer 1989, van Diermen 1996, Interessengemeinschaft Sperber 2008, met studies uit heel Duitsland, Thornton *et al.* 2017). Weinig studies gaan over de wintersituatie (Marquiss & Newton 1982, Opdam 1979). In de winter zijn beide seksen op eigen wijze actief en de individuen uitsluitend voor zichzelf bezig en af en toe tegen elkaar. Dieren van verschillende sekse eten niet hetzelfde en ze hebben een andere inhoud-oppervlakte verhouding. Ze kennen dus in rust, en in het bijzonder tijdens de lange winternachten, een ander energie-regime: de kleine mannen verliezen relatief gezien meer warmte dan de vrouwen. Deze bijdrage beschrijft het verloop in gemeten gewicht over de dag en een poging tot gedragsstudie aan de hand van activiteitsprotocollen met behulp van VHF-telemetrie aan Sperwers in de winter. Soms gebruik ik 'wij' in het vervolg van deze tekst in plaats van 'ik', wat verwijst naar het afwisselend met Henk-Jan Hof protocolleren van de zendervogels.

Deel 1. Sperwers vangen en meten

In de jaren 1988-2000 ving ik jaarrond Sperwers in Midden Noord-Brabant (zie voor gebiedsbeschrijving van 'de Meierij': van Diermen 1996). De vogels werden in bos, op erven, industrie- en braakliggende terreinen gevangen, maar de meeste langs bosstroken en waterbassins in een waterwingebied (Melven Veghel). Het vangen was de 'zijmorene' van een populatiestudie en had geen afgebakend doel, maar ik heb er o.a. waarnemingen aan de verspreiding van bekende broedvogels mee verzameld. Mannen ving ik minder ver van de toekomstige of vorige broedplaats dan vrouwen (resp. 3,5, max 5 km (n=8) en 6,3 km, max 12 km (n=7), van Diermen 1996). Marquiss & Newton (1982) vonden m.b.v. radio-telemetrie vergelijkbare actieradii voor Schotse Sperwers buiten de broedtijd. De Brabantse vogels werden op levend lokaas (huismussen in klepkooi) gevangen, waarmee het bij de gevangen vogels dus om per definitie jagende en/of hongerige dieren ging. Voor sperwervrouwen is de huismus geen modale prooi. Het hele cohort gevangen dieren is strikt genomen geen aselecte steekproef (nadruk op hongerige dieren), maar bovendien kan de kwaliteit van de vrouwtjes in die steekproef verschillen van die bij de mannen. Het aandeel eerstejaars vogels verschilde weinig tussen man en vrouw, wat weer suggereert is dat er weinig met de geldigheid van de steekproef 'aan de hand hoeft te zijn'. Ik maakte binnen de op datum geselecteerde steekproef geen verdere selecties of correcties.

In het eerste deel van deze bijdrage presenteer ik het gewichtsverloop gedurende de daglichtperiode in de maanden buiten het broedseizoen, de periode dat individuen op zichzelf zijn aangewezen.

Weergave in een puntenzwerm van gewicht tegen tijdstip van de dag geeft voor de seksen een verschillend beeld. Zie figuren 1a en 1b met 379 sperwergewichten afgezet tegen de Relatieve Tijd op de X-as. Relatieve Tijd [RT] is gekozen vanwege het grote verschil in daglengte binnen de vangperiode: de periode van zonop tot zononder beloopt 7:48 tot 16:06 in september-maart. Daardoor zijn de symbolen wat in elkaar gedrukt ten opzichte van een figuur met UTC op de X-as. De R^2 -waarden liggen in deze bewerking wat lager en de verwachte gewichtsverandering over de dag pakt in de RT benadering ook wat lager uit. Mannen nemen 7% toe in gewicht, van ca. 136 naar 145 gram, vrouwen nemen met 4,3% in gewicht af van 271 naar 259 gram. Ter vergelijking: een vrouwtje verliest alleen al aan ontlasting en asem 9-12 gram per nacht van 11-12 uur (eigen metingen).

Het lijdt geen twijfel dat het voor een kleinere vogel een andere opgave is om de relatief korte foerageer-winterdag en de lange winternacht door te komen, dan voor een grotere. De gewichtstoename was vanzelfsprekend een gevolg van voedselopname, die was via de geregistreerde kropinhoud direct waar-neembaar en kennelijk gedrag gerelateerd want niet regelmatig over de dag gespreid. Een gevulde krop is op te vatten als top van de ijsberg waaronder (in het maag-darmkanaal) vast meer recent gegeten voedsel zit. Naast een ander verloop van het gewicht over de daglichtperiode, viel op dat de gevangen mannen zesmaal zo vaak iets in de krop hadden dan de vrouwen (30 van de 198 [15,2%] om 4 van de 181 [2,2%]). Het ging daarbij voor beide seksen hoofdzakelijk om vogels gevangen in het laatste deel van de dag (>0,8 deel van de daglichtperiode verstreken). Van de mannelijke 'kroppers' werd 90% na het dagmidden en 67% in het laatste vijfde deel van de daglichtperiode gevangen. Dieren met een krop hadden bij beide seksen gemiddeld bijna een halve krop vol en echt volle kroppen kwamen alleen in de late namiddag voor. Bij de mannen waren

Wie in de jaren 1980 een studie aan Sperwers begon, nam gretig kennis van het doorwrochte onderzoek van Ian Newton *c.s.* aan het Monks Wood Institute for Terrestrial Ecology te Huntingdon waar Murton (die van de Houtduif) zijn voorganger was. Zij maakten in de periode 1970-90 van de Sperwer de wellicht best onderzochte Europese roofvogelsoort waarover met ijzeren regelmaat helder en gedetailleerd werd gepubliceerd. ik vroeg Ian Newton, dat was ca 1998, hoe het bij hem zat met die gewichten van Sperwers in de loop van de dag.

IN: *We never took notice of processing time, I don't remember ever putting it in my booklet, you can't tell when the bird was trapped anyway. JvD: Well, midpoint assumption between checks might do. IN: We only checked twice, or in Scotland just once per trapping day. JvD: Me every 60-90 minutes, in need to prevent problems with cats, dogs and goshawks. IN: At the time we had only worries about foxes and tried to prevent birds from staying in the box overnight, we were happy to manage checking all traps at a daily basis.*

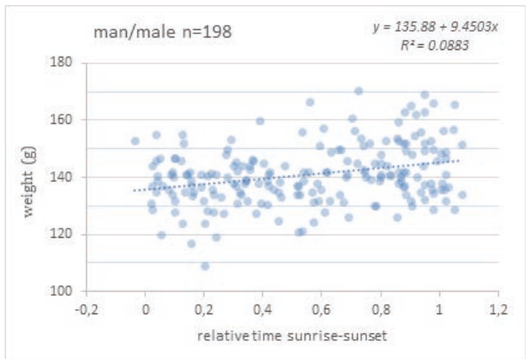

Fig. 1a
Gewichten van 198 op Huismussen gevangen, ongebonden sperwermannen, inclusief onafhankelijke eerstejaars vogels vanaf augustus (52% van de vogels was 1-2kj). Geen correctie voor maat en kropinhoud.

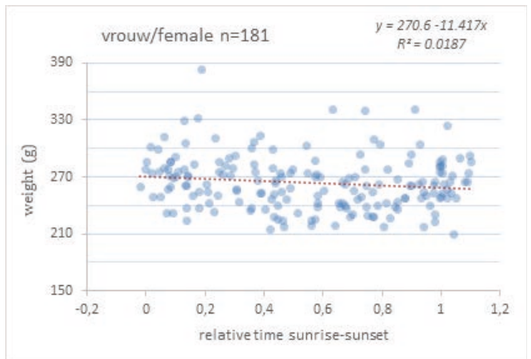
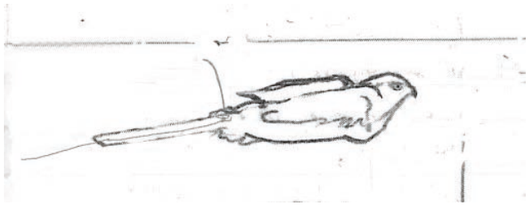

Fig. 1b
Gewichten van 181 op Huismussen gevangen vrouwtjes sperwer buiten de broedtijd. Vangsten tot na zonsondergang. 46% van de vogels was in het eerste levensjaar (1-2kj). Geen correctie voor maat en krop.

die kroppen (en wellicht de niet gemeten maag-darm inhoud) verantwoordelijk voor toenemend gewicht aan het einde van de dag, de 168 mannetjes zonder krop wogen 138,8 ± 8,8 gram met amper een trend en de 30 met krop 153,6 ± 9,7 gram.

De zwik aan metingen en de directe aanwijzing dat er een gedragsverschil tussen de seksen moest zijn was de motivatie voor een VHF-radiotelemetrie studie. Ik hoopte er sekse-specifieke feiten over gedrag in tijd en ruimte mee te achterhalen die de gemeten verschillen zouden kunnen duiden.

Afbeelding 1: man met krop en tailmount VHF

Ter opluistering hierna figuur 1c waarin veel van de toedracht van dit verhaal wordt verklapt. Gevulde kroppen bij mannen komen niet willekeurig over de dag verspreid voor, het lijkt urgent om goed gevoed de nacht in te gaan. Voor vrouwen lijkt dat niet zo te gelden.

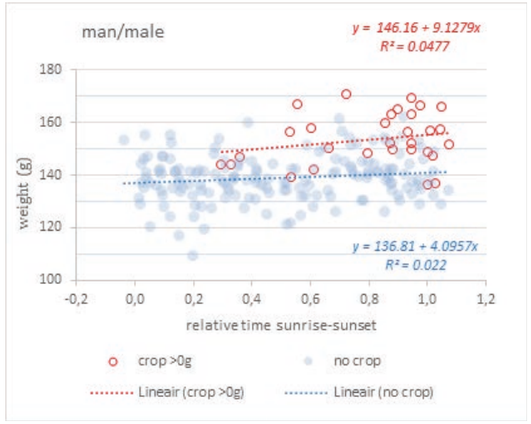

Fig 1c. Als Fig 1a maar mannen met kropinhoud rood en zonder blauw weergegeven. Het blijkt dat kropinhoud de opwaartse trendlijn in fig 1a veroorzaakt. Kroppers zijn zowel pas zelfstandige dieren in augustus-september als volwassen dieren aan het einde van de winter.

Deel 2. Sperwers volgen met VHF-staartzenders

Studiegebied en periode

Rond Warnsveld-Zutphen ving ik in de maanden januari-februari van 2003, 2005, 2007 en 2008 respectievelijk 1, 1, 2 en 2 Sperwers, drie mannen en drie vrouwen. Het studiegebied was niet gedefinieerd, want dat werd door de vogels bepaald. Per winter werd er 10-25 km² afgefietst, *grosso modo* bestond het gebied uit 30% bewoond-bebouwd, 14% bos, 3% water, 7% industrie met braak, 4% agrarische verspreid liggende erven en 42% agrarisch waarvan ruim de helft (meest ingezaaid) Engels raaigrasland en de rest maïsland. De vogels bewogen zich alle aan de oostkant van de IJssel en bezuiden het Twentekanaal.

Methode-techniek

Vogels kregen een VHF-zender op de staart gemonteerd van 4,3 gram met een op de staart liggende spriet-antenne van 24 cm lang en 0,2 mm dik (ideaal zou de antenne 48 cm lang zijn geweest vanwege de golflengte). Het waren Biotrack PIP-zenders met *activity switch*. Een snelle puls bij staartpositie horizontaal = verplaatsen, vliegen of lopen, een trage puls bij staart verticaal = zitten, rusten bijvoorbeeld op tak, paal, schutting. Onderin de van flexibele kunststof (ik vermoed uit de tandheelkunde) gemaakte zender-omhulling was een groef gedrukt waarin de middelste staartpen paste, na wat opschuren garant voor een goed lijmvlak. De draagbare ontvanger was een Biotrack© Sika, een kistje aan een draagband voor om de nek, waterdicht met druk en draaiknoppen. Onmisbaar daarbij was de van Rob Bijlsma 'in bruikleen gekregen' flex-antenne, een lichtgewicht alu-buis van een meter waaraan zes omklapbare zijarmen, gemaakt van twee stukken rolmaat met de holle kant tegen elkaar en een krimpsok erom. Rob: "Handig in bos, Jan!' Ze knakken om bij het je door takken heenwurmen en knakken vanzelf weer terug". Ook handig bij een snelle fiets-manoeuvre op een smal paadje. Het snoer tussen kastje en flex was kwetsbaar, met name de sockets, maar die

Foto sperwer 1ab. Man OTL >3kj, nog zonder VHF staartzender, 29-02-2008 Warnsveld Gld.

Foto sperwer 2ab. Vrouw REES >3kj met VHF staart-zender 29-02-2008 Warnsveld Gld en op 8-06-2008 VHF-afgenomen.

waren bij Radio Piet in Arnhem voor een habbekrats te vervangen.

Eenmaal vrij gelaten werd de vogel per fiets gevolgd. De kunst was de vogel continu te volgen. Dit staat in contrast met *intermittent* of *on/off sampling* waarbij je periodiek (tijdens tijdsfragmenten) iets meet of met een vaste regelmaat ja of nee scoort (Martin & Bateson 2007). 'Continu' klinkt indrukwekkend, maar was lastig uitvoerbaar vanwege fysieke obstakels en signaalverstorende zaken in de technische sfeer (radiofrequenties van 150 MHz interfereren met transformatorhuisjes, vrachtwagenaccu's, brommers en scooters en hoogspanningsleidingen. Bovendien kaatsen ze op hoge gebouwen en natte boomkronen. E-Bikes waren er nog niet). Een andere hindernis lag in de private of sociale sfeer: mensen beschermen hun eigendom of willen een leuk gesprek. Niettemin werd het zendersignaal inclusief informatie over de zenderpositie (horizontaal-verticaal) zelden verloren.

De zenders hadden een voor dit onderzoek onmisbare activity switch waardoor in horizontale stand in hogere frequentie een pieptoon werd gegenereerd dan in verticale (rust) positie. Zat een vogel op de grond met een prooi dan was een afwisselend signaal te horen (plukken, eten), bij een actief signaal op hoogte zonder verplaatsing zat een vogel voorover gebogen op een tak, steeds bij hardere wind vanaf 4 Bft.

Het was de bedoeling om man en vrouw afwisselend te volgen voor telkens een daglichtperiode (10-12 uur), maar vaak bleef het bij een halve dag of minder. Met hulp van Henkjan Hof werd dat met name bij het eerst gevolgde vrouwtje soms een hele dag, al bleek dat bij vrouwtjes soms vrij eenvoudig en bij mannetjes fysiek onmogelijk vanwege de weinige rustmomenten. De vogels kregen een naam afgeleid van de vangplek of nachtrustplaats (dat is waar je de vogel 's morgens 'ophaalt') of iets muzikaals. De eerste werd PENA (Pienah) genoemd naar een brok lyriek van Don Van

Vliet (1969). Daarnaast waren er Eef uit Eefde, RRS slapend bij de RijksRechercheSchool, en REES, een mensen aanvallende vrouw die je bij haar nest kon vangen met een 35 mm maaswijdte mistnet als je er zelf voor ging staan en dan op tijd door je knieën zakken. Vrouw PAUW sliep in beoogd broedbosje achter gelijknamig restaurant in Warnsveld en WARK zat in buurtschap Warken, maar noemde ik liever OTL naar 'Out To Lunch', een Amerikaanse zegswijs die met 'niet geheel in orde' vertaald kan, tevens de titel van het laatste Eric Dolphy studio-album (1964). De macht der muziek, maar Eric bezweek in 1964 in Berlijn op het podium aan de gevolgen van niet gediagnosticeerde diabetes. Na deze zes vogels uit 2003-08 ontbrak nog een mannetje in de categorie eerstejaars. Dat werd in 2013 gevangen en in januari-maart gevolgd, hij kreeg de naam die ze allemaal verdienden: KRIG van 'kriging', een geostatistische interpolatiemethode. Bij die methode baseer je je op wat je allemaal weet van de punten A en B, om een inschatting te maken van het stuk ertussen waarvan je niets weet. Bij continu VHF-tracking doe je dat de halve observeertijd intuïtief.

Doel

Het primaire doel was om protocollen te maken van activiteit, de vogels niet kwijtraken, het registreren van prooivangst en determinatie van prooien, het meten van prooi behandeltijd (plukken en eten) en het in beeld brengen van storende factoren en door de vogel gegenereerde reacties (angst en onrust). Niet alles even kwantificeerbaar of eenduidig verwoordbaar, omdat de op het waarneemmoment te achterhalen feitelijke informatie daarvoor te lacuneus was (zie Discussie).

Nog meer methode

Ik ontkom er niet aan om ten aanzien van VHF-telemetrie hier ook wat resultaat in te breien, want de methode ontwikkelde zich op grond van de ervaring, echt empirisch onderzoek heeft nu eenmaal deze makke. Strikt genomen bestond de methode uit het aanzetten van de ontvanger, zwaaien met de antenne en rondfietsen tot je beet had. Dan opschrijven wat je waarnam en dacht waar te nemen, onder vermelding van tijd, duur en eventueel storende of belemmerende factoren (ter onderscheid van een geldig/niet geldig stuk protocol). De sessie beginnen bij de nachtroestplaats betekende dat je de vogel niet eerst hoefde op te zoeken.

Submethode 1: protocol beweging

Iedere signaalwisseling werd met tijd en tijdsduur genoteerd, dus van langzaam naar snel (10:20 12 seconden snel) en omgekeerd (10:21 drie minuten rust). Bij versnelling werd 'iets' genoteerd wanneer niet duidelijk was wat de aanleiding was. Bij signaalverzwakking was een snel signaal gelijk aan een verplaatsing en werd meteen de richting bepaald door de ontvangbreedte te verkleinen (knijpen) en in de vastgestelde richting gekoerst, daarbij vaak geholpen door alarmerende vogels (met Winterkoning, Merel en Koolmees als belangrijkste). Er werd positie gekozen op >60 m, waarbij de fiets zodanig in positie was gebracht dat snel wegfietsen makkelijk was en interferentie met andere factoren dan jezelf waarneembaar bleven. Bij dagen met regen of wind >4Bft was veel protocol onbruikbaar vanwege alle vraagtekens en hiaten. Op die dagen bleef een gevangen prooi vaak het enig bruikbaar resultaat.

Submethode 2: gedrag in rust

In rust viel weinig te noteren behalve het gedrag van vogels in de omgeving. Vaak was er aanvankelijk spanning en na vijf tot zeven minuten was alles alsof er geen Sperwer bestond. Van kraaiachtigen weinig tot geen last.

Submethode 3: behandeling van prooi

Op basis van het wissel- of chaossignaal werd geconstateerd dat een prooi gevangen was. Vanaf dat moment tot er weer stabiele rust intrad (meestal na omhoog komen van de grond), werd de tijd hannestijd/eettijd/maaltijd genoemd. Bij grote prooi werd die regelmatig onderbroken of geheel afgebroken en volgde transport van de resten naar een verstopplek (alleen bij vrouwen gezien).

Submethode 4: prooideterminatie en zoeken van prooiresten

Plukresten, organen (lever van Merel klevend aan rietstengels of afgesmeerd aan mos), afgekloven bouten, en losse skeletdelen werden binnen enkele uren na vangst/consumptie gedetermineerd. Soms werd dat pas later geverifieerd, vooral wanneer het in een tuin was en ervoor moest worden aangebeld, of wanneer op verboden terrrein. Henkjan Hof, die van sommige dieren ruim een derde van de sessietijd dekte, was in 2005-08 werkzaam als griffier bij de rechtbank en liet wetsovertredingen wijselijk aan auteur over (hij kreeg al genoeg naar zijn hoofd: "Staat U er alweer? Hier landen heus geen UFO's!"). Van bijna alle prooien groter dan huismus (33 van de 68) werden de resten snel aangetroffen, maar bij de kleinere prooien was dat lastiger. Van de prooien < 30 gram werd in 24% van de gevallen (9/38) in meerdere gevallen tot een week na de tracksessie naar de resten gezocht. Indien soort van de gevonden resten overeenstemde met de geregistreerde hannestijd werd soortdeterminatie als betrouwbaar beoordeeld. Uiteindelijk werd elke prooi op soort gebracht. Gewichtsklasse bleek ook zonder soortbepaling betrouwbaar op grond van hannestijd, maar zonder onderscheid tussen klassen 1 en 2 (respectievelijk < 20 gram en 21-30 gram). Als toegift hieronder een lek in het geheel met niet constant en niet kwantificeerbaar effect, ter verzachting in het Engels gesteld, maar wel gewoon waar.

On behavioural ecology, what hampers observation
1 Limits of senses by type and range, clear thing, no see, no hear, no observation. Either hampered by limits or other stimuli drawing our attention in an undesired direction. Getting distracted.
2 Limits of perception by preferences. There is hardly a minute going by without experiencing joy or the absence of it, e.g. at certain moments my notes lack any information on what is happening until the bird responds to it. Many unresponsive 'actions' stay unnoticed, but may be true actions in judging and filtering information, it is inevitable to ignore 'non-relevant' signals in order to stay focused on what matters.
3 We categorize, conceptualize, giving names to what we observe. Certain behaviour types may remain unregistered because we lack the concept allowing us to categorize it, to name it properly.
4 We carry along with us a point of view. Such as 'sparrowhawks use ambushing and surprise attacking', so what is on top of that roof over there? A point of view may withhold new experiences. A bird may first act 'unhidden' for us, possibly for reasons of getting information on the alertness and presence of potential prey.
Point 4 was the trickiest when combining data of different observers; yet it usually goes unnoticed.

Foto sperwer 3ab. Man 2kj KRIG op zijn favoriete stek, per ochtend soms op 15 nokken luisterend naar mussen twee blokken verderop, 4-3-2013 Warnsveld. De andere kijk op hinderlaag. JvD.

Resultaten

Biometrie van de gezenderde vogels

De zeven gezenderde vogels werden kort na de middag gevangen met uitzondering van de vogels uit 2007 die tussen 10:45 en 11:00 werden bemachtigd. Bij vangst

hadden ze allemaal een lege krop. De borstbeenmaat van keelvork tot buik (In het Engels meet dat '*keel*') werd niet genomen en is een iets betekenisvoller maat dan de dichtgevouwen platgedrukte vleugel. Tarsus is dan wel weer een zuivere structuurmaat, maar lastiger standaard te nemen. De twee grootste hebben theoretisch de kans ook grotere prooi te vangen. Er zaten twee grote bij, wintergasten van elders, misschien.

Ruimtegebruik en habitat/landschap

De dagprotocollen waren onvolledig en dekten per individu maar een deel van de winter (72±46 dag-uren op gemiddeld 12 bemonsteringdagen (9-18). Omgerekend werd een vogel 9±5,8 dagen gevolgd (5-21 per individu). Daarom is het berekenen van de gebruikte ruimte onbetrouwbaar. Om een idee te geven zijn toch de actieradii en de bestreken oppervlakte afgerond op 50 ha voor de vogels met meer dan 40 complete daglichturen waaronder tenminste één zondag berekend. Compleet betekent hier dat de vogel maximaal zes minuten per protocol-uur niet vindbaar was. De zondag was de enige dag waarop technisch tamelijk storingsvrij gewerkt kon worden. Alle adulte vogels voldeden aan dit complete uren criterium. Voor de oppervlakteberekening werd de 90% Minimum Convex Polygoon genomen, een berucht onbetrouwbare maat die ondanks weglating van 5% uitbijters veel 'ongebruikte' ruimte insluit. Dat de langst gevolgde vogel het kleinste ruimtebeslag heeft, lijkt merkwaardig, maar vrouw PENA week in meerdere opzichten af van de andere vogels voor zover van afwijken te spreken valt bij de kleine steekproef. De drie mannen bleken met hun ca. 6-700 ha redelijk consistent, maar mannen genereren per dag zoveel posities dat verzadiging snel optreedt en de winter-MCP na een week verzadigd is tot in het voorjaar ineens andere eisen gesteld worden aan de te benutten ruimte en daarin aanwezige voedselbronnen. De twee eerstejaars vogels man KRIG en vrouw PAUW zijn buiten Tabel 2 gelaten omdat de door hen benutte ruimte per waarneemsessie sprongsgwijs toenam en hun landschapsgebruik als gevolg van sterk wisselende keuzes 'indifferent' leek. Het moment van observeren was dus sterk bepalend voor wat eruit kwam: twee dagen achtereen vergelijkbaar gedrag, de derde dag volkomen anders. Als resultaat is dit wellicht geldig en typerend voor dieren met een lagere status, maar het laat zich met onze bemonsterfrequentie niet betrouwbaar benoemen. Ook niet in contrast met de adulte vogels die hun keuzes in zekere mate steeds weer bevestigden.

De in Fig. 2 gevisualiseerde activiteitsprotocollen (of inactieve-tijd protocollen) staan in Tabel 3 samengevat. Hier lijkt dat locomotie van de prooisoort die van de

naam *name*	datum *date*	sexe *seks*	leeftijd kj *age cal. y.*	gewicht *weight (gram)*	vleugel P7 *chord P7 (mm)*	tarsus+hiel *tarsus+heel (mm)*	origine *origin*	maat *size*
EEF	2003-02-19	M	>3	138	200.2	59.8	*local*	
RRS	2007-02-21	M	3	143	201.0	60.5	*local*	
OTL	2008-02-29	M	>3	150	206.0	59.5	*?*	>
KRIG	2013-01-12	M	2	142	197.0	57.8	*local*	
PENA	2005-01-08	V / F	>3	278	246.5	71.0	*local*	>
PAUW	2007-01-14	V / F	2	282	243.0	69.2	*local*	
REES	2008-02-28	V / F	>3	302	238.0	69.8	*local*	

Tabel 1. Biometrie van de gevangen en VHF-gezenderde vogels.

			95%	gebruikt habitat / *habitat used*		
Vogel *indiv.*	Sekse *sex*	voltooide uren *completed hours*	ha MCP *ha MCP*	dagelijks *prime*	bijkomend *support*	facultatief *irregular*
EEF	♂ad	*40*	*650*	*bos*	*tuin/garden*	*park*
RRS	♂ad	*44*	*600*	*tuin/garden*	*park*	
OTL	♂ad	*82*	*700*	*agrarisch farmland*	*houtwallen hedges, treelines*	*bosjes, bos wood*
PENA	♀ad	*172*	*250*	*tuin/garden*	*park*	
REES	♀ad	*67*	*1250*	*agrarisch farmland*	*bos woodland*	*bosjes woodlots*

Tabel 2. Habitatgebruik van jagende volwassen individuën, in drie stappen van primair (dagelijks) naar (bijna dagelijks) bijkomend en facultatief (minder dan een kwart van de dagen). Alleen dagen met minimaal 3 waarneemuren en alleen uren voorafgaand aan een prooivangst gebruikt. Berekend over alle uren kreeg de roestplaats cq. verteerplek een te verwachten hoog aandeel en werd voor ieder individu bos of park primair habitat terwijl dat nu maar bij 1 man het geval is. De eerstejaars dieren voldeden niet aan de uur-criteria, zij vernieuwden hun keuzes en areaal vaker dan wekelijks, wellicht behorend bij hun status.

Fig. 2. Bereik, verblijfsplaatsen en verblijfsduur van vrouw PENA (groen) en man EEF (rood) in en nabij Warnsveld-Eefde in resp. januari 2005 en 2003, grootste symbool EEF (rechtsonder) = 117 minuten (onafgebroken op merelbout 26 januari 2003). Grootste symbool PENA (geheel links) = 500 minuten (in zilverspar na verjagen houtduiven op 22 januari 2005). KM-hok raster geeft schaal weer. Voor cijferinformatie zie Tabellen 3 en 4.

	PENA	EEF
$\bar{x}$ minuten/zitplek $\bar{x}$ *minutes/perch*	80	8.8
mediaan *median minutes/perch*	45	4
$\bar{x}$ zitplekken/dag $\bar{x}$ *perches/day*	12	54
bereik (minuten) *range (minutes)*	2 - 400	1 - 117

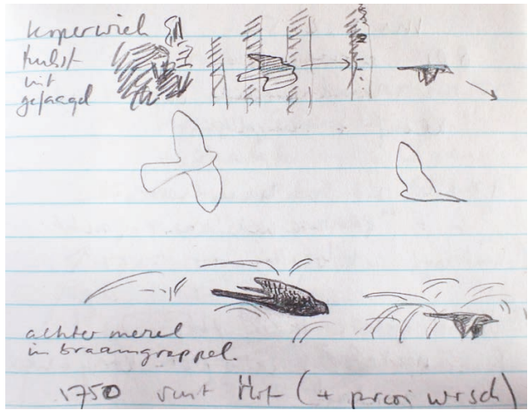
Tabel 3. Kenmerken van de zitplekken van vrouw PENA en man EEF, inclusief eetplekken berekend over 3.4 daglengtes op mooi-weer dagen in januari. De man gebruikte ruim 4 maal zoveel zitplekken en bleef er veel korter, mediaan nog geen 10% van de tijd die een vrouwtje stilzat.

predator bepaalt, maar je kunt er op veel manieren naar kijken. Feitelijk is de man naar mensenmaat een zenuwlijer en de vrouw aartslui. De onderzochte vogels uit 2007 en 2013 vergen meer selectiewerk en andere criteria om er dezelfde bewerking op toe te passen omdat we er minder gave protocollen van verzamelden. De vogels uit 2008 lukten beter; de uitkomsten liggen minder ver uit elkaar, maar vertonen nog steeds geen overlap. Man OTL 26-32 zitplekken op een dag (3,5 dagen), vrouw REES 14-18 zitplekken per dag (2,6 dagen).

Wat verder opvalt aan het landschapsgebruik is dat elk van de mannen een eigen biotoopkeus had en dat dat bij twee van hen niet bos was. Man en vrouw kwamen bijzonder vaak in hetzelfde landschapssegment aan hun trekken maar bejaagden er hun eigen soortspectrum. Dit zegt vooral veel over het verknipt zijn van het landschap, ben je in het bos, ben je er ook zo weer uit. Figuur 2 en Tabel 3 laten uitersten zien zoals door man EEF en vrouw PENA gepresenteerd. Man RRS (2007) kwam het meest met PENA (2005) overeen, een relatief kleine range maar dan met kleinere verblijfsminuten-cirkels, vrouw REES (2008) juist wat meer met man OTL (2008).

Prooikeus en 'dagrantsoen'

We slaagden er maar ten dele in hele dagen te protocolleren, maar met samengevoegde dagdelen kwamen

Afb. 1. Een ijverige episode met PENA, vele dagen de rust zelve, Warnsveld, zondag 6 februari 2005.

we tot 4,9 -21,5 'dagen' per individu. In totaal betreft het 62,2 daglichtperioden waarop 68 prooien werden bemachtigd. Per beest verschilde dit wat en de twee grootste weken wat af van de andere. Tabel 4 geeft de gevonden waarden en laat vetgedrukt zien dat de grootste man 1,6 tot 2 maal zoveel gram prooi innam als de andere mannen. De grootste vrouw (PENA) kwam juist maar tot ruim 80% in dagelijks prooigewicht t.o.v. beide andere vrouwen, maar compenseerde dat wellicht met energiezuinig gedrag. Zij kon urenlang vasten en gebruikte sommige dagen amper bewegingsenergie omdat ze uit een vooraadje at. Van de 'veeleter' OTL merkten we minder 'afname

individu	Leeft. age	n daglicht perioden daylight periods	n prooi prey	$\bar{x}$ g prooi avg prey weight (g)	spreiding g range g	n kalender dag n cal. days	$\bar{x}$ prooi / dag daily catch-rate	$\bar{x}$ gram / dag g per day
EEF	ad	4.9	8	30.5	12 - 100	12	1.6	49.8
RRS	ad	6.0	10	33.4	18 - 100	12	1.7	55.7
OTL	ad	7.0	12	52.8	12 - 100	18	1.7	**90.4**
KRIG	y	5.5	9	28.1	18 - 30	11	1.6	46.0
PENA	ad	21.5	13	140.5	22 - 200	16	0.6	**85.0**
REES	ad	11.5	10	118.2	22 - 325	11	0.9	102.8
PAUW	y	5.8	6	101.7	30 - 200	9	1.0	106.1

Tabel 4 Gemiddeld prooigewicht en aantal betrokken op de protocoltijd in gemaakte dagen (uren samengenomen en gedeeld door gemiddelde daglengte).

in beweeglijkheid' ten opzichte van mannen met focus op kleinere prooien dan op basis van zijn copieuze maaltijden denkbaar. De verdenking ontstond dat hij niet alles opat, maar drie Merel-checks wezen uit dat hij zelfs de darmen op at en alleen maag, lever en skelet liet liggen. Schedeldak en hersenen gingen ook naar binnen. Op 8 maart 2008 ving en consumeerde hij twee Merels met zeven uren ertussen. Op 23 maart at hij één Merel in drie eetsessies, om 10, 13 en 17 uur. In 77 minuten was die merelman schoon op.
Het verschil in prooispectrum per individu is met 6-13 stuks niet zinnig bespreekbaar. Met het verschil tussen de seksen is het met 29 om 39 prooien wellicht anders, al zijn de standaardafwijkingen groot omdat beide seksen in het segment Huismus-Merel (30-100 gram) actief waren. Vrouwen vingen prooi van 124,6 ± 68,8 gram (n=29) en mannen van 37,5 ± 28,6 gram (N=39). Figuur 3 geeft per gewichtsklasse het percentage erbinnen vallende prooien per sekse. In Bijlage 1 is een overzicht van prooisoort met gewicht per sekse opgenomen.

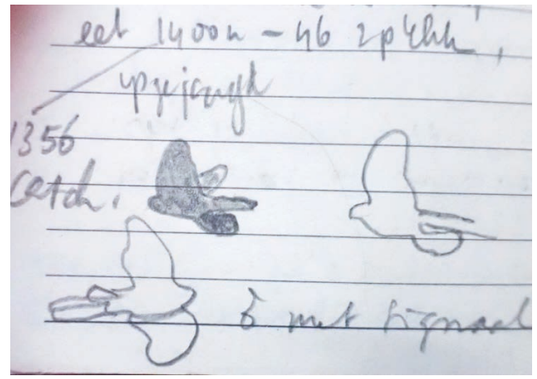
Jachtwijze

Er werden drie belangrijke jachttechnieken gebruikt door beide geslachten: (1) tevoorschijn schieten vanuit een hinderlaag of uitkijkpost (niet noodzakelijkerwijs onzichtbaar, zie foto's 3ab), (2) een razendsnelle contourvlucht, soms bewezen langs een bekende route (gat in heg), en (3) hoog zweven en als een druppel omlaag storten, waarbij de stoot niet per se direct op het doel gericht was maar ook een verrassingseffect genereerde (waar komt die Sperwer ineens vandaan?). Stoten als manier om de prooi te grijpen/overrompelen werd alleen waargenomen bij vrouwtjes die op Turkse Tortels jaagden.

Prooibehandeling en prooi opslaan

De tijd benodigd voor plukken en opeten was niet gescheiden waarneembaar, die is hier samengenomen als behandeltijd ('hannestijd'). Voor prooien tot 25 gram was de benodigde tijd voor mannen 17,6 minuut (11-26, n=10), van 25-50 gram 24,7 minuten (15-33, n=7), voor 65-100 gram 70 minuten (36-119, n=7), voor vrouwen in de prooiklasse 65-120 gram 48 min (34-93 min, n=12). De spreiding is steeds groot, net als de overlap want vrouwtjes kunnen even lang over een Huismus doen als mannen; en de dieren eten niet per se zo snel mogelijk natuurlijk.

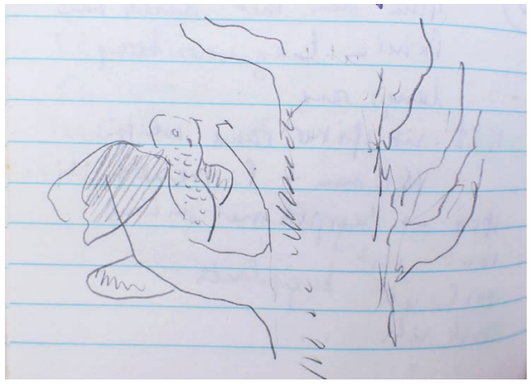
Prooien van merelformaat werden soms opgeslagen, alleen door vrouwen en alleen indien aan het einde van de middag gevangen (n=3). Turkse Tortels werden vanaf kort voor de middag na één keer kroppen al opgeslagen. Het gebeurde even frequent nabij de plaats

Afb. 3 Vrouw REES opgestoten met kramsvogel, 23-3-2008, bezig van 13:56 tot 14:46. Man OTL passeert, er volgt zoals gebruikelijk geen interactie. Warkense Molen Warnsveld, JvD.

van vangen als op de (een) roestplaats. Dat laatste is bij toeval waargenomen tot over ongeveer 1,4 km afstand, maar dat zal geen limiet zijn. Ik nam het drie keer waar in resp. taxus, Italiaanse populier en zilverspar. Steeds met stotende beweging van afwisselend één poot bij een achterwaarts hellend lichaam en half geopende vleugels (afb 4). Klemtrekken zoals Klapeksters meestal doen, dat zag ik niet gebeuren.

Prooi opslaan was standaardgedrag voor sperwervrouw PENA met haar grotere prooien Zoals een Merel aan het einde van de dag (na 0,90 daglichtperiode), Turkse Tortel al vanaf kort voor de middag (na 0,48 daglichtperiode). Prooien verplaatsen is kennelijk geen probleem, al is er natuurlijk een kans dat kleptoparasieten als Kraai en Ekster ze dan ontdekken. Van mannen werd alleen kort verplaatsen en het meerdere keren eten op een beschutte plek waargenomen. Waarschijnlijk loopt een man meer kans op kleptoparasitisme door Ekster, Kraai of Kauw. De man met de meeste merelvangsten nam tweemaal

Afb. 4. Wegdrukken van Turkse Tortel restant in zilverspar, schemering, Warnsveld. 29-2-2005 JvD.

Afb. 6. Prooi wordt na lage vlucht (onopvallend voor Kauwtjes) verstopt in zilverspar. Pena, Warnsveld, 15:02, 29-2-2005.

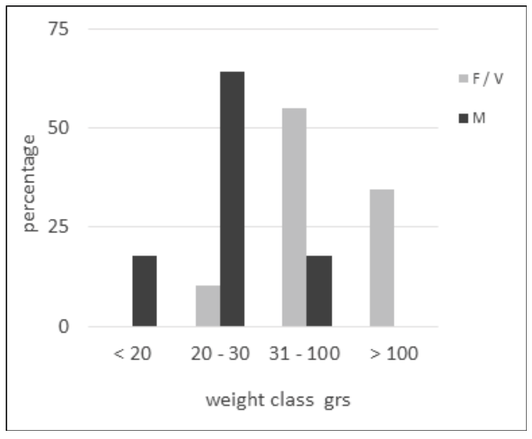
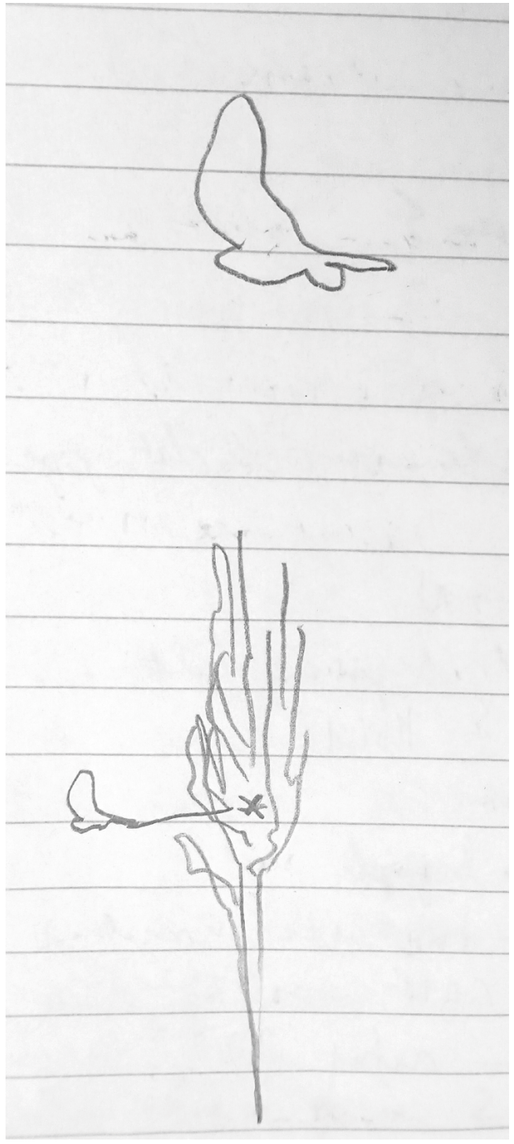

Fig. 3. Prooi per sekse per gewichtsklasse, de middelste twee klassen bevatten respectievelijk Huismus en Merel, soorten waar man en vrouw elkaar tegenkomen.

Afb. 5. Prooi achtergelaten onderin de kroon van een Italiaanse populier, Warnsveld, Baank. 26-01-2005 (JvD).

meerdere maaltijden op één dag van gevangen Merels. Drie maaltijden op de vangplek onder braam met 3 uur en 3,5 uur tussentijd en 35, 32 en 12 minuten eettijd, een keer verplaatst van erfrand met kat naar moeraszoom aan drukke rondweg met 8 en 54 minuten eettijd.

Een glimp binnen het protocol

Omdat je het meeste niet ziet, maar wel registreert, volgt hier op een willekeurige plek in dit resultaten-stuk een brok ruw resultaat waar de informatie in zit, maar er nog uitgehaald moet worden:

"10:17 rust achter De Wilde Rijksstraatweg 60, 10:24 verplaatsing naar Vordensebinnenweg 16-18 <100m, Mussen in paniekstress, 10:24-26 daar, dan naar Nieuwe weg 760 m. Paadje achter huizen. 10:26. Merel piept op schutting, 10:29 deur knalt dicht, EEF gaat af in rush, blijft laag (signaal meteen zwak) recht bij mij vandaan, sta in achterompaadje. 10:29+, weer rust Albemarleweg. Bij aankomst daar (370 m) zit hij bovenop een conifeer op de hoek Torenlaan 28. Kijken mekaar aan (10:31-32, is gestoord, ben iets te dichtbij, kijk niet meer zijn kant op, stop te laat. 10:32 naar Voigststr, <1 minuut, naar zilverspar Godeboldlaan 7. Zit daar 10:33, alarm merel wiko en Tuto uit spar naar daknok, 10:36 over Bonendaal naar Verzetslaan 300 m. Bij nummer 4-6 achter heeft ie wat. Pluk-eet signaal tot 10:51. 10:53 komt omhoog en tegenover op dak naast schoorsteen. Weg 10:53 naar bevrijdingslaan. 10:54 aanbellen nr4 verzetsl. in tuin pimpelmees vers in border met hibiscussen geplukt op stuk dood hout (heeft overal dood hout liggen, is de oma van . . . geen koffie. 11:01 ik naar Schoolplein. 11:02 hij zit nog Schoolplein-4045 speelveldje in esdoorn 150m. 11:07 weg. Naar Rijksstraatweg, bosje Yarden 350m. Tot 11:27 daar. Naar de Wilde RSW60 terug, daar achter bij P ligusters met mussen. 150m. Zit in klimopboom tuin achter parkeerplaats. (11:31 ik daar) Zit er vanaf 11:28. 11:39 naar Pauw. Prima nestbosje met larix en fijnspar 20-22m, achterkant paardenweitje, meisje schrikt er is nooit iemand in dat bosje, ik breek af, vogel in OT."

Foto Sperwer 4. Gluurfoto door de heg om zeker te zijn bij welk huis aan te bellen voor nadere inspectie. Warnsveld 3 feb. 2005 10:28.

Alle afstanden in bovenstaande later ingevoegd. Van 10:17 tot 11:39 zit ie op 10 adressen en heeft 1 prooi, de twee en een half uur voor 10:17 zat ie op 16-18 plaatsen en ving niks. Dus omdat je het meeste niet ziet, noem je de positieve waarneem-momenten al gauw anecdotes. Maar dat is alleen maar zo vanuit de waarnemer, voor de vogel is er niks anecdotisch aan. Ik beschrijf er hieronder nog een die zich afspeelt buiten de sessie als zodanig, maar ook deel uitmaakt van het veldwerk.

"Aanbellen nummer 11, respons: "O u bent het, ik zie u al weken, ik dacht het heeft wat met het geitenweitje te maken". Nee ik volg een wilde sperwer waar ik een zender op heb geplakt (ze kijkt vragend, maar ik leg niet meteen uit hoe ik dat deed). Die heeft hier vanmorgen wat in de tuin gedaan, ik zag sporen vanaf de weg (gelogen), mag ik even op uw gazon kijken? Ja natuurlijk, we vinden wel eens van die veren liggen, we dachten aan de katten, nooit geweten dat de sperwers dat doen! Ineens ben ik meer dan welkom. "Goed dat u aanbelt, kom binnen, dan wil ik u wat laten zien". Binnen gekomen kijken we naar buiten in de achtertuin en er zit een enorme kalkafdruk op het raam: "Kijk dat bedoel ik, is vanmorgen gebeurd, is dat van een sperwer misschien?" Nee dat met dat poeder is van een duif, die zitten vol talkpoeder lijk wel. Kijk daar bij de coniferen liggen de veren (ik had die al over de schutting van achterom gefotografeerd maar doe alsof het nieuw is voor me), het is een Turkse tortel. "O die komt steeds op de voertafel." Ja, maar deze nu niet meer."

Dit moet een panische schrikvlucht geweest zijn na een stoot van PENA. Wellicht heeft ze de duif geheel of halfdood opgepakt en geplukt en daarna in de taxus achter het electriciteitshuisje gehangen, 130 meter verderop.

Discussie

Marquiss & Newton (1982) vonden in hun Schotse telemetrie-studie een sekseverschil in ruimtegebruik en habitatvoorkeur. Mannen gebruikten een kleiner gebied en jaagden overwegend in bos, vrouwen bestreken een groter gebied en jaagden veel buiten bos. Ze brachten dit in verband met de plaats in het landschap waar de seksen hun voorkeursprooi kunnen vinden: mannen bejagen kleine vogels in bos, vrouwen middelgrote prooien in open land. Onze studie (met geringe steekproef) kon een sekseverschil in ruimte- en habitatgebruik niet bevestigen of ontkennen, bovenal vanwege de versnippering van het door mensen gedomineerde landschap, vol met randeffecten en de bijhorende rijkdom en variatie aan prooisoorten.

Passerende soortgenoten werden door afwachtende VHF-vogels consequent genegeerd, ongeacht leeftijd, geslacht van beide vogels en ongeacht de verstreken tijd sinds de laatste maaltijd van de VHF-vogel (>37 passanten op ruim 62 daglichtperiodes). Opvallende interacties kwamen alleen bij nachtrustplaatsen voor, steeds met de VHF-vogel (op wier/wiens gevestigde slaapplek de waarneming werd gedaan) als dominante winnaar (conform Marquiss & Newton 1982). Dit was vooral vrouwenwerk. Mannen deden dit waarschijnlijk evengoed, maar doorgaans vocaal en preventief met een hoog keffende kjew-kjiw roep. We namen dit maar één keer waar tijdens onze sessies, maar frequent erbuiten. Kennelijk werd de slaapplaats niet vrijwillig gedeeld en viel er overdag, eenmaal in de jaagmodus verkerend, geen voordeel mee te behalen om een achtervolging in te zetten.

De twee grootste vogels vormden een uitzondering in meerdere en verschillende opzichten, of werden in ieder geval zo beleefd. Aanvankelijk werd gedacht dat het misschien dieren van noordelijke origine waren conform de georafische trend in het VK (Wyllie & Newton 1994). Dan had hun 'afwijkend' gedrag met opportunisme en aanstaande wegtrek te maken kunnnen hebben. Sperwers zijn geen notoire opvetters want ze trekken met hun prooien mee terug. Vrouw PENA verbruikte 20-25 % minder voedsel per etmaal dan de andere twee vrouwen en trok niet weg. Man OTL nam juist veel meer in dan alle andere mannen, voortvloeiend uit zijn bovengemiddeld vele merelvangsten bij gelijke prooivangfrequentie (alle vier 1,6-1,7 per dag). Van hem konden we niet vaststellen of ie wegtrok.

Barton & Houston (1993) onderzochten de efficiëntie van voedselopname in het dunne darm-traject bij tien soorten roofvogels. Daaronder sperwervrouwtjes die per dag (20 ˚C) 64 gram nat gewicht nodig hadden om zich op 260 gram gewicht te handhavem. Simpel gezegd zou één Turkse Tortel per twee dagen kunnen volstaan (dan mag ca 70 gram van de vogel oneetbaar zijn). Voor sperwermannetjes zal die (want ze wegen maar de helft) ruim boven de helft van de vrouwtjesbehoefte liggen. We vonden op grond van bruto prooigewicht een dagelijkse brutoconsumptie van 53-90 gram voor adulte man (n=3, gem. prooigewicht 65 gram, 1,7 prooien per dag) en 85-103 gram voor adulte vrouw (n=2, gem. prooigewicht 131 gram, 0,95 prooien per dag). Uitgaande van het feit dat je bij een kleinere verpakking meer emballage weggooit, klopt dit in deze minieme steekproef met enorme standaardafwijkingen nog behoorlijk.

De soortsamenstelling in de prooilijst week sterk af van wat we in het veld hoorden. Mezen, Winterkoning en Merel werden het vaakst alarmerend waargenomen, maar mezen komen weinig in de lijst voor (4 van 68). Een vogelgeluidenkenner weet dat er een Sperwer aankomt door geluidssignalen van potentiële prooidieren voorafgaand aan de waarneming. Bij mussen het 'keppen', bij Vinken de tjienk, bij mezen een aanhoudend gepiep. De VHF gevolgde mannen werden omringd door een waaier van piepgeluid die voor ze uitgolfde. Dit evolutionair spel tussen prooi en predator is bestudeerd door Klump, Kretzschmar en Curio met als uitkomst: "*Two alarm calls lie in the frequency range of the best hearing of both the hawk and the tits: the mobbing call and a call given in response to a nearby hawk when fleeing from it. In contrast, the "seeet" call, an alarm call given mainly in response to distant flying Sparrowhawks, can only be heard well by the tit*" (Klump *et al.* 1986). Het kan goed zijn dat ons lage percentage mezenprooi een geldige uitkomst is en dat mezen met name in de zomerperiode na uitvliegen kwetsbaar zijn. Overigens kwamen mezen in eerdere onderzoeken (bv. Schwarzkopf 1955 en diverse Nood-Amerikaanse studies) niet in het ultrasone bereik (>20KHz).

Er is veel geschreven over het prooispectrumverschil tussen de seksen bij Accipitridae, en de voordelen van het maatverschil tussen de seksen (minder concurrentie binnen de soort, makkelijker benutten van de overvloed aan kleine prooi in de broedtijd, een grote ei-producent, broedkloek en nestverdedigster). Het gaat dan om de drie Noord-Amerikaanse soorten en de twee Europese soorten. Storer (1966) gaat er vanuit dat de eigen maat de limiet voor prooigrootte is, maar vrouwen van de haviksoorten gaan daar ruimschoots overheen. Reynolds (1972) benadrukt de kwaliteit van de kleine sekse om juist het kleine prooidier te vangen maar focust op de broedtijd. Panter & Amar (2022) vonden op internet wat ze zochten en strooien met hoge waarden voor sperwermannen bewerend dat ze de bias er wel uit hebben gemodelleerd, waar ik het categorisch mee oneens ben. In onderhavige VHF-track steekproef kwam de kleinste sperwerman (EEF) naar inschatting niet boven de 72% van zijn eigen lichaamsgewicht.

Nawoord

Je leunt uren op hekjes, bankjes, palen en je fietsstuur, en mensen staren naar je of kijken bewust door je heen, een soort van overactief negeren: kijk mij eens u lopen te negeren, meneer. Mensen die gaan staren gaan iets zeggen: U *was hier toch gisteren ook? Zoekt u iets?* Of: *Eergisteren stond hier ook iemand met zo een antenne en kastje te piepen, zijn jullie ergens van?* Nou nee, we zijn hoop ik van onszelf. *O, ik dacht misschien van die vogeltellers?* Nee, daar zijn we niet van. Wij observeren, die andere tellen, hoe meer hoe beter, en hebben dan de hele dag niets zien gebeuren.

Verwijzingen

Barton N.W.H. & Houston D.C. 1993. A comparison of digestive efficiency in birds of prey. Ibis 135: 363-371.

Bijlsma R.G. 2012 Mijn Roofvogels. Atlas, Amsterdam.

Dolphy E. 1964, Out to Lunch. Remastered 1998, Rudy Van Gelder Edition ℗ 1999 Blue Note Records.

Frimer O., 1989. Breeding performance in a Danish suburban population of Sparrowhawks *Accipiter nisus*. Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift 83: 151-156.

Interessengemeinschaft Sperber (IGS), 2008. Der Sperber in Deutschland : Eine Übersicht mit Beiträgen aus 15 Regionen. Books on Demand GmbH, Norderstedt.

Joncour G. 1986. L'épervier d'Europe. Étude d'une population en basse Bretagne. Fonds d'intervention pour les rapaces, Paris.
Klump G.M., Kretschmar E. & Curio E. 1984 The hearing of an avian predator and its avian prey. Behavioural Ecology & Sociobiology 18: 317-323.
Marqquis M. & Newton I. 1982. A radio tracking study of the ranging behaviour and dispersion of European Sparrowhawks *Accipiter nisus*. Journal of Animal Ecology 51: 111- 133.
Macleod R., Barnett P., Clark J.A. & Cresswell W. 2005. Body mass change strategies in blackbirds *Turdus merula*: the starvation–predation risk trade-off. Journal of Animal Ecology 74: 292–302.
Martin P. & Bateson P. 2007. Measuring Behaviour: An Introductory Guide. Cambridge University Press, Cambridge.
Newton I. 1986. The Sparrowhawk. T. & A.D. Poyser, Calton.
Opdam P. 1978. Feeding ecology of a Sparrowhawk population (*Accipiter nisus*). Ardea 66: 137-155.
Panter C.T. & Amar A. 2022. Using web-sourced photographs to examine temporal patterns in sex-specific diet of a highly sexually dimorphic raptor. Royal Society Open Science 9: 220779.
Reynolds R.T. 1972. Sexual dimorphism in *Accipiter* hawks a new hypothesis. Condor 74:191-197.
Storer, R.W. 1966. Sexual dimorphism and food habits in three North American accipiters. Auk 83:423-436.
Thornton M., Todd, I. & Roos, S. 2017. Breeding success and productivity of urban and rural Eurasian sparrowhawks *Accipiter nisus* in Scotland. Écoscience, DOI: 10.1080/11956860.2017.1374322.
van Vliet D. 1969. Pena lyrics, from "Trout Mask Replica" Captain Beefheart & His Magic Band. Straight Records, 1969.
Schwarzkopf J. 1955. On the hearing of birds. Auk 72: 340-347.
van Diermen J. 1996 Sperwers in dorp, cultuurland en bos. De Levende Natuur 97:43-51.
Wattel J. 1973. Geographical differentiation in the genus *Accipiter*. Nuttall Ornithological Club, Cambridge, MA.
Wyllie I. & I. Newton 1994. Latitudinal variation in the body-size of Sparrowhawks *Accipiter nisus* within Britain. Ibis 136: 434-440.

SUMMARY

Seven Sparrowhawks were VHF radio-tracked between January 2003 and March 2013. Five were local breeders, two adult males, two adult and a yearling female. One adult male may have been a wintering bird from up north, it used non-breeding sites as night roost while the other adult males stuck to established breeding sites as roosts. This male also took heavier prey, but its biometrics were within the normal range.. One yearling male seemed heading for a non-breeding season, as it was still present in April. Motivation for a VHF-tracking study was found in the Sparrowhawks which had been trapped with live baits (379 birds, 52% males) in the province of Noord-Brabant, The Netherlands (1987-2002). Trapped males more often (15.2%) had crop content than females (2.2%). The crop accumulated in the last 20% of the daylight period with increasingly filled or full crops indicating the urge to be well fed for the night. The frequency of male-biased crops slightly peaked early spring (adults) and early autumn (yearlings) hinting at resp. food depletion and developing hunting skills. Findings from VHF tracking are listed as follows:

1 In a man-dominated and fragmented landscape with green villages, old city outskirts rich in trees and no real forest body, habitat segregation between Sparrowhawk sexes was absent. Males and females were able to find suitabe prey everywhere across the landscape.
2 Sparrowhawk males were more active compared to females, using 2->4 four times as many perches per day, only resting for longer times after consuming larger prey (77 to 148 min in one place after consuming a Blackbird 100 g), but they might consume larger prey in two to three meals separated by >three hours moving around between meals as well.
3 The largest adult male out of three males captured on average the largest prey species.
4 Females cached food. Prey with a fresh weight of 200 g was normally partly eaten, but after 1 January was stored when captured after noon.
5 Three adult males on average made 1.7 kills per day, two adult females 0.95 kills per day. Males would consume 50-90 g per day, females maybe 85-103 g per day, but caching and consuming cached food is not taken into account in this calculation.
6 Three adult males had rather similar and stable winter ranges (650 ha MCP with 300 ha 90% kernel); we lacked comparable female data.
7 In both sexes one yearling bird was monitored and both showed somewhat 'less effective behaviour', taking smaller prey and or 'expanding' their range. The male avoided visits to established breeding sites; the female mated with a tagged 'house-sparrow-honed' adult male in a village woodlot but they eventually failed to breed.
8 Three main hunting techniques were used by both sexes: (1) rushing from ambush or prospecting site (not necessarily invisible), (2) speedy contour flight, and (3) soaring high and, stooping; targeted stooping was only seen in females preying on Collared dove.
9 Tracked males increasingly carried a crop with progressing daytime as a result of their steady hunting across the entire day. The tracking of females showed a beyond 24-hours rhythm and hunting regime, the use of caches and perhaps even the ability of 'fasting' (literally nothing for hours). Both behaviours seem connected to their larger size, reducing their energetic demands during day and night.

Appendix I

Prooien zoals gevonden door het volgen van VHF-getagde vogels tussen begin januari en eind maart in vier verschillende seizoenen. Oude namen gebruikt (mezen allemaal *Parus*). Mannetjes in 2003, 2007, 2008 en 2013, vrouwtjes in 2005, 2007 en 2008. Het ontbreken van *Turdus iliacus* is geheel toevallig, aangezien er vier vogels zijn waargenomen die meer dan eens op Koperwieken mikten, zowel man als vrouw; qua grootte lijken ze ideale prooi voor beide geslachten en tijdens najaarstrek en voorjaarspassage zijn ze frequente prooi. Gewicht van Merel aangepast naar McLeod *et al.* (2005), die laten zien dat het gewicht varieert over de dag.

Prey as found by tracking VHF tagged birds between onset January and end of March in four different seasons. Old names used (tits all Parus*). Males in 2003, 2007, 2008 and 2013, females in 2005, 2007 and 2008. The missing of* Turdus iliacus *is accidental, since four birds were witnessed targeting them, size-wise they seem ideal for both sexes.*

Contact

Jan van Diermen, diermenjan@gmail.com

Weight g	*species*	*Female / vrouw*	*Male / man*	*Sum / som*
12	*Parus caerulaeus*		*1*	*1*
13	*Carduelis spinus*		*1*	*1*
18	*Erithaca rubecula*		*1*	*1*
18	*Parus major*		*3*	*3*
22	*Fringilla coelebs*	*1*	*4*	*5*
22	*Passer montanus*	*1*	*5*	*6*
24	*Fringilla montifringilla*		*1*	*1*
25	*Pyrrhula pyrrhula*		*1*	*1*
29	*Passer domesticus*	*1*	*14*	*15*
30	*Emberiza citrinella*		*1*	*1*
80	*Sturnus vulgaris*	*5*		*5*
90	*Turdus philomelos*		*1*	*1*
100	*Turdus merula*	*11*	*6*	*17*
115	*Turdus pilaris*	*1*		*1*
205	*Streptopelia decaocto*	*8*		*8*
325	*Scolopax rusticola*	*1*		*1*
	Total	*29*	*39*	*68*

Marjan van Dijk

Bedankt Rob!

Ook ik mag een stukje schrijven, al ken ik je nog niet zo heel lang, ik heb het wel van horen zeggen. Er woonde hier tot 2018 een groot fan. Hij was vol bewondering over hoe je dat deed. Alles opnemen, observeren en noteren, helemaal in en uit de praktijk. Het vereist ongelooflijk veel geduld, kleine successen zien of desastreuze gevolgen opmerken. Er is buiten zoveel moois, soms triests en onverwachts te zien, te horen en soms te ruiken.

Vogels hebben wel iets magisch, op eigen kracht door het luchtruim vliegen en dan, meestal, ook nog weten waar naar toe.
Ik weet haast niets van vogels. Voor jou onbegrijpelijk dat zulke mensen bestaan. Maar door de jaren heen heb ik zoveel enthousiaste verhalen gehoord en er een beetje ervan onthouden. Ik herinner me dat blijde gezicht van Jan als hij thuiskwam na een succesvolle lange ochtend en nog net geen vogeltjesdans deed.

Ik ben zo blij dat Jan jou niet eerder heeft leren kennen, dan was ik zelf nooit geringd en had jij dit allemaal niet geweten. Toen hij nog Jantje was en altijd buiten in het veld liep, in een boom klom of in de sloot zat, vol bewondering kijkend naar alles wat leeft en beweegt. Hij wilde ‘natuuronderzoeker’ worden, maar dat is geen beroep, geen studie en zelfs geen vak. Door de jaren en door de verrekijker heen heeft hij veel geleerd. Via De Takkeling en op de WRN-dagen kennis opgedaan en contacten gelegd, maar vooral door jou geïnspireerd.

Nestkastjes zaten beter in de verf dan ons huis. Als ik het eten klaar had moesten eerst de braakballen van tafel. Naast het brood in de vriezer lag een slechtvalk. Dat had hij wijselijk niet verteld. Ik zat eens vast in zijn net, toen ik in de tuin liep. In plaats van een sorry, was hij bezorgder over zijn net.

Na wat gemopper mijnerzijds en een goed gesprek zijnerzijds heb ik het/hem losgelaten. Nadat Jan in 2013

er vervroegd uit kon bij de Centrale Harculo ging hij helemaal los. Hij hoefde niet meer jaloers te zijn op jou, maar kon zich helemaal uitleven. Dat heeft hij gedaan. Zoals jij als geen ander weet, ‘hoe meer je weet, hoe minder je weet’. Elk antwoord heeft een nieuwe vraag. Van het één kwam het ander, meer contacten, meer nestkasten, meer meelopers, meer nestcontroles, meer ringetjes.

Bij een groot Zweeds bedrijf, ik zal de naam I….a niet noemen, kocht hij plastic strijkkraaltjes.

Die moesten doorgesneden worden om daarmee de mussen niet te voeren maar… te ringen. Jan had brandweerdienst en ik zat op oudejaarsavond een nieuw spelletje met de kinderen te doen. “Wie kan de meeste kraaltjes doorsnijden?”. Wij waren eerder klaar dan hij. Vorig jaar zag ik nog één mus met kleurringetjes.

Toen Jan in 2018 onverwacht overleed was ik blij met jouw en Sakes hulp om zijn boeken een nieuwe bestemming te geven. Mijn kinderen hebben niet zoveel vogelpassie als dat Jan had, gelukkig voor hun partners. Mijn kleinzoon van tweeënhalf wel. Er hangen in de kamer een sperweruil- en bosuilfoto’s gemaakt door Jan. Het mannetje vroeg “Wat is dat?”. Toen ik “Vogels” zei, verbeterde hij meteen. “Nee, dat zijn uilen”. Er is dus nog hoop voor de toekomst.

We hebben elkaar nodig, jij hebt anderen nodig en anderen hebben jou nodig. Dat heb je zeker voor Jan gedaan als inspirator, voorbeeld en leermeester.

Hij werd daar heel erg gelukkig van…EN BEDANKT!!

Siemen Dijkstra

De Drentse bossen zijn een boeiend onderwerp. Zoals Rob deze beschrijft als habitat voor alles wat daar leeft en rond loopt, zijn de Drentse bossen voor mij landschappen waar ik in wil verdwijnen.

Drentse bossen, ooit aangeplant op - door mensen veroorzaakte - zandverstuivingen, om er nog wat (economisch) van te maken. Het “tot nut maken” is er bij de Nederlander met de paplepel ingegoten..

Later werden produktiebossen bestempeld als “natuurbossen”, maar dan wel met de nadruk op wat beheerders voor ogen staat; wensnatuur die op tekentafels is bedacht. Wie denkt dat de immigratieproblematiek alleen op vluchtelingen van toepassing is, vergist zich. Exoten in het plantenrijk worden al jaren met zware machines weg gebulldozerd. Jonge aanwas wordt door grijze pensionado’s in opdracht van de beheerders met knipscharen en sikkelzaagjes weg gesloopt teneinde tot het gewenste landschap te komen. Vraagtekens over dit beleid komt alleen van onafhankelijke mensen die zien en begrijpen wat er gebeurd in de bossen, zoals Rob. Ook van Eef Arnolds horen we die geluiden. Maar ook beheerders weten dat het een gevecht tegen de bierkaai is. De stikstofproblematiek zal de komende jaren niet worden aangepakt. Stikstof en vermesting zal heide doen verdwijnen. Daarvoor in de plaats komen bossen, die weer intensief worden “geoogst” voor de opbrengst. De cirkel is dan weer rond....

Lezen mensen die boeken dan niet van Rob? Gezien de herdruk na herdruk blijkbaar wel, maar gezien de praktijk nemen ze de statistieken en feiten niet al te serieus.. Met lankmoedigheid (‘het valt allemaal wel mee”), daar kom je niet meer mee weg. De meerderheid van de Nederlanders zal het allemaal worst wezen. Als ze maar lekker kunnen fietsen en hun hond los kunnen laten in het bos. En die wolf moet worden afgeknald, dat lijkt mij wel duidelijk. Verschrikkelijk beest, die wolf! Het enige voordeel dat ik zie is dat er nu minder “beheerd” gaat worden in de bossen, waardoor een natuurlijke ontwikkeling eindelijk plaats kan vinden. In Duitsland zien we mooie voorbeelden van bossen waar niets meer aan gedaan wordt. Woeste ondoordringbare plekken worden dat. Wandelpaden zijn niet meer terug te vinden. Dichte bossages zijn ondoordringbaar geworden. De mens voelt zich hier een indringer! Typisch voor Duitsland is echter dat daar dan wel weer mag worden bejaagd, getuige de vele hoogzits in die Onzalige Bossen....
Ik hoop dat je nog veel in bomen mag klimmen, Rob. Onderzoek is nooit afgerond. Weet dat ik tegelijkertijd een bossenatlas aan het tekenen ben van het Lheeder/Lheebroekerzand. Een projekt van jaren en jaren, maar wat niemand anders doet en waar niemand anders oog voor heeft en waar (waarschijnlijk) niemand op zit te wachten...

A wood is a mysterious place,
It never looks you in the face,
But stares behind you all the time,
Your safest plan is just - to climb!
For otherwise you lose your way,
The week, the month, the time of day.
It turns you round, it makes you blind,
And in the end - you lose your mind!
Avoid the centre - If you enter!

So climb a tree and wave your hand,
The birds will see and understand,
And may bring you assistance.
Avoid the centre - If you enter,
For once you’re there,
you disappear,
Smothered by depth and distance!

(excerpt) Algernon Blackwood 1869 - 1951

Bert Dijkstra

Herinneringen

Ter ere van je 70e verjaardag werd mij gevraagd om een bijdrage te schrijven voor je boek. Waar begin je dan? Dat werd even een tijdreis in het verleden, want onze kennismaking had in eerste instantie te maken met roofvogels. Volgens mijn moeder stond ik als kind van drie jaar voor het raam naar vogels te wijzen en riep dan “ogel”. Dat waren vast geen roofvogels, want die vlogen er in de jaren zeventig nog amper rond op het platteland. Mijn aanloop naar de wereld van de roofvogels heeft even geduurd. In mijn vroege jeugdjaren leefden we tamelijk geïsoleerd aan de stille zijde van de 3e wijk tussen Ravenswoud en Appelscha. De ruimte werd afgebakend tussen de 1e en 3e wijk (afwateringskanaal), een agrarisch gebied. Westelijk een open gebied met natte graslanden, oostelijk een meer besloten deel met begroeiingen van els, meidoorn, braamstruwelen en een deels verlande verbindingswijk. We speelden vrijwel dagelijks buiten, mochten van het erf af en struinden vooral rond in de omgeving. Het liefst deed ik dat alleen. De interesse voor vogels zat er al vroeg in. Naast onze kippen was er meer gevogelte te zien. Mijn vader had tijdens zijn werk bij de Dienst der Domeinen in de Compagnonsbossen een vers dode Buizerd gevonden en laten prepareren. Deze was geplaatst naast de zwart-wit TV. Regelmatig pakte ik de Buizerd om hem na te tekenen en om even aan de scherpe klauwen te voelen. Verder Boerenzwaluwen in de schuur, een eksternest en in de wijk voor het huis Waterhoentjes. Rond mijn verjaardag op 16 maart waren de Kieviten vaak al actief en hoorde ik de buitelende vogels door het slaapkamerraam heen. Nog later in het seizoen jakkerden de Grutto’s in groepjes over het huis, een deel verdween weer richting het Fochteloërveen waar ze toen nog broedden. Soms struinde ik rond in de landerijen van boer Douma. Die met de schep handmatig greppels opschoonde, in het toen nog kletsnatte land, om zodoende af te komen van hardnekkige waterplassen. In dat gebied verzamelde ik emmers vol kikkerdril van de Bruine Kikker en leegde deze in een sloot naast ons huis. Langs de 1e wijk stonden in maart tientallen Scholeksters op een soos, die werden bij ons “Oost-Indische Kievit” genoemd. Toch verbleef ik het liefst in het meer besloten gebied op zoek naar nesten van Waterhoentjes, Eksters en struinde struwelen af op kleine zangvogels.

Toen m’n ouders besloten te verhuizen naar het dorp Ravenswoud ging er weer een nieuwe wereld voor me open. Een typisch verveendersdorp met oud-verveners en hun nazaten. In verkiezingstijd posters van de CPN achter de ramen en aan anarchisten geen gebrek. De gemeente alloceerde probleemgezinnen uit voornamelijk Oosterwolde in het dorp, ook bij ons in de straat. Wikipedia.org vermeldt hierover “By relocating typically a-social families to here, the village got a bad reputation.” Opvallend in dit dorp was dat de jeugd uit die tijd toch wel het nodige van de natuur afwist. Verveners sprokkelden eerder extra voedsel bij elkaar door te vissen, stropen en eieren te rapen. Zo vertelde mijn vader me ooit dat in de maanden april en mei verveners in de schafttijd naar eieren zochten en deze verzamelden in een emmer die vaak tot de rand gevuld raakte. Eieren van eenden, Wulpen, Grutto’s, maar ook Korhoenders. Ze wisten drommels goed waar ze die konden vinden. De veldkennis werkte mogelijk door naar de volgende generaties. In de nieuwe woonomgeving bleek een deel van de jeugd graag de Compagnonsbossen in te trekken, hutten bouwen en met zelfgemaakte vlotten door de wijken varen. Daar sloot ik maar al te graag bij aan. Een aantal dorpsgenoten bleek net als ik bovengemiddelde interesse in vogels te hebben, waaronder Franke de Boer, Janco Mulder en later ook Harro Nijdam. Mijn ouders besloten me op m’n achtste een verrekijker te geven, een echte 7 x 50, eigenlijk nog te zwaar voor een kindernekje. We richtten een eigen vogelwerkgroep op, Vogelwerkgroep Ravenwoud. De vader van Franke kocht een oud vakantiehuisje en plaatste die achter op het erf. Dat werd ons clubhuis van waaruit we iedere weekend op zaterdag en of zondag vertrokken. Tijdens regenachtige dagen produceerden we nestkasten en dat werden er heel veel! In het clubhuis een ingebouwde volière met parkieten, dus altijd geluid van vogels om ons heen. Hoogtepunt was altijd het voorjaar, de periode waarin we vogelnesten gingen zoeken. Voor ons was dat de manier om vogels te inventariseren, broedvogelkarteringen waren ons toen nog niet bekend. Vrijwel ieder bosvak werd uitgekamd, we begonnen aan de westzijde en schoven in navolgende weken op naar het oosten. Alle bomen met nesten werden beklommen, op soort gebracht en eieren geteld. We schreven alles op in schriften op zelfontwikkelde “formulieren”. Uiteindelijk werden de resultaten uitgetypt (figuur 1) en verdwenen in een map in de kast. Blauwe Reigers waren altijd voor mij het hoogtepunt, maar de eerste Havik was onvergetelijk. De laatste maakte vermoedelijk een einde aan het leven van mijn “Hansie”, een Zwarte Kraai gered uit handen van een jongen uit Appelscha die hem had gekortwiekt. Toen ik hem onbewaakt aantrof langs de vaart in Appelscha, greep ik hem, stopte hem onder de jas en fietste er zo snel mogelijk mee naar Ravenswoud. Verzorgde hem en uiteindelijk kon ie weer vliegen. We waren onafscheidelijk bijna 2,5 jaar. Waren tamme Kauwtjes allemansvrienden, deze kraai was ronduit eenkennig. Alleen ik mocht hem aanraken, wie ook maar een vinger naar hem uitstak werd flink gepikt. Meestal liep ie snel weg bij benadering door vreemden. Hij volgde mij naar school, bleef op het schoolplein rondhangen maar keek ook door het raam het klaslokaal binnen. Soms begon ie eindeloos tegen het raam pikken, tot ergernis van meester Hofstra. Hetzelfde gebeurde tijdens het bezoek van de schoolfotograaf die onze koppies en klas jaarlijks op de foto zette. Kun je hem niet naar binnen halen? Het raam werd opengezet en Hansie ging op mijn schouder zitten. Ik wist dat het niet te lang moest duren, want zittend op de schouder had ie de neiging om in mijn oor te pikken. En als ik vervolgens mijn hoofd wat bijdraaide kwamen mijn blauwe ogen in het vizier. Het werd daarom een wat ongemakkelijke foto, deze enige ooit van ons samen (Afbeelding 1). Ik maakte de fout om Hansie mee te laten vliegen naar het Compagnonsbos. Daar waren we een boshut aan het bouwen, slechts 1 vak verwijderd van de horstlocatie van een Havik. Aanvankelijk bleef Hansie in de buurt, bij afwezigheid riep ik hem even en keerde hij zoals gebruikelijk snel terug. Maar op gegeven moment was ie weg. Na een uur al fietsend door het bos “Hansie” roepend bleef het stil. Het tweeëneenhalf jaar samen zijn kwam tot een einde. Het blijft speculeren, maar de Havik werd verdacht, want we vonden hier vaker geplukte kraaien. Ik nam het me vooral zelf kwalijk.

Afbeelding 1. Met Hansie op de schoolfoto.

NESTGEGEVENS VAN RAVENSWOUD

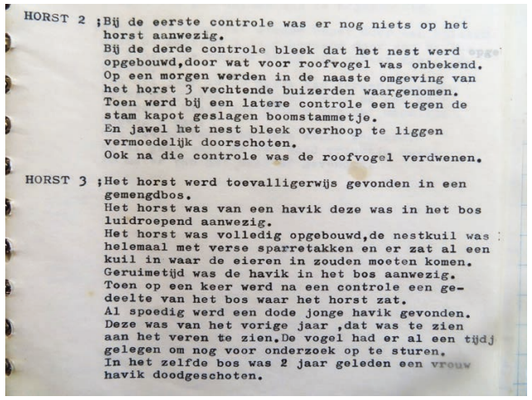
SOORT	AANTAL EIEREN OF JONGEN	TOTAAL
Blauwereiger	3-2-4-4-4-3-3-3-3-4-4-2-3-3-2	46
Boerenzwaluw	3-6-5-5-5-5-5-5-5-5-4-5	63
Braamsluiper	4-4	8
Ekster	6-5-4-5-6-4	30
Gekraagderood-staart	7	
Geoordefuut	2	2
Goudvink	5	5
Grauwevliegen-vanger	4	4
Grotebontespecht	3-3	6
Grotelijster	4	4
Grutto	4-4-4-3-3-4-4	26
Heggemus	5-5-4	14
Holenduif	2-2	4
Houtduif	2-2-1-2-2-2-2-1-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2	
	2-2-2-2-2-2-2-2-2-2-2	66
Huismus	4-5-2-4-4	19
Kauw	5-5	10
Kievit	4-2-3-3-4-3-4-4-4-4-4-4-4-4-3	54
Kneu	5-5	10
Knobbelzwaan	6-4	10
Koolmees	9-6	15
Kuifeend	8-8-5	21
Merel	3-4-4-4-5-5-3-5-5-5-5-5-4-3-5-4-5-3-4-4-5-5-4-3	
	5	107
Ransuil	2	2
Ringmus	6	6
Scholekster	4-3-3-1-1-4-4	20
Sperwer	5-5	10
Spreeuw	4-4-4-4-4-5-4	29
Staartmees	10	10
Tjirtjaf	6	6
Torenvalk	5	5
Tortelduif	2-2-2	6
Tuinfluiter	3-5	8
Turksetortel	2-1	3
Vink	4-4-6	14
Waterhoen	9-7-7-7-5-8-7-7-5-6	68
Watersnip	4	4
Wilde eend	9-9-11-8-8-9	54
Winterkoning	5-6-6-5-3-7	32
Wittekwikstaart	5-5-4-5	19
Zanglijster	4-4-2-4-4-4-4	26
Zwartekraai	5-5-3-5-5-4-4-5-4-3-3	46
Zwartemees	5-7-10-8	30
	TOTAAL :	918

Figuur 1. Nestentelling Ravenswoud, samengevat in een overzicht.

Door onze aanwezigheid werden de bossen en de westkant van het Fochteloerveen goed bewaakt tegen eieren verzamelende jongens uit naburige dorpen. De bossen waren soortenrijk, en in de randen van het veen was genoeg te vinden om de eiercollectie uit te breiden. Eenmaal gespot werd ze de stuipen op het lijf gejaagd. In het dorp waren altijd wel wat oudere jongens te vinden die wilden helpen om ze te verjagen. Wij achtervolgende ze met stokken, soms kettingen en joegen ze na tot in hun eigen dorp. Na die ene keer zagen we ze niet meer terug, zo werkte vogelbescherming in Ravenswoud destijds.

Even terugkomende op de Havik, we kwamen in het bossencomplex tot wel vier nesten. Maar ook Sperwers, Ransuilen en Buizerds troffen we aan. Langzaam verschoof onze aandacht naar de roofvogels en nestkastcontroles (in de hoogtijdagen meer dan 300 stuks). De lokale jachtopzichter kreeg in de smiezen dat wij alle roofvogelnesten in kaart brachten. Hij sprak ons een keer aan en vroeg of wij aan de westzijde van het bos ook het nest van de Havik wisten te zitten. In al onze onschuld wezen we hem op een vak met Douglassparren. Een week later ontdekten we dat het nest was beklommen. Het nest was leeg en onder aan de stam troffen we donsveertje en bloed aan. Dit waren de eerste aanwijzingen voor vervolging. Niet verwonderlijk, want er werden ten behoeve van de jacht massaal Fazanten uitgezet. De verzekeringsmaatschappij AMEV nodigde relaties uit om hier te komen jagen, meestal rijke lui uit het midden van het land. Wij noemden ze de “Hoge heren”. De meesten waren alleen in staat om half tamme Fazanten te schieten. Dat vond vaak plaats rond de uitzetkooien. Rondom deze kooien vonden we regelmatig plukplaatsen van Fazanten, vermoedelijk prooiresten van de Havik. En dat was natuurlijk niet de bedoeling. Ook buizerdnesten mislukten en langzaam werd duidelijk dat er systematische vervolging optrad. Janco maakte er ware politieverslagen (figuur 2) van. Ravenswoud stond niet op zich zelf, het bleek een regionaal probleem. Om deze reden werd de Roofvogelwerkgroep Noord-Nederland op gericht, en daarmee kwamen we al snel in contact.

HORST 2 ;Bij de eerste controle was er nog niets op het horst aanwezig.
Bij de derde controle bleek dat het nest werd opgebouwd,door wat voor roofvogel was onbekend.
Op een morgen werden in de naaste omgeving van het horst 3 vechtende buizerden waargenomen.
Toen werd bij een latere controle een tegen de stam kapot geslagen boomstammetje.
En jawel het nest bleek overhoop te liggen vermoedelijk doorschoten.
Ook na die controle was de roofvogel verdwenen.

HORST 3 ;Het horst werd toevalligerwijs gevonden in een gemengdbos.
Het horst was van een havik deze was in het bos luidroepend aanwezig.
Het horst was volledig opgebouwd,de nestkuil was helemaal met verse sparretakken en er zat al een kuil in waar de eieren in zouden moeten komen.
Geruimetijd was de havik in het bos aanwezig.
Toen op een keer werd na een controle een gedeelte van het bos waar het horst zat.
Al spoedig werd een dode jonge havik gevonden.
Deze was van het vorige jaar ,dat was te zien aan het veren te zien.De vogel had er al een tijdj gelegen om nog voor onderzoek op te sturen.
In het zelfde bos was 2 jaar geleden een vrouw havik doodgeschoten.

Figuur 2. Gedocumenteerde roofvogelvervolging in de Compagnonsbossen.

Kan me bijeenkomsten herinneren in de Bellevue te Assen, maar ook meermaals in Friesland. Ze werden voorgezeten door Johan Krol en Wybren Lok (Friesland). In Drenthe waren dat volgens mij Hans Esselink en Bert Takman, maar daar verliepen de “vergaderingen” minder strak. Leuke bijeenkomsten, maar toch wel wat boekhoudkundig (jaarcijfers) en in Friesland een politieke/diplomatieke benadering van het probleem vervolging. In zijn algemeenheid veel aandacht voor vervolging, vaak keerden we somber huiswaarts. In Friesland werd de vervolging meer gelinkt aan weidevogelbescherming. Die aanwijzingen kregen we zelf ook op basis van onze deelname aan de vogelwachtexcursies te Fochteloo. Hier werden in het voorjaar zoekacties gehouden op de weilanden van de gebroeders Dokter die met hun melkveebedrijf aan het Fochteloërveen gevestigd waren. Een mix van onervaren en ervaren eierzoekers zochten in linie de percelen af. Beginnende vanaf de Vogelrijd en vervolgens richting het veen. De nesten werden met twijgjes gemarkeerd Aan nesten geen gebrek, ze werden door de secretaris van de Vogelwacht, Jan Oosterkamp, geturfd. Je hoefde alleen het aantal eieren en soort roepen, en Jan schreef het op. De spanning richting het veen nam steeds verder toe, hier zat een baltsplaats van het Korhoen op een perceeltje van Natuurmonumenten. Dit natte perceel, bemest met ruige mest, lag altijd vol nesten. Zoveel dat de secretaris de stand bijna niet kon bijhouden en regelmatig vroeg de vondsten te herhalen. Je kunt het je nu allemaal niet meer voorstellen, soms vraag ik me af of dat notitieboekje nog ergens bewaard is gebleven. Het geluid van de Grutto’s was niet van de lucht, bovendien zaten toen de meeste nog in het veen zelf. Een niet onbelangrijk detail, de Korhoenders zelf moesten tijdens de zoekacties even wijken en vlogen op. Vaak keerden ze al weer snel terug nadat we het perceel verlieten. Alhoewel de weidevogels nog redelijk talrijk waren, maakten de vogelwachters zich vooral druk om de opkomst van de Vos en de Havik die de achtergang zouden veroorzaken, evenals aan het verdwijnen van de Korhoenders. Steevast ging de discussie over Haviken en “de vossen van Natuurmonumenten”, die zouden een ware plaag gaan vormen. Met name de secretaris, boer Dokter en een voor mij onbekende jachtopziener maakten zich er erg druk over. Hier en daar murmelde iemand iets over het verdwijnen van boekweitakkers als oorzaak, zelfs de onderzoekers van het RIN kregen de schuld. Al die zenders en ringen zouden de vogels geen goed doen en daar bovenop nog de predatoren. Van habitatfragmentatie had nog niemand gehoord. Het was Havik, Havik en nog eens Havik. Tijdens één van de zoektochten kamden wij een tussen de weilanden gelegen stukje onontgonnen veen uit. We stuitten daarbij op een geplukte Korhaan met ringen en deden daar direct verslag van. “Zie je wel”, zei de jachtopzichter. Als souvenir namen we een paar prachtige staartveren mee. In 2006 kocht ik het boek “Ik ben blij dat er nog wat overgebleven is” van Alie Alberts. Een boek opgedragen aan mensen die op wat voor wijze dan ook sporen achter hadden gelaten in het Fochteloërveen en het ontstaan van het landschap.

Laatste korhoenderjacht in Fochteloo 1955, een rijke buit van negen hanen, v.l.n.r. Busman chauffeur van Buisman, Wiebe Dokter, Sake Heeroma met toetertje, Jan Dokter, Jan Oosterkamp, onbekend

Afbeelding 2. Groepsfoto korhoenderjacht (1955) uit Alberts 2006.

Op pagina 211 prijkte een foto van een korhoenderjacht uit 1995, triomfantelijk grijnzend met voor hen de jachtbuit van negen hanen. Daar stonden ze, de secretaris van de vogelwacht, de gebroeders Dokter en de onbekende jachtopzichter in hun jongere jaren… (Afbeelding 2)

In Ravenswoud escaleerde de situatie uiteindelijk geheel. Inmiddels had Janco de jachtopzichter betrapt bij het doorschieten van een Havik en daar melding van gemaakt. Bewijsmateriaal (dode roofvogels) leverden we in bij een “Groene” politieagent, zelf jager en bovendien bevriend met de jachtopzichter. Ze bereikten nooit het onderzoeksinstituut en werden vermoedelijk weggemoffeld. Wij kozen voor apolitieke oplossingen door hoogzitjes en fazantenkooien te saboteren. We “redden” Fazanten uit de kooien door ze o.a. aan een vogelhouder in Appelscha te verkopen. Mede door dit geld konden we een nieuwe ladder kopen voor onze nestkastencontroles. We trokken de kleden van de hopen graan die als voerplaats dienden. Het jagersgilde nam wraak en tikte een deel van de nestkasten uit de bomen. Janco en Franke kregen een formeel gebiedsverbod van boseigenaar AMEV, gek genoeg werd ik ontzien. Kwam dat omdat ik inmiddels al in Appelscha woonde of had de jachtopzichter ontzag voor mijn vader die hij kende? Inmiddels hadden we Maria Quist leren kennen. Met haar maakten we uitstapjes in het kader van excursies van Avifauna Groningen. In haar eendje tuften we naar Lauwersmeer, Eemshaven, Hasbruch en Bargerveen. Over het bosverbod wat Janco en Franke hadden gekregen maakte ze zich erg boos. Als een terriër maakte ze daar werk van en richtte haar pijlen op de directie/rentmeester van AMEV en dreigde met de pers. Het hielp, het verbod werd teruggedraaid, maar de vervolging ging in het geniep door. Door haar actie werd ze bekend bij de zittende garde van de Roofvogelwerkgroep waar toen Bert Takman de voorman van was en sloot daar bij aan. Ze noemde de naam Rob Bijlsma. Het jaartal weet ik niet precies, maar de eerste keer dat ik Rob zag was tijdens een bijeenkomst van de Werkgroep Roofvogels Noord-Nederland in de Mandemaat te Assen. Een opvallende verschijning, een begaafd Nederlands sprekende man met lang zwart haar, voor het eerst zag ik iemand een

verrekijker dragen tijdens een ”vergadering”. Die keer ging het niet alleen over jaarcijfers, maar over hoe je aan de hand van handpennen van de Havik leeftijd en turnover kunt bepalen. Verder allesbehalve politieke bewoordingen over jagers, die vaak te linken waren aan de vervolging. In latere jaren kan ik me nog kleinere sessies bij Willem van Manen thuis herinneren. Iedereen werd verzocht verzamelde handpennen mee te nemen, Rob beoordeelde ze stuk voor stuk en liet ons raden of het een jonge of oude vogel was. Jannes Santing, Hans Hasper, Roelof Speelman waren er ook bij om maar een paar te noemen. Aanvankelijk dacht ik dat Rob alleen veel over roofvogels wist, dat bleek een vergissing! Maria vertelde over je grote boekenverzameling die bijna niet meer in je huisje op de Veluwe paste. Eind jaren 80 was ik zelf inmiddels meer met weidevogels, tellingen en nestkasten bezig dan met roofvogels. Na een paar keer uit een boom te zijn gevallen werd ik huiverig voor klimmen, waar ik sowieso niet erg goed in was. In ieder geval het liefst zoveel mogelijk buiten achter de vogels aan, aandacht voor school werd beperkt tot een minimum. Naarmate de dagen lengden werden mijn schoolprestaties slechter. Uiteindelijk degradeerde ik van VWO naar HAVO, mijn ouders waren het niet eens met mijn buitensporige aandacht voor vogels en het “redden”. “Je kon wel bezeten zijn”. Ik kon de wereld toch niet in m’n eentje verbeteren en de vogels redden zich uiteindelijke zelf wel was het betoog. Mijn actie om een paar grutto’s met een nestbeschermer te redden van vertrapping door vee koste me bijna mijn eindexamen. Eenmaal in het veld vergat ik dat om 11 uur mijn eindexamen Nederlands van start ging (opstel). Mijn moeder was woedend toen ik om kwart over 11 uur thuis aan kwam kakken. De rector had gebeld waar ik bleef! Snel naar school gefietst en nog ruim een half uur om te pennen en het werd uiteindelijk nog een 7. Destijds leek het me wel wat om alleen maar dag en nacht met vogels bezig te gaan. Tot ik er achter kwam dat het geen baan was. Wiskunde was mijn zwakste vak, dus een wetenschappelijke carrière als vogelonderzoeker zag ik niet zitten. Een neef van mij attendeerde me op de opleiding Milieukunde aan het van Hall Instituut te Groningen, waar ook de specialisatie natuurbeheer kon worden gevolgd. De ellende bij weidevogels dacht ik wellicht als professional te kunnen beëindigen, maar dat bleek een vergissing. Inmiddels was ik via HAVO weer doorgestroomd naar het VWO, maar kwam er in februari achter dat voor van Hall de HAVO voldoende was. In april besloot ik daarom de Scholengemeenschap voortijdig te verlaten en kon de rest van het voorjaar bijna onbeperkt achter de vogels aan. Even waande ik me Rob Bijlsma. Van mijn ouders moest ik er wel bij werken, dat deed ik bij een boer en in de tuin van Maria. Inmiddels trof ik Rob regelmatig op Maria’s verjaardag. Altijd geïnteresseerd in mijn bevindingen in het veld. In 1991 hielpen wij haar een dag, samen met Willem van Manen, om delen van het Dwingelderveld te inventariseren. In alle vroegte op pad in de lelijke eend. We hadden er zin in, wat konden we verwachten, waar moesten we op letten. We stapten uit aan de zuidkant van het Dwingelderveld. Rob stond nog geen seconde buiten of je liet een knetterharde scheet en zei vervolgens: “hoor een Paapje”! Na afloop deelden we de bevindingen. Op mijn met trots genoteerde Sijzen was Rob heel kritisch: ‘’wat deden deze dan precies, niet klakkeloos intekenen Bert”. Heb nog even gekeken in het rapport van die kartering. Willem kwam tot vier territoria, zijn die van mij nu wel of niet meegerekend?

De periode 1992-1994 was het hoogtepunt van de contacten en ontmoetingen met Rob. Het boek de Ecologisceh Atlas van de Nederlandse Roofvogels verscheen. Er werden lezingen gehouden met Rob als publiekstrekker. Maria zag in mij blijkbaar een boekenverkoper want ik werd telkens meegevraagd. Boeken slepen en verkopen en naar de lezingen luisteren, soms waren ook andere sprekers aanwezig. Zo maar een paar herinneringen.

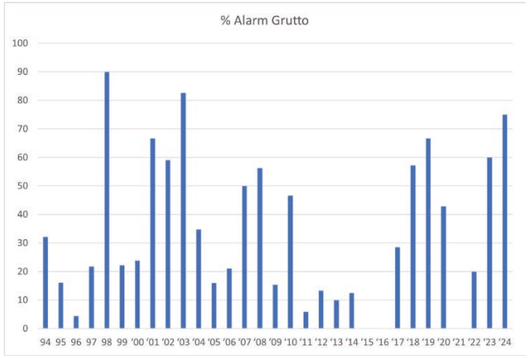
In de Lawei te Drachten zou je een lezing geven over roofvogels, als een van de sprekers. Het was ergens in maart en uitgerekend tijdens Rob z’n lezing ontstond geroezemoes in de zaal. Even werd het verhaal ontregeld, het nieuws van de vondst van het eerste kievitsei in Friesland was doorgedrongen in de zaal. Johan Krol riep in het Fries “it earste Ljipaai is fûn”. “Ik versta geen Fries” riep Rob en ging door met zijn verhaal, het geroezemoes verstomde. Op de terugweg werd verbazing uitgesproken over de fascinatie van Friezen voor kievitseieren. “Ze willen alleen maar kalk zien, kalk”. Ter hoogte van de grasdrogerij te Donkerbroek werden de strakke weides cynisch bekeken, “moet je kijken wat een geweldig weidevogelgebied…!”
Op een andere avond, ergens in Overijssel (Hardenberg/Raalte?) kreeg Rob het na afloop aan de stok met een groepje jagers. Getriggerd door zijn opmerkingen over de oorzaak van het verdwijnen van de weidevogels, leken ze even verhaal te komen halen. Ze namen het op voor de boeren die slachtoffer zouden zijn van overheidsbeleid. Slachtoffer? De overheid moest de boeren nog meer afknijpen was de repliek. Voor de jagers was er geen beginnen aan en ze dropen af.

Samen met Maria werden de weidevogels in 1992 in de Haulerpolder in kaart gebracht in het kader van het nieuwe beheerplan. Ik kwam daar destijds wel eens op de racefiets voorbij en herinner me de Grutto’s die op de paaltjes langs het fietspad stonden. Natuurmonumenten polste me in 1993 of ik het telwerk wilde voorzetten, het liefst aangevuld met aangrenzende agrarische percelen. De stippenkaarten uit 1992 waren dermate interessant dat ik besloot dat te gaan doen, startjaar 1994. Na dertig jaar tellen kan ik je vertellen dat het nog steeds een ontzettend rijk gebied is, althans in het reservaat.

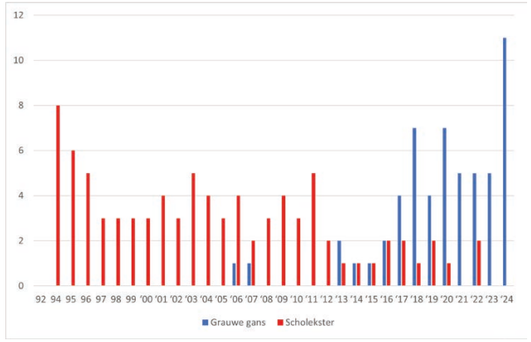
Het artikeltje over die periode staat op het programma voor de volgende Drentse Vogels. Even leek het er op dat de steltlopers zouden verdwijnen, maar de laatste jaren is er weer herstel, mede door het betere broedsucces (Figuur 3) Helaas lijkt de Scholekster te zijn verdwenen met daartegenover stond de opkomst van de Grauwe Gans (Figuur 4), evenals de nieuwe kostgangers Kokmeeuw en Krakeend. Het enige wat tegenwoordig mist zijn grote groepen doortrekkende Kemphanen en Regenwulpen.

Zingende Paap. Binnenveld van Taarlo, 14 mei 2023 (foto: Bert Dijkstra).

Figuur 3. Percentage alarmerende Grutto's gebaseerd op ouderparen met kuikens in de Haulerpolder (reservaat en agrarisch samen).

Figuur 4. Trend van de Scholekster en Grauwe Gans in de Haulerpolder (reservaat en agrarisch samen).

Grutto in Dotterbloemhooiland. Haulerpolder, 21 April 2023 (foto: Bert Dijkstra).

In 1993 liep ik stage bij Staatbosbeheer met als begeleider Bert Takman en in 1994 volgde de afstudeeropdracht "Natuurontwikkeling Oude-Willem". Helemaal toevallig was dat niet. We kregen een map met stage- en afstudeeradressen en opdrachten. Een aantal waren van de hand van Bert Takman. Bert kende ik van de Roofvogelwerkgroep en vond het een gepassioneerde kerel, soms wat bot en veel bombarie maar een klein hartje. "Ha daar hebben we die jongen uit Ravenswoud" riep ie bij binnenkomst op het kantoor in Pesse. In de praktijk was hij vooral met planten en vegetaties bezig en zette ons aan het werk om een ecohydrologische analyse te maken van de Zure Venen en Klompenmakersweide. De vertaling naar "natuurherstel" kwam volgens Bert steevast uit op watersysteemherstel en verwijderen van met fosfaat verzadigde bodemlagen. Met dezelfde visie werden begin jaren negentig talloze studenten opgeleid. Naast herstel van beekdalen was ook heideherstel flink in de picture. Met name op beboste heidevelden in Drenthe zou het ontwikkelen van heide eenvoudig te realiseren zijn. In de bodem zat immers amper fosfaat en onder de strooisellaag zat nog veel kiemkrachtig heidezaad.

De vogelman Bert Takman gunde me tijd voor het inventariseren van het Aekingerzand, een BMP plot van Wouter de Vlieger die daar dat jaar door omstandigheden niet aan toe kwam. Bert Takman zijn visie was dat het stuifzandcomplex groter moest worden om levensvatbaar te worden. Kortom het bos eromheen plat, strooisel afplaggen en veel grazers er op. Mooi voor de Boomleeuwerik en Tapuit, maar achteraf gezien allerminst gunstig voor roofvogels. Rob liep er zelf keihard tegen aan in het Drents Friese Wold. Zijn mening hierover was me in 1994 al bekend. In het kader van de afstudeeropdracht kregen Rene Bezuijen en ik de opdracht om aan de hand van scenario's een visie te schrijven voor de landbouwenclave Oude-Willem, inclusief verbinding met de bovenloop bij Wateren. We kwamen tot de varianten Natuurlijk boslandschap, een Halfnatuurlijk landschap (met heide en natte schraalgraslanden) en een Multifunctioneel landschap (extensief agrarische gebruik en gemengd productiebos). Staatbosbeheer stuurde uiteindelijk aan op de tweede variant.

Tijdens een verjaardag van Maria raakte ik met Frans Blanckenborg in gesprek over de afstudeeropdracht. Hij leek de varianten te kunnen volgen. Toen Rob zich aansloot bij het gesprek veranderde de situatie. Het natuurlijk boslandschap sprak hem aan, maar hij vroeg me hoe we dachten dat te bereiken. In het beekdal was dat spontane ontwikkeling, waarbij vooraf waterafvoer geminimaliseerd zou worden. Het bos zou worden omgevormd naar gemengd loofbos, dus geen ruimte voor eenvormig productienaaldhout. Rob reageerde als door een wesp gestoken. Hij had een betere aanpak: paden sluiten en verder niets doen. Geen gekap, een bos stort vanzelf in en vormt zich zonder hulp van mensen, je hoeft alleen maar geduld te hebben. Blanckenborg vertrok met zijn wijntje in de hand en ik probeerde het gesprek een andere wending te geven.

Rob gaf meermaals aan het zonde te vinden dat Janco en ik onze gegevens alleen plaatsten in het jaarverslag van de Vogelwerkgroep Ravenswoud e.o. Rapporten verdwijnen in laden en kasten en is dus slecht toegankelijk voor anderen. Niet gepubliceerd is voor niets onderzocht was Rob z'n credo. Maar ook: hoe langer de reeks hoe waardevoller. Hij wees me op het tijdschrift "Drentse Vogels" van de werkgroep Avifauna Drenthe waar hij in de redactie zat en plaatste bij de rapportbesprekingen o.a. een samenvatting van onze jaarverslagen. Vanaf 1994 ging ik zelf wat meer gestructureerd naar weidevogels kijken en meer vastleggen. In 1997 leek me de tijd rijp voor Drentse Vogels. Alleen of met anderen schreven we wat artikelen over uiteenlopende soorten. Sommige artikelen namen Rob en Willem flink onderhanden en kwamen met soms voor mij verbluffende aanvullingen. Altijd werd het artikel er beter op. Zelf ben ik daar niet gevoelig voor, maar ik ken mensen die er soms tegen opzagen om een artikel naar de strenge redactie te sturen. Een verhaal van mij en Arend van Dijk over de Grutto in Drenthe werd flink aangepakt, niet om de analyse van de ontwikkelingen, maar wel op de kansen die we zagen voor behoud. op een verbetering van de situatie. Veel te positief en doorspekt met misplaatste hoop volgens Rob. Er werden scherpe stellingen aan toegevoegd met betrekking tot falend overheidsbeleid,

geldverspilling, gebrek aan consistent natuurbeheer, verkeerde keuzes, dwingende maatregelen voor boeren etc etc. Het artikel met scherpe teksten werd later opgepikt door iemand van het Dagblad van het Noorden. Ze namen contact met me op, schreven een artikel met de kop “Grutto als boegbeeld van falend beleid”. Niet iedereen vond dat fijn, bijvoorbeeld bij de provincie, maar ook enkele natuurbeheerders en boeren voelden zich aangesproken. Mijn directeur van destijds vond dat werk en privé te veel door elkaar heen gingen lopen. Op de vraag wat daar mis mee was kreeg ik geen antwoord. De trend van de Grutto nadien laat zien dat de kern van Rob z’n kritiek klopte.

In 1997 kwam de Handleiding veldonderzoek Roofvogels uit. Niet alleen tellen maar ook onderzoek doen naar broedbiologie, voedsel, mortaliteit en habitat. Een drukke baan, een verhuizing naar Assen in 1998 en de komst van de kinderen bood mij niet genoeg ruimte om wat meer de diepte in te gaan. Geïnspireerd door de strekking van de handleiding en een oproep van Bruno Ens, besloot ik in 2008 een meerjarig onderzoek op te zetten naar dakbroedende Scholeksters. Later sloot Rinus Dillerop aan. Gewoon kijken naar een vogel die zich zonder hulp/subsidie weet staande te houden tussen steen en glas. Niet alleen tellen, maar meer factoren onderzoeken die hun voorkomen en trend kunnen bepalen. Nog drie jaar, dan zit de eerste onderzoeksperiode van 20 jaar er op. We zijn veel wijzer geworden, maar er zijn nog altijd genoeg vragen en er ontstaan automatisch nieuwe problemen voor deze soort. Ook een urbaan gebied kent successie… Reden genoeg om nog even door te gaan, er nog dik tien jaar aan vastplakken moet lukken. Het meeste hebben we gepubliceerd in Drentse Vogels, we overwegen om over drie jaar een boekje te maken. Dan hebben we het in ieder geval niet voor niets onderzocht.

Juveniele Scholekster heeft de kunst van foerageren op huisjesslakken onder de knie. Assen, 27 juni 2022 (Foto: Bert Dijkstra).

Inmiddels werk ik weer drie jaar bij het Groninger Landschap als natuurbeheerder. We hebben de ruimte, en nemen die ook, om het veld in te gaan om te kijken wat er zit en wat er gebeurt. En dat doen we zeker niet alleen. In de terreinen vindt vrij veel structureel onderzoek plaats naar bodem, water, insecten, vegetaties, zoogdieren en vogels. Het kan natuurlijk altijd meer en beter en er zijn nog genoeg vragen over. In het voorjaar waan ik me in vroegere tijden, bijvoorbeeld in de kokmeeuwkolonies met duizenden nesten en daartussen Geoorde futen die vroeger ook in het Fochteloërveen voorkwamen. Bij Zuidlaren aangevuld met Witwangsterns en overvliegende Zeearenden. Van de Kokmeeuwen en de Witwangen probeer ik de (reproductie) deels bij te houden. Publiceren zal dan in de Grauwe Gors worden, alhoewel we met Drentse Vogels wel eens vaker de grens oversteken.

Rest me te zeggen dat ik hoop dat Rob nog vele jaren in goede gezondheid zal doorgaan met zijn indrukwekkende reeks onderzoeken in Berkenheuvel e.o. Dit geldt uiteraard eveneens voor zijn bijdrage aan de realisatie van Drentse Vogels die de 40e editie nadert!

Een ensemble van Witwangstern, Geoorde fuut en Kokmeeuw. Onnen-Schakelpolder, 26 mei 2022 (Foto: Bert Dijkstra).

Gerrit Dolsma (gepensioneerd boswachter bij Natuurmonumenten)

De nieuwe bosbewoner

In de zomer van 1992 werd het huis in de Bokkenleegte waarin Gerrit Maris lang gewoond had, in gereedheid gebracht voor de nieuwe bewoner. Het was een helse klus. Schuurtjes en (konijnen)hokken hebben we toen afgebroken en daarna moesten we verse bossen riet klaarleggen voor een nieuw dak. Smoorheet was het.
Onder het werk liepen we ons af te vragen wat voor iemand er in zou trekken. Wilde verhalen deden de ronde in Diever, Wapse en omgeving. Het zou een langharig, mager manspersoon zijn die zich met vogels bezighield, vooral roofvogels. Een roofvogelvanger dus, werd algemeen aangenomen, wat moest je er anders mee....

De nieuwe bewoner, hij bleek Rob te heten, was inmiddels al een tijdje ingekwartierd toen ik onderweg een gewonde, maar nog tierige havik tegenkwam. Als boswachter had ik de plicht om handelend op te treden, maar wat te doen in dit geval? Ik heb het niet zo op die beesten. Bedacht toen dat we met Rob een echte roofvogelvanger in ons midden hadden.
Gebeld:

“Rob, ik heb hier een gewonde, agressieve havik, zou je die willen ophalen?” “Nee” zei Rob, “ik heb geen tijd, steek hem maar een stok in de bek en kom hem brengen, dan zien we wel verder”.
Ik weer: ”Ik prakkezeer er niet over, mij te link af met die felle ogen en die moordklauwen”.
“Okay” zei Rob, “dan kom ik hem wel halen”.

Rob stapte op de fiets en kwam na een tijdje aangescheurd. Pakte een stok, stak die de havik in de bek, en scheurde met de havik in zijn fietstas weer richting bos.

Bij zijn huis staat geen kliko, wat wel verplicht is, ook als je afgelegen woont. Maar Rob wil geen plastic vuilnisbakken in ‘zijn’ bos en zeker niet vlak voor zijn neus, en heeft met de gemeente geregeld dat ze er niet zouden komen. Hij krijgt wel elk jaar een stevige

rekening, waar hij dan heel verontwaardigd over is.
Wij haalden 1x keer in de maand zijn huisvuil op, één halfvol zakje in een hele maand. Eerst deed Eddie dat en later ik. We maakten dan regelmatig een praatje en hij weet veel te vertellen over natuurzaken, niet alleen over roofvogels maar over álles.
Dat komt mij goed uit. Als ik een vraag heb ga ik ermee naar Rob. Die loopt dan naar zijn boekenkasten waar wel 10.000 boeken in staan, trekt er een uit, en leest mij dan het antwoord voor met nog veel extra informatie er omheen.
“Alles staat in de boeken”, zegt hij dan somber, “alles is bekend, ze willen het alleen niet weten...”

Nog iets over het afval in het bos. Hij verzamelt het, (die zak mogen we dan nog niet meenemen) gooit het later uitgespreid op de grond, gaat op een stoel staan, maakt er een foto van en stuurt dat allemaal naar de gemeente met een brief erbij.
Hij heeft over alle weggegooide flesjes en andere troep ook nog iets in de krant geschreven dat de “Blikjesindex” heet.

Dan nog iets wat regelmatig voorkomt en waar ze bij Natuurmonumenten niet blij mee zijn. Rob speelt voor boswachter terwijl hij daar geen enkele bevoegdheid voor heeft! Wanneer hij verdachte geluiden hoort, ook midden in de nacht, scheurt hij er op af. Al meerdere malen bleek een peloton militairen de rust te verstoren met tanks en ander schiettuig en wordt het Nationale Park als oefenterrein gebruikt. Misbruikt zegt Rob dan. Hij vraagt streng aan de commandant of hij toestemming heeft. Zo ja, dan wil hij graag de papieren even zien. Zo nee, wat meestal het geval is, beveelt hij ze om als de bliksem op te zouten! De militairen druipen in vrijwel alle gevallen af, maar pas nadat Rob ze heeft uitgelegd waaróm hij zo verontwaardigd is en wat de impact is van hun aanwezigheid in het terrein. De andere dag wordt de kazerne gebeld en Natuurmonumenten, die vervolgens de wind van voren krijgen.

Eén keer heb ik Rob écht boos meegemaakt. Dat was toen wij rasters gingen plaatsen om de Schotse Hooglanders die uitgezet zouden worden op de plek te houden. Rob was een tegenstander van grote grazers in het terrein. Op een gegeven moment toen wij vlak bij zijn huis palen sloegen, stormde hij naar buiten en ging zó te keer dat we in de schaftkeet een goed

heenkomen hebben gezocht en om assistentie hebben gebeld.
De Schotse Hooglanders poepten in de vennen waardoor die eutrofieerden, trapten met hun logge poten de drassige grond kapot en vraten alles weg, precies zoals Rob had voorspeld. De heide kwam er niet mee terug. Nu lopen er de Sayaguesakoeien van Peter. Mooie beesten, dat wel!
Het is later allemaal weer gesust met Rob, door hem niet in te rasteren, maar door hem ruim om zijn huis heen, waar hij hier en daar proefterreintjes heeft uitgezet, uit te rasteren.

Daar moet ik nog wat bij vertellen. Peter had hulp nodig voor het beheer van zijn kudde die elk jaar groter werd. Via Natuurmonumenten kon ik een dag per week voor hem werken en dat leek me wel wat. Ik werd uitgenodigd door Peter om ingewerkt te worden. Bij zijn huis was een enorme kraal aangelegd waar de koeien rondliepen. In het midden een kleine, omheinde ruimte. Ik vroeg wat daar de bedoeling van was. “Dat is het vluchthok” zei Peter. Vluchthok...? Ik keek nog eens goed naar die enorme koeien en hun machtige horens. Ik was pas 62... Het was voor mij einde verhaal. “Sorry Peter”zei ik, “toch maar niet”. Ben in de auto gestapt en terug naar Dwingeloo gereden.

Dit zijn de belangrijkste dingen en ik hoop dat ik nog vaak bij Rob langs kan gaan om een praatje te maken!

Opgetekend door M.Q.
(foto’s sayaguesa’s van Gijs Bouwmeester).

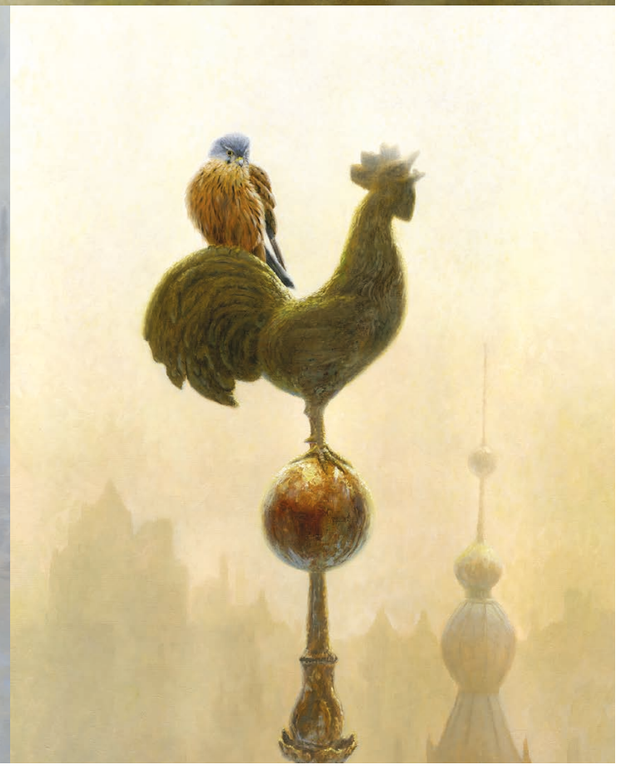

Ulco Glimmerveen

Janna en ik hadden Rob eenmaal in actie gezien, bij de boekpresentatie van de Ecologische Atlas van de Nederlandse Weidevogels (waar ik een kleine bijdrage aan had geleverd). Dat was in 1995.
Een jaar later kwamen we in Drenthe wonen, van een vreselijk rijtjeshuis in Odijk naar een boerderij aangekocht door Natuurmonumenten, als sloopwachten. Vijf jaar midden in de natuur. Kwartelkoningen en klapeksters op het erf, de eerste kraanvogels achter het huis (dat moest toen nog geheim blijven), kerkuil en een kolonie huiszwaluwen onder ons dak - een droom.
En directe buren van Rob. Dus wij kennismaken. Daarvan is één zin ons bijgebleven - op onze uitnodiging een keertje langs te komen: "Ik ben niet zo sociaal." Maar op een telefoontje over een zwarte ooievaar naast het huis, kwam hij toch aanfietsen.
Het is allemaal relatief, en we hebben elkaar regelmatig gezien. In de jaren daarna zijn we actief geworden bij de WRN. Deze compilatie is een deel van de 18 omslagen die ik gemaakt heb, van 1999 t/m 2016. Janna zette zich in voor de winkel tijdens de roofvogeldagen in Meppel. Dat hebben we 25 jaar gedaan, hebben mensen leren kennen - zien komen, en helaas gaan. Een interessante tijd. Ook al zijn we ook niet van die 'socialen', we koesteren het contact en hebben groot respect voor je tomeloze inzet voor de natuur. Rob, bedankt!

Van Hans Govers voor Rob

Hans Hasper

Broedende planken

Sinds 2007 doe ik onderzoek naar de Oehoe in Duitsland. In 2018 vroeg ik Rob of hij een keer mee wilde. Ooit had ik broedende Oehoes ‘broedende planken’ genoemd en sindsdien had Rob het breed grijnzend over broedende planken als ik hem eens sprak. Op 8 mei was het zover. Samen met Rob en Maria in de auto richting Duitsland. Ik vond het hartverwarmend om te zien en te horen hoe enthousiast deze nestors van (roof)vogelend Nederland waren toen ze een jonge Oehoe in handen kregen.

Ergens eind jaren ‘80 vroeg hij mijn hulp bij het zoeken naar een Wespendief. Dit was volgens mij de laatste keer dat we samen in het veld waren. De dag in mei 2018 was als vanouds gevuld met veel humor, maar ook met veel Oehoes, Raven, vliegtuigen en al het andere wat enigszins telbaar is. Het was bijzonder mooi om deze lieve mensen na 20 jaar weer eens terug te zien. Misschien een beetje grijzer, maar het heilige vuur nog lang niet gedoofd.

Aan het einde van de dag stelde Rob voor om nog eens zo’n Oehoedag te doen, over een jaar of 20. Die deal staat! Tot gauw lieve mensen.

Anne-Marie Joosten en Jacob Jacobsen

Rob Bijlsma: Natuurbeschermer, vogelman, dorpsgenoot

Beste Rob, we kennen je van in het voorbijgaan, een rijzige gestalte op de fiets. Je inmiddels witte haren wapperend in de wind. Van struinend in het Drents-Friese Wold tot klimmend in de bomen. Later lezen we dat je al in 1977 je eerste ravennest inklom, op de Veluwe.

Op een Hemelvaartsdag, heel wat jaren terug, dauwtrappend met de buurt, luidruchtig met loslopende honden. Opeens stond je daar, stil, je zei niets. En wij, we schaamden ons plaatsvervangend dood.

We kennen je vooral van je boeken, van je vriendelijke mailtjes. Zo vond Anne-Marie tijdens haar dagelijkse wandelingen, een dode zwarte vogel. Ze dacht dat het misschien wel een Raaf was. Rob vroeg om een foto. Het bleek een zwarte kip… Tegelijk maakte hij ons erop attent dat er vergiftigde kadavers worden neergelegd als prooi om roofvogels te vergiftigen: Een gruwelijk staaltje van kortzichtigheid.

Wat de Raaf betreft, Rob ruimt in “Mijn roofvogels” speciaal plaats in voor deze zangvogel. Je beschrijft met onverholen sympathie het vlieggedrag van de Raaf:

“Hoezo gewoon vliegen, er kan altijd wel een zijwaartse rol worden ingelast, of een looping, koprol, stootduik, kurkentrekker, halve dip, ruggelingse glijvlucht…”

We mochten van een paartje van deze stuntvliegers genieten op een zonnige zondagmorgen in mei op het Doldersummerveld. Het staat in ons geheugen gegrift. Ruim tien jaar geleden verkreeg de Wanganui-rivier in Nieuw-Zeeland rechtspersoonlijkheid. Er werden voogden aangesteld. Zij kunnen andere partijen die het welzijn van de rivier schaden, aanklagen bij de rechter. In ons land gaan stemmen op om de Maas, de Waddenzee en de Noordzee zo’n status te geven. Voor ons staat het Drents-Friese Wold ook in dit rijtje. En Rob Bijlsma dragen we voor als voogd.

Hartelijk gefeliciteerd met je 70ste verjaardag Rob!
(Foto Raven: Albert Henckel)

Het bestuur van de Koninklijke Nederlandse Vereniging voor Natuurtoezicht

s-Gravendeel,13 maart 2025

Beste Rob,

Namens de Koninklijke Nederlandse Vereniging voor Natuurtoezicht wensen wij jou alle goeds voor je 70ste verjaardag.

Je hebt verschillende artikelen geschreven voor ons blad ‘De Jachtopzichter’ en dat gaf altijd een verfrissende blik op zaken. Soms iets te ver afwijkend van wat voor de leden van KNVvN belangrijk was, dus daarom zijn artikelen niet zomaar 1-op-1 overgenomen. Maar dat is nog steeds het geval bij onze correspondenten….

Wij wensen jou goede gezondheid toe, een uitdagend nieuw levensjaar en een blijvende passie voor roofvogels!

Alle goeds!

Het bestuur van de Koninklijke Vereniging voor Natuurtoezicht

Met groene groet,

Christel Schiphorst
Coördinator Opleidingen KNVvN

Gummbah

Begijn le Bleu

Gevlekte scheerling

(Op de vraag of zijn column voor Vroege Vogels gebruikt mocht worden voor het Liber Amicorum, antwoordde Begijn le Bleu dat we dat zeker mochten en dat hij het een eer vond om op deze manier een bijdrage te kunnen leveren. Hierbij, in een door hem iets opgeschoonde vorm.)

Mijn dochter en ik maken een wandeling. ‘Wat mooi!’ zegt ze en ze wijst naar een manshoge plant met witte bloemen. Het is Gevlekte scheerling. In Vlaanderen groeien er duizenden exemplaren van deze plant in de middenberm van de snelweg. Het is een van de giftigste planten ter wereld en bekend omdat de Griekse filosoof Socrates ter dood veroordeeld werd tot het drinken van de gifbeker met daarin het extract van deze plant.

Socrates was niet populair in het oude Athene. Hij slenterde rond in de stoffige straten en begon gesprekken met mensen zonder rekening te houden met hun status. Hij stelde hen moeilijke vragen en als het antwoord onlogisch was begon hij hun poten onder hun stoel weg te zagen. Dat kostte hem zijn leven.

Soms heb je mensen nodig die niet populair doen. Vaak worden ze de laatste der Mohicanen genoemd. Maar ik geloof dat elke generatie zijn laatste der Mohicanen heeft. Als ze dood zijn worden ze vaak helden genoemd want dan kunnen ze geen kwaad meer doen. Ze komen op voor wat weerloos is.

Neem nu Rob Bijlsma. Meneer Bijlsma is een Nederlandse vogelonderzoeker die er al duizenden uren hardcore veldwerk op heeft zitten. Hij meet, analyseert en trekt conclusies vanuit een boshuis ergens in Drenthe. Zijn wapen is zijn pen. Met verstand van zaken en een dosis zelfrelativering zegt hij hoe het staat met de natuur in Nederland en is vaak niet mals voor de natuurbescherming. ”Hij haalt de bezem door de augiasstal van geldverslaafde natuurvernielers en -uitbaters” staat er op de binnenflap van zijn boek *Kerken van Goud, dominees van hout*. Het is verplichte literatuur voor elke natuurliefhebber.

De heer Bijlsma leek in de jaren ’80 meer op een groepslid van Pink Floyd dan op een wetenschapper. Nu, meer dan 40 jaar later lijkt hij met zijn witte haren op een verwilderde filosoof, rijp voor betoog met argumenten op basis van feiten en logica, net zoals Socrates dat ooit deed, met het risico wildvreemd of arrogant genoemd te worden.

Ik bezon mezelf na het lezen van dit boek. Het gaf me zuurstof. Want ik probeer mijn brood te verdienen met de natuur via mijn podcast, tijdschrift en voorstelling. En dan ligt het soms voor de hand dat je in het straatje van de vette commerce belandt. De essentie verdwijnt op de achtergrond en het verdienmodel krijgt de bovenhand. Het boek van Bijlsma bracht me terug naar huis: het bos, de plas, mijn tuin.

Wat ik ook leerde van hem: natuur is veelal niet gediend van de inmenging van de mens die met graafmachines en kettingzagen probeert de *juiste* natuur te maken. De natuur zorgt wel voor zichzelf. Het is net als met Gevlekte scheerling. De plant mag dan giftig zijn voor de mens, hij wordt druk bezocht door een bonte schare kleine insecten. Afblijven!

Column voor Vroege Vogels, 15 september 2024.

P.S.: Ik doe er gelijk een link bij van mijn laatste podcast: https://soundcloud.com/user-26131932/fwiet-fwiet-67-in-depth-matkop-en-glanskop-met-wouter-faveyts

Siemen Dijkstra, VAK128

Hero Moorlag

Slowaken stonden verbaasd over zijn kennis en bibliotheek

Het was altijd een feest de presentatie van Rob aan te horen op de Landelijke Roofvogeldagen in Meppel. In 1995 richtte ik de werkgroep Natuur en Milieu op van Stichting Stedenband Hoogeveen-Martin. Martin is de culturele hoofdstad van Slowakije. Met mijn maat Jan de Vries bezocht ik het kantoor van Spravá Velká Fatra (Beheer Grote Fatra) in Vrutky en hoorde daar over de problemen in het 60.000 hectare metende Nationaal Park. Het uithorsten van jonge steenarenden, de jacht op wolven en het toekennen van afschot van bruine beren aan rijke Duitse jagers. We besloten tot het project Bescherming Steenarend en vertelden daarover op een Landelijke Roofvogeldag van de WRN. Rob stimuleerde het project. We kregen geld voor klimmateriaal, telescoopkijkers, meetinstrumenten en een bewakingscamera.

Bezoek Slowaken
Eind negentigerjaren kwamen de boswachters L'udo Remeník en Metod Macek op onze uitnodiging naar Nederland. We brachten hen naar Rob in diens onderkomen in het bos aan de Doldersummerweg. Rob bood de mannen een eenvoudige maaltijd aan. Vooral L'udo stond verbaasd over zijn kennis van roofvogels en over de honderden boeken in zijn bibliotheek. Nog steeds hebben beide mannen het over het bezoek aan Rob. In de avond brachten we hen naar Ben Koks in Groningen. Ben liet ze het Wad zien en zijn inzet voor de bescherming van de grauwe kiekendief. Ben zette de Slowaken in Holwerd op de boot naar Ameland. Daar was het contact met Johan Krol opnieuw hartelijk. Slowaken kennen geen zee en strand. Alles was voor hen nieuw.

De steun van Rob en de WRN heeft uiteindelijk geleid tot goede bescherming van de steenarend.

Steenarend, fotograaf onbekend.

Ian Newton

Dear Rob - This is a note that you might not have expected, and it is the first of its kind I have ever written to someone I have never met. I did not even know what you looked like, until I looked you up on Google a few days ago! But nevertheless, I would like to wish you a happy birthday, but more particularly to thank you for the influence you have had on me and some of my friends here in the United Kingdom. Your tremendous talent in the field, your intuition for the natural world, and sound judgement on matters ecological shines through in all your writing and achievements.

I was first attracted by your work on birds-of-prey, especially admiring all you achieved with, what seemed to me, difficult species that had long eluded me. Then there was your wonderful papers on Bullfinches – your study of breeding biology, so much better than what I had achieved in 6 years of work in Wytham Woods. In our correspondence, you modestly attributed this to an unusually ideal study situation, but it took a first-class and persistent field-man to achieve what you managed to do. Then there was your great contribution to the amazing studies of Sahel birds you made with Leo and other colleagues. In my view, these are by far the most ground-breaking studies of Palearctic birds in Africa ever made, which led to a huge step change in our understanding. And then, as a longer term influence, I have enormously enjoyed your periodic notes of wisdom, published under *Ornithology from the Tree-tops*. So for all this inspiration, Rob: many thanks!

Sperwer, Bedum 6 maart 2015, Richard Ubels

I cannot think of anything more to say, except to wish you a happy birthday, and a long further life. To me at 85, you are still a young man with lots of time to do more, and I feel sure you will not just sit back and enjoy the respect you so well deserve, but continue to add immeasurably to our understanding of the lives of birds and of human impact on the natural world.

With warmest wishes,

Ian Newton

Fred Nordheim

Sprakeloos

Rob, van mij kun je de boom in. Maar doe het wel wat voorzichtiger aan. Hoger prijzen dan jij de boom in kan, lijkt me niet mogelijk. Zo goed te weten dat er een groep mensen in Nederland is waar ik me mee verbonden voel: mensen die – bijna - zijn wat ze zien, hetgeen ook blijkt uit hoe ze schrijven. Je woonde echt te ver voor ons groepje in Amsterdam, zover fietsen jongens niet heen en weer. Toch ben je steeds aanwezig, zeker de afgelopen twintig jaar. Door wat je schreef: boeken voor fijnproevers. Boeken die veel te weinig gelezen worden door 'beleidsmakers' (lees handelaren in 'natuur'). Je hebt deze lui niet gespaard. Ook daarvoor grote dank vanuit Amsterdam. De onmacht tegen zoveel ondeskundigheid heb je zeer uitvoerig beschreven, om sprakeloos van te worden. Vanuit IJburg schrijf ik je dit. IJburg, het litteken in het aangezicht van Amsterdam, Duivelseiland.

Mijn eerste kennismaking met jou was in 2001 in Havelterberg, ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de KNNV. Het ging over je wespendiefonderzoek, een gelukkig, zeer lichtvoetige vertelling die ik met de grootst mogelijke aandacht heb gevolgd! Voor een intussen oud-Artismedewerker, fantastisch om te zien hoe jij de wespendief, in z'n verwoede graverij gewoon kon vastpakken. Vaak denk ik aan dat plaatje. Nadien bel ik je, zomaar, van tijd tot tijd op om mijn enthousiasme te spuien over hetgeen je hebt geschreven. Dat zal wel zo blijven.

Fotograaf Jan van Diermen, augustus 2014

Aaldrik Pot

De bosmens

In het *Boek der omzwervingen* van Konstantin Paustovski staat een mooi verhaal over Michaïl Prishvin. De beroemde Paustovski laat het niet na de loftrompet te steken over het 'Russisch natuurverschijnsel' dat diep in de Russische wouden woont. Als liefhebber van natuurdagboekschrijvers was er een passage die me vooral opviel: 'Op een keer zei Prishvin tegen mij dat alles wat van hem verschenen was absoluut in het niet viel bij zijn dagboek, zijn dagelijkse notities. Hij had die zijn leven lang bijgehouden. Die wilde hij vooral voor het nageslacht bewaard zien.'

Nergens kon ik iets vinden van deze schrijver. Ten langen leste besloot ik jou te mailen. Tijdens mijn bezoekjes aan je jaloersmakende boshuisje op de Bokkenleegte zag ik in mijn ooghoeken naast de ontelbare natuurtitels ook honderden literaire werken staan. Je had al vaker laten zien op de hoogte te zijn van de meeste obscure boekwerkjes...

Op zondag 28 maart 2021 om 23.03 uur schreef ik in voetnoot van een mail over de zorgwekkende afwezigheid van territoriale buizerds in mijn onderzoeksgebied of je toevallig de schrijver Prishvin kende. Om 23.38 uur mailde je terug, razendsnel zoals altijd.

"Van Prishvin heb ik een selectie van zijn verhalen (A selection), uitgegeven door Raduga Publishers, Moscow. Ooit (1984) gekocht in Kathmandu, waar de halve boekwinkel was gevuld met vertaalde Russische literatuur (Nepal en Rusland hadden een cultureel verdrag). Inderdaad echte natuurverhalen met jachtachtergrond, meer jacht dan bijv. de Jagersverhalen van Toergenjev (die toch vooral over mensen gaan). Er is niet zoveel van vertaald. In het Engels meer dan in het Nederlands (van laatste in ieder geval een novelle in een samengestelde bundel, en ook Gorki), een Belgische uitgeverij meen ik.
Zie joe, Rob"

Natúúrlijk kende jij Prishvin. Met zo'n achteloos gestrooid zinnetje 'Ooit (1984) gekocht in Kathmandu (...)'. Meteen vroeg ik me af wat je daar, bijna veertig jaar geleden, gezien en beleefd had. Natuurlijk heb je er over geschreven. Er is zelfs een foto van. Het grappige is dat de kijker waar je aan refereert in *Mijn roofvogels* naar mijn bescheiden mening wél een is met de beroemde Uppendahl dakkant prisma's. Maar ach, wat kan het schelen. Taart is taart en korting is korting.

Uiteindelijk wist ik met jouw tips een vertaling van Prishvins' *Nature's Diary* te bemachtigen. En al lezende in zijn werk drong zich steeds meer een gelijkenis op. Zijn afgezonderde manier van leven, de nauwkeurige beschrijving en duiding van natuurlijke fenomenen, de afkeer van alles vertrappende, door pr-prietpraat aangetrokken recreanten (ook toen al). Woede over dikke woorden, ijdeltuiterij en andere omhooggevallen sujetten (lees andere natuurvorsers) die in werkelijkheid weinig weten, komt zowel in jouw werk als dat van Prishvin herhaaldelijk terug. Maar bovenal het heldere, rijke taalgebruik vol mooie door velen vergeten woorden die ook ik nooit eerder las.

Naast je fenomenale interesse voor en nieuwsgierigheid naar de natuurlijke wereld om je heen en de ontelbare daaruit volgende wetenschappelijke publicaties, ligt je natuurschrijverij me het meest aan het hart. Ik geniet intens van de kleine avonturen die je beschrijft tussen het verzamelen van al die data door. Ik koester onze gesprekjes over vogels, natuur en natuurbeheer. Je hebt me, als geen ander, geleerd kritischer te zijn. Een dik rapport over een onderzoek naar de herintroductie van edelherten waar ik zelf ontzettend trots op was, fileerde je in alle aardigheid tot een 'beleidsstuk'. 'Je hebt opgeschreven wat de wenselijke uitkomst was', zei je kalm. 'Dit heeft niets met onderzoek te maken.' Je had gelijk.

In mijn natuurdagboek heb ik gezocht naar verslagen van die bezoekjes aan de Bokkenleegte of stukjes waar je anderszins ter sprake komt. Dit dagboek deel ik sinds 2017 maandelijks in briefvorm met mijn goede vriendin Barbara de Beaufort, maar ik deel graag een paar stukjes met je omdat ze goed weergeven hoe je mij op het juiste spoor zette.

***

28 april 2021

Met een aantal geleerde en goedbedoelende mensen stonden we weer eens ergens in de natuur te papperlepappen, zoals Rob Bijlsma dat noemt, óver die natuur. Proberen haar in hokjes te duwen, te beschrijven, te waarderen, te kapitaliseren. En dat terwijl we allemaal - op een paar na wellicht - het gelukkigst zijn als die natuur ons verrast en iets anders doet dan we hadden bedacht en verwacht.

Op de achtergrond zong in ieder geval een draaihals. Daar word ik ook gelukkig van. Een soort die het in Drenthe niet heel goed deed, maar de laatste jaren weer vaker wordt gehoord en gezien. Doen we dan toch iets goed vroeg ik me af? "Nee joh", hoorde ik Rob in mijn achterhoofd. "Het regent meer in de Sahel, het heeft helemaal niets met beheer hier te maken. Onterechte borstklopperij!"

14 oktober 2021

De eekhoorns van gisteren herinnerden aan het boek van Monica Shorten dat Rob nog voor me had liggen. Ik wilde het graag hebben, maar kon het nergens vinden voor een schappelijke prijs. Maar met enige regelmaat mailt Rob of ik belangstelling heb voor een of ander obscure titel over uiteenlopende onderwerpen. En dus zat ik aan het eind van de dag op een strenge stoel tussen stapels boeken in zijn houten boshuisje.

Door de Corona-perikelen leeft Rob in nog grotere afzondering dan anders. Hij is niet ingeënt, heeft ook geen smartphone waar je die QR-code op kan laten zien en hij is een aanhanger van het idee dat vaccinaties de menselijke soort verzwakken en dat we daar op de lange termijn de wrange vruchten van plukken. 'De zwakkere broeders worden niet meer opgeruimd Aaldrik', bulderde hij van het lachen. Ik vermoed dat deze opstelling vooral ook te maken heeft met het feit dat hij geen enkele verplichting meer hoeft aan te gaan: geen lezingen, geen landelijke dagen waar hij een praatje moet houden, niet meer naar Afrika. 'Allemaal tijdverspilling, het leidt tot helemaal niets', vatte hij het kort samen.

Ondertussen, en dat verheugde me, heeft hij het idee opgevat dat over natuur schrijven voor een breder publiek misschien toch wel enige zoden aan de dijk zet. Het kan dus nog goed komen met ons.

24 juni 2022

Van Rob Bijlsma is een nieuw boek verschenen, De geur van het bos. *Was zijn vorige boek nog een vermakelijk schotschrift, dit is vooral een lofzang. Heerlijke literatuur over onderzoek doen, genieten van buiten zijn en al die levende wezens om je heen. 'Wat zou je zijn bij gebrek aan een zingende fitis op je stoep, fitis te beschouwen als willekeurig welke zangvogel. We zouden tot vreugdeloze zombies worden.'*

7 oktober 2022

Aan het eind van een lange vergaderdag bij Rob langs in zijn kabouterhuis. Hij had drie boekjes voor me waaronder een eerste druk van het befaamde dassenboek van Ernest Neal. En een supermooi exemplaar van The Herring Gull *van Niko Tinbergen. En* Tracks *van Tinbergen dat ik helemaal niet kende. Daar was ik als spoorzoeker nog vergulder mee. Ik bof maar met zo'n verzamelaar die af en toe wat dubbele exemplaren heeft en die graag doorgeeft.*

In het bos is het ondertussen een ware bonanza. De kepen en vinken eten zich, net als de eekhoorns, helemaal scheel in beukennootjes. En er liggen overal zoveel eikels dat alle bosmuizen en andere eikeleters tonnetjerond in hun holen liggen. De gaaien weten niet waar ze moeten beginnen. Ook wel eens mooi om mee te maken, zo'n goed mastjaar. Al is het nog niet zo gek als in 2000 toen er op de Veluwe tien miljoen kilo aan eikels en beukennootjes viel. Dit jaar moeten we het doen met 'slechts' 5,5 miljoen kilo.

28 november

Kreeg het artikel voor De Takkeling over de zeearend terug van Rob. Het ziet eruit als een nagekeken proefwerk waarop je een 1 hebt. Overal rode woorden en doorhalingen. Maar het wordt er, Rob kennende, altijd beter van.

***

Tot slot kom ik graag terug bij wat Paustovski schrijft over Prishvin, maar wat ook over jou (en mij) had kunnen gaan. En dan over onze eerste ontmoeting in een zaaltje in Assen waar jij een lezing gaf op een avond van de Werkgroep Avifauna Drenthe en ik als vers aangesteld boswachtertje het waagde je oproep tegen te spreken om Staatsbosbeheerders niet meer van gegevens te voorzien. (Ik herinner me dat Staatsbosbeheer recreatie belangrijker vond dan beschermen van (roof)vogels en dat voor een nieuwe route een bos met wespendiefnest tegen de vlakte was gezaagd.)

"Aanvankelijk stond ik versteld van Prisjvins woede. Ik was zelfs een beetje verontwaardigd. Zo van: alles voor hemzelf en niets voor de anderen. Wat was er nu voor goeds en prijzenswaardigs aan om het mooie verborgen te houden?

Maar algauw raakte ik ervan overtuigd dat Michaïl Michajlytsj zo sprak omdat hij zich het lot van de mensen aantrok en niet wilde dat hun leven verkommerde. Hij dacht ver vooruit, terwijl wij gewend zijn om aan de dag van vandaag te denken, en daarin ligt dan ook onze zelfzucht.'

Norg, 10 februari 2025

Marit Hendriks van de Weem

Jan Allex de Roos

BBB: Bijlsma, Bomen en Boeken

Ergens rond 1985 sta ik bij een zomerhuisje in Doldersum en daar moeten echt wat dennen weg. Alles wordt veel te donker en er groeit niks meer. De eigenaar van het huisje, vriend en collega van mij, heeft iemand gecharterd om de gedoemde dennen te beklimmen om in hun toppen een touw te bevestigen, zodat de bomen bij het kappen de juiste kant op vallen.

Er meldt zich een tanige man van een jaar of dertig met donker, sluik haar tot op zijn schouders. Deze Woeste Boschmensch klimt geoefend en soepel in de ranke stammen. Later kwam ik erachter dat hij dat elke dag deed en dan uren in de toppen zat te observeren hoe Wespendieven hun nesten aanvlogen. Mijn eerste kennismaking met de vogelonderzoeker Rob Bijlsma. In die tijd ook wel Roege Rob genoemd. De eerste boomtopper van Nederland.

Jarenlang bezocht ik Doldersum en liepen we door de bossen van Berkenheuvel op zoek naar roofvogelnesten. De gegevens gingen naar Rob Bijlsma, die ze gebruikte voor zijn talrijke publicaties. Rob zelf kwamen we niet heel veel tegen, die zat vast ergens bovenin – grote kans dat hij ons ver onder zich heeft zien lopen. Wel herinner ik me zijn verontwaardiging over het kappen van een perceel eeuwenoude beuken omdat de beleidsmakers van dienst hadden bedacht dat er meer heide moest komen: weg twee paar Zwarte Specht. Strijd met de beleidsmakers der natuur is er nog altijd en vormt een rode draad in veel van zijn publicaties. Die boeken zijn trouwens zeer leesbaar, want Bijlsma is al heel lang een begenadigd schrijver. Recente aanraders zijn *Kerken van Goud, Dominees van Hout* (Atlas/Contact, 2021) en *De Geur van het Bos* (Atlas/Contact, 2022). Bij mij liggen beide in het vakantieboekenkrat ter herlezing.

Boeken

Vijfenveertig jaar geleden, in 1980, verscheen van de hand van Bijlsma in de serie Kosmos Vogelmonografieën *De Boomvalk*, de neerslag van zijn onderzoek naar deze soort op de Zuidwest-Veluwe. Dit werkje is na al die jaren nog altijd een bestseller en ik kan het weten omdat ik na een droevig bestaan als leraar nu al jaren gelukkige eigenaar ben van een goed wetenschappelijk antiquariaat in vogelboeken. Ik durf mijn bedrijfje ‘goed’ te noemen omdat Rob Bijlsma dat heeft gezegd. En ‘wetenschappelijk’ komt ook van Rob. Ik ben trots op deze waardering van de beste ornitholoog van Nederland. Rob is in allerlei kringen controversieel en dat komt volgens mij omdat hij gelijk heeft.

Niet alle titels van Bijlsma verkopen in het antiquarische circuit. Zo is een van zijn meest toegankelijke titels, *Mijn Roofvogels* (Atlas, 2012), voor 5 euro nog niet te slijten. De reden daarvoor is wat elke antiquaar kan uitleggen: het boek is fantastisch, er zijn in meer dan tien drukken duizenden van verkocht, iedereen die over roofvogels wil lezen heeft er een, de markt is verzadigd. Dit geldt ook voor het prachtboek *Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels* (Schuyt & Co, 1993). Onmiddellijk aanschaffen als u het niet op de plank heeft staan, het kost bijna niks en is ook qua illustraties een juweel.

Door mijn activiteiten als vogelboekverkoper is ons (mail)contact de laatste jaren intensiever geworden, want Bijlsma is een van mijn beste klanten en ik vind het eervol zo nu en dan iets te vinden ‘wat Rob nog niet heeft’. Dit wordt steeds moeilijker omdat zijn huis in Wapse kraakt onder het gewicht van meer dan 10.000 banden. Tenminste, dat is me verteld, want ik ben nooit binnen geweest. Het moet een boekenparadijs zijn. Een boekenparadijs met Grote Bosmuizen weliswaar, die zo nodig worden weggevangen, maar ik vermoed dat er ook wel eens wat aan een bandje wordt geknaagd. Moet kunnen.

Rob bestelt veel, heel veel. Maandelijks stuur ik forse pakketten op. Rob is geen bibliomaan, want zo iemand koopt alle boeken die hij kan betalen. Rob koopt zeer gericht en mailt vaak al een paar dagen later dat deze of gene titel hem bij lezing zeer is bevallen. Of is tegengevallen. Bibliofiel is Rob ook niet: het gaat om de inhoud, niet zozeer om de mooie band of de staat van het boek. Hij bezit een ‘Van Oort’ zonder de platen, het gaat hem om de tekst, om de wetenschappelijke inhoud.

Bijlsma, bomen en boeken, onlosmakelijk verbonden.

Stefan Verwey

Harry de Rooij

Onverwachte waardering voor Rob

Mijn eerste herinnering aan Rob is uit de tijd van de Jeugdbonden tijdens een bezoek aan de Hondsbossche Zeewering bij Petten. In mijn ogen (van toen) was hij een lange slungel met zijn lange haar en zijn niet zo luxe fiets. Wij waren met onze Gooise groep met onder andere Bob van Poelgeest, Eduard Osieck, Rombout de Wijs, Frankie de Roder en ondergetekende. Rob was een van de ouderen, ik was een jonkie, al had ik vaak het hoogste woord. Rob wist het ook vaak beter, maar dan ook echt. Hij had toen al duidelijk verstand van zaken en hij was heel boeiend.

Pas vele jaren later zag ik hem weer toen hij een lezing gaf in Kasteel Groeneveld waar hij samen met Maria het roofvogelonderzoek promootte. Wij waren in die jaren ervoor al begonnen met het klimmen naar nesten (zonder klimmaterialen) en ringen van jongen door Dick Jonkers, de automonteur en Bob van Poelgeest. De avond met Rob en Maria betekende een enorme stimulans voor het roofvogelwerk in de hele regio.

Een aantal jaren daarna waren er grote verandering bij de WRN: Maria stopte als landelijk coördinator, het zittende bestuur vertrok enige tijd later en moest opgevolgd worden. Rob was meteen heel duidelijk: we willen geen betaalde krachten meer. Niks subsidie, niks leuren om geld, gewoon allemaal als vrijwilligers aan het werk. Maar ja, wie gaat dan wat doen? Omdat er niet gauw een nieuw bestuur te vinden was, werd Rob zelf penningmeester. Wie had dat ooit kunnen bedenken, Rob als penningmeester..... Als er iemand is die niet om geld geeft en er niet in is geïnteresseerd en er geen verstand van heeft, dan is het wel Rob. Dat Rob zelfs deze functie op zich nam, laat zijn enorme inzet zien en zijn grote verantwoordelijkheidsgevoel voor onze werkgroep. Gelukkig nam Sake de Vlas op tijd het stokje van hem over...

De jaarlijkse vergadering van bestuur en redactie bij Sake waren supergezellig. Sake kreeg het zelfs voor elkaar dat op zo'n dag een Havik tegen het raam vloog,

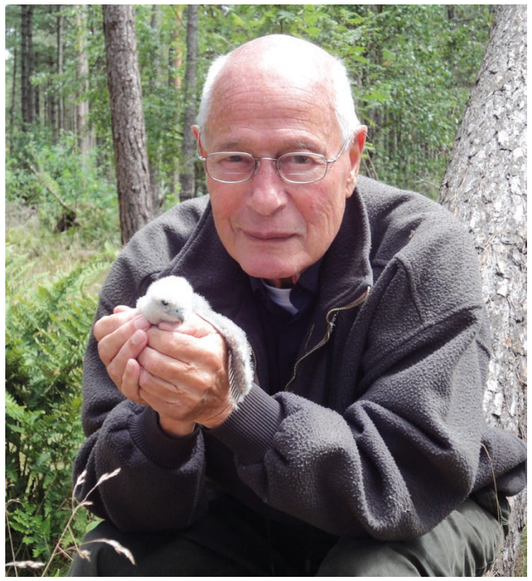

Foto van Lex Raab van Canstein (19 maart 1930-6 januari 2015) die de onderscheiding voor Rob regelde

zodat wij het minder erg vonden een dag niet in het veld te zijn.

Rob is en blijft de kern van de WRN. Het wetenschappelijk niveau van ons veldwerk krijgen we voor elkaar op basis van de door hem geformuleerde methodologie, gebaseerd op duizenden en duizenden uren veldwerk, ontelbare metingen van eieren en jongen. Het jaarlijks verwerken van zo'n 3 à 4000 nestkaarten tot de overzichten die trouw in de eerste Takkeling van het jaar gepubliceerd worden, daar kunnen ze bij Sovon nog eens een voorbeeld aan nemen. De Takkeling is onder zijn redactie een bron van inspiratie en kennis voor alle WRN-ers. Behalve dat zijn er altijd de mails van leden, van burgers van Nederland, van collega-onderzoekers, van medewerkers van andere natuurorganisaties etc. Ze worden altijd prompt beantwoord vaak uitgebreid, met adviezen, met literatuur, recht voor zijn raap en met humor. Zoals laatst, toen een echtpaar dat de Landelijke Roofvogeldag in Meppel had bezocht, schreef dat het programma hen zeer aansprak, maar dat ze het slechts trokken tot de middagpauze. De reden: "de storende en stuitende lucht tengevolge van de vele aanwezige ongewassen lijven." Robs reactie: "Een groter compliment kun je niet krijgen als club: we ruiken naar zweet. Het veldwerk druipt eraf. Voor fijne geurtjes moet je naar een theatervoorstelling of de opera." Of zijn reactie op correspondentie over een rechtszaak: "Fantastisch om te zien hoe vrijblijvend het allemaal is. Als onze vrienden op het ministerie dat willen aangrijpen voor hun nefaste plannen, het zij zo. Zelf ben ik ervan overtuigd dat deze jongens ons echt niet nodig hebben voor hun verschroeide-aarde-taktiek. Nou ja, verschroeid, dat valt ook wel weer mee. En het positieve nieuws: hoe fijn dat zoveel mensen daar zoveel uren in hebben kunnen steken. Al dat talent en ontalent moet aan de slag blijven, liefst met lucht natuurlijk. Zou Sovon hier uren voor hebben geschreven? Vast wel. VBN ook, denk ik. En jij? En ik? Eindconclusie: wat zijn jij en ik een sukkels. Houd de voeten warm, het hoofd helder, de schrijfvingers soepel." Daar worden wij nou vrolijk van.

Lex van Raab van Canstein, die samen met Christiaan Sjobbema, de roofvogelstudiegroep in het Gooi leidde, was zeer onder de indruk van al het belangeloze en inspirerende werk van Rob. Dat hij zijn leven wijdt aan dit werk, dat hij strijdt voor de roofvogels, dat verdient waardering. Lex meende dat Rob daar een koninklijke onderscheiding voor zou moeten krijgen en daar zorgde hij voor. Op 18 mei 2009 was het zover en reed ik samen met Hanneke naar Wapse. Lex was helaas verhinderd. Genietend van de nachtzwaluwen boven zijn vennetje wachtten we op de komst van de loco-burgemeester, de heer Van Schelven.

Deze spelde Rob het lintje op met de volgende mededeling: "Het heeft Hare Majesteit behaagd u voor al uw werkzaamheden voor de Nederlandse roofvogels te benoemen tot Lid in de Orde van Oranje-Nassau." Welverdiende waardering voor Rob waar wij ook allemaal trots op zijn.

Almut Schlaich

Een bron van inspiratie

Van harte gefeliciteerd met je verjaardag lieve Rob! Wat een leeftijd en wat heb je niet alles gedaan de afgelopen jaren! Voor mij ben jij, zoals voor velen, een bron van inspiratie. Mijn hele werkende leven als roofvogelonderzoeker kende ik jou en kwam ik je tegen op allerlei plekken. Jouw adviezen begeleidden mij door mijn PhD en mijn verdere leven. Hopelijk hebben we nog vele gesprekken om te sparren zoals de recentelijke uitwisseling over roofvogeltellingen in Afrika. Het was een eer om in februari op de voetsporen van jou, Leo en Jan in Senegal te wandelen. Ik wens je alle goeds voor je nieuwe levensjaar en de komende periode! Geniet van het vele dat je al gedaan hebt en vooral van alles wat je nu wél kunt doen!

Kleine torenvalken, Khelcom, Senegal, 22-2-2025, Wim Mullié.

Grauwe kiekendief, Khelcom, Senegal, 22-2-2010, Wim Mullié.

René Riem Vis

Eén van Rob...

Juli 2016 zette ik in de buurt van Nijerberkoop een laag vliegende wespendief vrouw op de foto. Deze vogel had aan de rechterpoot een rode kleurring.

Na wat speurwerk in het kleurringproject voor wespendieven kwamen er eigenlijk maar enkele geschikte vogels naar voren die het zouden kunnen zijn.

Eén daarvan was een wespendief die door Rob als nestjong in 2014 geringd was. De wespendief op de foto had nog geen naar geel doorgekleurd oog en ook de washuid was nog licht van kleur..... een jonge (3kj) vogel zou dus heel goed kunnen.

Alle volgende jaren was het een jaarlijks doel om te achterhalen waar deze vrouw als nestjong geringd was.

In 2018 is ze opnieuw op de foto gezet in de omgeving van Nijerberkoop.

Maar in 2021 komt er eindelijk duidelijkheid als Valentijn van Bergen in dezelfde omgeving een wespendiefnest vindt en met een geplaatste trapcam de kleurring afgelezen kan worden en inderdaad ...

‘Het is er één van Rob’.

En zo zijn er nog vele bijzondere belevenissen met wespendieven te noemen.

Het was altijd plezierig om verkregen informatie met je te delen.

Dank daarvoor Rob!

Edgar Donckerprijs, 20 maart 2013

Hij ging naar de échte veldbioloog. Een bioloog zoals je je een bioloog voorstelt. Roofvogelman Rob Bijlsma ontving gisteravond de Edgar Donckerprijs voor Natuurbehoud ter waarde van 150.000 euro. Met een verrekijker om zijn nek vertelde hij over zijn onderzoek.

In een bijna volle kerk in het centrum van Haarlem vertelde juryvoorzitter Dirk Sijmons (hoogleraar landschapsarchitectuur aan de TU Delft) de overwegingen om de prijs dit jaar aan roofvogelspecialist Bijlsma te geven. De andere genomineerden waren Herman Limpens – grondlegger van het vleermuisonderzoek met bat-detectors in Nederland, waarvoor hij meer dan duizend vrijwilligers mobiliseerde – en de stadsecologen Kees Moeliker en Jelle Reumer, hoofdconservator en directeur van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam.

Bijlsma ontving de prijs voor zijn 'formidabele bijdrage aan de kennis en bescherming van roofvogels in ons land.' Met heel weinig financiële middelen, geen opleiding – hij las van jongs af aan vele boeken en bracht zichzelf zo zijn kennis bij – en grotendeels op eigen kracht, publiceerde hij vele artikelen in wetenschappelijke tijdschriften en schreef hij boeken voor een breed publiek.

Volgens de jury voldeed Bijlsma optimaal aan alle criteria. "Bijlsma is een persoon die op eigen initiatief en voornamelijk op eigen kracht en kosten een prestatie heeft verricht die van originaliteit getuigt, van blijvende invloed is en een voorbeeldfunctie heeft voor anderen", vertelde Sijmons. "Hij symboliseert als geen ander de idealist, die dwars tegen bestaande instituties in, voor 'de goede zaak' opkomt.

Hij appelleert enorm aan romantische gevoelens, die in onze moderne stedelijke samenleving toch ook aan natuurbescherming verbonden zijn. Hij is de vleesgeworden veld-bioloog, de man van waarnemen, waarnemen en nog eens waarnemen."

Nemo Kennislink (Anna van Kessel), fotografie Jur Engelchor.

Stef Waasdorp

Voordat je het weet ben je 70…

En dan hoop je vooral dat mensen hier geen aandacht aan gaan schenken. Maar helaas, blijk jij ook nog eens omringd door personen die het nodig vinden om je hele kennissenkring in de pen te krijgen. Voor mij een reden te meer om geen leeftijd te behalen waarop mensen dit soort dingen gaan verzinnen. Besef me nu ook dat ik gelukkig niet zoveel kennissen heb zoals jij en weet zeker dat ik op jouw leeftijd nog minder mensen om me heen heb dan nu of die me überhaupt nog herinneren (zal dat het voordeel zijn van zo min mogelijk schrijven?) Probeer de bubbel waar ik in leef eigenlijk steeds kleiner te krijgen want het is simpelweg gewoon niks meer aan met de mens. Daarentegen ben en was jij voor mij wel echt een enorme toevoeging en heeft mijn leventje op deze aardkloot toch echt meer doel gegeven en zelfs meer plezier. Als jochie van een jaar of 13 met mijn roofvogelveertjes uit het Valtherbos samen met Jannes Santing in de auto op weg naar de roofvogelexpert ergens diep in een bos (in de tijden dat het Drents Friese Woud zijn naam nog eer aan deed). Wat een beleving, als je al heel je leventje niet snapte waar de mensen mee bezig waren, kreeg ik eindelijk eens een inzage hoe er ook individuen met principes en passie leefden. Niks status, gecreëerde tuin, tierelantijntjes, onzinnige prul, maar gewoon dingen die nut hebben. De thee uit een mok met een scheur was machtig, ik kreeg maar een 2/3de bakkie want anders liep het er uit!

We hebben het er wel eens over gehad, je kunt je niet eens voorstellen dat je de 40 haalt als je echt leeft. Voordat je het weet zijn er tal van broedseizoenen voorbij gevlogen, terwijl er ook onderhand mensen lopen die niet eens door hebben dat de seizoenen veranderen. Ja, in termen van terrasweer en schaatsen. Al zijn deze laatste dingen ook onvoorspelbaar in welk seizoen dat wel of niet kan, daarnaast het laatste haast niet meer haalbaar (gelukkig). We maken er een zooitje van, ik ook trouwens met mun ouwuh diesel door de natuur en tegenwoordig luxe E-bike. Maarrrr, zoals je altijd leek te waarderen, bewust kinderloos. Jij hebt als één van de weinigen nog best recht van spreken aangezien je best primitief leeft, ook al reageerde je weer mooi op zijn Robs toen ik dat afgelopen jaar een keer zei, zittend bij je op het bankje: “Mensen met principes sterven sowieso nagenoeg uit”. Ik probeer er nog een groot deel overeind te houden maar als je ziet hoe de maatschappij aan je trekt, vooral op financieel gebied, dan kost dat dankzij hun veel energie.

Het is wel balen als je denkt dat je de 40 nooit gaat halen en onderhand al de 45 aantikt en dan maar gedwongen moet inzetten om voor je 50ste op te zijn. Maar als ik jou zo bezig heb gezien in je leven dan blijkt het zelfs dat je de 70 kan halen ondanks dat je alle signalen van je lichaam negeert. Dit laatste wel dankzij een medische ingreep dus dat is nog wel ff wat anders dan van die oudjes die de 100 passeren in nagenoeg volle gezondheid (maar die gaan ook met pensioen en zitten dan hun leven uit en kennen de term broedseizoen geeneens). Aangezien ik jou nooit een dikke tabaksjoint op zag steken of eens ff lekker te diep in het glaasje keek dacht ik echt dat jij de 100 met gemak ook zou aantippen (ja dat waren mijn zwaktes zoals je wel weet). Maar zonder vrouw in huis die de hele dag zeurt dat je niet gezond leeft, je naar de dokter moet voor dat kuchje, fruithapjes maakt, je dagelijks vertelt dat je niet zo’n stress moet hebben vanwege dat idiote natuurbeheer, blijk je dus ook niet superoud te worden. Aan de andere kant ben je vast ook zo stronteigenwijs dat je daar ook niet naar luistert want kan me ook niet voorstellen dat je van derden deze signalen ook niet naar je hoofd geslingerd kreeg. Machtig, het heft in eigen hand, dat is pas welvaart! En we weten dondersgoed dat de ondergang van de wereld ook deels te maken heeft met hoe oud de mens onderhand wordt. En sinds de intrede van de E-bike je ook dagelijks bejaarden veel te ver van hun onderkomen aantreft.

Genoeg gezeurd en mijn excuses dat je dit moet lezen! Ik weet onderhand al een tijd dat het gewenst is dat ik iets voor je aanlever, wat in boekvorm onder je neus terecht komt. Nu gaat dat net zoals tijdens mijn schooltijd, de laatste avond dat het kan zit ik dit dan nog te typen (en deze ochtend nog probeer ik het na te lezen voordat ik het voor 08:00 bij Maria zou hebben, het is nu 08:14). Wel jammer want dat gaat weer ten koste van het staartmeesartikeltje wat ik al had geschreven maar waar ik maar niet mee verder kwam. Jaja, ik heb het echt die week nadat Japke bij je langs was geweest (de groeten van haar trouwens en wees niet bang, want zij loopt helemaal vast om wat voor je te typen! Je kent haar mailtjes wel en ze komt liever gewoon af en toe langs) een stukje over staartmezen getypt. En ja, je hebt gelijk, als je het op papier gaat zetten krijg je pas inzichten in wat er mist en wat je beter had moeten kijken of noteren. Daar blijft het dus op hangen en omdat ik nog steeds niet ervaren genoeg ben om het gestructureerd uit mijn hoofd te krijgen. Ben ook bang dat ik dat nooit ga leren…

Op 1 maart dacht ik gestaag weer met nesten van de staartmezen aan de slag te gaan en voordat ik het wist heb ik 11 dagen alle tijd die ik had rondgefietst in het DFW op zoek naar Staartmezen. Ik wilde immers het aantal nesten van 50 gevonden in 2024 verbreken (ja soms kan het doel van iets volgen ook heel simpel zijn). Ze zijn vroeg dit jaar, ik had het niet helemaal tijdig door maar op 4 maart had ik al een nest wat op de

voering na al geheel af was. Dit heb ik nog niet eerder meegemaakt, ze zijn vroeg begonnen, wat ik andere jaren ook wel zag maar door de warme periode konden ze ook een heel groot deel van de dag aan het nest bouwen. Immers bij lagere temperaturen zie je toch dat ze wat langer foerageren tussen de bouwactiviteiten door, logischerwijs. Vandaag de 16de vond ik na de wat kouwe periode van 5 dagen weer wat nesten erbij, de teller staat nu op 64! En deze ga ik dus ook allemaal netjes volgen, nog een beste klus, zoals je weet.

Wat een fantastisch vogeltje is het! Vind het vooral leuk om zo veel mogelijk variatie aan nestlocaties te zien, dacht onderhand na al de jaren van zo'n 100 nesten wel alles te hebben gezien maar dit jaar presteren ze weer verrassende nestlocaties. Ook dacht ik wat meer grondnesten te gaan vinden aangezien ik in 2020 hier 2 van had! Onderhand minstens 160 nesten verder en geen nesten lager dan 30 cm. Verrassingen dit jaar zijn voor mij bijvoorbeeld in een Heras hekwerk (eentje tegen een hoekpaal met wat kamperfoelie, de ander in het gaas, verstevigd door 2 bramentakken), meerdere nesten in bamboe, 18 m hoog in een Weijmouthden tussen de appeltjes, tegen een korstmosrijke dode berkenstaak tussen open braam, dode fijnspar van 2 m en een dode buxusstruik. En van Maria krijg ik dan in de mail te horen dat ze eentje in de vuurdoorn heeft aan haar huis (dit zie ik hier ook niet veel in de tuinen staan). En natuurlijk blijven de nesten van deze soort altijd fantastisch om te zien. En als je dan nog ziet hoeveel veertjes ze er in weten te verwerken en hoe ze zelfs tot 300 m afstand met een behoorlijke veer kunnen vliegen, petje af.

Na de afgelopen 2 jaar 75 nesten te hebben gevolgd was het bizar om te zien hoe deze vogel en zijn nesten te lijden hadden onder de koude voorjaren, harde wind en harde regenbuien. Tal van nesten werden vernield door te wind, dakjes werden kapotgeslagen door de regen en er waren zelfs een aantal die hun nesten moesten verlaten. Hopelijk krijgen we nu een ander type voorjaar zodat ik kan zien of ze dan toch

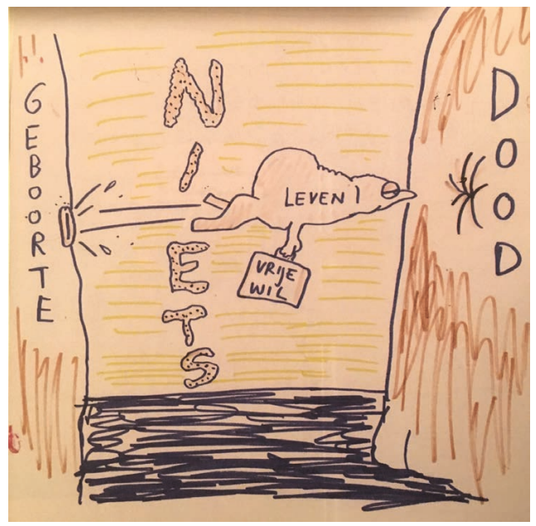
echt een beter resultaat halen qua aantal succesvolle nesten. Ik ga het volgende winter zeker tijdig op papier krijgen zodat het in de Drentse Vogels kan. Soms is het zwaar als je veel nesten volgt, er veel kapot gaan, het veldwerk niet altijd even lekker is met de ongunstige weertypes en dat je veel dood en verderf ziet. Je zei ooit iets heel belangrijks tegen me: "Je doet het juist voor de jaren met extremen. Dat kunnen de superjaren zijn waar alles meezit en daardoor een hoog succes binnen een soort wordt gehaald, maar ook de extreem slechte jaren. De gemiddelde jaren zijn eigenlijk een beetje saai en leer je niet zo veel." Dit is exact wat je ontdekt als je lange reeksen maakt van een soort! En je leert trouwens echt heel veel over de invloed van beheer, recreatie, geschikte habitat, voedselbereikbaarheid en invloed van onderzoekers. Vooral als de weersomstandigheden tegenzitten voor de soort en of zijn voedsel, dan vallen de klappen.

Daarnaast wou ik nog afsluiten om je lekker te maken (of boos, want volgens jou is niet gepubliceerd, niet onderzocht) dat ik ook nog data heb van 1531 nesten van de Boomleeuwerik, verzameld sinds 2010. Nog nooit wat mee gedaan en ja, ik ga er dit jaar weer proberen 200 bij te vinden. Waarom? Omdat het enige waar voor ik tegenwoordig en al veeeeeel langer uit mezelf wakker voor word, is om nesten te zoeken. Ringen doe ik een stuk minder maar wil gewoon van meerdere soorten veel nesten volgen. Je had al meegekregen dat ik nu ook 's winters door kan blijven gaan, want het bleek dat er nog tal van bossen waren in Drenthe waar niets van de wespendief bekend was, en dat je deze nesten tot in maart kan onderscheiden van andere soorten (de zomernesten zeker en soms moet ik Christiaan er bij laten klimmen) om nog met bijna zekerheid vast te kunnen stellen of ze succesvol waren. Tja, je zei het al tegen Japke, Stef heeft een nieuw speeltje haha. Als ik jou was zou ik er in je huidige situatie ook maar gelijk een goeie aanschaffen (red.: elektrische fiets). Kom je toch nog makkelijk iets verder van je boekenkasten.

Ach, het is een voorrecht om elke dag buiten in het veld te zijn ook al is Nederland nou niet echt iets waar je kan genieten. Maar je komt op wat meer ongerepte plekjes waar je het gevoel hebt dat er al tijden geen mens is geweest of een machine het heeft bereden. Niet aan een beheerder doorvertellen want dan willen ze vast kijken wat ze daar nog kunnen doen, haha. En gelukkig kunnen vogels in de verrekijker je even laten vergeten in wat voor land je bent neer gezet en wat we moeder aardkloot aandoen.

Alles wat je schrijft en zegt is totaal niet overdreven en ook al lijkt het over de top voor anderen in de Kerken van Goud (ook voor mij 5 jaar geleden), JE HEBT 100% GELIJK!! Je weet dat ik het op mijn manier probeer, en ook wel kleinschalig wat mag doen en dingetjes voor elkaar krijg, maar er gaat helemaal niets veranderen, de mens is niet meer capabel. Soms weet je echt niet met wat voor persoonlijkheden je te maken hebt en hoe tegenstrijdig deze mensen kunnen lullen, wat voor beperkte kennis er is van iets en waar ze wat voor gaan doen (in de praktijk pakt dat vaak negatief uit). Je wordt moe van alle uitspraken, zoals 'het loopt wel weer uit', 'komt wel weer terug', 'over een paar jaar is het pas zichtbaar', 'de vogel kan toch daar nog broeden'…

Alle kennis is er, maar we gaan gewoon steeds harder door richting de afgrond. Maar, misschien zelfs gelukkig, is er ook geen weg meer terug. We zijn al te ver. Halleluja.

Gummbah

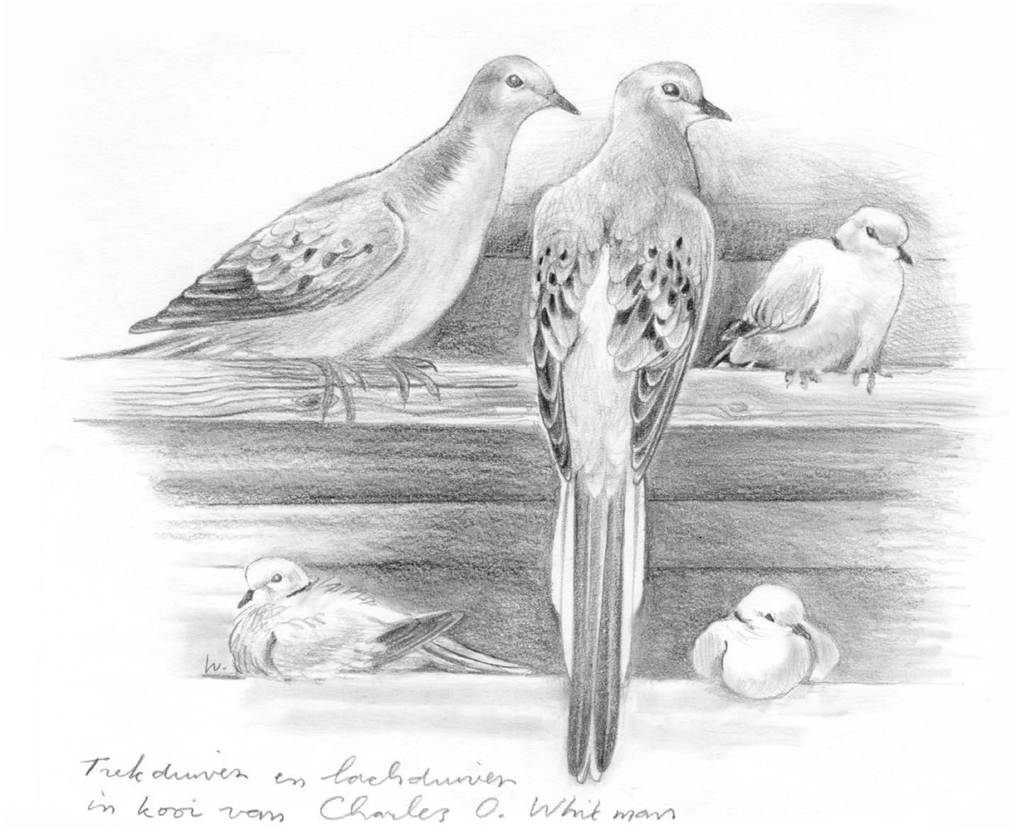
Hay Wijnhoven

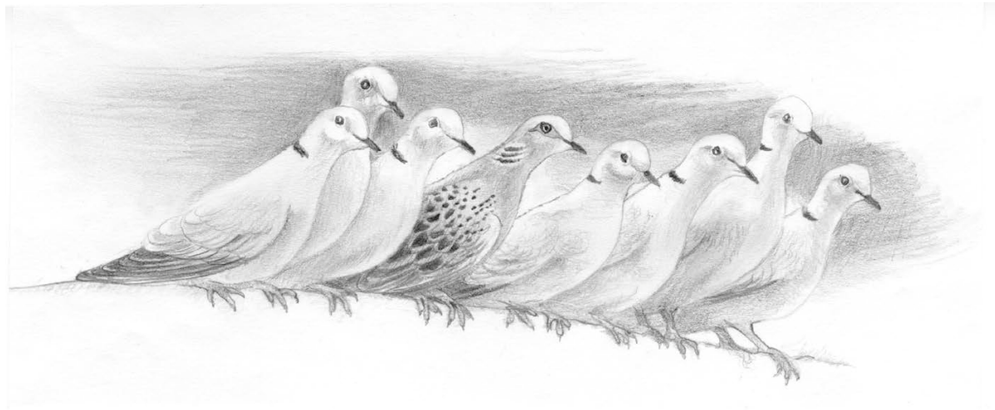
Bescheiden bijdragen aan het vriendenboek voor Rob

“Strooi ze vrolijk door het boek. Rob is one-of-a-kind, mij zeer dierbaar. Dank dat ik mee mag doen.”

Sapeornis chaoyangensis
(oerbosvogel). Potloodtekening Hay Wijnhoven. Gepubliceerd in De houtduif (AtlasContact, 2024).
Tuto’s & zomertortel. Potloodtekening Hay Wijnhoven. Gepubliceerd in De Turkse tortel (AtlasContact, 2019).
Tutopaartje op de voederplank, met toekijkend kauwtje. Potloodtekening Hay Wijnhoven. Gepubliceerd in De Turkse tortel (AtlasContact, 2019).
Trekduiven en lachduiven in een kooi van Charles Otis Whitman. Potloodtekening Hay Wijnhoven. Gepubliceerd in De Turkse tortel (AtlasContact, 2019).
Studie met duivenstaarten. Potloodtekening Hay Wijnhoven. Gepubliceerd in De Turkse tortel (AtlasContact, 2019).

De originele potloodtekeningen staan in het Liber Amicorum voor Rob.
Voor de studie met duivenstaarten zie elders in het boek.

Danny Ellinger

Whiteface, een vriendschap voor het leven

Het was een regenachtige dag in mei 2020 toen ik Whiteface voor het eerst ontmoette. Doorweekt stond hij daar, tussen het zeiknatte gras, omringd door zijn even natte kuikens.
Onze blikken kruisten elkaar kort voordat hij verdween in de vegetatie. Ik noemde hem Whiteface vanwege zijn steeds witter kleurende wangen gedurende het seizoensverloop en bij nat weer.

Een jaar later stond hij weer op dezelfde strook veenmosrietland dat zijn favoriete thuis bleek te zijn. Zijn kuikens snelden zich, al jagend op muggen, zonder schroom of angst mijn kant op. Partner Gouyen sloeg het tafereel met argusogen gade. Whiteface richtte zich na een hint van Gouyen naar mij op, toen er plotseling een kiekendief aan de horizon verscheen. Zonder verdere aarzeling werd de kuikendief door Whiteface en Gouyen weggejaagd, hun kuikens bij mij achterlatend. Die bleven stijf bevroren en veilig schuilend onder de boeg van mijn boot wachten op het signaal “veilig” van hun grutto-ouders.

Zo werd een bijzondere vriendschap geboren. De fotograaf was toegelaten in hun ‘circle of trust’ en zelfs babysitter van het gruttogezin geworden.

Ik ontmoette Whiteface sindsdien dagelijks. Onder luid geroffel werd ik dan tegemoet gevlogen, liep hij bazig rond en maakte mij deelgenoot van zijn gruttogezin.

De opgroeiende kuikens hingen vaak rond de boot en er gold voor mij slechts één code en dat was in mijn boot blijven…
Het was een avontuurlijk seizoen waar ik regelmatig als babysitter werd gebruikt als een kraai of kiekendief de tent uitgejaagd moest worden.

Grootste avontuur was de hermelijn. Jagend op noordse woelmuizen bracht zij veel onrust in het gruttodorp.
De hermelijn moet het niet hebben van mensen dus mijn aanwezigheid maakte het een stuk veiliger… behalve die keer dat ik ‘op de wind’ lag waardoor de ‘oorjagende hermelijn’ mij niet had gehoord en opgemerkt. Als een duvel uit een doos spurtte de hermelijn tussen Whiteface en zijn kuikens door. Met hysterisch geschreeuw zette Gouyen de aanval in, waarop ik in een reflex mijn camera greep en afdrukte, zonder te weten wat ik tegen het licht in maakte… Het was achteraf verrassend hoe het moment in zijn volle omvang werd vereeuwigd.

In de chaos schoten de kuikens uiteen en werd ik gedwongen de circle of trust te doorbreken omdat één kuiken de andere richting op was gevlucht. Gedreven door mijn zoogdierinstinct vloog ik mijn boot uit om het verloren kind terug te varen naar het inmiddels overgezwommen incomplete gezin.
Wonder boven wonder leidde mijn interventie niet tot wantrouwen. Het leek alsof Whiteface mijn instinctieve reddingsactie begreep.

Onze band werd sterker met de tijd. Niet alleen Whiteface, maar ook de rest van het grutto- en kievitdorp accepteerde me als “de gek met een boot en een camera.” Ik werd getuige van het sociale leven van de grutto’s; een gemeenschap met homostellen, groepsbijeenkomsten en zelfs een weduwe, die het verlies van haar op het nest doodgebeten partner, al drie jaar betreurde in haar nestkuil. Het was een ongekend kijkje in een wereld die vaak verborgen blijft.

Dagelijks voer ik met geknepen billen naar het veenmos-rietland, in de hoop dat het gezin nog compleet was.
Whiteface gaf me niet alleen een kijkje in het leven van de grutto, maar ook in een stukje natuur dat standhoudt door een fragiel evenwicht tussen nat land, geen stront en rust.

Dankzij de N2000-doelstellingen voor de noordse woelmuis, blijft dit SBB-reservaatje ten faveure van moerasvogel grutto (want dat zijn ze), in stand. Onze koloniserende en nietsontziende grondhonger heeft ze in een laatste toevluchtsoord onder de rook van Amsterdam geduwd. Ik gaf ze indianennamen: Whiteface, Gouyen, Yuma, Winona, Cheveyo, Ha’ahoni, Ayasta, Pocahontas, Luta en de doodgebeten Dohason…. en meer.

Theunis Piersma die mijn uitnodiging om te komen kijken omarmde, noemde het een voorheen ongekend gruttoschouwspel, toen een van de kuikens onder toezicht van Whiteface, een halve meter voor zijn neus pardoes in het water sprong en ongestoord voor ons uitzwom.

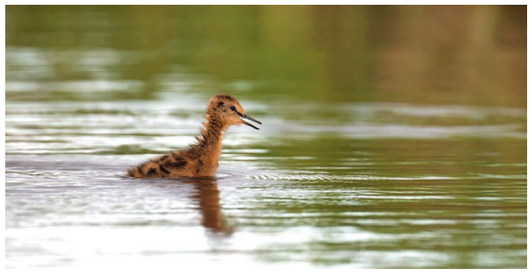

Foto zwemmend kuiken

Gouyen met drie kuikens

Het is een compleet nieuw avontuur geworden (al vijf seizoenen lang), waar ik driemaal een nieuwe weidevogelatlas mee zou kunnen vullen. Eentje zonder mozaïekstroken, plasdraswaanzin van wasteiltjes in totaal gecorrumpeerde, ontwaterde kavellandschappen. Een landschap waarin we een paar stumpers overeind proberen te houden met natuur-inclusief gewauwel en waar, met instemming van Vogelbescherming & Co, miljoenen ANLB-, SNL- en postcodeloterijgeld in wordt gestopt, maar waarvan geen dubbeltje het nest bereikt.
Hoe naïef was het te denken dat die weidevogelatlas het had kunnen tegenhouden…

Die atlas van weidevogels was er overigens nooit gekomen als er geen atlas van roofvogels was geweest. In die tijd dacht ik met natuurfoto’s nog iets te kunnen bijdragen, tot ik uiteindelijk ook gewoon verworden was tot een dozenschuiver van beeld. En tot ik begreep dat ecologie was ingeruild voor marketing van de natuur. Economologisch besef zeg maar.

Ik kan mij onze ontmoeting ergens in de bossen van Drenthe nog voor de geest halen. Maria, Rob, Martin Fontijn - de altijd geld tekortkomende - uitgever, et moi.
Wandelend door het bos liep Rob ineens tien meter hoog in het boomkroondak als een soort Jezus op het water, terugkerend met een zak wespendiefkuikens.
Onvergetelijk!
Die middag op de terugweg werd de weidevogelatlas, geïnspireerd door Rob en zijn passie voor de wespendief, even sterk als mijn grutto-obsessie, geboren.

Whiteface en Gouyen brachten dit jaar, net als in 2021 en vorig jaar, drie kuikens groot in het minireservaat langs het spoor van Amsterdam naar Den Helder 😉
Zonder onze ontmoeting had ik dit wellicht niet meegemaakt. Theunis bracht ons weer bij elkaar: drie eigenzinnige ecologische atlasmakers.

Bijzondere Rob: Scherp als Arendsoog, Geweten van de Natuur, Wars van Hokjes.
Na 30 jaar alsnog mijn dank voor dat ene moment van verwondering en inspiratie dat ons nu weer verbindt.

Maart 2025

Danny met camera (alle foto’s van Danny zelf).

Marieke Berkvens

Veren en floaters

Het was oktober 2004, met vogelkameraden was ik naar Texel gereisd, we kwamen daar langs een studiedag met onderwerp ‘Prooi-predator interacties bij vogels’. Daar zag ik Rob voor ’t eerst, hij vertelde toen over de Havik die op de arme zandgrond het voedsel zag verdwijnen. Ik schreef in mijn notities dat hij vertelde over “floaters die eruit te pikken waren door veervondsten”. In maart 2007 zag ik Rob voor de tweede maal op toneel, ditmaal in Meppel. In mijn aantekeningen van deze dag vind ik een opmerking van Rob met betrekking tot de voordracht over Nijmegen-Reichswald ’68-02 dat “zo’n onderzoek - mits lang volgehouden - mooie reeksen oplevert”.

Mappen met (rui)veren.

In het jaar 2000 had ik voor het eerst ruiveren in mijn studiegebied opgeraapt en startte ik met het zoeken naar kennis over dat onderwerp. De informatie vond ik in vele publicaties in De Takkeling en de Handleiding veldonderzoek Roofvogels. Dat er jaren later iets over ‘mijn’ Haviken in De Takkeling zou verschijnen, had ik toen niet kunnen bedenken.

In de loop der jaren werden Takkelingen en Bijlsma-boeken een grote inspiratiebron. In die boeken heb ik nogal wat plakkertjes hangen, zo van: deze moet ik onthouden, deze moet ik nog eens lezen. Hoofdstukken als ‘Hoezo weg met die exoten’, ‘De stilte gehoord?’ ‘Regen regen allerwegen’ en het verhaal over Burp, zijn de moeite waard om later nog eens naar terug te keren. Zijn felle kritiek op afbraak, zijn aanvallen op overheidsinstanties die daar niet van willen horen, is bewonderenswaardig.

In een reis naar een ver verleden kom ik Rob tegen in het Veldornitologisch Tijdschrift dat in de jaren ‘70-’80 in Vlaanderen werd uitgegeven. Zijn teksten betreffen vele soorten die hij in Zuidwest-Veluwe en langs de Rijn onderzocht. Deze artikelen zijn leerzaam en onderhoudend, maar ook historisch interessant. In die tijd is er ‘prooivogeltrek’, en men gebruikte de linkse spelling van die tijd, je leest dus : ‘ornitologisch’, ‘metodologisch’, ‘kommunikatie’, ‘maksimum’, ‘eksakt’, ‘ekstreem’. En de kernredaktie wenste: “... Geen brieven waarin gevit of geroddeld wordt op de persoon van de auteur ... “

Goed, terug naar het heden, naar de deelname van Rob aan de bewonderenswaardige, veelomvattende studie in Afrika die tot een schitterende publicatie heeft geleid: de Sahel-special. In het voorwoord dankt Ibrahim Thiaw van de UNCCD, afkomstig uit het zuiden van Mauritanië, het team voor deze ‘priceless gift’. Het is een prachtig boek waar ik omwille van mijn bezoek aan Burkina Fasso en Mali een zekere affiniteit mee heb.

Uit Robs Takkelingartikelen leerde ik veel, en niet alleen over gegevens. Het gaat om het waarom van de dingen, om nieuwsgierigheid en vragen stellen. Dat gaf me vertrouwen bij het opstellen van een tekst over 23 jaar haviksruiveren verzamelen. Die uitspraken in 2004 (floaters) en 2007 (lange reeks) waren een stimulans en de mensen die ik langs de WRN leerde kennen boden vriendschap en verbondenheid. Daar ben ik bijzonder dankbaar voor.

Marit Hendriks van de Weem

Frits van Beusekom

Over de verwording van de Nederlandse natuurbescherming

Frits van Beusekom stelt als bijdrage aan het Liber Amicorum voor om zijn visie te geven op het boek “Kerken van Goud, dominees van hout”, waarover hij destijds een recensie schreef voor de website van Stichting Natuur Alert. Hij draagt het bij deze op aan Rob en begint met enkele citaten, waarin Rob met een gestrekt been de aanval op de huidige natuurbeschermers inzet.

“Er was eens een tijd dat een handjevol natuurbeschermers terreinen aankocht om die te vrijwaren van vernietiging. Ze deden dat onbetaald, tegen een schamel loon of een kleine vergoeding. Hun inzet was voorbeeldig, de terreinkennis groot, van sommige planten- of diergroepen wisten ze veel. Echte kennis, opgebouwd door buiten te zijn, goed te kijken en te luisteren, door notities en tekeningen te maken, een leven lang. Hun boeken en hun stukjes in kranten en tijdschriften zijn tot op de dag van vandaag het lezen waard. De terreinen die we tegenwoordig natuurgebieden noemen zijn goeddeels in dié tijd van de ondergang gered. Dat tijdperk is voorbij.
De huidige natuurbeschermer is steeds vaker een negen-tot-vijf’er, gestoken in met bedrijfslogo’s behangen merkkleding, werkzaam bij clubs waarvan de leiding in handen is van marketeers, managers en polderaars. Die clubs zijn druk doende de moeizaam bijeengesprokkelde natuurgebieden te verkwanselen aan de meest biedende, of te laten vernielen om er andere natuur van te maken. Die andere natuur is niet alleen betere natuur, maar ook veel geschikter voor mensen om zich uit te leven. Want één ding is zeker: van alle diersoorten staat de mens er het slechtst voor, dus geen moeite te veel om het die ene primaat naar de zin te maken.”

Mikpunt is de huidige professionele natuurbescherming en dan vooral de leiding daarvan. Deze wordt genadeloos neergesabeld, met vlotte pen en vaak hilarisch. Dat lukt Bijlsma al een heel eind door de heren directeuren zelf aan het woord te laten.
Dat het tegenwoordig in de natuurwereld om ondernemers gaat die een bedrijf runnen maken ze zelf – in volle ernst en zich terdege bewust van hun belangrijke taak – duidelijk in de interviews die ze geven. Dat vergt, zoals ze zelf zeggen:

”... leiders die in meervoud denken, corporate managers en harde verandermanagers, marketing, social business, klantgericht denken...”

Zo ziet de directeur van Staatsbosbeheer zijn nieuwe speeltje als:

“een groen nutsbedrijf voor alle Nederlanders, dat waardevol erfgoed als schatkist voor activiteiten en evenementen gebruikt, onder toepassing van de drie P’s (People, Planet, Profit) en de drie B’s (Bescherming, Beleving, Benutting).”
...
“*Tegelijkertijd worden er interessante spanningsvelden opgezocht en piketpaaltjes geslagen voor een nieuwe toekomst.”*

In deze trant heeft Rob Bijlsma een boekwerk van ruim 300 bladzijden bij elkaar geschreven. Daarbij slaat hij nogal eens doodlopende zijpaden in, maar de grote lijn is duidelijk: De georganiseerde natuurbescherming bevindt zich op een heilloze weg. Ze heeft zich uitgeleverd aan het geld en de leiding toevertrouwd aan inwisselbare directeuren

Foto’s Rob Bijlsma

en besturen, die natuurliefde veinzen, de vereiste kennis missen, hun kostbare terreinen uitleveren aan de massa en slechts sturen op cijfers en groei, ondersteund door een leger van voorlichters die het publiek bespelen met voorgebakken praatjes en holle slogans. Daarbij hoort een autoritaire bedrijfscultuur, gekenmerkt door bureaucratie, incompetentie, hypocrisie en geborneerdheid, gepaard aan een totale ontoegankelijkheid voor iedere vorm van kritiek.

Bijlsma is een onbetwist kenner van het bos en de dieren die het bewonen, vooral vogels en in het bijzonder roofvogels. Hij woont in het bos en doet er al meer dan veertig jaar vrijwel dagelijks grondig onderzoek. Niet alleen naar de fauna zelf, maar ook naar het gedrag van bezoekers, gebruikers en beheerders van het bos, tot en met het abdominaal profiel van de boswachter. Hij ondersteunt de resultaten kwantitatief met een stortvloed van tabellen, ook in dit boek. Welbespraakt als hij is, lardeert hij deze droge kost met anekdotes en een cynische humor.

Het beeld dat hij aldus creëert is ongetwijfeld een geslaagde karikatuur, maar klopt die ook? Bijlsma draaft behoorlijk door. Dat doet hij ongetwijfeld bewust en zeker ook om te provoceren. Het risico daarvan is dat hij zijn doelwit, altijd volslagen immuun voor welke kritiek dan ook, een gemakkelijke uitweg biedt; grappige vent, die Bijlsma, beetje over de top, die hoef je niet serieus te nemen. Mogelijk zullen ook veel lezers het boek, geamuseerd dan wel geërgerd, hoofdschuddend terzijde leggen. Dat zou jammer zijn, want ik kan u verzekeren – en ik ken het wereldje van binnen en van buiten, langer zelfs dan Bijlsma – zijn analyse van de topstructuur van de natuurbescherming en de vele apparatsjiks daaronder klopt voor honderd procent. Ook de megalomane verwoestingen en mislukkingen die in veel terreinen worden aangericht vallen niet te ontkennen.

Maar het inktzwarte beeld dat hij schetst van de prestaties in het natuurbeheer gaat toch te ver. Daar wreekt zich dat zijn kennis overwegend ornithologisch is en zich grotendeels beperkt tot de bossen en heiden in zijn werkgebied Drenthe. Zijn slechte ervaringen aldaar extrapoleert hij te gemakkelijk naar het totale natuurbeheer in ons land, en het bijzonder naar de resultaten van natuurherstel en natuurontwikkeling. Ondanks fouten en missers valt het toch niet te loochenen dat daar fenomenale resultaten zijn en worden geboekt, op kleine en op grotere schaal. Ik spreek dan over de plantengroei in laagveengebieden, de Hollandse en Zeeuwse duinen, kwelgebieden en sommige beekdalen op de zandgronden, maar ook over de vogels van kust en moeras. Zeker, die successen zijn zelden of nooit gepresteerd door de snoevende directeuren van de organisaties. Ze zijn in alle gevallen te danken aan de kennis en inzet van talloze gedreven mensen binnen en buiten die organisaties, professionals en amateurs. En daar vinden wij elkaar dan weer. Want die mensen zijn niet anders geaard dan de pioniers uit het verleden die Bijlsma terecht op een voetstuk plaatst en aan wie wij de natuur die behouden is gebleven grotendeels te danken hebben. Hun aantal is nu vele malen groter dan toen. Ook hun professionaliteit is groter, want de kennis van ecosystemen is sindsdien enorm toegenomen. En net zoals vroeger worden ze ook nu nog vaak tegengewerkt, ook binnen hun eigen organisatie. Maar ze laten zich niet gemakkelijk uit het veld slaan. En dat geeft hoop.

Er is een merkwaardige paradox. Vroeger werkten alle belangen in de samenleving de natuurbeschermers tegen, dat waren immers dromers en fanatici die de vooruitgang wilden tegenhouden. Tegenwoordig is natuur maatschappelijke topprioriteit, een “product” waar veel geld in omgaat en veel geld aan valt te verdienen, maar desondanks een weerloze melkkoe, in de houdgreep van opportunistische carrièrejagers en commerciële belangen. Als dat niet verandert, ziet het er slecht uit. Dat ziet Bijlsma ook en hij stelt voor terug te gaan naar de jaren vijftig, de bezem door de Augiasstal! Leuk bedacht, maar minieme kans van slagen, dat ziet hij ook wel.

Wender Bil

Knetterende rietkragen

Rob, als er voor mij één boodschap is die uit al jouw werk naar voren komt, dan is het wel dat je veel tijd moet steken in het observeren van een soort om deze te kunnen begrijpen. Gedurende de periode 2017 tot en met 2024 heb ik dit binnen mijn werk aan Friese rietzangers aan den lijve ondervonden. Daar waar in mijn beginjaar het gedrag nog tamelijk willekeurig leek, begon ik in de opvolgende jaren, met een toenemend aantal observatie-uren, geleidelijk meer gedragspatronen te herkennen. Hiermee werd voor mij steeds duidelijker wat rietzangers zoal tussen de rietstengels uitspoken. Ik zag hier een mooie gelegenheid om onderstaande bijdrage te schrijven over het broedgedrag van rietzangers aan de hand van enkele kenmerkende vocale gedragingen, zoals ik die heb leren kennen.

Rietzangerzang

Rietzangerzang, startend met herhalende krassende en knetterende tonen, afgewisseld met fluitcoupletten op fluctuerende toonhoogtes, is een van de meest karakteristieke geluiden van een moeras in tijden van voorjaar. De zang wordt uitsluitend door mannen geproduceerd. Hoewel ik eenmalig ook een vrouw (herkenbaar aan haar kleurringcombinatie) meende te horen zingen. (Dezelfde vrouw verzorgde later zelfstandig een broedsel, waarbij ik haar gedurende de verschillende broedstadia niet samen met een man heb kunnen betrappen. Wellicht een geëmancipeerd individu?) De zang wordt doorgaans luidkeels vanaf hoge punten in de vegetatie geproduceerd, maar ook gedurende korte baltsvluchten waarbij het geluid verder draagt, en zo op vele honderden meters afstand door een menselijk oor kan worden opgepikt. (Het heeft mij altijd verwonderd waarom soorten als rietzanger en blauwborst dergelijke baltsvluchten maken, maar andere vergelijkbare soorten, zoals bosrietzanger en kleine karekiet, niet. Zou dit te maken hebben met verschillen in sexe-ratio’s en daarmee competitie voor vrouwen?) Door middel van zang adverteert een man zichzelf als partner voor vrouwen, en demonstreert hij gelijktijdig zijn alleenheerschappij op de zanglocatie ten opzichte van andere rietzangermannen. Over dat laatste kan niet worden gelogen, want dat zal anders onverbiddelijk door de rechtmatige eigenaar worden rechtgezet. Dit wordt duidelijk bij het afspelen van rietzangerzang in een bezet territorium, waarbij in de meeste gevallen de eigenaar direct komt aangestoven -en zodoende goed met een mistnet kan worden gevangen. Hierbij worden geen halve maatregelen getroffen. In een geval zag ik een conflict tussen twee zingende mannen uitlopen op een vechtpartij waarbij beide vogels elkaar vastgrepen en in het water tuimelden om elkaar daarna onmiddellijk weer in vlucht te achtervolgen. In de meeste gevallen zal het zo ver niet komen, omdat mannen niet zomaar voluit op een nieuwe plek gaan zingen.

De vestigingsfase – ingehouden zang

Eind maart of begin april, wanneer de eerste blauwborsten en rietgorzen hun territoriumgrenzen al luidkeels aan hun omgeving kenbaar maken, duiken de eerste rietzangermannen op in de rietkragen in mijn Friese studiegebiedje. In deze prille beginfase zie ik ze uitsluitend op plekken met hoge concentraties uitsluipende dansmuggen. De waterspiegel wordt op deze plekken doorbroken door honderden zwarte stipjes, die van dichtbij bekeken uit zwart-omrande opengebroken larvehuidjes van dansmuggen blijken te bestaan. Naast rietzangers profiteren hier ook andere insecteneters van, zoals blauwborsten, gele kwikstaarten, rietgorzen, boerenzwaluwen en paapjes, die duidelijk rond deze plekken met dansmuggen clusteren. Het vaststellen van de hier aanwezige rietzangers is in dit stadium nog bijzonder lastig, omdat ze, in tegenstelling tot later in het seizoen, nog erg stil zijn. Slechts af en toe, bijvoorbeeld wanneer de zon even doorbreekt, produceren ze een zacht gezang. Wanneer de zingende vogel op slechts enkele meters afstand in de rietkraag zit, klinkt dit als een

voluit zingende rietzanger op honderd meter. Deze individuen zijn ook nog eens lastig te zien omdat ze laag door de vegetatie bewegen. Bij observatie vanaf het water blijken ze zich vrijwel continu laag tussen rietstengels te verplaatsen terwijl ze als een naaimachine de dansmuggen van het wateroppervlak en uit de omringende vegetatie pikken. Het afspelen van rietzangerzang leidt in deze fase meestal niet tot een (vocale) reactie. Vaak valt een individu in dat geval zelfs voor langere tijd helemaal stil. De functie van deze ingehouden zang lijkt dan ook meer het voorzichtig 'aftasten' van de beschikbaarheid van een plek. Ook in de weken hierna, wanneer de eerste individuen duidelijke territoria hebben gevestigd, is dit gedrag typisch voor pas aangekomen individuen. In sommige gevallen blijken deze individuen (indien herkenbaar met behulp van kleurringen), ook van de ene op de andere dag uit het gebied verdwenen, of elders binnen het gebied een territorium te hebben gevestigd.

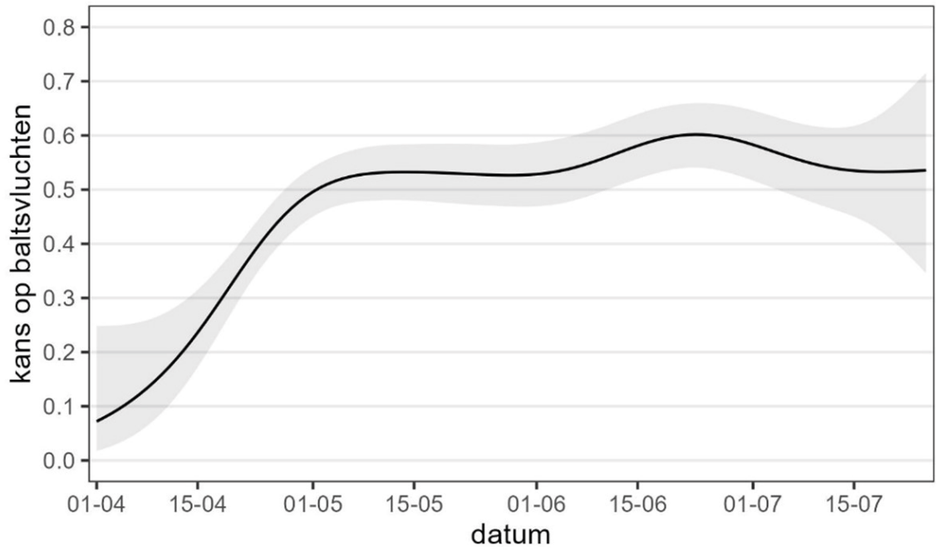
Het arriveren der vrouwen – volle zang en nasale riedels

Zodra een man een territorium heeft gevestigd maakt hij dit kenbaar door de hierboven beschreven volle zang en baltsvluchten. De neiging om baltsvluchten te maken verschilt tussen mannen, waarbij sommige individuen iets vaker baltsvluchten maken dan andere[1]. Daarnaast is er ook sprake van een seizoenseffect, waarbij vogels vroeg in het seizoen minder baltsvluchten maken (figuur 1). Dit houdt vast verband met de latere aankomst van vrouwen, die rond de laatste week van april en de eerste week van mei een piek bereikt, waarbij het uitvoeren van baltsvluchten mogelijk pas de moeite waard wordt wanneer er vrouwelijk publiek aanwezig kan zijn. Omdat ongepaarde mannen doorgaans de gehele daglichtperiode (en ook een deel van de nacht) doorzingen, moet dit gecombineerd worden met foerageren. Vaak zie je individuen kort afdalen om snel wat insecten nabij het water op te pikken, om vervolgens weer vlot in een rietstengel omhoog te klauteren om als ongestoord de zang te hervatten.

De grenzen van een territorium worden constant betwist, waarbij mannen soms stukjes van andermans territoria inlijven of zelfs volledig overnemen. (Deze observaties leiden nogal eens tot verontwaardiging bij tellers van zangvogels, die geloven in een 'statisch' territorium-concept, waarbij wordt verondersteld dat zangvogels per seizoen één territorium bezet houden waarvan de grenzen gelijk blijven. Het kost dan altijd wat energie om uit te leggen dat dit een aanname is die puur door praktische beperkingen wordt ingegeven, en dat het onvoldoende benadrukken van deze pragmatische achtergrond tot de ongelukkige reïficatie van dit statische territoriumconcept heeft geleid. De vervolgopmerking dat BMP-resultaten "toch grosso-modo wel overeen zullen komen met de werkelijke populatietrend", die je zonder uitzondering om je oren krijgt, maakt mij altijd pijnlijk bewust van het feit dat ik deze gegevens tot dusver niet heb uitgewerkt.) Ik ben ervan overtuigd dat individuen elkaar aan hun zang herkennen. Speel een geluidsopname van een willekeurige rietzanger af in een bezet territorium en niet alleen de eigenaar zal poolshoogte nemen, maar ook vaak de buren uit de direct omringende territoria. Deze reactie zwakt af wanneer dezelfde geluidsopname meermaals gedurende opeenvolgende dagen wordt afgespeeld. (Hier kwam ik achter door van geluidsopname te wisselen, waarna individuen plots weer feller reageerden.)

Het gros van de territoriale conflicten wordt vocaal 'uitgevochten'. Hierbij wordt vaak een nasaal klinkend 'tret-tududu' ten gehore gebracht, wat ik als 'nasale riedel' ben gaan typeren. Deze roep lijkt in deze context de meest agressieve uiting in het vocabulaire van de rietzanger (maar wordt ook gebruikt als contactroep tussen partners, zie verderop). Vaak wordt ook deze roep als reactie gegeven bij het afspelen van rietzangerzang in een bezet territorium. In mijn beleving is dit het equivalent van het menselijke 'BEZET!' wanneer je aan een gesloten toiletdeur rammelt. Opvallend is daarbij dat deze reactie vaker wordt gegeven gedurende het krassende deel van de zang. Ook vogels die boven de speaker in een mistnet hangen doen dit. De reden hiervoor is mij niet duidelijk. Wellicht is dit het meest provocatieve deel van de zang?

Zodra een rietzangerman een vrouw binnen zijn territorium heeft gesignaleerd, verandert hij onmiddellijk zijn gedrag. Mannen houden tijdens het zingen

Figuur 1. Seizoensverloop in de gemiddelde kans dat een ongepaarde (zingende) man baltsvluchten onderneemt, op basis van 2163 observaties van 200 individuen. De observatieduur varieert sterk tussen observaties -afhankelijk van de snelheid waarmee de kleurringen kunnen worden afgelezen-, maar aangezien de werkwijze gedurende het seizoen gelijk blijft is dit vermoedelijk niet van invloed op de hier getoonde seizoenstrend.

hun omgeving scherp in de gaten, en mogelijke indringers worden meteen aan een nadere inspectie onderworpen. Zo ook vrouwen. In een geval waarbij ik meen de prille kennismaking van een man met een vrouw te hebben gezien, leek de vrouw in eerste instantie te worden benaderd als een reguliere indringer, waarbij de man op een imponerende wijze met opgezet verenkleed de nieuwkomer benaderde. Hierbij zag ik de vrouw in kwestie een onderdanige houding aannemen, waarbij ze de kop naar beneden richtte en de vleugels iets liet hangen, waarna de man passief door de vegetatie om haar heen hipte. Zodra zich een paarband heeft gevormd stopt de man met voluit zingen, en zal hij de vrouw continu volgen bij haar bezigheden, het mate-guarden. (Zoals altijd, bestaan hier ook uitzonderingen op. Zo stak één man, B*/YlB, die drie seizoenen in het studiegebied aanwezig was, vrijwel geen moeite in mate-guarding. Hierdoor vergde het extra inspanning om van deze man de broedstatus vast te stellen. In de meeste gevallen vertoonde hij enkele dagen 'vaag' gedrag -weinig vocaal, geen volle zang- om vervolgens een klein stukje verderop, in een nieuw territorium, weer voluit te gaan zingen. Koud zoeken leverde dan vaak een nestvondst in het eerste territorium op, tot zeven keer toe in 2020; een record aantal nesten voor een individu, waarin ik echter niet overal eieren aantrof). Gedurende de mate-guarding fase zit de man doorgaans alert in een rietstengel, terwijl de vrouw vooral druk lijkt met totaal andere zaken dan haar partner, zoals foerageren. In het voorjaar consumeren ook de vrouwen voornamelijk uitsluipende dansmuggen. De man blijft daarbij veelal op korte afstand van de vrouw waarbij hij haar op een opvallende manier, met opgezette rugveren en in de vlucht 'hangende' vleugels, volgt terwijl ze zich door de rietstengels boven het wateroppervlak verplaatst. In deze fase waarschuwt hij de vrouw ook voor naderend onheil, zoals een overvliegende kiekendief of een naderende vogelaar (die daarmee veelal niet ongestoord haar kleurringen kan aflezen). Dit doet hij door middel van een haperend gezang dat erg lijkt op de kortzang dat als alarmgeluid gedurende de jongenfase wordt geproduceerd.

Het ergste wat een man gedurende de mate-guarding fase lijkt te kunnen overkomen, is zijn vrouw uit het oog verliezen. In dat geval slaat het beheerst ogende mate-guarding acuut om in een neurotisch

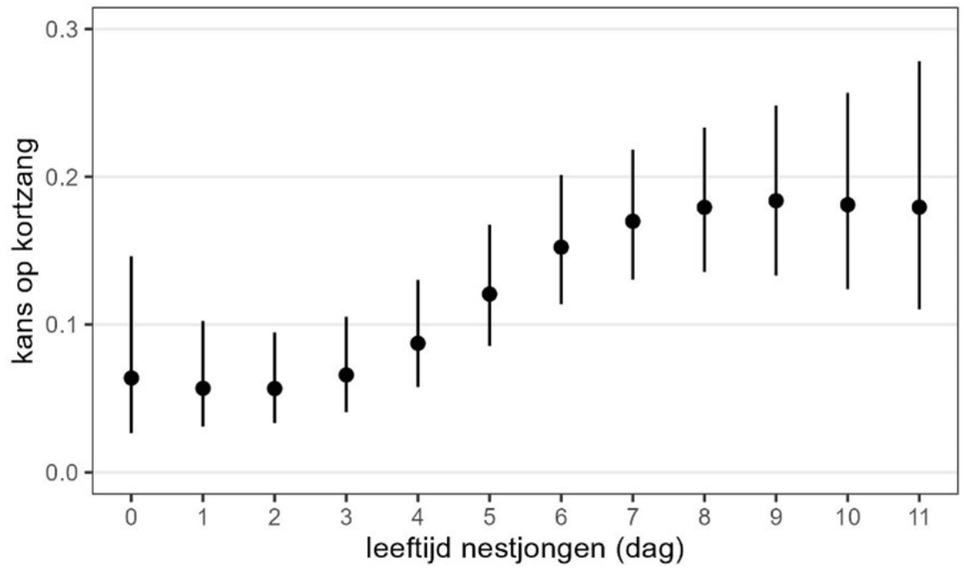
ogend gedrag, waarbij de man zich vluchtig met een onderdrukte zang door de vegetatie verplaatst. Dit gedrag is onmiskenbaar voor een man die zijn vrouw kwijt is en eindigt pas wanneer de vrouw haar locatie prijsgeeft. In het geval de reactie van de vrouw uitblijft, zal de man met steeds meer volume gaan zingen en daarbij ook baltsvluchten ondernemen. Het gedrag van een gepaarde man transformeert dan geleidelijk dus weer naar het gedrag van een ongepaarde man. In de meeste gevallen reageert de vrouw echter vlot op het beginnende gezang van de man, vaak met een nasale riedel, waarna de man rechtstreeks naar de herkomstlocatie vliegt om haar weer in het oog te krijgen. De reden voor deze ogenschijnlijke paniekreactie lijkt mij evident; in geen enkel stadium kom ik zoveel buurmannen in een territorium tegen als tijdens de vroege paarfase. Deze individuen lijken zich goed bewust wat de gedragsverandering van hun buurman impliceert, en zullen ongetwijfeld hun eigen plannen met de vrouw in kwestie hebben. Zodra deze indringers door de man worden gezien, worden ze resoluut achternagezeten, vaak tot ver buiten het territorium. In dit stadium zag ik ook een ringmus en tweemaal een kleine karekiet uit een territorium verjaagd worden. De mate-guarding houdt aan gedurende de nestbouwfase, waarbij uitsluitend de vrouw de nestbouw voor haar rekening neemt. (Geen uitzonderingen hier!) Met name in de beginfase, wanneer het vrouwtje plantenmateriaal zoals mos, gevallen rietblad en plantenwortels voor de basis van het nest verzamelt, zit de vrouw veel laag bij de grond en is alleen de man boven in de vegetatie zichtbaar. Ook nu lijkt hij een belangrijke rol te spelen door de omgeving in de gaten te houden en de vrouw te waarschuwen voor naderend gevaar. Nesten zoeken is in dit stadium een kwestie van de man in de gaten houden en luisteren hoe hij reageert. Neemt de alarmzang toe zonder dat de man wegvliegt, dan nader je doorgaans de vrouw, en daarmee veelal de nestlocatie.

De broedfase – herstartende zang

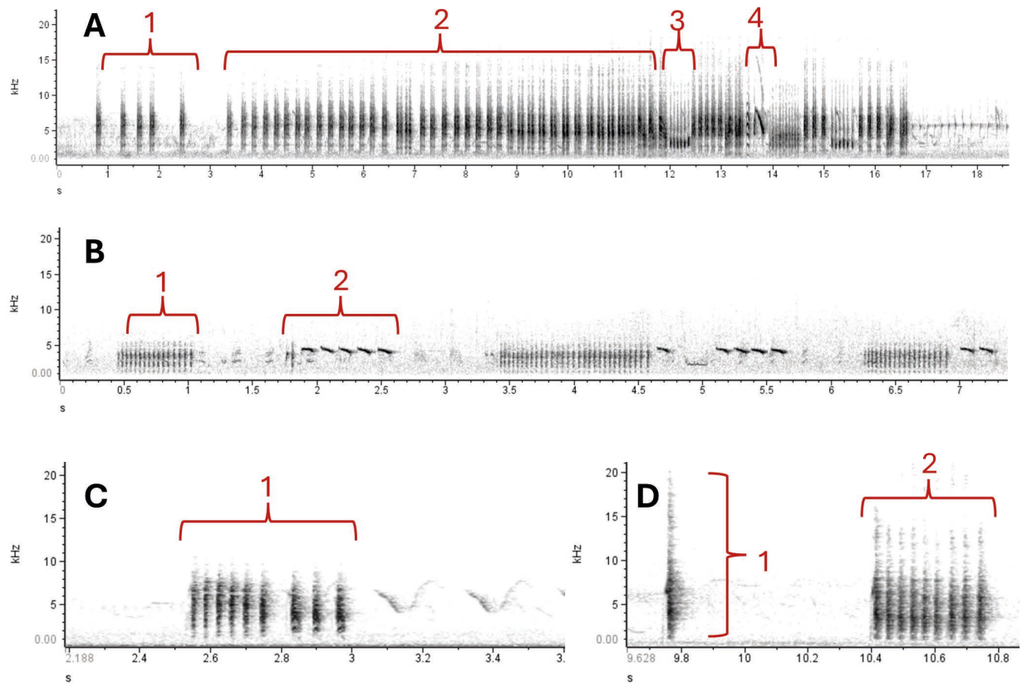
Na het leggen van de eerste eieren besluit een deel van de mannen om een nieuw territorium te vestigen om zo een tweede vrouw aan zich te binden. Hierbij wachten ze (tot mijn verbazing) vaak niet tot de voltooiing van het legsel. Het tweede territorium wordt altijd buiten de begrenzing van het primaire territorium gevestigd. Tegelijkertijd blijven de mannen de vinger aan de pols houden in het primaire territorium, waar de vrouw het bebroeden van de eieren voor haar rekening neemt (maar heel af en toe betrap ik een broedende man op de eieren). Ik zag regelmatig mannen op en neer vliegen tussen hun primaire en secundaire territoria, waarbij vaak met een lange baltsvlucht de terugkeer in het secundaire territorium werd verkondigd. Ongeacht of een man wel of geen tweede territorium bezet, reageren mannen na de eileg steeds minder agressief op het afspelen van zang in het primaire territorium. Wel wordt er nog vaak vocaal gereageerd door middel van een nasale riedel of snerpen, ook door vrouwen. In enkele gevallen waarbij het secundaire territorium direct naast het primaire territorium was gelegen, hoorde ik de vrouw vanuit het primaire territorium ook met een nasale riedel op het gezang van haar partner reageren. Ook zag ik eens een man uit een naburig territorium met onderdrukte zang door een territorium verplaatsen waar de vrouw net zat te broeden. Als reactie hierop reageerde de vrouw ook met een nasale riedel vanaf het nest. Aan de hand van deze observatie heb ik vervolgens geëxperimenteerd om in de eifase nesten te vinden (wat doorgaans alleen lukt met koud zoeken) door met een zangopname een reactie van de broedende vrouw te ontlokken en zo haar nest te lokaliseren. Dit is mij maar een keer gelukt, op een plek waar de nestlocatie in een strook oevervegetatie geruisloos kon worden benaderd vanaf een parallel lopen zandpad met een polderdijk ertussen.

De nestjongenfase – kortzang en felle snerp

Vanaf het moment dat de jongen uit de eieren kruipen, helpen de mannen bij de broedzorg. Voor mannen met twee territoria die een tweede vrouw aan zich hebben weten te binden, levert dit soms een dilemma op als de secundaire vrouw nog niet in de broedfase zit. (In een geval waarbij de secundaire vrouw nog in de nestbouwfase zat, verkoos de man het verzorgen van zijn primaire broedsel boven mate-guarding, waarna ik plotseling een andere buurman -eveneens met een broedende vrouw in een ander territorium- bij deze vrouw zag rondhangen. Kennelijk waren wel beide mannen overtuigd van hun vaderschap, aangezien ze beide twee weken later -na het mislukken van de primaire broedsels van beide mannen- deelnamen aan het voeren van de jongen.) Tijdens de start van de nestjongenfase zijn de oudervogels doorgaans weinig vocaal. Met toenemende leeftijd van de jongen hoor je echter steeds vaker alarmroepen tijdens nestcontroles, met een piek rond het uitvliegen (figuur 2). Bij mannen is dit meestal de kortzang, wat lijkt op de reguliere zang, maar met kortere herhaalde fluittonen, die worden onderbroken door ‘trr’ klanken. Soms ontbreken de fluittonen en bestaat de kortzang uitsluitend uit deze ‘trr’ klanken, wat ik dan als ‘snorren’ noteer. Vrouwen snorren ook als alarm bij het nest, maar dit klinkt doorgaans mechanischer en minder melodieus als bij mannen. Daarnaast produceren vrouwen ook een klikkend alarmgeluid, dat klinkt als een korte ‘tek’. Dit wordt soms afgewisseld met lange ‘trr’ klanken. In gevallen waarbij een nestpredator zich in de omgeving van een nest met jongen bevindt, produceren de oudervogels een felle snerpende roep. Dit is een signaal van totale ontreddering, waarbij doorgaans ook andere leden van de zangvogelgemeenschap komen aangesneld om poolshoogte te nemen. Ik heb dit slechts enkele keren in het veld waargenomen, meestal als reactie op een koekoek, of een onbekend roofdier dat zich door de vegetatie verplaatste. Daarnaast is deze roep ook te horen op camerabeelden van nestpredatie door diverse roofdieren. Zowel de kortzang als de andere alarmgeluiden lijken invloed te hebben op het gedrag van de nestjongen, die veelal in het nest ‘verstijven’ en niet op beweging bij het nest reageren (doorgaans beginnen nestjongen onmiddellijk bij iedere beweging te bedelen, anticiperend op een naderende oudervogel met voer). Daarnaast verhoogt het alarmgeluid mogelijk de paraatheid om vroegtijdig het nest te verlaten. Nestjonge rietzangers kunnen namelijk vanaf acht dagen (en dus ver voordat ze kunnen vliegen) het nest verlaten door eruit te springen en vervolgens door de vegetatie weg te klauteren. Dit nestverlaten wordt vaak door de nestjongen aangekondigd met een korte ‘tek’ (mogelijk een startsignaal naar de andere nestjongen?), waarbij ze zich plotseling afzetten en de

Figuur 2. Gemiddelde kans (met 95% betrouwbaarheidsinterval) dat de man reageert met kortzang gedurende nestcontrole in de jongenfase. De gegevens zijn op basis van 785 bezoeken die ik tussen 2020 en 2023 heb gebracht, van doorgaans minder dan een minuut, aan 177 nesten waarvan tevens de leeftijd van de jongen is vastgesteld.

Figuur 3. Sonogrammen van enkele karakteristieke rietzangergeluiden (bron: Xeno-cantho). A) Karakteristieke volle zang van een mannelijke rietzanger, bestaande uit een korte aanloop met enkele krassende uithalen (1), gevolgd door versnelde salvo's van krassende tonen (2), een plotselinge daling in toonhoogte (3), en enkele korte fluittonen (4). B) Typische kortzang van een man, bestaande uit een snorrende 'trrr' (1) afgewisseld met een rollende fluittoon (2). C) Nasale riedel, bestaande uit een krassend 'tret-tudu', met hier op de achtergrond de 'golfjes' van een zingende winterkoning. D) Alarmgeluid kenmerkend voor een vrouw met jongen, bestaande uit een harde 'tek' (1) gevolgd door een rollende 'trrr' (2).

benen nemen. Bij het ringen van (te) grote nestjongen werd dit gedrag soms getriggerd door een plotseling alarmerende oudervogel, terwijl de jongen in een bewaarzakje zaten.

Tot slot

Na zeven jaar naar rietzangers te hebben gekeken en vooral ook geluisterd, zijn mijn interpretaties van geluiden nog vrij onbeholpen. Zo zal de door mij onderscheiden 'nasale riedel', die volgens mijn beschrijving zowel tussen partners onderling wordt uitgewisseld als door ongepaarde mannen richting indringers, ongetwijfeld verdere nuances kennen die ik op basaal gehoor heb gemist. Om het zanggedrag echt goed te begrijpen is het natuurlijk onmisbaar om ook geluidsopnames te verzamelen, iets wat ik heb nagelaten vanwege een ander focus op broedprestaties (en vocaal gedrag als instrument om die vast te stellen). Kortom, ook hier voldoende aanknopingspunten om je nog eindeloos te kunnen vermaken. Ik zag in dit verhaal een mooie parallel met jouw werk aan fluiters en een bevestiging van een andere boodschap die steeds terugkeert in jouw schrijfwerk. Mit dem Wissen wächst der Zweifel.

Rob, van harte gefeliciteerd! Dank je voor de inspiratie die je mij en velen geeft om altijd te blijven onderzoeken en dus te twijfelen!

[1] *Op basis van een binomiaal model voor de het voorkomen van baltsvluchten kom ik op een repeatability van 5.1% (95% betrouwbaarheidsinterval = 2.1% – 7.9%). Dit is berekend op basis van 2034 waarnemingen van 140 mannen, waarvan minimaal vijf waarnemingen van het gedrag als ongepaarde vogel (op basis van de aanwezigheid van volle zang) zijn verzameld.*

Jantien de Boer

Een vork in je navel

Zojuist luisterde ik naar een opname van een gesprek dat jij en ik in augustus 2024 voerden, op het bankje voor jouw huis. Ik was iets aan het onderzoeken en zat min of meer vast. Goddank mocht ik langskomen.

“Ik ben zo blij dat je er nog bent, we hebben je nodig”, zei ik. Je sputterde meteen tegen: “Nee joh, niemand is nodig.” “Dat mag zo zijn”, antwoordde ik, “maar het is fijn dat we nog van je kunnen profiteren, zulke bloedzuigers zijn wij journalisten dan ook wel weer.”
Even later trok je wit weg toen het woord ‘wijs’ viel. “Omdat ik meer weet dan andere mensen lijkt het net alsof ik veel weet, maar dat is gewoon niet waar. Ik heb een hele bibliotheek achter me staan, mijn hoofd zit vol met kennis, maar zelfs het miniemste stukje weet ik niet.”

Je fulmineerde over natuurbeheerders, die net van school en nauwelijks nog buiten geweest, beuken moeten omzagen. “En niemand die op zijn gat bij zo’n boom gaat zitten en denkt: Wat gebeurt hier in godsnaam. Een beuk staat met zijn wortels in de grond maar wat weten we nou eigenlijk van de bodem af? Hélemaal níks.”
Echt, de keren dat ik bij je was, kwam ik altijd opgewekt weer thuis. “We hebben hérsens”, zei je. “We kunnen nádenken.”

Op de vraag of je wel eens moedeloos wordt van de huidige gang van zaken antwoordde je blijmoedig ontkennend. “In het evolutionaire tijdsverloop maakt het geen zak uit, ook niet wat ik doe.”
“In mijn huis staan misschien wel tienduizend boeken”, zei je. “En ik ben ervan overtuigd dat biologen daar negenduizendnegenhonderd…táchtig niet van gelezen hebben. Al die schrijvers hebben moeite gedaan om er kennis in te stoppen, maar het wordt gewoon niet gelézen, jongen. Auteurs van dertig, veertig jaar geleden zijn niet eens meer bekend.”
Ook daar werd ik lichter van. Het is heel prettig om naar jouw zinnen te luisteren, naar de klémtonen ook.

Toen ik bij je was had je net het boek *Ponds, pools and puddles* verslonden. «Fascinérend, als je erover leest denk je: Jee wat een wereld.» Je wees naar het ven vlakbij, dat al iets aan het verlanden is. Er komt drijvend fonteinkruid in en langs de randen groeit zegge. «Hónderd procent zeker dat de lokale beheerder op een gegeven moment zegt: Dat gaan we weer uitgraven. Maar in dit boek wordt gezegd: Dat moet je níet doen.»
Als je het wel doet, zei je, verniel je namelijk een onvoorstelbare hoeveelheid leven. “Je moet verandering bekijken, volgen en respecteren.” “Maar dan groeit alles dicht!”, repliceerde ik. En jij riep: “Afblijven! Er komt vanzelf weer iets nieuws. Ja! Tuurlijk!”

Dat is de opluchting, denk ik. Wij zitten overal met onze tengels aan. Wij denken dat we allemachtig belangrijk zijn en jij steekt een vork in onze navel. “Hoogmoed”, zei je. “Hubris. Dat is waar ik me aan stoor. Er is geen rust meer om onderzoek te doen, om te kijken naar hoe ingewikkeld alles is. Als we bijvoorbeeld zouden weten en horen wat er onder de grond gebeurt, zouden we eraf blijven.”
Bekijk het, volg het en respecteer het.

Als je weer opnieuw mocht beginnen, zei je, zou je insecten gaan bestuderen. “Dat is zo’n gevarieerde wereld, die is nog veel krankzinniger dan de rest bij elkaar. Als je die mierenboeken leest van Edward Wilson, je gelooft je ogen niet. En in biomassa gezien zijn er meer mieren dan mensen op aarde. Onvoorstelbaar.”

Kijk. Dát is het.
Zie je nu waarom je, vaker dan je lief is, bloedzuigers van buiten aantrekt? Omdat je optilt, kietelt, leest en meeslepend schrijft en vertelt. Omdat je mensen kleiner en de wereld groter maakt.

Pieter Bogaers

Rob Bijlsma, gehaat door de '*doenalsoffers'* en een groot voorbeeld voor zijn vrienden die beseffen slechts te gast te zijn in de omringende wereld.

(Een vriendschapsbetuiging door Pieter Bogaers (1951) zonder ooit met Rob Bijlsma aan tafel gezeten te hebben, 24 februari 2025).

Ook al heb ik Rob Bijlsma (1955) nooit persoonlijk gesproken, echter dankzij zijn boeken *Kerken van Goud, Dominees van Hout*, *de verwording van de Nederlandse natuur,* Atlas contact 2014 en *De geur van het bos* (2022) en eerdere krantenartikelen in *NRC* voel ik me zeer met hem verwant. Waarschijnlijk komt dat, doordat Rob Bijlsma niet aardig gevonden wil worden. Hierin komen wij met elkaar overeen. Als ik het juist heb lijken wij in dat opzicht op elkaar. Bijlsma heeft evenals ik geen zin om met alle winden mee te waaien, temeer omdat dat niets oplost voor de grote natuurachteruitgang in Europa, nationaal, regionaal, en wereldwijd, waarmee hij en ik – ieder op eigen manier- bezig is. De overeenkomst is verder, dat we allebei van jongs af aan begeesterd zijn door de biologie. Hij noemt zichzelf in *Hars aan je handen*, hoofdstuk 1 van zijn boek uit 2022 '*evenals vele anderen bezeten door de natuur'.*

Dat gold ook voor mij, de enorme verbazing en verwondering voor wat je in de natuur omgeeft, en waar je als nieuwkomer in de wereld niets van weet. Die enorme wereld schreeuwt om ontdekking en kennisverwerking en blijvende eerbied.

Bijllsma noemt als ondertitel van *Hars aan je handen* het volgende citaat van E.O. Wilson uit 2013 (*Letters to a young scientist*, Liveright Publishing Corporation, New York, pagina 184): *Life on earth remains so little known that you can be a scientific Explorer without leaving home.* Dat citaat en alle publicaties van R. Bijlsma getuigen van een grote belezenheid, nauwgezetheid en vastlegging van waarnemingen, studiezin en analytisch vermogen en het leggen van dwarsverbanden.

En ook daarin vormt Bijlsma een enorme uitzondering in Nederland en vermoedelijk de hele door hebzucht en gemakzucht gedreven wereld. Wie leest er nog een boek? Of zoals Roberto Perotti, een wereldwijd beroemde Italiaanse onderzoeker van staatseconomie in zijn boek uit 2016 *Status Quo, Perché in Italia è cosi difficile cambiare le Cose (e come cominciare a farlo)* beschrijft, laten gestudeerde mensen, zij die geacht worden orde en samenhang te brengen in de kennis der materie en deze orde en samenhang kritisch te verantwoorden en te analyseren, het op maatschappelijk gebied op alle niveaus grotelijks afweten. De opdracht van Perotti is gelijkluidend aan die van Bijlsma. Of, vertaald vanuit het Italiaans: Omdat, zoals Perotti aantoont, met de data bij de hand, het veranderen van stilstand mogelijk is. Maar het is nodig te studeren, de feiten te contrasteren met internationale ervaringen en deze niet uit machtsoverwegingen toe te dekken ten behoeve van de overheid, en ook niet te wijken voor cynisme en onverschilligheid. Bovenal is het nodig (in het Italiaans) *chinare la testa e lavorare, lavorare, lavorare*: het hoofd buigen en werken, werken, werken.

In zijn toelichting grijpt Perotti terug op een literaire figuur uit het derde hoofdstuk van *I promessi sposi* van Manzoni en wel naar de figuur *Azzeccagarbugli*, een persoon die veiligheidshalve zich aan de kant van de macht schaart. De achternaam Azzeccagarbugli is in Italië synoniem geworden met personen, die - tegen beter weten in - kiezen voor de status quo, het afdekken van de macht en van de overheid. Personen die kiezen voor het veiligstellen van de belangen van overheden, kapitaalkrachtige ondernemers, projectontwikkelaars en exploitatiemaatschappijen. Zie voetnoot, Italiaanse tekst.

Toegespitst op Rob Bijlsma: Bijlsma laat zich niet corrumperen. Hij is niet gevoelig voor de verleidingen van macht en machtsspelletjes. Uit ervaring weet hij dat meegaandheid leidt tot *het op elkaar afstemmen van de belangen* van nationale en lagere overheden en van ecologische bureaus, die - als dienstverleners voor projectontwikkelaars en overheden - de bevolking en gemeenteraden en ook provinciale staten stormrijk moeten maken om infrastructurele plannen van hun opdrachtgevers er doorheen te drukken. En dit ten koste van ecosystemen, natuur, landschap, milieu en klimaat. Ook de rechterlijke macht en de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State mogen door deze bureaus en hun opdrachtgevers worden misleid *("nimis frequenter", "enkele bureaus/ecologen als witte raven daargelaten",* zoals Bijlsma dat terecht noemt).

Zelf heb ik als academisch opgeleid bioloog en ecoloog (periode 1971 tot heden) en als advocaat bestuursrecht (1986 -2017 en daarna als onderzoeker machtsverhoudingen tussen overheid en burger in kwesties van natuur en landschap dezelfde ervaringen opgedaan, onafhankelijk van Bijlsma. Groot was dan ook mijn blijdschap, toen ik zijn boeken ontdekte en las. Het boek *Dominees van hout* werd mij overigens onder de toonbank, in een afgelegen hoek in de boekwinkel getoond met de mededeling van de eigenaar dat zij Bijlsma bewonderde, maar dat hij volgens haar klanten "*wel controversieel was*". Dat was voor mij zoals zij verwachtte wel een aanbeveling.

Bijlsma heb ik vervolgens geraadpleegd bij mijn analyse van de machtsverhoudingen in het Gooi. Rob Bijlsma heeft evenals andere bevriende biologen de impuls gegeven om mijn ervaringen op schrift te stellen.

Zie daarover het door mij gepubliceerde boek uit oktober 2023, een monografie over de gemeentelijke besluitvorming in de jaren 2021-2023 bij bestemmingsplannen. Het betreft het voormalige defensieterrein en het oud AZC van 40 hectare op de Centrale heide van het Gooi. Het grenst aan de Natuurbrug Laarderhoogt en langs de A1 bij afslag 8, Blaricum. Chronologisch en tot in detail wordt een inkijk gegeven in de bestuurlijke competenties van drie betrokken gemeenteraden (Gooise Meren, Hilversum, Laren) en in de wijze van behandeling van deze zaak door de Afdeling bestuursrechtspaak van de Raad van State. Bijlsma's brieven aan mij zijn daarin integraal opgenomen, ook op de achterflap.

Rob Bijlsma reageerde op 20 april 2023 op mijn analyse van 17 april 2023, welke analyse de grondslag vormt van het boek uit oktober 2023, zie aldaar p.324, citaat:

Onderwerp: RE: Analyse uitspraak 1 februari 2023 ABRvS en B.o.b. van 6 februari 2023 GS Noord-Holland, een terugblik , 17 april 2023.

Beste Pieter,
Wat hebben jullie een peut werk verzet zeg, temeer schokkend als je ziet met welk gemak het betaalde nep-ecologenfront zich bedient van dooddoeners, leugens, verdachtmakingen en ander gechicaneer. Uiteraard kende ik dit verschijnsel, maar om het zo uitgesponnen in honderden pagina's tekst tegen te komen en bevestigd te zien is een bewijs ten overvloede van het echec van zogenaamd objectieve berichtgeving door ecologische adviseurs (waaronder, het moet gezegd, heel af en toe nog witte raven zitten, maar omdat de opdrachtgevers precies weten bij welk bureau ze moeten aankloppen om een welgevallig rapport voorgeschoteld te krijgen,

trekken ze de zaken bijna altijd naar zich toe zonder bakzeil te halen of concessies te doen). Er is overigens zo onwaarschijnlijk veel wrakhout actief in het adviseurswereldje – en onder de 'groene' jongens helemaal – dat je bijna blind een bureau kunt aantikken op internet om verzekerd te zijn van een onzinrapport waarmee je weg komt. Let wel: dit geldt ook voor de clubs die zich van betrokken vrijwilligers bedienen en zichzelf afficheren als een 'kenniscentrum'. De vrijwilligers hebben géén idee hoe hun gegevens worden gecorrumpeerd door deze geldmakerijen. WIJ ZAGEN DE TAK AF WAAROP WIJ ZITTEN.

Schokkend. Een 'Gebed zonder End' bovendien, dat alleen door buitensporige vasthoudendheid van de bezorgde burger enigszins kan worden bijgesteld. Ik vrees echter dat, zelfs indien met naam genoemd, de betrokken bureaus, namaak-ecologen en gemeentes onverdroten doorgaan op het ingeslagen pad, namelijk uitvoering van projecten die strijdig zijn met de wetgeving. Want laten we wel zijn: de wet is er voor jullie (jullie te lezen als 'burger'), niet voor 'ons' (ons te lezen als: overheid). Wat het extra sneu maakt: wat een verspilling van energie en talent (dat talent aan de kant van de burger, nadrukkelijk niet aan de kant van bureau of overheid), wat een extra gewicht wordt er op de toch al krakende overheid en rechterlijke macht gelegd!

Aan de ene kant maakt het me somber, aan de andere kant een diepe buiging voor de burgers die vanuit een algemeen belang redeneren en tegen de stroom inroeien om de bestaande wetten op dat vlak althans een beetje te laten werken. In een buitensporig rijk land als het onze zou je verwachten dat het dienen van andere belangen dan alleen geld een vanzelfsprekendheid is. Maar integendeel: het lijkt wel alsof rijkdom en welvaart aansporen tot de wens te komen tot nóg meer rijkdom en welvaart, ten koste van wat dan ook. Ik neem mijn pet af voor jullie inzet, diepe buiging,
Rob
PS Reeën knabbelen inderdaad, en wroeten niet, maar wat ze wel doen: krabplekken maken. Dat ziet er uiteraard heel anders uit dan het wroeten van dassen (neusputjes maken, en die soms met de voorpoot iets uitkrabben). Ik voeg een krabplek van een ree toe.

Tevens waarschuwde Rob Bijlsma mij in een vervolgschrijven van 23 april 2023 om geen overdreven verwachtingen te koesteren van mijn schrijven aan de Raad van State van 21 april:

Beste Pieter,
Zelfs de allergrootste bureaukluiver zal nooit 100-en pagina's tekst gaan lezen. Mij is altijd geleerd, en dat bleek in de praktijk te kloppen, dat het verstandig is te openen met een krachtige samenvatting van niet meer dan een kwart pagina.
In het gunstigste geval zal de gehoopte lezer dát in ieder geval lezen. De kans dat de volgende 8, 10, 15 of 650 pagina's worden gelezen, is miniem. Maar misschien ben ik te pessimistisch over het leesniveau, de leesvaardigheid en de 'Ausdauer' van de lezers in het meer juridische deel van de samenleving. Onder zogenaamde natuurbeschermers is echter het aandeel van zelf-verklaarde analfabeten (mensen die wel kunnen lezen, maar dat niet doen) enorm.
Voor de rest, aan uw betrokkenheid schort het niet! En voor wie zorgvuldig leest, is het een fraai exposé van de virtuele wereld waarin grote aantallen mensen hun boterham verdienen. Helaas ook onze voormalige natuurvrienden, die op een enkeling na de slinkse manieren van doen van de uitbaters van de wereld, inclusief hun taal, hebben overgenomen. Voer voor psychologen, zou W.F. Hermans schrijven.
Hartelijke groet,
Rob

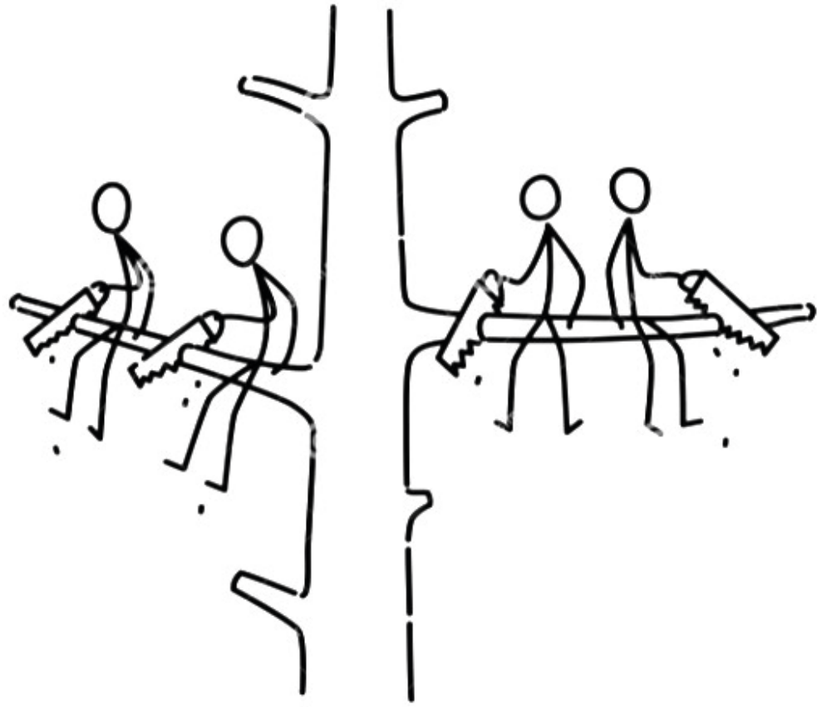
De brieven van Rob Bijlsma bevestigen het onheilspellende gevoel dat mensen kennen. Een ding is zeker, zonder de wil om machtsverhoudingen te onderzoeken ook onder zogenoemde natuurbehartigers lijkt alles koek en ei.

Het is voor mij een grote eer om deze bijdrage aan het Liber Amicorum voor Rob Bijlsma te hebben mogen schrijven op verzoek van mw. Hanneke Sevink, die elke dag handelt in lijn met de belangen van de roofvogelpopulaties in Nederland samen met Rob Bijlsma en vele anderen.

Pieter Bogaers, 24 februari 2025
Bereikbaar via: pieterb.bogaers@gmail.com, tel.nr.: 035-6935209, Barbaragaarde 3, 1403 JK Bussum

Bijlsma R., 2021, *Kerken van Goud, Dominees van hout, over de verwording van de Nederlandse natuurbescherming,* Atlas Contact Amsterdam/Antwerpen, 352 pp., ISBN 978 90 450 4463 7, NUR 410/907;
Bijlsma R., 2022, *De geur van het bos,* Atlas Contact Amsterdam/Antwerpen, 367 pp., ISBN 978 90 450 4466 2, NUR 410/435;
Bogaers P.B.Ph.M., 2023, oktober 2023, *Wij zagen de tak af waarop wij zitten, de teloorgang van de natuur door de rechtsstaat,* Uitgeverij Bogaers, Bussum, ISBN 9789464910049, 380 pp. Een index van 30 pagina's maakt het boek goed doorzoekbaar.
Perotti R., 2016, september 2016, Status quo, *Perché in Italia è cosi difficile cambiare le Cose (e come cominciare a farlo),*Serie Bianca, Feltrinelli, Milano, ISBN 978-88-07-17308-0, 195 pp, plus indice 3 pp.;

voetnoot
l capitolo terzo de I Promessi Sposi si apre con la **confessione di Lucia del tentativo di seduzione da parte di don Rodrigo** che, rifiutato, si vendica intromettendosi nell'imminente matrimonio con Renzo. Quest'ultimo, su consiglio di Agnese e placando provvisoriamente i propri impulsi di vendetta, si reca a Lecco dall'arcinoto **Azzeccagarbugli,** un avvocato - in realtà, un esponente emblematico dei legulei secenteschi e delle condizioni in cui versa la giustizia del secolo... - che dovrebbe difenderlo dal torto subito. Nasce invece un equivoco tra i due personaggi, e l'Azzeccagarbugli pensa che Renzo sia in realtà un bravo. Quando il giovane riesce a spiegare la situazione, l'avvocato, codardo, per non sfidare un potente e incorrere nelle sue ire si rifiuta di aiutarlo. Renzo, così, è costretto a tornare nel paese da Lucia e Agnese. L'avvocato si connota, come don Abbondio del resto, come un **personaggio che sceglie di stare dalla parte del potente**, per evitare le conseguenze di una sua possibile opposizione

Beide cartoons van internet, makers onbekend

Daan Bos

Confronterend carrièreadvies

In 2006 liep ik parallel aan Rob door rijst en mangrovegebieden in West-Afrika. Het doel was om beter te begrijpen hoe belangrijk de verschillende vegetatietypen langs de kust van West-Afrika voor vogels zijn. Rob was bereid om te helpen en heeft zelfs een zeer belangrijk deel gedaan. Samen met lokale collega's hebben we vele plotjes geteld. Wat een scherpte heeft die man, wat een doorzettingsvermogen, wat een steun! Erg leuk om zo meer te leren van het (eco-) systeem daar en - in de slipstream - een klein beetje van de mens Rob Bijlsma.

De man die in het eerste gesprek met mij vrijwel direct had laten weten dat ik beter een carrière in de IT kon zoeken. Dit, omdat er te veel mensen zijn die weliswaar geld rondpompen dat voor natuur bedoeld is, maar niets betekenen voor natuurbescherming. Of die een Roodborst niet van een Blauwborst kunnen onderscheiden.

Ik blijf het me herinneren, die kritische noot. En ik las de kern van dit advies daarna regelmatig terug in zijn boeken. Ja, het is natuurlijk eigenwijs, dat ik in de biologie ben gebleven. Maar ik vind dit vakgebied té interessant en belangrijk. En mede daardoor kon ik enkele jaren later wel samen met hem door de rijstvelden banjeren!

Niettemin neem ik zijn lessen wel ter harte. Kritisch blijven op wat je verzamelt en blijven nadenken of het wel bijdraagt. En schrijf de bevindingen op, zodat het niet verloren gaat.

De humor daarbij en de fijne schrijfstijl van Rob maken zijn teksten ook nog leuk om te lezen. Dat inspireert! Het laat ons zien wat van waarde en wat rijkdom is.

Christiaan Both

In de voetsporen van Broeder Agatho: 70 jaar later

In mijn hoofd fladdert nog een bonte stoet Afrikaanse vogels: de whydahs met hun onhandig lange staarten, de drukke wevers met hun vreemde liedjes, de iridiserende sunbirds die struiken met bloemen heftig verdedigen voor een nectarmaaltijd. Met één been sta ik nog op de savanne, met het andere been ben ik al weer in Nederland geland. Misschien voelen trekvogels zich wel zo, als ze eigenlijk net iets te vroeg zijn gearriveerd in het nog koele Europa. Ze konden de trekonrust niet weerstaan, maar hebben nu toch wat spijt, en denken met nostalgie aan het mooie Afrika. Ik begrijp weer beter waarom die trekvogels de saaie West-Europese winter vermijden, en als trekvogel zou ik liever een Balkan- dan een bonte vliegenvanger zijn. Liever de groene en relatieve koele hoogvlaktes van Oost-Afrika, dan het klamme bos van West-Afrika.

Terug in Nederland wil ik graag weten hoe het “mijn” roodborsttapuiten tijdens mijn afwezigheid is vergaan. Ondertussen weet ik dat ik me weinig zorgen hoef te maken dat het weekje winterweer dat ik heb gemist veel effect heeft gehad op de overwinterende roodborsttapuiten. Vanochtend (25 februari) probeert de zon wat door de dunne bewolking te komen. De zanglijsters zingen opeens uitbundig, net als de graspiepers, merels, koolmezen, spreeuwen en vinken. Allemaal het voorjaar in hun bol. Ik vind ze wat optimistisch, want het is hier maar fris wanneer je net terug bent uit Afrika.

De solitaire roodborsttapuitman zit op zijn gebruikelijke plek in de lisdoddes langs een slootje. Anderhalve kilometer verderop in het moeras zit het eerste paar (altijd doorzoeken wanneer je er één ziet: bijna altijd vind je de partner). Heel prettig wanneer je weet wat je moet verwachten. Paar 2 is niet thuis, maar paar 3 en paar 4 wel. Vandaag doorbreekt het mannetje van paar 4 het maandenlange zwijgen. Nooit hoor ik roodborsttapuiten roepen in de maanden december en januari, en het is uitzonderlijk dat er nu al in februari geroepen wordt. Verdachte waarneming, want het wijst op enige sociale reuring na een weer zeer stabiele winterperiode. Zou de solitaire buurvrouw een poging doen om zich in te vechten? Ik vind haar niet hier, en ook niet op haar gebruikelijke plekje, 100 meter verderop. Doorfietsen naar paar 5, en ook daar wordt driftig geroepen, en ik denk zowaar enige voorzichtige zangstrofen te horen. Het paar zit in hun eigen, vaste braamstruweel, maar vlak daarbij ontdek ik een andere man. Hij is ongetwijfeld de bron van de onrust, want hij roept druk, en staat zeer regelmatig te bidden in de lucht. Vliegt onrustig heen en weer. Duidelijk nieuwe aankomst, de eerste dit voorjaar (of is het eigenlijk nog winter?).

Voor mij is één van spannende verschijnselen in de natuur dat er vaak zoveel variatie binnen soorten bestaat. En misschien soms juist ook wel helemaal niet, hoewel het veel gemakkelijker is vast te stellen dat iets er wel is, dan wanneer je denkt dat het er niet is[1]. Die fascinatie voor variatie kan je beschouwen als gekrabbel in de ecologische marge. Als te veel vanuit de theorie gedacht, al snel een hype voor (academische) biologen die meer geïnteresseerd zijn in modellen dan wat er in het veld er echt toe doet (zeker omdat maar weinigen de link vervolgens leggen met de omgeving). Is het nu echt belangrijk dat de ene koolmees twee eieren meer legt dan de andere? Of dat, wanneer je ze in een volière stopt, de ene mees (of kanoet of huismus) zich iets sneller door deze kunstmatige omgeving een weg baant dan de andere? Maar voor ons biologen die in evolutie geïnteresseerd zijn, kan deze variatie het basismateriaal zijn waar selectie op plaatsvindt. Althans, dat denken we vaak, hoewel we vergeten dat we vaak maar naar een enkel onderdeel van die variatie kijken, en dat individuen een ingewikkelde optelsom vormen van heel veel kenmerken[2]. De vraag is altijd wat je leert om maar naar een enkel stukje van deze puzzel te kijken, maar voor modellen en een mooi verhaal is het prettig om je te beperken.

Ondanks al deze bedenkingen geloof ik nog steeds dat die variatie fascinerend is, en dat het ons kan helpen om iets te begrijpen over hoe snel soorten zich kunnen aanpassen als de omgeving verandert. En ook op wat voor manier ze zich kunnen aanpassen. Maar ik weet ook dat dit zonder goede metingen aan de omgeving niet zo zinnig is, en dit is zoveel gemakkelijker gezegd dan gedaan[3]. Hoe dan ook, die variatie is niet altijd gemakkelijk te bestuderen, want daarvoor is het prettig wanneer je individuen echt als individu kan herkennen. Ringen, liefst kleurringen (maar niet voor Rob!), of nog beter vogels met zenders uitrusten. Hoeveel hebben we daar niet van geleerd de afgelopen decennia? Rob die beweert dat zijn beeld van wespendieven door het zenderen geheel is gekanteld, en dat veel van zijn oude waarnemingen tijdens het boomtoppen maar nietszeggend zijn gebleken[4]. Helaas moet dit verhaal het doen zonder enige externe middelen van individuele herkenning, en zal ik alleen op basis van een aantal kleedkenmerken, samen met de plaats van waarneming iets kunnen zeggen over een paar individuen[5]. Hier een poging ook om dat in groter perspectief te plaatsen, met alle mitsen en maren.

Met enige schroom vertrouw ik dit verhaal aan het papier toe. De belangrijkste reden daarvoor is dat degene waarvoor dit geschreven wordt, ooit in niet mis te verstane woorden aangaf dat iemand pas iets zinnigs over een soort kan vertellen, wanneer hij of zij daar minstens zeven jaar intensief naar heeft gekeken. Nu twijfel ik wel of die zeven jaar helemaal letterlijk genomen moet worden, of dat het meer in Bijbelse termen was bedoeld. De zeven vette en zeven magere jaren. Een lange tijd die niet gemakkelijk overzien kan worden. Of de inspanning moet in ieder geval aanzienlijk zijn (want zonder inspanning krijg je bijna niets van waarde: “de Mensch moet lijden”). Ik denk dus dat ik na vijf jaar geen onzin ga opschrijven over de roodborsttapuiten van de Westerbroekstermadepolder, maar ik weet dat het maar een korte periode is. En ik beloof dat ik ze hierna niet zomaar opgeef en zal blijven kijken totdat er eindelijk nog eens een strenge winter komt. Als die er ooit nog komt in mijn tijd van leven, en eigenlijk ben ik vooral benieuwd wat er in de jaren daarna gebeurt[6].

Ik zal proberen het verhaal eens een keer te vertellen zonder het op te kloppen met verwijzing naar klimaatverandering. Dit is een verhaal over deeltrekkers, of misschien mag ik het ook niet in dergelijk algemene termen schetsen. Dit is dus een verhaal over roodborsttapuiten. En om het dus nog specifieker te maken: het is het verhaal over roodborsttapuiten in de Westerbroekstermadepolder tussen oktober 2020 en februari 2025. Het begon met een data-exercitie (Both 2023) die Rob triviaal vond (“Natuurlijk hakken strenge winters er enorm in bij dit soort beesten”), en we moeten Covid dankbaar zijn dat het me bijna dwong om winterveldwerk te gaan doen. Geen fietsen door een saaie stad naar het werk, maar lekker de polder in. Elke dag een frisse neus. Geen najaarsroodborsten tellen op weg naar het werk, maar een poging tot kwantificeren van het vertrek van roodborsttapuiten in het najaar. Zo’n projectje loopt gemakkelijk uit de hand, en van één najaar met lockdown, evolueert het langzaam in iets dat richting een lange termijnreeks gaat. En er is van alles over te schrijven, maar ik zal me wat proberen te beperken tot een beschrijving van de overwinteraars en de terugkeer in het voorjaar. Het is eerbetoon aan veldwerk, een hommage ook aan Broeder Agatho, die zeker een veel betere roodborsttapuitenbioloog was dan ik. En het is natuurlijk ook geïnspireerd door Rob en zijn manier van werken.

Methoden

Ik heb de waarnemingen gedaan in een deel van de Westerbroekstermadepolder, dat onderdeel is van het Zuidlaardermeergebied (53°10’N, 6°40’O). Het totale gebied besloeg zo’n 75 ha, wat is in te delen in drie verschillende habitats: (1) Relatief extensief maar kruidenarm grasland waarin pitrus ongeveer 20% van de oppervlakte bedekt, met sloten waarin veel grote lisdodde groeit (23 ha), (2) Moeras langs fietspad en spoordijk, met vrij veel open water, begrensd door vegetatie met veel grote lisdodde en pitrus, en verder wilg, riet en braamstruweel op het drogere deel. Langs het fietspad staan hogere bomen (wilg, berk, lijsterbes, els). Beetje moeilijk te begrenzen gebied, want hoever kijk je het moeras in, maar ik heb een stuk van ca 14

ha bekeken. (3) Klassiek natuurontwikkelingsgebied met Konikpaarden en Schotse hooglanders, waarbij een mozaïek is ontstaan van veel pitrus, met lagere delen gras. Relatief kruidenrijk met veel kattenstaart, en in latere jaren hoge bedekking van riviertandzaad. Verspreid staand bramenstruweel is aanwezig.
Gebied ligt ingeklemd tussen het spoortalud en het nattere moeras, en het door mij bekeken gebied beslaat zo'n 38 ha [7].

Waarnemingen voor dit stuk zijn gedaan tussen 1 oktober en 31 maart, en beslaan de vijf winters (2020/21 – 2024/25), waarbij voor het laatste jaar de waarnemingen lopen tot 8 maart. In de periode 1 oktober-14 februari, bracht ik gemiddeld 34 bezoeken per jaar (dat is gemiddeld eens per vier dagen; zie tabel 1). Tijdens ieder bezoek zocht ik met de verrekijker de vegetatie af op de aanwezigheid van roodborsttapuiten, waarbij ik elk individu noteerde met geslacht, tijdstip, precieze plek en een korte beschrijving van gedrag (zingend/roepend/ter plaatse). Omdat ik snel wist waar de overwinterende vogels ongeveer verbleven, werd het steeds gemakkelijker om individuen te vinden. Wanneer ik één individu zag, bleef ik doorzoeken naar een mogelijk tweede individu (paar). Voor de periode waarin aankomst verwacht kan worden (vanaf 15 februari) bezocht ik het gebied gemiddeld 16 keer seizoen (eens per drie dagen). In totaal gaat het om ca 480 uur winters veldwerk.

Vanaf de winter van 2021/22 gebruikte ik een camera met telelens om individuen te fotograferen voor mogelijk individuele herkenning. Ondertussen heeft dat geleid tot duizenden foto's die geduldig op een harde schijf wachten om verder uitgewerkt te worden. De fotoreferentie heeft goed geholpen om binnen jaren een goed beeld te krijgen van individuele mannen, en hun relatieve plaatstrouw. In een aantal gevallen kon dat ook worden vastgesteld tussen jaren, omdat mannen zeer duidelijke individuele kenmerken hadden. Voor vrouwen heb ik hier niet naar gekeken.

Overwintering

Weinig zaken in de natuur zijn stabiel, maar het aantal overwinterende roodborsttapuiten in de Westerbroekstermadepolder in de vijf onderzochte winters had een opvallende smalle bandbreedte (14-20 individuen, tabel 1; figuur 1). Het overgrote deel overwinterde als paar: in slechts vijf gevallen begon een man alleen aan de winter, en in slechts één geval deed een vrouw dat[8]. Hier tegenover staan 37 heteroseksuele paren die samen aan de winter begonnen (dus slechts 7.5% van de individuen begon solitair aan de winter). In de winters van 2022/23 en 2023/24 waren er zelfs alleen maar paren die samen aan de winter begonnen. Dit verschijnsel van gezamenlijk overwinteren is van meer plekken bekend. Broeder Agatho noemt dit voor Limburg en Noord-Brabant, maar het is ook beschreven uit Groot-Brittannië waar de suggestie wordt gegeven dan broedparen als paar de winter ingaan (Phillips 1967, Phillips and Greig-Smith 1980), en uit Israël waar de soort niet broedt en waar winterparen weinig stabiel lijken (Gwinner *et al.* 1994).

De overlevingskans van de roodborsttapuiten gedurende de winter lijkt "absurd" hoog (maar zie ook (Phillips 1967) voor een vergelijkbaar getal in Schotland). De kans dat een overwinterende roodborsttapuit die ik vanaf 1 november waarnam, nog aanwezig was eind februari[9] was voor mannen 95%[10] en voor vrouwen was dit 84%[11]. Dit is de kans per vier maanden, en omgerekend op jaarbasis zou de overlevingskans voor mannen uitkomen op 86% en voor vrouwen op 60%. Voor vergelijkingen met enkele andere studies is een maandelijkse overlevingskans beter, en voor mannen komt dit neer op 99% en voor vrouwen 96%. Dit zijn overlevingsgetallen die hoger zijn dan geschat voor black-throated blue warblers die in Jamaica overwinteren (93%, (Sillett & Holmes 2002)), en in de orde van grootte liggen van Kirtland's Warblers op de Bahamas (97.7% (Rockwell *et al.* 2017)), wood thrushes in Belize (98%, (Rushing *et al.* 2017)), willow flycatchers in Costa Rica (99%, (Paxton *et al.* 2017)) of paapjes in Nigeria (98%, (Blackburn and Cresswell 2016)). Let wel: dit zijn allemaal tropische gebieden[12]. Voor deze soorten is deels aannemelijk gemaakt dat veel van de jaarlijkse mortaliteit plaatsvindt tijdens de trek (vooral in voorjaar), maar dat die hogere mortaliteit opweegt tegen de hoge overlevingskansen in het overwinteringsgebied. De hoge overleving van overwinterende roodborsttapuiten in milde winters zou ze een voordeel geven over trekkende soortgenoten, want ze missen dus die trekperiode. Of en waarom vrouwen wat slechter lijken te overleven dan mannen weet ik niet, maar interessant is dat Broeder Agatho voor de winter twee dode roodborsttapuiten rapporteert en dit beide vrouwen waren[13].

Wat verder niet onbenoemd mag blijven is dat het aandeel overwinteraars in de lokale broedpopulatie bijzonder hoog is: gemiddeld 48% voor mannen en 39% voor vrouwen (tabel 1). Op basis van aantalsschattingen in de laatste atlas (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018), zou het aandeel overwinteraars voor geheel Nederland op slechts 1% worden geschat. Ik vermoed dat dit een onderschatting is voor het landelijk percentage, maar er lijken ook duidelijke verschillen te bestaan tussen habitats: de (oorspronkelijke) broedgebieden zoals heide en veen lijken in het najaar leeg te lopen, terwijl de overwintering in mijn beleving meer plaatsvindt in de (rijkere) natuurontwikkelingsgebieden in moerassen en beekdalen[14]. Interessant is of bepaalde plekken heel veel beter zijn voor overwintering, of dat overwinteraars elkaar aantrekken, of zelfs dat er mogelijk op heel lokaal niveau evolutie plaatsvindt zolang de winters mild blijven. De overwinteraars overleven mogelijk beter en krijgen meer jongen, en als wel of niet trekken deels in de genen zit (Van Doren *et al.* 2017), dan zou je met relatief beperkte dispersie, lokale populaties kunnen krijgen die uit steeds meer standvogels gaan bestaan[15].

Geobsedeerd door Vlekje

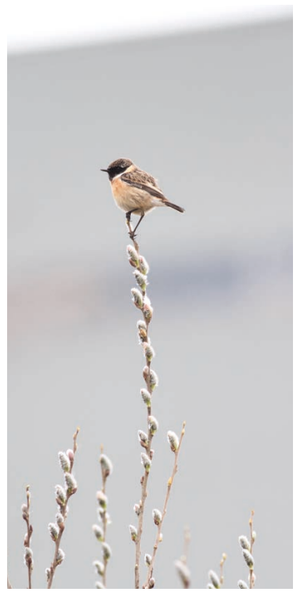
Het prettige van zo vaak naar die roodborsttapuiten te kijken, is dat ik een deel echt als individu kan herkennen. Er zijn maar een paar mannen die zo goed herkenbaar zijn dat ik er zonder externe hulpmiddelen zeker van ben wie ze zijn. En hoewel ik individuele vogels zelden een naam geef, zijn dit "Golfje" en "Vlekje". In de winter zijn het buurmannen, maar in het voorjaar nestelen zich enkele andere paren tussen hun broedterritoria in. Dat geeft dus al aan dat het hier om echte standvogels gaat.

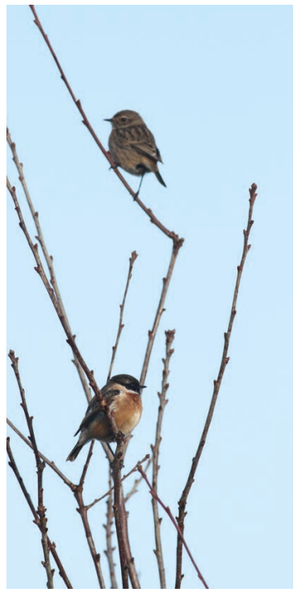
Als ik al mag zeggen dat ik een favoriet heb, dan was dit "Golfje", vooral omdat hij een bijzonder knappe man was (foto), maar ook zeer tam. In de winter stak hij met z'n vrouw een stukje verder het moeras in, maar in het voorjaar broedde hij vlak langs het fietspad, vaak op het spoortalud. Ik ben er niet zeker van of hij in de winter van 2020/21 aanwezig was, maar in het broedseizoen van 2021 is dat zeker het geval. Hij broedde vervolgens ook in 2022-24 op dezelfde plek. Dat broeden kon al heel vroeg beginnen, en ook lang doorgaan. De laatste waarnemingen die ik van Golfje heb komen van 7 september 2024, wanneer ik hem met zijn vrouw nog zie alarmeren bij drie jongen die nog niet heel lang lijken te zijn uitgevlogen. Hij lijkt na het broedseizoen van 2024 te zijn verdwenen, en op zijn gebruikelijke overwinteringsplek verblijft deze winter opeens een ander paar[16].

Vlekje was zo herkenbaar aan de relatief grote witte vlek op enige afstand achter het oog, dat ik hem zelfs zonder voorkennis wist te herkennen op een foto die ik op Waarneming.nl bekeek. Ik wilde eens kijken hoe groot de variatie in verenkleed in de winter was, en terwijl ik door die honderden foto's heen scrolde, herkende ik hem opeens. Door iemand anders gefotografeerd op de plek waar ik hem altijd zag. Hij was een zeer trouwe klant, die vanaf mijn eerste winter in 2020/21 aanwezig was. Hij broedde op min of meer dezelfde plek als waar hij overwinterde[17]. Vlekje was lang één van mijn vaste ijkpunten tijdens de tochten door de polder[18]. Hij was duidelijk schuwer dan Golfje, en had een deel van zijn territorium aan de andere kant van de spoorlijn. Een echte standvogel, die opeens in een koude periode half december 2023 verdwijnt. Ik heb op 18 december nog een waarneming in zijn eigen territorium, en denk hem op 27 december nogmaals te zien, maar dan 900 meter westelijker. Daarna was hij kwijt, maar zijn vrouw bleef achter in hun territorium en probeerde zich af en toe aan te sluiten bij het buurpaar. Je weet dan niet wat er gebeurd is: was het kou, was het een sperwer die langskwam, of besloot de vogel toch midden in de winter dat het tijd was om een mildere plek op te zoeken om de winter door te brengen?

Vlekje is één van de (slechts) twee mannen die ik “verloor” tijdens de winter[19], maar dat lijkt niet het hele verhaal. En nu gaat een stuk komen, waarbij ik mijzelf probeer er van te overtuigen dat Vlekje niet is overleden, maar dat hij mogelijk is vertrokken en terug is gekomen. Eigenlijk heb ik dit pas door met een waarneming en foto die ik op 22 juli 2024 maak, want op de oorspronkelijke plek van Vlekje, zit een man die wederom een vlekje heeft. Voor mijn gevoel zit het vlekje op hetzelfde plekje, duidelijk verder achter het oog, zonder een spoor van een langere wenkbrauwstreep. Maar dat is niet al te gemakkelijk meer te zien, want zo in de loop van de zomer slijten de lichte randjes van de veren, en van eerdere jaren weet ik dat er van dat grote witte sterretje achter het oog maar weinig overblijft (figuur 2). Nu ga ik terugkijken, en vind ik een foto van 22 april die ik zou kunnen toewijzen aan Vlekje, en ook één van 9 juni. Allemaal op precies de plek waar Vlekje al drie jaar gewoond had, voordat hij in december plotsslag verdween. Ik kan er bijna buikpijn van krijgen dat het slechts gissen blijft of dit hetzelfde individu is[20], vooral omdat het spannend is dat een trekstrategie van zo’n roodborsttapuit dan opeens veel meer flexibiliteit zou vertonen dan ik gedacht had. Dat een individu zelfs in de winter als het minder goed wordt nog kan besluiten om weg te gaan, en dat hij vervolgens weer terugkomt in het voorjaar. Ik vraag me dan wel af waarom niet meer individuen dat spelletje spelen, want dit lijkt het beste van twee werelden: geen trek als het nodig is, en weggaan als het niet anders meer kan.

De obsessie met Vlekje duurt voort, want de afgelopen twee weken is er weer een man teruggekomen op dezelfde plek, die wederom op Vlekje lijkt. Hij is er de hele winter niet geweest, en op 25 februari 2025 was hij er opeens weer (figuur 2). Ik weet bijna zeker dat hij het is, hoewel z’n vlekje duidelijk minder groot is dan in eerdere jaren. Denk dat het door de Spaanse zon komt, waardoor veren sneller slijten. Veel van de nieuwe aankomst in deze tijd van het jaar heeft donkerder koppen dan de overwinteraars. Als het waar is dat het Vlekje is, dan zou het betekenen dat hij dus drie winters als standvogel hier heeft geleefd, daarna een vorsttrekker is geworden, en het afgelopen najaar is veranderd in een echte trekvogel. Het zet mijn beeld over trekgedrag bij dit soort deeltrekkers duidelijk op z’n kop. Dat hele verhaal over lokale evolutie komt misschien wel op losse schroeven te staan, of is minder simpel dan gedacht[21]. Het is natuurlijk slechts een anekdote, en zelfs een anekdote met de nodige speculatie. En ja, ik heb spijt als haren op m’n hoofd dat ik nog niet ben gaan kleurringen. Die Broeder Agatho was mij mijlenver vooruit[22].

Aankomst in voorjaar

Over het voorjaar van 1955 schrijft Broeder Agatho: “Voorjaar koud en laat. Eerste dieren gezien op een zachte dag na lange kou op 23 maart. Daarna snelle terugkeer.” Toen Rob werd geboren waren de roodborsttapuiten er dus nog maar net[23]. Nu hij 70 wordt is het andere koek: de eerst aankomende roodborsttapuit was er rond 24 februari, dus zo’n vier weken eerder (figuur 2).

Broeder Agatho was vast een man geweest naar Rob zijn hart. Ondanks zijn habijt klom hij graag naar nesten (Anonymus 1979), en zijn werk aan roodborsttapuiten getuigt van een goed waarnemingsvermogen en systematische aanpak[24]. Het mooie is dat je uit zijn publicatie[25] gewoon de getallen kan halen van aankomst en eileg. Als je dan zijn gegevens van ca 70 jaar geleden vergelijkt met nu, dan is het helemaal niet zo duidelijk dat roodborsttapuiten toen veel later arriveerden dan tegenwoordig (figuur 3). De vogels waren inderdaad laat in 1955, maar in 1957 juist weer bijzonder vroeg. Broeder Agatho trof geen aankomsten aan voor 1 maart, maar heel zeker weet ik ook niet of hij toen al is gaan kijken. Tegenwoordig is dat in de meeste jaren regel, behalve in het wat koudere voorjaar van 2023. Variatie tussen jaren: daar gaat het vaak om, en dat vereist de lange adem die Rob zo eigen is.

Wanneer we de gegevens van Broeder Agatho en die van de Westerbroekstermadepolder plat slaan tot een gemiddelde datum voor ieder geslacht per jaar, dan blijkt dat zij samen een heel mooi patroon laten zien: als het eind februari en de eerste helft van maart warmer is, dan arriveren de roodborsttapuiten gemiddeld eerder op hun broedgebied (figuur 4). Niet dat dit nieuw is, want Broeder Agatho schreef al: “Vooral vroege trekkers, tjiftjaf, fitis en boerenzwaluw, zijn sterk afhankelijk van het weer (….) Onze waarnemingen bij de roodborsttapuit, een bij uitstek vroege en niet zeer ver wegtrekkende soort, geven hiervan een prachtige bevestiging”. Het is opmerkelijk dat hij hier ook fitis en boerenzwaluw noemt, want het zijn bij uitstek lange afstandstrekkers, en in Rob z’n eigen materiaal laten beide soorten in de periode 1982-2016 geen enkele vervroeging zien, ondanks dat de voorjaarstemperatuur sterk toenam (Schmaljohann & Both 2017). Ook voor bonte vliegenvangers in Drenthe vinden we geen verband tussen lokale voorjaarstemperatuur en aankomstdatum van mannen en vrouwen, wat we vaak verklaren doordat deze lange afstandstrekkers geen weet hebben van het vroegere voorjaar in hun overwinteringsgebieden. Opmerkelijk is dat Rob zelf voor de eerste drie fluiters per jaar wel vond dat die eerder waren in jaren dat de gemiddelde temperatuur in April hoger is (1974-2013), en ook dat de gehele aankomstfrequentie in het warme voorjaar van 2011 heel veel vroeger lag dan in het koude 2013 (Bijlsma 2013). Ach, het geeft maar weer aan dat generalisaties niet gemakkelijk zijn, en dat we meer moeten begrijpen dan alleen maar aankomst hier. Er valt dus wat voor te zeggen om ook roodborsttapuiten eens met geolocators uit te gaan rusten, om daarmee te ontdekken hoe deze vogels in het voorjaar trekken. Of ze in het algemeen juist vroeg weggaan uit hun overwinteringsgebied, en op welke plek in Europa ze dan langer wachten als het voorjaar toch kouder is dan gehoopt. Of als alternatief: misschien kunnen zij beter op hun overwinteringsplek inschatten wanneer het voorjaar op hun broedgebied van start gaat. Dus niet maar een enkel jaartje loggeren, maar op z’n minst zeven jaar.

Roodborsttapuiten zijn vliegenvangers voor gevorderden

Nu ik veel aandacht aan die roodborsttapuiten besteed, realiseer ik me goed hoe bevoorrecht je als bonte vliegenvangeronderzoeker bent. Ik moet (met enige schaamte) bekennen dat ik nog geen enkel roodborsttapuitennest heb gevonden, ondanks enkele pogingen[26]. Dus ik weet niet hoe goed hun reproductie is, laat staan of dit beter (of slechter) is voor de standvogels dan voor de wegtrekkers. Ik weet niet hoe consistent vogels zijn in trekgedrag, omdat ik alleen van enkele vogels denk te weten wat ze in verschillende jaren hebben gedaan (en zelfs daar dus niet echt zeker van ben). En hoewel roodborsttapuiten zich mooi in open terrein ophouden, vind ik hun gedrag in het voorjaar nog steeds minder gemakkelijk te duiden dan bij de bonte vliegen. Die mannelijke bonte vliegenvangers zingen vrijwel vanaf het moment

van aankomst, totdat ze een vrouw krijgen, en daarna houden ze vrijwel op met zingen[27]. Appeltje-eitje om aankomst van zowel man als vrouw met goede nauwkeurigheid te kunnen schatten (Both *et al.* 2016). Wanneer die mannelijke roodborsttapuiten goed gaan zingen weet ik nog steeds niet. Volgens Broeder Agatho doen ze dat alleen wanneer er een vrouw in de buurt is, en zelfs als ze al gepaard zijn, of als de buurvrouw in de buurt komt. Maar ik denk ook nu weer ongepaarde mannen te zien, die nog nauwelijks zingen, terwijl er wel buurvrouwen zijn. Of een enkele overwinterende man die opeens zijn vrouw kwijt is, waarbij ik niet weet of die stiekem toch al met een nest bezig is[28]. Ik realiseer me terdege dat als ik die roodborsttapuiten echt wil begrijpen, ik er nog meer tijd aan zal moeten besteden. Wat dat betreft zou ik meer als Rob willen zijn: die gaat gewoon uren zitten kijken op dezelfde plek, en schrijft alles op wat daar gebeurt. Ik vrees dat ik die rust niet in mijn lijf heb, en dat het geen toeval is dat ik een gemakkelijke soort als de bonte vliegenvanger bestudeer.

Epiloog

Eén van mijn eerste vogelboeken was De Boomvalk (Bijlsma 1980), en ik kan me nog goed herinneren hoe ik daar als tiener van smulde. Het sprak me zeer aan dat je door heel goed kijken zelfs kon vaststellen dat er bijvoorbeeld een schemerpopulatie was van niet-broedende boomvalken. Het is grappig terug te lezen dat Rob ook individuele boomvalken kon herkennen op basis van hun vlekkenpatroon in de nek en hun gedrag. Hij merkt daarin op dat “een geringe onbetrouwbaarheid nimmer uitgesloten kan worden”. Hoe herkenbaar! Het graag op individueel niveau willen werken, maar je ook te realiseren dat je niet onfeilbaar bent. Dat het ook tijd kost om je dit eigen te maken, en je dus dicht op de huid moet zitten van de soort waaraan je werkt. Je moet goed blijven kijken, en jezelf vooral blijven bevragen. Het is bijzonder hoe Rob aan ingewikkelde soorten kan werken, waar de meeste professionele onderzoekers zich niet aan wagen (Bijlsma 1998). Werk voor de zeldzame, echt gevorderde vogelonderzoekers, voor wie bonte vliegenvangers eigenlijk te weinig uitdaging geven[29].

Gebruikte literatuur[30]

Anonymus 1979. In memoriam Br. Agatho Frankevoort. Natuurhistorisch Maandblad 68: 184.

Bijlsma R. G. 1980. De boomvalk. Kosmos Uitgevers.

Bijlsma R. G. 1998. Broedbiologie en aantalsontwikkeling van Appelvinken *Coccothraustes coccothraustes* in Flevoland. Limosa 71: 137–148.

Bijlsma R. G. 2013. Aankomst van Fluiters *Phylloscopus sibilatrix* op de broedplaats. Drentse vogels 27: 43–53.

Blackburn E. & Cresswell W. 2016. High within-winter and annual survival rates in a declining Afro-Palaearctic migratory bird suggest that wintering conditions do not limit populations. – Ibis 158: 92–105.

Both C. 2023. Gebaat bij een warmer klimaat? Hoe winterweer effect heeft op overwintering van Roodborsttapuit, Tjiftjaf en Zwartkop. Limosa 95: 158–173.

Both C., Bijlsma R. G. & Ouwehand J. 2016. Repeatability in spring arrival dates in Pied Flycatchers varies among years and sexes. Ardea 104: 3–21.

Gwinner E., Rödl, T. & Schwabl H. 1994. Pair territoriality of wintering stonechats: behaviour, function and hormones. Behav Ecol Sociobiol 34: 321–327.

Paxton E. H., Durst S. L., Sogge M. K., Koronkiewicz T. J. & Paxton K. L. 2017. Survivorship across the annual cycle of a migratory passerine, the willow flycatcher. Journal of Avian Biology 48: 1126–1131.

Phillips J. S. 1967. Winter territory in the Stonechat. Bird Study 14: 191–192.

Phillips J. S. & Greig-Smith P. 1980. Breeding and wintering sites of Stonechats. Bird Study 27: 255–256.

Rockwell, S. M., Wunderle J. M., Sillett T. S., Bocetti C. I., Ewert D. N., Currie D., White J. D. & Marra P. P. 2017. Seasonal survival estimation for a long-distance migratory bird and the influence of winter precipitation. Oecologia 183: 715–726.

Rushing C. S., Hostetler J. A., Sillett T. S., Marra P. P., Rotenberg J. A. & Ryder T. B. 2017. Spatial and temporal drivers of avian population dynamics across the annual cycle. Ecology 98: 2837–2850.

Schmaljohann H. & Both C. 2017. The limits of modifying migration speed to adjust to climate change. Nature Climate Change.

Sillett T. S.& Holmes, R. T. 2002. Variation in survivorship of a migratory songbird throughout its annual cycle. J.Anim.Ecol. 71: 296–308.

Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers.

Van Doren, B. M., Liedvogel, M. and Helm, B. 2017. Programmed and flexible: long-term Zugunruhe data highlight the many axes of variation in avian migratory behaviour. Journal of Avian Biology 48: 155–172.

	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24	2024/25
# bezoeken 1 okt- 14 feb # bezoeken 15 feb - 31 maart	52 16	34 18	27 15	26 15	29
Aantal man start winter	9	8	10	8	7
Aantal man eind winter	9	8	9	7	7
Aantal nieuwe mannen	6	9	9	12	
Aandeel overwinteraars	0.60	0.47	0.53	0.37	
Gemiddelde aankomst mannen	5/3	10/3	19/3	10/3	
Aantal vrouw start winter	7	6	10	8	7
Aantal vrouw eind winter	7	4	7	8	6
Aantal nieuwe vrouwen	8	12	10	11	
Aandeel overwinteraars	0.47	0.25	0.41	0.42	
Gemiddelde aankomst vrouwen	18/3	13/3	21/3	16/3	

Tabel 1: Overzicht van waarnemingen aan roodborsttapuiten in de Westerbroekstermadepolder per winter. Als start van de winter is 1 november aangehouden, als eind van de winter 15 februari, omdat vanaf dat moment nieuwe vogels aankomen uit hun overwinteringsgebied. Het aantal nieuwe mannen/vrouwen is bepaald op basis van vogels die aankwamen in de periode 15 februari-1 april. Het aandeel overwinteraars, is het aantal dat overwinteraars dat aanwezig was op 15 februari gedeeld door het totaal aantal paar aanwezig rond 1 april.

Voetnoten

1 Maar wanneer je echte aandacht aan een soort besteedt, dan blijkt er altijd veel variatie. Is het niet in verenkleed, dan toch op zijn minst in gedrag.

2 En er zijn ook biologen die met die hele genetica weinig op hebben.

3 Lees Luuk Tinbergen er maar op na! Hoewel hij er misschien ook in verstrikt raakte.

4 Die stelligheid is interessant, ook omdat misschien niemand op het idee was gekomen om wespendieven te gaan zenderen als er niet al zoveel bekend was door al dat boomtoppen.

5 Er is een punt te maken dat dit ook een voordeel heeft. De onzekerheid die sommige waarnemingen met zich meebrengen, geeft ook ruimte voor iets meer speculatie, en misschien zelfs meer vrijheid van denken. Maar je kan dat ook te romantisch, en weinig wetenschappelijk vinden.

6 Want ik kan nu al wel uittekenen dat in een echte strenge winter een slachting gaat plaatsvinden. Of toch niet?

7 Ik noem die oppervlakte, zodat je zou kunnen bekijken wat de dichtheid aan roodborsttapuiten hier is, en dat vergelijkingen met vroeger en toekomstig werk mogelijk is. Daarbij is wel de ingewikkeldheid: hoe leg je een grens, zeker omdat er een moerasgebied ligt waar je niet in kan. Volgens mij komen die roodborsttapuiten hier ook weinig, maar heel zeker weet ik dat ook niet.

8 Dit was in 2024/25. In dezelfde winter was er ook een solitaire man, maar die zat op 2.5 km afstand, en ik denk dat zij niet van elkaars bestaan hebben geweten

9 Vanaf dit moment komen de trekkers binnen, en daarna valt in ieder geval voor vrouwen slecht meer te bepalen wie wie is.

10 Ik verloor maar twee van de 42 mannen die aan de winter begonnen (en zie verderop het verhaal van Vlekje).

11 Hierbij moet ik nu bekennen dat hier enige onzekerheid in zit voor het lopende jaar. Sinds 3 februari ben ik één vrouw kwijt, en ik had niet naar Tanzania mogen gaan, want dan had ik mogelijk meer geweten wat hier gebeurd is. Nu ga ik er vanuit dat zij dood is, maar mogelijkerwijs is zij recent overgestapt naar één van de nieuw aangekomen mannen.

12 Ik vrees dat ik niet goed heb gezocht, maar ik kan zo snel geen maandelijkse overlevingsgetallen vinden voor de winter voor soorten die standvogel zijn van gematigde streken. Er moeten data zijn van koolmezen, of merels, of roodborsten.

13 Eén in 1953: Hellmann getal: 75, de ander in 1954: Hellmann 125.

14 Hoewel ik uit betrouwbare bron weet dat rond Berkenheuvel en in het dal van de Vledder Aa er geen overwinteraars verblijven. Maar zelf trof ik de afgelopen winters op tal van plaatsen langs de Drentse Aa en in het Hunzedal roodborsttapuiten aan.

15 Maar Broeder Aghato vond maar zeer zelden lokale rekruten die hij had geringd. Maar als die dispersie vooral tijdens de terugtrek in het voorjaar optreedt, dan zouden jongen die overwinteren mogelijk wel lokaal rekruteren.

16 Dat zich slecht laat bekijken en fotograferen. Maar alleen al op basis van de schuwheid van de man is het duidelijk dat het hier niet om Golfje gaat.

17 De indruk is altijd dat die roodborsttapuiten voor hun

broedseizoen graag het spoortalud opzoeken, waar het vast warmer is, en waar de vele bramen goede bescherming bieden. Dat was tot vorig jaar zo. Afgelopen winter is het spoor hier “verbeterd”, wat ook betekent dat veel van het mooie braamstruweel is weg gehakseld. Interessant is dat veel mensen, waaronder natuurbeheerders, een hekel hebben aan bramen, terwijl veel vogels er volgens mij van houden. Zeker roodborsttapuiten doen dat!

[18] In 2020/21 zie ik hem 17 maal, en de daaropvolgende winters: 37, 22, en 9.

[19] Of om preciezer te zijn: de tweede verdwijning waar ik me echt van bewust was. Het kan natuurlijk zijn dat andere mannen verdwenen en hun plek heel snel werd opgevuld door andere (zwervende?) mannen. Dergelijk zwervers heb ik nooit echt kunnen vaststellen. Toch zijn er twee gevallen op precies dezelfde plek waar het paar lange tijd onzichtbaar was (half december 2020-20 feb 2021, en half december 2022 – 25 feb 2023).
Ik vermoed dat ze aan de andere kant van het spoor hebben overwinterd op een ruderaal terreintje, en de foto’s suggereren in ieder geval voor 2023 dat het om dezelfde man ging. Maar ze kunnen natuurlijk ook zijn weggetrokken.

[20] Maar het goede nieuws is dat ik wel poepjes heb van deze man, ook na terugkeer in 2024. Dus met het DNA van die vogel zou het vast mogelijk zijn om te vertellen of dit om hetzelfde individu gaat.

[21] Wat bijna altijd waar is in de natuur. Vandaar dat we moeten uitkijken met generalisaties, en dit is ook de reden waarom we lange tijdseries nodig hebben. En misschien wel experimenten en nog veel meer. Dit is de reden waarom Rob steeds meer z’n buik vol heeft van de hedendaagse wetenschap, die heel graag heel snel tot generalisaties komt.

[22] En nu is er nog wel de hoop dat Golfje dit voorjaar ook terugkeert. Zou ik hem wel met zekerheid herkennen?

[23] Maar het eerste ei werd al wel op 6 april gelegd.

[24] Maar wel alleen op de vrije woensdag- en zaterdagmiddagen. Er moest natuurlijk wel op zondag gebeden worden.

[25] Of zou je het monografie mogen noemen? De publicatie viel in een mooie envelop een paar jaar geleden op onze deurmat. Rob had hem opgesnord en vond terecht dat ik niet zonder kon!

[26] Maar eerlijkheidshalve: je kan maar op één plek tegelijk zijn, en in het voorjaar is die plek voor mij het bos. Ik fiets wel regelmatig in de avond een rondje door de Westerbroekstermadepolder, maar voor het zoeken naar nesten is maar weinig tijd. De paar keer dat ik dat deed in de latere zomer, was ik vaak enigszins angstig dat ik op het nest zou gaan staan, waardoor de pogingen wat halfslachtig waren.

[27] Waarbij ze wel weer kunnen starten als hun vrouw op de eieren zit, maar ik vermoed dat dit in het verleden overschat is, of dat ze dat in de loop van de jaren minder zijn gaan doen.

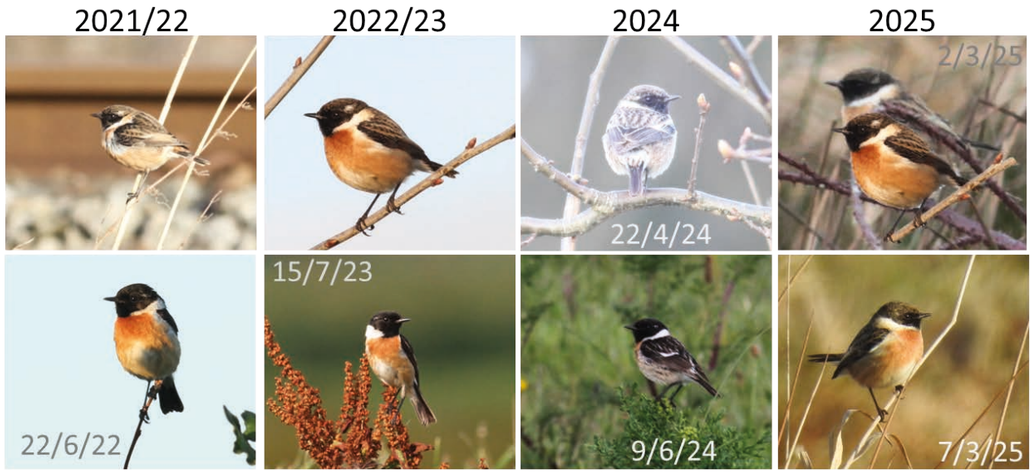
[28] Broeder Agatho vond het vroegste ei ooit op 14 maart 1957. De vraag is of het heel veel vroeger kan, maar ik zou dat niet uitsluiten.

[29] Dat is werk om geld te verdienen. Ergens lijkt het voor Rob daarmee minder status te hebben. “Wil je coauteur worden op een artikel Rob?”, krijgt tegenwoordig vaak als antwoord: “nee hoor, dat was werk.”

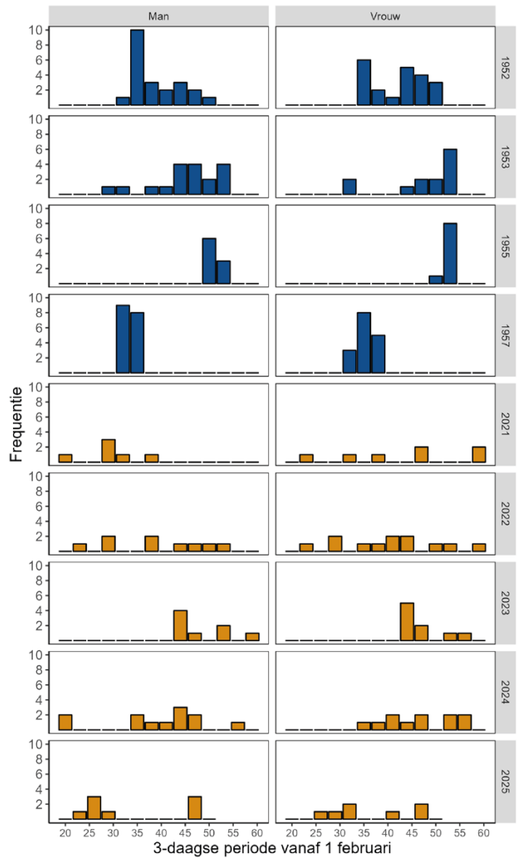
[30] Tja, zo’n literatuurlijst is altijd een worsteling: wat gebruik je wel, en wat niet? Hoe lang zoek je om het juiste te vinden, en wanneer schakel je Rob in om aan literatuur te komen die je zelf niet paraat hebt? Dit is geen zeker geen volledige lijst van wat er nodig is voor een dergelijk stuk, maar ja, zonder referenties kon ik niet aankomen.

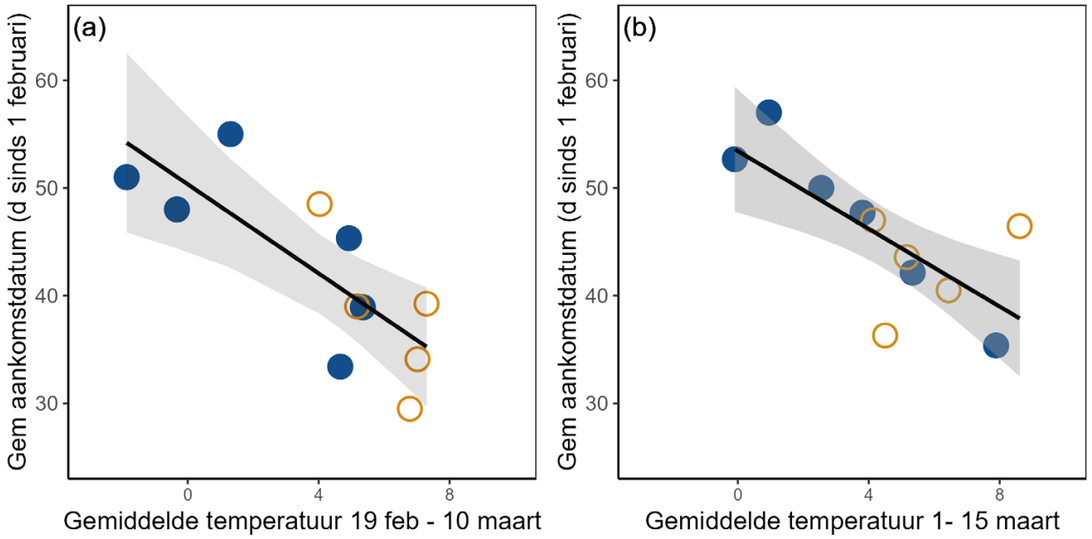
Figuur 1: Verdeling van winterterritoria van roodborsttapuiten in vijf winters in de Westerbroekstermadepolder. De dichtheid aan overwinteraars is relatief laag in het (westelijke) grasland-deel, en ook in het moerasdeel.

Figuur 2. Foto’s van Vlekje in de loop der jaren. De bovenste rij foto’s is van de winter of het vroege voorjaar. De onderste rij vooral van de zomer. In de jaren 2021/22 en 2022/23 was het zeker hetzelfde individu. Voor 2024 en 2025 zijn er twijfels. Voor een vergelijking is voor de foto rechtsboven ook de foto van winter 2022/23 op de foto van 2/3/25 geprojecteerd.

Figuur 3: Frequentie van aankomstdatum van roodborsttapuiten per jaar in Limburg en Noord- Brabant (zoals waargenomen door Broeder Agatho, 1952-1957, blauw) en in de Westerbroekstermadepolder (2021-2025, oranje). De waarnemingen zijn gegroepeerd in perioden van drie dagen, deels omdat dit de waarnemingsfrequentie was. Waarnemingen van 2025 zijn bijgewerkt tot 10 maart, en dus onvolledig.

Figuur 4: De relatie tussen temperatuur en de gemiddelde aankomst per jaar voor roodborsttapuiten (a) mannen, (b) vrouwen. De gesloten blauwe punten komen van 1952-1958 uit Limburg en Noord- Brabant (Broeder Agatho), en de open oranje punten zijn van de Westerbroekstermadepolder (2021- 2024). Voor deze figuur zijn ook de jaren 1956 en 1958 gebruikt, waar Broeder Agatho alleen vermeldt wanneer bijna alle individuen in korte tijd aankomen. De periode waarover temperaturen zijn genomen is zo gekozen dat ze samenvallen met de aankomst van het betreffende geslacht (maar zoals dat vaak gaat in dit soort gevallen: er zijn een paar periodes uitgeprobeerd, en deze gaven de beste fit). De temperatuur zijn de dagelijkse gemiddelden zoals gemeten in De Bilt (KNMI).

Ringen met Rob

Albert Henckel

De ravenkooien van Jan Veenstra

Toen ik op 1 maart 1977 begon als leerling in de boswachterij Dwingeloo was Jan Veenstra de opzichter en mijn mentor. Het duurde een tijdje voordat ik tot de ontdekking kwam dat de familie Veenstra wel twee erg grote kippenhokken bij huis had staan en die waren zeker niet voor hun dochters. Weer een poos later hoorde ik dat het twee ravenkooien waren en heb er verder niet zo bij stilgestaan.
Van leerling bosarbeider werd ik bosarbeider omdat ik na het behalen van mijn bosbouwdiploma in de boswachterij Dwingeloo mocht blijven, ze hadden mij niet nodig als dienstplichtig militair.

Naast mijn werk had ik toch wat meer dan gemiddeld interesse in de natuur en werd mij gevraagd of ik niet een stuk inventarisatie wilde doen. Zo ben ik begonnen met het inventariseren van dagvlinders in een aantal natuurterreinen van Staatsbosbeheer in mijn werkgebied.
Al snel werd ik ook lid van de WRNN, Werkgroep Roofvogels Noord-Nederland (later WRN). De bijeenkomsten van deze werkgroep waren leuk omdat er iemand rondliep die wel érg veel van roofvogels afwist.
Naast het monitoren van dagvlinders begin ik ook met het monitoren van vogels. Ik had cassettebandjes van Vogelbescherming gekocht en heb mij zo de geluiden van de verschillend vogels eigen gemaakt en het lukte steeds beter om mijn BMP-plot op papier te krijgen. Zeker toen ik niet steeds de kaart hoefde te draaien naar de richting waarin ik liep.
De winterkoning (W) en merel (M) waren niet best uit elkaar te halen na mijn ronde en het overzetten op soortkaarten. Winterkoning werd door mij dan ook genoteerd als WK.
Wat ik in al die jaren BMP heb gemist was de R, of had ik het als Rf genoteerd? Ondanks de twee ravenkooien bleken er geen raven te zitten in het Dwingelderveld.

Inmiddels was ik boswachter en BOA geworden en het buitenwerk werd steeds minder en het binnenwerk steeds meer. Wel werd het steeds gevarieerder maar zeker niet leuker. Ik leerde veel mensen kennen en het leukste was toch wel als ik het veld in mocht.
Uiteindelijk werd ik ook steeds meer de boswachter die veel in de auto rondreed en niet meer dan een paar meter bij de auto vandaan kwam. Mijn buik werd daardoor ook steeds prominenter. Mijn vetgehalte zou bij het meten van de conditie door één of andere vogelringer ook een goede score hebben opgeleverd: Goed doorvoed, topconditie!

Op een gegeven dag toen ik met collega Aaldrik Pot een fietsexcursie aan het voorbereiden was die Aaldrik zou geven en waar ik niet bij aanwezig kon zijn, fietsten we langs het voormalig huis van Jan Veenstra en ik vertelde hem dat daar vroeger twee ravenkooien stonden. Hij was een beetje verbaasd dat hij dat niet wist, ook omdat Aaldrik nog van plan was om een boek over raven te schrijven. Ik heb hem toen gezegd dat ik aan Rika, de dochter van Veenstra, zou vragen of zij misschien nog foto's of andere materiaal over de periode van de raven hadden, aangezien Jan Veenstra bepaalde dingen op zolder bewaarde.

Rika was sporthalbeheerder in Dwingeloo waar ik op badminton zat en waar ik Rika regelmatig sprak. Rika zou het haar zuster vragen want die had dat soort dingen meegenomen.

2016-09-28, Albert Henckel

Niet veel later kreeg ik een grote envelop van Rika met allerlei materiaal over de raven. Oude foto's, krantenknipsels, stukjes uit publicaties en handgeschreven verslagen op kleine ringbandvellen. Verslagen van vergaderingen, geschreven met een rode stift en de blaadjes met een rode wollen draad gebonden. Een schat voor wat betreft de geschiedenis van de ravenkooien van Jan Veenstra en de proef voor herintroductie van de raaf in Nederland.

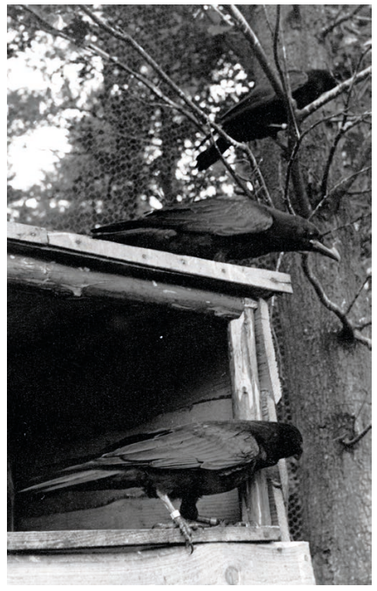
Het originele materiaal is naar Aaldrik gegaan en zelf heb ik alles ingescand en dat bewaar ik voor mijzelf.
Hieruit blijkt maar weer hoe belangrijk het is om dingen te noteren en te bewaren. Hierdoor kun je bepaalde ontwikkelingen voor later nakijken en vergelijken.

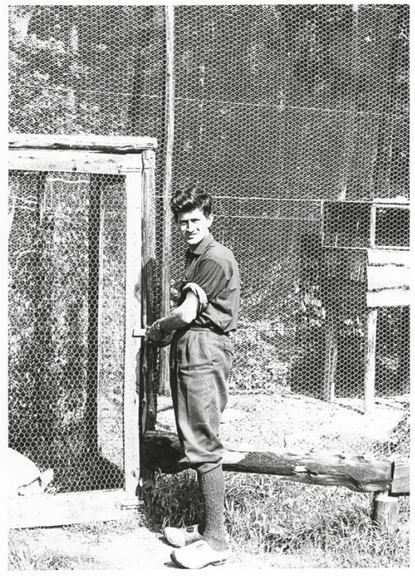
De natuur kan veerkrachtig zijn. Of de terugkeer van de raaf iets te maken heeft met de herintroductie door o.a. de ravenkooien, of dat ze vanzelf hun plek weer hebben gevonden, is niet meer belangrijk.

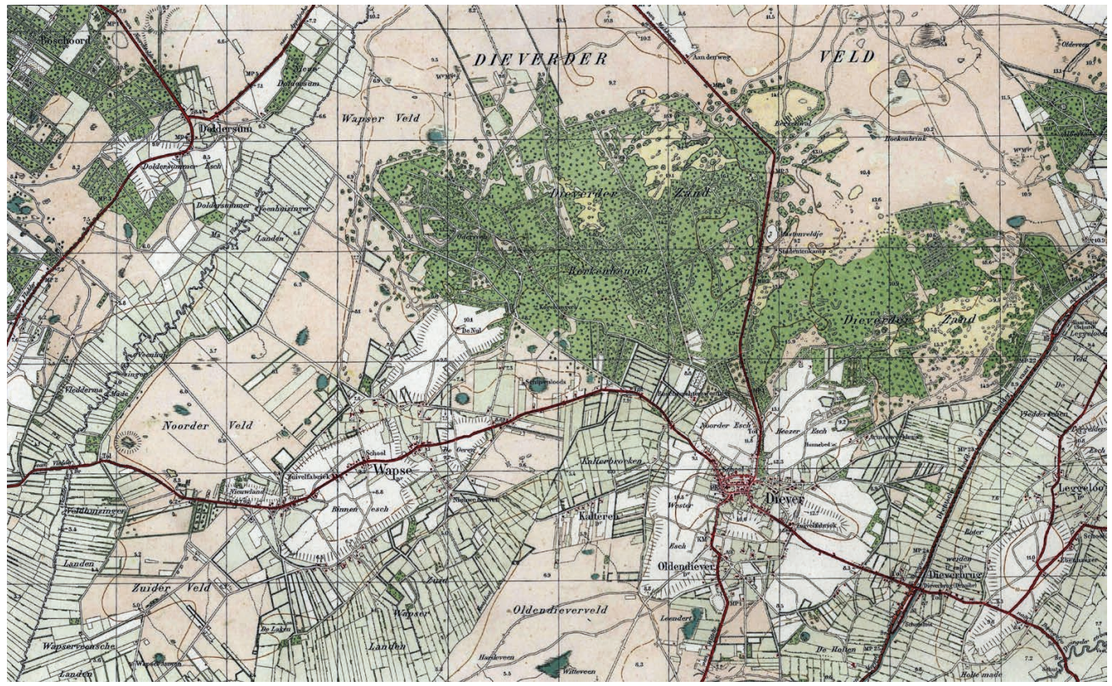
De raaf is weer terug als broedvogel in Nederland en in het Dwingelderveld. We horen weer regelmatig zijn prachtige geluiden en zien zijn capriolen in de lucht.

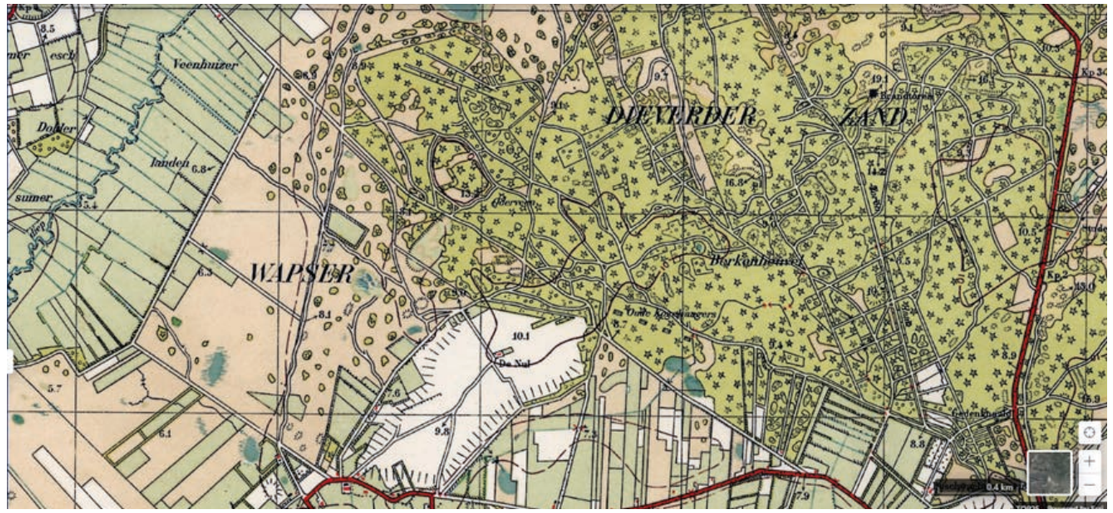

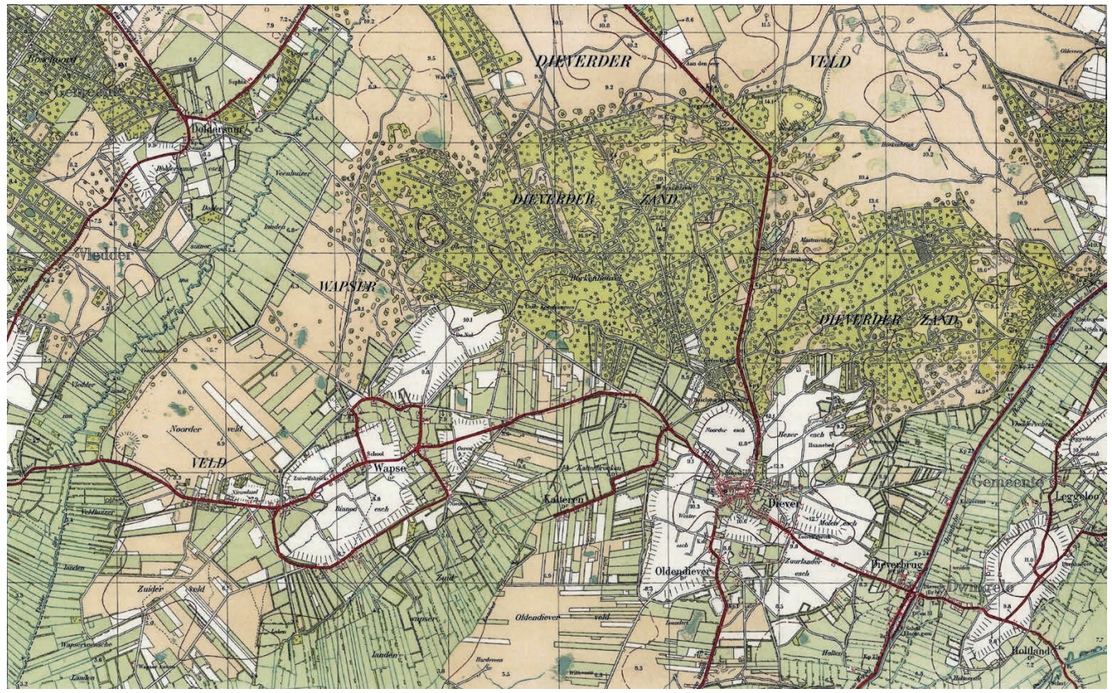

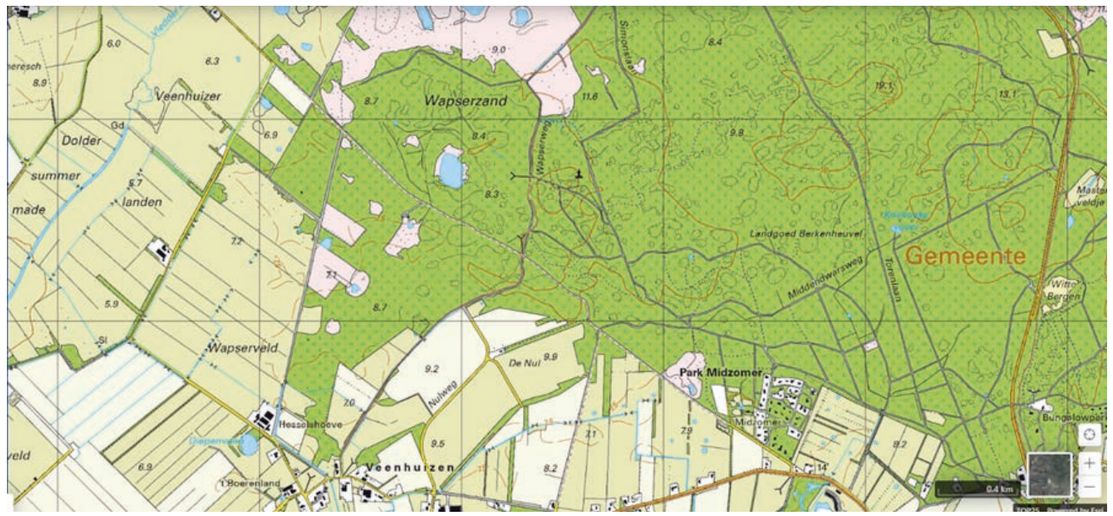
Omgeving Diever, 1925

Omgeving Diever, 1950

Omgeving Diever, 2023

Omgeving Diever, 2023

Marit Hendriks van de Weem

Beste Rob, 70 KJ, van harte gefeliciteerd! Hopelijk nog vele jaren!
Hartelijke groet, Boswachter Marit.

Een aantal andere (veren)illustraties van Marit staan verspreid door het boek.

Elena Kappers

Rob, als ik aan je denk, komt er een glimlach op mijn gezicht bij het herinneren van een van mijn eerste veldervaringen met buizerds. Jij nam me mee het bos in om de jongen op te meten, en ik herinner me hoe jij soepel voorbij zoefde op je fiets terwijl ik moeite had om je tempo bij te houden... Het was 2014, een jaar waarin de buizerdnesten vol en in goede gezondheid waren, en ik begon net aan mijn doctoraat.

Nu in 2025, slechts een paar weken geleden, besefte ik dat ik (dit keer op een indirecte manier) weer veldervaringen met je deelde, maar dan in een heel ander scenario: de Senegalese savanne. Wie had dat ooit gedacht! Ik heb in de schaduw van een Acacia, of onder de sterrenhemel voor een tent, zoveel verhalen gehoord over jullie Afrikaanse avonturen... Dank je wel voor de inspiratie die je mij in de jaren hebt gegeven!

Raymond Klaassen, Marc Maas, Maja Roodbergen en Jasja Dekker

Buizerd en Havik in het ONO 1997-2003

Sinds jaar en dag verschijnt er ieder jaar een overzicht in de Takkeling over "*Trends, broed-resultaten, en voedsel van roofvogels in Nederland*" (zie bijvoorbeeld Bijlsma 2025 voor het overzicht voor 2024). Deze overzichten zijn gebaseerd op honderden nestkaarten die ieder jaar door roofvogelaars trouw worden ingediend. Met het schaamrood op onze wangen moeten wij bekennen dat de broedgegevens van roofvogels die we in 1997-2003 op de Zuidwest-Veluwe hebben verzameld hiervoor nooit zijn aangeleverd. De oproep om 'iets voor Rob' te schrijven was voor ons de aanleiding om deze omissie goed te maken.

Vanaf het moment dat we in 1995 met onze studie biologie in Wageningen begonnen maakten we regelmatig struintochten om de omgeving te verkennen. In het bos kwamen we nesten van roofvogels tegen, en dat was de aanleiding om in 1997 de broedbiologie van Havik en Buizerd in het ONO te gaan onderzoeken. Hierbij kopieerden we grotendeels de werkwijze van Gerard Müskens en Ronald Zollinger, met wie Raymond toen al jarenlang mee meeliep, maar daarbovenop waren de Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels (Bijlsma et al. 1993) en de Veldgids Roofvogelonderzoek (Bijlsma 1998) onze inspiratiebron en raadgever.

Veel tijd hadden we naast onze studie niet altijd, dus werd noodgedwongen voor een relatief klein studiegebied (385 ha) gekozen, dat we wekelijks tot tweewekelijks bezochten. Het voelde wel een beetje als het betreden van heilige grond want ook in deze uithoek van de Veluwe is Rob zelf actief geweest. Onze fiets- en struintochten hebben we tot en met 2003 (7 jaar) volgehouden, daarna waren de bezoeken aan het gebied niet frequent genoeg om nog over een systematische monitoring te kunnen spreken. Geen indrukwekkende tijdserie en maar een piepklein gebiedje dus, maar goed, wellicht voldoende voor toch nog ergens een keer een datapunt in een grafiek. Om dat mogelijk te maken beschrijven we hier wat we gedaan hebben en wat dat opgeleverd heeft. De achterliggende ruwe data worden alsnog, ruim 20 jaar later, als nestkaart opgeleverd.

Studiegebied

Het studiegebied betreft de uiterste zuidwestelijke uitloper van de Veluwe, tussen Wageningen en Renkum, en werd door ons steevast ONO genoemd, oftewel Oranje Nassau's Oord. Dit is een landgoed dat tot het voormalige sanatorium voor longlijders behoorde. Het feitelijke studiegebied omvatte ook een deel van Boswachterij Oostereng (Staatsbosbeheer), en een aantal particuliere bosdelen aan de kant van Wageningen. Het studiegebied werd begrensd door de Rijksweg tussen Wageningen en Renkum (N225) in het zuiden, de Wageningse Eng in het westen, de Keijenbergseweg in het noorden en het Renkums Beekdal in het oosten (zie figuur 1).

Het 385 ha grote studiegebied bestond uit productie-bos, met een afwisseling tussen grofweg 25% loofbos (Amerikaanse eik, Zomereik en Beuk) en 75% naaldbos (Larix, Douglas en Grove Den). Het overgrote deel van het bosgebied was van een leeftijd dat je er wel een nest van een Buizerd of Havik zou kunnen verwachten, hoewel er ook wel wat sperwerbosjes en jonge bosaanplanten waren. Er werd ook ieder jaar nog wel wat bos gedund of gekapt, wat in de beginjaren gewoon in het broedseizoen gebeurde waardoor er o.a. een sperwernest verloren ging. In latere jaren werd er wel rekening gehouden met roofvogelnesten bij het bosbeheer, mede omdat wij altijd de locaties van de nesten aan de beheerders doorgaven.

Methoden

Veldbezoeken werden veelal na college of in het weekend gebracht, altijd met de fiets. Het doel was om alle actieve nesten van Buizerd en Havik op te sporen. Nesten van Sperwer (en incidenteel Raaf) werden wel meegenomen maar daar lag niet de focus op. Bij het zoeken naar actieve nesten werden natuurlijk allereerst de bekende plekken afgezocht en oude nesten gecontroleerd. Daarnaast werden bosvakken afgelopen op zoek naar prooiresten, krijtstrepen en andere sporen van aanwezigheid van roofvogels ("koud zoeken"). Het lukte ons op deze manier om ieder jaar van eind maart tot juli alle op het oog geschikt lijkende bosvakken systematisch af te lopen. Er werd relatief veel tijd gestoken in het opvolgen van waarnemingen van (sporen van) roofvogels op plekken waar geen nest bekend was. Niet op al dit soort plekken werden uiteindelijk ook nesten gevonden, deze werden dan als 'territorium' aangeduid. Daarbij moest er dan wel sprake zijn van waarnemingen van volwassen vogels en prooiresten/krijtstrepen tot minimaal in mei.

Actieve nesten werden ongeveer 6x per jaar gecontroleerd. Meestal was dit een inspectie vanaf de grond, maar 2x per jaar (in de eifase en als de jongen geringd konden worden) werd er naar het nest geklommen. De klimmerij begon pas in 1998, en in 1999 werden alleen de nesten van de Haviken ook in de eifase beklommen. Een nest werd als succesvol beschouwd als er vliegvlugge jongen gehoord of gezien werden in de omgeving van het nest, of als er onder het nest grote braakballen van takkelingen gevonden werden.
Leeftijd van de jongen en daarmee de geboortedag werd bepaald aan de hand van de vleugellengte, gebruik makend van de sexe-specifieke relaties tussen leeftijd en vleugellengte uit Bijlsma (1998). Voor ieder jong werd ook een conditie-index berekend, simpelweg door het waargenomen gewicht te delen door het te verwachte gewicht voor die leeftijd, gebruikmakend van de sexe-specifieke relaties tussen leeftijd en gewicht uit wederom Bijlsma (1998).

Resultaten en discussie

Aantallen broedparen en broedsucces

Toen we in 1997 begonnen vonden we direct 3 Haviken die ook nog eens alle drie succesvol waren (figuur 2). Deze weelde herhaalde zich in 1998. Daarna zette het verval in. In 1999 begonnen we nog met 3 paar maar nu waren er uiteindelijk maar 2 succesvol. In 2000 en 2001 begonnen er steeds 2 paar maar was er maar 1 succesvol. In 2002 en 2003 kwam er nog maar 1 paar tot broeden. De algehele achteruitgang van de Havik op de Veluwe, zoals geïllustreerd door Rutz & Bijlsma (1996) voor de Planken Wambuis, is duidelijk ook niet aan de zuidwestpunt voorbij gegaan, ondanks het feit dat je zou denken dat met de Wageningse Eng, het Renkums Beekdal en de uiterwaarden van de Rijn relatief vogel- en daarmee voedselrijke gebieden voorhanden zijn (Leys *et al.* 1993). De achteruitgang van de Havik op de Planken Wambuis zette vanaf 1980 in, en het dieptepunt was daar al zo'n beetje bereikt op het moment dat wij begonnen rond te fietsen door het ONO in 1997. We weten niet of dat wij naar een populatie gekeken hebben die al in verval was (waarvan we de laatste stuiptrekking hebben gedocumenteerd), of dat de achteruitgang van de Havik aan de randen van de Veluwe inderdaad pas later werd ingezet.

Een bosgebied als ONO zou grofweg 1.0 paar Havik per 100 ha bos moeten kunnen bevatten (Bijlsma 1993, gebaseerd op gegevens uit Drenthe). Hier zaten we in de beginjaren (1997-1998) dus maar net onder. Het was in ieder geval niet zo dat er geen ruimte zou zijn voor minimaal 3 paar. 1 broedpaar op 385 ha bos, het niveau waar we in 2003 eindigden, is echter echt te weinig!

Het beeld voor de Buizerd in 1997-2003 was rooskleuriger. We begonnen in 1997 met 6 territoria, waarbij 3 actieve nesten gevonden werden (waarvan er 2 ook jongen opleverden) (figuur 2). In 1998 constateerden we maar 5 paar, maar hadden we wel 4 actieve nesten (alle succesvol). In 1999 en 2000 waren er steeds nog maar 4 paar, maar wel alle succesvol. In 2001 zijn we terug op 6 territoria, die alle een succesvol nest hadden. Dan wordt er in 2002-2003 nog een stapje bovenop gezet met 8 territoria, waarbij in beide jaren 5 nesten succesvol waren. Deze kleine reeks laat dus eerder een toe- dan een afname zien, zowel in aantallen territoria als in aantallen succesvolle nesten. Voor de Buizerd lagen de nominale dichtheden in Drenthe op gemiddeld 2.3 broedparen per 100 ha bos (Bijlsma 1993). Omgerekend naar de 385 ha zouden we voor ONO dus eigenlijk wel 9 paar mogen verwachten. Dat haalden we alleen bij benadering in de laatste twee jaar. Misschien is de Veluwe in z'n algemeenheid armer dan het gevarieerder Drentse land? Aan de andere kant denken we dat ONO juist een heel geschikt gebied is voor roofvogels zo op de rand van de rijke uiterwaarden van de Rijn, dus misschien hadden we wel hogere dichtheden dan op de Drentse zandgronden moeten verwachten?

Onze veldbezoeken aan het ONO waren onregelmatig maar frequent. Vooral omdat we een relatief klein studiegebied uitgekozen hadden, denken we dat de dekking relatief goed zal zijn geweest. Voor de Havik durven we zelfs te stellen dat we alle territoria in 1997-2003 in het snotje hebben gehad. Haviken zijn door hun opvallende prooien, en het feit dat ze zeer vocaal zijn, dan ook bijna niet te missen (hierbij wel aangetekend dat vroege ochtendbezoeken aan het bos zeldzaam waren – immers, eerst college, daarna pas het bos in). Voor de Buizerd durven we niet onze handen in het vuur te steken dat we echt alle territoria en nesten gevonden hebben. Bij sommige bekende nesten was er, afgezien van het nest zelf, nauwelijks iets van aanwezigheid van een broedpaar te bemerken. Mogelijk zijn de schommelingen in de aantallen broedparen dan ook deels een reflectie van onze variatie in waarnemersinspanning en een toename in de kennis van het gebied en de ligging van de nesten.

Aantallen eieren en jongen

Voor de Havik kon over de jaren voor 10 nesten het aantal eieren worden bepaald. Gemiddeld was dit precies 4.0. Met onze kleine steekproef is dat toch mooi 0.5 ei meer dan gemiddeld in Drenthe in 1984-1991 (n=273) (Bijlsma *et al.* 1993). Van onze 10 nesten leverden 8 nesten jongen op, gemiddeld 3.1 jong per succesvol nest (alleen nesten met minimaal 1 uitgevlogen jong meegenomen).

De verschillen in de jongenproductie tussen de territoria was zeer groot. Het beste territorium (H-één) wist in 6 jaren 20 jongen uit 25[1] eieren te produceren (80%). Het andere territorium dat meerdere jaren kon worden gevolgd (H-practicum) wist in 3 jaren uit 11 eieren slechts 1 jong vliegvlug te krijgen (9.1%).

Drielegsel van een Buizerd (B-555). Nestkom mooi bekleed met sparrentakken, en het nest vers begroend met berkenloof. Opvallend zijn het 'knabbeltakje' links en de donsveertjes in de nestrand. Drielegsels waren in 'muizenjaren' zeker niet ongewoon.

Bij de Buizerd waren er voldoende nesten om jaren met elkaar te kunnen vergelijken (figuur 3). Hierbij bestond er een zeer sterke correlatie tussen het aantal eieren dat werd gelegd en het aantal jongen op de succesvolle nesten (correlatiecoëfficiënt van 0.97, N=5 jaren). Het aantal jongen per succesvol nest varieerde met een factor 2.2 tussen de slechtste jaren (1.5 jong/nest) en het beste jaar (3.5 jong/nest). 1999 en 2001 waren relatief goede jaren. 1999 is inderdaad de boeken ingegaan als een muizenjaar (Bijlsma 2000), maar in 2001 (het 'mond-en-klauwzeer'-jaar) was de muizenstand niet opvallend goed (Bijlsma 2002). Wel werden er in dat jaar grote legsels gerapporteerd, waar dan vervolgens relatief weinig jongen van groot werden (Bijlsma 2002). Dat laatste was niet het geval in het ONO. 2001 was daar in alle opzichten een waanzinnig buizerdjaar want dat gemiddelde van 3.5 jongen per nest werd over een recordaantal van 6 succesvolle nesten behaald, oftewel er vlogen dat jaar 21 jongen uit in het studiegebied! In alle andere jaren werd niet eens een totale jongenproductie van meer dan 10 jongen behaald. Zou de mkz-crisis de Buizerd in het ONO wat dat betreft in positieve zin in de hand hebben gewerkt?

De Havik heeft wat betreft aantallen broedvogels echt wel een veer moeten laten in het ONO. Territorium H-één wist aan de dans van ellende te ontkomen en was alle jaren succesvol met broeden.

In de categorie 'curiosa' is het nog het vermelden waard dat zich in het mkz-jaar een Buizerd vestigde (B-H-één) die hardlopers aanviel. Deze Buizerd haalde zelfs nog de krant (inclusief foto van een schram op een kale hardloopkop). Deze Buizerd broedde nog jarenlang in ONO maar om verdere conflicten te voorkomen werd door de boswachter de laan die vrijwel onder het nest doorliep afgesloten. Niet iedereen hield zich aan dit verbod waardoor de boswachter behoorlijk wat boetes heeft kunnen uitdelen.

Timing en conditie van de jongen

Er bestond een grote variatie in de geboortedag van de geringde Buizerds (figuur 4). In 1998 liepen we tegen een zeer vroeg broedsel aan, met jongen geboren eind april, en in 2002 en 2003 vonden we juist een aantal hele late nesten, met jongen geboren eind mei. Mogelijk waren deze late legsels vervolglegsels op een eerder mislukte broedpoging (geen aanwijzingen voor overigens). Er lijkt een zwak kwadratisch verband tussen geboortedag en de conditie te bestaan, vroege maar vooral ook late jongen lijken in een mindere conditie te zijn (figuur 4). Opvallend is de grote spreiding in de conditie van de jongen in 2001. Dat was ons beste buizerdjaar wat betreft succesvolle aantallen broedparen en aantallen jongen op het nest, maar onder de hoge aantallen jongen zaten een aantal achtergebleven stumperds. Dit verklaart ook waarom de gemiddelde conditie-index voor 2001 zo laag uitviel (figuur 3). Mogelijk waren de vrouwtjes dat jaar tijdens de eilegperiode nog in een uitstekende conditie, maar bleek er later in het seizoen te weinig voedsel beschikbaar om alle jongen in goede conditie op te laten groeien? Omdat we geen gegevens hebben verzameld over het voedselaanbod kunnen we hierover slechts speculeren. Wel is dit deels ook het beeld dat in het jaarlijkse landelijke overzicht werd geschetst: "legselgrootte die gemiddeld aan de bovengrens zat, maar een behoorlijke uitval in de nestjongenfase" (Bijlsma 2002). Ondanks de lage conditie van de jongen was er in het ONO echter opvallend genoeg geen sprake van uitval.

Conclusie

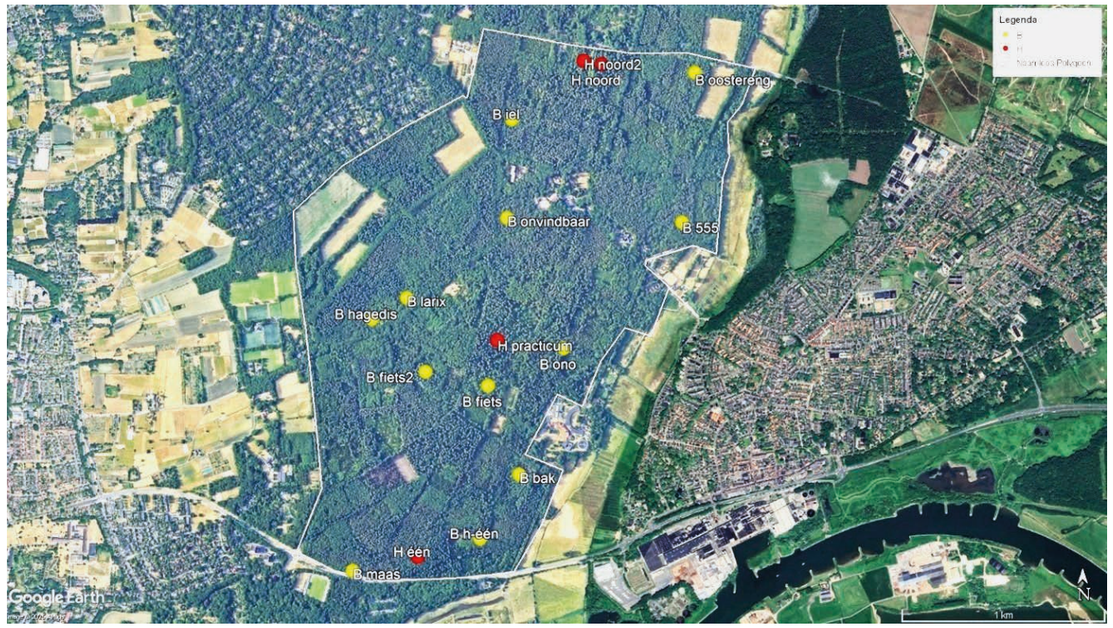
In een klein studiegebied hebben we gegevens verzameld over het voorkomen en de broedecologie van Havik en Buizerd. Je kunt je afvragen wat de wetenschappelijke waarde is van deze inspanning, want de steekproef en de duur van de tijdserie zijn onvoldoende om algemene conclusies uit te kunnen trekken. Aan de andere kant hebben we zelfs in ons kleine studiegebiedje de dramatische achteruitgang van de Havik opgemerkt, en ook de jaarlijkse variatie in de reproductie van de Buizerd in relatie tot het voedselaanbod zagen we terug in onze eigen data. Wat dat betreft dragen ook dit soort kleine studies bij aan het grotere geheel, waarbij het dan natuurlijk wel essentieel is dat de data met het landelijke netwerk worden gedeeld!

Marc Maas met een ruiveer van een Havik bij H-één. Dit territorium was het meest productief in het studiegebied, en het enige dat al die jaren bezet is geweest. Door de ruiveren weten we dat dit niet altijd dezelfde vogels zijn geweest.

Terugkijkend hadden we misschien nog meer uit deze inspanningen kunnen halen als we naast de roofvogels ook beter naar de omgevingsvariabelen, en dan met name het voedselaanbod, hadden gekeken. Zo is de studie van Rutz & Bijlsma (2006) een inspirerend voorbeeld hoe je ook in een studiegebied met relatief weinig broedparen (maximaal 7 paar Haviken) toch een vinger kunt krijgen achter populatieveranderingen, zo lang je maar én de aantallen Houtduiven, én de aantallen Postduiven, én de aantallen Konijnen, én weet ik wat nog meer monitort, en dat een lange tijd vol weet te houden (1975-2000, oftewel 26 jaar).

Bij het doorbladeren van de oude notitieboekjes ruik je weer de bosgrond en gebroken larixtakjes, en komen herinneringen boven aan al die avonturen die we in het bos beleefd hebben – wat dat betreft heeft het onderzoek voor ons persoonlijk natuurlijk een enorme waarde gehad. Het maakt ook nieuwsgierig hoe het nu met de roofvogels is gesteld in het ONO. Is het territorium van H-één nog bezet? Heeft de Havik een *comeback* kunnen maken in het gebied? Gaat het de Buizerd nog steeds voor de wind of hebben die het niet kunnen bolwerken? Hier ligt een mooie uitdaging voor een groepje enthousiaste studenten om mee aan de slag te gaan!

Figuur 1. Ligging en begrenzing van het studiegebied (witte lijn) en de locaties van de verschillende territoria van de Havik (rood) en Buizerd (geel).

Voetnoot

[1] Het zal de oplettende lezer opgevallen zijn dat er dan ook een keer een 5-legsel bij gezeten moet hebben. Dat constateerden we inderdaad in 2001!

Literatuur

Bijlsma R.G., A.M. Blomert, W. van Manen & M. Quist 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co, Haarlem / Werkgroep Roofvogels Noord- en Oost-Nederland.

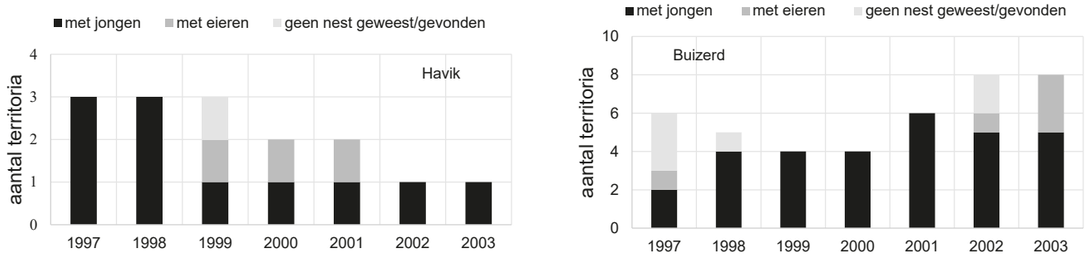
Bijlsma R.G. 1998. Handleiding veldonderzoek roofvogels (2de, herziene druk). KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Bijlsma R.G. 2000. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 1999. De Takkeling 8: 6- 51.

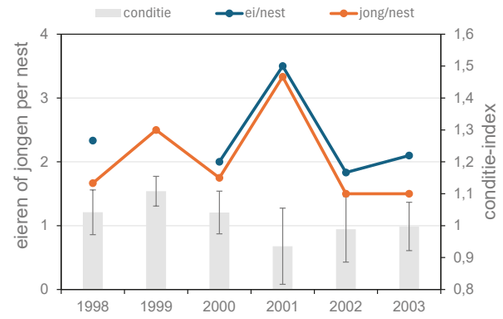
Bijlsma R.G. 2002. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2001. De Takkeling 10: 7- 48.

Leys H.N., G.M. Sanders & W.C. Knol 1993. Avifauna van Wageningen en wijde omgeving. KNNV Vogelwerkgroep Wageningen, Wageningen.

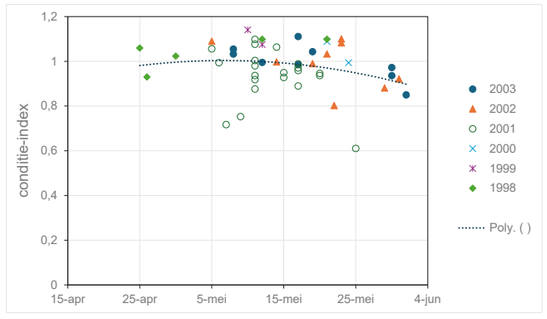
Rutz C. & R.G. Bijlsma 2006. Food-limitation in a generalist predator. Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences 273: 2069-2076.

Figuur 2. Aantal vastgestelde territoria van de Havik (boven) en Buizerd (onder) per jaar (1997-2003), onderverdeeld naar of dat er een nest was dat jongen opleverde, een nest waar in ieder geval op gebroed was, en territoria zonder nest of waar geen nest gevonden kon worden.

Figuur 3. Gemiddeld aantal eieren (over alle nesten met eieren) en jongen (over alle nesten met jongen) voor de Buizerd in 1997-2003. De grijze balken geven de gemiddelde conditie-index per jaar (met standarddeviatie).

Figuur 4. Conditie-index van buizerdjongen in relatie tot de geboortedag, voor de verschillende jaren.

Theo van Lent

Hirundo

Van Rob had ik al enige boeken gekocht voor ik hem in levende lijve ontmoette. Of dat tijdens de Sovon-dag of tijdens de WRN-bijeenkomst in Meppel was, dat weet ik niet meer.
Toen ik hem vertelde over ons havikonderzoek van 1965 tot 1972 op de Utrechtse Heuvelrug was hij zeer geïnteresseerd, we hebben veel telefonisch contact gehad en ik begon met schrijven.
In mijn dagboek stonden gegevens over de broed-resultaten, het overzicht van de ruiveren en de prooirestenlijst, die werden verwerkt in een artikel dat verscheen in de Takkeling nummer 2 in 2004.
Ik ben nog steeds trots op dat artikel en ik heb er diverse mooie reacties op gekregen. Buizerds en sperwers waren toen als broedvogel nog zeldzamer dan de Havik, terwijl de korhoenders nog baltsten op de Crailose heide!

Vanaf 2002 was ik geregeld op de roofvogeldag in Meppel, ook om mijn vogelcd's aan te prijzen, vaak speelde ik een nummer daarvan, als intermezzo tussen de lezingen in.
Ben Koks heeft me geïnspireerd tot het maken van een cd over de reis van de Grauwe Kiekendief (2007). Om die cd te promoten zongen dochter Merel en ik het lied 'Eh leh leh, Pygargue'. Ben had verteld dat de meisjes in Senegal de sierlijke vogel begroetten als zij in het land waren, met het zwaaien van hun rokjes!

Inmiddels kan ik ook video's maken van mijn vogelliedjes, met tekeningen en foto's. Sinds kort maak ik ook tekeningen voor De Takkeling, de handpen van een Rode Wouw vind ik nog steeds erg mooi en sfeervol.

Hierbij het zwaluwlied voor Rob. https://www.youtube.com/watch?v=BULcgJsfEU4
Zie youtube.

Hirundo, een lofzang op de zwaluw uit Esperantujo
(een lied in het Esperanto)

Verwelkom de zwaluw met een lied,
mooie vogel, aankondiger van de vrede,
Hirundo,
Brenger van het leven,
aangevlogen uit het Paradijs,
Hirundo,
Medebouwer aan het uitspansel,
Hirundo
Afgezant van de Heer,
vogel van de Madonna,
Hirundo,
Brenger van de warmte op aarde,
afgezand van de lente
en van de vreugde,
Hirundo
Brenger van voorspoed,
gezondheid,
rijkdom en geluk,
Hirundo

Martin Melchers

Unieke Rob

Ruim 44 jaar geleden kwam ik op bezoek bij mijn aanstaande schoonmoeder op de Margrietlaan in Ede. We raakten aan de praat en zij vertelde mij dat naast haar een hele bijzondere jongen woonde die in bomen klom op zoek naar roofvogelnesten. Wie had kunnen denken dat dit de later beroemde ornitholoog Rob Bijlsma zou worden. Wij kenden elkaar toen nog niet.

In Amsterdam werd ik opgeleid door J. Walters. In zijn kamer op het ZMA werkte hij aan zijn publicaties en rapporten. Zijn publicaties waren opgenomen in het 'Handbuch' en het 'Handbook'. Dat was het hoogste haalbare wetenschappelijke niveau waarop je kon publiceren. Walters straalde ontzag uit en jij kon nog niet overzien dat je zijn evenknie zou worden.

Op de spuitvelden, tussen zijn drie geliefde studieobjecten, Kleine-, Strand- en Bontbekplevier, vertelde hij me ooit over een interessante lezing waar hij naar toe was geweest. Een lezing gegeven door ene Rob Bijlsma. Rob vertelde achteloos over de roofvogelnesten waar hij naar toe klom en onderweg naar de boomtoppen en passant ook informatie over broedende Houtduiven verzamelde. Walters had hoogtevrees en werd al draaierig bij het idee om een boom in te moeten klimmen. Hij was diep onder de indruk, een zeldzaamheid bij Walters.

Als 'burgerwetenschappers' hebben jullie beiden op wetenschappelijk niveau gegevens gedeeld met collega ornithologen.

Walters ging dood en ik erfde zowel zijn dagboeken als naslagwerken. Twee boeken beschreven hoe een Duits echtpaar bijna alle Europese broedvogels met de hand had grootgebracht. Ik vond dat deze twee boeken het meest tot hun recht kwamen bij jou en maakte een afspraak om naar Wapse te komen. Zowel jij als Walters noteerden alle gegevens van jullie geliefde vogels en maten niet alleen de eieren, maar alles tussen kop en staart. Walters telde zelfs de aardappelen op zijn bord. Toen hij in een hotel op Vlieland een oneven aantal aardappelen kreeg, klaagde hij net zo lang totdat hij een extra aardappel kreeg.

Jij bekende mij dat jij ook een dwangmatige teller was, net als Walters. Dat tellen deed je ook als je boodschappen ging doen. Je telde niet alleen onderweg naar de supermarkt de konijnen die je zag, maar je kocht ook altijd drie pakjes boter en nooit een ander aantal. Maar de toewijding en bevlogenheid zijn hetzelfde, de overeenkomsten zijn zo groot dat ik je 'De klimmende Walters' noem. Er is één groot verschil tussen jullie. Jij schuwt een kritische blik niet. Je nam geen blad voor de mond toen je niet langer welkom was in de Oostvaardersplassen. Dat hebben we juist nú nodig.

Binnen onze soort Homo Sapiens komen soms uiterst zeldzame afwijkingen voor. Het betreft onvervangbare individuen waarvan ik er één goed gekend heb en de ander een beetje.

Rob, gefeliciteerd met je 70ste verjaardag en besef dat je door het wegvallen van de overleden Walters, nog zeldzamer bent geworden.

Geef wat je weet door aan de volgende generatie. Ik wens je nog veel jaren in de natuur op aarde, hoewel ik liever heb dat je onderzoek zich van boomtop verplaatst naar de begane grond.

Herman van Oosten

Heidezangers en bladkijkers

Rob, van harte gefeliciteerd! Het is me een genoegen je op deze wijze te feliciteren, met wat flarden en losse eindjes uit het veld, impressies van neststudies. Want dat is waar veldstudie aanvankelijk toe leidt, een flard kennis, een impressie van rondscharrelen en waarnemen.

Een van de aardigste aspecten van het onderzoek aan de broedbiologie van allerhande zangvogeltjes is het zoeken van nesten, buiten in hei en duin. Wat er ook uit verdere observaties en studie gaat komen, het nest moet gevonden worden. En elk gevonden nest is weer fantastisch. Meestal vallen ze behoorlijk weg in de vegetatie, zeker bij grondbroeders en helemaal zeker met de oudervogel erop. Ik denk soms dat de tekening van (vrouwelijke) vogels niet zozeer onopvallend is opdat de vogel zelf wegvalt tegen het landschap wanneer zij haar gang gaat, maar opdat de vogel broedend op het nest versmelt met de vegetatie.

Het nest dat bebroed wordt, kan immers goed het enige nest zijn dat het vrouwtje in haar nog maar net begonnen, en ook weer spoedig eindigend, bestaan tot wasdom kan brengen, dus het is van belang dat kansen op succes worden gemaximaliseerd. Het viel me op dat de witte hals- en vleugelvlekken en de wenkbrauwstreep van roodborsttapuiten en paapjes sterk bijdragen aan het vervagen van het vogelsilhouet op het nest, zeker bij zonnig weer wanneer de donkere delen van de vogel als het ware schaduwplekken zijn en de lichte delen door de zon beschenen plekjes, zonnevlekken.

Het zoeken van de nesten gebeurt niet alleen maar voor de lol: het lot van de nesten en het leven van nestjongen kunnen een begin van een antwoord geven op de vraag: waarom zien we wat we zien? Beschrijven van het doen en laten van vogels bij hun nesten als de basis van antwoorden, '*natural history is the basis*'

Vrouwtje paapje bij nest. Niet alleen door streping op rug en vlekken op bovenstaartdekveren, maar ook door lichte wenkbrauwstreep en lichte vlek aan basis handpennen en hals is ze sterk gecamoufleerd (Fochteloërveen, 24 juni 2021).

(Bijlsma *et al.* 2014). Verwacht geen antwoorden op deze plek, zo die al te geven zijn, maar misschien is het net zo leuk en fris om een tweetal zoektochten te beschrijven, *work in progress*, op de Planken Wambuis en de duinen van Meijendel, naar heidezangers en bladkijkers - beide groepjes vogels die niet onderaan jouw lijstje met favorieten staan, meen ik, Rob.

Roodborsttapuiten op de Ginkelse Hei en de Planken Wambuis hebben kleinere legsels en lichtere jongen in het nest dan hun soortgenoten in de duinen bij Castricum. Omdat de jongen even vaak gevoerd krijgen als in de duinen, denk ik dat de prooikwaliteit lager is op de hei waardoor de jongen minder aanspekken (Van Oosten, in druk). Maar! Tijdens het rondbanjeren over de Ginkelse Hei, mij er zeer van bewust dat jij exact hier vijftig jaar geleden ook naar nesten zocht van roodborsttapuiten (Bijlsma 1978), vlogen regelmatig veldleeuweriken langs met prooien, hoewel de vogels ongeveer twee keer zo zwaar zijn als roodborsttapuiten. Hoe was dat mogelijk als het zo slecht gaat met insecten, misschien met name op mineraalarme dekzandbodems (Vogels *et al.* 2023)? Als gevolg van het kijken naar tapuiten en roodborsttapuiten bleken veldleeuweriken ook nodig bekeken te moeten worden. Nesten zoeken, videocamera erbij, foerageervluchten intekenen, de wind door het pijpenstro al van verre aan horen komen voordat hij over je heen komt en achter je verdwijnt in de zo typisch sissende berkjes, stofduivels over de zandpaden, een zingende boompieper, aangename praktijken.

En wat zien we? Verwarrende zaken! Een jonge leeuwerik blijkt even vaak gevoerd te worden als een jonge roodborsttapuit (3-4 keer per uur), ondanks zijn veel grotere gewicht, dus het ligt voor de hand dat hij meer of betere prooien per voerbeurt krijgt. Maar om tot ongeveer twee keer zo zwaar te worden in het nest als een roodborsttapuit moet het aantal prooien per voerbeurt toch wel flink hoger zijn en ik vraag me af of dat wel zo is. Misschien is de fysiologie van veldleeuwen wel anders? Het zou me niet verbazen dat de donkere huidskleur van jonge veldleeuweriken een belangrijke rol speelt, waardoor hun endothermische kosten flink lager kunnen zijn (Ohmart & Lasiewski 1971) en ze met minder voer en voeringen toekunnen dan vogels met een lichtere huidskleur. En omdat ze minder vaak gevoerd hoeven te worden door hun lagere energieverbruik, is de kans op nestpredatie waarschijnlijk ook kleiner. Maar als de donkere huid energetisch gunstig is, waarom hebben dan niet alle grondbroeders een donkere huid? Tijd om me meer in de fysiologie te gaan verdiepen.

Paartje roodborsttapuit bij nest. Vrouwtje wegvallend tegen de vegetatie door streping en vlekken. Merk op hoe de witte vlekken in het donker van de mannetjesrug en hals de vorm van het dier veranderen (Vogelduin, 2 juli 2021).

Een tweede veldflard gaat over bladkijkers, over fitissen en tjiftjaffen. Eerstgenoemde neemt af in Meijendel, laatstgenoemde is toegenomen, parallel aan de populatieontwikkelingen in Nederland. Waarom? Afname habitat, Afrika, scheve geslachtsverhouding, laag nestsucces? Geen idee, dus beginnen bij de basis: de nesten. Nooit eerder had ik bewust gezocht naar nesten van beide bladkijkers, maar wat zijn ze mooi! De dwergmuisachtige nestjes van tjiftjaffen zijn betrekkelijk makkelijk te vinden, zeer in tegenstelling tot de nesten van fitissen, ondanks dat ik soms goed zicht had op de plaats waar pa of ma de nestjongen ging voeren. Prachtig verstopt op de grond, vaak in een verdieping, zodat de bovenkant van het nestbolletje niet uitsteekt boven het grondoppervlak, een kleine ingang die niet te zien is van boven vanwege een luifeltje boven de ingang. Eén nest was buitengewoon mooi, het deed denken aan een pingo waarvan de ijskern al wel gesmolten is maar het dak nog niet ingestort. Alsof de moslaag die het dak vormde van binnenuit naar boven was gedrukt waardoor er een holte ontstaan was met vijf zo mooie eieren. Mooie dingen Rob, je kent de nesten wel.

Een eerste seizoen in de duinen gaf geen aanwijzingen voor fitissenellende: 19 van de 23 nesten met bekende afloop waren succesvol (83%), een wat hoger succes dan bij tjiftjaffen, waarvan 31 van de 55 nesten succesvol waren (56%). Per gestart nest, dus inclusief mislukte nesten, vlogen 4,5 ± 2,2 fitissen en 2,7 ± 2,2 tjiftjaffen uit. Dat ziet er allemaal prima uit voor de fitis, en zelfs wanneer alle tjiffen een tweede nest maken ontloopt de productiviteit elkaar niet veel! Of zou 2024 een heel gunstig jaar zijn geweest? Benieuwd hoe het de komende twee jaar zal zijn, waarin ik van alle jongen veertjes zal gaan plukken om misschien iets over de geslachtsverhouding bij jongen te weten te komen. Niets is uit te sluiten, spannend.

Maar zover is het nog niet, nog een maand te gaan en dan zingt de tjiftjaf en ook bijna weer de fitis. Weinig vogelzang is zo aangenaam als fitissengezang, en dat vinden jij en Thijsse eens te meer: "*Als er iets niet verveelt, dan wel het riedeltje van fitissen en het subtiele tweetonige* 'hu-wiet'." (Bijlsma 2022, p. 35). Liefdevol en heel erg waar, en misschien wat ingetogener dan Thijsse, die schreef: "*...zijn liedje bevat de duidelijke tegenstelling tussen uitgelaten vreugd en onuitsprekelijk verdriet en eindigt in weemoedige berusting: een volledige levensfilosofie.*" (Thijsse 1906, p. 157). Daar kunnen we het alleen maar mee eens zijn, denk ik.

Olla vogala zijn (bijna) hun nesten begonnen...Zo was het duizend jaar geleden, zo is het in het heden en zo is er altijd weer reden om met frisse zin het veldseizoen in te gaan! Benieuwd wat we dit jaar wijzer zullen worden.

Groet en alle goeds!

Bijlsma R.G. 1978. De reproduktie-kapaciteit van de Roodborsttapuit *Saxicola torquata*. Veldornithologisch Tijdschrift 1: 126-135.

Bijlsma R.G., Kempenaers, B. & Piersma T. 2014. Editorial. Creating long-term value: Natural history is the basis. Ardea 102: 1-1.

Bijlsma R. 2022. De geur van het bos. Uitgeverij AtlasContact, Amsterdam/Antwerpen.

Ohmart R.D. & Lasiewski R.C. 1971. Roadrunners: energy conservation by hypothermia and absorption of sunlight. Science 172: 67–69.

Thijsse J.P. 1965 (3e druk). Het intieme leven der vogels. L.J. Veen's uitgeversmaatschappij N.V., Amsterdam.

Van Oosten H.H. 2025. Clutch size and breeding ecology of multi-brooded European Stonechats *Saxicola rubicola* in acidic inland heathlands and calcareous coastal dunes. Ardea 113, in druk.

Vogels J.J., van de Waal D.B., WallisDeVries M.F., van den Burg A.B., Nijssen M., Bobbink R., Berg M.P., Olde Venterink H. & Siepel H. 2023. Towards a mechanistic understanding of the impacts of nitrogen deposition on producer–consumer interactions. Biol. Rev. 98: 1712–1731.

L’Ayant

L’Ayant

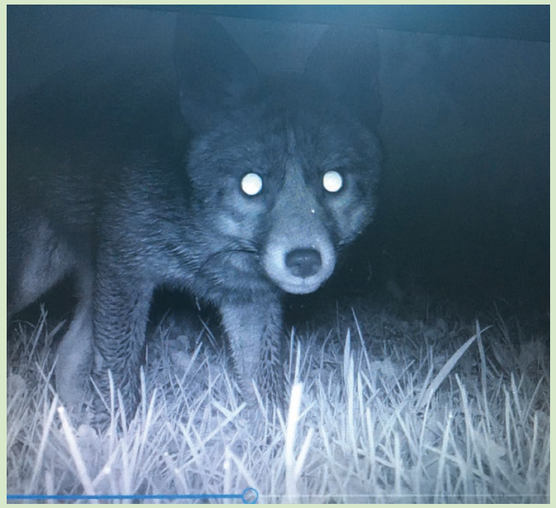

Mathijs van Overveld

Het natuurspektakel in stadstuinen

Ik hoorde voor het eerst over een roofvogelfanaat, genaamd Rob Bijlsma, toen ik mee mocht helpen met sperweronderzoek (door Hans Donkers) in Roosendaal. Later, tijdens de eerste jaren van mijn studie biologie, kwamen roofvogels, en vooral sperwers, volledig op de eerste plaats. Dit mede door de vele stimulerende artikelen in de Takkeling. Het was veel leuker om buiten nesten van roofvogels te zoeken dan saaie colleges te volgen over celbiologie en genetica! Nadat ik via mijn studie en ook nadien meer en ander veldwerk aan vogels kon doen, vaak in verre landen, kwamen de roofvogels wat op de achtergrond terecht. Het tellen van eieren, meten van jongen, systematisch prooiresten zoeken en determineren,... het waren sowieso de eerste belangrijke ontwikkelingen die ik doormaakte als vogelonderzoeker. Ik ben nog altijd ongelooflijk blij dat dit alternatief, in plaats van het afvinken van zeldzame vogelsoorten, bestond in mijn jeugd! Het heeft voor altijd mijn interesse in vogels aangewakkerd en gevormd.

Na mijn promotieonderzoek aan koolmezen in Antwerpen, lukte het weer om iets met roofvogels te doen. Door een gelukkige samenloop van omstandigheden, in combinatie met hard werk voor het schrijven van een Marie Curie beursaanvraag, kreeg ik een buitenkans om aasgieren te kunnen bestuderen op Fuerteventura. Het werd met veel enthousiasme onthaald om voor het Nederlands leespubliek hier een stukje over te schrijven in de Takkeling. Via mail volgde een fijne en stimulerende correspondentie met Rob, over deze onwaarschijnlijk fascinerende vogels, en de cognitieve vaardigheden van vogels in het algemeen.

Het was enorm balen dat ik mijn onderzoek aan aasgieren niet verder kon zetten. Maar je had gelijk... dit zorgt ook weer voor nieuwe opportuniteiten! En inderdaad, dit keer niet in een of ander ver land, maar gewoon om de hoek, in mijn 'thuishaven' Antwerpen.

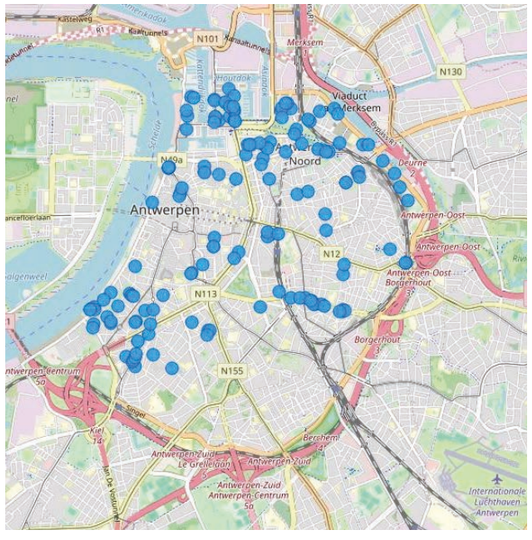
Ik raakte gefascineerd door stadsnatuur, en vooral hoe exotische flora een cruciaal onderdeel van stadsnatuur vormen, ook van verwaarloosde, vergeten stukjes groen, waar de natuur nog volop zijn gang kan gaan. Wat me hierbij vooral boeit is de algemene perceptie van aanwezige natuurwaarde, de 'angst' voor nieuwe (echte?) natuur versus oude natuurbeelden als ijkpunt voor zogenaamde kwaliteitsvolle natuur. Kortom, de discussie over wat we al dan niet (willen) verstaan onder 'vrije natuur' speelt hier een belangrijke rol.

Wat begon met wat gestruin in een verwaarloosde groenzone in mijn buurt, en het fotograferen van insecten, omvat tegenwoordig een vrij intensieve inventarisatie van zogenaamd 'informeel' groen op verschillende plekken in Antwerpen, variërende van verwaarloosde groenstroken en moestuinen tot braakliggende stukjes terrein en spoorwegbermen. Een insectennet is nu een cruciaal hulpmiddel bij mijn stedelijke omzwervingen. Dit gestruin leverde inmiddels al meer dan 250 soorten hymenoptera en 230 soorten diptera op, waaronder >100 soorten wilde bijen en ca. 70 soorten zweefvliegen, en tal van andere, fascinerende en vaak zeldzame beestjes, zoals sluipwespen, graafwespen, goudwespen, blaaskopvliegen enzovoort.

Door mijn nieuwe baan als (mede)beheerder van de Botanische tuin, andere museumtuinen in Antwerpen en verschillende openbare groenpercelen, ben ik nu weer hele dagen buiten: een unieke kans om dag in dag uit mens en natuur in de stad te observeren vanuit de eerste linie. De stad is niet helemaal jouw ding, maar zoals je zelf ooit schreef, er gebeurt daar van alles, het is er nooit saai!

Dat klopt 100%. Vergeleken met een gemiddeld bos, is de stad een ongelooflijk lawaaierige, stinkende, vuile omgeving, aantrekkelijk gemaakt voor mensen, maar niet voor dieren. Het is desalniettemin enorm fascinerend om te zien hoe tal van diersoorten hier hun weg vinden: akkerhommels die midden op een drukke rotonde nestelen onder een of andere gecultiveerde plant, kauwen die direct komen aanvliegen na het schoffelen om beestjes te zoeken, bosmuizen midden in het centrum, met gangetjes vlakbij Turkse hazelaar. De merels die al vanaf november luidkeels zingen, zo tam zijn dat je ze bijna kan aanraken, en zich te goed doen aan allerhande exotische vruchten zoals vijgen, kaki, sierappels en de knalpaarse bessen van de Callicarpa. Het staat mijlen ver af van mijn honderden uren die ik alleen doorbracht met de gieren vanuit een stille schuilhut midden op Fuerteventura, maar het natuurspektakel is in de kern niet kleiner.

Alhoewel de aasgier vanuit gedragsoogpunt oneven-aarbaar is, zijn putters tegenwoordig een vogelsoort die met mijn aandacht gaan lopen. Wat begon met de vondst van wat nestjes in laanboompjes tijdens mijn werk, resulteerde dit jaar in het systematisch affietsen van vrijwel alle straatjes van Antwerpen, binnen de ring (15 km^2), op de aanwezigheid van putternestjes. Obsessieve en licht dwangmatige karaktertrekjes zijn gedeelde kenmerken van de gepassioneerde veldbioloog! Het leverde inmiddels wel al een leuke dataset op van ongeveer 157 nestlocaties (2022: n =37; 2023: n =51 en 2024: n = 69).

Figuur 1. Nestlocaties van Putters in Antwerpen gevonden in de winters van 2022-2024

Genus	Soort	varieteit	#	%	Genus	Soort	varieteit	#	%
Acer	Acer campestre		37	23.9	Aesculus	Aesculus hippocastanum		2	1.3
		'Elsrijk'	21		Betula	Betula pubescens		1	0.6
		'Lienco'	9		Fagus	Fagus sylvatica	'Dawyck'	3	1.9
		'Queen Elizabeth'	2		Fraxinus	Fraxinus ornus	'Paus Johannes-Paulus II'	3	1.9
	Acer freemanii (x)		4	2.6	Liquidambar	Liquidambar styraciflua	'Moraine'	2	1.3
		'Jeffersred'	4		Malus		'Evereste'	1	0.6
	Acer platanoides		25	16.1		Malus tschonoskii		4	2.6
		'Columnare'	7		Pyrus	Pyrus calleryana	'Chanticleer'	8	5.2
		'Globosum'	4		Platanus	Platanus hispanica (x)		2	1.3
		'Olmsted'	8		Quercus	Quercus robur	'Fastigiata Koster'	1	0.6
	Acer rubrum		2	1.3	Sorbus	Sorbus thuringiaca (x)	'Fastigiata'	1	0.6
Carpinus	Carpinus betulus		48	31.0	Tilia	Tilia platyphyllos	'Örebro'	2	1.3
		'Fastigiata'	5		Ulmus		'Columella'	9	5.8
		'Frans Fontaine'	28						
		'Lucas'	4						
				74.8					25.2

Overzicht van nestboomkeuze van putters in Antwerpen

Putternesten werden aangetroffen in 17 soorten bomen. Ze hebben echter een duidelijke voorkeur voor esdoorn (44%) en haagbeuk (31%) (zie tabel), wellicht vanwege de dichte takstructuur die de bouw van een nest vergemakkelijkt en bescherming biedt door het dichte bladerdek. Quasi al het groen in de stad is artificieel, zo ook veel stadsbomen, met handige bol-, zuil- en piramidevormen (die weinig ruimte innemen). Zo ook de zuilvormige pluim-es, vernoemd naar paus Johannes-paulus II...en god mag weten waarom... mensen zijn vreemde wezens.

Putters lijken geen echte voorkeur te hebben voor bepaalde cultivars van esdoorn en haagbeuk, dit hangt meer af van het aanbod. Voor andere boomsoorten zijn zuilvormen wellicht geschikter om in te broeden dan in de oorspronkelijke variant. De aanwezigheid van nestjes in boomsoorten zoals Plataan, Witte Paardenkastanje en Freemans esdoorn laten zien dat als putters willen, ze in elke boom wel een nestje kunnen fabriceren...

Putternesten kunnen overal in de binnenstad opduiken, al zijn er een aantal clusters in de buurt van nieuw aangelegde parken en/of braakliggende terreintjes. De parken zelf vinden ze blijkbaar niet aantrekkelijk als broedplek. Niet zo verwonderlijk overigens: deze parken zijn ontworpen volgens het concept 'bomen-weide'(semi-intensief gemaaid gras met daarop bomen) en bieden weinig tot geen beschutting. Smalle, soms zeer drukke straatjes rondom deze parken daarentegen zijn blijkbaar wel heel aantrekkelijk. Sterker nog, putters vermijden open ruimtes of hebben last van pleinvrees, tenzij er drukke terrassen of speeltuinen aanwezig zijn. Ze zijn daarnaast te vinden in de meest drukke winkelstraten van Antwerpen, bij schoolingangen, stoplichten, tramhaltes, middenbermen van de drukste verkeersassen; noem het zo gek niet op, of er kunnen putters broeden.

Figuur 2. Stadsputters vinden parken geen leuke plek om te broeden, geen enkele vogel trouwens, met uitzondering van één enkel ekster (alle stadsfoto's van Mathijs zelf).

Figuur 3 Putters broeden op de drukste plekken van Antwerpen.

Figuur 4 Stadputters lijken immuun voor lawaai en grote veranderingen in hun leefomgeving. Ook aan de andere kant van de straat, direct naast deze enorme bouwwerf broeden putters, zowel tijdens de afbraak- en opbouwwerkzaamheden.

Niets is leuker dan veldwerk, het verzamelen van data in de buitenlucht, het kwantificeren van gedragspatronen. Ja, zelfs in de stad! Het verkennen van de stad door de ogen van putters. Trekken putters zich niks van drukte aan of speelt menselijke activiteit juist een rol bij hun nestplaats keuze? Beschermt menselijke activiteit tegen predatoren? Een beschutte broedplek betekent in de stad niet automatisch een verstopt nest in dicht struikgewas. Lawaai, verkeer, terrasjesmensen, een dicht bladerdek in donkere stegen enz., het zijn wellicht ook doeltreffende vormen van beschutting. Zorgen drukke plekken voor te veel verschillende impulsen voor nestpredatoren zoals eksters en kauwen? Of camoufleren deze plekken op de een of andere manier vliegroutes, contactroepjes en/of bedelende jongen tegen predatoren? De natuur blijft verbazen! Met die vragen blijf ik maar al te graag aan de slag.

Rob, een heel fijne verjaardag gewenst! Heel veel dank voor je positieve stimulans de afgelopen jaren, en dat er nog vele jaren vol gedeelde natuurverwondering bij mogen komen!

Hanna van Hilten

Volle maan en zachte piepjes van jonge ransuilen

Als ik aan Rob denk, komen vooral nachtexcursies voor de geest. Eén keer ben ik alleen met Rob gegaan, als jong meisje vond ik het geweldig dat ik mee mocht. Het was volle maan en het enige geluid dat er was, waren zachte piepjes van jonge ransuilen. Verder hebben Rob en ik zo goed als geen woord gewisseld. Over stil zijn tijdens nachtexcursies: soms hadden wij regenbroeken aan. We mochten geen geluid maken en moesten daarom wijdbeens lopen. Monty Python zou hier een goede sketch aan gehad hebben, maar wij namen het uiterst serieus.

Er was eens een nachtexcursie ergens bij de Blauwe Kamer. We liepen met een groepje door een weiland in het stikdonker. Opeens hoorde ik een paard hinniken. Ik was als de dood zo bang voor paarden. Het beest begon om ons heen te galopperen zonder dat we hem konden zien. Rob merkte dat ik bang was en nam me bij de arm. Veilig naar de overkant.

De Vlielandkampen: met bewondering keek ik hoe Rob 's morgens twee bakken havermout at en vervolgens vier boterhammen. 'Dan hoef ik het niet mee te sjouwen'.

Ik keek tegen Rob op en ben dat altijd blijven doen. Is hij een reïncarnatie van Darwin? Een man met een passie, een missie. Een verteller en beschouwer. Een lieve kluizenaar. Rob, het ga je goed.

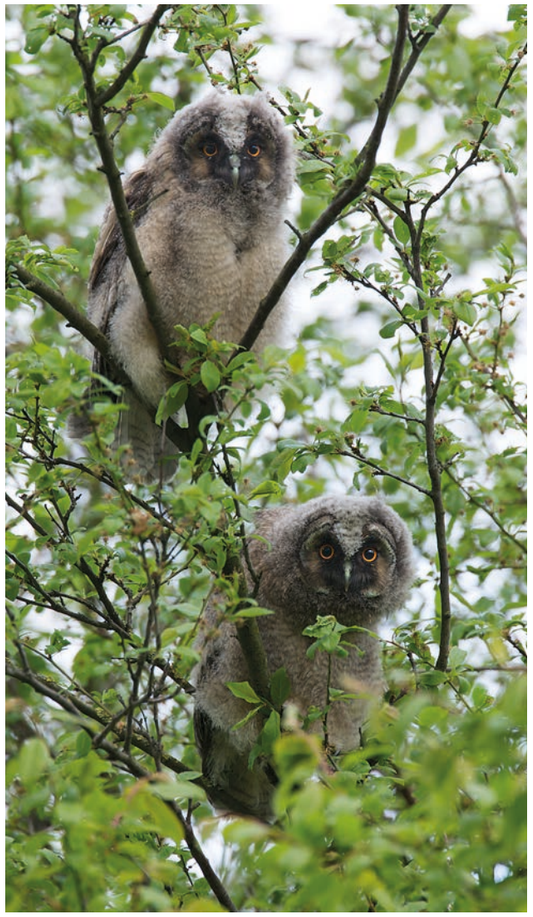

Foto van internet, fotograaf onbekend.

Fedde van der Ploeg (oud-directeur van de Ten Darperschoele in Wapse)

Enkele herinneringen aan Rob

Wie komt er toch in het eenzame huis te wonen, midden in het Wapserveld? Dat was de vraag toen de familie Maris was vertrokken naar Diever. Er werd gezegd dat het een man was, die gek was op vogels, vooral roofvogels, zo deed het verhaal. Zo nu en dan zag je hem fietsen, met lang haar en op een oude fiets. Niet in Wapse maar in Diever of op de Doldersummerweg. Maar verder bleef het toch gissen van hoe en wat.

Op een gegeven moment kregen de kinderen van de oudste groepen van de Ten Darperschoele de kans een keer met hem het bos in te gaan, een excursie dus. Dit grepen we met beide handen aan. Dat vonden we allemaal wel spannend, wat zouden we te zien krijgen? Al gauw kregen we duidelijkheid toen we bij een fikse douglasspar stopten. Rob had flink wat bagage bij zich, waarbij een paar 'klimbeugels' voor aan de voeten. Zoals vroeger mannen in houten lantaarnpalen klommen. "Ja", zegt Rob, "ik houd van boompje klimmen, sommigen fietsen of lopen hard. Maar ik houd mijn conditie op peil met boompje klimmen." Dat kon je ook wel zien aan zijn slanke postuur, menig topatleet zou daar jaloers op zijn. Met het grootste gemak, als een slangenmens, klom hij de boom in. Met als doel het grote takkennest bijna in de top. Vol bewondering, het was muisstil, volgden we al zijn bewegingen. Na enkele minuten zagen we hem weer naar beneden komen met een tas op zijn rug waar iets in zat. De spanning, grotendeels nieuwsgierigheid, steeg ten top. Op de grond aangekomen maakte Rob de tas open en de ooh's en aah's klonken door het bos. Twee prachtige jonge haviken lagen onbeweeglijk, ineengedoken op de grond. Alleen knipperden ze zo nu en dan met hun ogen. De ene was veel groter dan de andere. Dat is normaal hoor, zei Rob. Bij roofvogels, vooral de havik en sperwer, is het vrouwtje veel groter dan het mannetje. Dus we hebben hier te maken met een vrouwtje en een mannetje. Dat verschil in grootte komt bij hun klauwen nog sterker naar voren. De kinderen waren er stil van, maar al gauw kwamen er ook vragen: Waarom dat verschil? Kunnen ze oud worden? Wat eten ze? Waar zijn de ouders nu? Is het niet schadelijk dat je ze uit het nest haalt? Waarom krijgen ze een ring om een poot? En zo ging het maar door, een kind kan meer vragen dan een deskundige kan beantwoorden. Wat je bij kinderen ook al gauw kan zien, is wie de echte 'vogelaars' zijn. Vooral in de dagen daarna, voor sommigen is het een leuk uitje geweest, maar anderen komen er nog eens op terug.

Een andere spannende belevenis voor de kinderen van de Ten Darperschoele met Rob was van een geheel andere aard. Het toenmalige televisie-icoon Hennie Huisman had destijds het programma "Surpriseshow". Daarin werden mensen verrast met een stimuleringspremie voor het werk waar ze mee bezig waren. Hun oog was ook gevallen op Rob Bijlsma voor het vele werk dat hij deed voor de natuur, in welke vorm dan ook.

Op 7 oktober 1998 was het zover: Hennie Huisman verraste Rob Bijlsma aan de Doldersummerweg in het Wapserveld!! Daarbij ondersteund door de hoogste groepen van de Ten Darperschoele. Het moest een verrassing zijn, alle kinderen hadden zich verstopt in de bosjes rondom zijn huis. We hadden allemaal een speciaal fluitje voor de mond waarmee we na enig oefenen mooie vogelgeluiden konden maken. Spannend hoor en maar wachten tot Rob naar buiten kwam. En ja hoor.....daar was hij. We sprongen allemaal luid fluitend uit de bosjes. Duidelijk verrast werd hem de 'Surprise' aangeboden door Hennie Huisman. Deze gift werd door Rob dankbaar in ontvangst genomen en bood hem kansen voor nadere onderzoeken. En toen was alles ineens voorbij! We konden, luid fluitend natuurlijk, op onze fietsjes weer schoolwaarts keren. Wat Rob later met deze 'Surprise' aan onderzoek heeft gedaan is voor mij nog een vraag, maar dat de 'Surprise' goed terecht is gekomen staat buiten kijf.

Wat voor mij nog een persoonlijk herinnering aan Rob is, zijn de blauwe kikkers in zijn bosvennetje achter zijn huis. Hoezo blauwe kikkers, kikkers zijn toch groen of bruin! Heikikkers in de paartijd dus niet.

Ten Darperschoele, Wapse.

Heikikkers in het ven bij de Bokkenleegte, 11 maart 2020 (Foto: Rob Bijlsma).

Joop Kamp

Fruithuis Joop Kamp

In verschillende artikelen en presentaties voert Rob de wespen van Fruithuis Joop Kamp in Diever op. In wespenrijke jaren zijn de wespen in de nazomer nauwelijks weg te houden bij de kersen van Joop Kamp zijn groenten- en fruitwinkel. In de steeds vaker optredende wespenarme jaren heeft hij er geen omkijken naar. Parallel met Kamps indrukken telt Rob zelf wespennesten, zowel grondnesten als nesten in nestkasten en tijdens Rob zijn winkelbezoek wisselen ze ervaringen uit als er geen klanten staan te wachten. Aan de hand van zijn tabellen toont Rob dan aan waarom het alweer een slecht wespendievenjaar was.
Wie is Joop Kamp en wat is zijn relatie met Rob Bijlsma?

Joop Kamp is geboren en getogen in Diever, een gezellig dorp van zo'n 2.700 mensen. Hij groeide hier op, zocht zoals de meeste jeugd zijn vertier in het bos, ging voetballen, fietsen en iedere avond zwemmen toen er nog een overdekt zwembad was (tegenwoordig moet je voor het dichtstbijzijnde overdekte zwembad naar Meppel of Hoogeveen). Hij voetbalde bij V.V. Diever, speelde van z'n 16e tot z'n 36e in het eerste elftal en heeft na al die jaren nog steeds het record als meest scorende spits van V.V. Diever op zijn naam staan. Na een meniscusblessure op zijn 42e was het gedaan met het actieve voetbal en was hij gedwongen zich te beperken tot wedstrijdbezoek, aanvankelijk aan de eigen club, later naar Ajax en Heerenveen. Naast het drukke winkelbestaan was hij 30 jaar actief bij de vrijwillige brandweer. De laatste tijd beperkt het voetballen zich tot de wedstrijden op de televisie, via ESPN, en wandelt hij in de buurt met z'n grote vriend Bram, een negenjarig hondje.

Joop Kamp in zijn goed verzorgde winkel (Foto: Ilco van Woersem).

Joop is de derde generatie Kamp in het Fruithuis dat 81 jaar geleden door zijn grootvader werd gestart. Groenten werden aanvankelijk nauwelijks verkocht, de meeste mensen hadden zelf een moestuin 'bij de deur'. Het groetenaanbod was destijds een stuk soberder en bestond voornamelijk uit aardappelen, koolsoorten, uien en knollen. Van paprika's, aubergines en avocado's hadden de mensen nog nooit gehoord, laat staan van mango's, kiwi's en andere exotische vruchtensoorten.
Halverwege de 80er jaren nam Joop op 28-jarige leeftijd de groenten- en fruitzaak van zijn vader over. Nu, 40 jaar later, is hij 68 jaar en wil stoppen met het Fruithuis. Zijn vrouw Riekie is 13 jaar geleden overleden en hun dochters willen de zaak niet overnemen. De verkoop van het woonhuis naast de zaak is niet moeilijk, de verkoop van de winkel is een stuk lastiger, vandaar dat hij de winkel nog steeds runt. Hij helpt zijn klanten met luide stem en een vrolijk gemoed. Maar het eist wel zijn tol: 's ochtends heel vroeg opstaan, vroeg naar bed en twee TIA's.
Als Kamp straks écht met pensioen gaat, dan wil hij met de oude groep van de supportersvereniging (de Gouden Ploeg, een stel jongens op leeftijd) vrijwilligerswerk gaan doen: oud blad uit de Eendenvijver halen, bankjes schilderen, het Onderduikershol opknappen en dit soort zaken.

Vanaf het moment dat Rob begin jaren negentig in Wapse kwam wonen, koopt hij zijn groenten en fruit bij Joop. Sindsdien is Rob helemaal niets veranderd. Hij draagt dezelfde kleren, dezelfde laarzen, heeft nog steeds dezelfde haren, komt met dezelfde fiets met zware zijtassen boodschappen doen en heeft altijd zijn verrekijker om. Hij komt in de Fruithal 2x per week, de laatste tijd 1x. Rob koopt bij Kamp veel perssinaasappels, bananen en druiven. Voor biologische handsinaasappels gaat hij naar de Plus zag Joop, toen hij hem hielp alle fruit naar zijn fiets te brengen.

De tassen met biologische groenten en fruit gaan niet hard, het wordt te duur gevonden en er zijn nog maar twee vrouwen in het dorp die het kopen. Het gebruik van pesticiden baart Kamp zorg: "Op lelievelden wordt enorm gespoten en dat hemelt over."

Soms koopt Rob sla of witlof, die hij bovenin de boom zo uit de hand opeet, als hij tijdens het zoeken naar wespendieven in de top van een boom is geklommen.
Je kunt goed met Rob praten, ze hebben leuke gesprekken. Hij vertelt over zijn roofvogels, zoals de wespendieven die hij bij huis verzorgde. Rob legde Joop uit hoe hij vanuit de boomtoppen via kruismetingen de nesten van de wespendieven vindt. En over Afrika. Rob houdt van de warmte maar met de corona stopten de Afrika-reizen. Kamp vertelt over de wespen en over de buizerd, die steeds dichterbij zijn huis komt.

Als de lente komt, worden de insecten actief. Rob volgt dat, en in mei - juni weet hij al of er veel wespen komen. Dan vraagt hij Joop om op te letten in de zomer, de laatste jaren zelfs tot diep in oktober toe. In een mooi najaar vonden ze bij de vijver achter het Fruithuis in november nog een Duitse wesp. Nu vliegen er al vier jaar bijna geen wespen meer, en weinig bijen. Wel zien ze steeds vaker van die langere wespen, Franse veldwespen. Die steken wel, maar niet zo fel.

Vorig jaar miste Joop Rob een lange tijd. Uiteindelijk vernam hij dat Rob een flinke hartaanval gehad had en later een herseninfarct. Toen Rob laatst weer met zijn fiets met fietstassen bij hem kwam, moest hij zittend op de toonbank even uithijgen. "Je moet een fiets met ondersteuning nemen", zei Joop. Rob: "Joop, en jij bent aan je pensioen toe." Rob en Joop, ze hebben meer gemeen. "De Vogelman" heeft helemaal geen zin in aanloop, de groente- en fruitman ook niet.

Rob Bijlsma is een eenling, hij kan zich goed alleen vermaken en is gelukkig zoals hij is. Hij heeft geen TV, wel een laptop. Hij heeft zóveel brieven geschreven over miskleunen omtrent de natuur, dat ze de brieven niet eens meer openmaken, zegt hij. Zoals over de net nieuw geplante bomen, die binnen tien jaar weer gekapt gaan worden.

Sinds enkele jaren krijgen Rob en Joop hun AOW: "Heel mooi dat je het zomaar krijgt en er niets voor hoeft te doen!" Ze hopen er nog lang van te genieten.

Opgetekend door Ilco van Woersem

De gouden wimpel

Trouw 30 oktober 1998 door Guus van Duin

Van de Gouden Wimpel had roofvogelexpert Rob Bijlsma nog nooit gehoord. Van Henny Huisman, die hem de onderscheiding kwam opspelden, evenmin. Dat kan ook niet anders als je geen tv hebt. Maar de bijbehorende prijs van 50.000 gulden was bijzonder welkom. Bijlsma kan weer een paar jaar vooruit.
Het is even soppen en zoeken om bij het huis in de omgeving van het Drentse Wapse te komen, maar eenmaal binnen heb je het mooiste uitzicht dat je je kunt voorstellen. Een open plek in het bos, een prachtig ven, geen mensen, alleen rust en vogels. Rob Bijlsma (43) woont geïsoleerd en weet dat op waarde te schatten: “Ik leef zoals ik zelf wil, een onvoorstelbare luxe is dat. De stilte is fantastisch om te horen.”
Hij is in de Nederlandse vogelwereld geen onbekende. Bijlsma schreef een aantal boeken, waaronder de imposante Ecologische roofvogelatlas, honderden artikelen, en hij legde de basis voor gericht en goed georganiseerd roofvogelonderzoek.
Rob Bijlsma, broodmager, lang grijzend haar, heeft niet veel met mensen op. Sommigen vinden hem een zonderling. “Ik heb allang gemerkt dat maar weinig journalisten echt in mijn werk geïnteresseerd zijn. Om het verhaal sappig te maken geldt ‘hoe gekker hoe beter’. En als je niet gek bent, althans als je je niet zo voelt, vinden ze altijd wel iets om je aan op te hangen.”

Ook bij de uitreiking van de wimpel op RTL 4 werd Bijlsma weer een beetje zo benaderd.
“Die opnamen waren me verkocht als een promotiefilm voor Natuurmonumenten. Of ik daaraan wilde meewerken. Ik heb wel iets met die club, bovendien woon ik in een huis dat van hen is. Ik had wel om een serieuze interviewer gevraagd. Dat kon. Er zou een zekere Jan Huisman komen. Dat bleek een schuilnaam voor Henny Huisman. Die moeite hadden ze zich kunnen besparen, want die kende ik absoluut niet. Ik heb geen tv namelijk. Overigens kenden de opgetrommelde schoolkinderen hem ook niet allemaal. De opname waarbij ze enthousiast ‘Henny, Henny’ riepen moest over, omdat maar twee kinderen iets zeiden. Ze wilden wel heel graag op tv, maar ik heb later gehoord dat ze in Wapse geen RTL kunnen ontvangen.”
Waarom Bijlsma de onderscheiding en de 50.000 gulden precies heeft gekregen is niet geheel duidelijk, ook voor hemzelf niet.
“De prijs heeft iets te maken met de postcodeloterij, Natuurmonumenten ook. Maar wie me naar voren heeft geschoven? En waarom dat is gedaan? Ik weet het ook niet, ik weet gewoon helemaal niks. Ik weet alleen dat ik die prijs heb gekregen. Waanzinnig blij was ik er mee.”

Er werd iets algemeens gezegd, dat je zo belangrijk bent voor de roofvogels in ons land.
“Grappig ja, de meeste mensen koppelen me aan roofvogels. Van mijn publicaties gaat daar toch maar de helft over. Ik ben eigenlijk gewoon een generalist. Ik zie mezelf niet als de grootste roofvogelkenner van Nederland. Ik weet wel veel van wespendieven. En als je naar wespendieven kijkt moet je noodgedwongen ook iets van wespen weten, dat is het leuke. Zelf onderzoek eraan doen. Een echte wetenschapper zou meer de diepte ingaan. Ik ben eigenlijk het omgekeerde: ik heb gegevens verzameld en ga nu kijken wat ik daarmee kan zeggen.”
“Op de Veluwe, waar ik vandaan kom, heb ik al 25 jaar geïnventariseerd. Echt van alles. Vogels, eekhoorns, muizen, konijnen, boommarters, sluipwespen, spinnen. Ik maak daar voor Natuurmonumenten een boek over, maar eerst schrijf ik over de vogels van Nederland. Zoals gewoonlijk was dat te krap begroot, dus tegen de tijd dat ik klaar was met betaald schrijven, had ik ongeveer de helft af. Daar moet je dan weer voor gaan werken. Voor een Britse uitgever ben ik bezig met een boek over wespendieven.”

Wespendieven zijn roofvogels. Ze lijken erg op buizerds, leiden een geheimzinnig leven en vreten onder meer wespenlarven.
“Ik heb de afgelopen twee jaar twee verschillende jonge wespendieven gehad. Schitterend. Die van vorig jaar was uit het nest gevallen. Ik heb hem een tijdje in een buitenkooi gehad, daarna kon hij weer los. Onvoorstelbaar hoe tam die beesten zich kunnen gedragen. Ik had hem een zendertje gegeven, aan het signaal kon ik horen wat hij aan het doen was. Dan zat hij af en toe op vier meter van me vandaan een wespennest uit te graven. Alles kon ik noteren, tot op het exacte aantal larven dat hij at. Als er bezoek was en ik zat in de tuin, dan kon je er vergif op innemen dat hij er bij kwam. Hij sprong gewoon op tafel. Was ik alleen, dan kwam hij door de deur naar binnen en sprong op mijn knie. En echt niet doordat ik hem zo lekker onder zijn kin kriebelde.”

De 50.000 gulden geeft de zuinig levende Bijlsma weer een paar jaar armslag.
“Ik heb vaak allerlei klotebaantjes aan moeten nemen, low budget-baantjes van korte duur. Ik heb altijd moeten werken om tijd te kunnen kopen om te schrijven. Ik doe niet aan uitkeringen en dat soort dingen. Ik vind dat ik mogelijkheden te over heb om mijn eigen geld te genereren. Ik ben wat dat betreft een steile calvinist, ik vind dat je moet werken voor de kost. En dat kan ook. Ik vind het onzin om geld van de gemeenschap te halen, ook al zegt iedereen dat ik er recht op heb. Voor mij is dat geen argument, dat bepaal ik zelf wel. Ik hoef nu even geen baan te nemen. Kan boeken kopen. Dan ben je zo 10.000 gulden kwijt.”

Een mecenas zoeken?
“Ach, dat klinkt aardig, maar dan ben je ook weer zo afhankelijk. Neem Mozart, die moest soms in een week een koraal schrijven. En dan kreeg hij hem ook nog terug met commentaar.”

Om roofvogels te onderzoeken moet je voortdurend in bomen klimmen. Begint de leeftijd zo langzamerhand niet mee te spelen?
“Ik spiegel me aan de Duitse onderzoeker Victor Wendland. Die klom nog in bomen van twintig meter hoog toen hij al in de tachtig was. Als ik oud en stram ben, zet ik een stoel voor de deur en ga me richten op de graaf- en sluipwespen, waarvan er hier zo’n zeven soorten zitten. Die wereld is bizar tot in het extreme. Er is nog zoveel te ontdekken. Daar heb ik nu geen tijd voor. Bovendien zijn die beesten actief als het lekker weer is, dus je kan nog lekker in het zonnetje zitten ook.”

Bijlsma won, als veelbelovend onderzoeker, eerder in zijn carrière de Herman Klompprijs, genoemd naar de hoogleraar die aan de basis van de georganiseerde ornithologie in Nederland stond.
“En ik heb een keer de Natuurprijs van het nabijgelegen Diever gewonnen. Verder heb ik heel weinig met de mensen hier. Ze snappen niet veel van wat ik doe. Bij de gratie van het feit dat ik wel eens in het nieuws ben, ben ik iemand. Ik ga zelf ook nooit naar Wapse, eigenlijk alleen om te stemmen, dat doe ik wel. Ik ben ook helemaal niet wereldvreemd, ik zit alleen niet zo te springen om contacten. Ik zwaai ook nooit zomaar mensen gedag. Als ik dat doe moet ik iemand zijn gezicht zien. Als er een auto over het pad rijdt en de ruit glinstert, dan kan ik niets zien. Dan groet ik dus ook niet. Net als wanneer er een boer ver in het land aan het ploegen is. Het is hier de gewoonte dat je dan je hand opsteekt. Ik niet, ik moet die vent kunnen zien.”
“Ik ken in Wapse iemand die bessen kweekt. Een biologisch-dynamisch figuur, daar heb ik automatisch wat meer binding mee. En ik ken er een jager met wie ik jonge buizerds ring. In Diever ken ik de groenteman. Een van mijn wespendieven was dol op zachte zoete dingen, vooral op banaan. Het begon die man op te vallen dat ik steeds bananen kocht, terwijl ik die normaal nooit eet. Waarom koop je nou bananen, vroeg hij. Ik vertelde dat ik een wespendief had, een roofvogel, die bananen eet. Vraagt hij opeens: zou hij misschien ook perziken lusten? Hij had een paar al wat oude perziken liggen. En verdomd, mijn wespendief at ze. Je zag het beest denken: jammie jammie, perzik, hartstikke lekker.”

Stef van Rijn

Een eeuwige fascinatie voor roofvogels

Eerste nest wespendieven dat ik in de Achterhoek vond, 22 juli 1987.

Tussen 1979 en 1983 begon een meedogenloze fascinatie voor roofvogels, tijdens zomervakanties in Zuid-Frankrijk. Als tienjarig jongetje vormden de vele tekeningen van o.a. zwarte wouwen, grauwe kiekendieven en slangenarenden een aanwijzing voor de interesse in soorten en met de vraag, wat doen die. Op dat moment had ik nog geen idee waar ik naar keek want ik had geen vogelgidsje maar wel een verrekijker. Dat slangenarenden bidden, grauwe kiekendieven laag langs randen van brandende graanstoppelvelden vliegen en dat de meeste zwarte wouwen langs een grote afvaldumpplek van een steile oever van de Garonne rondhingen, was het begin van een eeuwige fascinatie voor roofvogels. De start van een heel leven, in het teken van vogels, roofvogels in het bijzonder. De volgende vraag was al snel: “zijn er thuis in Nederland ook roofvogels en waar dan?” Dat er in die tijd in Zuid-Frankrijk al zoveel was te zien, was misschien opmerkelijk en mogelijk was er toen al sprake van herstel, sinds het dieptepunt van populaties door de pesticiden? In de Achterhoek werd al snel duidelijk dat er vooral buizerds en torenvalken waren. Vanaf begin jaren tachtig leken die torenvalken al redelijk algemeen. Om die te zien hoefde ik tussen de middag in de pauze van de basisschool, slechts 300 m met het hondje te lopen, om in de omgeving van de toenmalige volkstuinen biddende torenvalken te zien. Wat waren die mannetjes toch prachtig! Vanaf 1981 volgden vele nestvondsten die op loopafstand van mijn huis zaten. Wat dat betreft zijn de tijden voor torenvalken voorgoed voorbij. Het dichtstbijzijnde torenvalkennest ligt tegenwoordig op kilometers afstand.

In 1982 vond ik mijn eerst buizerdnest. Dat nest zat in een beukenhelling op de Lochemse berg. Dat beeld van een afvliegende vogel met een broedsel blijft tot de dag dan vandaag fenomenaal. In 1983 volgden nestvondsten van sperwer en vanaf 1984 van havik. Het aantal nieuwe broedplaatsen leek van beide soorten jaarlijks toe te nemen en zo begon een lange periode van struin- en zoekwerk.

In 1984 kwam ik via mijn tien jaar oudere zwager in contact met Hans Esselink. Het onderzoek begon, nesten kwamen op kaart, jongen werden geringd, ruipennen verzameld en prooien gedetermineerd. Alles kwam op formulieren; de start van het systematisch registeren van informatie. Die periode duurde maar kort en het ringwerk werd afhankelijk van ringgroepen die het alleen op het ringwerk gemunt hadden. In 1992 kwam ik via een stage van mijn opleiding in Velp in de Oostvaardersplassen terecht. Binnen een meerjarig samenwerkingsproject tussen Rijkswaterstaat en de RuG “Roofvogels in grootschalige wetlands”, karteerde ik broedende roofvogels en maakte ik de hoogtijdagen van de Oostvaardersplassen mee. In 1992 leverde dat 59 nesten van bruine kiekendief en 12 nesten van blauwe kiekendief op, en in het paradijselijke landschap ook nog eens 16 nesten van havik. En zo kwam ik, tijdens een stage en vervangende dienstplicht twee jaar later, tussen de wetenschappers terecht. Ik werkte vooral met Cor Dijkstra en Menno Zijlstra, beide inmiddels overleden, en met Nico Beemster. Opleiders pur sang, kijken, tellen, protocollen schrijven van jagende kiekendieven, ruigpootbuizerds en torenvalken om het jaagrendement te meten. En daar hoorde voedselonderzoek bij. Muizen, die destijds gewoon met klapvallen werden gevangen want het had toch geen effect op de populaties en meten van de vegetatiestructuur om daarmee het jaagsucces te kunnen verklaren. Toen al bleek de relatie met nieuw beheer middels grote grazers niet gunstig voor roofvogels.

In 1994 leerde ik Jan van Diermen kennen. Hij ontdekte vanuit zijn toenmalige woonplaats in Warnsveld dat er bij elk sperwernest uit de regio geen ruipennen lagen en dat bij elk nest geklommen was. Wie was dat. Sinds 1995 ging ik met Jan in zee en begon het vangwerk van adulte sperwers. Inmiddels leerde ik ook Rob kennen. Bij Rijkswaterstaat pluisde ik de braakballen van zeearenden die Menno Zijlstra begin jaren negentig op winterslaapplaatsen verzamelde.

Een reconstructie van het verblijf van overwinterende zeearenden in de Oostvaardersplassen vanaf 1970, en de maandelijkse vliegtuigtellingen van watervogels, leverde een prachtig verhaal op van de voedsel-ecologische relaties. Zeearenden kwamen in de jaren negentig vanuit Duitsland langzaam richting het westen en we konden voorspellen dat broedende zeearenden een feit zou worden in de grote Nederlandse wetlands. Gelukkig werden de plannen om zeearenden uit te zetten in eerdere jaren afgeschoten, want anders had we het natuurlijke verloop niet kunnen volgen.

Dat verhaal mondde uit in een publicatie in een special issue van Ardea, de moerasvogel-Ardea genaamd, en Rob hielp mee om er een goed verhaal van te maken. Pas in 2006 leerde ik Rob echt kennen. Hij nodigde me uit om een verhaal te vertellen over mijn Achterhoekse sperwers op de landelijke dag van de WRN. Zijn introductie: “Stef kijkt al heel lang naar sperwers, ik heb veel over hem gehoord dus ik ben benieuwd”. Ik realiseerde me toen pas dat ik al die jaren onopvallend was gebleven, geen publicaties van eigen werk, geen correspondentie met de core-groep roofvogelonderzoekers uit het noorden, geen ‘voor de borstklopperij’ of geldingsdrang, bescheiden en onopvallend. Rob bracht daar verandering in. “Als

je niets opschrijft tel je niet mee". Wat vooral indruk maakte, was het inzicht dat veel informatie uit de Achterhoek, via achterdeuren bij Rob terechtkwam. Rob was de enige die zich afvroeg: "welk deel van deze informatie is afkomstig van Stef?" Inspiratie om vooral door te gaan, naar buiten, blijven kijken en registreren. Vanaf 2000 begon een nieuwe periode: onderzoek aan rode wouwen in Oost-België en sinds 2007, voorafgaand aan zenderonderzoek aan Veluwse wespendieven, de raten-gekte. Niks mooiers dan wespendieven en hun voedselresten. In 2013 volgde nieuw onderzoek met zenders in Noord-Brabant en Limburg. Rob begeleidde de projecten. Het project-groepje kwam bij Rob op bezoek. Aan het einde van de middag, met groenteprutje op het fornuis, ging Rob intussen nog even naar de lokale buizerd voor de dagelijkse metingen van de groei van de jongen. De oude reservefiets maakte het mogelijk dat ik even meekon. Ik snapte precies wat en waarom want ik had in 2006 zelf ook groeicurves gemaakt bij een zestal Achterhoekse nesten van sperwers. Later determineerden we samen een aantal dozen vol wespenraten die ik verzameld had.

De tijden veranderen. Waar in de jaren tachtig nog overal torenvalken en steenuilen huisden, staan nu nieuwe woonwijken, rondwegen werden realiteit. Sperwer en havik namen af en we kregen rode wouwen en zeearenden, waarbij de vraag rees, of dit een goed teken is en of er relatie is met verbetering van natuur. Voedselspecialisten krijgen de harde klappen, zo ook de wespendief. Rob bracht me sinds tien jaar op het goede spoor: opschrijven Stef. Vele verhaaltjes volgden voor De Takkeling en Rob reageert altijd binnen een paar uur op mail en tekst. Dat laatste kende ik niet van andere contacten. 'Men' is alsmaar druk met andere zaken, en blijkbaar hebben wij andere ideeën over prioriteren. Geestverwanten.

Juveniele Zeearend langs de Vledder Aa bij Doldersum, 22 maart 2022 (Foto: Rob Bijlsma).

Janne Ouwehand

Autobiografie[1] van twee[2] vrouwen[3]

Het was een warme, klamme dag in april. Ze keek om zich heen vanaf haar favoriete zitplek in het zonnetje, en zocht met haar priemende blik de takken en grond af. Was het de moeite waard nogmaals de diepte in te duiken, richting de drukke krioelende suikermieren. Of was het beter zich te richten op de frisgroene bladeren van de Afrikaanse berk *Anogeissus leiocarpus* voor een vette rups? Omdat er geen rupsen te zien waren, pikte ze – tegen haar gewoonte in – wat bessen uit het twistgebied met de buren.

Ze was flink aangekomen de laatste tijd. Het was allemaal wat onwennig, en ze was onrustig en gespannen voor wat komen zou. Dat was misschien niet zo gek, want het grootste deel van haar leven was ze hier geweest. Met respect en plezier genoot ze van de kleurrijke ijsvogels, de majestueuze Bataleuren en Turaco's. Vooral van de Grasshopper Buzzard kon ze nog wat leren[4], hoe die behendig achter de insecten aanjaagde wanneer de vlammenzee langs raasde. Het haast tropische bos langs de koele Comoé

Mole NP, Ghana (2012). Bonte vliegenvangervrouw.

Rob en Japheth in Kintampo, Ghana, febr 2011

met daarboven zijn fladderende Standard-winged nightjars die je in slaap deden sussen waren wel haast sprookjesachtig. Haar eigen plekje, was mooi gesitueerd in het struikgewas aan de bosrand. Hoewel daar onlangs door wat fanatiekelingen in verbleekte t-shirts met kapmessen een soort van olifantenpaadjes waren ontstaan, had ze gelukkig nog voldoende beschutting van waaruit ze de gemene Drongo's en ander bric-à-brac in de smiezen kon houden. Ook keek ze prachtig uit op de bossavanne.

Jaaah, deze plek was enerverend, zeer dynamisch, warm, maar soms ook best zwaar en drukkend. Je moest wat geluk en doorzettingsvermogen hebben en de omgeving goed kennen om hier te overleven. Maar ze twijfelde eraan of 'hard work is the answer' echt voldoende was.

Janne, Rob, Wender in Comoé NP, Ivoorkust, dec 2018 (l).

Rob en Janne in Ghana, maart 2011 (r).

Intuïtief wist ze dat het tijd was om te vertrekken. Er lag haar een andere taak. Ze wist nog niet precies wat dit was, maar besloot zich ondanks gemengde gevoelens vol te storten op de grote reis. Naar de plek die hopelijk als een tweede warm nest[5] zou voelen.

Met een gevulde rugzak, waarvan onduidelijk was of het slechts een fancy gadget was of dat er een koude cola in zou zitten[6], maakte ze tegen het vallen van de schemer hoogte, de vrije lucht in. Met de stroom mee en de wind door haar veren, keek ze vol verwondering naar de flakkerende vuurtjes in de weidse woestijn onder haar. Dankbaar voor alles wat ze had geleerd, omringd door sterren en paddenstoelensporen, volgde zij haar innerlijk kompas[7].

Voetnoten[8]

[1]De autobiografie[A] is een beschrijving die iemand geeft van diens eigen levensloop, of van belangrijke periodes daaruit. De autobiografie toont vaak de geestelijke ontwikkeling van de schrijver en kan ook geschreven zijn als een meer of minder zakelijk verslag waarin met externe gebeurtenissen een tijdsbeeld wordt gegeven van de periode waarin de auteur heeft geleefd (Wikipedia).

[A] Onduidelijk is hoeveel meerwaarde een autobiografie heeft t.o.v. wetenschappelijke artikelen en data over dezelfde gebeurtenissen.

Christiaan, Wender, Rob en Janne aan het next-level-hypothetiseren & papperlepap tijdens de lunch in Comoé NP, Ivoorkust, december 2018.

[2] Het feit dat hier verwezen wordt naar twee individuen lijkt in schijnbare tegenstelling met het feit dat het hier een autobiografie betreft, en de tekst geeft slechts blijk van het voorkomen van één individu. Het lijkt hier in ieder geval een 2e KJ Bonte vliegenvanger vrouw met een geolocator aan de vooravond van haar migratie naar Nederland te betreffen. Aan de lezer wordt overgelaten wie de andere vrouw in het verhaal betreft, en hoe dit geïnterpreteerd moet worden.[B]

[B] Vermoedelijk houdt dit verband met de geestelijke ontwikkeling en levenskeuzes van de schrijver van dit stuk (zie voetnoot [1]). Maar zie ook opmerking onder voetnoot [A].

[3] Vrouwen zijn wezens die vaak te (!) veel en snel dreigen te praten, zonder dat dit een bepaald doel beoogt. Ze zijn ook eerder geneigd zich te willen storten op meer dan 1 taak, en werken vaker in deeltijd [C]. Vrouwen kunnen ook een sterke bron van afleiding zijn voor mannen, waardoor de kwaliteit en kwantiteit van de onderzoeksoutput mogelijk verminderd wordt [D]. Het percentage vrouwen in de biologie houdt tevens verband met het aanzien van natuurstudie en de biologie als wetenschapsvakgebied. Het betreft hierbij geen oorzakelijk verband door de kwaliteit van de vrouwen. Het verschijnen van veel vrouwen in het werkterrein biologie is vooral een indicatie over de mate waarin het vakgebied maatschappelijk breed serieus word genomen. (Pers comm., Bijlsma 2011)

[C] Er is nog volop discussie en twist of dit juist van positief of negatief effect is op de algehele productie en voortgang van inzichten. Het 'teveel praten' wijdt de auteur van dit stuk, graag aan goede tutoren op dit gebied (zie ook voetnoot [E] en de foto hieronder).

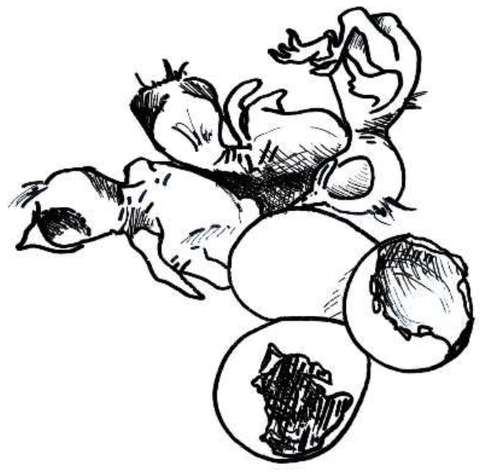
[D] Als punt [C]

[4] In vergelijking met grotere en langlevende vogels zoals roofvogels zijn we geneigd om naar zangvogels te kijken, als kleiner, kwetsbaarder, en vooral als kortlevende soorten waarbij weinig tijd over is om te leren. Het leven van een zangvogel is inderdaad kort. Er lijkt echter steeds meer bewijs te komen dat leren ook een belangrijke rol speelt in het aanpassingsvermogen en de overleving van zangvogels. De sterkere plaatstrouw van Bonte vliegenvangers in Afrika t.o.v. hun verblijfplek in Nederland zou je kunnen zien als aanwijzing dat het leren kennen van een plek - zelfs onder zeer dynamische omstandigheden - van groot belang is, en de risico's van switchen groot zijn. Het mag nog verder onderzocht worden in hoeverre het leren van zangvogels beperkt is tot gevoelige levensfasen of levenslang gradueel plaatsvint, en welke rol tutoren hierbij spelen. [E]

[E] Het feit dat verwezen wordt naar roofvogels, doet vermoeden dat de schrijver hierbij verwijst naar R.G. Bijlsma (aan wie deze tekst is opgedragen) en een belangrijke leerfase in diens leven waarvan de schrijver het belang van tutoren wil onderstrepen (zie ook noot [1],[B]).

[5] Hoewel een nest een vogelbroedplaats is[F], suggereert het voorvoegsel ‘warm’ dat het hier tevens gaat om ‘een plek waar er even helemaal niets moet, waar je onvoorwaardelijk jezelf kan zijn’.[B, G]

[F] De term ‘nest’ doet vermoedde dat de ‘andere taak’ die haar ligt te wachten verwijst naar het leggen van eieren en opvoeden van jongen door de Bonte vliegenvanger vrouw (zie voetnoot [2]). In tegenstelling tot wat je zou verwachten bij kortlevende zangvogels, blijkt echter uit onderzoek dat jonge vliegenvangers soms wel de voorjaarstrek maken, en toch niet broeden als 2[e] KJ vogel, maar een jaar overslaan. Dit vraagt om een reflectie op het heersende beeld over zangvogels als organismen met een R-strategie ten op zichte van meer evident langlevende soorten, als roofvogels, met een K-strategie. Meer onderzoek hiernaar zou gewenst zijn.

[G] Het metaforische ‘warm nest’ en ‘helemaal niets moeten’ lijken ogenschijnlijk goed aan te sluiten bij het feit dat vrouwen vaker deeltijdbanen er op na houden (zie in voetnoot [3]). Het kan echter ook indiceren dat het hier gaat over het vinden van een nieuw pad of invulling. Mogelijk is het een knipoog naar de paddenstoelenbroedplaats van de schrijver (www.janneunfolds.com).

[6] Rugzak: verwijst naar de geolocator op haar rug, waar helaas geen cola in bleek te zitten. Ondanks het uitblijven van een splurge tijdens de lange reis, wist zij toch goed te overleven met rugzak, door de gunstige wind en omdat er wel veel spreekwoordelijke ‘bagage’ en levenservaring in zat.

[7] Of vogels dankbaarheid voelen weten we natuurlijk niet. Het is waarschijnlijker dat de auteur hier zijn dank wil uitdrukken over diens leerproces, de gedeelde ervaringen en de betrokken tutoren (zie ook voetnoot [E]). De term innerlijk kompas lijkt daarentegen wel te verwijzen naar beide vrouwen uit deze autobiografie; de Bonte vliegenvanger en de schrijver zelf.

[8] Een voetnoot is een kort tekstfragment dat uitleg of commentaar of een verwijzing weer geeft [H]. Dit kan helpen de tekst goed leesbaar te houden en een hoofdboodschap helder over te brengen[H], en tevens extra informatie en achtergronden met de lezer te kunnen delen. Sinds de herontdekking van het gebruik van voetnoten door R.G. Bijlsma, is de populariteit onder zijn leerlingen ook sterk gestegen.

[H] Het is volstrekt duidelijk dat dit hier niet het geval is. Het lijkt er daarom op dat de schrijver dit hier slechts als stijlvorm heeft misbruikt om “humor” toe te voegen.

Groepsfoto van de vliegenvangerbunch, Ghana, november 2011, vanaf links Janne Ouwehand, Japheth Roberts, Peter Das, Mariel Harrison, Henri Bouwmeester, Rob, chauffeur George.

Richard Ubels

Zeg het met foto’s

Steppekiek: Rob, als je het niet erg vindt, zet ik in dit boek wat foto’s voorzien van al dan niet persoonlijke onderschriften. Tevens voorzie ik dit boek van de door jou zo geliefde voetnoten (al dan niet met zinnige informatie). Het contact over het veldwerk, de ontmoetingen in het bos, de mails over waarnemingen in het veld, en de bezoeken aan jou thuis verrijken het veldwerk in Drenthe in hoge mate. Ik hoop dat we dat nog lang kunnen doen. In ieder geval al gefeliciteerd met je zeventigste verjaardag! Hier man zwart F, de Steppekiekendief waar we twee stukjes in De Takkeling over schreven. Hij duikt op een onbekend gebleven prooi in de Luzerne (grote kans dat het een veldmuis was[1]), met op de achtergrond de toren van Zuidwolde (Gr), Lutjewolde, 1 juli 2022. Het nest werd later dit seizoen leeg aangetroffen maar de jongen bleken later toch een eind verderop te zitten (allemaal erg verdacht), of het hier om hybriden ging, is tot op de dag van vandaag (24-2-2025) onbekend.

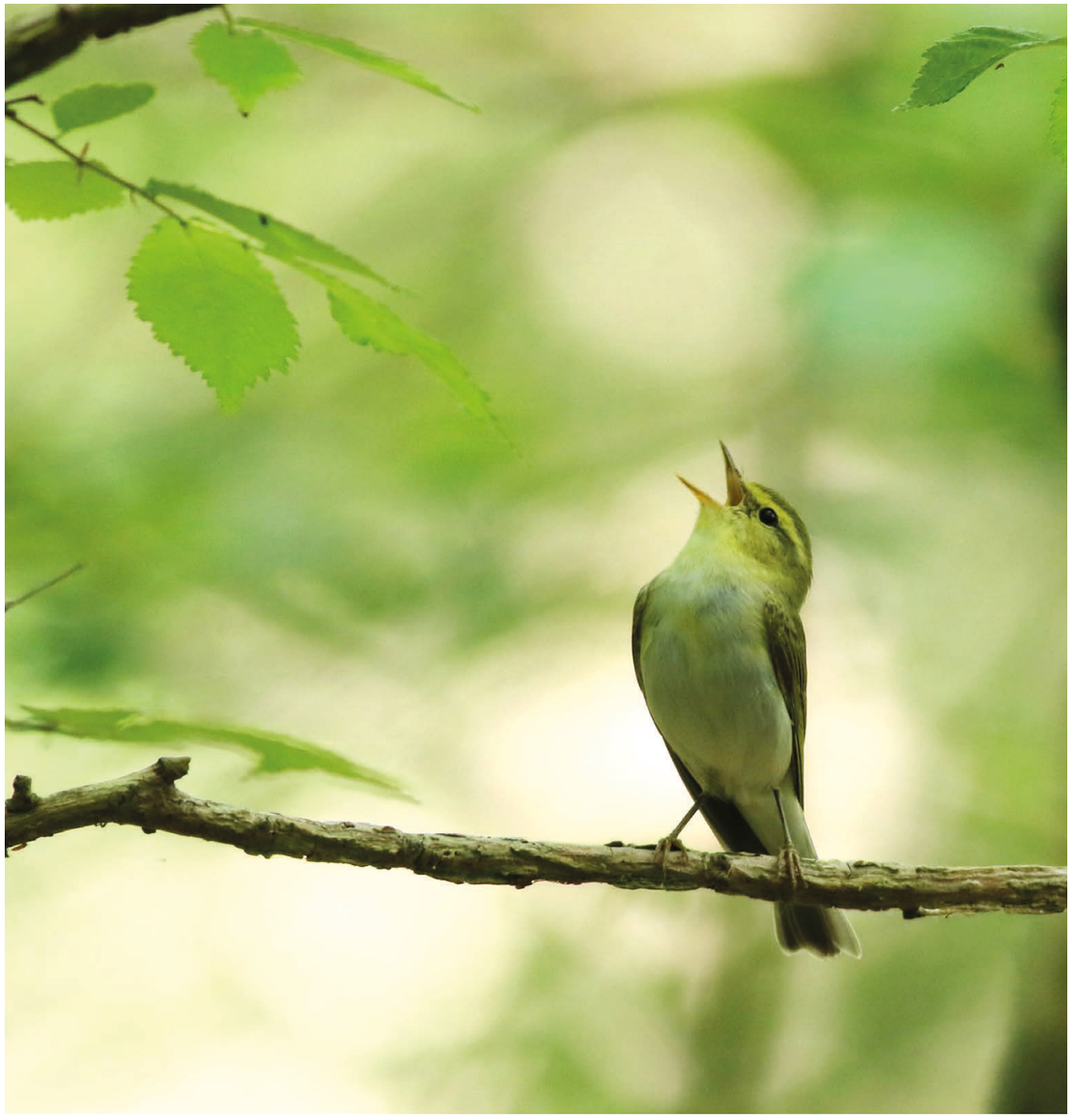
[1] En dat is niet in overeenstemming met het onderschrift in “Dwaalgast in het graan”, maar ja…wie zat er nou in die tent? Het was zeker geen zangvogel.

Draaihals: Je schreef een fantastisch stukje over deze Draaihalzen, of eigenlijk over de fotografen die en masse afkwamen op dit broedgeval langs het fietspad. Ik kijk nog altijd met een beetje schaamte naar deze foto omdat ik er al vaak langs reed en me voornam om zeker niet tussen die hordes oude mannen met dikke buiken te gaan staan. Maar toen op een dag, het was noodweer en het was wachten tot ik weer een klepje kon gaan zetten, en er stond helemaal niemand..... Hier de wisseling van de wacht, de vogel die het nest verlaat is kleddernat, er zijn betere plekken om je jongen groot te brengen (nog buiten de fotografen om), Wateren, 5 juni 2020.

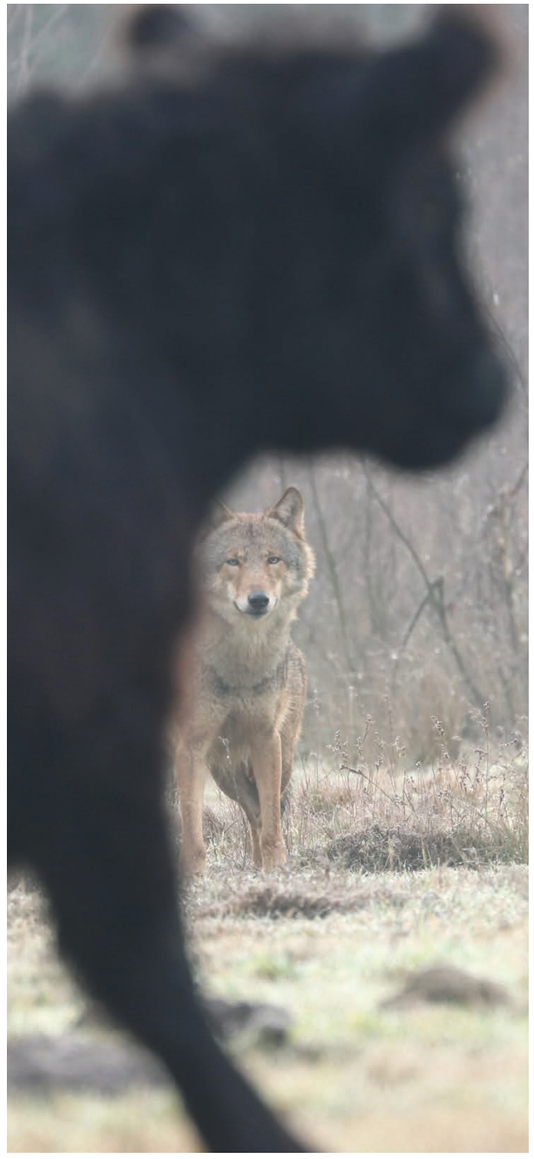

Kuifmees: Met een stamdiameter van 7.3 cm en een vlieggathoogte van één meter (en dan heb ik het nog niet eens over de verrotte staat van het stammetje en de standplaats vlakbij een picknicktafel) , werden de kansen van dit nest door jou ingeschat als “dat voorspelt weinig goeds”. Toch vlogen de jongen uit, gelukkig valt het soms mee! Het voordeel van de pessimist (al kan je hier natuurlijk niet van pessimisme spreken maar van op gegevens gebaseerde voorspellingen). Naast nestkast 488, Aekingerzand, 3 mei 2023.

Fluiter: Tja wat kan ik jou over Fluiters vertellen, behalve de locaties van zingende Fluiters in mijn nestkastgebieden. Deze zong in het Lauwersoogbos op 17 juni 2015 (vandaar ongeringd). Over het algemeen is het bos daar een stuk jonger dan de bossen in het Drents Friese Wold. Het Lauwersoogbos werd vanaf 1972 aangeplant, windhagen moesten de hoofdhoutsoort (in dit geval Zomereik) beschermen, daar werden onder andere Veldiepen voor gebruikt (Bosbouw 1991). Deze man zong in een Veldiep, zijn verdere lot is mij onbekend[1]. Fluiters doken ook regelmatig op in jongere (1974) eikenpercelen in de Marnewaard (daar een stuk armetieriger dan in het Lauwersoogbos), of esdoornpercelen op Ballastplaat.

[1] Ik rende daar namelijk rond om alle Koolmezen op zijn minst van een ring te voorzien maar er werden onder leiding van Joost Tinbergen ook allerlei experimenten uitgevoerd, waaronder dichtheidsexperimenten waarbij dichtheid en seksratio in verschillende plots gemanipuleerd werden.

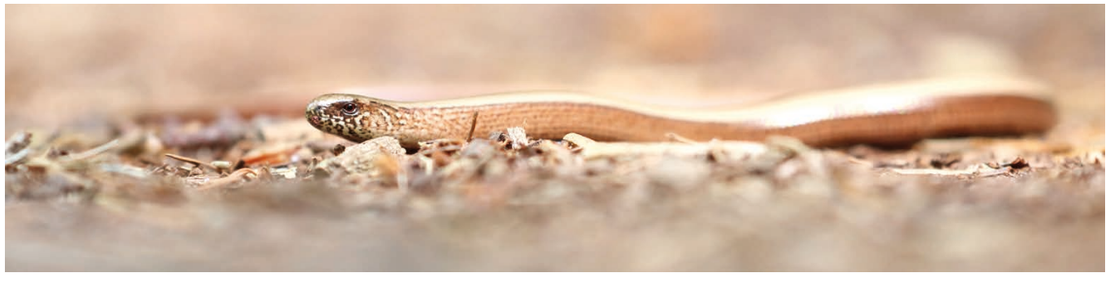
Wolf: Zeer waarschijnlijk is mijn jongste klus, waarbij gekeken wordt naar de interactie tussen begrazingsvee en wolven door middel van o.a. cameravallen, niet helemaal jouw ding (want toegespitst op vragen vanuit beheerders die vinden dat natuurgebieden niet zonder door de mens ingezette begrazers kunnen). Voor mij is het echter wel een mooie manier om iets meer over de wolven te weten te komen. Ik moet zeggen dat ik de beelden dan ook met erg veel plezier bekijk. Prachtige beesten, die wolven[1]. Helemaal mooi als je dan eindelijk eens het geluk hebt om een wolf in levende lijve te zien. Dit is de alfavrouw van de roedel uit Midden-Drenthe. Terwijl ik tussen de Galloways zat om wat kopportretjes te maken, kwam ze zomaar mijn beeld binnen lopen. Hier zag ze dat er een mens tussen de koeien zat. De koeien reageerden overigens nauwelijks, een deel van de kudde liep rustig weg en er waren een paar koeien die hun oren in de nek legden, maar een ander deel had helemaal niet door dat er een wolf liep, Boswachterij Schoonloo, 22 januari 2025. Gelukkig kijk ik ook nog wat fundamenteler naar Bonte Vliegenvangers, want ik ben het met je eens dat de wetenschap zich tegenwoordig veel te veel laat leiden door vraaggestuurd onderzoek waarbij opdrachtgevers bepalen wat er onderzocht dient te worden.

[1] Naast al het andere gespuis met in volgorde van te binnen schieten: Edelhert (twee individuen, maar op het moment van schrijven op 24-2-2025 al maanden niet gezien), Ree, Haas, Vos, (Boom)marter, Wasbeerhond, Das, Kat (twee individuen), Mens (al dan niet met viervoeter en/of gezichtsbedekking), Houtduif (soms in groepen van wel rond honderd op kapvlaktes, op beukennootjes?), Buizerd, Klapekster, Koolmees, Blauwe Reiger, Torenvalk, Houtsnip (’s nachts), Bosuil, Gaai, Keep (grote groepen op beukennootjes), Spreeuw (groepen), Grote Lijster, Roodborsttapuit, Grauwe Klauwier, Grauwe Gans, Fazant, Grote Zilverreiger, Ooievaar

Bonte Vliegenvanger: Misschien heb je bij deze foto helemaal geen positieve associatie omdat hij ook het openingsscherm van de database (misschien beter databank) is, en ik heb niet de indruk dat het invoeren van de data in de databank je favoriete bezigheid is, maar ik vind het toch altijd een geinige foto zo met die vage contouren van een nestkast met marterkorfje op de achtergrond. Dit is man links alu (daarmee is het er al niet één van jou) AX.24069, hij werd geboren in kast 724 (Dwingeloo) op 22 mei 2012 en werd (zoals meer mannen) een jaar niet gezien om in 2014 op te duiken op het Aekingerzand (eerst bij kast 514 maar hij eindigde dat jaar in kast 512). Hij arriveerde op 12 april en kreeg een ongeringde vrouw op 24 april, ze schonk hem zeven eieren waarvan er zes uitkwamen op 19 mei. Christiaan ringde vijf jongen en uiteindelijk vlogen er maar drie uit[1]. Van niemand uit deze familie werd daarna ooit nog iets vernomen.

[1] volgens de broedseltabel zelfs maar twee, ik moet dus weer naar de boekjes zoals wel vaker....De foutloze database bestaat niet maar je kunt er wel zoveel mogelijk fouten uithalen, en dat is een proces dat nooit eindigt.

Hazelworm: Bakken Hazelwormen worden er doodgereden door het fietsende, veelal bejaarde gespuis. Bij mijn weten heb ik er nog nooit één dood gereden, al scheelde dat bij deze maar een haar, 50 meter het bos in na het klaphek aan de westkant van de Bosweg tegenover de zandverstuiving van het Dieverzand, 8 juni 2023.

Houtduif: Houtduiven, ik associeer ze met mooie ochtenden in dorpen en buurtschappen[1], waar ze nestgrommend, sonoorkoerend en vleugelklappend (gepikt van Bijlsma 2022 in Drentse Vogels) een groot deel van het jaar bijdragen aan de sfeer, niet zozeer met havikenvoer. Deze snoepte van de knoppen van doorgeschoten Boerenkool in mijn moestuin, dat mocht natuurlijk, Bedum, 3 april 2019.

[1] Mijn opgroeiomstandigheden

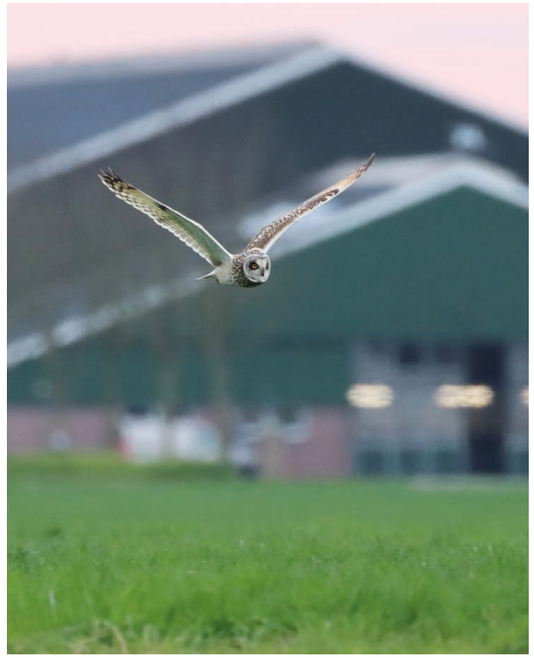

Bosrietzanger: Heimwee naar de Veenkoloniën (Bijlsma 2020 in mailbox Richard Ubels), Bedum, 10 juni 2020.

Slechtvalk: Over deze Slechtvalk correspondeerde ik regelmatig met jou. Ze overwinterde op de scheve toren in Bedum in de winters van 2013-2014 en 2014-2015. In april 2015 vloog ze tegen de trein ten westen van Bedum. Tussen 15 november 2013 en 4 april 2015 verzamelde ik 59 prooien: zeventien Houtsnippen, negen Kieviten, acht Goudplevieren[1], vijf Kokmeeuwen, vier Waterhoentjes, drie Wintertalingen, drie Postduiven, twee Watersnippen, twee Kramsvogels, twee Spreeuwen, één Meerkoet, één Turkse Tortel, één Kauw en één Smient (zo staat dat ook maar weer ergens gepubliceerd). Prooien werden regelmatig 's nachts in de schijnwerpers van de toren verschalkt.

[1] Waarvan één met ring, op 12 oktober 2007 aangelegd bij Ten Boer en vers dood gevonden op 31 januari 2014 onder de scheve toren in Bedum (6.5 kilometer van de ringplek).

Velduil: Niet de mooiste foto, maar de keiharde realiteit ten noorden van Groningen (maar op meer plekken zoals in Friesland), Engels Raaigras met steeds groter wordende "familiebedrijven"[1]. Veldmuizen gedijen prima in diep ontwaterde percelen met eiwitrijk gras, met als gevolg gigantische muizenuitbraken, zij het soms wel heel lokaal. Tot maart 2024 was er zo'n uitbraak rond mijn woonplek[2]. Velduilen broedden tijdens die uitbraak succesvol in de omgeving in in ieder geval 2023[3]. Deze uil hing nog rond terwijl duidelijk werd dat de muizengekte voorbij was, Sint Annen, 26 maart 2024.

[1] Zo noemen ze (politici van de BBB) die gedrochten die mijn opgroeilandschap ontsieren. Het aantal slootjes neemt omgekeerd evenredig af met de grootte van de bedrijven, hoe dat moet als het eens een tijd flink regent met een harde noordwester vraag ik mij ook wel eens af (dan kunnen ze het water niet spuien bij Lauwersoog).

[2] Wanneer die uitbraak begon, weet ik niet precies maar ik telde op 1 oktober 2020 al eens 64 muizende Grote Zilverreigers op een perceel in de buurt.

[3] Maar ook kiekendieven profiteerden, op 13 augustus telde ik op een slaapplaats in tarwe: 27 Bruine, 4, Grauwe, 2 Blauwe en 1 Steppekiekendief, er vlogen ook 6 Velduilen rond. Jammer genoeg is het perceel inmiddels opgekocht door een veeboer en staat er nu Engels Raaigras...

Grauwe Gors: Voor jou lang geleden, maar voor mij ook. Ik herinner me nog een zingende bij Spijk, dat moet rond 1988 zijn geweest toen ik van de telpost in de Eemshaven kwam[1], toen werden ze al zeldzaam. Dan ineens zit er één in een wintervoedselveldje bij Sint Annen, 18 februari 2025. Naast de Grauwe Gors telde ik daar op 16 februari 2025 ook 1 Buizerd[2] , 1 Torenvalk, 1 Boomleeuwerik, 25 Spreeuw, 50 Kramsvogel, 130 Vink, 3 Groenling, 12 Geelgors en 5 Rietgors.

[1] De broers Koffijberg telden daar jarenlang vogeltrek en schreven daar lijvige rapporten over, rond 1988 stond Kees daar inmiddels zonder broer (die deed andere dingen). Ik fietste daar vanuit Bedum regelmatig langs.

[2] Dit is dezelfde Buizerd als degene die op 22 juni 2022 weggejaagd werd tijdens een gezamelijke actie van de man Steppe- en de man Bruine Kiekendief van het bekende trio (zie ook De Takkeling 31(1)), herkenbaar aan de permanent missende armpen(nen) in zijn linkervleugel.

Sneeuwgors: Speciaal voor een bosbewoner die de kust niet vaak ziet, een Sneeuwgors. Samen met een soortgenoot op een heel klein strandje bij de Eemscentrale, snoepend van de zaden van Strandkweek[1], Eemshaven, 24 november 2024.

[1] Ik noem het Strandkweek *Elytrigia atherica* omdat ik het zo leerde, maar inmiddels heet het alweer Zeekweek *Elymus athericus*

Jan van Diermen

De Wespendief in weer en wind

In 2024 en in 2025 werden in Meppel presentaties op de Landelijke Roofvogeldag gegeven waarin Veluwse wespendieven een rol speelden. Ze werden vergeleken met wespendieven in andere streken. In 2024 gaf JvD een voordracht met de titel: 'wespen en wespendieven op rijke bodem in de Meierij (N-Br.) en de Kempische grensstreek (Li.) in 2013-2016 in vergelijking tot de Veluwe 2008-11' Wat opvalt is de volgorde: eerst wespen dan wespendieven, eerst beneden de Maas, dan de Veluwe. Bovendien staan op dia 3 meteen al de acht conclusies, waarvan de laatste twee over wespen gaan:

Nr 7 wespen zijn naarmate het seizoen vordert talrijker buiten bos en natuurgebied → wespendieven (m/v) volgen dit patroon en foerageren progressief in cultuurland.
Nr 8 In eutroof landschap hebben wespendieven een homogener wespenmenu met dominantie van gewone wesp en meer hoornaar.

In 2025 is het een presentatie van Janneke Klatte en Valentijn van Bergen met de titel 'Wespendieven en wespen op de Veluwe, in Flevoland en Zwitserland'. Tot besluit van deze voordracht drie conclusies, waarvan nummers 1 en 3 mede over wespen gaan:
Nr 1 gewone wesp is de belangrijkste voedselbron voor de wespendieven.
Nr 3 het gaat slecht (met wespendieven) op de Veluwe en het voedselaanbod lijkt daarin een rol te spelen. Maar meten = zeker weten.

De door Klatte en van Bergen in 2025 te Ogterop/ Meppel getoonde figuur met resultaten van nest-camera-bemonstering van aangebracht voedsel op één Veluws (Els aan A50 te Heerde) en vijf Flevo-nesten (Cirkelbos, Roggebotzand, Horsterwold, Larservaart en Pampushout) deed me denken aan de figuur met aangebracht voedsel op vier Veluwse nesten (2013-14) en twaalf Zuid-Nederlandse nesten uit 2013-16. In het wespenarme 2024 was overal, van Heerde tot Pampushout, de Gewone wesp dominant met meer dan 50% van de stuks aangebrachte prooi (inclusief gewerveld). Maar zowel bij Klatte & van Bergen in 2024 als in 2013-14 is het aandeel grijze raat vroeg in het seizoen op de Veluwe groter dan in de apert eutrofe tegelijk bemonsterde tegenhangers Flevoland en Brabant-Limburg. Dat zijn dan de concave of bolle raten van andere grijze-raat fabricerende soorten dan de Duitse wesp met zijn platte-borden raat. Die gewelfde of bolle raten zijn van middelste wesp, Saksische en wellicht het minste de rode wesp, die laatste waren soms herkenbaar aan de schotjes waarmee de raten aan elkaar zitten, bij andere soorten zijn dat miniatuur-zuiltjes. Ter illustratie de staafdiagrammen van de twee studies uit 2013-16 met alleen de wespenraten in hun onderlinge verhouding.

Natuurlijk is de Veluwe geëutrofieerd, maar niet zoals de andere bekeken regio's met kleinschaliger bos- en natuurgebied overal grenzend aan intensief landbouwkundig grondgebruik. De Veluwse wespen-fauna kun je van origine oligo-mesotroof noemen en daarvan zijn de tekenen kennelijk nog steeds niet verdwenen. Mij viel dat mee. Het lopende onderzoek (Veluwe versus Flevoland) draagt hetzelfde label als het in 2008-11 uitgevoerde (Veluwe versus Achterhoek, van Manen *et. al* 2011). Opdrachtgever is weer Provincie Gelderland en het motief is de N2K monitor-verplichting van de Veluwse 'stand van zaken' met haar uitverkoren soorten inclusief het wee van de wespendief. Hopelijk houden ze het Veluwe-Flevoland onderzoek onder WUR vlag en verantwoording van Ralph Buy nog wat jaren vol en bemonsteren tenminste twee gunstiger wespenjaren met meer wespendiefbroedsels die lang gevolgd kunnen worden, en hopelijk ook met meer metingen aan wespenabundantie en wie weet aan wespen zelf. Bijgaande nestfoto is van 2014 en toont de beperkingen die een havik op kan leggen aan wespen-diefonderzoekers en aan wespendieven.

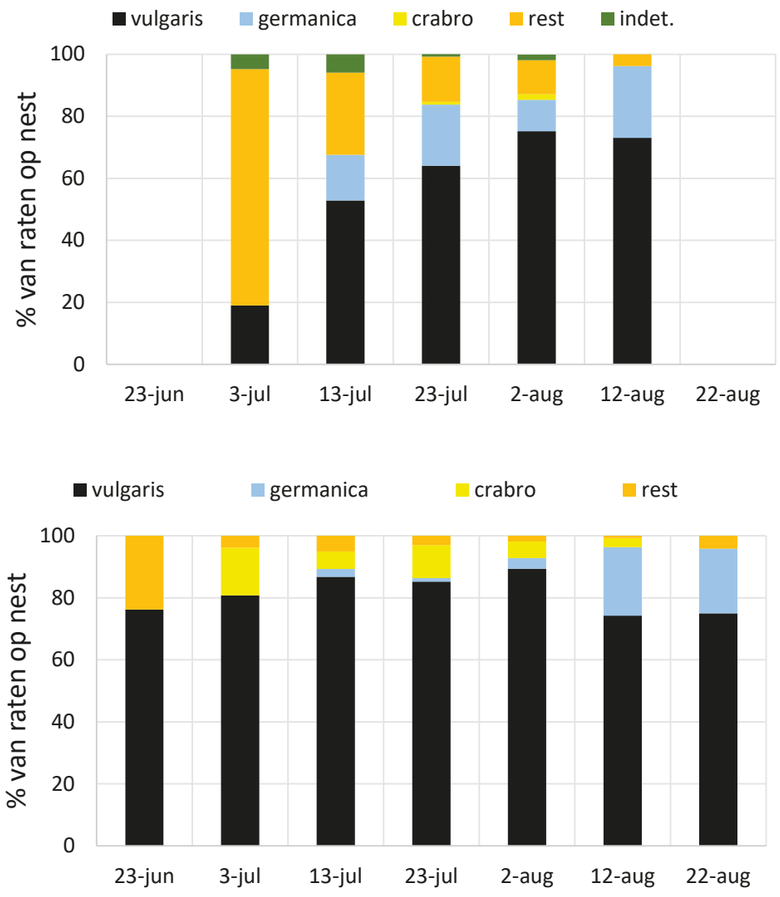

Fig. 1. Aandeel van verschillende wespensoorten in het dieet van jonge Wespendieven in de loop van het seizoen, zoals vastgesteld met camera's bij nesten op de Veluwe (boven: 252 raten in 2013-2014) en in Zuid-Nederland (onder: 1051 raten in 2013-2016). De horizontale as beslaat zeven 10-daagse perioden, te beginnen bij 21-30 juni; bij de onderste figuur geven de aantallen op de x-as het aantal raten weer. Exclusief gewervelde prooien. De soortsamenstelling verraadt ondanks aanhoudende eutrofiering nog iets van de oligo-mesotrofe origine van het Veluwse ecosysteem. Vanaf midden juli beginnen Wespendieven in de meeste jaren substantieel buiten bos te foerageren en verschijnen raten van Duitse wesp Vespula germanica op het nest. Bron van materiaal: Veluwe 2013-14 ongepubliceerd camerawerk Willem van Manen, Peter van Geneijgen, analyse en determinatie JvD. Gegevens Meierij-Kempen 2013-16 overgenomen uit van Diermen et al. 2024.

Verwijzingen

Manen W. van, van Diermen J., van Rijn S. & van Geneijgen P. 2011. Ecologie van de Wespendief Pernis apivorus op de Veluwe in 2008-2010, populatie, broedbiologie, habitatgebruik en voedsel. Provincie Gelderland/Stichting Boomtop, Arnhem/Assen.

Diermen J. van, van Manen W. & van Rijn S. 2024. Dichtheid, reproductie en sekse-specifieke verschillen in ruimtegebruik en voedselkeus van Wespendieven Pernis apivorus in ZO-Nederland en aangrenzend België in 2013-15. De Takkeling 32: 189-259. Genoemde presentaties op de Landelijke Roofvogeldagen van 2024 en 2025 te Meppel.

Contact diermenjan@gmail.com

11: 12 aug 2014 13:47, Grijsoord, Wolfheze ZW-Veluwe. Bron: Peter van Geneijgen.
Man Wespendief is met raat van gewone wesp op zijn nest vol verenpluk geland. Twee dagen geleden heeft hij een Havik bezig gezien bij het consumeren van de twee wespendiefjongen. Dit is zijn eerste bezoek sindsdien. Daarna is hij niet meer geweest. Zijn partner kwam dezelfde avond even zonder prooi, ook een eenmalig bezoek.

COLUMN

Simon Verhulst
wil een hondenverbod in natuurgebieden

***Simon Verhulst** is gedragsbioloog bij de Rijksuniversiteit Groningen (s.verhulst@rug.nl).*

O, je moest eens weten hoe ik honden haat Het geboefte dat je aanblaft op de straat Ja, ze kunnen nuttig zijn met een blinde aan de lijn Maar de rest kan voor mij wel door de cervelaat WOEF WAF!!

Honden in natuurgebieden zijn een onderschat probleem. Ik geef het meteen toe, wanneer het op honden aankomt ben ik niet helemaal objectief, net als Ivo de Wijs die bovenstaande tekst schreef. Daarom eerst maar een paar feiten.

Rob Bijlsma, één van mijn ornithologische helden, is een man met vaste routines. Die routines behelzen meestal heel veel jaren op precies dezelfde manier waarnemingen doen aan heel veel vogels en de gebieden waar ze leven. Daarbij gaat hij zo ver dat hij op zijn routes ook het aantal recreanten en de blikjes die ze achterlaten telt. Dankzij Rob weten we nu dat bijvoorbeeld in een gebied in West Drenthe het aantal uitgelaten honden in de periode 1992-2005 met een factor zeven (!) is toegenomen (*De Levende Natuur* 107: 200-1).

Is dat erg? Ik denk van wel, en er zijn ook wel getallen die dit ondersteunen. In een recent artikel rapporteerden onderzoekers uit Australië een grootschalig en behoorlijk uitgevoerd experiment waarin ze het effect van honden op vogels onderzochten (Banks & Bryant 2007, *Biology Letters*, online). Ze lieten zien dat het aantal individuele vogels langs een voetpad met 41 procent was gedaald wanneer iemand daar net een hond had uitgelaten. Het geruststellende ‘hij doet niets hoor!’ is dus niet waar: honden bederven het plezier dat andere mensen aan een gebied beleven, ook wanneer ze de boosdoener zelf niet tegenkomen. En dan heb ik het nog niet eens over wat de verstoring voor de vogels zelf zou kunnen betekenen.

De natuurschade door honden is naar mijn verwachting veel groter dan met korte termijn metingen zichtbaar kan worden gemaakt. Veel dieren hebben goede redenen om bang te zijn voor honden, en zullen daarom niet alleen het hazenpad kiezen wanneer ze een hond zien, maar ook wanneer ze alleen reden hebben om een hond te vermoeden. Omdat honden vrijwel altijd door mensen vergezeld worden, is hun aanwezigheid aanleiding genoeg om te vrezen dat er een hond aan komt. Rob Bijlsma stelde vast dat 85 procent van de honden illegaal niet aangelijnd was, en dat is een extra reden voor dieren om mensenschuw te zijn.

Immers, zelfs als er geen hond zichtbaar bij de bezoekers loopt, kan er één onopgemerkt in de buurt zijn! Ik durf daarom de voorspelling te doen dat veel dieren minder schuw zouden zijn wanneer de aanwezigheid van een mens niet betekent dat er waarschijnlijk ook een hond in de buurt is.

Honden bederven het plezier dat andere mensen aan een gebied beleven

Beheerders van natuurgebieden vinden openstelling voor recreatie belangrijk, en terecht, maar waarom zou dat ook voor honden moeten gelden? Wat mij betreft zou honden op basis van het voorzorgsprincipe permanent de toegang ontzegd moeten worden tot alle gebieden waarvan we de natuurwaarden serieus nemen. Handhaving wordt wel een serieuze klus, zoals iedereen weet die wel eens iemand op het los lopen van de hond heeft aangesproken, want het antwoord is dan vaak een ruw geblaf: WOEF WAF!

Liefs van Tommie

---------- Oorspronkelijk Bericht ----------
Van: Maria Quist <mariaquist@kpnplanet.nl>
Aan: m.vandentweel@natuurmonumenten.nl
Datum: 25-05-2021 13:34
Onderwerp: Loslopende honden

Geachte heer Van den Tweel,

De directie van Natuurmonumenten geeft als belangrijkste beheerder van het Nationaal Park Dwingelderveld op 120 ha van haar terreinen de eigenaars van honden, via borden en internet, toestemming om deze los te laten lopen ongeacht de tijd van het jaar en overige omstandigheden.

Vanachter mijn raam aan de Bosrand en op mijn wandelingen zie ik met regelmaat in paniek wegvluchtende reeën, achtervolgd door een of meerdere honden. Ze ontsnappen aan de controle van hun baas als ze een spoor ruiken, razen dwars over de heide en door het bos en richten onder de dierlijke bewoners grote onrust en schade aan. Het is voorjaar, de natuur is kwetsbaar in deze periode, vrijwel alle zoogdieren hebben kleine jongen, zo ook de bodembroeders in bos en heide. En uiteraard houden honden en hun eigenaren zich niet aan de 120 ha, omdat de grenzen lang niet altijd duidelijk zijn aangegeven, er onvoldoende toezicht is en verreweg de meeste baasjes geen controle hebben over hun hond(en).

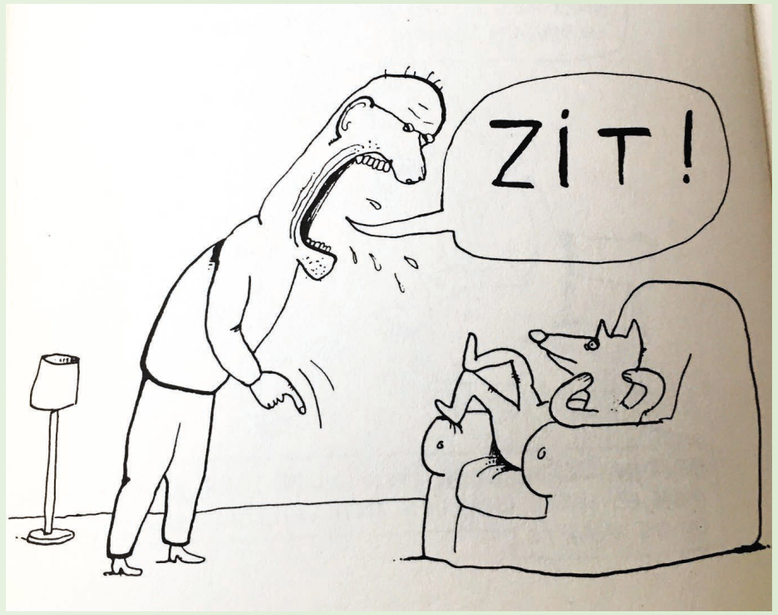
In een Nationaal Park dient het belang van de natuurlijke bewoners boven alles prioriteit te hebben en het is voor mij onbegrijpelijk dat notabene een natuurbeschermingsorganisatie deze grootschalige verstoring faciliteert.
Op diverse plaatsen in het bos zijn door ongeruste passanten en bewoners geïmproviseerde waarschuwingsborden geplaatst (zie bijlage) met het verzoek om honden aan de lijn te houden. Er zijn meer bezoekers dan ooit (met honden) door het coronavirus en de daardoor ontstane verstoring is schrikbarend.
Het is bizar dat particulieren moeten ingrijpen, waar u, als hoofd-verantwoordelijk, in gebreke blijft. Ik verzoek u dan ook om per omgaande te regelen dat alle honden in het Dwingelderveld voor zover dat binnen uw beheer valt, alleen aangelijnd zijn toegestaan, en dat dit strikt wordt gehandhaafd.

Vriendelijke groeten van Maria Quist

Naschrift: het verzoek is tot op heden niet gehonoreerd.

Gummbah

Hedzer Sietsma

“Het is een fijne vent, als je hem kent.”

Wapse, 7 februari 2025. Hedzer Sietsma bij een schilderij van zijn overleden vrouw Anneke.

Mijn naam is Hedzer Sietsma en ik ken Rob van de jaarlijkse ringsessies in het landbouwgebied rond Wapse.

Als geboren Fries (Suawoude**,** 1949) ben ik na vele omzwervingen (kok op de wilde vaart, stukadoor, cafetariahouder) met mijn vrouw Anneke Sibella Sietsma-Wagenaar (dochter van een walvisvaarder op Ameland) in Wapse beland, waar we de “Herberg van Wapse” kochten. Nadat we in 2010 de Herberg aan onze zoon overdroegen, zat ik er niet lekker in; ik vond mijn draai niet. Ik ben toen iedere dag de natuur ingegaan en regelmatig kwam ik daar Cees Beunder en Hendrik van der Velde tegen.

Cees Beunder was een bioloog en leraar en onderzocht van alles, onder andere insecten en amfibieën bij verschillende vennen. Hendrik van der Velde was een jager (ooit stroper) en hij zocht voor Rob roofvogelnesten in het buitengebied van Wapse. Uiteindelijk fietsten we iedere ochtend samen op en speurden de omgeving af. Soms zagen we Rob voorbij fietsen – altijd keihard. Zo doet hij ook zijn boodschappen in de Plus: snel, snel, alles pakken en wegwezen. Soms zagen we hem in de hei zitten, dan stoorden we hem niet. Ik vond hem meteen een aardige kerel, een intelligente man. Maar Rob nodigde je niet uit bij hem thuis. Cees en Hendrik gingen wel bij Rob aan. Ik ben maar één keer bij Rob thuis geweest – geweldig, al die boekenkasten.

Na de winter zochten Hendrik en ik, en soms Cees, op de fiets de landerijen en bosjes rondom Wapse af. We vonden dan zo’n tiental nesten van voornamelijk buizerds en enkele haviken. Cees gaf deze door aan Rob. Laat in het voorjaar kwam Rob dan langs en reden we gevieren in de auto de nesten af. Die ringsessie, dat was de kroon op ons werken.

Rob beklom de boom, met z´n grote rugzak en nam de kuikens mee naar beneden. Daar werden ze gemeten en gewogen, bloedspoeltjes werden afgenomen, prooiresten op en onder het nest beschreven, of er ringmussen in het nest woonden en zo meer. Wij schreven niet; Rob schreef alles zelf op, in z´n boekje. Op zo’n dag gingen we meestal zes nesten af, de rest werd niet gedaan. Tussen de middag aten we bij ons in de Herberg een broodje en aan het eind van de middag zorgde mijn vrouw voor soep, koffie en gebak. Was altijd erg gezellig. Met mijn vrouw Anneke sprak hij over reizen naar verre streken en over geschiedenis. Zij is drie jaar geleden overleden. Toen ze nog leefde kwam hij soms langs om met haar te kletsen onder het genot van koffie en wat lekkers. Ze zat er wel over in dat Rob z’n “gerak”[1] niet kreeg.

De laatste jaren nam Rob gas terug; het ringen met ons schoot er bij in. Het aantal roofvogelnesten liep ook terug, wel kwamen er steeds meer ooievaars. Daar zijn er teveel van, ze eten veel vogels in de graslanden.
Cees verhuisde terug naar Hilversum en overleed niet veel later. Hendrik werd ernstig ziek en zelfs opgegeven. Wij allen kwamen naar het ziekenhuis om afscheid van hem te nemen, ook Rob. Nadat de medicatie stil was gelegd was hij binnen een week weer op de been en fietste hij nog jaren (heel scheef op de fiets zittend) hier door de streek.

Ikzelf kreeg vier jaar geleden een herseninfarct. Sindsdien doe ik het ook rustiger aan, golf nu twee keer in de week. Tijdens het golfen let ik nog steeds op het buizerdnest langs het golfterrein en zie de wroetsporen van dassen in de randen van de grasvelden. Er komen er teveel van, van die dassen. Hier in Wapse wroeten ze mijn gazon ook om.

Met Rob kan je over van alles praten, hij is zo breed geïnteresseerd en spreekt vrijuit. Maar over sommige zaken spraken we nooit – je wist het wel van elkaar. Daarin respecteerden we elkaar. Ondanks zijn grote kennis is Rob totaal niet arrogant en wordt ook niet zo ervaren. Hij heeft nauwelijks contact met de mensen, ze weten ook niks van die “Vogelman”. Hij bemoeit zich niet met de mensen en zij niet met hem. Zoals Rob leeft, zo hoor je er ook uit te zien, een beetje als een kluizenaar. Maar het is een fijne vent, als je hem kent.

Opgetekend door Ilco van Woersem

Voetnoot

[1] Gerak: noodzakelijke voeding

Martijn de Jonge

Van Vlieland tot Wapse

In de jaren zeventig bestonden er in het verzuilde Nederland drie Jeugdbonden voor Natuurstudie: de Nederlands (openbaar), de Christelijke- en de Katholieke. Ik zat bij de openbare die met circa 1.500 leden de grootste was, de NJN. In 1977 hadden we een Zomerkamp (Zoka) op Vlieland (Vlie) waarna de Vogelwerkgroep van de CJN onze tenten en kookgerei zouden overnemen. Terwijl wij als Kampcommissie (KC) na vertrek van de deelnemers de boel opruimde en uitsliepen waren de leden van de Vogelwerkgroep van de CJN al aangekomen. Jongens met lang haar die continu hard fietsend over het eiland scheurden. ’s Ochtends vroeg moest de zeetrek geteld worden, daarna de hoogwatervluchtplaats om vervolgens nog even Bomenland te doorkruisen. Deze langharige bende bestond uit o.a. Kees Camphuysen, Kees Woutersen en Maarten Platteeuw. Onbetwist aanvoerder was Rob Bijlsma die in mijn herinnering ook het hardst fietste en elke onderbreking van het vogelwerk eigenlijk overbodig vond. Die indruk was verpletterend maar ook wel wat vermoeiend.

Voor mij als hobbyvogelaar kwam Rob in de volgende decennia vooral langs als auteur van artikelen over vogeltrek en roofvogels. Zeer leesbare kost voor de in natuur geïnteresseerde mens. Na zijn verhuizing naar Wapse bezocht ik Rob met enige regelmaat, onze familie had een vakantiehuisje in het nabije Wapserveen. Rob had zich na de boomvalk op de wespendief gestort en had een opvangvogel bij zijn huis, genaamd Burpje. Die naam had de vogel te danken aan het feit dat hij na het voeren steeds een boertje liet. In mijn herinnering vooral nadat Burpje een slagroompunt had gegeten.
Het was eind jaren negentig van de vorige eeuw een toptijd voor de Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN) die door Rob samen met Maria Quist geleid werd. De Landelijke Dagen in Meppel waren een soort ‘Biddag voor de Roofvogels’ zoals er op Urk voor vis jaarlijks plaatsvindt. Niet geheel toevallig vallen de Roofvogeldag en de Biddag voor de vis allebei in de tweede helft van februari. De Landelijke Roofvogeldag was in die dagen dè plek waar onderzoekers vertelden, boomklimlessen werden gegeven en Maria en Rob de jagers en roofvogelshows met veel humor fileerden.
Afkomstig uit de journalistiek was ik lange tijd gegrepen door de zeearend die aan het begin van dit millennium sterk toenam. Ik bezocht congressen, ging mee met onderzoekers en trachtte ringen af te lezen van in Nederland pleisterende vogels. De publieke aandacht voor de soort groeide sterk waarna Rob mij benaderde. De WRN werd steeds met dezelfde vragen benaderd, of ik niet een brochure over de zeearend kon schrijven. Zo gezegd zo gedaan, onder redactie van Rob en toeziend oog van Maria verscheen in 2001 ‘De vliegende deur, wetenswaardigheden over de zeearend in Nederland en Europa’. Een leuk project met een mooi tastbaar resultaat. En geheel naar de wens van Rob die zei: Ik heb niks aan praatjes, ik wil gewoon een publicatie op papier.

De zeearend nam de afgelopen decennia toe en werd broedvogel met een nog immer uitbreidende populatie. Een nieuw project kwam vijf jaar geleden op gang in de vorm van een mooi door de KNNV uitgegeven boek. De titel ‘De zeearend in Nederland, in vijftien jaar naar vijftien paar’, is inmiddels al achterhaald. Rob wilde voor de Werkgroep wel een aantal exemplaren van de KNNV kopen, maar wilde wel controle over de inhoud houden. Eind december 2019 mailde ik hem de concepttekst en kreeg als reactie dat het hem niet tegenviel. Opgelucht, waarna op de Landelijke Roofvogeldag van 2020, vlak voor de Corona de presentatie volgde.

Rob neemt altijd duidelijk stelling, zijn mening vindt je niet onder stoelen of banken. Kerken van Goud, dominees van hout uit 2021 vormt op dat vlak een hoogtepunt. Tijdens één van zijn lezingen kwam er de vraag uit de zaal waarom Rob als sterke criticus van natuurbeheerders in een broek van SBB op het podium stond. Robs antwoord was ontwapenend en humoristisch. Die broek, zo vertelde Rob, was van een overleden vriend geweest die bij Staatsbosbeheer

Zeearend met prooi (Foto: Martijn de Jonge).

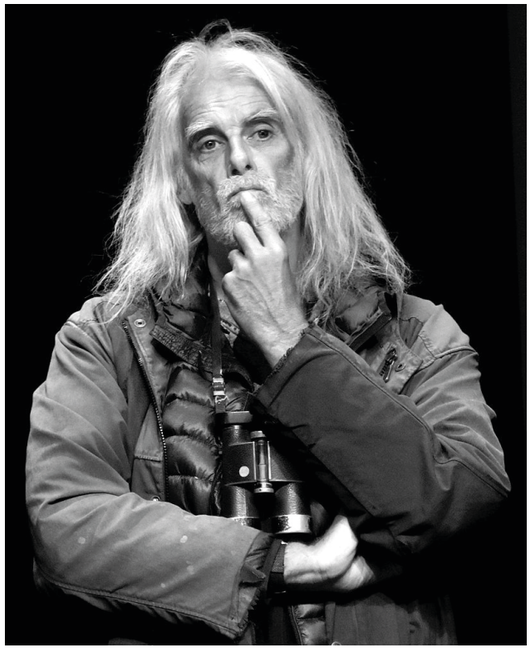

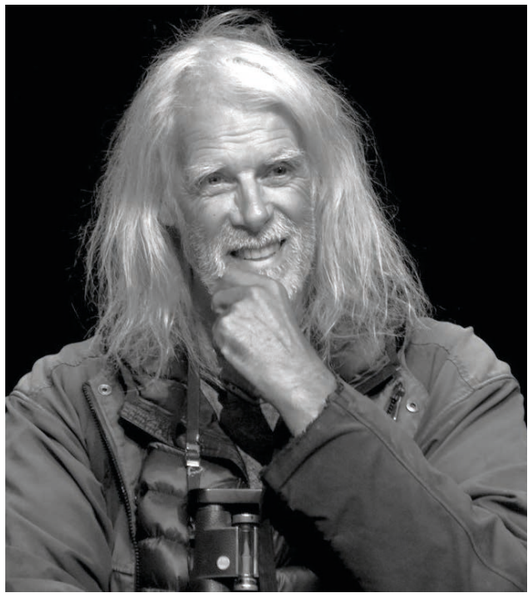
Martijn de Jonge, 23 mei 2007. De zeearend is geringd door Frank de Roder.

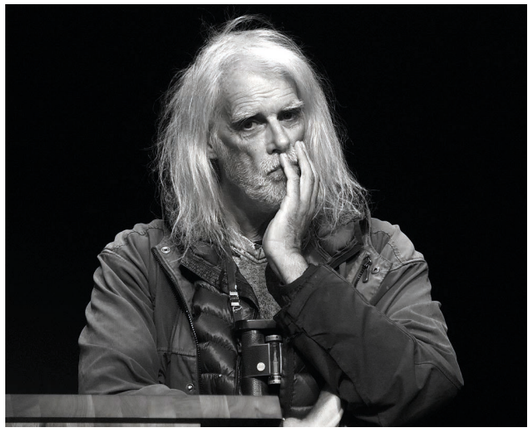
werkte. Als hij nu in het bos liep werd hij door die broek regelmatig aangezien voor een boswachter. Waarna hij de mensen zijn ongezouten mening gaf over het natuurbeleid in het algemeen en dat van zijn Drentse bos in het bijzonder. Ooit vroeg ik hem naar de Leitz-kijker die om zijn hals gebeiteld lijkt te zijn. Daardoor kan ik altijd de getallen en grafieken bij presentaties controleren, was zijn antwoord.

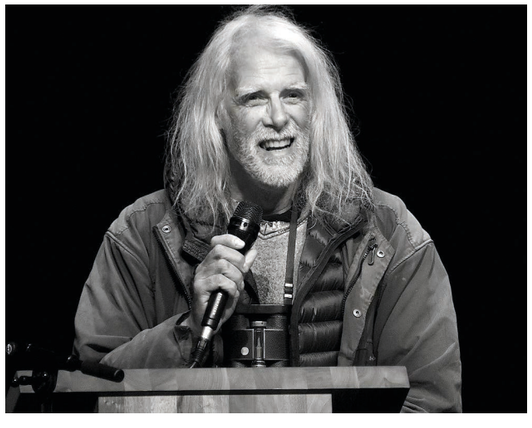
Herfst 2024 bezocht ik Rob in Wapse, ik zag het vervloekte betonnen fietspad dat met afgevallen bladeren was bedekt. Rob was herstellende, we luisterden naar de spechten in het bos en hadden het over de hoge waterstand in het vennetje voor zijn huis. Er zwommen dodaarsjes die regelmatig doken en we dronken thee op het bankje. Nee, bomenklimmen zat er waarschijnlijk niet meer in, dat moesten anderen maar doen.
Leek me een logisch besluit als je zoveel roofvogelwerk verzet hebt als Rob, gewoon met beide benen op de grond blijven!

Landelijke Roofvogeldag, Meppel, 28 februari 2017 (Foto's: Martijn de Jonge).

Rob Chrispijn

Wars en Dwars

Liefde voor de natuur is vermoedelijk niet iets waar je het ver mee schopt als je biologie studeert. In de wetenschap wordt van je verwacht dat je objectief bent. Alsof dat haalbaar is. Alsof de beperkingen van onze zintuigen dat niet onmogelijk maken, alsof we als een slager die zijn eigen vlees keurt werkelijk zicht hebben op onze vooroordelen en onze blinde vlekken. Laten we daarom de eis van objectiviteit vergeten en kiezen voor 'helderheid'. Helder kijken – zoals een kind vaak van nature kan – en zo helder mogelijk denken. Rob Bijlsma beheerst beide disciplines en dat maakt zijn boeken dan ook zo fijn om te lezen. Daarbij is Rob wars van enige vorm van dikdoenerij en dwars als het aankomt op mooi weer spelen en je voegen naar de stem van mensen die de macht hebben en niet tegengesproken willen worden. Een dergelijke levenshouding zorgt voor aanvaringen met beheerders die de natuur willen inrichten vanachter hun bureau. Ik herinner mij zo'n botsing met Natuurmonumenten nadat zij hun plannen ten aanzien van Landgoed Berkenheuvel hadden ontvouwd. Rob stuurde een mail waarin hij de vloer aanveegde met de argumentatie voor de voorgenomen kap van een lariksbos. Vooraf had er geen inventarisatie plaatsgevonden en NM wist daarom ook niet dat hier regelmatig Buizerd en Havik broedden. Dus kregen de gebiedsmanager en de boswachter ecologie de wind van voren van een man die al dertig jaar in dit gebied woont en 365 dagen per jaar, zeven dagen in de week van 's morgens vroeg tot 's avonds laat met de natuur bezig is. Rob is een natuurkenner met hart voor de natuur en juist daarom wordt hij in dit soort gevallen niet geraadpleegd want dan worden de poten weggezaagd onder alle mooie beheerplannetjes. Als het om de natuur gaat, is Rob onvermurwbaar, onbuigzaam en vastbesloten. Dat bleek nadat hij onderzoek had gedaan in de Oostvaardersplassen en constateerde dat het aantal broedvogels er sterk was afgenomen als gevolg van de aanwezigheid van grote grazers. Dit was een uitkomst die zijn opdrachtgever, Staatsbosbeheer, niet beviel en daarom verdween zijn rapport in een la. Totdat Bijlsma het zat was en het rapport alsnog naar de pers stuurde. Het was voorspelbaar dat SBB woest was en hem nooit meer een opdracht zou gunnen. Maar Rob behoort tot de weinige mensen die het belang van de natuur zwaarder laten wegen dan het eigenbelang. Mensen als hij zouden we goed kunnen gebruiken nu in Boswachterij Schoorl het Baaknolbos toch weer op de nominatie staat om gekapt te worden. Met zijn rijke mycoflora is dit spontaan gegroeide bos met eik en den zeer waarschijnlijk het mooiste duinbos van Nederland. Dankzij veel burgerprotesten leek dit bos gered, maar nu moet het alsnog plaatsmaken voor stuivend duin. Wie opnieuw kritische vragen wil stellen, wordt niet doorverbonden. Misschien een nieuwe tactiek van natuurbeheerders: tegenstanders van je beleid zoveel mogelijk negeren? Vroeger, toen niet alles beter was, maar sommige zaken wel duidelijker, had je als natuurliefhebber vooral veel te duchten van de boerenlobby. Die kreeg het voor elkaar om het Nederlandse landschap in te richten als een agrarisch wingewest. Nu dat grotendeels gelukt is en ons cultuurlandschap een toonbeeld is van doelmatigheid en angstaanjagende saaiheid, hebben we al twintig jaar te maken met een nieuwe tegenstander: de natuurbeheerder annex beleidsmaker. Geen bos, geen berm of grasland is veilig voor hen. Zij – de goede niet te na gesproken (in tegenstelling tot Rob laat ik me vaker wat genuanceerd uit, een neiging waarvoor ik onder behandeling ben!) – zijn bezig om de natuur aan te passen aan hun plannen, aan hun idee van wat goed is voor de natuur, voor ons land en voor natuurliefhebbers. Ik hoop dat Rob Bijlsma nog vaak van zich laat horen!

Siemen Dijkstra, 'Boomtoppen', gemaakt voor Rob zijn 70ste verjaardag.

Jannes Santing

Papperlepappen

Ik weet nog goed dat ik Rob leerde kennen, dat was volgens mij in 1985. Ik kwam Frank de Roder tegen bij het tellen van roeken- en blauwe reigerkolonies in Drouwenerveen. Frank inventariseerde voor de PPD (Provinciale Planologische Dienst) en nodigde mij uit op de camping waar ze een huisje huurden en waar ik ook kennis maakte met Rob en met Ray Teixeira. We hebben er gezellig zitten te papperlepappen, zoals Rob zou zeggen en ik keek mijn ogen uit: er hingen kaarten van hun onderzoeksgebied aan de muur met gekleurde spelden op de plaats van een nest. Elke roofvogelsoort had een eigen kleur. Ze hadden belangstelling voor mijn gegevens en regelden dat ik in het vervolg ook een verslag van de PPD kreeg.

In Exloo (Eksel in het Drents) werd er al volop gepraat over die alternatieve figuur met dat lange haar, die regelmatig in de supermarkt opdook, een echte hippy met zo'n Jezuskop. Zo iemand zag je normaal nooit in Eksel. Hoe ging je ermee om? Maar Rob deed geen gekke dingen en ze wenden eraan.

Ik inventariseer al sinds de jaren zeventig. Mijn moeder en mijn ome Wim hadden ook veel belangstelling voor de natuur en ik heb veel geleerd van mijn biologieleraar Jan Hilbrands. Vanaf 1976 inventariseer ik ook alle broedvogels in Exloo, dit jaar voor de 50ste keer. Later ben ik mee gaan doen aan het Atlasproject van Sovon en nam ik de roofvogelinventarisaties en -verslaglegging van Rob over.

Ik maakte kennis met de WRNON en had regelmatig contact met Rob en Willem van Manen. In 1988 kreeg ik een ringvergunning voor referentiegebied nr. 3 in zuidoost-Drenthe.

In de jaren zeventig was de havik een zeldzaamheid. Later kwamen er meer maar werden ze veel vervolgd door afschot, vergif en klemmen. De WRNON was inmiddels omgedoopt tot de WRN en mij werd gevraagd of ik geen BOA (buitengewoon opsporingsambtenaar)

Foto: Hans Hasper

van de AID wilde worden. Het leek mij wel wat om de oren en ogen in het veld te zijn en te kunnen optreden bij ongeregeldheden en dus volgde ik de cursus die behoorlijk zwaar was. Het Drents Landschap zocht een controleur, en in die hoedanigheid ben ik nog steeds als BOA voor deze organisatie actief.

Al jarenlang ben ik lid van de WRN. Ik bezoek er meestal de Landelijke Roofvogeldagen en lever één keer per jaar de nestkaarten persoonlijk in bij Rob. Per post is dat veel te duur en het is trouwens ook een plezierige traditie. We bekijken de ruipennen en praten over van alles en nog wat. Het eerste jaar dat ik er kwam was er nog een soort van zitje. Nu is er krap een hoekje van de tafel vrij voor twee koppen thee, overal liggen boeken en paperassen.

Als het even kan ga ik elk jaar naar Falsterbo voor de vogeltrek, de eerste jaren een week, later twee. Altijd eind september als de bijen (in Drenthe zeggen we iemen) ingewinterd zijn, dat wil zeggen als de honing vervangen is door suiker. Het houden van iemen is mijn andere grote hobby, al jarenlang. Jaarlijks verkoop ik zo'n 500 tot 600 kg honing.
In Falsterbo kom je altijd bekenden tegen. As ik vertrek heb ik zoveel proviand bij me dat de voorwielen van mijn Volkswagen Caddy soms los van de grond komen. Veel eten uit eigen tuin gaat er mee op reis. Thuis heb ik elf are weiland met vier fjordenpaarden en een groentetuin van 3,4 are met aardappels (eerpels in het Drents), wortels, bieten en nog veel meer soorten groenten, die allemaal de vriezer ingaan. Zo ook vele kilo's bramen die ik onderweg pluk. Ik ben zelfvoorzienend, een echte prepper.

Na de havo heb ik drie jaar de pedagogische academie gevolgd. Ik genoot van de biologieles, maar zangles en blokfluitspelen (en daar later les in geven) zag ik totaal niet zitten. Bovendien wilde ik meer buiten zijn. Ik stopte met de opleiding en vond werk bij de gemeente als hovenier. Veel vrijheid, het werk lag me wel en ik kon onder mijn werk vogels inventariseren.

Inmiddels ben ik alweer zo'n 45 jaar actief met de iemen, met roofvogels (klimmen en ringen), de vogels in het dorp en een BMP-plot in de Zoersche Landen. De torenvalken zag ik dramatisch achteruitgaan, van ruim 120 naar krap 20 paar, gelukkig trekken ze weer wat bij.

Soms zit het ook tegen in het leven. Ik kreeg een zwaar motorongeluk waarbij mijn onderbenen blijvend beschadigd raakten (waar ik de rest van mijn leven last van had) en later volgde een TIA met hersenbeschadiging en werd ik afgekeurd.

Maar over het algemeen heb ik een mooi leven, al maak ik me zorgen over de situatie in de wereld. Mensen hebben nooit genoeg, willen alsmaar meer en meer en vervuilen daarbij grond, lucht en water. In natuurlijke staat is de mens bovendien niet meer in staat om te overleven, de farmaceutische industrie heeft allerlei trucjes bedacht om zich te wapenen tegen ziekten en plagen. De technische ontwikkeling en de digitale wereld lopen uit de hand, het gaat allemaal veel te snel. Mensen moeten weer leren om in symbiose te leven met de natuur.

Ik probeer, net als Rob, mijn ecologische voetstap zo klein mogelijk te houden, ben een minimalist. Als Rob ergens kritiek op heeft, kan hij het altijd onderbouwen. Zelf ben ik ook 'lastig' als het om natuur gaat. De gemeente laat veel te veel de oren hangen naar Bosgroep Noord die tegen de klippen op bossen vernielt. Ik krijg geen poot aan de grond en ben tot nu toe de enige die er achteraan zit. Niets doen is ook geen optie.

Ik hoop nog vele jaren bij Rob mijn gegevens in te leveren en over van alles en nog wat te papperlepappen.

Opgetekend door M.Q.

Interview Rypke Zeilmaker met Rob (23 juni 2021, ingekort)

Op de vraag of we zijn interview mochten gebruiken, antwoordde Rypke: “Heel graag, want ik heb hem hoog zitten, de laatste natuuronderzoeker in het bos. Feliciteer Rob van mij.”

In Wapse op bezoek bij Rob Bijlsma mochten we een gesigneerd exemplaar van zijn nieuwste boek ‘Kerk- en van Goud, dominees van hout’ ontvangen, over de teloorgang van de Nederlandse natuurbescherming; hoe ‘natuurbeheerders’ al boskappend de bestaande natuur vernielen, zodat roofvogelpopulaties in zijn studiegebied met tweederde achteruit hollen in 25 jaar.

Stad bombarderen maar kerken sparen
Voor het eerst in 30 jaar, zo wist Bijlsma te melden bij onze komst, was er geen 1 haviknest in zijn werkgebied waarin nog jongen opgroeiden. In zijn boek beschrijft hij hoe het driftige houtkappen door ‘natuurbeheerders’ zijn werkgebied uitholt als habitat voor roofvogels. Nu de afgelopen 15 jaar het kappen van bos voor ‘natuurherstel’ op gang is gekomen, zou volgens Bijlsma nog maar 30% van de hoeveelheid roofvogelnesten in zijn werkgebied (Westerveld, Drenthe) aanwezig zijn, vergeleken met de jaren ’90.

Bestaande natuur vernielen om haar te beschermen
Sinds het Drents Friese Wold ‘nationaal park’ werd, is er zoveel gekapt, gezaagd en hersteld’, dat de neergaande lijn is ingezet. Ook nam de drukte toe, en de ‘will to please’ van natuurclubs tegen recreanten. Op bladzijde 101-103 heeft Bijlsma geturfd hoeveel van de door hem gevonden 246 nestbomen van havik, sperwer, wespendief en buizerd door de terreineigenaren waren opgemerkt, voordat velling in een bosperceel plaatsvond. (Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer). De grote haviknesten werden het vaakst gemarkeerd (83%) en buizerdnesten (61%). De zelfs voor een ervaren rot als Bijlsma lastig vindbare sperwernesten en wespendief-horsten werden geheel niet opgemerkt door de beheerders, die waren vrijwel allemaal ongemarkeerd. Zo werden dus 14 nestbomen van de 17 nestbomen van wespendieven omgezaagd en 15 van de 18 nestbomen van sperwers.

Ook van door beheerders gemarkeerde nesten van havik en buizerd werd respectievelijk nog 21% en 43% omgezaagd.

Hier is de datagedreven Bijlsma hoorbaar. Maar wat zijn boeken zo lekker leesbaar maakt, dat is de Bijlsma als polemist, bosvogel-goeroe zonder blad voor de mond.

Fanboy
Dus we zijn we niet zo snel ‘fan’ van iemand, maar voor deze laatste natuuronderzoeker in het bos maken we graag een uitzondering. Een fijn mens, geweldig polemist en natuuronderzoeker met misschien wel de meeste velduren op zijn naam van alle ornithologen in Nederland. Bijlsma zijn bestseller (10 duizend verkochte boeken) werd ‘Mijn Roofvogels’, over decennia veldwerk en wat daar bij komt kijken. De combinatie van heerlijk vet opgeschreven polemiek, minitieus meten en tellen. Tot aan het tellen van hoeveel teken je op je lijf krijgt. En dat heel laconiek geturfd per jaar in honderdtallen in een grafiek weergeven. Om maar even de paniek over tekenziekte te relativeren.

Dat is Bijlsma ten voeten uit, met de heerlijke dosis zelfrelativering die in de hoek van de officiële natuurclubs zo node gemist wordt. Die hoek categoriseert Bijlsma als ‘subsidieslurpers’, natuur-boeren die er alleen voor het geld in zitten, waarmee hij vooral Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten op de korrel neemt.

Heerlijke polemiek met nodige zelfspot
En daarvoor lees je zijn boek, waar onder de hoofdstuktitel ‘Het achterbakse bos’, mooi de wijze waarop ‘natuurbeheerders’ tegen bos aan kijken. Dat bos moet aan hun papieren doelstellingen en plannen voldoen, maar natuur weigert zich daar aan te houden. Je zou Bijlsma kunnen toewerpen dat hij met zijn roofvogelwerk wat monomaan bezig is geweest. Maar hij zal dat zelf met de nodige zelfspot beter omschrijven (blz. 101).

Iemand die geheel onafhankelijk gewoon doet wat het meeste levensvreugde geeft, de natuur tot in detail doorgronden. Hoeveel zijn er daar nog van? Dat je het met Bijlsma op tal van punten van harte oneens kunt zijn doet daar niets aan af. Dan dwingt hij je eerst nog om tenminste beter te formuleren en onderbouwen wat je bedoelt.

Only in it for the money
Dus ja, we zijn toch wel een beetje fanboy van deze ‘boomtopper’ die als grijzende senior wat moeizamer (met een klimtouwtje als hulp) de nestbomen in klimt. Iemand die uren in een boomtop kan zitten, observeren, als een Germaan-Indiaan die ieder detail van de omgeving vast kan leggen in data. Om dan decennia later vast te stellen dat hij eigenlijk van zijn studie-object, de roofvogel nog zo weinig weet. Ondanks 30 jaar iedere dag uren in het veld. Hij heeft ‘alleen de buitenkant’ bekeken, maar niet de fysiologie, binnenkant, de virussen, bacteriën, het oneindige web van het leven waarvan mensen nog zo weinig hebben doorgrond.

En met Kerken van Goud, Dominees van Hout schreef hij het boek dat ik niet meer hoef te schrijven, maar waarvan lezers van Interessante Tijden de teneur wel kennen: We’re only in it for the money (blz 30). Of neem het openingsmotto op blz 63 bij ‘het achterbakse bos’ van Jac. P. Thijsse (1946), oprichter van Natuurmonumenten*:* “Het is zuivere klinkklank, wanneer men uitbazuint, dat men iets in zijn oor-spronkelijke staat wil behouden”.

Corinne and Claire Stouthamer

Sisters Shaped by the Forest

For just about every holiday, we would make the familiar drive north through Diever and on Doldersummerweg through the forest past the end of the paved road and onto your long driveway. We would tromp into your side door with a quick greeting "Hai Stouthamertjes!" before taking over the upstairs bedroom and dumping out the wicker basket full of farm animals to carefully place into the carpet in an elaborate setup. Not long after, the forest would call and especially during summer we spent most hours outdoors around het vennetje catching frogs and making up adventures, after which mom would give us a thorough tick check. Being at your house was the ultimate freedom and our first experiences being able to explore wild areas on our own. Of course we were going to Rob's house. Easter? We will be in Drenthe. Spring breaks? Who needs to camp in France… Fall season? No leaf pack is better than the loaded gullies behind Warp's cage. Of course we were going and we were always delighted to go.

For someone who proclaimed on national Dutch television that "humans are a plague on the earth," it has always been clear to us how much you value your people, which has included us from the time that we were little. You were generous with your time, conversation, and teaching, and while your expectations of us were appropriately high, we knew that we were respected too. You would genuinely laugh along with us to Bert en Ernie and value our attempts at drawing birds on post-it notes to the point of frequently publishing them in De Takkeling. And the biggest personal artistic honor of all - as of our father's latest visit, the decades-old, microsoft paint-created portrait of Bulletje still adorned your computer desktop.

Now, with adult perspective, every time we think about our visits to your house in Drenthe, we feel utterly fortunate – for the freedom to run around the forest, disconnected from most technology, and able to absorb

the scientific lifestyle you lived and breathed each day. We feel sorry that our kids will never have experiences quite as special as we had, spending holidays in the thatched roof house, holding owls or honey buzzards, and following after you through the forest as fast as our much shorter legs could carry us. While our kids still do scavenger hunts with their opa, it's not quite the same when there is no forest or vennetje around. We flexed our naturalist muscles early, and when it came time to choose our own career paths, the only question was which scientific discipline we would pursue, because biology was a given.

From Corinne: Fond Memories and Learned Resilience

The magic of visiting you, your house and forest is permanently interwoven with our childhood. We always loved seeing you, there were never instances where I remember being upset that we had to go on a trip to Rob's – something quite remarkable, actually, because I never really wanted to go anywhere as a child. We were never bored at your house. I remember picking blackberries and making jam - an all-day production. Pap pointing out the little insects that dug up the silver sand from below the tan top layer in the "driveway" of your house. Spending endless hours fishing for frogs with the red bit of paper, line, and a net. Holding the baby owls, while I fervently hoped that the runt would beat the odds and live; I was assured that it probably would not. On walks capturing beautifully iridescent dung beetles, which became much more prevalent after the wild cow introduction. Looking on in awe as you tagged a bird that flew into his mist net and fascinated by the stock of mice in the freezer. Upstairs, Claire and I would be lost in your comic books for hours or watch Villa Achterwerk – the extra-long special on Sundays. Until I was much older, I thought that you always slept in that built-in bed by the sink; I hadn't realized that you gave up your own bed to make our sleeping arrangement better. You also generously extended welcome to some of our little friends from school once. I remember feeling strange when two realities collided - a friend from school in this magical place that was always very separate from the bustle of life in Zetten. We played hide-and-seek in the tall grass around het vennetje - so easy and fun, we would just run and fall in the grass. Rob, you were and are still my favorite uncle.

While my childhood was spacey and my memories of it rather hazy, visits to your house helped clearly distinguish nature from the artifice of human society. While I believe in my adulthood that I am substantially different from the child who used to visit, the lessons still remain. Having been given a solid foundation of what is real and what is generated by society has immunized me in so many ways to the frilly distractions of consumerism, capitalism, and excess – particularly in the United States. I am often the one who is quoting to my friends that the "worst is yet to come," finding the dark comfort when we're all annoyed by something trivial at work, or not so trivial world events. Your rigor and fastidiousness in data collection is inspiring, and something that I strive for, though in quite a different environment. My mom has said before that if I could, I would sleep in the lab and be there all the time. She isn't wrong, and it strikes me that you have achieved this already. Being surrounded by the wonderful work of discovering the world's secrets is quite a nice life.

From Claire: Early Impressions Applied to a Career

I still think and speak of you frequently in my day-to-day work as a native fish biologist. Your unapologetic pursuit of knowledge is my core reference for scientific standard. Experiencing field work as accessible empowered me to pursue field-based study as well, even in remote areas. Early fearful questioning of "what if you fall out of the tree, Rob?" were answered with "well, everyone has to go sometime". I think, somehow, that response made field work seem less intimidating. Years later, when I was helping one of my friends with guppy and killifish collections in the forest of Trinidad, I had a very similar thought that I answered with an equally non-stressed response. We had been warned that the highly venomous Bushmaster snakes were prevalent, and we were hiking through ferns, unable to see the forest floor. My friend drove us to the site in a stick-shift truck, which I was not able to operate. I remember thinking if one of us steps on a snake, we would be in big trouble, and if my friend Sarah stepped

on a snake, we'd be pretty much doomed. And then I kept hiking, because the pursuit was worth the risk.

From Claire's travel journal when she and Brian visited you on May 10 and 11, 2016:

The drive to Diever went just fine. It was necessary having Brian and all his goofiness next to me, because I was nervous about the drive. First, we stopped at the Chinees in Dieverbrug at 13:30 and ordered Indische Rijsttafel take-out for 3 people… and so, we walk out of the restaurant with 2 giant bags of food. We stop at the Coöp in Diever for bread, krentenbolletjes, and some cookies. Diever looks just the same. Then, the final stretch. At Doldersummerweg, there really IS a blockade at the road and after some back and forth, we decide to indeed drive in across the bike path, as instructed. We thought it would be too narrow, but in fact it worked like a dream. On to Rob's!

We pull up to the familiar house and Rob comes to greet us. While his hair may have become a little bit lighter he looks otherwise just the same. We immediately eat the delicious Indische rijsttafel with a bottle of South African wine from Rob. He comments on the quantity of food and how he will never be able to eat all of it, and I respond that I ordered for three people, but next time I will order just one. We listen to Rob's telling of all kinds of interesting news, and primarily the recent forest management changes and how they seem to be based in… nothing. I ask Rob questions about his book, which he immediately expands on and also tells us more about his time living in Wageningen Hoog as an 18-year-old after leaving Utrecht. Papa was attending Wageningen University and together they lived in the same house with Ardjan, his girlfriend Marianne, Joop, and some other people. They tried living very cheaply, which included purchasing HUGE bags of beans and yeast (for bread making), and picking up rejected potatoes after the fields had been tilled. They also picked up dead birds that perished from hitting the power lines. Once, Marianne cooked them a fish for dinner and only afterwards told them it had been slightly rotten so she had gotten it for not much money. Once, they also found two dead mice drowned in the vat of olive oil after consuming all of the oil and reaching the bottom. At least no one was doing drugs. Except Joop. Joop was on drugs.

Brian's spyshot of Claire's solitary time at het vennetje

What was the most eye-opening to me were the stories about Egypt. Rob, mom, and papa went together: Rob to conduct field surveys and papa and mom to count birds at the markets. Mom participated in the counts and IDs. She had it very rough, as confirmed by Rob: Once, while at a dinner to which they were invited, the host made a pass at mom while she was heading for the bathroom. Rob also said that she was constantly being touched by men - even while walking on the street in between papa and Rob. It is a new idea to think of mom toughing it out in Egypt like that - and staying. They have had such an interesting life together, and mom was so adventurous.

Rob, Brian and I took a walk to Wapserveld and sat looking at the activity, observing the behavior of the birds, and talking for a good long time. Hours, I think. I lost track. It was very nice. We eventually make our way back and Rob checks the bonte vliegenvanger nest boxes as we walk towards the house. Rob busts out delicious bramensap and we each have two glasses while watching the "Babi Uilu" video and looking at Corinne's wedding photos. Rob has an early morning and we stop talking around 22:30. I end up getting onto the Wifi and calling papa. Who doesn't believe for a second that Rob was the one to make the berry juice.

We woke up at 8:30 in the little house on the heide. We started getting ready, packing up, and getting together breakfast. Rob comes in just in time to eat and, more importantly, have coffee with us. After breakfast, he goes out for another round before we leave: this morning is data-rich.

I walk down to het vennetje and am struck with an overwhelming feeling of remembrance and thankfulness for my childhood experiences at this special place. I try to choke back my tears, but can't contain my emotions, not even in front of Brian and Rob as we are getting ready to go. Rob says it is good for him to know that the experiences have been so impactful. What a wonderful part of life it was, exploring the forest and learning so much.

Brian, Claire, and Rob prior to departure

Simon van Hilten

Dankzij Rob

Een paar woorden besteed ik graag aan Rob en de invloed die hij op mijn doen en laten heeft gehad.

Het begon allemaal rond 1972 toen ik zo'n 14 jaar was en de jeugdbond instapte.
Dat was mijn redding: deze uitlaatklep was het enige tijdens de middelbare schooltijd wat mij inspiratie gaf. Rob, Richard en Jan van Diermen (allen 4-5 jaar ouder, dus daar keek je tegen op) gaven de toon aan. Hun wijsvinger ging richting inventarisatie van de vogels op de Veluwe en omstreken.

Maar ook de vogelkampjes in de vakanties waren niet mis, zoals de stormige zeetrekkampen op de Hondse Bossche en Vlieland met een uiterst zuinige kokkin (jam van zelfgeplukte rozenbottels en marmite als beleg) en de vele, vele blauwe kiekendieven. Nee, dat was geen swoeleboele hupserij, maar stevig mathematisch onderzoek: we telden ons rot aan het pik- en slikgedrag op het wad, en dat ging in ellenlange tabellen.

In die tijd ging mij een wereld open van massa's fluitende vogels. En nog zijn alle zang en roepen van de Europese vogels in mij gegrift. Er heerste een enorme inventarisatiewoede, en met veel plezier adopteerde ik de Valouwe en het Wekeromse zand, 's ochtend vroeg, na school en 's nachts, wilde zoveel mogelijk vogels op die percelen. De boswachter vond mij een keer hoog in een boom, een torenvalkennest bevestigend.

Dat soort soortenjagerij heb ik nog steeds…

Foto 1. Oogst van haver, Rocca dei Fiori, in de Toscaanse Apennijnen.

Sinds 1982 ben ik in Italië gaan wonen, heb een verlaten landgoed in de Apennijnen opgeknapt en die 28 hectares beheer ik op zo'n manier, dat zoveel mogelijk soorten zich daar thuis voelen. Het was goed te combineren met mijn werk: kruidenteelt en wilde kruidenpluk. Dus kruidenvelden met aangeplante hagen (meidoorn, rozenbottel, vlier en kornoelje), wild gelaten velden, velden met vee erin, goed oud wordende loofbossen met lekker veel rottend hout, watermeertje bij de beek, een feest van biodiversiteit met niet alleen vele broedvogels maar ook ronkende vliegende herten en zeeën van vuurvliegjes.

In de ruim veertig jaar dat ik hier leef, realiseer ik me hoe stabiel de vogelpopulatie is in deze bergen, rijk aan soorten, niet rijk in hoeveelheid, kleine veranderingen zoals de laatste jaren de opkomst van de baardgrasmussen en de slangenarend (de negende roofvogelsoort die hier in de bergen broedt), meer kleine bonte spechten door de steeds ouder wordende bossen. Maar ook een vermindering van grauwe klauwieren, een jarenlange langzame keldering. En ook hier is de veldleeuwerik verdwenen.

Ja, Rob, er zijn dingen die je op jonge leeftijd in je opneemt en niet meer kwijtraakt, de vogelliefhebberij is er daar één van, dankzij input van lui zoals jij! Mocht ik ooit stokdoof worden, dan weet ik zeker dat het vogelgefluit van die vele, vele soorten de stilte gaat vullen!

Foto 2. Een veld met goudsbloemen, een medicinale plant waarvan de bloemen worden gebruikt voor zalven, oliën en crèmes.

Willem van Manen

Het Schapenparadijs of: hoe vogelsoorten terugkeerden op de vleugels van kunstmest

Ooit meende ik dat het 19e-eeuwse heidelandschap iets Drents was, met in de marge wat vlekjes op de Sallandse- en Utrechtse Heuvelrug, de Veluwe en Noord-Brabant. Elders, en vooral buiten Nederland, zijn droge, zanderige gebieden immers bedekt met bos. In 2009 kwam ik in het bezit van een huis in Sadkowo, een dorpje in Noordwest-Polen in een licht heuvelend gebied, voor iets meer dan de helft bedekt met dennenbos en voor de rest akkers en lieflijke, vaak beboste beekdalen. Tot mijn vreugde komen er volop Schreeuwarenden voor, waarvan ik de populatie nu een aantal jaren heb gevolgd en opgeteld 140 nesten heb gevonden. Het zoeken van schreeuwarendnesten is niet heel moeilijk, maar al met al verspeel je aardig wat tijd met het volgen van de arenden en het struinen door de bossen. Genoeg tijd om te worden geplaagd door bespiegelingen. Na een poosje begon het me op te vallen dat in de dennenbossen zo nu en dan eeuwenoude kromme en niet al te hoge eiken staan en hier en daar een dito grove den. Geleidelijk kwam ik erachter dat de meeste oudere percelen grove den een eerste generatie bos betrof, geplant op iets dat behoorlijk schraal moet zijn geweest.

Nu was dit deel van Polen tot voor kort Duits, wat tot voordeel heeft dat er al uit het eind van de 19e eeuw zeer gedetailleerde kaarten waren: Messtischblätter, 1:25.000. Het loont de moeite op die kaarten wat rond te neuzen, al was het alleen maar vanwege de lokale namen als Schnakenmoor (muggenveen) en Krähenfichten (figuur 1). Dat laatste is een dennenbosje met uitzicht over het dal van de Parsęta (ooit Persante), waar allang geen kraaien meer broeden, maar wel jaarlijks een Raaf, een Boomvalk en een Rode Wouw. Ooit heb ik me verstout bij deze Boomvalk te klimmen in de jongenperiode. Boven gekomen zetten beide ouders de aanval in, waarop ik me bloedend en vloekend de 34 meter naar beneden heb gewerkt, het eerste deel langs een kronkelende kale stam onder aanvallen, zo snel dat je niet weet wat je gebeurt en met klauwtjes scherp als scheermessen. Dit was niet de enige keer en deze zeer interessante populatie (Raven broeden er in een strakke matrix met 2,5 km tussen de nesten en ieder derde of vierde nest wordt in juli overgenomen door een Boomvalk) heb ik met pijn in mijn hart gelaten voor wat ze is.

Dwalend over de oude kaarten valt op dat bijna al die bossen eindigen op Fichten, terwijl er vrijwel alleen grove dennen staan. Nu zou het kunnen dat er daarvoor sparren stonden, maar ik heb de balken van mijn meer dan 100 jaar oude huis onderzocht: allemaal grenen, dus Kiefern en geen hond zou bovendien Fichten planten op zo'n grofzandige bodem. Toch hebben ze ons mooi te pakken gehad met "Oh Tannenbaum", wat een Nederlander die Duitsers de les leest over naaldbomen historisch ongeloofwaardig maakt.

Op de kaarten is inderdaad te zien dat er destijds veel minder bos stond dan tegenwoordig, waarbij aangetekend dat ook na de val van het communisme op grote schaal bos is bijgeplant op de armste en meest verafgelegen landbouwgronden. Dat heb ik vrij scherp omdat de overbuurman, na de val, de hem toegekomen grond voor werkelijk niets heeft verkocht aan de Poolse staat, tot de springlevende woede van zijn vrouw alsof het gisteren is gebeurd. De staat heeft hier bos ingeplant, naar zeggen van de stotterende, immer dronken, maar innemende en inmiddels overleden boswachter, in het jaar waarin zijn nu dertigjarige zoon is geboren. De moeder van de boswachter woonde schuin tegenover ons huis met een vieze, zwarte hond die altijd midden op straat lag. Na het maaien van ons hooilandje wilde ze standaard een paar zakken hooi, wel goed droog, voor haar vijf eenden, waarop ze een ongekend arsenaal vloeken liet neerkomen, evenals op haar hond en haar zoon. Ook zijn huwelijk was niet alles, behalve wanneer zijn vrouw haar jaarlijkse bedevaart aan Częstochowa volbracht, het Pools Katholieke heiligdom in het zuiden van het land. Ze is lerares aan de school in Tychowo, het grotere buurdorp, wat haar voldoende status geeft om bij absentie van een dominee de baas te spelen over de vijf vrouwen die 's zondags het minieme kerkje redden van absolute leegstand.

Verspreid door het landschap, met onderlinge afstanden van een kilometer of drie, liggen dorpjes en elk dorpje heeft een Gut. Dat is een kasteelvormig gebouw, ook vrij vaak een ruïne omdat de Russen bij de bevrijding alles kort en klein sloegen en er vervolgens stenen nodig waren om huizen op te bouwen. Ook ik heb met een vriend en klusmaat ooit de hardgebakken stenen van de ruïne van Rudno uitgegraven om in te metselen op plekken waar vocht door het fundament van ons huis sloeg. Het Gut in Sadkowo, in eigendom van de gemeente, staat nog overeind. Er zijn naar zeggen zeven sociaal zwakke gezinnen in gehuisvest, maar het kunnen er ook meer zijn en het staat helaas op zo'n 50 m van ons huis. Op de tussenliggende percelen, eigendom van wijlen de boswachter, groeien ratelpopulieren die hij een paar jaar geleden heeft bestreden. Op afstand gaf hij aanwijzingen aan een van zijn vrienden die woest pompend met de gifspuit rondging, ongetwijfeld voor een habbekrats of eerder nog een małpka. Destijds reageerde ik geringschattend op deze actie, omdat ik niet kon geloven dat de massa wortelstokken zich zou laten beteugelen door een beetje gif op een zomerdag. Er is echter nog steeds geen populier opgekomen. De vriend met de spuit, een pathologische bedrieger die me met zatte kop en vochtige ogen keer op keer in alle ernst verklaarde

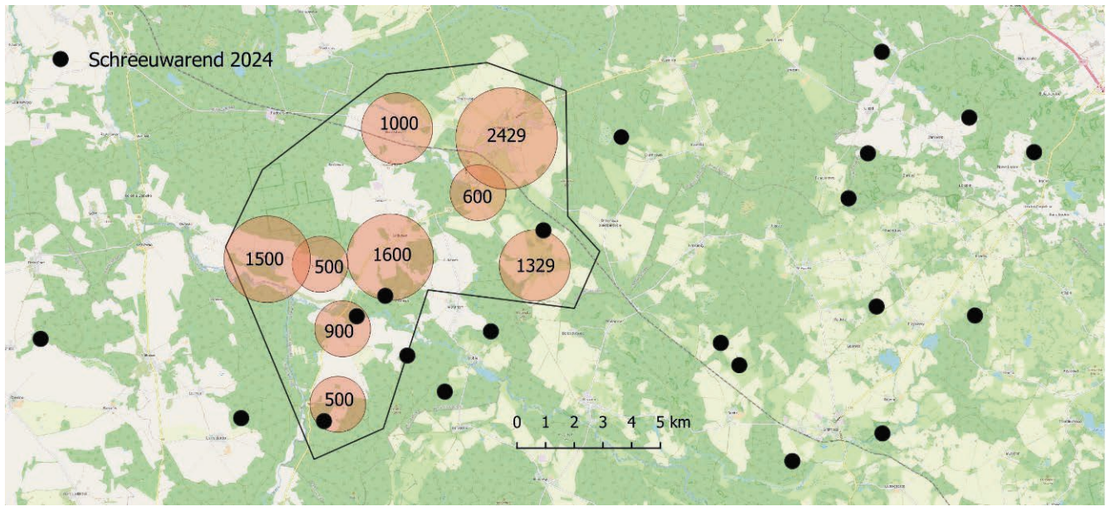
Figuur 1. Deel van Messtischblat Gross Krosin, verkend in 1891, met daarin drie Gute: midden boven Zadkow (Sadkowo), Damen (Stare Debno) en Muttrin (Motarzin). Petersdorf is geen Gut, maar een satelliethoeve van Zadkow. Vanuit de zuidoosthoek stroomt de Persante (Parsęta). Opmerkelijk is de hoeveelheid lokale namen als Schnakenmoor (linksboven) en Krähenfichten (centraal onder). Part of Messtischblatt Gross Krossin, explored in 1891, with three farmsteads: Sadkowo (upper central), Damen and Muttrin. The numerous local names are absent on the more recent Polish maps.

te goed te zijn voor de mensheid, is kort daarop overleden aan levercirrose. Het wachten is nu op het teruggroeien van de welkome barrière tussen ons huis en het levendige *Gut*.

In betere tijden (eerste documentatie uit 1628) behoorde het *Gut* aan de familie von Kleist (geen familie van de poëet Heinrich, die in 1811 met zijn geliefde een romantische zelfmoord beging) en was het eigenlijk een soort herenboerderij. Later werd het tijdelijk opgesplitst en ook weer samengevoegd, en een eerste beschrijving in 1892 meldt een totale bedrijfsoppervlakte van 998 ha, onderverdeeld in 649 ha akker en tuinen, 48 ha hooiland, 129 ha weiland en 172 ha bos. Op het bedrijf werden gehouden: 43 paarden, 60 stuks vee, waaronder 40 koeien, 1600 schapen en 30 varkens. De laatste vooroorlogse eigenaar was Wilhelm Fick, die in 1928 nog 45 paarden had, 150 stuks vee, waaronder 65 koeien, 250 schapen en nog slechts 8 varkens, maar ook een baksteenfabriek en een distilleerderij (ieder Gut had zijn distilleerderij).

Begin maart 1945 werd het dorp bezet door de Russen, die de begraafplaats van de familie Fick vernielden en 16 huizen, een houtzagerij en de distilleerderij afbrandden. Dat laatste klinkt onlogisch en dat is het ook. Oudere dorpsbewoners weten te vertellen dat dit pas gebeurde nadat een Rus was verdronken in een van de distilleerketels. In 1948 verliet de laatste Duitser ons dorp.

Ondanks deze gedetailleerde beschrijving blijft de vraag hoe al die beesten aan eten kwamen. Het wei- en hooiland ging meer dan op aan de paarden en koeien (0,3-0,6 stuks grootvee/ha), het bouwland werd waarschijnlijk nog gebruikt volgens een drieslagstelsel in de volgorde: wintergraan, zomergraan, braak, dus jaarlijks 420 ha effectief. In het bos werden vee en varkens geweid. Maar de schapen dan? Die hebben per stuk ongeveer een hectare nodig in geval van arme grond (en dat is het). Tot hoe ver in de omtrek lieten ze die schapen eigenlijk grazen?

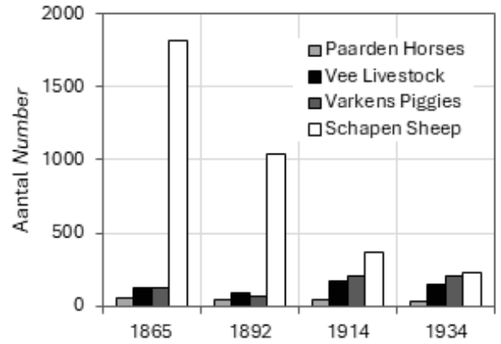

Figuur 2. Begrenzing van het onderzoeksgebied (lijn), verspreiding van Güter onder vermelding van het aantal schapen in 1892 en de verspreiding van schreeuwarendnesten in 2024. De grotere vlakken bos (groen) komen waarschijnlijk overeen met de gebieden waar destijds de schapen graasden en worden gemeden door Schreeuwarenden. Area for which information about farmsteads is available, number of sheep per farmstead in 1892 and distribution of nests of Lesser-Spotted Eagles in 2024. Presumably the sheep mainly grazed the presently forested areas (green), which are avoided by the Lesser Spotted Eagles.

Om dat uit te zoeken heb ik van een aantal omliggende dorpen de veebezetting achterhaald en een gis-bestandje aangemaakt (figuur 2). Uitgaande van de ligging van naburige Güter waarvan het aantal schapen niet bekend is, heb ik het onderzoeksgebied begrensd. De oppervlakte van dit gebied bedraagt 17.504 ha, waarin verspreid negen Güter liggen. De situatie in Sadkowo als uitgangspunt nemend zou ongeveer 9.000 ha in gebruik zijn geweest voor andere zaken dan schapenbegrazing, waardoor er 8.500 ha overblijft voor de schapen. In totaal verbleven er in 1892 9.397 schapen in het gebied, wat neerkomt op iets meer dan een schaap per hectare, het maximum op schrale bodem. Dit betekent dat het gebied integraal werd gebruikt en de schapen dus ook in alle bossen hebben gegraasd.

Schulze-Hagen (2005) beschrijft voor Duitsland, maar volgens mij toch vooral het voormalig Oost-Duitse Brandenburg waarvan landschap en culturele oorsprong veel gelijkenis hebben met ons voormalige West-Pommeren, dat bossen in het algemeen een open karakter hadden vanwege de begrazing. Als vogels van dit landschap noemt hij Slangenarend, Griel, Poelsnip, Waterrietzanger, Hop, Scharrelaar en vele andere soorten. Of we ook moeten geloven dat 250 jaar geleden de Brandenburgse kinderen in het voorjaar vrijstelling kregen van school om eieren van de Grote Trap te verzamelen, zoals vermeld door Schulze-Hagen, zou ik in het midden willen laten.

Het lijkt er trouwens op dat het aantal schapen in 1865 nog aanzienlijk groter was dan in 1892 (figuur 3). Hierin kan een scheve steekproef meespelen, en inderdaad wordt het verschil kleiner, maar is nog steeds aanzienlijk, wanneer in de berekening van 1892 alleen de vier Güter worden gebruikt waarvan ook gegevens uit 1865 voorhanden zijn (7238 tegen 5568 schapen). Zou het kunnen of ligt het zelfs voor de hand dat bij een dergelijk aantal schapen het gebied uitgeput raakte, zoals ook in Drenthe gebeurde? Dit zou goed kunnen, ook gezien de afname in het aantal paarden, koeien en varkens in 1892 ten opzichte van 27 jaar eerder.

Figuur 3. Gemiddeld aantal dieren per Gut, gebaseerd op gegevens van respectievelijk 4, 9, 7 en 6 van de Güter, zoals afgebeeld in figuur 2. Mean number of animals per farmstead, based on data of respectively 4, 9, 7 and 6 farmsteads withing the area as outlined in figure 2.

Maar waarom tegen de klippen op zoveel schapen houden dat het de bodem uitput? In de schapenhouderij ging het niet zozeer om wol of vlees, dan wel om mest. Bedoeling was dat de schapen zich overdag vol zouden vreten en zich 's nachts in de kooi zouden legen. Op deze manier werden nutriënten uit de ruime omgeving naar het dorp vervoerd en moest men daarna alleen de mest nog op de akkers zien te krijgen. Wanneer daarbij alle beschikbare oppervlakte wordt gebruikt, kan je op je vingers aftellen dat dit een kwetsbaar systeem is, waarbij uitputting op de loer ligt.

Met het in gebruik nemen van kunstmest, of een natuurlijke variant als guano of slakkenmeel (zoals in de late 19de eeuw), werd schapenmest overbodig. Voor de omgeving van Sadkowo is niet bekend wanneer dit gebeurde, maar de sterke afname van schapen tussen 1892 en 1914, vergezeld van een stijging van het aantal runderen en varkens, spreekt wat dit betreft boekdelen. Waarschijnlijk werden de schapen in 1914 en 1934 uitsluitend nog gehouden voor de wol.

Tegenwoordig komen er geen schapen meer voor in het in figuur 2 aangegeven gebied. Er is nog één plek met wat koeien, en één hobbyboer met een stuk of tien paarden. Varkens worden er niet gehouden. De akkers worden bebouwd met granen, koolzaad en boekweit, afhankelijk van de vigerende EU-subsidie.

Figuur 4. Geen armoedige bouwsels, zoals in Drenthe, maar majestueuze gebouwen met details in het metselwerk, feitelijk vooral een toilet voor de schapen. Rudno 1997. Bron: www.zabytek.pl. No shabby buildings like the sheep pens in Drenthe, but a true building, basically a toilet for the sheep.

Figuur 5. Plaatselijke traditie waarbij de koppen van gevangen snoeken tegen een schuurwand worden gespijkerd als bewijs van kwaliteit van de visser (4 augustus 2023, Drzonowo Białogardski). Local tradition in which the skulls of pike are nailed to the barn wall as a proof of the prowess of the fisherman.

Vrijwel niemand werkt nog in de landbouw, het aantal kruideniers in het dorpje Sadkowo is tussen 2009 en 2022 afgenomen van drie naar nul, het aantal supermarkten in het nabijgelegen Tychowo daarentegen gegroeid van nul naar drie, waarbij het assortiment sluipenderwijs niet meer is te onderscheiden van het Nederlandse. Het aantal excentriekelingen neemt schrikbarend af en er komen geen nieuwe voor in de plaats. Vindt nog maar eens iemand die vertwijfeld opbelt omdat ie zonder rijbewijs in Duitsland is beland, en op de terugweg, twee kilometer van huis, alsnog wordt aangehouden door de politie. Die doorlopend in de bak beland voor diefstal van bijvoorbeeld 500 liter diesel van zijn buurman, maar ook zijn schuurdeur heeft volgespijkerd met de gapende bekken van de door hem gevangen snoeken.

Nog even terugkomend op het landschap. Hoe zag dat er nou uit rond 1892? Ik vermoed dat de open delen minder uniform met heide waren begroeid dan in Drenthe het geval was. Nog steeds liggen er hellingen in het gebied die zo schraal zijn, dat er open zand voorkomt, met een begroeiing van onder meer buntgras, muizenoor, zandblauwtje en wat alsem, maar zonder heide. Heide komt echter veelvuldig voor op een voormalig militair oefenterrein op 3 km van mijn huis. Het is vast een prachtige menging geweest. Het heidegebied van West- en Midden-Europa moet enorm zijn geweest, geleidelijk overgaand van de open delen in het westen naar de meer met open bos bedekte gebieden in het oosten. Je kan je goed voorstellen dat deze voedselarme gebieden intensief werden gebruikt en dat het niet alleen trappeneieren waren die werden verzameld. Geen wonder dat het areaal van veel grote vogelsoorten als Kraanvogel, maar ook grote roofvogels en Oehoes, tot zeer ver naar het oosten was teruggedrongen. Merkwaardiger is dat hun terugkeer, maar ook die van vele gewone bosvogels, misschien is gefaciliteerd door het op grote schaal in gebruik nemen van kunstmest.

The sheep paradise

It is well known that during the 19th century the large area of heathland in The Netherlands eastward extended up to and including Poland. Ancient, crooked oaks and pines in the middle of current Polish forests are witnesses of a formerly open landscape where some free-standing survived across the ages. Further evidence of heathland was found in Messtischblätter, where the names of large forest areas sometimes ended in “heide” (heathland) (see also https://zabytek.pl/en/mapa). This archive provides information of area of estates and farms, as well as numbers of horses, cows, sheep and pigs per farmstead for various periods. These farmsteads, one per village, were located at intervals of about three kilometres. Within the study area of 17,504 ha historical data from all farmsteads is available.

The farmstead of Sadkowo, the village where I have a house, owned 998 hectares of land in 1892, divided into 649 ha of arable land and gardens, 48 ha of hay land, 129 ha of pasture and 172 ha of forest. Livestock kept included 43 horses, 60 cows, 1600 sheep and 30 pigs. The acreage of land just sufficed to support horses, cows, pigs and people, but the sheep must have grazed beyond this area. In 1892, a total of 9,397 sheep stayed in the area, which meant about one ha of sparsely vegetated grazing ground available per sheep. Sheep must have used the entire region including the forests. It seems that the number of sheep in 1865 was still considerably larger than in 1892. Perhaps the sample is biased but the difference in sheep in 1865 and 1892 was still considerable even when in the calculation for 1892 only the four farmsteads of 1865 were used (7238 against 5568 sheep). With such a number of sheep it is possible that the area became depleted, as happened in Drenthe, as also suggested by the decrease in the number of horses, cows and pigs in 1892 compared to 27 years before.

With the introduction of artificial fertiliser, sheep manure became superfluous. For the Sadkowo area, it is not known when fertilisers were introduced, but the enormous decrease in sheep between 1892 and 1914, accompanied by an increase in the number of cattle and pigs, speaks volumes in this regard. Probably in 1914 and 1934 the sheep were only kept for wool. Nowadays there are no more sheep in the study area. There is still one farm with some cows, and one hobby farmer has about ten horses. Pigs are not kept anymore. The fields are cultivated with cereals, rapeseed and buckwheat, mainly dependent on the subsidies on the crop.

The moorland area of western and central Europe must have been huge, gradually changing from open areas in the west to the more open forest-covered areas in the east. Nutrient-poor areas were likely used intensively by people, including harvesting the natural resources such as bird eggs and larger birds. No wonder that the distribution of many large bird species such as Common Crane, but also large birds of prey and eagle owls, had receded far to the east of Europe. It is the more remarkable that many large species now have returned, perhaps facilitated by the large-scale use of fertilisers.

Literatuur

Schulze-Hagen K. 2005. Allmenden und ihr Vogelreichtum – Wandel von Landschaft, Landwirtschaft und Avifauna in den letzten 250 Jahren. Charadrius 40: 97-121.

Vojnovitsj V. 1988. De merkwaardige lotgevallen van soldaat Ivan Tsjonkin. Druk 4, Meulenhoff Uitgeverij, Amsterdam.

Gijs Wouda, Trouw 22 maart 2025.

Rob en Sovon

Met Sovon heeft Rob een haat-liefdeverhouding. Op de foto's (Sovondag 2 december 2017, fotograaf onbekend) hield Rob een praatje over haviken, kreeg daarvoor van bestuursvoorzitter Edwin Kok een boek en babbelde wat met Theo Verstrael, de toenmalige directeur. Een jaar later ontstak hij in hevige woede over een, in zijn ogen, onvergeeflijke Sovon-actie en kreeg Theo de wind van voren. Zie bijdrage Guus van Duin, blz. 44. Sovon en Rob, ze zijn zowel verbonden als uit elkaar gegroeid, beiden varen hun eigen koers.

Fred Hustings

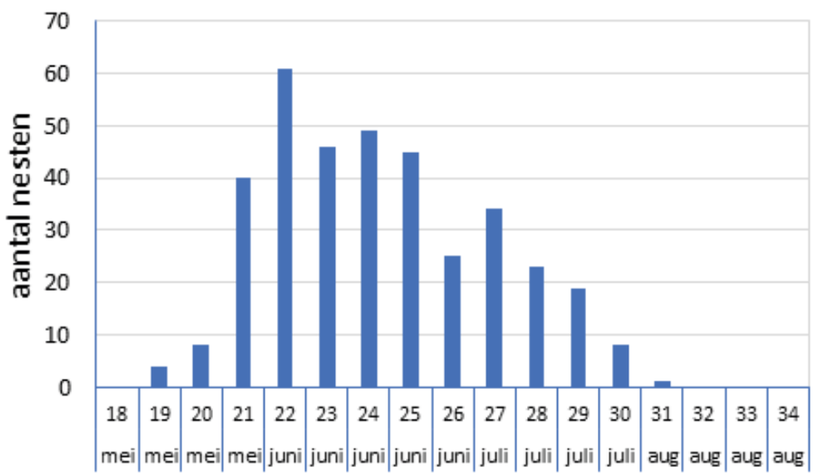
Broedbiologie van Kleine Karekieten bij Milsbeek (L)

In de jaren 2004-12 werd een populatie Kleine Karekieten intensief gevolgd op afgraving Teunesen, Milsbeek (Noord-Limburg). De gegevens tot en met 2009 werden uitgewerkt maar niet gepubliceerd (maar zie Hustings 2006); uit de latere jaren is alleen het nestsucces berekend.
De in totaal 560 nesten werden gevonden in de bouwfase (39%), tijdens de eileg (23%), in de eifase (36%) of de jongenfase (2%). Het is aannemelijk dat vrijwel alle aanwezige nesten gevonden zijn.

Timing eileg
De eerste Kleine Karekieten verschenen soms al half april maar pas vanaf half mei begon het te gonzen van de zang. De aankomst hield aan tot de laatste dagen van mei.
De eerste eileg kende een mediane datum van 8 juni en uiterste data 7 mei en 30 juli. De helft van de legsels (51%) werd gestart in juni. Zowel het aandeel relatief vroege legsels (eerste eileg vóór 1 juni, gemiddeld 23%) als late legsels (eerste eileg ná 1 juli, gemiddeld 26%) vertoonde jaarlijkse schommelingen.

Nestplaats
De meeste nesten (85%) waren gebouwd in waterriet. Het aandeel landriet (15%) steeg in de loop van het seizoen (8%, 15% en 22% vóór 1 juni, in juni resp. vanaf 1 juli). Bij nesten bevestigd aan ruigtesoorten als harig wilgenroosje of zwarte nachtschade vormden een of meer rietstengels onderdeel van de nestophanging. Uitzonderingen zijn een nest in wolfspoot, aan de verticaal hangende takken van een wilgje en van een verwilderde vlinderstruik.
Aan het begin van het seizoen waren oude rietvegetaties het meest in trek; jong riet werd pas in de loop van het seizoen geschikt.

Nest
Het aantal gebruikte rietstengels varieerde van 2-9, maar nesten aan drie (32%) of vier stengels (29%) waren het meest gebruikelijk. De hoogte boven de waterspiegel kende uitersten van 20-175 cm, met een gemiddelde van 72 cm. Nesten begonnen vóór 1 juni lagen beduidend lager (gem. 56 cm) dan late nesten (na 1 juli, gem. 82 cm), wat de groei van het riet reflecteert.

Figuur 1. Eerste eileg van Kleine Karekieten bij Milsbeek uitgezet per week (2004-09).

Nest met jongen van Kleine Karekiet in riet, Milsbeek, 5 juni 2011 (Foto: Fred Hustings).

Legselgrootte
Bevatte een legsel gestart vóór 1 juni gemiddeld 3,49 eieren, bij legsels gestart ná 1 juli was dat 3,19. Het gemiddeld aantal eieren schommelde jaarlijks rond de 3,5. Kleine jaarlijkse verschillen hingen samen met het wisselende aandeel vroege dan wel late legsels.

Nestsucces
Het nestsucces, uitgedrukt in het aandeel nesten dat tenminste één uitvliegend jong oplevert (Mayfield), vertoonde een jaarvariatie van 35-73% (gemiddeld over acht seizoenen 48,1%). Hierbij is 2012 buiten beschouwing gelaten (zie verderop).
Succesvolle nesten leverden gemiddeld 3,35 uitvliegende jongen op, met geringe verschillen tussen slechte en goede jaren.

Verliesoorzaken
Nesten mislukten vaker in de eifase (80%) dan in de jongenfase (20%). Meestal waren de nesten leeg en intact (38%) of juist leeg en vernield (28%). De redenen waren zelden duidelijk, met uitzondering van nesten bezocht door Koekoek dan wel ganzen. Vroege nesten (begonnen vóór 1 juni) leken iets minder succesvol te zijn dan nesten begonnen in de piekperiode (juni), maar het verschil is niet significant. Late nesten, begonnen in juli, hadden theoretisch goede papieren maar leverden minder jongen per nest op (en zouden die op tijd volledig fit zijn voor de wegtrek?).

Koekoek
In drie jaren ontbrak de Koekoek in het terrein, in de overige zes jaren legden Koekoeken 28 eieren (Mayfield-succes 47%). Het aandeel gepredeerde nesten van Kleine Karekieten varieerde van 2-10% (gemiddeld ruim 7%). Het effect van de Koekoek op het nestsucces werd relatief klein geacht. De helft van de koekoekseieren werd gelegd in de laatste decade van mei en de eerste dagen van juni (uiterste data rond 10 mei en 1 juli).

Jonge Koekoek in nest van Kleine Karekiet in de leemputten bij Milsbeek, 15 juni 2011 (Foto: Fred Hustings).

Ganzenvraat

In 2010 brachten Grauwe Ganzen de vleugelrui door op de afgraving (max. groepsgrootte 490). In 2011 (max. 755) begonnen ze de rietkragen vanaf de buitenrand aan te vreten. Hierdoor mislukten dat jaar 7 van de 50 nesten van Kleine Karekieten. In 2012 nam het aantal ruiers verder toe (max. 880), met navenant intensievere rietvraat, minder broedende Kleine Karekieten en een kelderend nestsucces (17%). Daarna was verder onderzoek zinloos met een ruipopulatie van jaarlijks 1000-1500 Grauwe Ganzen.

Referentiegebied

Een in 1995-98 op vergelijkbare wijze onderzocht gebied in de Ooijpolder (Wylermeer) biedt enig referentiemateriaal (201 nesten). Het broedseizoen kende een vergelijkbaar verloop (eerste eileg tussen 18 mei en 28 juli, piek in juni) en dat gold min of meer ook voor het aandeel nesten in waterriet (73%) en de gemiddelde nesthoogte (64 cm) Het nestsucces varieerde jaarlijks van 32-68% (gemiddeld 47,8%). In de drie jaren van koekoekinterventie bedroeg het aandeel door Koekoek geparasiteerde nesten 8, 12 resp. 10%.

Literatuur

Hustings F. 2006. Broedprestaties van Kleine Karekieten in de wisselvallige zomer van 2004. Limosa 78: 39-42.

Guilty pleasures

Caspar Janssen

De fluiter

‘Er is niks fluffy’s aan de fluiter. Een klein beestje. Wit van onderen met een gele keel, en van boven olijfgroen. De handpennen van de vleugels hebben heldere streepjes langs de rand; alles is strak aan dit beest. Om de fluiter te zien moet je naar de bossen op zandgronden, in Drenthe, Brabant, Limburg en de Veluwe. Er zijn misschien een paar duizend paartjes in Nederland. Die zang, met die versnellende triller, is mooi, maar de fluiter is vooral de ultieme zomerbode. Als de bomen in het blad komen, de berk eerder dan de zomereik, dan barst het los. Dan loop je in een zonbeschenen bos, je kijkt tegen het licht in naar een fluiter die zijn baltsvluchtjes maakt, die langzame bibbervlucht van takje naar takje, en je weet niet wat je ziet, het is onwaarschijnlijk prachtig. Je kunt hem makkelijk bekijken. Als hij aan het foerageren is, kun je er gewoon onder gaan staan. De nesten zitten op de grond, goed verborgen in de vegetatie, maar het vrouwtje vliegt opvallend met pijpenstrootjes op en neer. Je kunt ernaast gaan staan, op 30 meter afstand, geen probleem.’

‘Zijn gedrag is eenduidig. Als je iets van hem afweet, hoor je onmiddellijk: die is gepaard, die heeft een nest, die heeft jongen. Als ze aankomen, gaan de mannetjes direct zingen. Op het moment dat hij gepaard raakt, verkort hij de zangstrofe of valt hij stil. Als je in de buurt komt kun je hem nog wel verlokken om geluid te maken, een enkelvoudig ‘pju’. Dan weet je: die heeft een vrouw. Ga tegen een boom zitten en je ziet al snel dat ze inderdaad met zijn tweeën zijn. Er is bij fluiters een groot mannetjesoverschot. Ik kijk nu veertig jaar naar fluiters en ik heb meerdere jaren meegemaakt waarin honderd procent van de mannetjes ongepaard bleef. Je hoort wel eens: het is een goed fluiterjaar. Dat is alleen gebaseerd op zingende fluiters. Maar als je fluiters voluit hoort zingen weet je zeker dat het ongepaarde mannetjes zijn. Met meer recht zou je dus van een slecht fluiterjaar kunnen spreken, met weinig nesten. Die ongepaarde mannetjes blijven doorzingen, tot eind juni. Dan gaan ze ruien en trekken ze, onverrichter zake, weer weg. Dat heeft iets tragisch.’

‘De fluiter overwintert in tropisch Afrika, vooral in het Congobekken. De meeste langeafstandstrekkers doen het slecht in Europa. De overheersende verklaring is klimaatverandering. Van de bonte vliegenvanger wordt gezegd: hij overwintert in Afrika, hij kan niet anticiperen op warmer wordende voorjaren in Europa, daardoor komt hij te laat voor de naar voren geschoven rupsenpiek, et voilà, in de problemen. Ik heb dat verhaal altijd gewantrouwd. Dus dacht ik: ik ga naar een andere soort kijken die ook in tropisch Afrika overwintert en laat aankomt.’

‘Daarmee zijn de enorme pieken en dalen in aantallen fluiters van jaar tot jaar nog niet verklaard. Een theorie is dat de fluiter doorvliegt als er lokaal veel muizen zijn. De fluiter is als grondbroeder gevoelig voor grondpredatoren, zoals muizen. En hij is sowieso een nomade, want de plaatstrouw is bij mannetjes gering en bij vrouwtjes afwezig. Die correlatie, veel muizen betekent weinig fluiters, is in het buitenland wel gevonden, maar hier zie ik het niet. Sterker: afgelopen jaar was in mijn gebied een bumperjaar voor muizen én een heel goed broedjaar voor fluiters. Bovendien zouden de fluiters die hier niet zijn ergens anders in Europa moeten opduiken, en omgekeerd. Maar ook dat zien we niet.
Veel antwoorden op raadsels rond langeafstandstrekkers liggen in Afrika, denk ik. Onderzoekers kijken heel goed in Europa, maar geen hond keek tot voor kort in Afrika. Terwijl daar toch van alles aan de hand is. Zo is de afname van tropisch regenwoud fenomenaal. Ik heb meegemaakt dat een studiegebied, een bosplot, een half jaar nadat we er vogels hadden geringd, was platgegooid.’

‘Met de fluiter gaat het trouwens, net als met de bonte vliegenvanger, helemaal niet zo slecht als wel wordt beweerd. Op Planken Wambuis, op de Veluwe, waar ik in de jaren zeventig al naar fluiters keek, was het een echte zomereikenvogel. Nu is het een vogel van het gemengd bos geworden. Dat kan een aanpassing zijn. In zomereiken is er gewoonlijk een steile voedselpiek met veel rupsen. In gemengd bos met meer naaldbomen is misschien minder voedsel, maar het is wel gevarieerder en meer gespreid over de tijd beschikbaar. Ik wilde weten: komen fluiters werkelijk in de problemen als er geen of weinig rupsen zijn? Of vangen ze dat op met ander voedsel? Ik observeer hoe en wat hij waar eet. Hij reikhalst, vanaf een zitpost, meestal hoog in de boom, naar insecten die hij van bladeren kan lezen. Of hij fladdersnapt, pikt en bidt, een repertoire van jewelste. Ik heb ook prooitjes gegapt uit de snaveltjes van de fluiters die ik ving om te ringen, en ik heb naar prooiresten in hun poepjes gekeken. En wat bleek: fluiters pakken werkelijk ieder insect dat in hun snaveltje past: haften, vliegen, dazen, sluipwespen, wantsen, bladluizen, motjes, allerlei soorten rupsen. Ook spinnen. Die beesten zijn waanzinnig veelzijdig. Dat sterkt mij in de gedachte dat het rupsenverhaal niet klopt.’

‘Fluiters leven op het scherp van de snede. Ze kunnen veel, maar er kan zoveel fout gaan. In koele, vochtige voorjaren kunnen ze zomaar het slachtoffer worden van naaktslakken. Die kruipen op die jonge fluitertjes in het nest, slijmen ze onder, en raspen die jongen in feite kaal. En dan heb je een reproductief rampjaar. Alles moet dus kloppen, in Afrika, op de weg hier naartoe, het voedsel, het weer. Het luistert nauw, daar moet je niet te lichtvaardig over denken. En ook daarom vind ik het mooi als ik ze hoor zingen tussen die boomtoppen, als ze toch weer terug zijn. Tien gram, hè.’

Interview De Volkskrant, 23 mei 2015 (voor foto zingende fluiter, zie pagina 440).

Ongepaard fluitermannetje, nabij Wateren in Drenthe, 25 mei, 2015. Aan het verenkleed is het geslacht niet af te lezen. Dit was een ongepaard mannetje omdat hij voluit zong; vrouwen zingen nooit in het broedgebied (Foto: Rob Bijlsma).

Noah, Willem en Quinten Quist

Melk met zout voor Rob

Hallo, ik ben **Willem** (15) en dit is een stukje tekst over mijn ervaringen met Rob. Ik herinner me niet wanneer ik hem heb leren kennen, maar ik weet wel dat ik nog heel jong was. Ik zie vaak foto's van hem en mijn broers. Het is leuk om die foto's weer terug te zien en hoeveel plezier we hadden met hem. We hebben altijd een glimlach als we met hem zijn.

Een van mijn favoriete herinneringen was toen we jonger waren en we naar Rob zijn huis gingen voor de lunch en samen aten. Op een gegeven moment hebben Noah en ik wat zout in zijn melk gedaan en dat aan hem gegeven en dat was natuurlijk smerig en hij moest het uitspugen en Noah en Quinten en ik rolden bijna op de grond van het lachen.

En nu, als we Rob zien vragen we hem of hij wat melk met zout zou willen en dat vind ik nog steeds absoluut hilarisch. Ik wens je een hele fijne verjaardag Rob en ik kan niet wachten om je weer wat melk aan te bieden, met zout natuurlijk.

Quinten (13): Rob is heel lief en vindt de natuur zo leuk. Als ik aan hem denk, denk ik over een grappige, lieve man die altijd wil dat je blij bent. Het is altijd een leuke sfeer als hij er is.
Oh ja, en ook hoe leuk het was om hem te pesten over melk en zout.

Noah (17) Lieve Rob, lezen is voor mij nooit makkelijk geweest, maar door jouw rustige manier van zijn en de fijne momenten samen – met jonge roofvogels, picknicks en verhalen – ben ik boeken meer gaan waarderen. Je hebt me laten zien dat er geen haast is, dat je op je eigen manier mag leren en groeien. Dankzij jou heb ik meer vertrouwen gekregen, ook in mezelf. Bedankt voor alles en gefeliciteerd met je 70ste verjaardag!

Maria Quist

Een lofzang op de mens

"Een mens maakt deel uit van het geheel dat door ons 'het universum' wordt genoemd. Onze taak moet zijn dat we onze cirkel van compassie vergroten, zodat alle levende wezens en de gehele natuur in al haar schoonheid erdoor worden omvat."

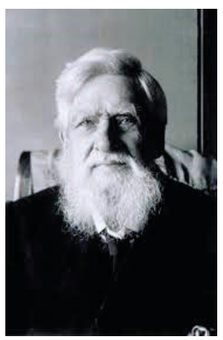
Albert Einstein (1879-1955) Natuurkundige

Toen we nog jong waren, het lijkt niet eens zo lang geleden, klom Rob in bomen, scheurde door de bossen, las en publiceerde tegen de klippen op en ik combineerde mijn huiselijke bezigheden met actievoeren tegen misstanden, daarbij vooral gefocust op verstoring van natuurlijke processen in het algemeen en het eigen territorium in Friesland en Drenthe in het bijzonder: roofvogel- en vossenvervolging, het vernielen van bestaande natuur om 'topnatuur' en 'natuur van wereldklasse' te realiseren en het verjagen en/of doden van de ene diersoort ten faveure van een voorkeursoort, 'predatiebeheer' genaamd. Daarbovenop het vaak zinloze uitroeien van 'exoten', zowel plant als dier.
Dit alles óók door officiële hedendaagse natuurbeschermers, waarbij recreatiebelangen en overig mensenwelzijn voortdurend prioriteit kregen en krijgen boven het welzijn van de bestaande vegetatie en de aanwezige wilde diersoorten.

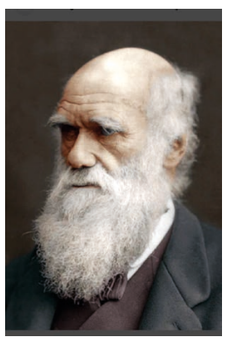
Beiden ervaren we een diepe verbondenheid met de ons omringende leefwereld. We gaan op in geuren, kleuren en geluiden en in verwondering en bewondering voor alle ingenieuze overlevingsstrategieën bij voedselwinning, voortplanting, camouflage en verdediging. Niet te geloven hoe zelfs de kleinste organismes reageren op omgeving en omstandigheden en zich waar nodig aanpassen. Alle leven barst van energie en dynamiek, zichtbaar en onzichtbaar, op kleine schaal zowel als in groter verband.
We delen de verontwaardiging over het moedwillige vernielen van wat waardevol en prachtig is, het ontwrichten van complete levensgemeenschappen, zowel binnen ons eigen territorium als daarbuiten. Verontwaardiging die regelmatig gepaard gaat met (tijdelijke!) machteloosheid en woede.

Van woede heb ik minder last dan Rob, dankzij mijn acceptatie van de mens als gelijkwaardige medebewoner van de aarde, en enig inzicht in en begrip voor de aard van het hebberige beestje. Waarbij inzicht en begrip zeker geen goedpraten betekenen.
Van dieren houden en mensdieren buitensluiten komt neer op selectieve dierenliefde. Dat mag natuurlijk, maar voor een juiste interpretatie van natuurlijke processen valt niet voorbij te gaan aan de mens en zijn rol in het geheel, niet als tegenstander of buitenstaander, maar als onderdeel van, zowel als dader en als slachtoffer. Natuur *all the way*, TOT OP HET BOT![1]

Inleiding
Dat mensen dieren zijn is bekend. De evolutietheorie van met name Alfred Wallace en Charles Darwin staat als een huis en biedt een stevige wetenschappelijke onderbouwing voor het ontstaan van soorten. Inclusief de mens. Wij zijn dieren, geëvolueerde mensdieren,

Alfred Wallace (1823 – 1913)

Charles Darwin (1809 – 1882)

[1] In kapitalen staan de graag door Rob gebezigde uitroepen.

met alle bijbehorende overlevingsmechanismes nog volledig intact. Waar nodig schikken we ons naar wisselende omstandigheden, we planten ons voort en volgen een leider die veiligheid en een voedselrijk territorium belooft, en zo nodig bevechten en/of vergroten we dit territorium. Waren groepsgrootte en leefgebied ooit beperkt van omvang, tegenwoordig krioelen we over de hele aarde en zijn we tot een zeer aanwezige en dominante soort geëvolueerd.

Het verbaast mij dat de evolutietheorie volledig wordt geaccepteerd (met uitzondering binnen dogmatisch religieuze kringen), maar dat de consequenties daarvan nog steeds niet naar mens en maatschappij worden doorgetrokken. Willens en wetens stellen mensen zich binnen hun denken boven het dier.
Maar wanneer je het menselijk handelen en de dynamiek binnen een samenleving wilt begrijpen, kun je er niet omheen om af te dalen naar de kern van het bestaan en niet weg te kijken van de sterke invloed van genetisch vastgelegde overlevingsstrategieën op de hedendaagse maatschappij. Én de praktische consequenties daarvan. Verderop meer hierover.

Lofzang
Wilde dieren zijn boeiend en prachtig, van groot tot minuscuul. De manier waarop ze uitgerust zijn om zich te handhaven is één groot wonder. Zo ook mensdieren/mensen. Mensen hebben iets bijzonders, ze zijn, in potentie, in staat om afwegingen los te koppelen van primaire instincten. Het menselijk bestaan wordt niet meer **uitsluitend** beperkt en bepaalt door voedsel, voortplanting en veiligheid. We kunnen verder denken dan het hier en nu, we kunnen afwegingen maken die verder gaan dan onze fysieke behoeftes. We kunnen denken in abstracties over kwesties van morele aard, over zingeving, waarheid en waarden, goed en kwaad, leven en dood, geven en nemen. Het innerlijke leven van mensen is een wereld op zich met een onbeperkte einder, VERGIS JE NIET!
Let wel: indien de omstandigheden (gevulde maag en relatieve vrijheid van denken en handelen) daartoe de ruimte bieden.

Grote bewondering heb ik voor de volharding en de kracht van alles wat leeft, óók van mensen, hoe ze vallen en altijd weer opstaan, hoe naast verwoeste steden binnen de kortste keren weer hutjes verrijzen, als gras dat door asfalt en beton heen breekt. Bewondering voor de creativiteit bij het vinden van nieuwe middelen van bestaan, van wankele winkeltjes tot *shopping malls* en allerlei vormen van dienstverlening. Je kunt het zo gek niet bedenken of het bestaat en **het bestaat omdat het voorziet in een (al of niet tijdelijke) behoefte**.

Daarbovenop het verbazingwekkend toegenomen leervermogen door de geëvolueerde capaciteit van het brein. De drive tot het verwerven van kennis die voorbij gaat aan wensdenken, fabels en fantasieën. Toetsbare kennis die structuur aanbrengt in het bestaan. De huidige Homo sapiens, de denkende mens, neemt bewust waar, onderzoekt, ontleedt, onthult en ontdoet de fysieke wereld stap voor stap van haar sluiers. Alle verworven kennis en alle geopenbaarde nieuwe werelden zijn vastgelegd in talloze boeken die wereldwijd in bibliotheken, tegenwoordig ook via de media, vrij voorhanden zijn. Mensenwerk!

Literatuur, muziek en andere artistieke uitingen worden met name door rechtse partijen als overbodige franje gezien waardoor subsidies worden bevochten. Niets is minder waar. Alle kunst is voortgekomen uit emoties en behoeften die wortelen in het verleden. In de Matthëus-Passion zijn erupties van angst en woede, dreiging, haat en liefde gecultiveerd tot de meest mooie samenzang en instrumentale muziek. Eli eli lama sabachtani, erbarme dich mein Gott..., de vertaling in muziek van ultieme eenzaamheid en een roep om hulp in de hoogste nood. Muziek, voortgekomen uit emoties, die tijd en ruimte overstijgen, muziek die verbindt, troost en heelt, omdat lichaam en ziel elkaar wederzijds beïnvloeden. **Onmisbaar en daarom ís het er ook.**
Zo verrijken ook literatuur, poëzie en schilderkunst het leven, omdat vanuit woorden en beelden emoties worden opgeroepen en gedeeld die de eenzaamheid opheffen, het pad verlichten en wissels kunnen omzetten. Mensenwerk!

Voortschrijdend inzicht
Panta rhei, alles stroomt, alles verandert... De praktijk van het leven, in combinatie met een sterker ontwikkeld brein en verworven inzichten, 'leerde' o.a. dat onbeperkte machtsvertoon en agressie, voorheen *a way of life,* niet altijd voldoende zijn en in toenemende mate hun doel voorbijschieten. Corrigerende mechanismes traden en treden voortdurend in werking en overlevingsstrategieën worden aangepast.
In 2025 is het tribale wij-zij denken door de geïntensiveerde wereldwijde contacten overstegen, de gelijkwaardigheid van mensen geproclameerd, vrouwen worden niet meer uisluitend als 'wijfjes' gezien. Zelfbeheersing, empathie en geestkracht dwingen over het algemeen meer respect af dan door testosteron aangedreven machtsvertoon en agressie. Naast lichaamskracht heeft geestkracht zich ontwikkeld als overlevingsstrategie.
Paringsrituelen bestaan nog steeds, vrouwen maken zich mooi, mannen blazen zich op, maar nu binnen een context waar begrippen als verantwoordelijkheidsgevoel, fatsoen en integriteit hun intrede hebben gedaan. Machtsmisbruik en seksueel geweld worden, in algemene zin, als mensonwaardig gezien. Onderhandelen blijkt lucratiever dan destructie en geweld. Het schrikachtige van wilde dieren (zie vogels op de voertafel en reeën in het veld) hebben we grotendeels achter ons gelaten, willekeur en dreiging zijn ingekaderd door wetgeving.
Dit alles in grote lijnen en met name in de democratische 'Westerse' wereld. Mensenwerk!

Pas op voor de waakhond!
Naast deze Hosanna is er een andere kant, die via de media in overvolle omvang over ons wordt uitgestort: agressie, machtsmisbruik, grootschalige zelfverrijking en zorgelijke aanslagen op de aarde, ons aller leefgebied. Conflicten en beschuldigingen over en weer. Mensenwerk! Mensenwerk? Tot op zekere hoogte...
Als antropoloog kijk ik naar mensen en vanuit mijn levenslange liefde voor 'de natuur', zie en ondervind ik aan den lijve, hoe taai de banden zijn die ons binden aan wat ik 'het dierlijke' noem in de mens.
Het kwaad in de wereld wordt niet veroorzaakt door datgene wat een mensdier tot mens maakt, zoals de verworven moraliteit en rationele inzichten, het huidige streven naar vrede, veiligheid en gelijkwaardigheid. Het zijn onze basale overlevingsinstincten die als waakhonden voor de deur liggen en waartegen verworven rationele en morele afwegingen het (tijdelijk) afleggen, zoals ook het volgen van een charismatische leider diep verankerd zit in de menselijke aard. Bij maatschappelijke onrust zijn het de Poetins en Trumps van deze wereld, die op deze emoties weten in te spelen en ze te politiseren. Charismatische, eerzuchtige, machtsbeluste menners die, met het huidige wapenarsenaal, hele bevolkingsgroepen kunnen meetrekken in bloedig geweld en onvoorstelbaar lijden. Vrijwel altijd mannen trouwens...

De verklaringen en oplossingen voor (mondiale) conflicten, machtsmisbruik, discriminatie[2], vrouwenonderdrukking, improductieve volgzaamheid, financiële hebberigheid en een combinatie daarvan, missen hun doel, zolang de mens niet in haar totaliteit wordt gezien en oerdriften worden gesublimeerd.

[2] Een actueel voorbeeld: discriminatie. Discriminatie in de letterlijke betekenis 'het maken van onderscheid', is gebaseerd op een instinctief wantrouwen voor al wat afwijkt. De ervaring leerde dat het noodzakelijk is om op je hoede te zijn voor vreemden, zeker wanneer ze in groten getale het eigen territorium betreden. Dit kan levensbedreigend zijn, of als zodanig worden ervaren. Angst voor het onbekende komt altijd en overal weer bovendrijven, ook in het huidige Nederland, waar in kort tijdbestek grote groepen buitenlanders, afkomstig uit ruim 200 landen, Nederland zijn komen meebewonen.
Een groeiend aantal Nederlanders, ook onder degenen die zich aanvankelijk tolerant en gastvrij opstelden, voelt zich ongemakkelijk bij deze constante instroom, waarmee ook conflicterende culturele verschillen het dagelijkse leven binnenkomen. Wanneer er wordt getornd aan de verworven rechten en vrijheden van het gastland en de grenzen van het absorptievermogen (gevoelsmatig) worden overschreden, doet het intuïtieve gevoel van gevaar van zich spreken en voelen mensen zich in eigen land tekort gedaan (eigen volk eerst) en onveilig. Wanneer reële bedenkingen en protesten als racistisch en discriminerend worden weggezet, wordt het ongemakkelijk, onaangenaam en soms zelfs gewelddadig. Ontstaat er opnieuw een wij-zij situatie waar rechtse, anti-democratische partijen garen bij spinnen. ER IS WAT AAN DE HAND!

Zoals paringsdrang, om maar een voorbeeld te noemen, wordt verpakt in romantiek, lentekriebels en een naïef verwachtingspatroon, zonder een duidelijke link te leggen met voortplanting, hormonen en het in stand houden van de soort.
Zolang deze drives die in ieder van ons aanwezig zijn, niet als zodanig worden onderkend en benoemd, wanneer discutabel gedrag niet méde binnen deze context wordt geïnterpreteerd en in een ruimer kader gezet, dan leidt dit, zelfs met de beste bedoelingen tot maatschappelijke onrust.

Gnothi sauton

De wetenschap probeert de laatste tijd meer zicht te krijgen op de belevingswereld van dieren. De vraag wordt gesteld of in dieren ook iets leeft dat als typisch menselijk wordt beschouwd. Hebben dieren een gevoelsleven dat verder reikt dan primitieve impulsen? Vast en zeker hebben ze dat. De grens tussen dier en mensdier is fluïde, zoals o.a. Frans de Waal aantoonde en zoals mensen met huisdieren ervaren. Veel wat leeft heeft een bewustzijn, maar alleen mensen kunnen op hun bewustzijn reflecteren. Het is boeiend om naar iets menselijks in wilde dieren te zoeken, maar het is maatschappelijk zeker zo relevant dat mensen wat beter naar zichzelf leren/durven kijken.
Gnothi sauton, leert het Oudgriekse aforisme, ken uzelf. Zo is dat! Ken uzelf, uw aard en uw diepste beweegredenen.
Hadji Bektasj Veli, Islamitische filosoof en mysticus, zei het zo: *"Zoek naar de sleutel van alles in je diepste zelf"* en: "*Het grootste boek om in te lezen is de mens*." Prachtig!

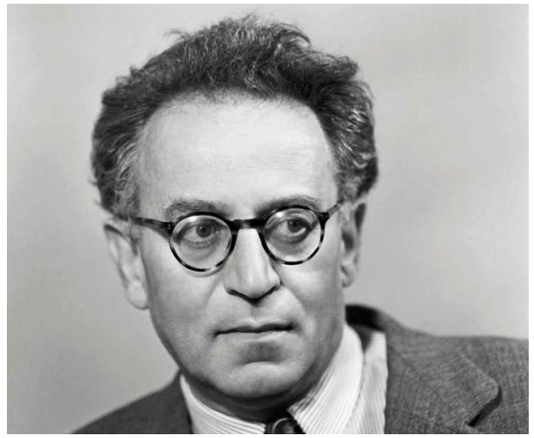

Hadji Bektasj Veli (1209 – 1271)

Het goede in de mens

Tot zover mijn stokpaardje in algemene zin, en nu rechtstreeks tot jou lieve Rob. Het bovenstaande is je allemaal welbekend. Ik mag mijn opvattingen graag keer op keer over je uitstorten, mijn ideeën tegenover de jouwe zetten, ook al kun je er niet zoveel mee. Ergens *deep down* bedoelen we hetzelfde maar we bewandelen een andere weg en kijken door een andere bril naar de wereld.
Het boek Leven & Lot van Vasili Grossman versterkte jou in de mening dat zelfs goede mensen zwichten voor het kwaad. Mijn oog viel op andere passages die mijn positieve mensbeeld bevestigden. Ik heb er een paar aan elkaar geplakt waar het gaat over de kracht van de goedheid in de mens en waarin Ikonnikov, een van de hoofdpersonen, aan het woord is:

… Zelfs in gruwelijke tijden, waarin mensen niet meer op mensen lijken, zelfs in deze tijden van waanzin, bestaat die schamele goedheid nog steeds, in kerndeeltjes verstrooid door het leven. Die dwaze goedheid is het menselijke in de mens, dat wat mensen onderscheidt, het hoogste wat de menselijke geest heeft bereikt. Ik zag dat het humane onuitroeibaar voortleeft in mensen op de rand van een bloedige kuil, bij de ingang van een gaskamer.

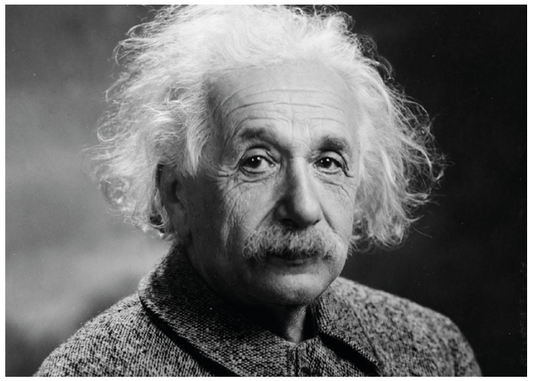

Vasili Grossman
(1905 – 1964)

Mijn geloof is gestaald in de hel. Het is uit het vuur van de verbrandingsovens gekomen, door het beton van de gaskamers gegaan. Ik heb gezien dat het niet de mens is die machteloos is in de strijd met het kwaad, maar het kwaad dat machteloos is in de strijd met de mens.

Wetenschap en vage praat

Beiden hechten wij aan kennis en vooral aan zelf denken. We onderstrepen Einsteins opvatting dat de waarde van een universitaire opleiding niet ligt in het leren van veel feiten, maar vooral in het trainen van het brein om zelf na te denken. Of zoals Hadji Bektash Veli het poëtischer stelde: "*Een pad zonder kennis zal eindigen in duisternis*."
Kennis is voor mij echter niet alleen meten, weten en proefondervindelijk vaststellen. Naast rationele kennis bestaat er een vorm van intuïtief 'weten', dat van binnenuit komt en niet te verifiëren valt, alleen te ervaren en te beleven. Deze kennis wordt ook wel ondergebracht in de categorie VAGE PRAAT! Met een uitroepteken.
Er zijn echter aardig wat gerenommeerde geleerden die over de grenzen van de wetenschap heen durven kijken, zonder daaraan conclusies te verbinden, maar het wel de ruimte geven.
Opnieuw Albert Einstein. Zijn wet van het foto-elektrische effect, zijn relativiteitstheorie en de statistische thermodynamica gaan mijn verstand ver te boven, maar ik snap precies wat hij bedoelt wanneer hij zegt: "*Ik ben een diep religieuze ongelovige*" en: *"We moeten in nederigheid de prachtige harmonie van de structuur van deze wereld bewonderen. Het menselijk verstand, hoe goed getraind ook, kan het universum niet bevatten."*
In een citaat van Immanuel Kant, die in zijn Kritik der reinen Vernunft de grondslagen en de grenzen van de menselijke kennis onderzoekt, komt God (ik schrijf het altijd met een hoofdletter) om de hoek kijken: "*Hoe meer en vaker ik erover nadenk, met des te meer bewondering en eerbied vervullen twee dingen mijn gemoed: de sterrenhemel boven mij en de zedelijke wet in mij. Ze zijn voor mij een bewijs dat er een God boven mij is en een God binnenin mij".*

Albert Einstein
(1879 – 1955)

Immanuel Kant
(1724 – 1804)

Samenvatting
Mensen zijn niet slecht. Ze zijn groots en voortdurend in ontwikkeling, een heroïsche strijd om zich niet alleen fysiek te handhaven, maar ook om hun volledige potentieel als mens te realiseren, met vallen en steeds weer opstaan. Het is niet het kwaad, maar het dierlijke in de mens (zoals ik het noem) dat zich roert, overlevingsinstincten, die ons gebracht hebben waar we nu zijn en nog steeds deels een kompas vormen voor een zinvol leven. Mits in goede banen geleid door eveneens evolutionair verworven corrigerende krachten als ethisch besef en kennis.
Kennis is belangrijk, maar evenzeer die positieve kracht in mensen, die alles en iedereen verbindt en verantwoordelijkheid schept voor elkaar en voor al wat leeft. Grossman noemt het goedheid, anderen noemen het energie, chi, liefde of God, die warmte is en warmte geeft, die mensen doet opbloeien en in zichzelf en anderen geloven, die ruzies beslecht en agressie vervluchtigt. Het is wereldwijd, van alle tijden en te vinden in vrijwel alle grote wereldgodsdiensten. Naast kennis, is het deze kracht die nodig is om van mensdier volledig mens te worden. Een buitengewoon moeizaam proces.

Van harte hoop ik dat we nog vaak op de bank voor je huis mogen zitten lieve Rob, filosoferend, naar vogels kijken, samen genietend van alle moois om ons heen en van elkaar.

Al bezat ik alle kennis en sprak ik vele talen,
Al had ik de gave om te profeteren
maar moest ik de liefde ontberen,
niets zou mij baten.
(Korinthiërs 1-13, stevig bewerkt)

Ik geloof in de liefde,
Waar haar karavanen ook heen voeren,
Want de liefde is mijn godsdienst en mijn geloof.
(Ibn Arabi, 1165 – 1240)

Nawoord

Wanneer het idee voor een vriendenboek opkwam weet ik niet precies, wel dat het getriggerd werd door de respectabele leeftijd van 70 jaar die in het nabije verschiet lag en het grote aantal geschrokken en meelevende reacties na Rob zijn eerste crash eind april vorig jaar. De tweede, ruim twee maanden later, werd stilgehouden. De dood kwam dichtbij, maar het lokkende leven bood een welkom respijt.
Het is mooi als enkelen aan je graf vertellen hoe geweldig je was, maar het is natuurlijk verreweg te prefereren om dat allemaal ruimschoots voor die tijd te vernemen in de vorm van een Liber Amicorum, een feestelijk vriendenboek ter gelegenheid van 70 intens geleefde en welbestede jaren. Een boek waarin niet enkelen maar velen aan het *geschreven* woord worden gelaten.

Begin januari benaderde ik Leo, Theunis en Christiaan, die Rob nastaan zowel privé als in werkverband. Enthousiaste bijval van alle drie. Er kwam een uitnodigingsbrief en ik ging *in the lead* waarbij de boys mij alle ruimte lieten. Er was geen vooropgezet plan, alleen het streven om Rob op zijn 70ste verjaardag op 7 april te verrassen met een Liber Amicorum, waardoor hij een indruk zou krijgen van zijn betekenis voor anderen als sociale solist en belezen kluizenaar met een ongekend netwerk. Uiteraard diende het boek uitgevoerd te worden volgens de regels der kunst: ingenaaid, hardcover, kapitaalbandje, leeslint en bij voorkeur hand gebonden.
Binnen een week na verzending van de uitnodiging kwam een gestage stroom van anekdotes, reisverslagen, wetenschappelijke stukken en anderszins op gang en alles werd met grote waardering, soms ontroering, gelezen en door Leo verwerkt. Veel humor ook, geweldig! Het was de beste tijd van het project, relaxed alles was overzichtelijk en liep naar wens.

Een boek maken is een creatief proces en langzamerhand ontvouwde zich het geheel in grote lijnen. Er waren geen regels, het groeide à l'improviste, in eerste instantie alleen in mijn hoofd. Tót het eerste probleem zich aandiende toen duidelijk werd dat de aardige en professionele bekende die de vormgeving voor zijn rekening zou nemen, werkte volgens een vast stramien en inspraak niet op prijs stelde, wat (voor mij) volstrekt onacceptabel was gezien mijn persoonlijke betrokkenheid, uitgesproken ideeën en karakter.
Op mijn eerdere zoektocht naar iemand die handmatig het boek zou kunnen binden was ik inmiddels via via bij een enthousiaste jongen in Leeuwarden terechtgekomen, die alleen het boek wilde binden maar, toen de noodzaak daartoe zich voordeed, ook de opmaak en het drukken voor zijn rekening wilde nemen. Hosannah! Hij had er een week voor uitgetrokken maar kon pas drie weken later beginnen. In die drie weken liep het aantal inzendingen van zo'n veertig naar tachtig, waaronder vele met foto's, tabellen, figuren en grafieken die alle in dubbele kolommen dienden te worden opgemaakt. Het aantal pagina's dat aanvankelijk op zo'n 250 was geschat zou aanzienlijk worden overschreden. De aardige jongen in Leeuwarden kon het niet meer overzien en kwam in tijdnood, stelde hogere eisen aan de aanlevering, gaf weinig ruimte, kreeg hartklachten, werd minder aardig en gooide het bijltje erbij neer.

Het was inmiddels eind maart, de bijdragen bleven binnenkomen en waren nauwelijks bij te houden, de deadline werd voortdurend doorgeschoven en de bestandenberg groeide en groeide. Een wonder dat mijn oude, tweedehands laptopje dit alles doorstond, evenals mijn gepijnigde hersens met een ingebouwde afkeer van digitaal, technisch computergedoe.

Ondertussen was er kopij genoeg maar een boek lag nog niet in het verschiet. Integendeel.
Gelukkig konden we bij !pet ontwerp-druk-sign in Hoogeveen terecht, waar De Takkeling sinds jaar en dag wordt opgemaakt (voorheen ook gedrukt), evenals mijn eigen boeken. !Pet was de afgelopen jaren fors ingekrompen en recentelijk overgenomen, maar Dennis en Henri zaten nog op hun post. Dennis wilde ermee aan de slag, tussen de bedrijven door als de planning ruimte bood. Zeven april bleek onhaalbaar.

De verantwoordelijkheid voor alle bijdragen waar zoveel mensen tijd, kennis, aandacht en/of liefde in hadden gestoken, woog mij zwaar. Zolang je iets zelf in handen hebt kun je plannen, wanneer je het overdraagt heb je er geen grip meer op, ook niet op de tijd die je eigen planning voortdurend doorkruist.

Ondertussen lengden de dagen, stegen de temperaturen en breidde het koor van zingende vogels zich uit. ‘Het seizoen’ was losgebarsten en Rob was niet meer te houden. Hij trok er op uit om de aankomstdata van bonte vliegenvangers en fluiters te noteren, nesten te controleren, jongen te ringen, sleepte zich happend naar adem van nest naar nest, ging zienderogen achteruit en was voor geen rede vatbaar. Grote ongerustheid, toenemende druk en drukte. Dat boek moest er komen, alle mooie woorden gelezen, voordat hij door een dreigende, fatale crash gevloerd zou worden.
Spoedoverleg met Dennis en Henri. Rutger, een sympathieke ex-werknemer, werd erbij betrokken en wist te regelen dat binnen een week een (voorlopig) boek gefabriceerd zou worden, weliswaar met een slappe kaft en gelijmd in plaats van genaaid, maar met alle verhalen en de prachtige omslagafbeelding van Siemen. Iedereen deed zijn best en het lukte, met dank aan Dennis, Henri, Rutger en Jeroen, om een week later, op 17 mei, het boek aan Rob te overhandigen. Een volslagen verrassing… Hij was, in eigen woorden, perplex en heeft dagenlang zijn leven in 472 pagina’s gelezen en herlezen.

Ik dacht op mijn lauweren te kunnen rusten, maar na een paar dagen bleek het Rob onmogelijk om weerstand te bieden aan de neiging om alles eens even stevig te editen. Allereerst taalfouten, interpunctie, overbodige of ontbrekende witregels etc. Ook de literatuuroverzichten, enkele grafieken en andere technische zaken waren niet helemaal zoals hij ze graag zag. Zijn verzoek tot het schrappen van een aantal foto’s (van zichzelf) is niet gehonoreerd evenals het, in overleg met de auteur, herschrijven van enkele artikelen. Nee Rob!! Dit alles (véél!) kwam weer bij Dennis terecht, alwaar we op de wachtlijst kwamen te staan (lang Hemelvaartweekend, 2de Pinksterdag, druk). Voor de goede orde: de wijzigingen betroffen alleen technische zaken, inhoudelijk bleef alles gehandhaafd.
Het gaf mij de tijd om opnieuw en extra zorgvuldig door de enorme hoeveelheid correspondentie heen te gaan waarbij ik stuitte op twee in de bestandenberg verdwaalde bijdragen en enkele onbekende foto’s. Verder werden er nog drie nieuwe stukken aangeleverd, maanden na de eerste deadline. Zo gaan die dingen soms, go with the flow…

Het lukte half juni nét niet om dit alles voor Dennis zijn vakantie klaar te krijgen, wat ruim twee weken stilstand betekende. Dennis is inmiddels terug en als u dit leest is de tweede fase afgerond: het aanleveren aan alle deelnemers van de beloofde pdf. Rob had hiertegen geen bezwaar en verklaarde zich tevens akkoord met het laten drukken van meerdere exemplaren, om tegemoet te komen aan de wens van een aantal liefhebbers om een eigen, papieren boek aan te schaffen. Het wordt een kleine, éénmalige oplage.

De vraag bepaalt de oplage, en wanneer die bekend is gaat de inhoud naar de drukker, die drie weken nodig heeft om het échte boek/boeken af te leveren. Inmiddels 495 pagina’s, groot formaat. Fase drie.
Met Rob gaat het beter. ‘Het seizoen’ zit er een eind op en hij is zelf ook lichtelijk geschrokken van de gevolgen van zijn fysiek grensoverschrijdend gedrag. De vogels zijn grotendeels uitgezongen en het werk is deels aan hulptroepen overgedragen, met dank aan Richard, Stef, Japke en Willem.

Naast de ingestuurde teksten en afbeeldingen staan er diverse ‘boxen’ in het boek, een lichtgroene achtergrond, waarop interviews, foto’s, en andere zaken die verband houden met Rob zijn leven. Zo ook cartoons, voornamelijk van Gummbah en Stefan Verweij. Aan Gertjan van Leeuwen (Gummbah) en de erven van Stefan Verwey werd hiervoor toestemming gevraagd en verkregen.
De foto’s in het boek verschillen van kwaliteit. Er zijn er een aantal van echte fotografen die belangeloos beschikbaar werden gesteld en vele amateurkiekjes, vaak met moeite op zolder bij elkaar gezocht en overgezet van dia’s.

Uit alle mooie woorden, foto’s, tekeningen en overige afbeeldingen is een wonderlijk, kleurrijk boek gegroeid. Ons gezamenlijke boek voor Rob. Nogmaals dank lieve mensen voor jullie generositeit, aandacht en inzet!

Maria Quist 🌻🐺❤️

Uitnodigingsbrief

Beste mensen,

Aan allen die Rob kennen in werkverband of anderszins, hem waarderen en een warm hart toedragen, hierbij een uitnodiging om een bijdrage te leveren aan een Liber amicorum ter ere van zijn 70ste verjaardag op 7 april a.s. Een boek met artikelen en verhalen waarin een breed scala aan herinneringen en ervaringen in verleden en heden wordt vastgelegd.

Natuurkennis vergaren door veldwerk, boeken en contacten met geestverwanten is Rob zijn way of life, evenals het uitdragen daarvan door middel van publicaties, lezingen, interviews en het beantwoorden van de vele vragen die hem per mail en brief bereiken. Hij deelt zijn fenomenale kennis met eindeloos geduld, puttend uit hoofd en royale bibliotheek.
Natuurlijke processen en alles wat leeft (de menselijke soort uitgezonderd) zijn hem heilig. Hij verdedigt ze met vlammende betogen en woedende protest-brieven met daarin onverhulde minachting voor afbreuk en vernietiging van zijn (en ons) leefgebied, waarbij elk gevoel voor diplomatie hem vreemd is. Rob staat in Wapse bekend als de Vogelman en is de schrik van nieuwetijdse natuurbeschermingsorganisaties.

Wij stellen jullie bijdragen zeer op prijs, zowel vakinhoudelijke artikelen, waarbij tabellen, grafieken en een uitgebreide literatuurlijst zeer welkom zijn, als verhalen met herinneringen, ervaringen en anekdotes, indien mogelijk opgeluisterd door foto's en/of tekeningen.
In beide categorieën is ruimte voor zowel waardering als (kritische) kanttekeningen. De lengte laten we aan de auteur over, maar het moet niet te gek worden. Graag geheimhouding, zodat het voor Rob een verrassing blijft.

Zeer bedankt voor jullie medewerking en de hartelijk groeten van:

Leo Zwarts	leozwarts46@gmail.com
Maria Quist	mariaquist@kpnplanet.nl
Theunis Piersma	theunis@birdeyes.org
Christiaan Both	c.both@rug.nl

Om het boek op tijd klaar te hebben hopen we vóór 1 maart alle bijdragen binnen te hebben.
Voor meer informatie: tel. 0521 – 597218

UIT

Marit Hendriks van de Weem